

BANKARSKO POSLOVANJE

MIROSLAV GREGUREK

NEVEN VIDAKOVIĆ

ZAGREB, 2011

©Copyright 2011.

RRiF plus d.o.o. za nakladništvo i poslovne usluge

10000 Zagreb, Vlaška 68, HRVATSKA

Telefon: 01 46 99 700

Fax: 01 46 99 766

e-mail: rrif@rrif.hr

Za nakladnika direktor:

Branimir MARKOTA, dipl. oec.

RECENZENTI

Prof. Dr. Ivo ANDRIJANIĆ,

Prof. Dr. Milan VUKIČEVIĆ,

Prof. Dr. Dušan ZBAŠNIK.

UDK 336.2/657.1

ISBN 978-953-272-041-9

Lektura:

Edit. d.o.o.

Grafička priprema:

EDIT d.o.o.

Zagreb, Vlaška 64/III

Tisak:

"M.A.K. GOLDEN" d.o.o.
Zagreb, Augusta Prosenika 11

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem: **753618**

Sadržaj

UVODNA RIJEČ	ix
PREDGOVOR	xi
UVOD:	1
NOVAC I BANKE	1
UVOD: NOVAC I BANKE	3
1. Novac i njegove funkcije	3
2. Definiranje banke	10
3. Bankarska tajna	13
4. Agencijski problemi - korelacijsko i transakcijsko bankarstvo	14
5. Podjela bankovnih poslova	19
DODATAK ZA RAZUMIJEVANJE: POVIJEST BANAKA	26
1. Prve banke	26
2. Razvoj bankarstva u Europi	28
3. Razvoj bankarstva Sjeverne Amerike	33
4. Globalno bankarstvo	36
DIO I: POSLOVANJE BANKE	39
I - a) NEUTRALNI BANKARSKI POSLOVI	45
1. Računi	45
2. Računi u domaćem platnom prometu	46
3. Kartice	58
4. Računi međunarodnih plaćanja	63
5. Obveze banaka i informiranje korisnika	68
6. Instrumenti plaćanja i osiguranja plaćanja	71
7. Instrumenti međunarodnih plaćanja	75
7.1. Međunarodni dokumentarni akreditiv	75
7.2. Bankarska doznaka u platnom prometu s inozemstvom	88
7.3. Dokumentarna naplata – Robni inkaso	90
7.4. Trgovačko kreditno pismo	92
8. Garancije	92
8.1. Pravna priroda bankarskih garancija	98
8.2. Bankarske garancije u poslovnoj praksi	100
9. Mjenjački poslovi	102
10. Internetsko bankarstvo – bankarstvo budućnosti	105
11. Sefovi	106
DODATAK ZA RAZUMIJEVANJE: PLATNI PROMET	109
1. Promjena strukture platnih usluga u platnom prometu	109
2. Platni promet u Republici Hrvatskoj	113
2.1. Prijeboj (kompenzacija) međusobnih potraživanja	117
2.2. Cesija – ustupanje potraživanja ugovorom	119
3.3. Asignacija	120

3. Platni sustavi (RTGS-HSVP i NKS)	123
I - b) PASIVNI BANKARSKI POSLOVI	135
1. Depoziti (računi)	135
1.1. Podjela depozita (računa) po valuti	136
1.2. Podjela depozita (računa) po namjeni	140
1.3. Izračun kamate i odabir valute	142
2. Izvori sredstava u pasivi	146
DODATAK ZA RAZUMIJEVANJE: VREMENSKA VRIJEDNOST I SPRJEČAVANJE PRANJA NOVCA.	151
1. Kamatna stopa	151
2. Vremenska dimenzija novca	152
3. Načini obračuna kamate	154
4. Sprječavanje pranja novca	160
I - c) AKTIVNI BANKARSKI POSLOVI	169
1. Krediti	169
2. Trajanje kredita i značajke kredita	175
2.1. Kratkoročno kreditiranje	175
2.2. Srednjoročno kreditiranje	177
2.3. Dugoročno kreditiranje	178
3. Poslovanje s građanima	179
4. Poslovanje s poduzećima	187
5. Faktoring	193
6. Cash pooling	195
7. Sindicirani krediti	196
8. Međunarodno kreditiranje	197
9. Krediti putem HBOR-a	198
DODATAK ZA RAZUMIJEVANJE: IZRAČUN RATE KREDITA I REGISTAR KREDITA	202
1. Izračun rate kredita	202
2. Kreditni registar	211
I - d) VLASTITI BANKARSKI POSLOVI	217
1. Trgovinski poslovi s domaćom valutom	217
2. Trgovinski poslovi sa stranim valutama (FOREX)	220
3. Derivati i hedging	222
4. Trgovanje vrijednosnim papirima	226
DODATAK ZA RAZUMIJEVANJE: REALNA KAMATA I INFLACIJA	229
1. Realna kamatna stopa	229
1.1. Inflacija i njezini uzroci	232
1.2. Deflacija	239
I - e) INVESTICIJSKI BANKARSKI POSLOVI	243
1. Alociranje financijskih instrumenata	243
1.1. Stupnjevi razvoja investicijskoga bankarstva	246
1.2. Vrste poslova	248

1.3. Organizacija	251
1.4. Front office.	251
1.5. Middle office	254
1.6. Back office.	255
2. Primarna emisija financijskih instrumenata	257
3. Izdavanje dužničkih instrumenata	260
4. M&A POSLOVI	261
5. Brokerski poslovi i investicijsko savjetovanje	264
6. Sukob interesa te zlorporaba tržišta kapitala i vrijednosnica.	265
7. Poslovi skrbništva vrijednosnica (Custody)	268
DODATAK ZA RAZUMIJEVANJE: CIJENA DIONICE, OBVEZNICE I OPCIJE	272
1. Cijena dionice	272
2. Cijena obveznice	275
3. Cijena opcije	279
I - f) BANKARSKA EKSTERNALIZACIJA	285
1. Uvod	285
2. Društvo za upravljanje fondovima (Investicijska društva)	287
2.1. Zatvoreni fondovi	292
2.2. Otvoreni fondovi	293
2.3. Mirovinski fondovi	294
3. Leasing	295
4. Stambene štedionice	296
5. Poduzeća za promet nekretninama	297
DODATAK ZA RAZUMIJEVANJE: INSTITUCIJE ZA NADZOR TRŽIŠTA KAPITALA	300
1) Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga	300
2) Središnje klirinško depozitarno društvo	302
DIO II: POSLOVNI POTENCIJAL BANKE.	305
II-A) DOBIT IZ BANKARSKOGA POSLOVANJA.	309
1. Temeljna načela bankarskoga poslovanja.	309
2. Račun dobiti i gubitka.	315
3. Budžet.	317
DODATAK ZA RAZUMIJEVANJE: TRANSAKCIJE, POSLOVNE KNJIGE I FINANCIJSKA IZVJEŠĆA	325
1. Analitičko knjigovodstvo.	325
2. Sintetičko knjigovodstvo – bilanca banke/glavna knjiga	330
2.1. Izvješćivanje	331
2.2. Kontni plan	335
II - B) RIZICI BANKARSKOGA POSLOVANJA	355
1. Rizik i neizvjesnost	355
1.1. Definicije i opisi rizika	358
1.2. Zaštita od rizika	362
2. Kreditni rizik	365

3. Rizik ročne strukture i cjenovni rizik	371
3.1. Rizik likvidnosti	372
3.2. Cjenovni rizik	381
3.3. Kontrola ročne strukture, cjenovne strukture i otvorena devizna pozicija banke	385
3.4. Otvorena devizna pozicija i likvidnost	393
3.5. Upravljanje bilancom – ALM	399
4. Operativni rizik	400
5. Baselski sporazum	402
DODATAK ZA RAZUMIJEVANJE: SREDIŠNJA BANKA I MONETARNA POLITIKA	407
1. Uloga središnje banke i provođenje monetarne politike	407
2. Monetarni multiplikator i trošak sredstava banke	419
II - C) STRUKTURA BANKE (BILANCA)	429
1. Struktura bilance banke	429
2. Adekvatnost kapitala: kapital banke	437
3. Adekvatnost kapitala: Ponderirano poslovanje banaka	445
4. Procjena rizičnosti plasmana i formiranje pričuva	451
5. Izloženost banke	459
6. Regulativa kao prevencija krize	463
DODATAK ZA RAZUMIJEVANJE: MATEMATIČKE TEHNIKE OPTIMIZACIJE	467
1. Logika dinamičkoga programiranja kroz primjer 5 gusara	467
2. Matematičke postavke dinamičkoga modela za kućanstva	470
3. Optimizacija bilance banke	477
4. Numerički primjer optimizacije bilance	480
4.1. Deterministički slučaj	484
4.2. Stohastički slučaj	488
DIO III: KAKO SU ORGANIZIRANE BANKE	495
III-A) SUPERVIZIJA BANKE	499
1. Uloga središnje banke i kontrola banaka	499
2. Kapitalni zahtjev	504
3. Korporativno upravljanje bankom	511
III - B) ORGANIZACIJA BANKE	515
1. Organizacijska struktura banke	515
1.1. Organizacijski oblici	519
1.2. Trendovi u organizaciji banaka	523
2. Središta odgovornosti (podružnice i poslovnice)	524
3. Upravljačka tijela banke	527
DODATAK ZA RAZUMIJEVANJE: POVIJEST HRVATSKOGA BANKARSTVA	532
1. Poslovno bankarstvo u Hrvatskoj	532
III - C) VRSTE BANAKA	537
1. Raznovrsnost bankarstva	537
2. Univerzalne banke	540

3. Komercijalne i investicijske banke	541
3.1. Investicijske banke	542
3.2. Komercijalne banke	545
4. Specijalizirane (i ostale) banke	546
4.1. Privatne banke	546
4.2. Razvojne banke	547
4.3. Trgovačke banke	549
4.4. Štedionice, štedne banke i kreditne unije	551
4.5. Bankovne i financijske holding kompanije	552
4.6. Financijski konglomerati	554
5. Razlozi diverzifikacije banaka	556
DODATAK ZA RAZUMIJEVANJE: BANKARSKI SUSTAVI	560
1. Anglo-saksonski bankarski sustav	561
2. Europski bankarski sustav	562
3. Bankarski sustavi zemalja u razvoju i tranziciji	563
4. Islamsko bankarstvo	564
ZAKLJUČNA MISAO	566
PRIVITCI	567
BIBLIOGRAFIJA	586
ZAKONSKA REGULATIVA U REPUBLICI HRVATSKOJ	587
DEFINICIJE TERMINA UPORABLJENIH U TEKSTU	588
ŽIVOTOPISI	597

Popis slika

1) Slika: Sastav računa	53
2) Slika: Obrazac HUB-1	54
3) Slika: Obrazac HUB 1-1	54
4) Slika: Primjer kartice	61
5) Slika: Shema otvaranja akreditiva	80
6) Slika: Shema korištenja akreditiva	80
7) Slika: Shema robnoga inkasa	91
8) Slika: Tečajna lista	103
9) Slika: Tečaj eura	104
10) Slika: Podjela računa	137
11) Slika: Računi klijenata u banci	141
12) Slika: Prikaz pranja novca, www.people.exeter.ac.uk	162
13) Slika: Proces pranja novca i financiranje terorizma	163
14) Slika: Osnovni slijed komunikacije i plaćanja kod alternativnih bankovnih sustava, ...	167
15) Slika: Tehnologija kreditiranja kod fizičkih osoba	185
16) Slika: Primjer izvotka iz HROK-a	215
17) Slika: Prikaz tečaja u sustavu trgovanja	222
18) Slika: Indeksi cijena za 400 godina http://homepages.nyu.edu/~ts43/	235
19) Slika: Primjer kratkoročne deflacije: Inflacija u EMU; www.ecb.int	240
20) Slika: Proces namire vrijednosnih papira	269
21) Slika: Podjela fondova	289
22) Slika: Račun dobiti i gubitka	316
23) Slika: Bilanca banka	318
24) Slika: Podjela rizika	361
25) Slika: Primjena VaR-a	370
26) Slika: Savršena ročnost	374
27) Slika: Stvarna ročnost	375
28) Slika: Primjer ročne strukture	388
29) Slika: Primjer cjenovne strukture	392
30) Slika: Otplata glavnice u stranoj valuti	394
31) Slika: Otplata glavnice u kunama	395
32) Slika: Bilanca HNB-a (www.hnb.hr)	410
33) Slika: Tržišta na koje utječe središnja banka	413
34) Slika: Tržište deviza: povećanje ponude	415
35) Slika: Devizna intervencija	416
36) Slika: Kretanje novca	417
37) Slika: Devizna intervencija u bilanci banke	418
38) Slika: Monetarni multiplikator	419
39) Slika: Kamatne stope na kune	427
40) Slika: Izvješće o otvorenoj deviznoj poziciji – dnevno izvješće	502
41) Slika: Organizacijski oblik male banke Hrvatskoj	520
42) Slika: Organizacijski oblik velike banke u Hrvatskoj	522

Popis tablica

Tablica 1: Tečajna lista	103
Tablica 2: Gubitak vrijednosti depozita zbog tečajnih razlika	143
Tablica 3: Dobit vrijednosti depozita zbog tečajnih razlika	143
Tablica 4: Različiti obračuni kamata	145
Tablica 5: Krediti u Hrvatskoj – prosinac, 2009.	173
Tablica 6: Vrste kredita građana	179
Tablica 7: Vrste usluga, građani i poduzeća	187
Tablica 8: Vrste kredita poduzeća	188
Tablica 9: Otplatni plan: fiksna glavnica	204
Tablica 10: Novčani tijek kredita s različitim otplatnim planovima	204
Tablica 11: Otplatni plan kredita	206
Tablica 12: Usporedba kredita: različita ročnost	207
Tablica 13: Usporedba kredita: različita kamata	207
Tablica 14: Otplatni plan: fiksna glavnica	208
Tablica 15: Vrste fondova	291
Tablica 16: Uvjeti kreditiranja	369
Tablica 17: Novčani tok	376
Tablica 18: Novčani tijek kroz 3 godine	383
Tablica 19: Utjecaj promjene kamatne stope	384
Tablica 20: Bilanca banke HRK	386
Tablica 21: Bilanca banke HRK i EUR	387
Tablica 22: Monetarni agregati	422
Tablica 23: Trošak sredstava	425
Tablica 24: Loši plasmani u pojedinim državama	455
Tablica 25: Slijed otpisa kredita u lošim plasmanima	455
Tablica 26: Maksimalna izloženost po izabranim zemljama	461
Tablica 27: Primani izvori sredstava	483
Tablica 28: Raspored sredstava	483
Tablica 29: Funkcije prihoda po pojedinim sektorima – 3. godina	484
Tablica 30: Rezultati dinamičkoga programiranja – stanje 3.	485
Tablica 31: Rezultati dinamičkoga programiranja – stanje 2.	485
Tablica 32: Rezultati dinamičkoga programiranja – stanje 1.	486
Tablica 33: Funkcije prihoda po pojedinim sektorima – 2. godina	487
Tablica 34: Funkcije prihoda po pojedinim sektorima – 1. godina	487
Tablica 35: Rezultati dobiti banke	487
Tablica 36: Funkcija prihoda s vjerojatnostima - građani	488
Tablica 37: Funkcija prihoda s vjerojatnostima - poduzeća	489
Tablica 38: Funkcija prihoda s vjerojatnostima - država	490
Tablica 39: Rezultati stohastičkoga dinamičkog programiranja – stanje 3	490
Tablica 40: Rezultati stohastičkoga dinamičkog programiranja – stanje 2	491
Tablica 41: Rezultati stohastičkoga dinamičkog programiranja – stanje 1	492
Tablica 42: Rezultati stohastičkoga dinamičkog programiranja – dobit i raspored kredita	492

UVODNA RIJEČ

Hrvatsko bankarstvo i hrvatski bankarski sustav zadnjih su dvadeset godina doživjeli mnoge promjene: promijenili su se propisi, tržišta, karakteristike klijenata te obujam poslovanja. Usprkos brojnim promjenama, temelj bankarskoga poslovanja nije se promijenio. Banke posluju s klijentima nastojeći ostvariti što bolji suodnos, s ciljem postizanja zajedničkoga razvoja i napretka. Uloga bankarstva za ekonomiju je značajna, a stanje u ekonomiji jasno se odražava i na poslovanje banaka. Iako poslovanje banaka u modernom svijetu putem Interneta i modernih komunikacija nikada nije bilo brže i dinamičnije, postoji jasna potreba za znanstvenom i stručnom literaturom koja bi mogla objasniti moderne bankarske procese te hrvatske specifičnosti unutar banaka, ali i približiti čitatelju funkcioniranje banke. Ova je knjiga značajan korak u tom smjeru.

Izazov za bankare u modernom svijetu jest kako uklopiti nova znanja i nove tehnike uz klasično bankarsko poslovanje, a istovremeno razumjeti i poznavati cjelokupni poslovni proces koji se odvija u banci i njezinu okruženju. Upravo zato treba što ranije započeti s edukacijom novih zaposlenika u bankama, gdje se mladi bankari prvi put susreću s bankarskim poslovanjem, po mogućnosti uz pomoć akademske zajednice. Granica između akademskoga bankarstva i bankarstva kako ono stvarno funkcionira često je zamagljena bankarskom praksom i bankarskom teorijom. Učionice su svijet teorije, a banke su svijet prakse između kojih često nema dovoljno komunikacije.

Moraju li bankarska praksa i bankarska teorija biti odvojene? Za bankara u praksi bitno je pitanje kako razumjeti vanjske procese koji utječu na banku, a za bankara teoretičara bitno je pitanje kako razumjeti poslovne procese koji se odvijaju u banci! Za studenta je pak bitno pitanje primjene i uklapanja stečena akademskog znanja bankarstva u bankarsku praksu.

Ova knjiga nastoji odgovoriti na postavljena pitanja, vodeći čitatelja kroz svijet bankarske teorije i prakse, uz brojne primjere. Knjiga nastoji približiti bankarsku teoriju bankarskoj praksi kako bi studenti i ostali čitatelji stekli osjećaj za poslovanje banaka, ali i razumijevanje bankarske teorije. Logika kojom se povodi knjiga je predložiti banke iz različitih perspektiva radi cjelovita pogleda na bankarstvo kao dio cjelokupne ekonomije. Knjiga motri bankarstvo iz nekoliko različitih perspektiva, koje su podjednako bitne. Prva perspektiva je perspektiva klijenta banke koji ulazi u poslovni odnos u banci, stoga knjiga započinje platnim prometom kroz otvaranje računa, odnosno uspostave temelja bankarskoga poslovanja: veze između klijenta i banke. Nakon toga se perspektiva knjige mijenja - pokazuje svijet operativnih bankara koji promatraju klijenta. Autori obrađuju uvjete kreditiranja, kako karakteristike klijenta utječu na odnos s bankom, ali i grade temelje za treću perspektivu, a

to je unutrašnje funkcioniranje banke kroz razne službe. Stjecanjem razumijevanja temelja bankarskoga poslovanja, čitatelju se polako otvara mogućnost upoznavanja i dijelova banke koji nisu dostupni oku klijenata ili vanjskim promatračima banaka. Na kraju se autori okreću bankarskoj teoriji i teorijom definiraju praksu u bankama, dajući tako i akademsku perspektivu knjizi.

Proces učenja i razumijevanja bankarstva autori su dodatno potkrijepili elementima koji su često zapostavljeni u knjigama o bankarstvu: matematikom i makroekonomskim procesima koji utječu na bankarsko poslovanje. Autori su matematiku i makroekonomiju podredili bankarima. Primjerima je pokazano kako to može biti dio procesa u donošenju bankarskih odluka. Makroekonomija je pokazana na mikroekonomskoj razini, kroz utjecaj monetarne politike na bilancu banke.

Iako knjiga ima tehnički zahtjevnije dijelove, čitajući knjigu stekao sam osjećaj da je želja autora knjige da bankarstvo približe čitatelju te da čitatelj usvoji i znanje o bankarskom poslovanju i razumijevanje bankarstva. U tekstu se osjeti da su autori zaposlenici banke, ali i da imaju želju za sudjelovanjem u akademskom svijetu. Unatoč tomu što je ton knjige „profesorski“, autori nastoje prenijeti čitatelju praktično znanje, a ne samo prezentirati definicije, propise i teoriju. Kroz cijeli tekst knjige naglašava se značenje spoznaja o bankarskom poslovanju, spoznaja o razumijevanju bankarskih procesa i želja za povezivanjem pojedinih bankarskih funkcija u integralnu cjelinu. Autori kontinuirano nastoje uputiti čitatelja na elemente koji su bitni za bankarsko poslovanje i na elemente bankarstva koji su bitni za bankarske procese. Svidjele su mi se napomene autora koji nastoje čitatelju pokazati kada je potrebno znanje bankarstva, a kada je potrebno razumijevanje bankarstva, sve s ciljem upoznavanja cjelokupnosti poslovnih procesa u banci. Odnos između znanja bankarstva i razumijevanja bankarstva nužnost je koju svaki zaposlenik banke mora sam za sebe graditi, a ova mu knjiga omogućuje dobar početak spoznaje i razumijevanja poslovanja banke.

Poslovanje banaka nije jednodimenzionalno, a bankarski svijet nije samo primanje depozita i davanje kredita. Bankarski svijet i poslovi unutar banke dio su poslovnih procesa koji se odvijaju u banci. Savjet koji bih dao svakomu tko želi raditi u bankarstvu jest: ako želite imati cjelokupnu sliku poslovanja banke, pokušajte razumjeti i naučiti poslovni proces u kojemu sudjelujete. Posao bankara nije samo obavljanje dužnosti zadanih radnim mjestom nego je i znanje kako se te dužnosti uklapaju u cjelokupno poslovanje banke.

Ivan Gerovac

PREDGOVOR

Ova knjiga o bankarskom poslovanju služi boljem razumijevanju banaka, s ciljem približavanja banaka čitatelju, odnosno razumijevanju kako banke funkcioniraju i koje poslove obavljaju. Fokus je, prije svega, na razumijevanju poslovanja banaka koje se tijekom vremena mijenja i razvija. Tendencija je djela pojasniti i približiti svijet financija koji raste i razvija se. Karakteristike toga svijeta su tenzije zarađenoga novca kroz što bolje upravljanje.

Banke su poduzeća koja omogućuju raspolaganje i upravljanje novcem. Za razumijevanje i znanje o upravljanju novcem nije dovoljno znati što banke rade nego i s kim rade, odnosno potrebno je razumjeti i druge sudionike u ekonomiji. Zato se pridaje pozornost i na stanovništvo, poduzeća i središnju banku koja je zadužena za monetarnu politiku. Četverokut - banke, središnja banka, poduzeća i stanovništvo - predstavlja cjelokupni financijski sustav na mikroekonomskoj razini. Ako se želi razumjeti financijski svijet iz perspektive makroekonomije, onda je u to potrebno uključiti i državu, odnosno vladu koja provodi fiskalnu politiku.

Pojava bankarstva usko je vezana uz pojavu novca. Izučavajući bilo koju djelatnost, obično se polazi od njezinih povijesnih korijena. Takav je pristup primjenjiv i na bankarstvo, pa ova knjiga slijedi tu logiku. Ona je prikaz konkretnoga bankarskog poslovanja u sadašnjosti, koja, ugrađujući elemente koji će odgovoriti na buduće izazove razvoja, sagledava uzroke njezina postanka te istražuje pojavne oblike bankarskoga poslovanja i njihove funkcije bez dubljih teorijskih pretenzija. Nastoji se uputiti na osnovne promjene koje banke čine u poslovanju da bi opstale, nedeterminirane poviješću, ali ni budućnošću.

U uvodu se govori o značenju novca kao inicijatora razmjene, obračuna i plaćanja, očuvanja vrijednosti te osobito kao kreditnoga sredstva, odnosno odgođenih plaćanja. Prije bankarskoga poslovanja, potrebno je upoznati se s karakteristikama novca, to jest „repromaterijala“ kojima se banke koriste. Uvodno se prolazi kroz definiciju i tajnovitost banaka te agencijske probleme koji koncipiraju podjelu bankovnih poslova. Nakon uvoda, isto kao i nakon svakoga dijela knjige, postoji dodatak za razumijevanje koji ima ulogu vježbi za studente. Dodatak uz uvodni dio govori o povijesti banaka, odnosno razvoju bankarstva od davnina, razvoju u Europi i Sjevernoj Americi, pa sve do suvremenoga globalnog bankarstva.

Prvi je dio knjige posvećen «šalterskom» bankarskom poslovanju i bankarskim tehnikama. Jasno se definiraju usluge koje banka pruža svojim klijentima u tom dijelu. Poglavlje A razmatra neutralne ili komisijske poslove banaka, uz dodatak za razumijevanje o platnom prometu. Razvoj knjige potaknut je stvarnim svijetom. Da bi se poslovalo s bankom, treba imati račun u toj banci. Po njegovu otvaranju, na taj se račun deponiraju sredstva, pa prvi dio knjige nastavlja obradom pasivnih ili

mobilizacijskih poslova banke. Poglavlje B obrađuje depozitne poslove, s dodatkom za razumijevanje vremenske preferencije i cijene novca. Taj dodatak namijenjen studentima za vježbu obrađuje izračun i načine obračuna kamatne i diskontne stope te sprječavanje pranja novca.

Nakon pasivnih poslova banke, u poglavlju C slijede poslovi aktive banke. Podijeljeni su na kredite, faktoring, Cash Pooling, sindicirane kredite, međunarodno te razvojno kreditiranje. Banka posluje sa sektorom građanstva, poduzeća i države. Svaki sektor ima različite potrebe, stoga banka različito pristupa svakom sektoru. Stavke aktive i pasive banke bit će definirane i jasno će im biti dana namjena s kojom je klijenti rabe. Dodatak za razumijevanje objašnjava izračun anuiteta i rate kredita te kreditni registar.

Banka ima i vlastite bankarske poslove, kao što je prikazano u poglavlju D. Banka nabavlja sredstva, ali ne plasira sva prikupljena sredstva dalje klijentima već jedan dio prikupljenih sredstava samostalno rabi. Vrijednost vlastitih bankarskih poslova nije samo u zaradi koju banka može ostvariti nego u tome što takvi poslovi imaju i značajan utjecaj na održavanje stabilnosti poslovanja banke. Ti su poslovi rizičniji poznati kao trgovinski, bilo s domaćom ili stranom valutom ili vrijednosnicama, ili kao derivatni poslovi ili hedging. Studentima je za vježbu ponuđen dodatak za razumijevanje realnih kamata uz objašnjenje inflacije i deflacije.

U poglavlju E osnovno je poslovanje banke prošireno investicijskim bankarstvom kroz razvoj, vrstu poslova, organizaciju, primarnu i sekundarnu emisiju vrijednosnica, poslovne kombinacije s poduzećima, brokerske poslove, sukob interesa banke i ovih poslova te poslove skrbništva vrijednosnih papira. Dodatak za razumijevanje objašnjava izračun cijena dionica, obveznica i derivata.

Izdvojeno poslovanje iz banke prikazano je u poglavlju F, a prikazuje poslove banke koji se obavljaju u izdvojenim trgovačkim društvima kao što su društva za upravljanje fondovima, leasing društva, stambene štedionice ili poduzeća za promet nekretninama. Banka može jedan dio poslova prenijeti na druga poduzeća, zato govorimo i o bankarskoj eksternalizaciji. Dodatak za razumijevanje ovoga poglavlja govori o HANFI i SKDD-u.

Dodatcima za razumijevanje nastoji se upozoriti na čimbenike koji utječu na poslovanje banaka: realnu kamatnu stopu, pranje novca, kreditni registar, cijenu obveznica, dionica i opcija. Svrha je dodataka nadopuna znanju i demonstriranju ovisnosti o čimbenicima koji su izvan kontrole banke.

Drugi dio knjige pokazuje kako se upravlja bankarskim poslovanjem te se nastoji objasniti struktura i uvjeti vezani za poslovanje banke. Uvjeti poslovanja osobito se odražavaju u regulativi koju banka mora ispuniti i kontinuirano ju ispunjavati kako bi mogla poslovati.

U poglavlju A kreće se poslovnom logikom kroz načela bankarskoga poslovanja, prema poslovnim rezultatima, odnosno planiranju poslovanja banke. Račun

dobiti i gubitka najvažnije je financijsko izvješće u svakom poduzeću, pa tako i u banci. Dodatak za razumijevanje objašnjava knjigovodstvo banke - i analitičko i sintetičko - jer se bez njega ne može načiniti niti jedno financijsko izvješće.

Poglavlje B obrađuje i definira rizike bankarskoga poslovanja i zaštitu od njih, budući da je banka kao poduzeće osobito izložena rizicima. Za banku nije svaki rizik isti. Neki rizici su neizbježni, neki se mogu iskoristiti, a neki se mogu uporabiti kako bi banka ostvarila što bolje rezultate poslovanja. Obrađeni su kreditni rizici, rizici ročne strukture i cjenovni rizici, operativni rizici te regulacija rizika poznata od nazivom Baselski sporazum. S obzirom na to da je ovaj dio knjige tehnički zahtjevan, kao dodatak za razumijevanje uvršten je dio koji se odnosi na makroekonomsku problematiku kako bi se rizici motrili iz dvije perspektive: perspektive banke i perspektive monetarne politike. To je pokušaj razumijevanja kako bankari razmišljaju o banci, a kako država promatra banke. Kada bankar posluje s klijentom, dolazi u dodir s rizicima. Iako se rizici često ne spominju implicitno, oni su sastavni dio poslovanja. Regulator banaka nastoji smanjiti rizike monetarnom politikom.

Struktura banke prikazana je bilancom banke u poglavlju C, gdje se, osim objašnjenja strukture bilance, posebno bavi regulativom banke koju je propisala središnja banka. Bankarsko je poslovanje jako regulirano, što se prikazuje kroz ponderirano poslovanje, odnosno procjenu rizičnosti plasmana i formiranje pričuva, izračun izloženosti te adekvatnost kapitala. U dodatku za razumijevanje prikazane su matematičke tehnike optimizacije bilance banke kao alternativa važećim ALM strategijama.

Treći je dio knjige posvećen organizaciji bankarskoga poslovanja. Poglavlje A bavi se supervizijom banaka, odnosno ulogom središnje banke u kontroli banaka te kapitalnim zahtjevom i korporativnim upravljanjem bankom. Poglavlje B obrađuje organizaciju banke, odnosno organizacijsku strukturu banke, središta odgovornosti banke i upravljačka tijela banke. U tom je dijelu dodatak za razumijevanje kojim se nadopunjuje znanje o povijesti bankarstva u Hrvatskoj.

U poglavlju C navode se vrste banaka, opisuje specijalizacija banaka i razlozi diversifikacije banaka. Dodatak za razumijevanje, kojim završava knjiga, obrađuje bankarske sustave te prikazuje anglosaksonski, europski bankarski sustav, sustave zemalja u razvoju i tranziciji te islamsko bankarstvo.

Ovaj je udžbenik za razumijevanje banaka namijenjen studentima, ali i ostalima zainteresiranim čitateljima, s intencijom da razumiju i zavole bankarstvo. Želja je autora da ovaj udžbenik posluži za upoznavanje temeljnih pojmova, da čitatelj kroz ovaj udžbenik stekne sposobnost postavljanja pitanja o pojavama s kojima se susreće u svakodnevnom bankarskom poslovanju te da se čitatelj može dalje obrazovati i usavršavati znanja o bankarstvu. Cilj knjige nije samo da bude na korist ili brzi zaborav studentima nego njezina uporaba kao podsjetnika kojemu se mogu uvijek vraćati. Knjiga je namijenjena svim razinama bankarskoga znanja te je namjerno pisana kao priručnik i za diplomski i za dodiplomski studij. Izbor poglavlja kojima se profesori žele koristiti za predavanja i izvedbu nastave ostavljen je na volju svakome pojedinom profesoru.

Proces nastanka ova knjige je bio dugotrajan i može se reći da predstavlja sve što su autori htjeli prenijeti studentima na predavanjima. Knjiga je nastala u valovima: kako su autori stjecali nova znanja, tako je i knjiga dobivala nova poglavlja.

Miroslav Gregurek zahvaljuje svojoj obitelji koja ga je oduvijek podržavala u radu i bez koje ne bi uspio.

Neven Vidaković zahvaljuje svojoj supruzi Danijeli koja je preživjela nebrojene monologe vezane za ovu knjigu, ali je uvijek bila uz njega. Mami koja mu je uvijek željela najbolje. Ocu koji mu je otkrio tajnu bankarstva. Didama i bakama koji su mu podarili mnoge od vrijednosti koje su prenesene u ovoj knjizi. Obitelj Hamlin je također velikim dijelom zaslužna za ovu knjigu jer bez njihova gostoprimstva u SAD-u nikada ne bih stekao odlično obrazovanje bez kojega ne bih mogao napisati bilo koji od svojih radova, pa ni ovu knjigu. Mnogi profesori također su mu pomogli da se izgradi i stekne sposobnosti za pisanje. Hvala Gusti Santiniju, Pauli Malone, Robertu Barskome, Milesu Kimballu, Christopheru Housu i Zvi Hercowitzu koji su s njime provodili vrijeme i dali mu znanje. I na kraju hvala Miltonu Friedmanu, Robertu Lucasu i Thomasu Sargentu koji su ga inspirirali svojim radovima i razmišljanjima.

Posebna zahvala ide i zaposlenicima PBZ-a. Autori zahvaljuju predsjedniku uprave gospodinu Boži Prki, članu uprave Ivanu Gerovcu koji je napisao predgovor, ostalim članovima uprave i zaposlenicima PBZ-a koji su pridonijeli u mnogim elementima ovoj knjizi kroz mnoge razgovore i odgovore na pitanja. U mnogo čemu ovaj udžbenik je i predstavnik korporativne kulture PBZ-a, kolega koji su odgovarali na mnoga naša pitanja i proveli s nama vrijeme pojašnjavajući nam bankarsko poslovanje. Neven bih htio posebno zahvaliti Vesni Rajković-Belamarić i Toniju Cariću koji su proveli sate svojega vremena objašnjavajući mladome čovjeku banku i bankarsko poslovanje; u mnogo čemu ti razgovori su omogućili da ova knjiga ima i dušu, a ne samo tekst.

Autori također zahvaljuju recenzetima - profesorima Ivi Andrijaniću, Milanu Vukičeviću i Dušanu Zbašniku koji su pročitali ovaj udžbenik i dali komentare koji su značajno oplemenili ovo autorsko djelo. I, naravno, hvala studentima na kojima su vježbali svoje vještine.

UVOD:

NOVAC I BANKE

UVOD: NOVAC I BANKE

U OVOME POGLAVLJU

Prije razrade poslovanja banaka, potrebno je definirati pojam banke i napraviti pregled osnovnoga „repromaterijala“ banke, tj. novca. Poglavlje se posebno bavi ulogom novca u ekonomiji. Novac je često vezan za trgovinu, ali uporaba novca puno je šira od same razmjene dobara. Osim definicije banke, u ovom se poglavlju promatra problem korelacijskoga i transakcijskoga bankarstva. Razmatra se trebaju li banke gledati klijenta samo kroz trenutačnu transakciju ili trebaju kod donošenja odluka uzeti u obzir povijest odnosa s klijentom.

U ovom je poglavlju bitno shvatiti:

- novac, uporabu novca, ulogu novca u ekonomiji,
- definiranje banke,
- bankarsku tajnu,
- agencijske probleme - korelacijsko i transakcijsko bankarstvo,
- podjelu bankovnih poslova.

1. NOVAC I NJEGOVE FUNKCIJE

Novac je nastao iz potrebe da se omogući razmjena ekonomskih dobara. Postoje razna mišljenja i gledišta o tome kako je nastao novac, kada i s kakvom ulogom. Ekonomisti se ne slažu s postavkama o prirodi novca i ulozi u gospodarskim kretanjima. Mnogi autori promatraju razvoj novca od robnoga i simboličnoga, pa sve do pojave novčanih surogata. Pristalice monetarnog shvaćanja novac proglašavaju dominantnim i određujućim faktorom gospodarskoga života. Druga krajnost ulogu novca svodi na ulogu posrednika, gdje novac nema vlastito značenje.

Trampa je najstariji oblik razmjene dobara, koja podrazumijeva zamjenu jednoga za drugo ekonomsko dobro. Kod plaćanja trampom, svako dobro je novac i svako dobro je definirano u svim ostalim dobrima. Razvojem društva ta neposredna razmjena postaje kočnicom ekonomskog razvoja.

Novac se pojavio tek pri određenom stupnju razvoja čovječanstva, pri čemu su privatno vlasništvo, sredstava za proizvodnju i materijalne mogućnosti za proizvodnju viška proizvoda imale presudan utjecaj. Ulogu novca u različitim vremen- skim razdobljima i kod različitih naroda imala je različita roba. U tom razdoblju kao sredstvo razmjene služe različiti predmeti: obični i plemeniti metali, ratarski pro-

izvodi i stoka. Takav oblik novca nazivamo robni novac. Tijekom godina i stoljeća takva različita sredstva plaćanja krčila su put prema novcu.

Prema klasičnoj definiciji, novac je roba posebne vrste koja obavlja funkciju općeg ekvivalenta; za novac se može dobiti svako drugo ekonomsko dobro, njime se izražava vrijednost svih vrsta roba i usluga, gdje je cijena novčani izraz vrijednosti. Sve robe i usluge u ekonomiji vrednuju se novcem.

Cijena dobara i usluga izražena je u novcu.

Razvijene oblike robne razmjene, koje tijekom vremena prerastaju u trgovinu, susreću se najprije u zemlji Sumerana i Akada, sredinom 4. tisućljeća pr.n.e. Tek kada su se kao novac počele rabiti obrađene metalne pločice određene težine, sadržaja i čistoće metala te kada je za ta svojstva jamčila država ili grad koji ih je pustio u opticaj, možemo govoriti o prvobitnom kovanom novcu. Neki se oblici kovanog novca susreću u Lidiji već u 6. st. pr. Kr., a prva zamjena gotovog novca u njegovoj funkciji platežnog sredstva oko 1700. pr. Kr. pronalazi se u Mezopotamiji u obliku potvrda na glinenim pločicama.

Različita su mišljenja oko toga kada se pojavljuje pravi novac s pečatom kao jednim od glavnih obilježja, a koji jamči određeni sadržaj i autentičnost. Smatra se da prvi novac datira od 2200. do 2100. pr. Kr., a nađen je u Asiriji, no u naravi su to bile bakrene poluge s utisnutim pečatom. To pitanje i nije od presudnog značenja; vrlo je bitno istaknuti da prvi novac kao jedno od najznačajnijih obilježja ima pečat izdavatelja kojim taj komad metala stvara povjerenje u prometu. Pitanje povjerenja u novac je pitanje koje odražava trenutačnu vrijednost novca.

S obzirom na to da je novac roba prema kojoj se vrednuju sva ostala dobra i usluge, vrlo je bitno da sudionici u ekonomiji vjeruju da ga mogu zamijeniti za robe i usluge u bilo kojem trenutku.

Samo je rimskoga i grčkoga metalnog novca do danas pronađeno u oko 140.000 verzija, što upućuje na veliki kaos kada je riječ o kovanju novca i puštanju u optjecaj toga sredstva plaćanja. Propašću Rimskoga Carstva, život se postupno vraća u svoju primitivniju formu. Razvijaju se seoske zajednice koje pokušavaju zadovoljiti svoje potrebe, u to vrijeme na jedini mogući način, naturalnom proizvodnjom. Budući da te zajednice proizvode dovoljno proizvoda jedino za zadovoljenje svojih osnovnih potreba, novac biva potisnut, a njegova prometna vrijednost postaje beznačajnom.

Novac, zapravo, nestaje iz svakodnevnog života. No i tada je njegova funkcija konzerviranja vrijednosti prisutna, budući da je novac toga vremena punovrijedna kovanica. Čuva se za najveće nužde, stoga se najčešće pohranjuje u zemlju, najsigurniju „banku“ toga vremena. Iako je propast Rimskoga Carstva ponajprije uzrokovalo nazadovanje civilizacije, jasno je da je novac, bez obzira na stanje ekonomije

ili političkoga sustava, tijekom vremena uvijek čuvao svoju osobinu pohranjivanja vrijednosti. Razlog je što je novac bio robni novac, odnosno vrijednost novca bila je njegova stvarna vrijednost u robi, budući da je bio od zlata, srebra i drugih metala.

Katolička crkva i križarski ratovi te razvoj gradova u sjevernoj Italiji postupno dovode do promjena. Nova saznanja iz križarskih vojni nisu samo vjerska već i ekonomska. Barter nije omogućivao značajniji razvoj trgovine. Novac, rješenje prošlosti, ponovo postaje čimbenikom vremena. Ponovo se izrađuju prve zlatne kovanice – florini. Ime su dobile po gradu Firenci gdje i nastaju, ali i cvijetu čiji prikaz krasi jednu stranu kovanica. Prvi primjerci iskovani su 1252., koji ubrzo postaju široko poznatima i pouzdanima. Čak će i utisnuti natpis - ducatus - ubrzo postati sinonimom za zlatni novac – dukat. Današnja Nizozemska počinje rabiti taj internacionalni novac. Sve donedavno stanovnici te zemlje svoju su novčanu jedinicu nazivali – florin.

U kasnijoj fazi obični metalni novac zamjenjuje novac kovan od plemenitih metala: zlata, srebra i bakra. Činjenica da plemeniti metali postaju novcem, uvodi nas u temeljne karakteristike novca, odnosno preduvjete da nešto postane novcem. Prednosti plemenitih metala su sljedeće:

- djeljivost: zlato i srebro može se dijeliti a da im uslijed toga ne pada vrijednost. Jedan komad zlata od jednog kilograma može se podijeliti na dva komada po pola kilograma, ali njihova zajednička težina je ostala jedan kilogram;
- postojanost vrijednosti: kilogram zlata vrijedi kilogram zlata;
- prenosivost: transport plemenitih metala nije težak i ne iziskuje posebne uvjete transporta;
- trajnost: metal se ne troši i otporan je na vremenske uvjete;
- sigurnost od krivotvorenja: zlato je lako prepoznati.

Sve ove kategorije danas nastoji imati i papirnati novac. Elektronski novac ima još više dodatnih prednosti od papirnatoga i metalnoga novac, osobito kod prijenosa.

Države počinju određivati što na njihovu teritoriju vrijedi kao novac te konkretnim propisima određuju kakva će tvar, u kojem obliku i u kojoj količini vrijediti na njezinu području. Tako se razvio metalni novac u okruglom i plosnatom obliku, a s vremenom te valute dobivaju ime. U Hrvatskoj se prvi novac počinje kovati u XII. st. u Pakracu i Zagrebu („Denarius Zagradiensis“).

Funkcije novca:

- 1) **Novac kao sredstvo razmjene** znači da će ga sudionici na tržištu prihvatiti kao sredstvo plaćanja.
- 2) **Novac kao sredstvo očuvanja vrijednosti** označuje novac kao najpogodniji oblik očuvanja vrijednosti. Naravno, u suptilnijoj analizi razvidno je i postojanje troška za vlasnika na temelju čuvanja novca.
- 3) **Novac kao obračunska jedinica** rabi se kod vrednovanja jednog dobra ili usluge u odnosu na drugo dobro ili uslugu. Obračunska jedinica je uobičajeni nazivnik ili mjera.
- 4) **Novac kao sredstvo izražavanja odgođenih plaćanja** je četvrta funkcija novca. Ta funkcija istodobno obuhvaća uporabu novca kao sredstva plaćanja i kao računovodstvene jedinice. To znači da se dug određuje u novčanoj jedinici i otplaćuje gotovinom ili čekom. Dug jedne zemlje, pojedine zemlje mogu iskazivati u novčanim jedinicama koje nisu domicilne, npr. EUR, a on će biti vraćen u njihovim vlastitim monetarnim jedinicama.

Karakteristike novca:

Prenosivost - novac mora biti pogodan za nošenje i prijenos pri obavljanju kupovina na različitim lokacijama

Trajnost - novac mora imati fizičku trajnost

Djeljivost - mogućnost dijeljenja na manje jedinice a radi kupovine manjih jedinica proizvoda

Standardiziranost - novac mora imati jednaku i standardnu kvalitetu i fizički se ne smije razlikovati.

Prepoznatljivost - novac mora biti lako prepoznatljiv.

Papirni novac pojavio se u kasnijoj fazi kao odgovor na povećane potrebe proizvodnje i trgovine. Iako su pogodnosti zlata jasne, ipak je povećanjem novčanih transakcija prijenos zlata postao problemom. Temeljni je problem u tome što kilogram zlata može vrijediti samo kilogram zlata, a nastaje potreba za sredstvom plaćanja koje će imati različite apoeine na istome volumenu i težini. Jednostavan odgovor na ovaj problem je papirni novac. Kod većine papirnato novca težina i volumen novčanice se bitno ne razlikuju, ali su njihove vrijednosti različite.

Proces nastanka papirnato novca je u stvari proces pojednostavljenja poslovanja. Još u ranoj povijesti novca, trgovci su, radi plaćanja robe izvan svoje zemlje ili izvan svoga područja, deponirali novac kod bankara. Za preuzeti novac bankar bi im izdavao potvrde - pisma, upućena na drugog bankara u drugom mjestu ili

drugoj zemlji, s uputom da trgovcu isplati u pismu naznačenu svotu. Ti poslovi obavljali su se na temelju povjerenja između bankara. Takva pisma prozvana su mjenicama jer se njima mijenjao novac bez prenošenja. Mjenica je bila sredstvo plaćanja u kojoj je izdavalac - trasant - davao nalog trasatu da isplati remitentu svotu naznačenu na mjenici. Na taj je način mjenica mogla imati onoliku vrijednost kolika god je na njoj bila napisana. Sličnu funkciju u platnom prometu danas obavlja ček. Čekom trasant daje nalog trasatu da za pokriće trasanta isplati određenu svotu - količinu novca na račun treće osobe. Kombinacijom vlastite mjenice i čeka nastala je banknota (novčanica).

S vremenom nastaje problem izdavanja mjenica i vjerodostojnosti mjenica. Kraljevina Engleska nastoji riješiti taj problem tako što povjerava izdavanje novca samo jednoj financijskoj instituciji. Izdavanje banknota posao je koji države toga vremena povjeravaju jednoj banci i putem te banke kontroliraju emitiranje banknota. Te banke se nazivaju emisijske banke. Istovremeno države svojim intervencijama na području novca donose propise o pokriću emitiranih banknota i volumenu emisijske mase. Postupno emisijske banke postaju institucijama kojima je cilj kontrola novca u ekonomiji, kasnije i cjelokupnoga financijskog sustava. Danas takve institucije znamo kao središnje banke.

Papirnatu novčanicu se prvi puta u Europi pojavljuju u 17. stoljeću u Švedskoj. Johan Palmstruch 1656. osniva privatnu banku, Atockholm Banco, koja je usko povezana s državom. U suradnji s državom, 1661. Palmstruch izdaje kreditne zapise koji mogu biti iskupljeni u njegovoj banci, za naznačenu svotu srebrnih kovanica. Palmstruchove novčanice izgledale su impresivno; bile su strojno tiskane osim 8 vlastoručnih potpisa. Prvi sačuvani primjerak je izdanje iz 1666. Predvidivo, prokletstvo papirnateg novca uništilo je projekt. Do 1667. izdano je više novčanica nego što ih banka može iskupiti u srebru. Palmstruch je osramoćen i suočen sa smrtnom kaznom zbog prijevare. Prolazi pola stoljeća do ponovnog pokušaja izdavanja papirnatih novčanica. John Law, osnivač pariške Banque Generale, 1719. izdaje novčanice. Povjerenje javnosti potreseno je odredbom iz 1720. kojom je prepolovljena vrijednost tim papirnatim novčanicama. Tijekom 18. stoljeća česti su eksperimenti s papirnatim novčanicama koji proizlaze iz očite potrebe za povećanjem novca u prometu iznad dostupnosti plemenitih metala. Postupno se povećava povjerenje javnosti u te komadiće papira, posebno kada su ih izdale nacionalne banke koje za njih jamče državnim rezervama. U tim okolnostima čak postaje prihvatljivim da država može privremeno obustaviti otkup novčanica za srebro. Takvu obustavu uspješno su provodili Britanci od 1797. do 1821. za vrijeme napoleonskih ratova. Sada kad država izdaje novčanice, problem više nije potencijalni bankrot banke već inflacija.

Karakteristika ranoga kapitalističkog doba u pogledu emisijskih zavoda je ideja njihove svemoći kada je riječ o njihovoj magičnoj djelatnosti. Ovo je gledište najbolje izrazio John Law, čije je ime vezano za prvi pokušaj ovakve politike emisije novčanica čiji je cilj stvaranje raja na zemlji. Da to nije bilo samo gledište jednoga genijalnog, ali svojim idejama opsjednutoga financijera nego i mišljenje mnogih

njegovih suvremenika, svjedoči činjenica što je John Lawu povjereno osnivanje i vođenje prve emisijske ustanove u Francuskoj 1716. U to su doba „stručnjaci“ za emisijske banke i lutrije koje su za vladare bile nepresušni izvori novca, stvarno zamijenili nekadašnje alkemičare čija su nastojanja da iz jednostavnih metala izrade zlato, bila poznata još u starom Egiptu. Najstarija emisijska ustanova na svijetu je švedska emisijska banka - Sveriges Riksbank -- koja je osnovana 1656. kao državna ustanova, ali je ona ostala bez utjecaja na kasniji razvoj emisijskih banaka u svijetu. I u Engleskoj je neposredan povod osnivanja emisijske banke bio loše stanje državnih financija, pa je povlasticu za izdavanje novčanica dobila jedna skupina londonskih trgovaca, zajmodavaca državi, koja se zatim organizirala pod imenom *The Governor and the Bank of England* i koja je 1694. državi dala zajam od 1 milijun i 200 tisuća funta. Ta je korporacija za taj zajam dobila 8% kamata, imala jedina pravo emisije novčanica i 120 godina bila je jedina dionička banka u zemlji. Bank of England je poslije u više navrata povećavala svoj kredit državi te zbog svoga izvanrednog rada i svoje povlastice uskoro postala središnjim organom engleskoga bankarskog sustava.

Emisijske se banke osnivaju ne samo zbog financijsko-političkih razloga nego i zbog nestašice kapitala koja se na taj način rješavala. Sedamnaesto i osamnaesto stoljeće obilježeno je velikim tehničkim, organizacijskim i ekonomskim napretkom koji je pružao velike mogućnosti zarade, ali je iziskivao mnogo jeftina kapitala. Razumljivo je da banke i bankarski posao dobiva svoj ogroman zamah razvojem kapitalizma i tržišnoga gospodarstva koje počinje u 18. stoljeću. No neke zablude liberalnoga kapitalizma, kao prve faze toga društvenog sustava, rezultiraju strahovitim krahovima i propastima banaka, što je imalo odraza na čitave bankarske sustave. Praksa je bila ispred normativnih rješenja. Stvaranje kapitala bila je jedna od glavnih briga svih onih koji su se bavili ekonomskim problemima. Špekulacije mnogih tadašnjih ekonomista svodile su se na to da se taj kapital može naći ako se stvori kredit jer je kredit smatran jednakim kapitalu ili je barem poticao gospodarski život, a ovaj je opet osiguravao kredit i pomagao stvaranje kapitala. Izvor kredita, a prema tome i kapitala, vidio se jedino u emisiji novčanica.

Papirnati novac u potpunosti istiskuje kovani novac. U početku je ovaj proces istiskivanja bio samo tehnički. Papirnati je novac zamijenio metalni novac, ali ga nije nadomjestio. Zlato se preselilo u sefove središnje banke, a količina papirnatoga novca u ekonomiji bila je definirana količinom zlata u sefovima središnje banke. Koliko je pojedina država imala zlata, toliko se moglo tiskati ukupne vrijednosti apoena papirnatoga novca. Ovakav monetarni sustav naziva se zlatni standard jer je količina novca u ekonomiji definirana količinom zlata u sefovima središnje banke. Osnovne karakteristike zlatnog standarda su:

- konvertibilnost novčanica - (eng. Gold bullion standard) novčanica se mogla i tehnički zamijeniti za zlato;
- konvertibilnost domaće valute za stranu – s obzirom na to da je većina država bila na zlatnom standardu, omjer vrijednosti novca dviju država (tečaj) ovisio je o količini zlata koje su pojedine zemlje imale.

Godine 1972. dolazi do ukidanja zlatnog standarda i od tada novac više nije apsolutno pokriven zlatom nego samo djelomice, a u nekim zemljama uopće nije pokriven zlatom nego državnim obveznicama ili stranom valutom. Središnja je banka preuzela ulogu institucije koja je zadužena za praćenje i kontroliranje količine novca u ekonomiji. Stabilnost novca odražava se u stabilnosti očekivanja i povjerenju. Ako svi sudionici u ekonomiji vjeruju da je novac države stabilan i država čuva stvarnu vrijednost, vrijednost toga novca doista će biti stabilna i postojana. Institucije koje sudjeluju u održavanju povjerenja u novac su banke. Ukoliko sudionici u ekonomiji vjeruju u stabilnost bankarskoga sustava i sigurnost vlastitog novca, utoliko će novac doista biti stabilan. Upravo se iz ovih razloga toliko inzistira na potrebi povjerenja u banke i stabilnost bankarskoga sustava.

Goldfiner (MGM 1963):

Prije nego što krene u infiltraciju zločinačke organizacije, *Aurica Goldfingera, James Bond i admiral Miles Massary odu na večeru kod pukovnika Smithersa koji im u jednom trenutku kaže: „S obzirom na količinu zlata koje imaju dvije države, utvrđuje se vrijednost pojedinih valuta.“*

Kada je Goldfinger bio sniman, *na snazi je bio međunarodni zlatni standard koji je nastao Bretton Woods sporazumom. Pukovnik Smithers samo je govorio definiciju metode utvrđivanja tečaja koja je postojala za vrijeme Bretton Woods sustava.*

Novac i vrijeme u posebnom su odnosu. Da bi se moglo razumjeti vremensku dimenziju novca, potrebno je prije svega razumjeti pojavu inflacije, o čemu je riječ u posebnom dodatku za razumijevanje poslovnoga bankarstva. Normativno se novac razlikuje kao:

- gotovina ili efektivni novac, u obliku metalnoga i/ili papirnatooga novca kojega emitira središnja banka neke države;
- depozitni novac (bankarski ili knjižni) koji se pojavljuje u obliku depozita (uloga novca u banku), čekova i potraživanja na računima u bankama.

Najznačajnije financijske institucije u modernim državama su banke, osiguravajuća društva, mirovinski fondovi i štedno-kreditne zadruge. Sve vrste banaka sudjeluju u emisiji novca, ali na različite načine, budući da su im funkcije, mogućnosti i uloge bitno različite. Središnja banka emitira tzv. primarni novac i pokušava regulirati ukupnu količinu novca u nekoj zemlji. Ona regulira aktivnosti poslovnih banaka i vodi brigu o vrijednosti domaćeg novca, o stabilnosti cijena i financijskim obvezama države prema inozemstvu.

2. DEFINIRANJE BANKE

Da bi se moglo razumjeti banke, ponajprije ih je potrebno definirati. Kada je riječ o bankama, definicija ima jako puno, a najčešće su one s pravnog aspekta prema nacionalnom zakonodavstvu. Banke se mogu definirati vrlo jednostavno, po funkcionalnosti:

Definicija: Banka je institucija koja se bavi prikupljanjem sredstava, plasiranjem sredstava te pružanjem financijskih usluga.

Ako se detaljno analizira definicija, poslovanje i karakteristike banke su opisane. Banka je definirana kao institucija, a ne kao financijska institucija jer banke danas nisu samo ograničene na financijsko poslovanje nego su proširile svoje usluge i izvan klasičnih okvira. Zato će se u narednim poglavljima govoriti i o bankarskim holdinzima. Banka se bavi uzimanjem i prikupljanjem sredstava jer uzima sredstva pa ima obvezu prema onom od koga je ta sredstva uzela. Banka može prikupiti sredstva u obliku depozita, ali i u obliku kredita. Banka koja uzima sredstva ne uzima ih da bi ih držala nego da bi ih dalje plasirala; zato i daje kredite. Uzimanje sredstava i plasiranje tih istih sredstava samo je jedan mali dio financijskoga krvotoka ekonomije koji se naziva platnim prometom. Platni promet predstavlja kolanje novca kroz ekonomiju, pa su kanali platnoga prometa žile kroz koje teče novac kroz ekonomiju, ali je on samo jedna od usluga koje obavljaju banke.

Funkcije banke su depozitne i kreditne. Obje ove funkcije predstavljaju banku kao financijskog posrednika između onih koji imaju sredstva i onih kojima trebaju sredstva. Banke primaju sredstva kako bi ih dalje plasirale.

Depozit i kreditno poslovanje su funkcije koje obično dijele banke od ostalih financijskih kompanija. Depoziti predstavljaju primljena sredstva s kojima banka raspolaže. Depozitne transakcije su „obveze“ banke i moraju biti pod kontrolom da bi banke od njih profitirale. No, banke kontroliraju i „imovinu“ kreiranu danim kreditima. Znači, glavna je aktivnost banke da bude posrednik između „depozitara“ i „dužnika“. Upravo ova uloga posrednika sa sobom nosi rizike koje banka nastoji minimizirati, imajući pri tome što veću dobit.

U bankarskom se sustavu razlikuju središnje i poslovne ili komercijalne banke¹. Poslovne banke sudjeluju u kreiranju depozitnog novca, ali unutar ograničenja i pravila koja im postavljaju zakonske norme i politika središnje banke². One su financijski posrednici koji prikupljaju trenutačne viškove novca od građana i poduzeća te ga plasiraju (posuđuju) drugim građanima i poduzećima koji imaju manjkove novca. Poslovne banke ostvaruju dobit kao razliku između aktivnih kamata (koje naplaćuju od zajmotražitelja) i pasivnih kamata (koje plaćaju štedišama).

¹ Tobin, J.; *Commercial Banks as creators of money*; 1998., str. 408-419.

² Miller, L. R.; VanHoose, D. D; *Ibidem*.

Ostale financijske institucije, primjerice brokerske kuće, služe kao posrednik između kupaca i prodavaoca dionica. Uzimanje depozita i izdavanje kredita razlikuje banku od ostalih financijskih institucija, iako one pružaju i druge financijske usluge, a banke su, kao što smo već spomenuli, u novije vrijeme značajno proširile svoje poslovanje putem bankarskih grupa.

Pojam „bankarstvo“ može se, naime, vezati za puno različitih financijskih institucija: od štednih i kreditnih institucija do velikih komercijalnih banaka u SAD-u, ili od najmanjih (Mutually Owned Building Society) do „Velike četvorke“ te velikih dioničarskih banaka u Velikoj Britaniji. Mnoge europske zemlje imaju velike regionalno-kooperativne banke, uz 3 do 5 univerzalnih banaka. U Japanu se banka s najvećom mrežom poslovnica zove Sumitomo Mitsui Banking Corporation, ali njezin je najveći konkurent za poslove štednje poštanski ured.

Najveće svjetske banke

RANG	Banka	Zemlja	Vlasnička glavnica mil. USD	Ukupna aktiva mil. USD	Neto dohodak mil. USD	Rentabilnost vlastitog kapitala %
1	Bank of America	SAD	45.938	617.679	5.165	15,4
2	Citigroup	SAD	42.708	668.641	5.807	13,7
3	HSBC Holdings	Velika Britanija	30.587	475.546	4.782	15,6
4	Crédit Agricole Group	Fracuska	26.426	45.782	2.448	9,7
5	Chase Manhattan	SAD	23.838	365.875	3.782	16,6
6	Industrial & Commercial Bank of China (ICBC)	Kina	22.213	391.213	417	2,5
7	UBS	Švicarska	21104	684.455	2.206	10,8
8	Deutsche Bank	Njemačka	20.952	706.045	2.018	10,4
9	Wells Fargo	SAD	20.759	202.475	1.95	14,0
10	Bank One	SAD	20.56	261.496	3.108	20,1

Trošak posredovanja uključen je u administrativne troškove koji su vezani za štedne i kreditne proizvode koji banke nude. Za razliku od individualnih slučajeva, gdje je trošak pronalaženja potencijalnih kreditora i „dužnika“ visok, banka može postići „ekonomiju razmjera“ putem transakcijskih troškova, tj. uz veliki broj štednih i depozitarskih proizvoda, troškovi transakcije su konstantni ili se smanjuju. Za razliku od individualnih kreditora, banka ima prednost jer se može koristiti informacijama „ekonomije opsega“ u davanju kredita, budući da ima pristup privilegiranim informacijama o sadašnjim i potencijalnim „dužnicima“ koji imaju otvoren račun u banci. Obično nije moguće prikupiti i prodati tu informaciju, pa ju banke koriste interno da povećaju svoj kreditni portfelj. Znači, uspoređujući s individualnim kreditorima, banke mogu koristiti portfelj „imovine“ uz prilagodbu za loše kredite koji se ne mogu naplatiti.

Ako banka može posredovati uz nižu cijenu, onda će i potražnja za njezinim uslugama biti veća. Za velike korporacije kreditiranje kod banaka nije jedini izbor sredstava, ali kreditiranje kod banaka ima još jednu bitnu ulogu za poduzeća, a to je komunikacija s tržištem. Najbolje rangirane korporacije koriste se bankovnim kreditima kao dijelom njihova vanjskog financiranja zato što uzimanje bankovnog kredita služi kao signal financijskim tržištima i dobavljačima da te korporacije imaju sve uvjete za zaduživanje, tj. u dobrom su financijskom stanju. Klijenti koji posluju s poduzećem putem banaka, mogu „osjetiti“ kakvo je zdravlje poduzeća. S obzirom na to da su banke posebno osjetljive na potencijalne gubitke, banka će kreditirati samo one klijente za koje smatra da će moći vratiti kredit. Ako banka kreditira poduzeće, za ostale sudionike u ekonomiji to predstavlja jasan znak da banka vjeruje u stabilnost poduzeća i mogućnost poduzeća da vrati kredite.

Likvidnost koju nudi klijentima iznimno je bitna djelatnost banke. Kad banka plasira sredstava, omogućuje onima koji nemaju raspoloživa sredstava da dođu do njih. To ne mora nužno značiti da oni koji trebaju sredstava nemaju imovinu već samo znači da ta imovina nije likvidna. Ovdje se ponovo vraćamo kreditiranju na temelju realnog pokrića. Kada banke prime sredstava, imaju, zapravo, višak likvidnosti koji plasiraju.

Depozitari, zajmoprimci i kreditori - svi imaju različite zahtjeve likvidnosti. Klijenti očekuju da mogu podići svoje depozite u bilo koje vrijeme. Uobičajeno je da poslovni klijenti (tvrtke) žele podići kredite i otplatiti ih u skladu s očekivanom internom stopom nekog projekta koji se neće ostvariti još nekoliko godina nakon završetka projekta. Štediša nastoje svoj višak sredstava plasirati banci kako bi ostvarili povrat na višak sredstava. Kada građani daju depozit banci, oni se efektivno odriču sadašnje potrošnje u korist neke očekivane veće buduće potrošnje. Za banku je problem uskladiti vremensku razliku između onih od kojih je banka primila sredstva i onih kojima je banka plasirala sredstva. Ovaj se problem naziva neusklađenost ročne strukture i izravno je povezan s rizikom likvidnosti.

Što je možda još i značajnije, likvidnost je varijabilna tijekom vremena zbog neočekivanih događaja. Ako se promatraju klijenti s oročenim depozitima uz fiksni prinos (npr. 3 ili 6 mjeseci), oni očekuju da će ih moći povući na zahtjev, u zamjenu za plaćanje kamatne kazne. S druge strane, poduzeća su dinamična i njihove potrebe za financiranjem mijenjaju se iz dana u dan. Zahtjevi za likvidnošću obje strane mogu biti ispunjene omogućavanjem dužniku da vrati kredit prije ili da zadovolji uvjete povrata prevaljivanjem kredita, ako banke mogu primiti veliki broj zajmoprimaca i štediša. Likvidnost je, dakle, bitna usluga koju banka nudi klijentima, što razlikuje banke od drugih financijskih institucija³ koje nude bankarske i nebankarske financijske proizvode. Funkcija koju ima novac i usluge koje nude banke, daju bankama elemente za tvrdnje da su “javno dobro”. To objašnjava zašto su banke posebno regulirane.

³ kao što su štedionice, osiguranje ili fondovi

Kod združivanja imovine i obveza, banke su posrednik transformacije, transformirajući vrijednosti imovine i obveza. Ova aktivnost nije jedinstvena samo za banke. Osiguravajuće tvrtke također obuhvaćaju transformacije imovine. Isto tako, investicijski fondovi ili štedionice obuhvaćaju veliku imovinu, što omogućuje investitorima da imaju koristi od efekata diverzifikacije.

Postoji, međutim, jedan aspekt transformacije imovine koji je jedinstven za banke. One nude proizvodnu štednju s kratkim dospeljem (čak i a vista), sklapajući kreditne ugovore s dužnicima, koji će biti nadoknađeni u budućnosti. Bankarski su krediti vrsta financiranja koja nije dostupna na organiziranim tržištima, već se jedino mogu dobiti od banke. Mnoge bankarske institucije kreditima daju bez cjenovne značajke. Tekućim računom moguće je pokriti kamate na depozit ili kroz ponudu direktne debitne kartice i čekovne knjižice. Banka može biti aktivna kod svake od tih usluga, ali mnogi će nadoknaditi trošak tih necjenovnih značajki smanjenjem plaćene stope depozita u razmjeni u kojoj klijent daje oročena sredstva (stavljanjem depozita u banci na neko ugovoreno vrijeme, primjerice 60 dana ili 1 godina) te se klijentu plaća veća kamatna stopa za polog. Ako klijent prije toga povuče novac, nametnut će mu zatezne kamate. Sličan je postupak ako klijent vrati svoj hipotekarni kredit ranije, tereti se za prerani povrat.

Ovo naznačuje kako može biti komplicirana cjenovna struktura bankovnih proizvoda/usluga. Necjenovne značajke mogu utjecati na veličinu kamatne marže ili diferencijalne ponude. Dakle, procjena cjenovnog ponašanja banaka najčešće je puno kompleksniji zadatak u usporedbi s tvrtkama u nekim drugim sektorima ekonomije.

3. BANKARSKA TAJNA

Banka je financijska institucija čije se poslovanje zasniva na povjerenju. Ona je dužna, i na temelju dobrih poslovnih običaja ali i silom zakona, čuvati povjerljivim podatke o pojedinačnim štednim ulozima, ostalim depozitima banke, stanju i prometu po transakcijskim računima te sve podatke, činjenice i okolnosti koje je saznala na temelju pružanja usluga klijentima i u obavljanju poslova s pojedinačnim klijentom.

Članovi tijela banke, zaposlenici banke, dioničari banke i druge osobe koje imaju pristup ovim povjerljivim podatcima ne smiju ih priopćiti trećim osobama, iskoristiti ih protiv interesa banke i njezinih klijenata ili omogućiti trećim osobama da ih iskoriste. Obveza čuvanja bankarske tajne ne prestaje po prestanku radnog odnosa ili svojstva dioničara ili članstva u tijelima banke. Regulator u obliku središnje banke ili neke druge agencije, sudovi ili druga nadležna tijela mogu se koristiti povjerljivim podatcima isključivo sa svrhom za koju su dani te iste ne smiju priopćiti trećim osobama ili im omogućiti da ih doznaju i iskoriste, osim u slučajevima propisanim zakonom. Pravo SAD-a i EU-a poznaje zabranu uporabe

povjerljivih podataka za trgovanje (zabrana tzv. „inside tradinga“). Slučajevi na koje se ne odnosi obveza čuvanja bankarske tajne jesu:⁴

- kada se klijent izričito pisano suglasi da se određeni povjerljivi podatci mogu priopćiti;
- u slučaju provođenje kaznenog postupka i postupka koji mu slijedi, a kada to pisano zatraži ili naloži nadležni sud;
- za potrebe sprječavanje pranja novca, a na temelju zakona kojim se regulira sprječavanje pranja novca;
- u sudskom sporu između banke i klijenta za utvrđivanje pravnog odnosa između banke i klijenta;
- za potrebe ostavinskoga ili drugog imovinskopravnog postupka na temelju pisanog zahtjeva nadležnog suda;
- za potrebe provedbe ovrhe nad imovinom klijenta banke, a to pisanim putem zatraži ili naloži nadležni sud;
- u slučaju priopćavanja povjerljivih podataka središnjoj banci, drugim državnim tijelima ili nadzornim tijelima za potrebe nadzora koji oni obavljaju iz svoga djelokruga, u okviru svojih zakonskih ovlasti, a na temelju pisanog zahtjeva;
- u slučaju priopćavanja povjerljivih podataka pravnoj osobi, odgovarajućeg oblika organiziranja koji mogu osnovati banke s ciljem prikupljanja i pružanja podataka o ukupnoj svoti, vrstama i urednosti izvršavanja obveza fizičkih i pravnih osoba, nastalih po bilo kojoj osnovi;
- ako su povjerljivi podatci potrebni poreznim tijelima u postupku koji oni provode u okviru svojih zakonskih ovlasti, a priopćavaju se na njihov pisani zahtjev;
- ako se povjerljivi podatci priopćavaju za potrebe institucija za osiguranje uloga, a na temelju zakona kojim se regulira osiguranje uloga.

Bitno je reći da bankarska tajna nije samo kontrola protoka informacija i upotrebe tih informacija. Bankarska tajna je temelj odnosa banke i klijenta. Termin „bankarska tajna“ u stvari odražava temeljnu pretpostavku na kojoj klijent i banka mogu početi graditi odnos.

4. AGENCIJSKI PROBLEMI - KORELACIJSKO I TRANSAKCIJSKO BANKARSTVO

Karakteristika banaka je da su uvijek između dvije strane: onih koji imaju i onih koji trebaju; onih koji daju i onih koji traže. Zbog toga banke imaju agencijske probleme. Riječ je o potencijalnim zlouporabama položaja menagementa na štetu depozitara, dioničara te jednih i drugih.

⁴ Miller, R.L.; Pulsinelli, R.W.; VanHoose, D.D., Moderni novac i bankarstvo

Postoje slučajevi da menadžeri banke intenzivnije daju kredite povećavajući aktivu banke, zato što postoji korelacija između veličine banke i kompenzacije koju menadžeri za to dobivaju. Takvi postupci nisu u interesu dioničara, ako je to povećanje na štetu profitabilnosti i količine rizika koje je banka preuzela na sebe.

Dioničari imaju motiv da nadgledaju ponašanje banke kako bi bili sigurni da dobivaju odgovarajući povrat na investiciju. Depozitari se mogu okoristiti takvim nadgledanjem, iako se čak i dioničari suočavaju s agencijskim problemima kada menadžeri maksimiziraju svoju dobit, a postupci im mogu biti suprotni interesima dioničara. Naravno da nadgledanje agenata izaziva troškove.

Teorija troškova agenata primjenjuje se kod objašnjavanja prirode ugovora između:

- dioničara banke (nalogodavac) i njezina menadžmenta (nalogoprimac),
- banke (nalogodavac) i njezinih službenika (nalogoprimac),
- banke (nalogodavac) i dužnika (nalogoprimac),
- depozitara (nalogodavac) i banke (nalogoprimac).

Problem motivacije javlja se jer principal (dioničari, depozitari) ne mogu imati uvid u cjelovite informacije o agentovim postupcima. Primjerice, dioničari banke ne mogu nadgledati svaku odluku menadžmenta, niti depozitari nadgledati sve bankovne aktivnosti. Sve se ponovo svodi na povjerenje. Dioničari vjeruju da menadžment radi u njihovom najboljem interesu. Depozitari vjeruju da banka nastoji što sigurnije plasirati njihova sredstva. Banka vjeruje (i nastoji kvantitativno procijeniti) da će oni kojima je plasirala sredstva, ta sredstva i vratiti. Naravno, stvarnost je puno kompleksnija. U stvarnosti postoji problem informacija, i to asimetričnih, koje mogu navesti direktore do problema moralnoga hazarda. Menadžment banke može imati bolje i potpunije informacije o kvaliteti kreditnoga portfelja nego dioničari i nadzorni odbor banke.

Moralni hazard je problem kada nalogoprimac i nalogodavac imaju različite motive kod sklapanja ugovora. Moralni rizik javlja se kadgod se motivacija obje stranke promijeni nakon što je zaključen ugovor, tako da se riskantnost ugovora mijenja. Problem moralnoga hazarda proizlazi izravno iz asimetrije informacija.

Problemi moralnoga hazarda i asimetrije informacija su značajniji u slučaju banaka nego kod drugih poduzeća. Kod sklapanja poslova obično postoje dvije strane, a u bankarstvu postoje tri strane jer banka djeluje kao posrednik između onih koji imaju višak i onih koji imaju manjak sredstava. Banka prima sredstva i za to plaća kamatu, pri čemu banka vjeruje da su primljena sredstva u redu (novac nije iz ilegalnih aktivnosti), banka također može, po potrebi, provjeriti jesu li sredstva iz legalnih izvora prihoda. Banka ta sredstva plasira onima kojima ta sredstva trebaju, nastojeći pri tome osigurati što veći mogući povrat tih sredstava s pripadajućom naknadom. Davatelji sredstava vjeruju bankama da će banka s tim sredstvima raspolagati racionalno, obzirno i sukladno načelima poslovanja koje smo već definirali. Banka isto tako daje sredstva osobama za koje vjeruje da će ta sredstva vratiti.

Banka je posrednik, stoga oni koji su povjerovali svoj novac banci ne mogu nadgledati što se događa s njihovim novcem. Banka ne zna kada će depozitar željeti povući svoj novac, iako je novac možda oročen na određeno vrijeme.

Asimetrična informacija je razlika u informaciji koju imaju principal (dioničari, depozitari) i agent (menadžment). Problem asimetrične informacije jedan je od temeljnih mikroekonomskih problema. Banka je kontinuirano suočena s problemom asimetričnih informacija u cijeloj svojoj strukturi. Postoje primjeri da banka ima višak informacija, ali i da banka ima manjak informacija. Asimetrija informacija može postojati čak između dijelova iste banke.

Pokazatelji mogu jasno signalizirati da je neko poduzeće stabilno, ali menadžment poduzeća može imati informacije o budućnosti tvrtke koje nije podijelio s bankom a koje bi mogle utjecati na odluke banke.

Problem lošeg izbora temeljni je problem odnosa banke i klijenta. Banke nastoje maksimizirati dobit tako što primaju što jeftinija sredstva, a plasiraju ih po što većim kamatama. Zbog atraktivnosti visokih kamata, banaka može pretjerano kreditirati rizične subjekte. U želji da ostvare što veće prinose, banke mogu spustiti svoje kreditne kriterije i tako dugoročno dovesti u pitanje kvalitetu ukupnog poslovanja radi povećane izloženosti prema kreditnome riziku. Visoke kamate mogu utjecati i na korisnike kredita, koji pod utjecajem skupih sredstava mogu početi investirati u rizične projekte koji nisu usklađeni sa željenom razinom rizika koje su banke voljne prihvatiti.

Primjer: *U osamdesetim godinama prošloga stoljeća veći dio najznačajnijih američkih i britanskih banaka u Londonu radile su s Robertom Maxvellom. U vrijeme njegove smrti 1991., Maxwell je dugovao 2.8 mlrd. funta velikim bankama, a malo od duga je vraćeno. Uprava za trgovinu i industriju kritizirala je poslovanje Roberta Maxwella. Godine 1954. i 1971. objavili su da je nesposoban za pokretanje trgovačkog društva. Usprkos Maxwelllovoj povijesti i činjenici da je u vlasništvu imao više od 400 tvrtki Maxwell Communication Corporation, Maxwell je banke privlačio spremnošću plaćanja visokih naknada i relativno visokih kamatnih stopa na kredite, što je klasični primjer lošeg izbora. Instinkt stada je također evidentan. Goldman Sachs, reprezent investicijske banke, prihvatio je Maxwella u kasnim 1980-ima, prvotno kupnju/prodaju dionica; obveznica, opcija, a forex poslovanje nešto kasnije. Banka je bila poznata po visokom moralnom standardu, što uključuje odbijanje klijenata s čak nagovještajem loše reputacije, ali Newyork Committee odbijao je sumnje londonskog ureda vjerojatno zato jer je poslovanje bilo ograničeno na prodaju i nabavu dionica. Za većinu banaka, Goldman Sachsovo prihvatanje Maxwella kao klijenta bio je signal da je on financijski pouzdan, pa su se složili da mu se odobre krediti.*

Depozitari ne mogu nadgledati bankovne aktivnosti jer:

- banke plasiraju sredstva na razne načine, raznim klijentima ako da je individualnom depozitoru teško točno utvrditi gdje se nalazi njegov novac. Mogući gubitak depozitaru postaje sve manjim, što je veći i raznovrsniji portfelj kredita. Iako će uvijek biti gubitaka s kreditima grupiranjem kredita, varijabilnost gubitaka se na taj način približava nuli;
- osiguranje depozita smanjuje poticaj da depozitar nadgleda banku, pa ako banka može biti sigurna da ju depozitar neće ili ne može nadgledati, onda se priroda ugovora mijenja i banka može ulagati riskantnije nego što bi ulagala da netko striktno nadgleda.

Korelacijsko bankarstvo može pomoći da se minimizira problem principala i agenta te lošeg izbora. Kreditor i zajmoprimalatelj imaju korelacijski ugovor ako postoji dogovor obje strane da će proći neko vrijeme prije nego što se sagledaju neke od karakteristika ugovora. Klijent računa da će mu banka duže vrijeme nuditi financijske usluge, a banka se oslanja na dugoročnog zajmoprimalatelja da će joj isplaćivati kredite i uzimati slične financijske usluge.

Korelacijski ugovor poboljšava protok informacija među strankama i dopušta kreditoru da sazna specifične informacije vezane za zajmoprimalatelje. Također dopušta fleksibilnost reakcije ako se dogodi štogod nepredviđenoga, iako u relacijskom ugovoru ima više prostora za zajmoprimalatelja kojim bi se mogao okoristiti, budući da ima prednost u raspolaganju informacijama.

Primjer: *Slučaj između Jurgen Schneidera i Deutsche Banke dobar je primjer kako korelacijski ugovor može poći po zlu. Gospodin Schneider, koji se bavi građevinskim poslovima, bio je stari poslovni klijent Deutsche Banke. Obje stranke su profitirale od odličnoga dugoročnog odnosa. No kada je njegov biznis počeo propadati, Schneider je uspio prikriti velike dugove zbog odličnoga dugoročnog odnosa s bankom. Schneider je falsificirao kreditni bonitet, odnosno dokumente, da bi prevario Deutsche Bank i ostale banke. Godine 1995. pobjegao je iz Njemačke pa je banka otkrila njegovu pronevjeru i shvatila da je zapravo financirala bankrotiranu kompaniju. Nakon skoro tri godine provedene u zatvoru na Floridi, Schneider je odustao od borbe protiv izručenja i vratio se u Njemačku gdje mu se sudilo za najveću pronevjeru nakon Drugoga svjetskog rata. Godine 1998. osuđen je za falsificiranje i pronevjeru. Osuđen je na 6 godina i 9 mjeseci zatvorske kazne. Sudac je kritizirao njemačke banke za neodgovorno kreditiranje. Ukupna svota svih kredita koje je Schneider dobio bila je 137 milijuna američkih dolara. Deutsche Bank se ispričala zbog neodgovornoga kreditiranja, a posebno zato što je prekršila procedure vezane za verificiranje kredita.*

Transakcijski ili klasični ugovor druga je krajnost poslovnog odnosa i dovodi do transakcijskog bankarstva gdje se mnoge banke natječu za klijente, a klijenti biraju između nekoliko banaka kako bi našli najpovoljniju ponudu. Korelacijski odnos između dvije stranke skoro i ne postoji, pa se obje stranke drže stavaka u ugovoru. Transakcijski ugovor onemogućuje oportunističko ponašanje zato što je svaki ugovor sklopljen pregovaranjem, a obje se stranke mogu dogovoriti oko stavaka. S druge strane, protok informacija smanjen je, a priroda ugovora je takva da smanjuje mogućnost za fleksibilnost.

Ove dvije definicije tretiraju se kao ekstremne. U stvarnosti će većina banaka nuditi verzije korelacijskog bankarstva nekim klijentima, dok će drugima nuditi klasične ugovore i usluge. Skoro svi klijenti koji sklope ugovor za kreditiranje s bankom potpisat će legalno obvezujući ugovor, dočim ako klijent ima dobar odnos s bankovnim menadžerom i dobru kreditnu sposobnost, menadžer će pokazati fleksibilnost u poslovnom odnosu. Za nove će klijente ugovorne obveze biti strože.

Poslovanje banaka temelji se na povjerenju. Teško je zamisliti odnos banke s klijentom koji je samo korelacijski ili samo transakcijski. Ovo je osobito teško zamisliti u maloj državi kao što je Hrvatska u kojoj neke banke s nekim poduzećima posluju nekoliko desetljeća. S obzirom na dugogodišnju poslovnu suradnju, teško je zamisliti da će banka svaki novi ugovor tretirati zasebno, ali isto tako se ne treba zavaravati da banka neće s vremena na vrijeme mijenjati bonitet i odnos prema klijentu, sukladno razvoju poslovanja toga klijenta.

Korelacijsko bankarstvo je najočitije u zemljama kao što su Japan i Njemačka, gdje postoje udjeli vlasništva banaka u korporacijama koje se ne bave financijskim uslugama. U drugim zemljama, uključujući SAD i Veliku Britaniju, klasični su ugovori standard. U Japanu i Njemačkoj su bliski bankovno-korporacijski odnosi bili hvaljeni u 1970-ima i 1980-ima kao ključni razlozi za poboljšanje ekonomskog stanja. U 1990-ima korelacijsko bankarstvo je u padu zbog globalnih reformi koje su povećale metode za rast korporativnih financija i broja "igrača" na tržištu. Ozbiljni problemi u japanskome financijskom sektoru koji su počeli u 1990-ima, destabilizirali su „keiretsu“ bliski odnos koji su imale grupe korporacija, uključujući banke. Banka igra ključnu ulogu u grupi jer daje dugoročni kredit tvrtki i njezinim dobavljačima, a isto tako ima veliki vlasnički udio u toj istoj tvrtki. Banka također daje "keiretsu" savjete i pomoć u internacionalnim projektima. Odnos između banaka i korporacija ozbiljno je narušen rastom broja značajnijih banaka suočenih s bankrotom, poglavito zbog problema s kreditnim portfeljem i drastičnim smanjenjem tržišnih cijena bankovnih imovinskih portfelja te zbog pada na tržištu dionica. Odnedavno, jačanjem posljednje globalne financijske krize 2008., ta je bliskost opet poželjna.

5. PODJELA BANKOVNIH POSLOVA

Poslovanje banke moguće je promatrati kroz razne perspektive. Prva je perspektiva, i ona koja se najčešće spominje, bilančna perspektiva poslovanja banke, a prikazuje se kao prikupljanje depozita u pasivi i plasiranje kredita u pasivi. Iz ove perspektive, poslovanje banke je depozitno kreditno poslovanje pri kojemu banka prima sredstava od onih koji imaju višak sredstava i ta sredstva ustupaju banci i onih koji imaju manjak sredstava i traže sredstava od banke.

Primjer: *Klijent u banci oročava 10.000 kuna na godinu dana po 5%. Nakon godinu dana klijent dobiva 10.000 kuna glavnice i 500 kuna kamate. Banka isplaćuje kamatu na depozite, a ta kamata predstavlja trošak za banku. Troškovi koji nastaju isplatom kamate zovu se kamatni troškovi. Da bi banka mogla zarađivati i poslovati pozitivno, mora nekome plasirati sredstva po većoj kamati. Banka na taj način ostvaruje zaradu.*

Primjer: *Banka je primila depozit u trajanju od jedne godine na svotu od 10.000 kuna na koju plaća kamatu od 5%. Dobivena sredstva od 10.000 kuna banka je plasirala po kamati od 8% na jednu godinu. Nakon isteka godine dana, banka mora platiti 500 kuna klijentu od kojega je dobila sredstva, ali isto tako dobiva 800 kuna ($10000 \cdot 8\%$) od klijenta kojemu je posudila sredstva. Na kraju banka ima kamatni trošak od 500 kuna i kamatni prihod od 800 kuna. Banka ima 300 kuna više prihoda od troškova i ostvaruje dobit. Naravno, uz pretpostavku da nema troškova regulative.*

Osim osnovnoga depozitno-kreditnog poslovanja, poslovanje banke možemo promatrati i kroz druge usluge. Banka, primjerice, obavlja usluge platnoga prometa, odnosno omogućuje klijentima plaćanje računa i transfer novca s jednoga na drugi račun. Banka također obavlja i poslove mijenjanja valute za svoje klijente, odnosno mjenjačke poslove. Poslovi prikupljanja depozita, plasiranja kredita, platnoga prometa i mijenjanja valuta utječu na bilancu banke - mijenjaju veličinu bilance, mijenjaju depozitnu strukturu, mijenjaju valutnu strukturu.

Postoje također poslovi koji ne utječu na veličinu bilance, osim što povećavaju dobiti banke, kao što je najam sefova. Postoje i poslovi koji u prvom koraku ne utječu na bilancu banke, ali utječu na izvanbilancu banke. Primjer usluga koje banka obavlja, a knjiže se u izvanbilanci jesu garancije. Iako se garancije inicijalno knjiže u izvanbilanci banke, one imaju mogućnost u budućnosti utjecati na bilancu banke. Ako dođe do izvršenja garancije, onda se garancija iz izvanbilance prebacuje u bilancu kao potraživanje.

Svrha je pokazati da podjela poslovanja banke nije jednostavna i jednoznačna. Ne može se napraviti jedna podjela zbog preklapanja poslovanja. Svima je bitno razumijevanje procesa bankarskoga poslovanja, bilo da rade u banci ili da posluju s bankom.

Podjela bankarskih poslova po bilančno-analitičkom obilježju izvršena je ovisno o bilančnoj poziciji u kojoj se nalazi odgovarajući bankovni posao, odnosno ovisno o tome javlja li se banka u konkretnoj transakciji kao dužnik ili vjerovnik, ili kao čisti posrednik. Ako je čisti posrednik, tada se transakcija samo evidentira u bančinom računovodstvu bez utjecaja te transakcije. Podjela bankarskih poslova po bilančno-analitičkom obilježju je najstariji i najuobičajeniji način poslovanja banke, a poslovi mogu biti:

- **neutralni, indiferentni ili komisijski bankarski poslovi,**
- **aktivni ili kreditni bankarski poslovi,**
- **pasivni ili mobilizacijski bankarski poslovi,**
- **vlastiti bankarski poslovi.**

Neutralni poslovi obično su najbrojniji bankovni poslovi, a među njima su najpoznatiji poslovi platnoga prometa, mjenjački poslovi te različiti komisijski i mandatni poslovi. Ovi se poslovi mogu smatrati uslužnima. Proizvodi iz ovog "neutralnog segmenta" bančina poslovanja neposredno stvaraju prihode od naplaćenih prihoda i razlika u tečaju.

Aktivni bankovni poslovi su davanje zajmova, lombardiranje, diskontiranje vrijednosnih papira, ulaganje u vrijednosne papire i drugi poslovi koji utječu na aktivu banke sa svrhom ostvarivanja prihoda. Bančini proizvodi ovoga segmenta neposredno stvaraju prihod naplatom kamate i eventualne provizije. Taj prihod uvijek u sebi sadržava i razmjerni dio koji kao prihod treba pripasti proizvodu iz "pasivnog segmenta" bančina poslovanja. Razlika između naplaćenih prihoda na osnovu kamata i naknada u aktivnom segmentu i pasivnome segmentu predstavlja neto kamatni prihod za banku.

Pasivni bankarski poslovi su depozitni poslovi i svi drugi poslovi koji se odnose na pribavljanje novčanih sredstava i praćenje izvora dotične pasive. Osobina je pasivnih bankovnih poslova ta da za pribavljen novac banka obično plaća određenu naknadu (pasivnu kamatu) svom vjerovniku, dok se prihod stvara naknadno, tj. tek onda kada se naplati aktivna kamata od dužnika kojemu je banka plasirala prikupljeni novac. Bančin proizvod iz ovoga "pasivnog dijela" može bilježiti ostvareni prihod onda kada mu pripadne razmjerni dio kamate naplaćene od prodanoga proizvoda iz "aktivnog segmenta" bančina poslovanja.

Vlastiti poslovi su "noviji" bankovni poslovi u kojima banka ne posluje s klijentima, a to su: trgovina na novčanom tržištu i tržištu vrijednosnih papira, vlasnička ulaganja kapitala u druge tvrtke, poslovanje novčanim karticama i ostali uslužni poslovi u svoje ime i za svoj račun. Prihodi i rashodi od ovih poslova rezultati su razlike između uloženoga i vraćenoga kapitala, a uslužni poslovi prihode ostvaruju od naplate odgovarajuće provizije.

Profitna perspektiva je druga bitna perspektiva poslova banke, a prikazuje se s aspekta vrste prihoda; od kamata, naknada i provizija. Poslovanje banke možemo podijeliti po izvoru prihoda na:

- **kamatonosne poslove:** poslovanje banke koje ostvaruje kamatne prihode;
- **nekamatonosne poslove:** poslovi banke koji ostvaruju prihode banke putem naknada i provizija;
- **mješovite poslove:** poslovi banke kod kojih banka može ostvariti prihode i iz kamatonosnih i iz nekamatonosnih izvora.

Sljedeća je najaktualnija podjela **na rizične i nerizične poslove**. Nju je moguće razraditi detaljnije, što će se učiniti u drugom poglavlju koje daje slojevitiji uvid u poslovanje banaka po izloženosti rizicima. Riječ je o koncepciji ekonomske dobiti kao razlike između ukupnoga prihoda i računovodstvenih i oportunitetnih (alternativna uporaba) troškova. Oportunitetni troškovi bitni su kod računa dobitka banke, jer se banka koristi tuđim sredstvima. Naime, banka stvara ukupni prihod prodajom financijskih proizvoda (količina x cijena), a dobit ostvaruje od prinosa na financijske proizvode (kamate i naknade).

Za banke je specifično, za razliku od drugih poduzeća, da dobit umanjuju troškovima rezervacija za kreditne rizike (opći i posebni), izdvajanjem pričuva, održavanjem minimalnih deviznih obveza u kratkoročnim deviznim potraživanjima, održavanjem otvorene devizne pozicije u granicama i slično. Zato se i dijele poslovi banke na:

- **poslove banke na teret kojih se izdvajaju pričuve,**
- **poslove banke na teret kojih se ne izdvajaju pričuve.**

Najčešći poslovi koji su opterećeni troškovima rizika su kamatonosni poslovi, a najčešće kreditni i garantni su akreditivni poslovi, poslovi eskonta, mjenjački, FX i money market poslovi, sekuritizacija i slično. Oni koji nisu opterećeni troškovima rizika su depozitni poslovi te poslovi naknada i provizija, a najčešće platni promet, kartični, mandatni i komisijski poslovi, konzalting poslovi, poslovi upravljanja imovinom, fondovi i poslovanje s vrijednosnim papirima.

Daljnje perspektive podjele poslova banaka mogu biti i po sljedećim kriterijima:

- **podjela po načelu funkcionalnosti bankovnih poslova,**
- **podjela po ročnosti,**
- **podjela po rezidentnosti,**
- **podjela po sektorima.**

Podjela bankarskih poslova po načelu funkcionalnosti izvršena je po ekonomskoj funkciji pojedinih vrsta bankarskih poslova. Ova je podjela primjerenija jer se više ističe sam ekonomski sadržaj određene vrste bankarskih poslova. Ti se poslovi dijele na:

- poslove mobilizacije i koncentracije novčanih sredstava,
- kreditne poslove,
- posredničko-komisijske poslove,
- vlastite poslove,
- kreditno-pravne poslove,
- administrativno-planske poslove.

U sklopu ove podjele poslovanje banke fokusirano je na obavljanje dužnosti unutar organizacije banke. Tako kreditne poslove obavljaju poslovnice i podružnice banke, dok administrativno-planske poslove obavlja sektor računovodstva, planiranja i kontrole te sektor općih poslova.

Podjela bankarskih poslova po ročnosti značajna je za realizaciju poslovne i kreditne politike banke. Po ročnosti se poslovi dijele na:

- kratkoročne bankovne poslove (od 0 do 18 mjeseci ili 2 godine),
- srednjoročne bankovne poslove (od 18 mjeseci ili 2 godine do 5 godina),
- dugoročne bankovne poslove (više od 5 godina),
- poslovi bez jasno definirane ročnosti.

Podjela poslova po ročnosti je temelj kontrole likvidnosti banke. U mnogim je poslovima banke trajanje poslovanja banke definirano ugovorom, ali određeni poslovi nemaju ugovorom dogovoreno trajanje. Primjer takvih poslova je minus na tekućem računu banke koji nema jasno definiranu ročnost. Za takve je poslove potrebno upotrijebiti matematičke tehnike kako bi se predvidjela ili modelirala ročnost.

Podjela po rezidentnosti: Poslovi koje obavlja banka mogu se podijeliti i po tome gdje je mjesto poslovanja klijenata banke na temelju podjele na:

- rezidente: klijenti koji imaju prebivalište u državi u kojoj posluje i banka,
- nerezidente: klijenti koji nemaju prebivalište u državi u kojoj posluje banka.

Treba naglasiti da je podjela po rezidentnosti definirana na mjesto na kojemu se nalazi poslovnica banke, tako da međunarodna banka definira rezidentno po podružnicama. Za Francusku banku, koja ima poslovnicu u Kini, poslovanje s Kinezima je poslovanje s rezidentima.

Podjela po sektorima: Za poslovanje banke bitno je imati i pregled klijenata po određenim sektorima djelatnosti u ekonomiji. Slijedi primjer podjele po sektorima:

- građani,
- obrtnici,
- SME poduzeća,
- velika poduzeća,
- država,
- banke,
- neprofitne organizacije.

Svaki posao koji obavlja banka ne može biti dio samo jedne podjele već su podjele isprepletene. Tako svaki kredit mora imati svoj sektor, trajanje, rezidentnost i druge karakteristike čije je praćenje u interesu banke.

Razne podjele poslovanja banke imaju dvojnu svrhu. Prva je organizacija samoga poslovanja banke. Poznato je da banka ima podjelu organizacijskih dijelova po sektorima kreditiranja. Druga svrha podjele bankarskih poslova je sposobnost upravljanja bankom, odnosno kontrola rizika s kojima se banka susreće u poslovanju.

Jako je teško napraviti jednoznačnu podjelu bankarskih poslova. Iako se perspektive podjela poslova kroz knjigu isprepleću, knjiga je usredotočena uglavnom na podjelu poslovanja s perspektive bilance banke u odnosu na usluge i proizvode koje banka omogućuje. Razlog tomu je težnja da se prikaže transmisijski mehanizam kreditnoga potencijala banke koji banke uzdiže iznad poduzetničke funkcije. Ideja je pratiti kretanje novca kroz banku.

Novac ulazi u banku putem pasive, a dalje se plasira klijentima u aktivni. Istovremeno banka obavlja i druge usluge za klijente. Ovaj put možda nije optimalan, ali je najjednostavniji za razumijevanje bankarskoga poslovanja.

BITNI POJMOVI U OVOME DIJELU:

Funkcije novca:

- Sredstvo razmjene
- Sredstvo čuvanja vrijednosti
- Obračunska jedinica
- Sredstvo izražavanja odgođenih plaćanja

Karakteristike novca:

- Prenosivost
- Trajnost
- Djeljivost
- Standardiziranost
- Prepoznatljivost

Zlatni standard

Gotovina ili efektivni novac

Depozitni novac

Bankarska tajna

Asimetrična informacija

Moralni hazard

Korelacijsko bankarstvo

Transakcijsko bankarstvo

Podjela bankarskih poslova po izvorima prihoda

Podjela bankarskih poslova po izloženostima rizicima

Ostale podjele bankarskih poslova:

- Podjela po bilančno-analitičkom obilježju
- Podjela po načelu funkcionalnosti bankovnih poslova
- Podjela po ročnosti
- Podjela po rezidentnosti
- Podjela po sektorima.

ZAKLJUČNA MISAO

Poslovanje banke je multidimenzionalno i banka kod svakoga poslovnog odnosa mora obratiti pozornost na količinu varijabli koje su vezane za taj poslovni odnos. Broj dimenzija koje su vezane za poslovni odnos s klijentima označuje i kompleksnost pojedinih transakcija. Kontrola svih dimenzija poslovanja banke zahtjeva znanje poslovanja banke. Prvi korak k poslovanju banke jest razumijevanje s čime banka posluje, a to je novac. Stoga je iznimno bitno obratiti pozornost na ulogu novca u ekonomiji. Bez obzira na to koliko se svijet mijenja, novac će uvijek u nekom obliku biti uporabljen za plaćanje, a ljudi će uvijek u novcu spremati svoju vrijednost. Te su osobine posebno značajne za banku jer klijenti putem banke mogu izvršavati plaćanja, a putem depozita nastoje čuvati stečenu vrijednost.

PITANJA I ZADATCI

Zašto su se zlato i ostali plemeniti metali nametnuli kao prvotni novac?

Koje su funkcije novca?

Zašto je papirnat novac zamijenio plemenite metale?

Koja je razlika između korelacijskoga i transakcijskog bankarstva?

Kako moralni hazard može utjecati na poslovanje banaka?

Kako problem asimetričnih informacija definira odnose u bankarstvu?

Definiraj pojam konvertibilnosti i zašto je konvertibilnost potrebna u maloj otvorenoj ekonomiji?

Koje su četiri skupine poslova banke?

Zašto nije moguće napraviti samo jednu podjelu bankarskoga poslovanja?

DODATAK ZA RAZUMIJEVANJE: POVIJEST BANAKA

Pojava bankarstva vezana je za pojavu novca. Začetke bankarskoga poslovanja nalazimo u Srednjoj Aziji. Sumeranski svećenici u 35. stoljeću pr. Kr. u svojim hramovima počinju obnašati poslove koje danas nazivamo bankarskima. Upravo su se svećenici, kao najobrazovaniji ljudi svoga vremena, a uz to i pismeni, za razliku od većine ljudi, mogli baviti poslovima oko novca, dakle prapočetcima bankarstva.

1. PRVE BANKE

Prve su banke najvjerojatnije bili hramovi u kojima su stare civilizacije obavljale bogoslužje, još negdje oko 3. tisućljeća pr. Kr. Banke su se u tom obliku pojavile prije nastanka novca. Prvi su depoziti bili: plemeniti metali, žito, koža i ostala dobra, uključujući stoku i poljoprivredne proizvode. Hramovi i palače bili su najsigurnija mjesta za pohranjivanje depozita, budući da su bili solidno građeni i stalno čuvani, a kao sveta mjesta hramovi su još dodatno odbijali potencijalne kradljivce. U Babilonu postoje detaljni zapisi o zajmovima iz 18. st. pr. Kr. koje su davali svećenici lokalnim trgovcima. Daljnji razvoj gospodarstva i novčarstva u Babilonskom carstvu dovodi do pojave pozajmljivanja novca uz plaćanje kamata, dakle do bankarskoga posla koji i danas postoji u tome obliku. Današnji temeljni bankarski izraz tezaurirati (imobilizirati, povući novac iz optjecaja) vuče svoje podrijetlo iz naziva tih banaka – tezauri. Do nastanka Hamurabijeva zakonika, bankarstvo je već bilo razvijeno, pa je u Zakoniku objavljeno i poglavlje o bankarskim poslovima.

U drevnom je Babilonu poslovala trgovačka kuća Murašu koja se, osim trgovačkih poslova, bavila i poslovima mijenjanja i čuvanja novca, što možemo smatrati početkom bankarstva. Prve specijalizirane novčane ustanove zvale su se tezauri⁵. Prvi su grčki bankari bili svećenici u poznatim hramovima na Efezu, Samosu i Delosu, a njima su konkurirali privatni bankari koji su nazivani trapezitim⁶.

Antička Grčka svjedoči o daljnjem razvoju bankarstva. Bankarstvo u Grčkoj postaje raznovrsnijim i složenijim nego u ranijim društvima. Grčki hramovi provodili su razne financijske transakcije: davali su zajmove, primali depozite, obavljali razmjenu kovanica i testirali težinu i čistoću kovanica. Svakodnevne novčane transakcije i probleme vezane za zamjenu novca zbog velikoga broja izdavatelja novca, njegovo čuvanje te smanjivanje rizika od otuđenja, u helenističkom svijetu rezultira pojavom banaka čiji su osnovni poslovi zamjena novca (mjenjački poslovi), prima-

⁵ grč. thesauros - blago, riznica

⁶ grč. trapeza - stol

nje depozita i davanje kredita. U početku su to banke u hramovima pod zaštitom svećenika, a prema tome i vladara. Vidljivi su začetci klasičnoga bankarskog poslovanja gdje jedna institucija prima sredstava od jednog klijenta po jednoj cijeni i ta sredstava plasira po većoj cijeni drugom klijentu.

Postoje i dokazi o postojanju kreditnih zapisa. Davalac kredita napisao bi kreditni zapis klijentu koji bi taj zapis unovčio u drugom gradu. Na taj je način klijent izbjegao opasnost nošenja novca na putovanju. Pythius, koji je poslovao kao trgovac - bankar na području Male Azije početkom 5. st. pr. Kr., prvi je samostalni bankar koji se spominje u povijesnim zapisima. Mnogi rani bankari u grčkim gradovima-državama bili su strani državljani. Godine 371. pr. Kr., rob Pasion postao je najbogatijim i najpoznatijim grčkim bankarom. Zaradio je svoju slobodu i atensko državljanstvo. U 4. st. pr. Kr. na području Sredozemlja zamjetan je rast bankarstva na temelju kredita.

U Egiptu se od najranijih vremena, uz plemenite metale, žito upotrebljavalo kao oblik novca, a državni su silosi djelovali kao banke. Kada je Egipat pao pod vlast grčke dinastije Ptolomejaca⁷, mnogobrojni su državni silosi pretvoreni u mrežu žitnih banaka, sa sjedištem u Aleksandriji gdje su se vodili računi svih državnih žitnih banaka. Ta bankovna mreža djelovala je kao trgovački kreditni sustav u kojemu su se plaćanja provodila prijenosom s jednoga računa na drugi, bez stvarnoga prijenosa novca. U kasnom 3. st. pr. Kr., Delos, otok u Egejskom moru, poznat po svojoj luci i Apolonovu hramu, postaje istaknutim bankarskim središtem. Kao i u Egiptu, novčane transakcije zamijenjene su kreditnim zapisima te se plaćanja obavljaju putem jednostavnih naloga, a računi se vode za sve klijente. Pobjedom Rimljana nad Kartagom i Korintom, raste značenje Delosa. Postaje očito da banka u Delosu mora postati modelom na kojemu će se temeljiti rimske banke.

Najraniji vjerski sustavi na prostoru Bliskog istoka i sekularni zakoni koji su iz njih proizašli, nisu zabranjivali kamate. U Mezopotamiji, Anatoliji, Feničkoj Republici i Egiptu kamate su bile legalne i obično određene od strane države. Židovi su imali drukčije mišljenje o kamatama. Tora i dijelovi židovske Biblije kritiziraju kamatarenje, ali tumačenja biblijske zabrane kamatarenja variraju. Židovima je zabranjeno naplaćivati kamate na zajmove koje su dali drugim Židovima, ali mogli su računati kamate na transakcije s nežidovima i poganima. Židovska Biblija smatra filantropijom davanje zajmova siromašnim zajednicama za preživljavanje, ali nije obvezno biti dobrotvoran prema strancima. U to su vrijeme Židovi isključeni iz većine profesija, crkve i cehova te su tako gurnuti prema marginalnim poslovima koji su smatrani socijalno manje vrijednima, kao što je, primjerice, ubiranje poreza, stanarina i posuđivanje novca.

Stari Rim je usavršio administrativne aspekte bankarstva i uveo veću regulaciju financijskih ustanova i transakcija. Početkom naplaćivanja kamata na zajmove i plaćanja kamata na depozite, bankarstvo postaje razvijenije i konkurentnije. Daljnji

⁷ 330. - 323. pr. Kr.

razvoj rimskog bankarstva bio je ograničen sklonošću Rimljana za novčane transakcije. Za vrijeme vladavine rimskog cara Gallienusa⁸ došlo je do privremenog sloma rimskoga bankarskog sustava, nakon što su banke odbile njegove bakrene kovanice. Raspadom Rimskoga Carstva i stalnim upadima raznih barbarskih plemena na obitavališta visoko razvijenih civilizacija dovodi do propadanja gradova, strahovitih razaranja i žrtava. Razumljivo je da nestaju sve velike antičke banke.

Tek su srednjovjekovni trgovački sajmovi ponovo pridonijeli razvoju bankarstva. Mjenjači novca izdavali su na sajmovima zapise otkupljive na drugom sajmovima u zamjenu za gotovinu. Zapisi su mogli biti otkupljeni na drugom sajmu, u drugoj zemlji ili na sljedećem sajmu na istoj lokaciji. Ako su bili otkupljivi u budućnosti, često su bili diskontirani za svotu kamata. Naposljetku, ti zapisi su evoluirali u mjenice. Te mjenice omogućile su prijenos velikih svota novca bez komplikacija nošenja velikih škrinja zlata i unajmljivanja zaštitara za zaštitu od kradljivca.

Usponom kršćanstva banke su suočene s dodatnim ograničenjima, budući da se naplaćivanje kamata smatra nemoralnim. Kolaps trgovine nakon pada Rimskoga Carstva čini bankare sve manje potrebnima. Njihovu propast ubrzava i Katolička crkva svojim ostrim stajalištem protiv naplaćivanja kamata.

Početkom 12. stoljeća potreba za prijenosom velikih svota novca za financiranje križarskih ratova potakla je revitalizaciju bankarstva u zapadnoj Europi. Prvi poznati ugovor o razmjeni deviza nastao je 1156. u Genovi. Dva brata pozajmila su 115 denovskih funta i pristala nadoknaditi bančinim agentima u Konstantinopolu svotu od 460 bezanta mjesec dana nakon što stignu u taj grad. U sljedećem je stoljeću uporaba takvih ugovora brzo rasla, pogotovo zato što se profit zbog vremenske razlike nije smatrao kršenjem kanonskih zakona protiv kamatarenja.

2. RAZVOJ BANKARSTVA U EUROPI

Razvoj civilizacije u srednjem vijeku potaknut je velikim otkrićima, čime su ponovo stvoreni uvjeti za razvoj banaka i bankarske djelatnosti. Bankarstvo toga vremena vezano je za trgove gdje se odvijala cjelokupna trgovačka djelatnost. Tako nastaju Banca di Genova (1320.), Casa di Sant Georio (1401.), Monte Paschi di Siena (1492.), Casa di Rialto (1578.) i Banca del Giro (1617.). Ove su dvije posljednje banke državne banke Mletačke Republike.

U 13. stoljeću međunarodna trgovina dobiva nove razmjere. Trguje se raznim poljoprivrednim dobrima i proizvedenom robom u zapadnoj Europi, uključujući žito, vunu, tkaninu, vino, sol, vosak, kožu i oruđe. Bankari iz sjeverne Italije, poznati kao Lumbardi, postupno zamjenjuju Židove u njihovoj tradicionalnoj ulozi posuđivača novca bogatima i moćnima. Poslovne vještine Talijana poboljšavaju se

⁸ 260. - 268. pr. Kr.

izumom dvojnog knjigovodstva. Kreativno računovodstvo omogućuje im izbjegavanje kršćanskoga grijeha kamatarenja; kamate na zajmove knjižili su kao dobrovoljne darove od zajmoprimca ili kao nagradu za preuzet rizik. Siena, Lucca, Milan i Genova redom su profitirali od nove djelatnosti, no Firenca najviše jer je bila dobro pripremljena za međunarodne financije, zahvaljujući svom poznatom zlatniku florinu. U ranom su 14. stoljeću dvije obitelji, Bardi i Peruzzi, stekle ogromno bogatstvo pružajući financijske usluge. Organizirali su prikupljanje i prijenos novca, olakšavali su i trgovinu izdajući mjenice trgovcima. Uspjeh bankara iz Firence u pružanju financijskih usluga vidljiv je i po broju podružnica obitelji Bardi izvan Italije. Obitelj Bardi otvara urede u Barceloni, Sevilli, Majorci, Parizu, Avinjonu, Nici, Marseju, Londonu, Konstantinopolu, Cipru i Jeruzalemu.

Ujedno se osnivaju udruge bankara koje koncentriraju kapital te omogućuju, kroz monopolističko djelovanje, postizanje dodatnih zarada (Scali, Boccaci i dr.). Ove banke razvijaju nove oblike bankarske djelatnosti, kao što su poslovanje s mjenicama, založnicama i drugim vrijednosnim papirima. One se bave svim „klasičnim“ poslovima kao i njihove prethodnice. Zahvaljujući koncentraciji kapitala, uspješno utječu na razvoj trgovine, pogotovo prekomorske, na izgradnju brodova, financiraju razne trgovačke, istraživačke i ine poduhvate.

Mnogi se europski vladari zadužuju kod gradskih bankara Firence, pa zbog toga u kratkom vremenu dolazi do njihove propasti. Edvard III., kralj Engleske, 1340. započinje skupi rat s Francuskom, kasnije poznat kao Stogodišnji rat.

Jako se zadužuje u Firenci: pozajmio je 600.000 zlatnih florina od obitelji Peruzzi i još 900.000 od obitelji Bardi. Godine 1345. odbija vratiti zajmove i tako dovodi obje bankarske kuće do bankrota.

Politička volja poslije 1400. okreće se protiv talijanskih bankara. Prvo ih Kralj Martin I. protjeruje iz Aragonije, a zatim im engleski kralj Henrik IV. zabranjuje ostvarivanje dobiti na bilo koji način u svojem kraljevstvu. Godine 1410. svi su talijanski trgovci protjerani iz Pariza.

Firenca preživljava te katastrofe i ostaje veliko bankarsko središte. Pola stoljeća kasnije opet su financijeri nagomilali veliko bogatstvo u gradu. U 15. stoljeću najistaknutije su među njima obitelji Pazzi i Medici. Početkom 15. stoljeća Medici su najveća europska bankarska dinastija, ali njihova politička moć sve ih više odvlači od bankarstva. Medici se ističu kao vojvode Firence, a njihovu ulogu vodećih bankara Europe preuzima Njemačka dinastija Fugger. Fuggeri su, kao i Medici, stekli ogromno bogatstvo vodeći financije za pape i europsku aristokraciju. Svoju moć u Europi u kasnom 15. stoljeću šire prema Habsburškoj monarhiji, što postaje okosnicom bogaćenja Fuggera. Obitelj potječe iz Augsburga, a njihov je prvi izvor bogatstva tekstil. Prvi zajam daju habsburškom nadvojvodi 1487., a kao jamstvo uzimaju udio u rudnicima srebra i bakra u Tirolu. Zajmovi dani Maksimilijanu 1491. i 1505. osiguravaju im feudalna prava u dvije austrijske regije. Daleko najveći pothvat Fuggerovih je onaj u ime Maksimilijanova unuka Charlesa iz 1519. Charles je bio odlu-

čan naslijediti svojega djeda kao kralj Njemačke i car Svetoga Rimskog Carstva, ali pojavio se i protukandidat, francuski kralj. Charles pozajmljuje od Fuggera 544.000 florina za potrebe troškova izbora i tim novcem podmićuje sedam delegata zaduženih za izbor nasljednika. Kampanja je uspjela i Charles V. izabran je za nasljednika. U to vrijeme kamate nisu bile manje od 12% godišnje, a u slučajevima kada je zajam bio hitno potreban, bankari 16. stoljeća znali su dogovoriti i kamate od čak 45%. Biti bankar od povjerenja europskih vladara bilo je vrlo profitabilno. Stalni ratovi i drugi državni troškovi predstavljali su stalni odljev Charlesova bogatstva. Kao i svaki drugi vladar toga vremena, imao je veće troškove od priljeva. Bankarski zajmovi nadoknađivali su manjkove i često su bili pokriveni raznim udjelima u državnim rudnicima i ostalim izvorima bogatstva. Bankari su tada, u određenom smislu, postali upraviteljima državne imovine. Fuggeri su se odgovorno koristili svojim bogatstvom; 1519. su u Augsburgu izgradili zajednicu za siromašne koja je još i danas u uporabi. Do kraja 16. stoljeća obitelj se, nakon nekoliko neuspješnih pothvata, povukla iz rizičnih financijskih poslova i počela živjeti uobičajenim aristokratskim životom.

William IX., vladar njemačke države Hesse-Kappel, privatno traži savjete od svoga prijatelja Mayera Amschela Rothschilda, židovskoga bankara i trgovca iz Frankfurta. Budući da jako cijeni Rothschildove financijske savjete, 1801. službeno ga imenuje savjetnikom dvora i potiče ga da ponudi svoje financijsko umijeće i drugim europskim vladarima toga problematičnog vremena za vladavine Napoleona. Rothschild je energično zagrabilo priliku i do 1803. već je u poziciji da može danskoj vladi pozajmiti 20 milijuna franaka. Zajam Danskoj prvi je od mnogih takvih zajmova kojima su se članovi obitelji Rothschild brzo uzdigli kao najmoćniji europski bankari, dosežući slavu usporedivu s Medicima i Fuggerima u ranijim stoljećima. Obitelj je uskoro prisutna u svim značajnim središtima kontinenta. Mayer Amschel imao je pet sinova. Najstarijega, Anselma Mayera, držao je uza sebe i pripremao za preuzimanje frankfurtske banke. Četiri mlađa sina osnovali su nove podružnice: Solomon u Beču, Nathan Mayer u Londonu, Karl u Napulju i Jacob u Parizu. Obitelj Rothschild kocka se na ishoda rata, odnosno na poraz Napoleona. Svi njihovi zajmovi dani su Napoleonovim neprijateljima. Napoleon dopušta Jacobu djelovanje u Parizu i prikupljanje novca za protjerane Burbonce. Njihova mreža kontakata omogućila im je prijenos novaca Europom, čak i za vrijeme ratova. Jedan od mnogih primjera je Nathanov prijenos velike svote novca iz Londona u Portugal za plaću britanskim vojnicima u ratu. Uz njihovo veliko razumijevanje financija, obitelj Rothschild bila je veoma pouzdana i dobro informirana. Do kraja rata obitelj Rothschild imala je golemu reputaciju među saveznicima i detaljno bila upućena u državne financije mnogih nacija.

U Veneciji se 1587., na inicijativu države, otvara „Banco del Piazza di Rialto“. Njezina je svrha obavljanje značajne dužnosti čuvanja depozita trgovaca na sigurnom mjestu i omogućivanje financijskih transakcija u Veneciji i izvan nje, bez fizičkoga prijenosa novca. To je bila uobičajena praksa u staroj Grčkoj koju su obavljali

samostalni bankari, stoga je postojao veliki rizik od bankrota. Venecijanska banka jamčila je određenu dozu sigurnosti, budući da je bila pod okriljem države. Ostala sredozemna trgovačka središta, posebno Genova i Barcelona, možda su čak imala takve banke i prije Venecije, a poslije se šire i na sjeverne gradove Europe: Amsterdam 1609., Hamburg 1619. i Nurnberg 1621. S tim je povezan i razvoj čekova, sredstva koje ovisi o postojanju banke kao priznate ustanove.

Mjenica, prvobitna metoda prijenosa novca bez fizičkoga prijenosa, je ugovor između privatnih stranka i jednoga ili više posuđivača novca. Ček je dokument kojim njegov izdavatelj daje nalog drugoj osobi da s njegova računa isplati određenu svotu novca korisniku čeka. Ček koji je umnogome pojednostavljena verzija mjenice postaje polako sve više prihvaćen u kasnom 17. stoljeću. Postaje očitim da bankarstvo ima ugrađen potencijal za zaradu kojim može pokriti troškove procesiranja čekova i prijenosa novca. Samo dio od velikih svota novca koji su deponirani u banci, obično je potreban za isplate. Jedan se dio ostatka može posuđivati uz kamatu i tako donositi zaradu banci.

Kada su klijenti shvatili skrivenu vrijednost svojih deponiranih sredstava, profit banke postao je razlikom između kamata plaćenih štedišama i naplaćenih kamata dužnika. Posuđivači novca postupno se u 17. i 18. stoljeću transformiraju u privatne banke. U Engleskoj su to razne obitelji kovača koji su ranije prihvaćali novac isključivo na čuvanje, a sada su počeli posuđivati dio pohranjena novca. Do 18. stoljeća bankarstvo im je bilo osnovni posao.

Trgovina se širi prema sjevernoj Europi, što rezultira i pronalaskom načina prevladavanja problema platnoga prometa i njegove sigurnosti. U tom razdoblju nastaju privatne banke koje i danas u svojevrsnom obliku postoje: Medici, Rotchild, odnosno banke u najrazvijenijim gradovima sjeverne Europe (Hamburg, Anvers, Antwerpen i drugi).

Prodorom privatnog bankarstva⁹ u poslovni svijet stvorit će se uvjeti za sljedeću fazu, a to je razvoj nacionalnih banaka. Venecija, jedan od prvih gradova koji je imao banku koja je primala depozite i poslovala s čekovima, ujedno je i prvi grad u kojemu se banka uključuje u državne financije. Banca Giro osnovana je 1617. da bi riješila pitanje Banco de la Piazza di Rialto, koja je upala u probleme jer je davala neosigurane zajmove. Među njezinim se vjerovnicima nalazila i venecijska državna uprava. Banca Giro osnovana je tako što su državni vjerovnici prihvatili isplatu duga u obliku kredita nove banke. Tako je riješen postojeći problem, ali su stvorene i nove mogućnosti. Venecija je imala mehanizam za prikupljanje javnih financija na temelju zajamčena kredita. Logički je nastavak takve koncepcije nacionalna banka, osnovana u partnerstvu s državom.

⁹ Ovdje se pod privatnim bankarstvom ne smatra banka u privatnome vlasništvu, nego oblik bankarske usluge koja je fokusirana na mali broj bogatih klijenata.

Najraniji je primjer nacionalne banke Bank of Sweden, koja je osnovana 1668., a koja je i danas najstarija poslujuća nacionalna banka. Krajem 17. stoljeća pojavljuje se i Bank of England. Za vrijeme 18. stoljeća, Bank of England postupno počinje obavljati poslove, danas povezane sa središnjom bankom. Organizira prodaju državnih obveznica, a kada država treba prikupiti sredstva, obrađuje i obavlja svakodnevne transakcije raznih sektora državne uprave. Bank of England ubrzo prerasta u banku ostalih londonskih banaka, a putem njih i mnogo šire bankarske zajednice. U drugoj polovini 18. stoljeća londonske banke djeluju kao posrednici kapitala za mnoge male privatne banke koje se otvaraju širom Engleske. Svim tim bankama Bank of England služi kao izvor kapitala u slučaju krize. S tom svrhom središnja banka treba velike rezerve zlata koje akumulira sve dok skoro cjelokupna zaliha državnih zlatnih poluga nije deponirana u njezinu trezoru.

Početkom 17. stoljeća Nizozemska je na čelu europske trgovine, a Amsterdam, glavni grad Nizozemske, njezino središte. Novac koji je bio u optjecaju u Amsterdamu nije se sastojao samo od kovanica koje su pripadale gradu nego i od kovanica svih susjednih država, ali plaćanje mjenica prihvaćalo se samo u novcu grada do kojega je bilo teško doći. Da bi riješili problem, uprava grada je posegla za sustavom plaćanja koji se već dugo koristio u Veneciji. Tako je nastala Amsterdamska banka. Klijenti su uplatili u banku određenu svotu u kovanicama, a u banci su dobili račun o uplaćenju svoti. Odredba uprave grada na taj je način nalogala plaćanje svih svota većih od 600 guldena. Tako je stvorena jedinstvena valuta za obavljanje trgovačkih transakcija. Amsterdamska banka nije nakon osnutka primala nove klijente.

Otkrićem Amerike i razvojem prekomorske trgovine, potrebe za financiranjem i sigurnošću u plaćanjima višestruko se povećavaju. Tako već u 17. stoljeću nastaju prve velike banke koje se, osim emisije novca (novčane banke), bave i kreditiranjem države i platnim prometom. Primat ima već spomenuta Švedska državna banka osnovana 1668. Slijedi Engleska središnja banka (Bank of England) 1694. Francuska središnja banka – Banque General - (1716.) jedna je od najpoznatijih središnjih banaka (osnovao ju je John Law) koja je zbog prekomjerne emisije papirnato novca doživjela svoj krah i time naznačila buduća kretanja u bankarstvu.

I danas je potpuno normalno da neke banke imaju kredite koje ne mogu naplatiti ili ne mogu isplatiti svoje depozite. Bankarske krize nisu samo pojave modernoga doba nego postoje od kada postoje i banke. Povezivanje države i banaka nikako nije novija pojava. Prvim valom globalizacije, do kojega je došlo zbog novootkrivenog svijeta, počinje se javljati veza između države i banaka. Ova poveznica, gdje je država samo jedan od klijenata banke, vrijedi i danas.

Državna banka Ruskog Carstva osnovana je 1860. kada je cijeli sustav ruskog bankarstva prolazio kroz velike promjene. Kada je osnovana, kapitalizam se počeo širiti Ruskim Carstvom i ona je postala prvom velikom reformom cara Aleksandra II. Veliko uplitanje države u ekonomiju, koje je bilo potrebno zbog specifičnoga stanja ruskoga ekonomskog razvoja, predodredilo je državnu banku kao institucional-

ni element vladine ekonomske politike. Državna je banka kratkoročno bila komercijalna kreditna banka, a njezin cilj bio je povećati obujam trgovine i ojačati monetarni sustav. Obavljala je diskontiranje mjenica i ostalih država i javnosti zanimljivih vrijednosnih papira, bavila se kupoprodajom zlata i srebra, primala je depozite, davala zajmove i kupovala državne vrijednosne papire za vlastiti račun. Aktivnosti Državne banke Ruskog Carstva mogu se podijeliti u dva razdoblja. U prvom je razdoblju (1860. – 1894.) Državna banka uglavnom pomoćna institucija Ministarstva financija. Veći dio resursa Državne banke namijenjen je za izravno ili neizravno financiranje državne riznice. Do 1887. Državna je banka namirila račune banaka od prije reforme. Sva su namirenja provedena na trošak državne riznice, koja je bila dužnik tih banaka, ali budući da je deficit u proračunu onemogućio riznici da osigura potrebna sredstva, do 1872. Državna se banka, s tom svrhom, godišnje koristila velikim dijelom svoga komercijalnog profita. Državni je dug namiren banci za vrijeme drugog razdoblja aktivnosti banke u 1901. Tijekom revolucionarnog razdoblja Državna je banka sudjelovala u osnivanju, a potom pružala potporu poslovanju komercijalnih banaka. Propale banke subvencionirane su, financirane ili usvojene od Državne banke prije prodaje. U ranim 1880-ima Državna je banka počela pripremati monetarnu reformu koja je provedena od 1895. do 1898. U Rusiji je uveden monometalizam zlata. Tijekom reforme Državnoj je banci dano pravo emisije novca. Drugo razdoblje Državne banke počinje usvajanjem nove povelje 1894. Poslije monetarne krize 1905. i 1906. prouzročene Rusko-japanskim ratom i revolucijom, Državna se banka počela transformirati u banku bankara. Do početka Prvoga svjetskog rata Državna je banka postala jednom od najutjecajnijih bankarskih institucija u Europi. Imala je goleme rezerve zlata, a omjer pokrivenosti nikad nije pao ispod 93%, osim nakratko za vrijeme krize 1906. Državna je banka regulirala tijekom novca u Rusiji i inozemnu razmjenu, a kroz komercijalne je banke aktivno sudjelovala u kreditiranju industrije i trgovine.

3. RAZVOJ BANKARSTVA SJEVERNE AMERIKE

Prva je značajna banka u SAD-u bila „Bank of North America“, koju je 1781. osnovao Drugi Kontinentalni kongres. To je bila prva banka osnovana poveljom vlade SAD-a. U kolonijama je bilo i drugih banaka prije ove, od kojih je najpoznatija bila „Bank of Pennsylvania“, ali te banke osnivale su pojedine države. Ostale velike banke osnovane su 1780-ih u raznim državama, s primarnim ciljem izdavanja papirnatog novca. Papirnat novčanice zamijenile su kovanice u optjecaju i umnogome pomogle u jačanju trgovine. Banke su također smjele primati depozite i davati zajmove. Minimalne rezerve depozita nisu bile propisane, pa su banke jamčile imovinom za svoje novčanice. Većina imovine banaka bila je u obliku poslovnih zajmova. Jedina je prepreka bankama u plasiranju zajmova bilo odbijanje javnosti njihovih novčanica. Prihvaćanje novčanica pojedine banke obično je ovisilo o spre-

mnosti banke za zamjenu novčanica za kovanice. To nije bio problem većini prvih banka, stoga su imale široku slobodu prilikom dodjeljivanja zajmova. Federalna vlada osnovala je 1791. Banku SAD-a (Bank of the United States), poznatu i kao Prvu Banku SAD-a (First Bank of the United States), s ciljem da služi državi i javnosti. Jednu petinu kapitala banke osigurala je federalna vlada. Banka je bila spremište sredstava federalne vlade i izvor zajmova za pojedince, federalnu vladu i državne vlade. Povelja (dozvola za rad) Prve banke SAD-a puštena je u zastaru 1811. zbog toga što su polovinu njezinih dionica držali stranci i djelomično zbog protivljenja 80-ak nacionalnih banaka. Razlog sukoba između „prve“ banke SAD-a i nacionalnih banaka je taj što je javnost preferirala njezine novčanice zbog odlične reputacije banke. To je otežavalo nacionalnim bankama privlačenje klijenata.

Za vrijeme rata 1812. konvertibilna je valuta (kovanice) oslabjela pa su mnoge državne banke prestale otkupljivati svoje novčanice. To je dovelo u pitanje stvarnu vrijednost papirnatih novčanica i limitiralo njihovu uporabu kao sredstva plaćanja. Unatoč tomu banke u isto vrijeme povećavaju broj izdanih novčanica. To je naglo povećanje količine papirnato novca u optjecaju uzrokovalo rast cijena i inflaciju. Takav razvoj događaja stvorio je potrebu za osnivanjem Druge banke SAD-a (Second Bank of United States), što se i dogodilo 1816. Mnogi lokalni bankari, koji su se morali natjecati s tom bankom koju je sponzorirala federalna vlada, protivili su joj se isto kao i predsjednik Andrew Jackson. Kao rezultat Jacksonova protivljenja, federalna je vlada 1833. povukla svoje depozite iz banke, a tri godine poslije banka je prestala poslovati nakon što joj nije obnovljena povelja (dozvola za rad).

U državi New York je 1838. donesen zakon o slobodnom bankarstvu. Do tada su sve banke bile osnovane sa suglasnošću država i imale su emisijske povlastice. Po novome zakonu o slobodnom bankarstvu, banku je bilo moguće osnovati bez intervencije države. Glavni zahtjev stavljen pred nove banke bio je taj da moraju imati zalihu državnih obveznica u svoti jednakoj svoti emitiranih novčanica. Tako su imao novčanica bili zaštićeni. U slučaju da banka propadne, obveznice bi se prodale i isplatili bi se imao novčanica. Slobodno je bankarstvo ubrzo prihvaćeno i u drugim državama. Zbog nedostatka zakonske regulative novih banka, mnoge od njih su propale zbog raznih bankovnih prijevara. Godine slobodnoga bankarstva (1837. - 1863.) poznate su kao razdoblje nesigurna bankarstva (Wildcat Banking Era). U Novoj Engleskoj (New England) je, međutim, Suffolk Bank iz Bostona otkupljivala novčanice drugih banaka samo ako bi one kod nje na depozitu držale dovoljno sredstava da se pokrije taj otkup. Boston je bio središte trgovine, stoga je bio velik pritisak na sve banke Nove Engleske da prihvate takav sustav, poznat kao bankarski sustav Suffolka. Gotovo su sve banke prihvatile taj sustav do 1825. Početkom 19. stoljeća država New York osmislila je sustav sigurnosnih sredstava po kojemu je svaka banka članica izdvajala mali postotak svojega kapitala i uplaćivala ga svake godine u fond kojim je upravljala država. Svrha je toga fonda bila zaštita imao novčanica u slučaju propasti banke. Godine 1842. država Louisiana uvela je zakon kojim određuje broj banaka te od njih zahtjeva da jednu trećinu imovine drže u gotovini, a dvije trećine u kratkoročnim obvezama.

Građanski je rat (1861. - 1865.) donio zakon o nacionalnom bankarstvu, a s njim i osnovnu promjenu strukture poslovnoga bankarstva u SAD-u. Originalnog naziva - Zakon o nacionalnoj valuti, kasnije nadopunjen a ime mu je promijenjeno u Zakon o nacionalnom bankarstvu, stvorio je sustav dvojnoga bankarstva prema kojemu banke mogu biti državne ili nacionalne. Takav sustav i danas postoji u SAD-u. Taj je zakon osnovao Ured nadzornika valute u sektoru riznice (Office of the Comptroller of the Currency in the Department of the Treasury) i dao mu ovlast da izdaje povelju nacionalne banke svakoj banci koja zadovoljava minimalne uvijete. Filozofija relativno slobodnoga bankarstva nastavila se do 1935. kada je kongres postrožio zahtjeve za dobivanje povelje za osnivanje banaka. Zakon iz 1863. dopuštao je bankama s poveljom nacionalne banke izdavanje jedinstvene novčanice osigurane obveznicama SAD-a. Svota izdanih novčanica nije smjela prelaziti 90% vrijednosti obveznica. Državnici su se nadali da će izdavanje jedinstvenih novčanica, osiguranih obveznicama SAD-a, jamčiti vrijednost novčanica i tako stvoriti korisnu državnu valutu i potaknuti državne banke u traženju povelja nacionalne banke. Međutim, zbog mnogo strože regulative nacionalnih banaka, nije došlo do značajnije promjene. Kongres SAD-a izglasao je 1865. porez od 10% za svaku banku ili pojedinca koji se za plaćanje koristi novčanicama državne banke. Kao rezultat toga poreza, mnogo banaka je zatražilo nacionalnu povelju, ali još ih je više jednostavno prestalo izdavati svoje novčanice. Umjesto toga, svojim su klijentima počele nuditi račune po viđenju putem kojih su došle do potrebnih sredstava. Do 1870-ih, depoziti su postali zamjenom za papirnati novac ili kovanice, a državne su banke doživjele preporod. Povelje državne banke imale su nekoliko prednosti prema poveljama nacionalnih banaka. Državne su banke mogle držati manje rezervi gotovine u odnosu na depozite i manje kapitala; također su mogle jednostavnije otvarati podružnice i imale su manje zabrana koje se odnose na zajmove kakve mogu davati. Zakon o nacionalnom bankarstvu uspješno je ispravio neke nedostatke poslovnoga bankarstva iz vremena prije građanskog rata. Stvorio je jedinstvenu nacionalnu novčanu valutu koja se ponajprije sastoji od novčanica nacionalnih banaka. Međutim, kriza u bankarstvu nije nestala. U godinama između 1873. i 1907. vrijednost novčanica u optjecaju nadmašila je depozite. Ponekad banke nisu mogle na vrijeme isplatiti potraživane depozite i naposljetku su propale, a njihovi su klijenti pretrpjeli gubitke.

Financijska panika 1907. prouzročila je donošenje Zakona o federalnim rezervama 1913. Ovaj Zakon napravio je korak naprijed u prepoznavanju značenje stabilnog tijeka novca i kreditnih uvjeta za zdravlje nacionalne ekonomije. Zakonom o federalnim rezervama reosnovana je središnja banka SAD-a. Zadaća nove banke bila je održavanje zdravih kreditnih uvjeta na tržištu. Da bi postigli taj cilj, sustavu federalnih rezervi dana je ovlast kontrole minimalnih sredstava koje banke članice moraju zadržati za svaki deponirani dolar. Također je imala moć davanja zajmova bankama članicama i reguliranja vrsta imovine koju mogu posjedovati. Članstvo u sustavu federalnih rezervi bilo je obvezno za nacionalne banke, a opcionalno za državne. Banke članice morale su kupiti dionice sustava federalnih rezervi. Većina velikih državnih banaka ušle se u sustav federalnih zaliha.

Prvi svjetski rat (1914. – 1918.) donio je inflaciju i poslijeratnu recesiju, tj. stagnaciju ekonomije. Iako su banke bile obvezne kupiti velike količine obveznica SAD-a za vrijeme rata, također su posuđivale i velike količine novca pojedincima koji su se bavili špekulacijama na dioničkom tržištu. Investirajući u obveznice, banke su pomogle financirati državne rashode tijekom rata. Dajući zajmove špekulantima, banke su postale značajan faktor u rastu cijena dionica i velikom slomu tržišta 1929.

Velika kriza 1930-ih zadala je težak udarac poslovnoj bankarskoj zajednici. Mnoge su banke propale kada im zajmovi nisu mogli biti vraćeni. Broj poslovnih banka smanjio se s 26 tisuća u 1928. na 14 tisuća u 1933. Količina ukupnih depozita smanjila se za 35%. Depozitari su odjednom 1933. trkom krenuli podignuti svoj novac, pa je federalna vlada bila prisiljena zatvoriti sve banke na četiri dana da ublaži paniku. Postalo je očito da sustav federalnih rezervi nije riješio sve probleme vezane za stabilnost banaka. Postupno, za vrijeme velike krize, Kongres dodatno spoznao je značenje stabilnoga bankarskog sustava i stvara brojne agencije s ciljem vraćanja povjerenja javnosti u bankarski sustav. Među prvima je bila Federal Housing Administration, koja je stvorena 1934. da bi osigurala plaćanje stambenih zajmova danih od strane privatnih zajmodavnih institucija. To je jamstvo pomoglo očuvati vrijednost bankovnih zajmova i omogućilo je bankama da nastave davati stambene zajmove. Zakon o bankarstvu iz 1933., poznat kao Glass-Steagall zakon, stvorio je federalnu organizaciju za osiguranje depozita (Federal Deposit Insurance Corporation), s ciljem osiguranja bankovnih depozita i povećanjem povjerenja depozitara. Banke koje su bile u sustavu federalnih rezervi morale su se učlaniti u federalnu organizaciju za osiguranje depozita; za ostale banke članstvo je bilo opcionalno. Taj zakon je odredio maksimalne kamate na depozite kako bi smanjio konkurenciju među bankama, za koju se smatralo da je bila uzrokom propadanja mnogih banaka za vrijeme velike krize. Također je spriječio banke da se previše upuštaju u bankarsko-investicijske aktivnosti. Preuzimanje rizika, koje obično uključuje prodavanje dionica ili obveznica po zajamčenoj cijeni, može biti vrlo rizično i može prouzročiti propast banke. Zakon također nije dopuštao bankama kupovinu dionica. Te zabrane investicijskoga bankarstva trajale su do 1980-tih godina. Bankarski se sustav počeo oporavljati u vremenu između 1934. i 1937. Depoziti su dosegli razinu koju su imali prije krize. Za vrijeme Drugoga svjetskog rata (1939. – 1945.) vrijednost depozita brzo raste i više se nego udvostručila do 1946. Sljedećih 40 godina bankarski se sustav SAD-a kontinuirano razvija i raste.

4. GLOBALNO BANKARSTVO

Sedamdesetih godina prošloga stoljeća mnogo manjih slomova tržišta povezani su s regulacijom bankarstva iz vremena velike krize. U desetljeću nakon toga dolazi do promjena bankarske regulative i privatizacije državnih poduzeća. To je značilo da su vlade industrijskih država diljem svijeta smatrale da privatni sektor može po-

nuditi bolja rješenja problema ekonomskog rasta i razvoja. Tako je pokrenut trend koji je već prevladavao u poslovnom sektoru. Velike kompanije počinju poslovati na globalnoj razini s klijentima, dobavljačima i proizvođačima širom svijeta.

Globalno bankarstvo i usluge tržišta kapitala naglo jačaju u 80-im i 90-im godinama prošlog stoljeća kao rezultat velikog povećanja potražnje za kapitalom raznih kompanija, država i financijskih institucija. U SAD-u je kamatna stopa trezorskih zapisa pala s 15% na 5% u razdoblju od 20 godina, a financijska je imovina rasla stopom 2 puta većom od stope rasta svjetske ekonomije. Te stope rasta bile bi manje u zadnjih 20 godina da nije bilo jakog učinka internacionalizacije financijskih tržišta, posebice u SAD-u. Strani investitori, poglavito Japanci, nisu samo financirali kompanije u SAD-u nego su pomogli i u financiranju federalne vlade, zbog čega je financijsko tržište SAD-a postalo najvećim na svijetu.

Rast financijskog tržišta vodi do neočekivanog događaja: na tržište uz banke ulaze drugi financijski posrednici. Velike kompanije nalaze svoj put u zajednicu pružatelja financijskih usluga i stvaraju konkurenciju bankama. Glavne ponuđene usluge su osiguranje, mirovinski fondovi, zajmovi i krediti te vrijednosni papiri. Do kraja 2001. od 15 najvećih pružatelja financijskih usluga, 4 nisu bile banke. Zadnjih godina znatno napreduje proces inovacija u financijskom sektoru znatno napreduje te postupno nestaje razlika između raznih financijskih institucija.

Međutim, slabi dominacija financijskih tržišta SAD-a, a raste interes za inozemne dionice. Nevjerojatan je rast inozemnih financijskih tržišta proizašao iz povećanja štednje u ostalim državama, poglavito zbog deregulacije nekih inozemnih tržišta koja im omogućuje širi spektar djelatnosti. Zato američke kompanije i banke počinju ulagati u inozemstvo, a u SAD-u stvaraju zajedničke fondove specijalizirane za trgovinu na inozemnim financijskim tržištima.

PITANJA I ZADATCI

Zašto se osnovna funkcija banaka, primanje depozita i davanja kredita, nije promijenila od postanka banaka?

Zašto prve banke nastaju u zemljama koje su značajne za trgovinu ili u kolonijalnim zemljama?

Kako ekonomsko i političko stanje u zemlji utječe na razvoj bankarstva?

Zašto se povijest ponavlja da i danas najveće i najjače zemlje svijeta imaju najveće i najrazvijenije banke?

Što se može zaključiti iz proporcionalnosti političke moći države i razvijenosti bankarstva u pojedinoj zemlji?

Zašto bankarstvo sve više postaje globalno?

DIO I:

POSLOVANJE BANKE

DIO I: POSLOVANJE BANKE

U uvodnom su dijelu knjige postavljeni temelji za razumijevanje banaka i elemenata koji utječu na banke i bankarsko poslovanje. U ovom će dijelu biti riječi o poslovanju banke, odnosno tehnici bankarskoga poslovanja. Poslovanje banke doista je tehnika za koju su potrebne dvije odvojene vještine. Prva je komunikacija s klijentima, što je i prirodni uvjet jer je bankarstvo uslužna djelatnost. Druga je vještina poznavanje bankarskih usluga i operativnih tehnika poslovanja. O prvoj vještini neće biti riječi u ovom dijelu knjige, dočim je druga interes ove knjige. Ovaj se dio knjige bavi operativnim bankarskim poslovanjem, a teorija je namjerno zapostavljena. U sljedećim će se poglavljima usredotočenost na praksu postupno usmjeriti na teoriju.

Ova knjiga nastoji stvoriti balans između prakse i teorije, a to nastoji postići kroz razumijevanje bankarskoga poslovanja. Problem s razumijevanjem bankarskoga poslovanja je u samom poslovnom procesu. Sve se banke bave kreditiranjem koje se može razlikovati od banke do banke, a definirano je internim bankarskim procedurama koje ne mogu biti predmet udžbenika. Banke također imaju i svoje softverske pakete koji se ne mogu jednostavno predočiti kroz udžbenik, već kroz rad u banci. S druge strane, problem nastaje kada se samo govori o teoriji, bez prakse. U tom se slučaju i udžbenik pretvara u nizan suhoparnih definicija i koncepcija. S obzirom na to da regulator, odnosno središnja banka, obično traži pisanu proceduru za poslove, novi zaposlenici po dolasku u banku mogu dobiti na uvid popis poslovnog procesa za svako radno mjesto, s adekvatnom procedurom za obavljanje toga posla. Ovo je najbolji i najbrži način kako se pojedini zaposlenik banke može upoznati s poslovnim procesima.

Poznavanje poslovnih procesa u banci predstavlja temelj svake bankarske tehnike. Dakle, zadatak ove knjige je da nastoji objasniti što poslovne procedure obrađuju. Kao što je napomenuto, problem je u tome što svaka banka ima drukčije poslovne procedure, pa se ova knjiga jednostavno mora osloniti na definiciju koncepcije i njihove primjene. S obzirom na usredotočenost na bankarsku praksu, osnovna svrha ovoga dijela knjige je definiranje i objašnjavanje uporabe najčešćih bankarskih usluga.

Ovaj dio knjige prati protok novca kroz banku. Da bi klijent mogao poslovati s bankom, mora imati poslovni odnos s bankom koji započinje otvaranjem računa. Otvaranje računa i poslovanje (primanje sredstava i plaćanje sredstvima) putem računa dio je platnoga prometa u ekonomiji, zato ovaj dio knjige kreće od poslova platnoga prometa.

Platni promet, kao ekonomski proces, obuhvaća sve transakcije u ekonomiji, tj. svako plaćanje. Svaki je transfer sredstava s jednoga na drugi račun u banci ili među

bankama dio platnoga prometa. Da bi se moglo opisati poslovanje banke, moraju se poznavati transakcije koje se odvijaju u bankama. Zato je platni promet bitan. Osim platnoga prometa, ovaj dio knjige prikazuje i mjenjačke poslove. Hrvatskoj je, kao maloj otvorenoj ekonomiji s mnogobrojnim ekonomskim participantima, potrebna strana valuta kako bi mogla obavljati svoju djelatnost. Hrvatski građani također često štede u stranoj valuti, a za to im je potreban posrednik od kojega mogu kupiti stranu valutu. Banke su institucije koje često obavljaju mjenjačke transakcije za klijente.

Kada klijent ima otvoren račun u banci, može na račun položiti novac. Kada klijent položi novac u banku, banka je došla do sredstava. Nakon platnoga prometa nastavlja se s analizom usluga zaprimanja sredstava vezanih za pasivu banke, a to su depoziti. Posebna pozornost je dana sekundarnim izvorima financiranja, odnosno slučajevima kada banka ne može prikupiti sredstva od klijenata nego se mora aktivno uključiti u nabavljanje sredstava od drugih institucija.

Moderno bankarstvo i poslovanje također ovisi i o tehnološkom razvoju poslovanja. Kao značajan segment u poboljšanju kvalitete usluga koju pružaju banke javlja se i internetsko bankarstvo. Poslovanje putem Interneta omogućuje brzu i učinkovitu obradu naloga pojedinih klijenata. Osim što poboljšava kvalitetu usluge, internetsko je bankarstvo i izvor prihoda za banke te smanjenje troškova. Internet-sko poslovanje sve je značajniji način poslovanja banke.

Primjer: *Kod isplate kredita klijentima postoje dvije mogućnosti s obzirom na račun na koji će banka isplatiti novac. Ako je riječ o kupnji trajnih dobara (auto, stan), banka će isplatiti novac na račun prodavatelja. Ako je pak riječ o potrošačkom kreditu, banka će isplatiti sredstva na tekući račun klijenta.*

Tijek potrošačkog kredita je sljedeći: *Banka u aktivni knjiži povećanje stavke kredita, a u pasivi povećava stanje na računu klijenta. Kada je novac uplaćen na tekući račun, klijent može s tim novcem slobodno raspolagati. Radi jednostavnosti, pretpostavimo da klijent potroši sredstva debitnom karticom. Uporabom debitne kartice klijent izdaje banci nalog za plaćanje računa u trgovini, pa će banka sredstava s računa klijenta prebaciti na račun trgovine koji se možda ne nalazi u toj banci.*

Plaćanje opisano u ovom primjeru dio je platnoga prometa. *Svi poslovi plaćanja čine platni promet. S obzirom na to da plaćanja mijenjaju stanje računa klijenta u banci, platni promet predstavlja značajan posao za banke.*

Temelj su bankarskoga poslovanja pasivni i aktivni poslovi. Iako je riječ o prikupljenim i plasiranim sredstvima, za banku nije svaki depozit isti niti je svaki kredit isti. Kroz aktivne i pasivne poslove bit će definirano kako različite dimenzije poslovanja utječu na poslovne karakteristike banke. Primjer može biti trajanje depozita, budući da depozit na 1 dan i depozit na 3 godine nemaju isti utjecaj na poslovanje

banke, iako valuta depozita i kamatna stopa koju banka plaća mogu biti iste. Karakteristikama depozita su diktirane i karakteristike plasmana banke. Zato je bitno povezati pasivne poslove s aktivnim poslovima banke.

Sučeljavajući karakteristike pasivnih poslova banke s karakteristikama aktivnih poslova nastoji se objasniti poslovanje banke. Kod aktivnih poslova posebno će se definirati uvjeti poslovanja. Koji su uvjeti potrebni kada banka daje stambeni kredit, a koji su uvjeti potrebni da bi se putem banke ishodio kredit od HBOR-a? Razlike u poslovanju objasniti će se kroz diverzificiranost poslovnih uvjeta.

Kod aktivnog poslovanja banka obavlja poslove i za sebe. Vlastiti poslovi banke imaju značajnu ulogu za banku ne samo kao izvor prihoda nego i kao način održavanja stabilnosti. Putem vlastitih poslova banka nastoji kontrolirati likvidnost i zadovoljiti regulativu koju je propisao regulator. Vlastiti se poslovi banke obično obavljaju putem sektora riznice, koja je također značajna i za poslove investicijskog bankarstva jer se prodaja novih izdanja vrijednosnica često odvija putem sektora riznice.

Zadnja dva poglavlja u ovome dijelu knjige govore o investicijskom bankarstvu i bankarskoj eksternalizaciji, ali ne predstavljaju odmak od temeljnog poslovanja banke već proširuju bankarsko poslovanje. Investicijsko je bankarstvo vrsta bankarstva koje povezuje sudionike na tržištu kapitala. Banka se javlja u dvojnoj ulozi. Prvo, omogućuje pristup tržištu kapitala. Pružajući brokerske usluge, banke omogućuju raznim klijentima pristup sekundarnom tržištu kapitala. Drugo, banka kreira primarno tržište kapitala. Banke su izdavatelji vrijednosnih papira. Na taj se način razna poduzeća mogu putem banaka pojaviti na tržištu kapitala i prikupiti sredstva. U današnjem svijetu globalizacije banke sve više nastoje postati jedinstvenim središtima financijskih usluga. S obzirom na to da imaju jasno definiranu djelatnost, banke često izlaze iz okvira svoga poslovanja osnivajući podružnice i zasebna poduzeća u svojoj bankarskoj grupi. Taj proces se naziva bankarskom eksternalizacijom. Iako su bankarske eksternalizacije jako razvijene, osobito kroz holding organizaciju, ova knjiga nastoji obraditi najčešće eksternalizacije u Hrvatskoj.

I - a) NEUTRALNI BANKARSKI POSLOVI

U OVOME POGLAVLJU:

Nakon usvojenih potrebnih pojmova koji daju temelj za razumijevanje poslovanja banke, ovo poglavlje kreće s bankarskim uslugama¹⁰ ili, kako ih neki nazivaju, bankarskim proizvodima¹¹. Poslovanje banke je poslovanje mikroekonomske jedinice koja posluje u makro ekonomiji. Ovaj je dio knjige koncipiran vodeći se poslovnom logikom. Da bi klijent uopće mogao poslovati s bankom, mora imati račun u banci. Otvaranje računa i poslovanje putem računa jest platni promet. Zato treba započeti s platnim prometom koji je dio takozvanih neutralnih uloga banke. Osim platnoga prometa, ovaj dio knjige predstaviti će i druge usluge koje pruža banka, kao što su garancije ili otvaranje sefova.

U ovom je poglavlju bitno:

- shvatiti kako počinje poslovni odnos s bankom,
- shvatiti ulogu platnoga prometa u poslovanju banaka,
- naučiti uvjete otvaranja poslovnoga računa,
- upoznati se s ostalim neutralnim poslovima banke.

1. RAČUNI

Banka otvara poslovni račun poslovnom subjektu za potrebe obavljanja poslovanja na njegov pisani zahtjev, na temelju ugovornog odnosa ili na temelju propisa. Ugovor zaključuju banka i poslovni subjekt, odnosno osoba ili osobe ovlaštene za zastupanje poslovnog subjekta. Pod računima za obavljanje platnoga prometa podrazumijevaju se poslovni, tj. transakcijski računi na kojima se evidentiraju novčani primitci, novčani izdatci i saldo. Račune banaka, račune Republike Hrvatske i druge račune otvara i vodi Hrvatska narodna banka u skladu sa Zakonom o Hrvatskoj narodnoj banci. U drugim je državama proces vrlo sličan: mijenjati se mogu samo zakonski okviri i uvjeti otvaranja računa.

¹⁰ Bankarstvo je kao ekonomska grana samo po sebi uslužna djelatnost. U bankama se obično razlikuju dvije inačice pojmova: usluge i proizvodi. Proizvodi su obično usluge koje imaju utjecaj na stanje u bilanci banke. Uslugama se smatraju djelatnosti banke koji ne mijenjaju stanje bilance. U ovoj ćemo se knjizi koristiti pojmom usluga, ali i riječju proizvod kako za bilančno tako i za nebilančno poslovanje. Ipak treba reći da banka ništa ne proizvodi jer se kredit ne može smatrati proizvodom već ekonomskom i monetarnom pojavom. Poslujući, bankari ne proizvedu ništa opipljivoga, već drugim sudionicima u ekonomiji omogućuju uslugu kako bi oni mogli bolje i lakše obavljati svoje poslovanje.

¹¹ Vjerojatno zbog *brendiranja* usluga da bi se po toj osobini razlikovale od banke do banke i bile prepoznate na tržištu.

Zašto je odmah na početku definiran pojam računa i mehanizam otvaranja računa u banci? Poslovna suradnja počinje uspostavljanjem poslovnog odnosa. Poslovni odnos s bankama uspostavlja se otvaranjem računa. Kada klijent otvori račun u banci, stvorene su pretpostavke za stvaranja i izgrađivanje poslovnoga odnosa.

Nakon otvaranja računa u banci klijent može dalje razvijati poslovni odnos s bankom. Zato je bitno da ovaj praktični dio knjige započeti opisivanjem načina uspostave poslovnog odnosa. Nakon što je klijent otvorio račun u banci, klijent može na taj račun staviti sredstava i zatim se koristiti tim sredstvima. Jedan od načina na koji se mogu uporabiti sredstava je da klijent izvrši plaćanje. Proces izvršavanja plaćanja dio je platnoga prometa. Zato znanje i razumijevanja bankarstva započinje s platnim prometom.

2. RAČUNI U DOMAĆEM PLATNOM PROMETU

Otvaranje računa fizičke osobe obavlja se identifikacijom fizičke osobe koja otvara račun, tj. uvidom u osobnu ispravu (osobna iskaznica, putovnica ili druga odgovarajuća javna isprava). Ako fizička osoba nije nazočna, račun se otvara na osnovi dokumenta kojega je ovjerilo nadležno tijelo (javni bilježnik, diplomatsko konzularno predstavništvo, korespondentska banka), a pravo raspolaganja prenosi se na osnovi punomoći (ovjerene od nadležnog tijela).

Vrste računa za obavljanje platnoga prometa poslovnih subjekata su:

- račun za redovito poslovanje,
- računi organizacijskih dijelova,
- računi za posebne namjene.

Banka može otvoriti sljedeće vrste poslovnih računa:

- račun za redovito poslovanje (računi vrste 11 i 18),
- račun organizacijskog dijela poslovnog subjekta (podračun vrste 14),
- račun za posebne namjene - izuzet iz blokade (podračun vrste 13),
- račun sredstava posebne namjene (podračun vrste 15),
- račun posebne namjene za naplatu zajedničkih prihoda (račun vrste 17).

Vrste računa građana:

31 - žiro-račun građana

32 - tekući račun građana

35 - račun građana za posebne namjene

36 - račun građana - nerezidenta

U jednoj banci može se otvoriti samo jedan račun za redovito poslovanje, a ako poslovni subjekt želi otvoriti više takvih računa, mora ih otvoriti u više banaka. Za više otvorenih računa za redovito poslovanje, jedan se račun mora označiti kao glavni. Glavni je račun određen za plaćanje zakonskih obveza i javnih prihoda, naloga za naplatu vrijednosnih papira i instrumenata osiguranja plaćanja. Račun organizacijskih dijelova i računi posebnih namjena sastavni su dio računa za redovito poslovanje. Prema tome, kod jedne poslovne banke može se otvoriti samo jedan račun za redovito poslovanje i po jedan račun za svaki organizacijski dio poduzeća, ali u toj se banci može imati više računa za posebne namjene.

Računi organizacijskih dijelova poslovnog subjekta i račun za ostale namjene mogu se otvoriti samo ako poslovni subjekt ima u banci otvoren račun za redovito poslovanje, a oni su sastavni dio računa za redovito poslovanje. Devizni račun može otvoriti samo onaj poslovni subjekt koji u banci ima otvoren račun za redovito poslovanje. Isto tako poslovni subjekt smije oročiti sredstva samo u onoj banci u kojoj ima otvoren kunski račun za redovito poslovanje.

Banka dostavlja sudioniku izvješće o stanju i promjenama na računu, i to na način i u rokovima kako su se dogovorili. Izvadak s računa dostavlja se tjedno, mjesečno ili po prometu, a može ga se podići izravno na šalteru banke ili u FINI, primiti poštom, telefaksom, elektroničkom poštom, Internetom ili na drugi ugovoreni način.

Poslovni subjekt može, prilikom otvaranja računa ili naknadno, ovlastiti jednu ili više poslovno sposobnih osoba za raspolaganje sredstvima po poslovnom računu koje su dužne svoje potpise deponirati na obrascu. Deponiranje potpisa jedno je od temeljnih mehanizama identifikacije. Prijava potpisa jest obrazac koji se popuni i postaje sastavnim dijelom Ugovora o otvaranju računa. Ovlast za raspolaganje sredstvima na poslovnom računu poslovni subjekt daje, mijenja i opoziva isključivo u pisanom obliku, pri čemu je dužan navesti datum kada prestaje ovlast pojedinom ovlašteniku te danu od kada je novi ovlaštenik ovlašten za raspolaganje sredstvima na poslovnom računu.

Zahtjevu za otvaranje računa pravnih osoba potrebno je priložiti i sljedeću dokumentaciju:

- rješenje o upisu u sudski registar,
- akt nadležnog organa o osnivanju,
- obavijest o razvrstavanju prema djelatnosti,
- ugovor o deponiranju sredstava,
- prijava potpisa za potpisivanje dokumentacije platnoga prometa.

Pravna osoba može imati račune kod više ovlaštenih organizacija koji mogu biti: žiro i tekući računi.

Ugovor o tekućem računu

PRIVREDNA BANKA ZAGREB

mikrofilmska adresa

PRIVREDNA BANKA ZAGREB - DIONICKO DRUŠTVO, Zagreb, Račkoga 6, OIB 02535697732, upisana u sudski registar Trgovačkog suda u Zagrebu pod brojem upisa 080002817 (u daljnjem tekstu: Banka)

i

>ime i prezime > , >datum rođenja> OIB >, ulica i kućni broj, poštanski broj, broj osobne isprave/PU (u daljnjem tekstu: Vlasnik)

zaključuju

UGOVOR O TEKUĆEM RAČUNU

OTVARANJE RAČUNA

Članak 1.

Banka otvara Vlasniku račun broj **32xxxxxxx** radi polaganja, podizanja ili prijenosa novčanih sredstava prema uvjetima iz ovog Ugovora.

RASPOLAGANJE SREDSTVIMA

Članak 2.

Vlasnik se obvezuje osigurati priljev sredstava na tekući račun najmanje u iznosu potrebnom za isplate, odnosno za plaćanje svih obveza na teret računa, uključivo i za plaćanje kamata i naknada koje proizlaze iz ovog Ugovora.

Vlasnik ne smije po računu stvarati veće obveze od visine salda/raspoloživog iznosa. Pod raspoloživim iznosom smatra se stanje novčanih sredstava na računu, uvećano za iznos eventualno odobrenog dopuštenog prekoračenja, čiji su uvjeti utvrđeni ovim Ugovorom.

Vlasnik je dužan voditi evidenciju o stanju i promjenama na tekućem računu i ne može se pozivati na to da mu stanje na računu nije bilo poznato.

Članak 3.

Sredstvima na računu Vlasnik i punomoćnik mogu raspolagati bankovnom karticom, čekom, nalogom za plaćanje, trajnim nalogom i drugim platnim instrumentima koje Banka uvede, sukladno odredbama ovog Ugovora i Općih uvjeta poslovanja Privredne banke Zagreb d.d. Zagreb s fizičkim osobama.

U slučaju kad je instrument raspolaganja po tekućem računu ček, Banka zadržava diskrecijsko pravo da odredi broj čekovnih blanketa koje će uručiti Vlasniku i/ili opunomoćenoj osobi, odnosno da uskrati izdavanje čekovnih blanketa. Za plaćanje roba i usluga i podizanje gotovine, ček se može izdati u iznosu koji nije manji, odnosno veći od propisanih iznosa. Vlasnik, odnosno punomoćnik kod izdavanja čeka obavezan je predložiti bankovnu karticu i važeću identifikacijsku ispravu (radi utvrđivanja identiteta).

DOPUŠTENO PREKORAČENJE

Članak 4.

Banka, ovisno o redovitosti i visini priljeva na račun i urednosti Vlasnika u podmirivanju obveza, može po tekućem računu odobriti korištenje dopuštenog prekoračenja.

Pored dopuštenog prekoračenja po tekućem računu, Banka, prema naprijed navedenim kriterijima, može omogućiti rasplaganje dodatnim dopuštenim prekoračenjem po računu bankovnom karticom, za kupnju robe ili plaćanje usluga uz otplatu u jednakim mjesečnim ratama na označenim prodajnim mjestima u zemlji.

Banka može odobreni a neiskorišteni iznos dopuštenog prekoračenja bezuvjetno u cijelosti ili djelomično opozvati.

Banka može u svakom trenutku od vlasnika zatražiti otplatu ukupno odobrenog iskorištenog iznosa prekoračenja u cijelosti.

KAMATE I NAKNADE

Članak 5.

Na sredstva tekućeg računa Banka mjesečno obračunava kamatu po kamatnoj stopi koja je promjenjiva, a na dan sklapanja ovog Ugovora iznosi _____ % godišnje. Banka kamatu plaća mjesečno odobrenjem tekućeg računa.

Na iskorišteni iznos dopuštenog prekoračenja Banka mjesečno obračunava kamatu te za iznos obračunate kamate mjesečno tereti tekući račun.

mikrofilmska adresa

Kamatna stopa je promjenjiva, a visina kamatne stope utvrđuje se sukladno Informaciji o načinu promjene kamatnih stopa po depozitima građana i Načelima za utvrđivanje kamatnih stopa te načina i dinamike obračuna kamate po kreditima i depozitima Privredne banke Zagreb – dioničko društvo.

Vlasnik potvrđuje da je, sukladno važećim propisima upoznat s uvjetima depozita i dopuštenog prekoračenja te efektivnom kamatnom stopom koja je jednaka nominalnoj kamatnoj stopi.

Na iznos nedopuštenog prekoračenja po tekućem računu Banka obračunava i naplaćuje zakonsku zateznu kamatu, koja je promjenjiva u skladu s propisima.

Pod nedopuštenim prekoračenjem smatra se ukupno negativno stanje tekućeg računa kada ono prelazi iznos raspoloživog salda odnosno iznos odobrenog dopuštenog prekoračenja.

U slučaju nedopuštenog prekoračenja, Vlasnik je obavezan odmah uplatiti iznos dovoljan za pokriće nedopuštenog prekoračenja, pripadajuće zatezne kamate i naknade.

Vlasnik se obavezuje Banci platiti naknadu za vođenje računa, naknadu za izdavanje čekovnih blanketa i druge naknade i troškove koje proizlaze iz ovog Ugovora sukladno Tarifi Banke, dostupnoj u poslovnicama Banke te putem drugih distribucijskih kanala.

Radi naplate svih kamata, naknada i troškova iz ovog Ugovora Vlasnik ovlašćuje Banku da bez njegove daljnje suglasnosti iste naplati na teret tekućeg računa.

OBAVJEŠTAVANJE

Članak 6.

Banka će obavještavati Vlasnika o stanju i prometu po tekućem računu izvatkom, pisanim putem ili putem drugog distribucijskog kanala, ovisno o odabiru Vlasnika.

Banka će putem izvatka iz prethodnog stavka, obavještavati Vlasnika i o iznosu i uvjetima korištenja dopuštenog prekoračenja, dodatnog dopuštenog prekoračenja, gornjoj granici prekoračenja, kamatnoj stopi, pretpostavkama pod kojima se povećava i/ili smanjuje prekoračenje, troškovima i naknadama, te eventualnom opozivu neiskorištenog iznosa dopuštenog prekoračenja.

TRAJANJE, IZMJENE I OTKAZ UGOVORA

Članak 7.

Ovaj Ugovor se zaključuje na neodređeno vrijeme. Tijekom trajanja Ugovora Banka je dužna, na zahtjev Vlasnika, bez odgađanja mu dati odredbe ovoga Ugovora.

U slučaju izmjena odredaba ovoga Ugovora ili Općih uvjeta koji su njegov sastavni dio, Vlasnik izjavljuje da prihvaća izmjene ako do predloženog stupanja na snagu izmjena ne izvijesti Banku da ih ne prihvaća.

Vlasnik može u bilo kojem trenutku, jednostrano, u pisanoj formi, na adresu poslovnice Banke, otkazati Ugovor, uz otkazni rok od jednog mjeseca.

Banka može otkazati Ugovor uz otkazni rok od 2 mjeseca.

U slučaju otkaza, Vlasnik je obavezan podmiriti sve obveze koje proizlaze iz ovog Ugovora, te vratiti bankovnu karticu/e, neiskorištene čekovne blankete i druge uređaje uručene radi raspolaganja sredstvima računa.

Ako Vlasnik ili opunomoćenik ne postupaju u skladu s odredbama ovog Ugovora i prekorače raspoloživi iznos sredstava na tekućem računu, Vlasnik ovlašćuje Banku da bez ikakve daljnje suglasnosti i obavijesti i bez intervencije suda može naplatiti dospjele tražbine koje nastanu iz ovog Ugovora iz sredstava priljeva na tekući račun i/ili prijebojem s drugih depozitnih računa koje Vlasnik ima u Banci.

U slučaju iz prethodnog stavka Banka će:

- blokirati tekući račun,
- naplatiti tražbine iz sredstava koja pristignu na tekući račun,
- uskratiti izdavanje novih čekovnih blanketa,
- oduzeti neiskorištene čekovne blankete,
- provesti postupak opominjanja,
- raskinuti Ugovor i pokrenuti postupak naplate svojih tražbina,
- zatvoriti tekući račun.

Banka može tijekom trajanja ovog Ugovora zatražiti od Vlasnika i instrumente osiguranja tražbina po svom izboru. U tom slučaju, Vlasnik je dužan na zahtjev i po izboru Banke osigurati i dostaviti zatražene instrumente osiguranja.

Ukoliko Banka zatvori ovaj tekući račun zbog neaktivnosti smatrat će se da je ovaj Ugovor raskinut danom zatvaranja tekućeg računa o čemu će Banka obavijestiti Vlasnika. Vlasnik je, nakon zatvaranja tekućeg računa, obavezan podmiriti sve obveze iz ovog Ugovora koje dospiju na naplatu do zatvaranja računa.

mikrofilmska adresa

UVJETI POSLOVANJA**Članak 8.**

Potpisom ovog Ugovora Vlasnik izjavljuje da je upoznat sa sadržajem Općih uvjeta poslovanja Privredne banke Zagreb d.d. Zagreb s fizičkim osobama, Općih uvjeta poslovanja Privredne banke Zagreb d.d. Zagreb za platni promet s fizičkim osobama, Informacije o načinu promjene kamatnih stopa po depozitima građana promjenjivih temeljem odluka nadležnih tijela Banke, Načela za utvrđivanje kamatnih stopa te načina i dinamike obračuna kamate po kreditima i depozitima Privredne banke Zagreb – dioničko društvo i Tarife Banke, koji su sastavni dio ovog Ugovora, te pristaje na njihovu primjenu.

Akti iz prethodnog stavka dostupni su Vlasniku u poslovnica Banke i na internet stranici www.pbz.hr.

NADLEŽNOST SUDA**Članak 9.**

Za eventualne sporove koji proizađu iz ovog Ugovora nadležan je sud prema sjedištu Banke.

Članak 10.

Ovaj Ugovor je zaključen u Poslovnici _____, u tri istovjetna i jednakovaljana primjerka od kojih se jedan uručuje Vlasniku, a dva zadržava Banka.

U _____, dana _____

VLASNIK
ispis ime i prezime Vlasnika

BANKA

potpis Vlasnika

ovjera Banke

Vrste računa stranih poslovnih subjekata:

- 51 - račun za redovito poslovanje,
- 51 - račun za posebne namjene.

Vidi se mehanizam putem kojega poduzeća mogu prebacivati sredstva iz jedne banke u drugu. Velika poduzeća imaju račune u nekoliko banaka i onda raspoređuju viškove vlastitih sredstava prema dogovoru s bankama. Prebacivanje sredstava s jednoga računa poduzeća na drugi račun je sastavni dio platnoga prometa.

Banka može poslovnom subjektu odobriti uporabu sredstava putem raspoloživa salda na poslovnom računu, odobrenjem Okvirnog kredita, o čemu banka i poslovni subjekt zaključuju poseban ugovor. Banka na zahtjev izdaje obrazac s podacima o solventnosti (BON-2).

Definicija: *Glavi račun ili račun za namirenje je račun za redovito poslovanje na kojem se izvršavaju nalozi za plaćanje zakonskih obveza i javnih prihoda, nalozi za naplatu vrijednosnih papira i instrumenata osiguranja plaćanja te nalozi s naslova izvršenja sudskih i drugih ovršnih isprava na kojem se vodi evidencija o neizvršenim osnovama za plaćanje.*

To se promijenilo 1. siječnja 2011., *pa je zbog promjene Zakona o platnom prometu to transakcijski račun. To je račun koji vodi banka, podružnica banke iz države članice EU i iz treće države i račun koji vodi HNB, odnosno to je po novom glavni račun + devizni račun.*

Račun za plaćanje *kakvog smo poznavali je bilo koji račun koji vodi pružatelj platnih usluga na ime jednog ili više korisnika tih usluga, a koristi se za obavljanje platnih transakcija.*

Transakcijski je račun *sadašnji glavni račun proširen za devizni račun, a računi za plaćanje su sve ostale vrste računa (npr. račun koji vodi institucija za platni promet sa svrhom obavljanja platne transakcije).*

Pojam računa za plaćanje jest i onaj račun korisnika platnih usluga koji se koristi samo za polaganje novca s kojim može odmah raspolagati ili ga podizati ili prenositi na drugi račun. Zato račun za plaćanje nije ni kreditni ni oročeni štedni račun na koji se sukcesivno uplaćuju novčane svote, kao ni štedna knjižica na koju se sukcesivno upisuju uplate. Iako se na partiju, tzv. otvorenu štednju i štednu knjižicu, mogu primati uplate, pružatelji usluga platnoga prometa, osim dužnosti odobrenja računa za plaćanje primatelja plaćanja, ima i dužnost da primatelju stavi na raspolaganje novčana sredstva odmah nakon što je za tu svotu odobren račun pružatelja plaćanja.

Banka je dužna izvršiti nalog za plaćanje na dan valute¹², u propisanom roku, ako na računu platitelja postoje sredstva za pokriće¹³ toga naloga.

Pružatelji usluga poslova platnog prometa su banke, ali, po novom, i institucije za elektronički novac, institucije za platni promet (IPP), HNB te kao nova kategorija Europska središnja banka (ECB). Kreditne institucije, institucije za elektronički novac i IPP mogu imati sjedište u RH, a pristupanjem Hrvatske u EU bit će iste kategorije institucija sa sjedištem u državi potpisnici Europskoga gospodarskog prostora. Platne usluge u RH mogu pružati i podružnice kreditnih institucija i podružnica institucija za elektronički novac sa sjedištem u Hrvatskoj trećih država.

U slučaju polaganja novca na račun za plaćanje, banka mora odmah staviti na raspolaganje novac primatelju, odnosno najkasnije sljedeći radni dan nakon vremena primitka gotovog novca.

Banka ne smije otvoriti račun za redovito poslovanje poslovnom subjektu kada posjeduje informacije da mu je blokiran račun za redovito poslovanje kod druge banke.

Banka je dužna voditi registar računa poslovnih subjekata koji su otvoreni u toj banci, a HNB ujedinjuje sve račune u Jedinstveni registar računa (JRR). Taj je registar jedinstvena baza podataka o računima za redovito poslovanje (Internet) među bankama, s mogućnošću uvida u podatke uz odobrenje HNB-a. JRR je temeljna infrastruktura koja omogućuje provedbu blokade svih računa poslovnog subjekta kada se uz njegov glavni račun evidentiraju nepodmirene obveze. Pomoću JRR-a osigurava se naplata javnih prihoda; on je osnova prisilne naplate iz sredstava dužnika na njegovim računima u svim bankama i njime se uklanja rizik namirenja transakcije.

Račune banaka, račune RH i druge račune otvara i vodi Hrvatska narodna banka.

Konstrukcija računa poslovnih subjekata i konstrukcija računa građana usklađena je u bankama s Europskim međunarodnim bankovnim standardima BBAN i IBAN. Svaki je račun unikatan broj kojim banka označuje klijenta s kojim posluje, ali račun ima i svoju strukturu koju sve banke moraju poštovati kako bi proces transfere novca među bankama i među računima bio moguć. U Hrvatskoj, kao i u većini zemalja svijeta, račun kod banaka ima dva dijela, a to su:

¹² Dan valute je datum kada nalog treba izvršiti.

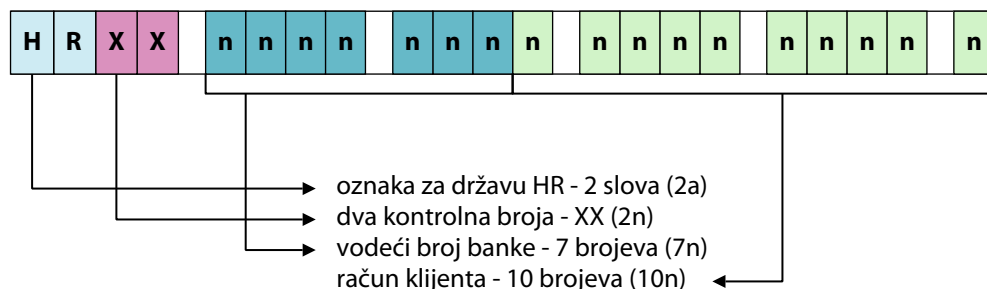
¹³ Pokrićem na računu smatra se stanje na računu od prethodnog dana uvećano za priljev sredstava tijekom dana i za sredstva na osnovi ugovora s bankom o dopuštenu negativnom saldu na računu te umanjeno za plaćanja u tom danu do vremena utvrđivanja pokrića.

- prvi dio koji je vodeći broj banke (ima 7 znamenaka),
- drugi dio koji je broj računa u banci (ima 10 znamenaka).

Primjer:

<i>partija</i>	1100163456
<i>BBAN kunski (poslovni) račun</i>	340009-1100163456
<i>IBAN multivalutni račun:</i>	HR65 2340009-1100163456
<i>elektronički zapis</i>	HR65 2340009-1100163456
<i>zapis na papiru</i>	HR65 2340 0091 1001 6345 6

U papirnatom se zapisu broj računa odjeljuje nakon svaka 4 znaka, dok je u elektroničkom zapisu bez razmaka.

1) Slika: Sastav računa

Vodeći broj banke definira banku, a broj računa u banci zapravo je broj računa poslovnog subjekta ili građana kojeg otvara banka, a sukladno sa zakonom definiranim vrstama računa. Od deset znamenaka broja računa u banci, prve dvije znamenke definiraju vrstu računa.

Zatvaranje računa banka provodi na temelju ugovorenih obveza ili na zahtjev poslovnog subjekta. Kod zatvaranja računa banka ne smije poslovnom subjektu zatvoriti račun za redovito poslovanje ako su na njemu evidentirani neobavljeni nalozi.

Nalozi i rokovi: Svaki poslovni subjekt dužan je voditi novčana sredstva na računima kod banaka i plaćanja obavljati putem tih računa. Plaćanja putem računa obavljaju se na temelju naloga za plaćanje. Nalozi za plaćanje predaju se na magnetnom mediju, elektronički, a najčešće na obrascima platnoga prometa.

Definicija: Nalog za plaćanje je nalog kojim podnositelj nalaže izvršavanje plaćanja na teret svog računa u Banci, a u korist drugog računa - primatelja sredstava.

Nalozi za plaćanje mogu biti interni (platac i primatelj imaju račun u istoj banci), eksterni (platac i primatelj računa u različitim bankama) i hitni (za velike svote su HSVP-ovi platni nalozi) i nalozi za inozemstvo (putem korespondentske mreže banaka).

Nalozi za plaćanje, prema obliku plaćanja i sadržaju, mogu biti nalog za uplatu, nalog za isplatu i nalog za bezgotovinsko plaćanje. Nama najpoznatiji i najpristupačniji načini plaćanja su plaćanja na temelju obrazaca HUB-1 i HUB-1-1.

2) Slika: Obrazac HUB-1

PRILUŽENOS: NALOG ZA PLAĆANJE UPLATA X ISPLATA

IZNOS kn = 7 0 0 0

PLATITELJ: naziv (ime) i adresa
HRVOJE HORVAT
Horvatova ulica 55
10000 Zagreb

PRIMATELJ: naziv (ime) i adresa
CROMETEO - motrenje i
prognoziranje vremena

Model: 9 9 (Broj računa platitelja)
1 2 2 4 8 4 0 0 8 - 1 1 0 3 8 3 2 1 0 4 (Broj računa primatelja)
1 2 3 4 5 6 7 8 9 0 1 2 3 - 2 0 0 9 - 0 2 (Posliv na broj odobrenja)

ČLANARINA ZA 2009. (Ocjena plaćanja)
JMBG (Ocjena napredovanja)
GODINA (Ocjena banke)
ČLANSKA SUNCE (Ocjena banke)

Datum isplate/uplate/isplate: 01. 01. 2009.
Datum podnošenja:
Potpis primatelja:

3) Slika: Obrazac HUB 1-1

PRILUŽENOS: NALOG ZA PLAĆANJE UPLATA X ISPLATA

IZNOS kn

PLATITELJ: naziv (ime) i adresa
Model: (Broj računa platitelja)
Posliv na broj odobrenja

PRIMATELJ: naziv (ime) i adresa
Model: (Broj računa primatelja)
Posliv na broj odobrenja

Članarina za 2009. (Ocjena plaćanja)
JMBG (Ocjena napredovanja)
GODINA (Ocjena banke)
Članska sunce (Ocjena banke)

Datum isplate/uplate/isplate:
Datum podnošenja:
Potpis primatelja:

Plaćanja putem računa obavljaju se tako da platitelj daje nalog za plaćanje na teret svoga računa, a u korist računa primatelja. Postoje i iznimke kada je nalog za plaćanje na teret platitelja, koji u korist primatelja mogu dati vjerovnici, odnosno primatelj sredstava, ovlaštena tijela na temelju zakonskih ovlasti i banka u kojoj je otvoren račun na temelju sudskih ovlasti i ovršnih isprava. Nalogodavci podnose sve naloge za plaćanje u banci u kojoj se vodi račun platitelja.

Uskoro će se propisati nova konstrukcija transakcijskih računa, što će obuhvatiti i konstrukciju IBAN-a, s mogućnošću da se IBAN uvede u domaći platni promet. Uklonit će se razlika između računa za redovito poslovanje i podračuna u suradnji s bankama. Nakon toga HNB treba donijeti Odluku o nalogima za plaćanje¹⁴. Propisat će se osnovni elementi i način popune naloga za plaćanje kao prilagodba SEPA standardima.

Unutar platnoga prometa razlikuju se različiti oblici plaćanja. Do sada su postojala tri temeljna oblika plaćanja:

- **bezgotovinsko plaćanje** je prijenos sredstava s računa platitelja na račun primatelja na temelju izdanog naloga za plaćanje;
- **gotovinsko plaćanje** je izravna predaja gotovog novca između sudionika, uplata gotovog novca na račun na temelju naloga ili isplata gotovog novca s računa na temelju naloga. Nalog za uplatu može se podnijeti u svim bankama, a nalog za isplatu samo u banci koja platitelju vodi račun za redovito poslovanje;
- **obračunsko plaćanje** je namira međusobnih novčanih obveza i potraživanja između sudionika platnoga prometa bez uporabe novca. Obračunsko plaćanje obavlja se kompenzacijom, cesijom, asignacijom, preuzimanjem duga i ostalim oblicima međusobnih namira, a poslovni subjekt ne može obavljati ovu vrstu plaćanja ako na računu za redovito poslovanje ima evidentirane nenamirene obveze.

Banka je dužna izvršiti nalog za plaćanje u propisnom roku na dan valute (dan valute je dan kada nalog treba izvršiti), ako na računu platitelja postoje sredstva za pokriće naloga. Rokovi u platnom prometu su bitni:

- kod nacionalnih¹⁵ platnih transakcija u službenoj valuti RH kada je banka dužna osigurati da račun banka primatelja plaćanja bude odobren za svotu platne transakcije najkasnije do kraja sljedećega radnog dana (D+1) od primitka naloga;
- kod nacionalnih platnih transakcija u valuti treće države, kada je banka dužna osigurati da račun banka primatelja plaćanja bude odobren za svotu

¹⁴ Nalog za plaćanje je instrukcija koju platitelj ili primatelj plaćanja podnosi svom PUPP-u, a kojom se traži obavljanje platne transakcije.

¹⁵ »nacionalna platna transakcija« je platna transakcija u čijem izvršavanju sudjeluju uplatiteljev pružatelj platnih usluga i PUPP primatelja ili samo jedan pružatelj platnih usluga koji posluje u RH.

u ugovorenom roku, a najkasnije do kraja 4. radnog dana (D+4) od primitka naloga;

- kod međunarodnih¹⁶ platnih transakcija kada je banka dužna osigurati da račun banke iz inozemstva bude odobren najkasnije do kraja 3. radnog dana (D+3) od primitka naloga;
- kod prekograničnih¹⁷ platnih transakcija u eurima, kod transakcija koje sadržavaju preračunavanje iz kune u euro te kod nacionalnih platnih transakcija u eurima do pristupanja Hrvatske u Europsku monetarnu uniju te kod nacionalnih platnih transakcija koje uključuju jedno preračunavanje valuta između kune i eura kada banka treba odobriti račun najkasnije do kraja sljedećega radnog dana (D+1) od primitka naloga;
- po zaprimanju svote platne transakcije kada je banka dužna odobriti račun za plaćanje primatelja plaćanja s datumom valute i staviti mu na raspolaganje novčana sredstva, a ako primatelj plaćanja nema račun za plaćanje, staviti mu novčana sredstva na raspolaganje;
- kada KPU, koji je potrošač, polaži gotov novac na svoj račun u valuti u kojoj se taj račun vodi, banka je dužna staviti novac na raspolaganje odmah nakon primitka gotovog novca i odobriti taj račun s datumom valute na dan primitka (D+0), a ako KPU nije potrošač, sljedeći radni dan (D+1) nakon primitka gotovog novca;
- kada datum valute odobrenja računa primatelja ne može biti nakon radnog dana (D+0) na koji je za tu svotu odobren na računu banke primatelja ili je primio obavijest o odobrenju svoga računa. Za plaćanja kod kojih su oba PPU-a kreditne institucije, rok izvršenja je (D+0). Banka je dužna staviti svotu na raspolaganje primatelju odmah, kako kod nacionalnih platnih transakcija u kunama tako i kod nacionalnih, prekograničnih i međunarodnih platnih transakcija u eurima ili drugoj valuti države članice. Datum valute terećenja računa platitelja ne može biti datum prije trenutka terećenja tog računa za svotu platne transakcije.

U slučaju da na dan valute nema pokrića na računu platitelja, banka može vratiti nalog nalogodavcu. Banka ne vraća nalog nalogodavcu kada je on napisan na temelju zakonskih obveza i obveza javnih prihoda, već ih evidentira i obavlja nakon osiguranja pokrića na računu platitelja. Ako na računu platitelja nema dovoljno sredstava za obavljanje takvih naloga, a platitelj ima otvorene račune kod drugih banaka, banka koja vodi račun na koji glase nalozi upućuje zahtjev drugim bankama za blokadom svih računa (deviznih i kunskih). Na temelju obavijesti o blokadi platitelj mora u roku od jednog dana po primitku obavijesti o blokadi dati nalog drugoj banci za prijenos sredstava s blokiranih računa na njegov račun na kojemu su evidentirani neizvršeni nalozi za plaćanje.

¹⁶ »međunarodna platna transakcija« je platna transakcija u čijem izvršavanju sudjeluju dva PUPP-a, od kojih jedan PUPP posluje u RH, a drugi prema propisima treće države.

¹⁷ »prekogranična platna transakcija« je platna transakcija u čijem izvršavanju sudjeluju dva PUPP-a, od kojih jedan PUPP posluje u RH, a drugi prema propisima druge države članice

Zakon kojim će se urediti izvršenje osnove za plaćanje novčanim sredstvima ovršenika je u nadležnosti Ministarstva financija, pa će se u okviru priprema toga zakona donijeti propis kojim će se urediti sadržaj podataka u Jedinstvenom registru računa u RH.

Izvršavanje plaćanja putem računa koji se vode u različitim bankama, obavljaju se putem sustava za obračun međubankovnih platnih transakcija (međubankovni sustavi) koje propisuje i nadzire HNB. HNB je donio odluku o terminskom planu plaćanja putem međubankovnih platnih računa kojim definira termine izvršavanja plaćanja. Ovo plaćanje smatra se konačnim kada se provede namira na računu banke platitelja i na računu banke primatelja.

HNB izdaje odobrenje za rad međubankovnih platnih sustava, određuje sudionike i plaćanja koja se obavljaju putem HNB-a te utvrđuje i odobrava naknadu za obavljena plaćanja putem međubankovnih platnih sustava. Sustavi plaćanja u RH su NKS i HSVP.

3. KARTICE

Moderna je uporaba novca prepoznatljiva po smanjenju korištenja gotovoga novca i sve češćom zamjenom gotovine za elektronički novac u obliku kartica. Razvijajući svoje poslovanje, banke su omogućile klijentima raspolaganje sredstvima putem kartica i uporabu kartica kao elektroničkog oblika plaćanja.

Bitna je osobina kartica ta da se, ovisno o njezinoj vrsti, klijent može koristiti svojim sredstvima kod plaćanja ili može putem kartice posuditi sredstva za obavljanje plaćanja. Ova karakteristika čini kartice dijelom i aktivnoga i pasivnoga poslovanja banaka. Zato će kartice biti uvrštene u neutralne bankarske poslove, a ne razdijeljene po poglavljima tako da dio pripada u aktivno bankarsko poslovanje, a dio u pasivno bankarsko poslovanje.

Osnovna je karakteristika kartica da banke omogućuju klijentima da raspolažu sa svojim sredstvima koja imaju na svojim računima, ali i da putem kartica ostvare zaduženja. Osobine kartica:

- zamjenjuju gotov novac,
- pružaju praktičan i siguran pristup sredstvima na računu,
- omogućuju kontrolu i pregled stanja računa u svakom trenutku,
- pružaju mogućnost plaćanja i kada klijent nema dovoljno novca,
- pružaju mogućnost odgode plaćanja,
- pružaju mogućnost plaćanja troškova u mjesečnim obrocima u postotcima ili ratama,
- omogućuju odabir datuma otplate potrošenih svota,
- omogućuju kupnju diljem svijeta – plaćanje putem Interneta, telefonske ili kataloške narudžbe, rezervacija hotela i avionskih karata putem Interneta, telefona, telefaksa i elektroničke pošte.

Kao proizvodi banke spominju se tekući račun i žiro-račun, ali ako se spominju načini uporabe tih računa, odnosno tzv. kanali distribucije ili načini na koje se klijenti banke mogu koristiti svojim sredstvima, jedan od njih je putem kartica kojima se mogu izvršiti plaćanja.

Uz tekući račun čvrsto su povezani čekovi. Čekovi su oblik plaćanja kada ispunjavanjem posebnoga obrasca (čeka) klijent dopušta da se skinu sredstva s njegova tekućeg računa i uporabe za plaćanje. Čekovi kao oblik plaćanja predstavljaju preteču kartica. Klijent je popunjavanjem podataka na čekovima i svojim potpisom u stvari dopustio da se određena svota novca povuče s njegova računa. U današnjem svijetu elektroničkoga poslovanja ček je uglavnom zamijenjen elektroničkim oblicima plaćanja. Jedan takav elektronički oblik plaćanja jest i elektronički ček. Elektronički ček je elektronički ekvivalent klasičnoga papirnatoг čeka. Izdaje ga

kupac trgovcu, a trgovac ga polaže u svoju banku koja obavlja naplatu od banke izdavaoca. Kod elektroničkoga čeka proces naplate je sljedeći:

- *banka izdaje ček kupcu;*
- *kupac u elektronički ček upisuje svotu i datum, potpisuje ga svojim digitalnim potpisom i predaje trgovcu. Prazan je ček već prije bio potpisan digitalnim potpisom banke koja ga je izdala. Trgovac izdaje robu kupcu;*
- *trgovac upisuje na ček svoj broj računa i prosljeđuje e-ček svojoj banci, potpisujući ga svojim digitalnim potpisom;*
- *trgovčeva banka provjerava elektronički potpis trgovca i elektronički potpis banke izdavaoca te prosljeđuje ček banci izdavaocu na naplatu;*
- *banka izdavalac provjerava svoj digitalni potpis i digitalni potpis kupca na pri-spjelom čeku, provjerava stanje novca na računu i, ako je sve u redu, prebacuje novac s računa kupca na račun trgovca.*

E-ček predstavlja rizik za trgovca, budući da ne može znati ima li kupac na svom računu u banci dovoljno novca za pokriće čeka. Osim toga, kupac može falsificirati svoj digitalni potpis. Ako želi biti siguran, trgovac mora imati on-line vezu s bankom izdavaocem čeka, što bitno komplicira i poskupljuje transakciju.

Kartice se najčešće dijele na:

- debitne kartice,
- kreditne kartice – revolving i kartice s obročnom otplatom,
- charge kartice,
- prepaid kartice (unaprijed plaćene).

Temeljna razlika između kreditnih i debitnih kartica je u izvoru korištenih sredstava. Kada se klijent koristi sredstvima s tekućeg računa, onda je riječ o debitnoj kartici. Ako klijent ima dovoljno sredstava za pokriće plaćanja, **onda klijent debitnom karticom rabi svoja sredstava**. Ako klijent nema dovoljno sredstava na računu za pokriće, onda se klijent može koristiti minusom na tekućem računu i na taj način uporabiti sredstava banke za plaćanje. Kada klijent rabi kreditne kartice, onda obavlja posudbu sredstava. Kod uporabe kreditnih kartica klijent se ne može koristiti svojim sredstvima, osim ako je riječ o prepaid karticama.

Kod uporabe debitne kartice trgovac putem on-line veze s bankom istodobno provjerava valjanost kartice i odmah prebacuje novac s računa kupca na svoj račun. Debitne kartice obično su zaštićene četveroznamenkastim PIN brojem, tako da u slučaju krađe lopov ne može njome neovlašteno trošiti. Četveroznamenkasti PIN dovoljan je sigurnosni element u slučaju kada ga se mora osobno ukucavati na tipkovnici bankomata. Dočim u slučaju kada se on predaje elektronički, sasvim sigurno nije dovoljan. Način plaćanja debitnom karticom ne omogućuje naknadno “stopiranje” uplate, kao što je to kod kreditnih kartica. Debitna kartica ne predstav-

Ia rizik za trgovca, no zahtijeva da se cijeli proces provjere i prijenosa novca obavi prije isporuke robe kupcu. Tijek naplate debitnom karticom možemo pokazati na sljedeći način:

- banka izdaje debitnu karticu nositelju računa,
- kupac posjećuje www stranicu trgovca i upisuje broj kartice,
- kupac daje banci nalog za prijenos sredstava trgovcu te upisuje svoj PIN,
- banka prenosi novac s računa kupca na račun trgovca,
- trgovac provjerava stanje na svojem računu i izdaje robu.

Plaćanje kreditnom karticom zbog velike je raširenosti kartica postalo najzastupljenijim načinom plaćanja kako u redovitim trgovinama tako i putem Interneta. Proces plaćanja putem kreditne kartice obavlja se ovako:

- banka izdaje kupcu kreditnu karticu;
- kupac šalje trgovcu podatke sa svoje kartice: broj kartice, ime nosioca, datum valjanosti – u slučaju internetskoga plaćanja. U slučaju plaćanja u trgovini, podatci se dobivaju izravno putem kartica;
- trgovac putem on-line sustava provjerava valjanost kartice kod banke izdavaoca ili druge institucije (autorizacija);
- ako je kartica valjana, autorizacijskoj instituciji šalje svotu koju kupac želi platiti; ako je svota ispod limita koji ima kartica kupca, dobiva odobrenje za naplatu;
- nakon što je dobio odobrenje, bilježi kod sebe broj transakcije koji je dobio zajedno s odobrenjem. Predaje kupcu robu i kopiju autorizacije s brojem transakcije;
- autorizacijsko središte obavlja kliring transakcije s bankom;
- kartičar periodično plaća trgovcu za sve uspješno autorizirane transakcije;
- kupac periodično dobiva račun za sve troškove koje je napravio tijekom mjeseca.

Kartice su specifični bezgotovinski instrument plaćanja, ali i polugotovinski ako se plaćanje usluga korisnika kartice obavlja uplatom u gotovini na blagajni izdavatelja. Imatelj kartice svojim potpisom na posebnom obrascu (eng. slip) obavlja plaćanje robe ili usluge primatelju kartice, koji je u tom slučaju kreditor, jer na temelju te transakcije stječe pravo na potraživanje prema izdavatelju kartice, a koji istovremeno stječe pravo naknade troška transakcije od korisnika kartice. Ne dolazi do prijenosa gotovine već je čitav posao obavljen putem žiro-računa (žiralno).

Unutar kreditnih kartica razlikuju se charge i revolving kartice. Razlika je u mehanizmu naplate kamate po kreditnim karticama. Revolving kartice su kartice kod kojih čim ih klijent uporabi, kamata se odmah počinje zaračunavati. Otplata revolving kartice je obično vezana za mjesečne rate, odnosno revolving kartice funkcioniraju kao krediti koji imaju svoje anuitete.

Kod charge kartica kamata se počinje zaračunavati obično nakon jednog mjeseca. Ako klijent plaća sa charge karticama, može dobiti mjesec dana počeka prije nego što račun dođe na naplatu. Plaćanje charge karticama klijent de facto odgađa plaćanje na mjesec dana.

Primjer: *Koliko će klijent morati platiti kada dođe račun za kreditnu karticu, ako je potrošio 1000 kuna a kamatna stopa je 14%? U slučaju da izdavatelj kartice traži otplatu u cijelosti, na računu će pisati da klijent mora platiti 1000 kuna i kamata će biti zaračunata samo ako ne dođe do plaćanja. Ako izdavatelj traži minimalnu ratu po charge kartici, klijent će morati platiti određeni dio balansa na kartici. Recimo da se kreditna kartica ponaša kao kredit od 5 godina, onda će minimalna rata biti:*

$$R = K \frac{r(1+r)^n}{(1+r)^n - 1} = 1000 \frac{0,0016(1+0,0016)^{60}}{0,0016(1+0,0016)^{60} - 1} = 1000 \times 0,0318 = 31,8$$

Za kreditne je kartice obično vezan i limit dopuštene uporabe. Limit je maksimalna svota koju klijent može uporabiti kod plaćanja kreditnom karticom. Treba razlikovati ukupni limit i limit po transakciji. Ukupni limit je limit koji banka dopušta na ukupnu uporabu kreditne kartice. Transakcijski limit je limit koji klijentima ograničava uporabu pri jednoj transakciji. Kada klijent pokuša prijeći preko limita, trgovac neće moći dobiti odobrenje za naplatu po kartici.

4) Slika: Primjer kartice

Kreditne kartice nisu vezane samo za banke i poslovanje s bankama. Kreditne kartice mogu izdati i kartičarske kuće, a ne samo banke. Tako se po izdavatelju kreditnih kartica razlikuju:

- bankarske kartice - izdaju ih poslovne banke (Visa, Master Card);
- nebankarske kartice - izdaju ih specijalizirane kompanije kao svoju osnovnu djelatnost (Amricon Express, Diners);

- trgovačke kartice - izdaju ih trgovački lanci, a pružaju niz pogodnosti na prodajnim mjestima izdavatelja.

Kartice se također razlikuju i po tome tko ima dopušten pristup kreditnim karticama:

- osnovne kartice namijenjene su punoljetnim korisnicima koji ispunjavaju tražene uvjete glede sposobnosti namirenja obveza;
- dodatne kartice namijenjene su za uže (punoljetne) članove obitelji, s tim da je glavni dužnik osnovni korisnik.

Već spomenuta osnovna razlika između kreditne i debitne kartice je u izvoru sredstava. Ostale razlike gotovo da i ne postoje. Kartice (sve vrste) omogućuju i povlačenje novca putem bankomata, tako da kartice mogu biti i izvor gotovine ako za to postoji potreba. Materijalna je prisutnost kartice zbog Interneta sve manje i manje zastupljena, dok je u trgovinama potrebno pokazati karticu kako bi se moglo ostvariti plaćanje; kod kupnje putem Interneta samo je potrebno imati osnovne podatke o kartici.

Uporaba kartica je sigurna. Svega 0,3% transakcija su zlouporabe kartica. Uporabom kartice na način predviđen ugovorom korisnik je 100% siguran od moguće zlouporabe. Štetu kod slučajeva zlouporabe pokriva banka ili kartična kuća.

Tehnološki napredak te kupovanje bez stvarne prisutnosti korisnika donosi veću mogućnost prijevara karticama. Zato je vrlo bitan postupak autentifikacije - potvrde stvarnog identiteta korisnika. Mogući načini autentifikacije su PIN (lozinka), pametna kartica ili kriptografski token i biometrija (otisak prsta, očna šarenica). Kombiniranje više elemenata autentifikacije daje veću sigurnost od mogućih zlouporaba.

Prihodi koje banka ostvaruje po kreditnim karticama su naknade za godišnje članarine ili naknada za izdavanje dodatne kartice. Ako je riječ o revolving karticama, banka ostvaruje i kamatne prihode. Kod charge kartica banka ostvaruje kamatne prihode ako rata nije plaćena na vrijeme. Dodatni prihod kod kreditnih kartica dolazi i od toga što banke i kartičarske kuće ne isplaćuju cijelu vrijednost prodavatelju nego jedan mali postotak zadržavaju za sebe.

4. RAČUNI MEĐUNARODNIH PLAĆANJA

Da bi se moglo plaćati u inozemstvu, banka uspostavlja korespondentske odnose s inozemnom bankom (razmjena kontrolnih dokumenata, godišnja izvješća), nakon toga i konto-korentne odnose, tj. otvara nostro račun (račun domaće kod strane banke) ili loro račun (račun strane banke u domaćoj banci).

Zakonom o platnom prometu od 1. siječnja 2011. *platne usluge u RH istovjetne kao i u EU, pa će građani RH imati platne usluge pod istim uvjetima kao i građani zemalja europskoga gospodarskog prostora. Nestat će razlika između domaćih i prekograničnih plaćanja. Moći će se uplaćivati i primati uplate u eurima u cijeloj Europi putem jednoga jedinstvenog računa uporabom jednog seta platnih instrumenata, jednostavno i sigurno kao u nacionalnom platnom prometu danas.*

Platni promet s inozemstvom¹⁸ do sada se svodio na plaćanja, naplate i prijenose na osnovi tekućih i kapitalnih transakcija između rezidenata i nerezidenta te transakcije manjih svota¹⁹. Obavlja se u konvertibilnim devizama i kunama, putem banaka sa sjedištem u RH, putem računa banaka u inozemstvu, računa stranih banaka i drugih nerezidenta te kod domaćih banaka. Kod otvaranja takva računa obavlja se identifikacija uvidom u osobnu ispravu (osobna iskaznica, putovnica ili druga javna isprava). Ako fizička osoba nije nazočna, dokumenti trebaju biti ovjereni od nadležnog tijela (javni bilježnik, diplomatsko ili konzularno predstavništvo). Datum ovjere ne smije biti stariji od 6 mjeseci.

Definicija: Devizni račun za fizičke osobe je osobni dokument, pa je zabranjeno otvaranje računa na donosioca ili donosioca uz zaporku (šifru).

Dokumentacija za otvaranje deviznog računa za pravne osobe je Izvadak iz sudskog registra, akt nadležnog tijela o osnivanju ili izvadak iz zakona, Obavijest o razvrstavanju prema NKD-u i potpis ovlaštenih osoba. Ako je dokumentacija za otvaranje kunskog računa već dostavljena i ako su iste osobe ovlaštene za raspolaganje sredstvima, dovoljan je zahtjev za otvaranje deviznog računa.

Poslovanje s deviznim računima je polaganje i podizanje gotovine, naplata, plaćanje i prijenosi u skladu s deviznim propisima. Prijenos prava raspolaganja moguće je putem punomoći. Ovlaštena osoba ne može imati veća prava od vlasnika računa, a ovlast za zatvaranje računa mora biti u punomoći posebno navedeno. Banka zatvara devizni račun ili devizni štedni ulog u skladu s ugovorom na temelju zakona ili drugog propisa.

¹⁸ ZAKON O DEVIZNOM POSLOVANJU (Nar. nov., br. 96/2003., 140/2005., 132/2006.) i Uredba o izmjenama i dopunama Zakona o deviznom poslovanju (Nar. nov., br. 150/2008.)

¹⁹ naplata, plaćanje ili prijenos novčanih sredstava u EU ili iz EU do 50.000 eura

Nerezidenti (pravne sa sjedištem ili fizičke osobe s prebivalištem u inozemstvu) mogu otvarati račune u RH u stranoj valuti i HRK sa standardnim brojem računa BBAN/IBAN (računi 51, 55, 36) mogu primati bezgotovinske uplate na račun, obaviti plaćanja i prijenose s računa te podizati i polagati gotovinu.

Rezidenti mogu slobodno u kunama primiti naplatu od nerezidenta ili obaviti plaćanje nerezidentima u gotovini u kunama bez ograničenja, a to mogu biti igre na sreću s uplatama i isplatama bez ograničenja. Budući da je kuna zakonsko sredstvo plaćanja u RH, plaćanja i naplate u stranim sredstvima plaćanja u RH²⁰, dopuštene su kod prijenosa deviznih sredstava između rezidenta fizičkih osoba, vlasnika računa i računa rezidenta fizičkih osoba zakonskog zastupnika ili skrbnika (ne opunomoćenik), kod donacija stranih sredstava plaćanja između rezidenata u znanstvene, kulturne i humanitarne svrhe, plaćanja i naplate između rezidenata u stranim sredstvima plaćanja (gotovinski i bezgotovinski), pri kupoprodaji robe sa carinskog skladišta tipa D, za isplatu i povrat troškova službenog puta, pri posredničkim poslovima u međunarodnom prijevozu i turističko-agencijskim uslugama te između posrednika i rezidenta fizičke osobe za uslugu koju je pružio nerezident.

Bezgotovinska plaćanja i naplate između rezidenata u stranim sredstvima plaćanja moguća su pri kupoprodaji na primarnom tržištu blagajničkih zapisa i vrijednosnih papira izdanih u RH a glase na stranu valutu, pri kupoprodaji papira koji kotiraju i izdani su u inozemstvu između investitora i ovlaštenog društva, za isplatu plaća radnicima koji su privremeno na radu u inozemstvu, pri kupoprodaji robe i usluga između korisnika zone te korisnika zone i rezidenta izvan zone (ako je riječ o domaćoj robi ili usluzi koja je namijenjena izvozu ili stranoj robi ili usluzi), kod investicijskih radova u inozemstvu, pri posredničkim poslovima između posrednika i drugog rezidenta za uslugu koju je pružio ili primio nerezident, kod tekućih poslova (robe i usluge) između posrednika i drugog rezidenta, kod reexporta, dorada, kod obračuna platnih kartica domaćeg izdanja a korištenih u inozemstvu ili stranog izdanja korištenih u RH te između podružnice stranog osnivača (rezident) i rezidenta ako naplate i plaćanja predstavljaju ispunjenje obveze nastale između rezidenta i stranog osnivača podružnice.

Plaćanja i naplate za tekuće poslove u devizama dopuštena su između rezidenta i nerezidenta (izvoz/uvoz roba i usluga), ali i za kapitalne poslove, osim kod kupoprodaje nekretnina u RH i udjela u trgovačkim društvima sa sjedištem u RH, kupoprodaje udjela u investicijskim fondovima osnovanim prema propisima RH i kupoprodaje vrijednosnih papira koji kotiraju ili su izdani u RH, bez obzira glase li na stranu valutu ili kune, osim onih koji su izdani u RH a kotiraju u inozemstvu.

Slobodno je unošenje strane gotovine i čekova u zemlju, uz prijavljivanje cariniku svote do 10.000 eura. Prijavljivanje je obvezno za fizičke osobe rezidente i nerezidente te za predstavnika, odgovornu osobu ili punomoćnika koji za pravnu osobu prenosi novac. Iznošenje iz zemlje slobodno je do svote od 3.000 eura. Za veću svotu

²⁰ Odluka Nar. nov., br. 111/05.

potrebno je odobrenje HNB-a, a izdaje se na temelju propisane dokumentacije uz Nalog 14 ili potvrdu pravne osobe.

Jednostrani prijenosi imovine u inozemstvo ili iz inozemstva su oni koji nemaju obilježja obavljanja posla. To su osobni prijenosi: darovi, pomoći, rente, nasljedstva, prijenosi imovine iseljenika, dohodak osoba u RH koji nisu rezidenti, darovi i pomoći u inozemstvo, uz ograničenje na 3.000 eura odnosno 15.000 kuna za trgovce pojedince, obrtnike i fizičke osobe, a više uz dopuštenje HNB-a.

Fizički prijenosi kao što su prijenos gotovine u kunama, strane gotovine, čekova i materijaliziranih vrijednosnih papira iz i u RH, unos strane gotovine i čekova u RH slobodan je uz poštivanje odredaba Zakona o sprječavanju pranja novca, prijenosu strane gotovine i čekova. Za rezidente fizičke osobe to je do 3.000 eura, a za više je potrebno odobrenje HNB-a.

Specifičnosti kod međunarodnoga bankarstva:

- naplatna banka,
- isplatna banka.

Naplatna banka je ona koja prima sredstva na svoj račun u inozemstvu ili gotovinu na račun u zemlji te banka koja vodi račun nerezidenta na čiji se teret obavlja plaćanje pa može biti i posrednička banka. Ujedno je i isplatna ako odobrava korisnika, odnosno ako samo naplatna sredstava prenosi drugoj banci kod koje korisnik ima račun.

Isplatna banka odobrava sredstva korisniku naplate. Ona prima platni nalog od naplatne banke, odnosno inozemne banke (u ovom slučaju ako je banka koja odobrava korisnika istovremeno i naplatna i isplatna). Isplatna banka obrađuje naplate iz inozemstva primljene putem druge banke u zemlji.

Nalozi i rokovi

Za potrebe službenog putovanja u inozemstvo koristi se **devizna blagajna**. Prosječno stanje u tromjesečju može biti u vrijednosti do 1.500 eura. Prosječno stanje računa izračunava se na bazi dnevnih stanja u tromjesečju. HNB može odobriti i veće svote na temelju podataka o korištenim sredstvima s tom svrhom tijekom protekle godine. Za kunska plaćanja s inozemstvom koriste se obrasci propisani za devizni platni promet. Slobodni su prijeboji dugovanja i potraživanja u poslovima s inozemstvom.

Napлата u stranoj gotovini i čekovima obavlja se Nalogom 10 - Izvješće o naplati iz inozemstva. Korisnik naplate dužan je dati prijenos deviza na račun krajnjeg korisnika u skladu s ugovorenim odnosom te snosi odgovornost za ispravnost prijenosa deviza. Obvezni podatci naloga za prijenos su oznaka i svota strane valute, naziv, sjedište i matični broj krajnjeg korisnika te naziv banke i broj deviznog računa. Isti ili najkasnije sljedeći radni dan od dana primitka naloga, banka izvršava nalog za prijenos deviza. Napлата u stranoj gotovini i čekovima moguća je do 25.000 eura

mjesečno, kumulativno, a veću svotu uz odobrenje HNB-a. Izvoz se dokazuje računom ili ugovorom za uslugu koji je ispostavljen nerezidentu. Naplata po transakciji u gotovini može biti do 15.000 eura ili 105.000 kuna. Efektivni strani novac treba biti položen na redoviti račun ili na račun privremenoga depozita u banku u roku od 3 radna dana od dana naplate. Nalog 10 koristi se ako je korisnik naplate rezident, a ako je korisnik naplate nerezident, koristi se Nalog 11. Iznimka su kunski priljevi do 5.000 kuna i kunski priljevi uz šifre osnove 376 i 405 koji se obrađuju Nalogom 11.

Doznaka u inozemstvo je plaćanje u stranoj gotovini čekovima, a i obavlja se Nalogom 14 - Nalogom za plaćanje u inozemstvo. Doznaka se koristi za plaćanje roba manjih vrijednosti, usluga, ugovorenog predujma kao dio ukupne cijene, za otplatu anuiteta inozemnog kredita, razna nerobna plaćanja i transfere te za plaćanje roba i usluga unaprijed. Plaćanja u inozemstvo sastoje se od dvije faze procesa: pripreme i obrade Naloga 14 (zaprimanja, pripreme i obrade naloga pristiglih elektroničkim nalogom, obrade pokrića, obračuna i naplate naknade, nostro) i izvršenje naloga. Odjel plaćanja obrađuje nalog nadopunjavanjem preostalih nepopunjenih podataka, odabire odgovarajuće financijske transakcije za osiguranje pokrića u valuti plaćanja te obračunava i podmiruje naknade i trošak SWIFT-a. Pokriće za plaćanje naloga u inozemstvo može biti devizno ili kunsko pokriće u deviznom ili kunskom kreditu koje je klijentu odobrila Banka.

Rezultat SWIFT obrade je odobrenje deviznog računa ili odobrenje kunskog računa (zbog kunskog priljeva ili eventualne konverzije deviznog priljeva u kunski) te gotovinska isplata korisniku. Obrada priljeva nerezidentima obavlja se Nalogom 11.

Po završetku obrade ispravnog naloga, prosljeđuje se na obradu naloga u inozemstvo. Ispravan nalog za plaćanje u inozemstvo je nalog koji sadržava podatke propisane Uputom i koji je potpisala ovlaštena osoba nalogodavca, odnosno koji sadržava identifikacijsku šifru nalogodavca. Ako se pak nalog dostavlja telekomunikacijskim putem, i tada provedba mora biti u skladu s propisima kojima se uređuje uporaba elektroničnog potpisa.

Banka izvršava nalog za plaćanje u inozemstvo u roku od 3 radna dana po primitku ispravnog naloga (ako nije drukčije ugovoreno). Ispravan nalog znači nalog ispostavljen u skladu s Uputom uz priložene isprave za osnovu i obvezu plaćanja, uz pokriće u valuti plaćanja i ostale propisane dokumente. S bankom se može ugovoriti da popratna dokumentacija ostaje kod nalogodavca.

Plaćanje akreditivom obavlja se Nalogom 15 koji je Nalog za otvaranje akreditiva i Nalogom 15a koji je izvješće o isplati po akreditivu. Podizanje gotovine ili čekova dokumentira se predračunom za robu ili uslugu. Nalog 14 mora sadržavati ime i prezime osobe koja preuzima efektivni strani novac. Utrošak gotovine i čekova treba pravdati u banci u roku od 60 dana od dana podizanja. Za veće svote HNB može izdati posebno odobrenje. Svi tekući poslovi s inozemstvom mogu se obaviti i u kunama, ako je tako ugovoreno.

Opcije troška banaka označuju se na samom nalogu i to kao OUR (sve troškove snosi nalogodavac), SHA (troškovi su podijeljeni) ili BEN (sve troškove snosi korisnik). Opcija troška banke utječe na svotu odobrenja računa; za pravne osobe podatak o nalogodavcu vidljiv je kod priljeva iznad 105.000 kuna. Klijent čuva dokumentaciju kojom se dokazuje obveza i osnova plaćanja (tekuće transakcije).

Obvezna dokumentacija je «režimska» (dozvole i potvrde - kredit, račun u inozemstvu) i «porezna» (potvrde Porezne uprave kod prijenosa dobiti, ostatka stečajne mase, kupovine nekretnina, vlasničkog udjela u inozemstvu). Pri naplatama i plaćanjima preporučuje se uporaba IBAN-a, međunarodnog broja bankovnog računa na fakturama ili u ugovorima, a uz IBAN obvezno je navesti BIC code (npr. PBZGHR2X).

Bankovne doznake dijelimo prema:

- načinu obrade: doznakom ili izdavanjem nostro čeka,
- osnovi plaćanja: kapitalna plaćanja ili tekuća plaćanja,
- prema uvjetu plaćanja: uvjetne doznake ili bezuvjetne doznake.

Sukladno uobičajenoj bankarskoj praksi, doznake se obrađuju s valutom dva radna dana (T+2). Za klijente od posebnog interesa, za hitne doznake ili ako je riječ o plaćanju fiksnih i garantiranih obveza, plaćanje se obavlja s valutom jedan radni dan ili isti dan ako banka može osigurati sredstva na nostro računu u inozemstvu na zatraženi dan. Doznaka u inozemstvo obavlja se putem SWIFT-a (za one inozemne banke s kojima imamo razmijenjen SWIFT ključ-SAK).

Prilikom plaćanja s valutom isti radni dan treba obratiti pozornost na izvršenje u inozemstvo prije cut-off time. On je različit ovisno o banci zemlje u koju se šalje platni nalog.

Primjer: *Plaćanja u Japan, Australiju i sl. nisu moguća s valutom isti radni dan, budući da je riječ o drugim vremenskim zonama (+9 sati Japan, +11 sati Australija i dr.).*

Plaćanja u EU *moguća su do 16 sati 30 minuta, a plaćanja u SAD do kraja radnog vremena (+6 i više sati).*

5. OBVEZE BANAKA I INFORMIRANJE KORISNIKA

Platni promet bitan je za ekonomiju jer se putem poslova platnoga prometa odvija krvotok ekonomskih odnosa. Da bi ekonomija mogla funkcionirati, potreban je platni promet. Kako bi se platni promet mogao nesmetano odvijati, potrebno je jasno definirati obveze sudionika u platnom prometu.

Posebno je bitno naglasiti obveze banke u platnom prometu:

- Ako je izvršenje platne transakcije inicirao platitelj, banka odgovara platitelju za izvršenje i dužna je na platiteljev zahtjev bez odgađanja vratiti iznos neizvršene ili neuredno izvršene transakcije, a u slučaju terećenja s računa, dovesti račun u stanje kao da transakcija nije ni izvršena. Platitelj gubi pravo ako zahtjev za povrat ne podnese u roku od 8 tjedana od terećenja računa. Ako je banka primatelja primila svotu, ona odgovara za izvršenje transakcije primatelju.
- Ako je neizvršenu ili neuredno izvršenu transakciju inicirao platitelj ili primatelj, banka je dužna, neovisno o svojoj odgovornosti, odmah utvrditi tijek novca i o rezultatima obavijestiti platitelja ili primatelja. Banka je odgovorna i za sve naknade koje je naplatila te kamate koje pripadaju korisniku. Banka mora u roku od 10 radnih dana vratiti ili obrazložiti odbijanje povrata uz uputu o mogućim postupcima. Iznimno, banka i korisnik koji nije potrošač mogu ugovorom drukčije urediti odgovornost.
- Ako je nalog za plaćanje izvršen sukladno jedinstvenoj identifikacijskoj oznaci, izvršen je uredno u odnosu na primatelja. Ako korisnik navede pogriješnu jedinstvenu identifikacijsku oznaku, banka ne odgovara za neizvršenje ili neuredno izvršenje, a korisnik ima pravo zahtijevati uredno izvršenje, odnosno kamatu ili povrat svote neuredno izvršene transakcije, uključujući zakašnjenje s izvršenjem. Korisnik gubi prava ako o tome ne obavijesti banku najkasnije 13 mjeseci od dana terećenja, odnosno dana odobrenja. Rok se ne primjenjuje ako je korisnik propustio dati banci informacije o toj platnoj transakciji.
- Banka odgovara za izvršenje platne transakcije i onda ako se odgovornost može pripisati posredniku ili trećemu koji sudjeluje u izvršenju, pa potom ima pravo od posrednika ili trećega zahtijevati naknadu svote koju je isplatila korisniku te pretrpljenu štetu.

Prava i obveze pružatelja (banka) i korisnika (KPU) po Zakonu se uređuju kroz:

- uvjete pod kojim banka može naknadu platitelja naplatiti za pružanje i uporabu platnih usluga, a i druge naknade ako KPU nije potrošač²¹. Kod nacionalne transakcije u kunama, banka smije zaračunati naknade samo primatelju plaćanja, dočim platiteljeva banka smije zaračunati naknade

²¹ »potrošač« jest fizička osoba koja u ugovorima o platnim uslugama obuhvaćenim Zakonom djeluje izvan područja svoje gospodarske djelatnosti ili slobodnog zanimanja

samo platitelju. Primatelj usluga ne smije spriječiti banku da platitelju nudi popust za uporabu određenoga platnog instrumenta. Primatelj plaćanja ne smije od platitelja naplaćivati nikakvu naknadu za uporabu platnoga instrumenta;

- ugovorno uređenje načina, rokova i oblika autorizacije između platitelja i banke o davanju suglasnosti i rokovima ako dođe do opoziva suglasnosti. Ako banka ne izvijesti platitelja o neautoriziranoj platnoj transakciji bez odgađanja, a najkasnije 13 mjeseci od dana terećenja, gubi pravo u slučaju izvršenja te platne transakcije. Ako platitelj osporava autorizaciju izvršene platne transakcije ili mu platna transakcija nije uredno izvršena, njegova je banka dužana dokazati da je identifikacija²² bila provedena, da je platna transakcija pravilno zabilježena i proknjižena te da na izvršenje platne transakcije nije utjecao tehnički kvar ili neki drugi nedostatak;
- ako je izvršena platna transakcija neautorizirana, banka je dužna vratiti platitelju svotu neautorizirane platne transakcije. Platitelj odgovara za izvršene neautorizirane platne transakcije do svote od 1125 kuna, ako je ono posljedica uporabe izgubljenoga ili ukradenoga platnog instrumenta ili slično, a ako se postupalo prijepvarno u punoj svoti;
- kod povrata novčanih sredstava za autorizirane platne transakcije koje je inicirao primatelj plaćanja, ako je dana suglasnost za izvršenje, platitelj ima pravo na povrat novčanih sredstava od svoje banke u punoj svoti za transakciju koja je već izvršena. Platitelj gubi to pravo ako banka ne podnese zahtjev za povrat u roku od 8 tjedana od datuma terećenja. U roku od 10 radnih dana od primitka zahtjeva za povrat novčanih sredstava, banka je dužna platitelju vratiti punu svotu platne transakcije ili dati obrazloženje za odbijanje povrata i obvezno navesti tijela nadležna za izvansudske pritužbe i postupak mirenja kojima platitelj može, ako ne prihvaća dano obrazloženje, podnijeti prigovor, pritužbu, odnosno prijedlog za mirenje;
- ugovorno ograničenje trošenja za platne transakcije koje platitelj i banka obavljaju platnim instrumentima sa svrhom davanja suglasnosti. Postoji mogućnost ugovaranja prava da banka blokira platni instrument, ako je riječ o sigurnosti tog instrumenta, sumnji na neovlaštenu uporabu, namjeri prijepvare ili radi povećanog rizika neispunjenja financijske obveze platitelja u slučaju platnoga instrumenta s kreditnom linijom.

Obveze informiranja korisnika platnih usluga definirana su:

- kod provođenja platne transakcije banaka - informiranje platitelja i to na temelju ugovora o jednokratnoj platnoj transakciji ili okvirnog ugovora²³. Korisniku se ne smije naplatiti naknada za informacije, ali se mogu ugovoriti naknade za dodatno davanje informacija od ugovorenoga okvirnim

²² Autentifikacija jest postupak kojim banka omogućuje provjeru uporabe platnog instrumenta, uključujući provjeru njegovih sigurnosnih obilježja.

²³ »okvirni ugovor« jest ugovor o platnim uslugama kojim se uređuje buduće izvršenje platnih transakcija, a koji može sadržavati obvezu i uvjete otvaranja i vođenja računa za plaćanje.

ugovorom. Pri uporabi platnih instrumenata male vrijednosti²⁴ i za elektronički novac, banka daje platitelju samo informacije o glavnim karakteristikama, ali i podatke gdje KPU može doći do ostalih informacija;

- prije iniciranja platne transakcije primatelj je obvezan obavijestiti platitelja plaćanja o popustu koji nudi u slučaju uporabe određenoga platnog instrumenta. Ako za uporabu određenoga instrumenta pružatelj usluga traži odgovarajuću naknadu, dužan je o tome obavijestiti platitelja također prije iniciranja platne transakcije;
- ako se na prodajnom mjestu nude plaćanja u ugovorenoj valuti ili je nudi primatelj plaćanja, platitelju treba priopćiti sve naknade i tečaj koji će primijeniti pri preračunavanju valute. Platitelj mora dati suglasnost na uslugu preračunavanja valuta;
- dvostruko davanje informacija izbjegava se kada je nalog za plaćanje²⁵ za jednokratnu platnu transakciju podnesen banci platnim instrumentom za koji platitelj ima sklopljen okvirni ugovor s drugim bankama. U takvoj situaciji banka kod koje je nalog za plaćanje nije dužna korisniku dati informacije o provedenoj platnoj transakciji;
- prije nego što se banka obveže ponudom ili ugovorom o jednokratnoj platnoj transakciji ili okvirnim ugovorom dužan je dati platitelju prethodne opće informacije. Platitelj može u svakom trenutku otkazati okvirni ugovor, bez obzira na to je li sklopljen na određeno ili neodređeno vrijeme. Otkazni rok ne može biti dulji od jednog mjeseca, a ako je ugovoren dulji rok, primjenjuje se rok od jednog mjeseca;
- odmah nakon primitka naloga za plaćanje banka je dužna platitelju dati informacije o identifikaciji, svoti i valuti plaćanja, ukupnoj svoti svih naknada sa specifikacijom svake stavke, tečaju - ako je potrebno preračunati valutu i datumu primitka naloga za plaćanje. Iznimka je informacija o visini naknada platnih instrumenata male vrijednosti;
- nakon terećenja računa platitelja za pojedinu transakciju ili ako se transakcija obavlja bez računa po primitku naloga, banka je dužna dati informacije o identifikaciji svake platne transakcije, svoti i valuti, naknadi i kamatama, tečaju za preračunavanje valute - ako je korišten, datum terećenja ili datum primitka naloga i to najmanje jedanput mjesečno;
- na zahtjev primatelja plaćanja, pružatelj usluga dužan je dostaviti informacije primatelju bez naknade u papirnatom obliku.

²⁴ Platni instrumenti male vrijednosti odnose se samo na pojedinačne platne transakcije koje ne prelaze svotu od 225 kuna ili imaju ograničeno trošenje, najviše do ukupne svote od 1125 kuna ili su na njima pohranjena novčana sredstva koja nikada ne prelaze svotu od 1125 kuna.

²⁵ »nalog za plaćanje« jest instrukcija koju platitelj ili primatelj plaćanja podnosi svojem pružatelju platnih usluga, a kojom se traži izvršenje platne transakcije.

Kao što pregled poglavlja pokazuje, obvezne unutar platnoga prometa postoje od strane banke, od strane korisnika platnoga prometa i obveze komuniciranja između banke i sudionika u platnome prometu.

Svrha ovih obveza je definiranje uloge svakoga sudionika kako bi sustav platnoga prometa mogao funkcionirati.

6. INSTRUMENTI PLAĆANJA I OSIGURANJA PLAĆANJA

U platnom prometu postoje i posebni instrumenti koji se mogu koristiti i kao instrumenti plaćanja i kao instrumenti osiguranja. Ovi se instrumenti moraju posebno analizirati da bi se razumjelo kako se rabe kao instrumenti plaćanja, a iz razumijevanja mehanizma plaćanja može se napraviti poveznica prema instrumentima osiguranja. Za plaćanje i obavljanje transakcija iznimno su bitni sljedeći instrumenti:

1. ček
2. mjenica
3. bjanko zadužnica.

Ček je vrijednosni papir kojim izdavatelj (trasant) nalaže drugoj osobi (trasa-tu) da izdavateljeva pokrića isplati zakonitom imatelju (remitentu) određenu svotu novca. Ček je:

- novčani obvezno-pravni papir,
- prezentacijski vrijednosni papir,
- formalni papir.

Ček plativ u zemlji može se trasirati samo na banku. Isplaćuje se po viđenju. Može glasiti na ime, a po naredbi (trasant i remitent su sjedinjeni) na donosioca (platite donosiocu). Izdavanje čekova bez pokrića je kažnjivo. Na zahtjev nalogodavatelja (pravne ili fizičke osobe) i u slučaju manjkavosti podataka na Nalogu 14 (nedostaje inobanka, broj računa ili je riječ o manjoj svoti) te kada je plaćanje čekom najpovoljniji način plaćanja za komitenta, ispostavlja se nostro ček. Bitni elementi nostro čeka su:

- naziv i puna adresa nalogodavca,
- naziv i puna adresa korisnika,
- svota na koju je ispisan ček,
- datum izdanja,
- evidencijski broj,
- naziv i adresa banke na koju je ček vučen,
- broj računa kod prethodno navedene banke.

Mjenica je vrijednosni papir koji predstavlja pisani nalog izdavača mjenice (transanta), upravljen određenoj osobi (trasatu) i koji je potpisao izdavač mjenice. Njime se nalaže trasatu da na zahtjev, na točno utvrđeni datum u budućnosti, na nečiji nalog ili donosiocu plati određenu svotu novca. No, datum mjenice ponekad nije povoljan za vlasnika mjenice. U tom se slučaju mjenica može prodati. S obzirom na uvjete mjenice da se njome otvara mogućnost naplate, banka često koristi mjenice kao elemente osiguranja naplate kredita.

Primjer: Poduzetnik je obavio posao i zaprimio mjenicu koja stiže na naplatu za 6 mjeseci. No, vlasniku mjenice sredstva trebaju danas. Mjenica je ispisana na svotu od 1.000.000 kuna. Poduzetnik odlazi u banku i pita o uvjetima diskonta mjenice. Banka ga izvješćuje da je kamatna stopa 8% godišnje. Koliko će novca biti isplaćeno poduzetniku?

Da bi se riješio taj problem, treba buduću vrijednost diskontirati kako bi se dobila sadašnja vrijednost. Vremensko razdoblje je pola godine, a kamatna stopa 8%. Mjenica je posebni oblik financijskog instrumenta i ovdje se ne može uporabiti klasični diskont. Za mjenicu se rabi posebna formula po takozvanoj inverzno-dekurzivnoj metodi, a formula glasi:

$$N = \left[1 - \frac{365}{365 + d \times r} \right] \times M$$

$$V = N - M$$

V – vrijednost koja treba biti isplaćena

N – naknada koja se naplaćuje za diskont mjenice

d – broj dana na koliko se diskontira mjenica

r – kamatna stopa

M – vrijednost mjenice.

Kamatna stopa je 8% i traje 6 mjeseci ili 180 dana, a vrijednost mjenice je 1.000.000 kuna. Kada te vrijednosti uvrstimo u formulu, dobivamo:

$$V = \left[1 - \left(\frac{365}{365 + 180 \times 0,08} \right) \right] \times 1.000.000 = [1 - 0,962] = 38.000$$

$$V = N - M = 1.000.000 - 38.000 = 962.000$$

Naknada koju vlasnik mjenice mora platiti je 38.000 kuna, a na ruke će dobiti 962.000 kuna.

Na temelju unesenih podataka s naloga za plaćanje nostro čekom (obvezna je puna adresa korisnika), podatci se ispisuju na nostro bankarskom čeku. Ovlaštene osobe potpisuju ispravne čekove. Ček se sa popratnom dokumentacijom šalje preporučenom (Europa) ili avionskom poštom (prekooceanske zemlje) na adresu ko-

risnika koji ga može unovčiti u roku od godine dana od dana izdavanja. Za izdane čekove (protuvrijednosti veće od 200 USD ili prema zahtjevu ino banke) Banci kod koje je osigurano pokriće šalje se obavijest o izdanom čeku. Bitni elementi čeka su sljedeći:

- oznaka "ček" - napisana u samom slogu isprave koji na tom jeziku odgovara pojmu čeka,
- mjesto, dan, mjesec i godina izdavanja,
- bezuvjetni nalog da se plati određena svota novca,
- naziv trasata - ime osobe koja treba platiti ček,
- mjesto plaćanja čeka,
- potpis izdavatelja čeka – trasanta.

Vrste čekova u međunarodnom platnome prometu:

1. bankarski čekovi

2. putnički čekovi

3. ostali čekovi²⁶

Kod poslovanja s čekovima također imamo dvije mogućnosti koje je potrebno dodatno definirati:

- Otkup čeka: Pod otkupom čeka podrazumijeva se isplata inozemnih čekova po predocjenju koju obavljaju banke isplatom u gotovini ili odobrenjem sredstava na devizni račun korisnika čeka.
- Inkaso čeka: Preuzimanje čekova od korisnika bez ikakve isplate i slanje istih inozemnoj banci (trasatu) radi provjere pokrića, odnosno radi dobivanja pokrića naziva se inkaso čeka.

Mjenica je vrijednosni papir na određenu svotu novca čija je primjena određena mjeničnim pravom (skupom mjeničnih propisa). Mjenica je:

- novčani obligacijski papir,
- prezentacijski vrijednosni papir,
- formalni vrijednosni papir.

²⁶ privatni, cashiers, money order, certificirani, treasurer čekovi

Mjenica je instrument kreditiranja, plaćanja i osiguranja plaćanja. Zbog široke i javne primjene u suvremenom tržišnom gospodarstvu, mjenica je papir javne vjere²⁷. Bitni sastojci mjenice su:

- oznaka da je dokument mjenica,
- bezuvjetna uputa da se plati određena svota novca,
- ime trasata (onoga tko treba platiti),
- oznaka dospelosti,
- mjesto plaćanja,
- ime onoga kome se ili po čijoj naredbi plaća (remitent),
- nadnevak i mjesto izdavanja,
- potpis izdavatelja (trasanta).

Zadužnica²⁸ je instrument osiguranja plaćanja kojemu je cilj izvansudsko ostvarivanje tražbine vjerovnika i kao instrument je novijega datuma.

S obzirom na to da su ček, mjenica i bjanko zadužnica instrumenti i plaćanja i osiguranja plaćanja, banka može tražiti od klijenta ove instrumente kako bi osigurala naplatu. Sukladno tome, klijent banke kod osiguravanja plasmana daje banci na uporabu ček, mjenicu ili bjanko zadužnicu. Ako klijent redovito ne podmiruje svoje obveze prema banci, banke će uporabiti ove instrumente i naplatiti svoje potraživanje od klijenta.

²⁷ Izvori mjeničnoga prava - Ženevska konvencija, Zakon o mjenici, Nar. nov., br. 74/94.

²⁸ Zaduznica je strogo formalni pravni akt s javnopravnim učincima pravomoćnoga rješenja o ovrsi, odnosno učincima ovršne isprave.

7. INSTRUMENTI MEĐUNARODNIH PLAĆANJA

Instrumenti međunarodnoga platnog prometa su: doznaka, inkaso dokumenata, dokumentarni akreditiv i ček.

Naplata i plaćanje u poslovima s inozemstvom obavlja se i stranom gotovinom te gotovinom u kunama. Prema hrvatskim deviznim propisima, u platnom prometu s inozemstvom dopušteno je primijeniti sve uobičajene instrumente međunarodnoga platnog prometa. U praksi se najčešće rabe:

- međunarodni dokumentarni akreditivi,
- doznake i inkaso dokumenti (dokumentarna naplata),
- ček,
- mjenica
- trgovačko kreditno pismo.

Svaki od tih instrumenata daje sudionicima u plaćanju i određenu razinu sigurnosti, što ima i svoju cijenu koju banka naplaćuje. Kod ovih instrumenata, kao i kod ostalih usluga, banka naplaćuje naknadu ili proviziju za uporabu ovih instrumenta. Stoga je za sigurnu naplatu uz najniže troškove potrebno dobro poznavati specifičnosti svih instrumenata platnoga prometa. Razumije se da su ta znanja potrebna i osobama koje rade na otkrivanju mogućih zlouporaba i kaznenih djela na području deviznoga i vanjskotrgovinskoga poslovanja, tako da je bitan dio međunarodnoga poslovanja i kontrola s kime se posluje i načini na koje se posluje.

Odabir instrumenta plaćanja ovisi o kakvom je vanjskotrgovinskom poslu riječ, je li to kupoprodaja robe, obavljanje gospodarske usluge, otpлата anuiteta ili plaćanje avansa. Bitno je je li dogovoreno gotovinsko plaćanje ili plaćanje na kredit, kolika je vrijednost vanjskotrgovinskog posla te kakva su dosadašnja iskustva u poslovanju s određenim poslovnim partnerom. Ovisno o bonitetu inozemnog partnera i postoje li u zemlji određena zakonska ograničenja plaćanja, svaki od navedenih parametara međunarodnoga poslovanja jest ono što će klijentu banke pomoći kod izbora koji instrument međunarodnoga plaćanja treba klijentu banke kako bi mogao izvršiti svoje poslovanje. Kod međunarodnoga bankarskog poslovanja prvo treba objasniti pojam akreditiva.

7.1. MEĐUNARODNI DOKUMENTARNI AKREDITIV

Temelj međunarodnoga poslovanja jeste poslovanje s akreditivom. Akreditiv predstavlja instrument s kojim je omogućeno međunarodno plaćanje i koji funkcionira tako da se postavljaju uvjeti koji moraju biti zadovoljeni kako bi se to međunarodno plaćanje moglo dogoditi.

Svako plaćanje akreditivom u nekom konkretnom vanjskotrgovinskom poslu vrlo je detaljno opisano u posebnom članku kupoprodajnog ugovora koji se u prak-

si naziva i akreditivnom klauzulom. Taj članak kupoprodajnog ugovora treba sadržavati sve podatke koji su potrebni za davanje potpunoga i preciznoga naloga za otvaranje akreditiva, na osnovi kojega će onda akreditivna banka otvoriti akreditiv i na osnovi kojega će biti obavljeno plaćanje. Zato je poslovanja s akreditivom jasno definirano.

Akreditivnom klauzulom treba jasno odrediti o kojoj je vrsti akreditiva riječ, treba jasno imenovati osobe i precizno odrediti njihovu ulogu u plaćanju, jasno odrediti sve rokove bitne za plaćanja te na kraju precizno nabrojiti sve akreditivne dokumente bez kojih se akreditiv neće moći iskoristiti.

Definicija: Akreditiv je međunarodni instrument plaćanja kojim se točno propisuje u kojem obliku i pod kojim uvjetima treba obaviti plaćanje između međunarodnih poslovnih subjekata.

Sukladno tome, regulator može odrediti da su vrste akreditiva koje se mogu uporabiti sljedeće:

- akreditiv s plaćanjem po viđenju – isporučena se roba plaća odmah po predaji urednih akreditivnih dokumenata,
- akreditiv s odgođenim plaćanjem – plaćanje isporučene robe obavlja se u određenom vremenu nakon predaje akreditivnih dokumenata,
- akreditiv s akceptiranjem i plaćanjem mjenice – banka akceptira mjenicu koju na nju vuče izvoznik i plaća tu mjenicu o dospijeću,
- akreditiv s otkupom mjenice i/ili dokumenata – banka otkupljuje mjenicu i/ili dokumente.

Prema kriterijima bankarske prakse postoje sljedeće vrste dokumentarnih akreditiva:

1. loro i nostro akreditivi,
2. opozivi i neopozivi akreditivi,
3. potvrđeni i nepotvrđeni akreditivi,
4. akceptni akreditivi,
5. negocirajući akreditivi,
6. rotativni (revolving) akreditivi,
7. prenosivi i neprenosivi akreditivi,
8. protuakreditivi (Back-to-back akreditivi),
9. akreditivi domicilirani u zemlji odnosno u inozemstvu,
10. stand by akreditivi,
11. akreditivi s odgođenim plaćanjem.

Loro i nosto akreditivi: *Loro (dolazeći, izvozni) je akreditiv koji otvara inozemni kupac u korist domaćega korisnika/izvoznika, a nostro (odlazeći, uvozni) je onaj koji domaći uvoznik otvara u korist inozemnoga korisnika/prodavatelja.*

Opozivi akreditiv je akreditiv koji nalogodavatelj može u svakom trenutku opozvati, a neopozivi ne može biti odbijen. Pravila određuju da u svakom akreditivu mora biti jasno naznačeno je li opoziv ili neopoziv. Ako takve naznake nema, akreditiv će se smatrati neopozivim. Do 1993. bilo je obratno, tj. ako takve naznake nije bilo, akreditiv se smatrao opozivim.

Potvrđeni akreditiv po ovlaštenju ili na zahtjev nalogodavatelja/uvoznika po ovlaštenju ili na zahtjev akreditivne banke potvrđuje druga banka (potvrđujuća banka), čime ta banka preuzima čvrstu obvezu prema korisniku akreditiva da će – pod uvjetima da su toj, u akreditivu navedenoj banci, prezentirani uredni akreditivni dokumenti i ako su ispunjeni i ostali akreditivni uvjeti – ispuniti obveze koje inače ima akreditivna banka. Korisnik akreditiva najčešće traži da akreditiv potvrdi (konfirmira) njegova banka jer u nju ima najveće povjerenje.

Akceptni dokumentarni akreditiv je onaj u kojem korisnik akreditiva vuče mjenicu na akreditivnu ili drugu određenu banku. Kada banka akceptira mjenicu, korisniku akreditiva omogućeno je da tu mjenicu eskontira i time pribavi potrebna novčana sredstva.

Rotativni (revolving) akreditiv je onaj koji se nakon svake uporabe automatski obnavlja na prvotnu svotu. Taj se akreditiv u pravilu otvara kada se ugovorena isporuka robe obavlja u nekoliko približno jednakih dijelova, pa se i akreditiv otvara na svotu koja pokriva vrijednost takva dijela ukupno ugovorene količine robe.

Stand by akreditiv je poseban oblik preuzimanja obveze od strane neke banke po nalogu nezina nalogodavatelja, da će isplatiti određenu svotu novca naznačenu u akreditivu određenoj osobi – korisniku, pod uvjetom da u određenom vremenu preda toj banci pisanu izjavu da dužnik nalogodavatelj o dospijeću nije isplatio svoju obvezu te da uz izjavu preda (ako je akreditivom to ugovoreno) i druge dokumente, ovisno o prirodi konkretnog posla. Ovaj je akreditiv neka vrsta bankarske garancije, a razvio se u SAD-u jer tamošnje banke ne smiju izdavati bankarske garancije.

Svaka vrsta akreditiva ima svoje značenje i svoju uporabu u međunarodnome platnome prometu. Vrsta akreditiva koja se rabi ovisi o tome koja je priroda poslova i koja je potreba klijenta. Iz definicije akreditiva razvidno je da se, ovisno o potrebama klijenta, rabe različiti akreditivi. Ponajprije treba odrediti prima li klijent uplatu ili ju šalje. Ovisno o ovoj karakteristici, nadalje se određuje koja je uporaba akreditiva. Posebno treba obratiti pozornost na stand by akreditive putem kojih je omogućeno kontinuirano poslovanje.

Akreditiv je zanimljiva bankarska usluga jer pruža banci doticaj s operativnim poslovanjem poduzeća. S obzirom na to da je svrha akreditiva plaćanje, ali tek nakon što su zadovoljeni utvrđeni uvjeti, banka mora potvrditi uvjete iz akreditiva. Da bi mogla poslovati s akreditivima, banka je razvila načela akreditivnoga poslovanja koja možemo definirati na sljedeći način:

- načelo "banka radi s dokumentima, a ne s robom",
- načelo odvojenosti akreditivnoga posla od kupoprodajnoga ugovora,
- načelo odvojenosti pravnih odnosa nastalih po akreditivnom poslu,
- načelo ispitivanja dokumenata.

Svako od ovih načela omogućuje banci da razvija poslovanje s klijentom te omogućuje uslugu akreditiva.

Dokumenti potrebni za korištenje akreditiva načelno su upravo oni koje je prodavatelj (korisnik akreditiva) dobio od drugih sudionika u poslu nakon što je obavio sve radnje na koje se je obvezao ugovorom o kupoprodaji; drugim riječima, nakon što je robu isporučio u skladu s odredbama ugovora. Tako će prodavatelj isporuku na paritetu FCA dokazivati željezničkim ili kamionskim teretnim listom; isporuku na paritetu CIF odredišna će luka dokazati linijskom teretnicom s klauzulom "vozarina plaćena unaprijed"; isporuku FAS ukrcajna će luka dokazati teretnicom s klauzulom "primljeno za ukrcaj" ili pristanišnom potvrdom. Ako je dogovorena isporuka CIF odredišna luka, to će se trebati dokazati potvrdom (certifikatom) o kontroli kvalitete robe.

Primjer: *Tvrtka Zagreb d. d. dogovorila je s njemačkom tvrtkom Hamburg GmbH izvoz 1000 komada robe X po cijeni od 100 eura po komadu. Ugovoreno je plaćanje potvrđenim međunarodnim akreditivom. Banka izvoznika je Privredna banka iz Zagreba, a banka inozemnog kupca je Deutsche Bank iz Hamburga. Rok za otvaranje akreditiva je 1. lipnja 2010., rok isporuke je 15. lipnja 2010., a rok valjanosti akreditiva je 20. srpnja 2010. kod banke prodavatelja. U tom bi slučaju akreditivna klauzula mogla glasiti ovako:*

Roba X *će biti plaćena potvrđenim neopozivim međunarodnim dokumentarnim akreditivom. Kupac, tvrtka Hamburg GmbH, obvezuje se da će, najkasnije do 1. lipnja 2010. otvoriti akreditiv na 100.000 eura (stotisuća EUR) kod Deutsche Bank iz Hamburga, a u korist tvrtke Zagreb d. d. iz Zagreba. Akreditiv će potvrditi Privredna banka iz Zagreba. Rok valjanosti je 20. srpnja 2010. Akreditiv je naplativ u Privrednoj banci Zagreb u Zagrebu, odmah po prezentaciji sljedećih dokumenata:*

- *potpisana originalna trgovačka faktura naslovljena na Kupca u tri primjerka,*
- *puni set čistih teretnica (3/3) po naredbi Kupca i s klauzulama "ukrcano na brod" i "vozarina plaćena unaprijed",*

- *prenosiva polica osiguranja po CIF uvjetima,*
- *certifikat o kontroli kvalitete koji je izdala tvrtka Euroinspekt iz Rijeke,*
- *kopija brzojava s podacima o količini i vrijednosti otpremljene robe, datumu ukrcaja te imenu i zastavi broda.*

U navedenom primjeru dani su uvjeti tko i pod kojim uvjetima može izvršiti plaćanje. Upravo su ovi elementi osiguranja bitni u poslovanju s akreditivom.

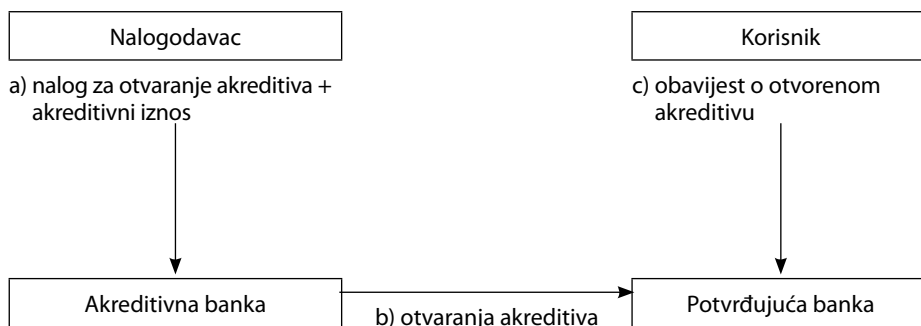
Nakon potpisivanja ugovora, slijedi njegova provedba. Pri tome, postupak plaćanja akreditivom možemo lako objasniti kroz dvije faze:

- otvaranja akreditiva,
- korištenja akreditiva.

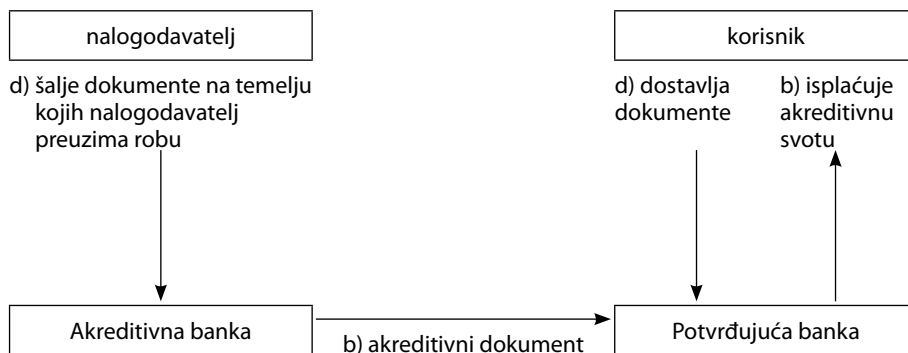
U fazi otvaranja akreditiva njemački kupac iz primjera (u ulozi nalogodavca) daje akreditivnoj banci u svojoj zemlji nalog za otvaranje akreditiva u koji upisuje sve uvjete koji su specificirani. Nalog za otvaranje akreditiva je formular (tiskanica) čiji je sadržaj precizno određen u „Jedinstvenim pravilima i običajima za dokumentarne akreditive“, a moraju ga poštovati sve banke koje rade po tim pravilima. Sadržaj i izgled naloga za otvaranje akreditiva u Hrvatskoj propisala je Hrvatska narodna banka „Odlukom o obavljanju platnog prometa s inozemstvom“. U drugim ih zemljama također propisuju regulatori.

Uz nalog se doznajuje i dogovorena devizna svota. Prema odredbama iz naloga, banka otvara akreditiv i prosljeđuje ga potvrđujućoj banci koja korisniku šalje obavijest o otvorenom akreditivu u kojoj navodi sve uvjete iz akreditiva o kojima ju je izvijestila akreditivna banka. I ta je tiskanica propisana „Jedinstvenim pravilima“, a HNB je propisao i njezin izgled i sadržaj za uporabu u domaćim bankama.

Obavijest koju je klijent primio znači da mu banka neopozivo stavlja na raspolaganje 100.000 eura i da mu daje obećanje da će mu tu svotu isplatiti odmah po prezentaciji dogovorenih isprava (pet dokumenata iz primjera), pod uvjetom da to bude u okviru zadanih rokova. Time je izvoznik otklonio svoj osnovni rizik (rizik naplate) pa odmah može dati nalog za početak isporuke robe.

5) Slika: Shema otvaranja akreditiva

Nakon što je korisnik akreditiva isporučio robu u skladu s ugovorom, od svoga otpremnika dobiva sve dokumente (isprave) koji dokazuju da je roba isporučena u skladu s ugovorom (fakturu, teretnicu, policu osiguranja, certifikat o kontroli kvalitete i brzojav o otpremi). Sada ove dokumente prezentira (dostavlja) potvrđujućoj banci.

6) Slika: Shema korištenja akreditiva

Potvrđujuća banka prima dokumente te ih pregledava kako bi vidjela odgovaraju li u potpunosti uvjetima iz akreditiva i jesu li prezentirani u roku. Ako nema nikakvih primjedaba, banka prihvaća dokumente, a korisnikovu računu odmah odobrava akreditivnu svotu. Primljene dokumente banka potom šalje akreditivnoj banci koja ponovno provjerava dokumente i, ako je sve u redu, odobrava 100.000 eura računu potvrđujuće banke koja je provela isplatu po akreditivu, uvećanu za uobičajene troškove. Akreditivna banka zatim uručuje dokumente nalogodavcu koji bez njih ne može preuzeti robu od brodarka niti ju može cariniti.

Akreditiv je instrument plaćanja koji na optimalan način miri interese i otklanja ključne rizike i prodavatelja i kupca. Zaštita interesa prodavatelja ogleda se u činje-

nici da mu obavijest o otvorenom akreditivu jamči uporabu akreditiva, odnosno naplatu isporučene robe. Drugim riječima, to znači da posrednička banka, koja je dala takvu obavijest o otvorenom akreditivu, ne može tu obavijest naknadno opozvati, bez obzira na to što se u međuvremenu dogodilo s akreditivnom bankom. Naprotiv, ona mora ispuniti sve preuzete obveze ako korisnik donese u banku u dogovorenom roku sve uvjetovane isprave i ispuni druge dogovorene uvjete.

Ako prodavatelj nema povjerenja u banku svog partnera, može tražiti da mu akreditiv otvori banka u njegovoj zemlji u koju ima povjerenja i čije poslovanje dobro poznaje ili pak neka od velikih i jakih svjetskih banaka. Naime, domiciliranje akreditiva u vlastitoj zemlji donosi prodavatelju znatne prednosti. Tako mu je u slučaju spora iz akreditivnog posla zajamčena mjerodavnost domaćih sudova, primjena domaćih pravnih propisa i ušteda znatnog dijela parničkih troškova koje bi morao platiti da se spor vodio u inozemstvu.

Interes nalogodavca (kupca) jamčen je činjenicom da se akreditiv može iskoristiti samo i jedino ako prodavatelj (korisnik) ispuni sve uvjete propisane u akreditivu, tj. ako u propisanom roku prezentira banci dogovorene dokumente. Dakle, po prezentaciji dokumenata, kupac je osiguran od rizika isplate jer je siguran da mu je roba stvarno poslana. Pri tome dokumentarni akreditiv također omogućuje kupcu i osiguranje isporuke robe upravo ugovorene količine i kvalitete. To se dokazuje podnošenjem dokumenata o količini i kvaliteti robe koje su izdale renomirane i poznate kontrolne kuće.

Razumije se da su moguće, i da se u praksi događaju, različite zloporabe. Akreditivni se dokumenti tiskaju na običnom papiru, prazne tiskalice se lako mogu pribaviti, tehnologije kopiranja su iznimno napredovale, a sve to otvara mogućnost krivotvorenja dokumenata i organiziranja dokumentarnih prijevара. Prijevare su olakšane i zbog činjenice da banke nisu obvezne niti su osposobljene za stručnu i detaljnu kontrolu prezentiranih dokumenata.

Poslovanje akreditivom koje je pokazano treba proširiti na poslovanje u međunarodnoj praksi s međunarodnim dokumentarnim akreditivom. Jedan je od najznačajnijih instrumenata međunarodnoga platnog prometa i sredstvo osiguravanja izvršenja financijske obveze iz robnog dijela vanjskotrgovinskog poslovanja međunarodni dokumentarni akreditiv. Svaki sporazum, bez obzira na naziv ili opis, prema kojemu neka banka (akreditivna banka), postupajući na zahtjev i po nalogu klijenta (nalogodavatelja) ili za svoj račun treba:

- platiti u korist ili po naredbi treće osobe (korisnika) ili treba akceptirati i platiti mjenicu koju vuče korisnik,
- ili ovlastiti drugu banku da izvrši takvo plaćanje ili da akceptira i plati takvu mjenicu,
- ili ovlastiti drugu banku da negocira, uz prezentiranje ugovorenih dokumenata i pod uvjetom da su ispunjeni uvjeti akreditiva.

Temeljna značajka akreditiva:

- osigurava određeni interes nalogodavatelja i korisnika akreditiva, posebno pri stupanju u poslovni odnos dvaju partnera, od kojih jednom ili obojici nije poznat ili nije dovoljno poznat poslovni bonitet drugog partnera,
- moguće je prijenos akreditiva na drugog korisnika,
- omogućuje promptnu isplatu isporučene robe,
- akceptiranje i po dospelju plaćanje trasirane mjenice,
- ima mogućnost izmjene i dopune izvornoga akreditiva, uz suglasnost nalogodavatelja i korisnika akreditiva.

Međunarodni dokumentarni akreditiv (The Letter of Credit –L/C) je instrument plaćanja u kojemu se banka na zahtjev i po nalogu svoga komitenta (nalogodavca) obvezuje da će:

- isplatiti korisniku akreditiva, ili nekoj trećoj osobi po njegovoj naredbi, određenu novčanu svotu (odnosno akceptirati, negocirati ili isplatiti mjenicu vučenu od korisnika) ili
- ovlastiti neku drugu banku da obavi takvo plaćanje (odnosno akceptiranje, negociranje ili isplatu mjenice),
- a sve pod uvjetom da korisnik, ili ta treća osoba, banci preda ugovorene dokumente i udovolji svim ostalim uvjetima akreditiva.

Međunarodni dokumentarni akreditivi plod su i rezultat dugotrajne trgovačke i bankarske prakse. Regulirani su tzv. Jedinstvenim pravilima i običajima za dokumentarne akreditive (Uniform Customs and Practice for Documentary Credits, ICC Publication No. 500) koje je prvi put, još 1933., objavila Međunarodna trgovačka komora u Parizu, ista ona institucija koja je objavila i klauzule Incotermsa. Ta se pravila dopunjuju i mijenjaju, u prosjeku, svakih desetak godina.

Jedinstvena pravila, kao što je i Incoterms, su također kodificirani trgovački običaji tako da ih, formalno pravno, banke ne moraju rabiti u poslovanju. U stvarnosti, pak, po njima rade sve značajnije banke u svijetu.

Niti Incoterms niti Jedinstvena pravila nisu donesena u obliku međunarodne konvencije; države nisu sudjelovale u njihovoj izradi niti su ih na bilo koji način financirale. Oni su samo kodificirani trgovački običaji pa su upravo zato i maksimalno fleksibilan instrument reguliranja akreditivnih odnosa koji se brzo prilagođava stalnim mijenama međunarodne trgovine. Usprkos tome, neke države imaju i vlastite propise o akreditivima. U Hrvatskoj su te odredbe ugrađene u Zakon o obveznim odnosima. Značenje nacionalnih propisa nije veliko upravo zato što sve značajnije banke rade po jedinstvenim pravilima. Nacionalni propisi bi se, stoga, primjenjivali jedino kada bi na njih uputile kolizijske norme međunarodnoga privatnog prava, i to u slučaju da se pojavi određeni problem koji nije reguliran Jedinstvenim pravilima.

Kod poslovanja s međunarodnim dokumentarnim akreditivom potrebno je i definirati koji su to sudionici u procesu međunarodnoga dokumentarnog akreditiva:

- nalogodavac (eng. Applicant for the Letter of Credit) - u međunarodnoj robnoj razmjeni to je redovito kupac (uvoznik) koji daje nalog svoj poslovnoj banci da na temelju financijskoga pokrića što ga ima u toj banci, na temelju odobrenoga kredita otvori akreditiv u korist inozemnoga poslovnog partnera (dobavljača - izvoznika);
- akreditivna banka (eng. issuing bank) - banka koja otvara međunarodni dokumentarni akreditiv na zahtjev nalogodavca i točno prema uputama dobivenim u nalogu za otvaranje akreditiva, najčešće je to banka u zemlji nalogodavca;
- korisnik (eng. beneficiary) - obično prodavatelj (izvoznik) koji, predloženjem određenih dokumenata i ispunjenjem ostalih uvjeta u akreditivu, stječe pravo iskorištenja akreditiva;
- imenovana banka (eng. nominated bank) - svaka druga banka koja po ovlaštenju akreditivne banke preuzima određene obveze prema korisniku akreditiva. Najčešće je to banka iz zemlje korisnika akreditiva. Imenovana banka je svaka banka, osim akreditivne, koja je od akreditivne banke dobila nalog da obavi neku radnju u vezi s akreditivom, odnosno to je svaka banka ovlaštena isplatiti akreditiv, preuzeti obvezu odgođenog plaćanja te akceptirati ili otkupiti mjenicu. Imenovana banka može biti i potvrđujuća banka.

Imenovane banke (nazivaju se i posredničkim bankama), ovisno o vrsti akreditiva, mogu preuzeti različite obveze i odgovornosti. U tom smislu razlikujemo:

- isplatnu banku (eng. Paying Bank), koja je ovlaštena za isplatu akreditiva na teret i po nalogu akreditivne banke;
- potvrđujuću banku (eng. Confirming Bank), koja preuzima čvrstu obvezu da će korisniku isplatiti akreditivnu svotu odmah po prezentaciji dokumenata i ne čekajući prijam pokrića od akreditivne banke;
- negocirajuću banku (eng. Negotiating Bank), koja je ovlaštena do određenoga roka isplatiti akreditivnu svotu uz uvjet da joj korisnik predloži mjenicu i dokumente koji su određeni u akreditivnim uvjetima.

U skladu s navedenim sudionicima u akreditivnome poslu, unutar mehanizma dokumentarnoga akreditiva razlikuje se više neovisnih pravnih odnosa iz akreditivnoga posla²⁹:

- odnos nalogodavca i akreditivne banke,
- odnos između akreditivne banke i banke koja potvrđuje akreditiv,
- odnos između akreditivne ili potvrđujuće banke i drugih banaka od kojih su one zatražile da obave neke poslove u vezi s akreditivom (imenovane banke),
- odnos između akreditivne ili potvrđujuće banke, odnosno druge imenovane banke i osobe u čiju je korist akreditiv otvoren (korisnik akreditiva).

Osnovno je i najznačajnije svojstvo svih navedenih pravnih odnosa da su međusobno odvojeni, neovisni i neuvjetovani. To znači da svaka osoba iz akreditiva mora ispuniti preuzete obveze neovisno o drugim sudionicima, odnosno da ugovorne strane iz jednoga pravnog odnosa ne mogu uvjetovati ispunjavanje preuzetih obveza bilo kakvim pozivom na neki pravni odnos između drugih ugovornih strana. To je načelo sadržano u članku 10/b jedinstvenih pravila u kojemu se korisnik akreditiva ni u kom slučaju ne može pozivati na ugovorni odnos koji postoji između banaka ili između nalogodavca akreditiva i akreditivne banke.

Jednako tako događaji koji mogu utjecati na (ne)mogućnost ispunjenja preuzetih obveza u jednom pravnom odnosu ne mogu biti razlogom za (ne)ispunjavanje obveza iz drugoga. Tako se ni korisnici niti nalogodavci u svom odnosu prema bankama ne mogu pozivati ni na svoj pravni odnos iz kupoprodajnog ugovora. Akreditivna klauzula iz temeljnog ugovora pravno obvezuje kupca i prodavatelja, ali njihove odnose unutar akreditiva određuje samo ono što je sadržano u akreditivu. Razumljivo je da se ni banaka ne tiču odnosi koji postoje između kupca i prodavatelja, niti se one u svojim međusobnim odnosima mogu pozivati na temeljni odnos između kupca i prodavatelja ili pak na odnos između kupca kao nalogodavca i akreditivne banke. Svaka se strana u nizu ugovornih odnosa nekoga dokumentarnog akreditiva može pozivati samo na odredbe svojega neposrednog ugovornog odnosa. Navedene činjenice su iznimno bitne jer upravo one korisnicima akreditiva daju vrlo veliku sigurnost da će isporučena roba biti plaćena na dogovoreni način, dakako, pod uvjetom da korisnik ispuni preuzete obveze.

Poslovanje s akreditivom je uvjetovano poslovanje, tako da svaki akreditiv za sebe traži jasno definirani set dokumenata koji omogućuju poslovanje s akreditivom. U poslovima izvoza i uvoza robe, uz plaćanje akreditivom, pojavljuju se dokumenti kojima prodavatelj dokazuje da je ispunio sve ugovorom preuzete obveze. Dokumenti se nabrajaju i precizno opisuju u članku kupoprodajnog ugovora koji regulira plaćanje isporučene robe. Poslije se, na temelju odredaba iz tog članka, daje

²⁹ Vukmir, Branko (2002.), str. 35., Pravo međunarodnih plaćanja, RRIF Zagreb, 2002.!

nalog za otvaranje akreditiva na osnovi kojega banka otvara akreditiv i u obavijesti o otvorenom akreditivu traži od korisnika prezentaciju upravo iz toga dokumenata.

Lista je samo lista najčešćih dokumenata koji se javljaju uz poslovanja s akreditivom. S obzirom na to da je svaki posao drukčiji, potrebna dokumentacija će, ovisno o prirodi posla, varirati. Akreditivni dokumenti koji se u vanjskotrgovinskom poslovanju najčešće pojavljuju kao uvjet korištenja (isplate) akreditiva jesu:

- robni dokumenti,
- dokumenti o otpremi robe (transportni dokumenti),
- dokumenti o osiguranju,
- ostali akreditivni dokumenti.

Osnovni robni dokument koji se redovito pojavljuje kao uvjet naplate akreditivne svote je trgovačka faktura. Ona se, ovisno o potrebama, podnosi u više primjeraka, obično tri do pet. Trgovačka faktura mora glasiti na ime nalagodavca za otvaranje akreditiva i mora je izdati korisnik akreditiva. Opis robe u trgovačkoj fakturi mora biti na jeziku ugovora i u potpunosti odgovarati opisu robe u akreditivu. Razumije se kako cijena i valuta plaćanja moraju biti jednake onima u ugovoru.

Dokument o otpremi robe, ovisno o vrsti prijevoza, može biti npr. pomorska teretnica, dokument mješovitog (multimodalnog) prijevoza, međunarodni željeznički tovarni list, riječna teretnica i zračni tovarni list.

Dokument o osiguranju (polica, ugovor) mora biti onakav kakav je propisan akreditivom i mora ga izdati osiguravajuće društvo ili njegov agent. Pri tome banka provjerava samo odgovara li polica po svom vanjskom izgledu uobičajenoj polici te je ti ju izdalo i potpisalo osiguravajuće društvo ili netko od njegovih agenata.

Zahtijevaju se i ostali akreditivni dokumenti, ovisno o vrsti robe koja se uvozi i zemlji njezina podrijetla te o nekim drugim okolnostima vezanim za mogućnost slobodnog uvoza i stavljanja u promet robe iz uvoza. U vanjskoj trgovini najčešći dokumenti su: potvrde o podrijetlu robe, sanitarna, veterinarska i fitopatološka potvrda, konzularne fakture, tvornički atesti za isporučenu robu, certifikati organizacija ovlaštenih za provjeru kvalitete i količine robe, posebne potvrde što ih neke zemlje propisuju za uvoz robe.

Ispitivanje dokumenata jedna je od najznačajnijih i najosjetljivijih radnji kod dokumentarnih akreditiva. Prema Jedinstvenim pravilima sve banke koje sudjeluju u plaćanju akreditivom (a to znači akreditivna, potvrđujuća i sve druge imenovane banke koje djeluju u njihovo ime) imaju na raspolaganju razuman rok (koji ne smije biti dulji od sedam "bankovnih" dana) da ih ispituju i utvrde odgovaraju li ugovorenim dokumentima. Drugim riječima, u tome ih roku moraju prihvatiti ili odbiti te o svojoj odluci obavijestiti osobu od koje su primile dokumente.

Sve banke u akreditivnom poslovanju moraju pregledavati dokumente s razumnom pažnjom, kako bi se uvjerile da su oni po svom vanjskom izgledu u skladu s uvjetima akreditiva. U jedinstvenim pravilima se ne kaže precizno što to znači ako se propisuje da će se smatrati kako dokumenti nisu u skladu s uvjetima akreditiva ako su po vanjskom izgledu međusobno proturječni (npr. kako bi jedan dokument pokazivao da je roba hrvatskoga podrijetla, a iz drugoga dokumenta se vidi da je ona iz neke druge zemlje). Prilikom ispitivanja dokumenata banke moraju poštivati sljedeća načela:

- sukladnosti,
- neproturječnosti,
- nesuglasnosti.

Načelo sukladnosti (čl. 37/C Jedinstvenih pravila) propisuje da se opis robe u fakturi mora slagati (mora biti sukladan) s opisom robe iz akreditiva, a da svi drugi dokumenti (npr. teretnica) mogu sadržavati i opis robe koji nije identičan, ali nije ni protivan, opisu robe sadržanom u akreditivu.

Načelo neproturječnosti propisuje da je svaka banka dužna međusobno uspoređivati prezentirane dokumente te da će, ako to akreditiv ne određuje drukčije, prihvatiti dokumente koji se predoče pod uvjetom da njihov sadržaj nije proturječan bilo kojemu drugom predloženom dokumentu.

Načelo nesuglasnosti razlikuje prihvatljive, neprihvatljive i granične slučajeve nesuglasnosti. Prihvatljive su one nesuglasnosti koje su dopuštene Jedinstvenim pravilima i one koje su predviđene u akreditivu. Ako je akreditivni iznos određen izrazima “oko”, “otprilike” ili sličnim, tolerancija je 10% iznad ili ispod navedene svote (čl. 39/a): tolerancija za količinu robe je 5% naviše ili naniže, pod uvjetom da se ne premaši svota akreditiva. Tolerancije nema ako je dogovorena količina u komadima robe. Neprihvatljive su one nesuglasnosti koje su izričito zabranjene pa u slučaju takvih nesuglasnosti banke moraju odbiti isplatu. Tako banka mora odbiti primiti fakturu koja po svom vanjskom izgledu nije izdana od korisnika akreditiva ili nije naslovljena na nalogodavca. Granični slučajevi nesuglasnosti postoje onda kada banke zauzmu jedno stajalište a sudovi drugo ili kad same banke nisu sigurne kako postupati. Takvi se slučajevi ne mogu unaprijed predvidjeti niti definirati.

Pri ugovaranju plaćanja dokumentarnim akreditivom bitno je ugovoriti određene rokove i mjesto podnošenja dokumenata. Jedinstvena pravila određuju da svaki akreditiv mora sadržavati odredbe o roku za podnošenje (predaju) dokumenata, odredbu o roku do kojeg je akreditiv valjan te odredbu o mjestu u kojem se dokumenti moraju podnijeti na plaćanje ili otkup.

Rok za podnošenje dokumenata banci određuje se nakon datuma prijevozne isprave. Ako rok nije naznačen u akreditivu, banka će promijeniti odredbu Jedinstvenih pravila koja određuje da se dokumenti moraju podnijeti banci najkasnije 21 dan od datuma transportnog dokumenta.

Rok valjanosti akreditiva je rok do kojega je banka dužna od korisnika primiti, ispitati i honorirati ugovorene dokumente. Oba ova roka mogu biti produljena ako posljednji dan pada na neradni dan. U tom slučaju banka mora napisati izjavu u kojoj potvrđuje da su dokumenti podneseni u roku produljenom u skladu s čl. 44. Jedinstvenih pravila.

Ako se dokumenti podnesu na naplatu nakon isteka valjanosti akreditiva, banka nije više dužna obaviti isplatu čak i kad su dokumenti uredni i sukladni. Ako je u nekom akreditivu rok valjanosti određen izrazima kao "mjesec dana" ili "šest mjeseci", bez određivanja dana od kada taj rok počinje teći, smatrati će se da rok počinje teći od dana kada je akreditivna banka otvorila akreditiv. Ako posljednji dan roka pada na neradni dan, rokovi akreditiva se produljuju na sljedeći bankovni radni dan. Ako, međutim, u akreditivu nije određen posljednji datum isporuke, banke tada neće primiti dokumente iz kojih se vidi da je isporuka provedena nakon dana valjanosti akreditiva.

Mjesto plaćanja bitno je zato što je banka dužna isplatiti akreditiv samo na onom mjestu koje je određeno u akreditivu. Zbog toga svi akreditivi moraju odrediti mjesto na kojemu će se prezentirati dokumenti za plaćanje, odnosno na akcept ili na otkup. Određivanje mjesta plaćanja je u ovlasti akreditivne banke koja može odrediti da mjesto za prezentaciju dokumenata i plaćanja bude kod bilo koje imenovane banke iz akreditiva.

Međunarodne dokumentarne akreditive možemo podijeliti po različitim kriterijima. Najčešće se dijele po načinu i roku isplate te po pravnom karakteru odnosa akreditivne banke i korisnika. S obzirom na način i rok isplate, poslovnim partnerima su na raspolaganju:

- akreditivi po viđenju (eng. by sight payment),
- akreditivi uz odgođeno plaćanje (eng. by delerred payment),
- akreditivi s plaćanjem akceptom mjenice (eng. by cceptance),
- akreditivi s isplatom mjenice ili dokumenata (eng. by negotiation).

Akreditivi plativi po viđenju su oni kod kojih se korisniku akreditiva akreditivna svota isplaćuje neposredno nakon što u banku donese propisane isprave, odnosno odmah po prezentaciji dokumenata.

Akreditivi s odgođenim rokom plaćanja su noviji oblik akreditiva koji se u Jedinstvenim Pravilima spominju prvi put u reviziji iz 1983. Iz samog je naziva jasno da se kod tih akreditiva plaćanje ne obavlja odmah po prezentaciji dokumenata već u dogovorenom roku (obično od 30, 60, 90, 120 ili više dana nakon prezentacije). Za korisnika (prodavatelja) su donekle riskantniji jer nalogodavac (kupac) dolazi u posjed robe prije nego što ju je platio. Ipak, osnovna sigurnost ostaje jer, čak i uz moguće prigovore kupca na kakvoću isporučene robe i moguće pokušaje da spriječi isplatu, banka jamči plaćanje i dužna ga je obaviti u skladu s nalogom za otvaranje

akreditiva. U praksi se događa da imenovana ili potvrđujuća banka, na zahtjev korisnika, diskontira i odmah isplati takav akreditiv, što rezultira različitim vrstama sporova.

Akceptni akreditivi su takvi kod kojih korisnik akreditiva zajedno s uobičajenim akreditivnim dokumentima banci prezentira i mjenicu vučenu na banku. Dakle, kod takvih se akreditiva korisniku, umjesto isplate akreditivne svote, vraća mjenica koju je potpisala (akceptirala) banka a čiji je datum dospijeca dogovoren i određen na neki datum u budućnosti. Očito je da je taj akreditiv sličan akreditivima s odgođenim plaćanjem kod kojih također ne dolazi do plaćanja odmah po prezentaciji dokumenata, već u određenom razdoblju nakon toga. Gospodarski im je razlog isti. Razlika je u tome što mjenicu iz akceptacijskog akreditiva, gdje je glavni dužnik (trasat) banka koja je mjenicu akceptirala, korisnik (prodavatelj) može eskontirati prije roka njezina dospijeca ako mu je hitno potreban novac; jednako tako akcept poznate banke omogućuje izvozniku plaćanje nekih drugih dospjelih obveza prijenosom (indosiranjem) mjenice na svog vjerovnika.

Otkupni (negocijacijski) akreditivi također se koriste mjenicama zajedno s dokumentima. Praksa korištenja mjenica je angloameričkoga podrijetla, dok su europski akreditivi pretežito bez mjenice. Bitno je da je sam akreditiv neprenosiv, dok su mjenice koje se primjenjuju uz akreditiv prenosive. U takvom akreditivu, akreditivna banka ovlašćuje korisnika da na nju vuče mjenicu i određuje da ona bude prezentirana zajedno s otpremnim i drugim dokumentima. Najvažnije je da banka jamči da će tu mjenicu isplatiti odmah po njezinu dospijecu. Budući da u poslu često sudjeluju i posredničke banke, moguće je da takvu obvezu one preuzmu.

7.2. BANKARSKA DOZNAKA U PLATNOM PROMETU S INOZEMSTVOM

Do sada smo se bavili akreditivom, instrumentom plaćanja u slučaju trgovine s robom. Akreditiv je usredotočen na izmjenu dobara, ali u ekonomiji postoje i usluge koje nije potrebno dodatno potvrđivati kako bi se za njih obavilo plaćanje. U modernome je svijetu dopušten slobodan protok kapitala. Ovakve transakcije ne traže detaljno poznavanje, ali moraju postojati bankarski kanali putem kojih se mogu obavljati novčane transakcije. Plaćanja za usluge, manje narudžbe ili bilo koji drugi novčani transferi iz inozemstva prema nama ili od nas prema inozemstvu obično se obavljaju bankarskom doznakom.

Definicija: Bankarska doznaka za plaćanje u inozemstvo je nalog komitenta – dužnika - kupca, svojoj poslovnoj banci, da na teret njegovih sredstava isplati određenu svotu deviza inozemnoj osobi – vjerovniku – inozemnom dobavljaču, koja je naznačena u nalogu. Domaća banka prihvaća taj nalog i nakon toga nalaže inozemnoj banci isplatu određene novčane svote u obliku odobrenja na računu ili isplate u gotovini korisniku te doznake.

U vanjskotrgovinskoj praksi bankovna se doznaka najčešće upotrebljava za:

- plaćanje robe manjih vrijednosti unaprijed,
- plaćanje obavljanje gospodarskih usluga,
- plaćanje predujmova (avansa),
- otplatu kreditnih anuiteta,
- druga nerobna plaćanja (stipendije u inozemstvu, darovanja, nasljedstva, pomoći).

Kod bankarskih doznaka razlikujemo sljedeće vrste bankarskih doznaka:

- nostro (naša) doznaka koju hrvatski rezident plaća inozemnom partneru;
- loro (njihova) doznaka koju nerezident plaća hrvatskoj fizičkoj ili pravnoj osobi;
- robna doznaka kojom se plaća isporuka robe;
- nerobna doznaka kojom se plaćaju pružene usluge;
- uvjetna doznaka koja se isplaćuje tek po ispunjenju određenih uvjeta, npr. nakon predaje teretnice, mjenice;
- bezuvjetna doznaka koja se isplaćuje bez ikakvih uvjeta.

Za plaćanje bankarskom doznakom u Hrvatskoj nalogodavac daje svojoj banci, ovlaštenoj za poslovanje s inozemstvom, propisano punjenu tiskanu naloga za doznak u inozemstvu, čiji je minimalni sadržaj utvrđen Uputom o provedbi Odluke o načinu obavljanja platnoga prometa s inozemstvom (nalog br.14 HNB).

Za razliku od akreditiva, doznake su najčešće bezuvjetan instrument plaćanja, drugim riječima, da bi primio isplatu, inozemni partner ne mora činiti ništa posebno - njegova banka samo proslijedi novac na njegov račun. To nije problem kada nam inozemni partner doznakom plaća avans, ali rizično kada naš izvoznik ugovori taj instrument za plaćanje nakon isporuke robe. Upravo zato se doznake primjenjuju u međusobnim plaćanjima poslovnih partnera koji se dobro poznaju, odnosno u poslovanju s renomiranim poduzećima visokog boniteta. Doznake se primjenjuju i u plaćanjima kada je vrlo teško ugovoriti neki oblik dokumentarne naplate. To je slučaj u vanjskoj trgovini, u uslugama i otplatama anuiteta zajmova.

Međunarodna doznaka danas je postala standardnim oblikom plaćanja koji više nije ograničen samo na banke. Internetska je trgovina putem Interneta postala standardnim oblikom trgovine tako da je moguće putem raznih internetskih servisa obavljati međunarodnu trgovinu i kupljenu robu plaćati sredstvima s tekućeg računa ili kreditnim karticama.

7.3. DOKUMENTARNA NAPLATA – ROBNI INKASO

Inkaso naplata u platnom prometu s inozemstvom primjenjuje se kada između poslovnih partnera vlada uzajamno povjerenje stečeno na temelju dugogodišnjeg poslovanja, odnosno kada su uvjeti na tržištu takvi da jedna strana, kojoj to odgovara, diktira takav način plaćanja. Kod robnog inkasa razlikuju se dvije temeljne vrste naplate:

- robna inkaso naplata,
- nerobna inkaso naplata.

Robni inkaso posao redovito se ugovora kao naplata komercijalnih papira (faktura, otpremnih dokumenata, dokumenata osiguranja) ili nekih vrijednosnih papira. Nerobni ili čisti inkaso znači naplatu vrijednosnih papira (čekova, mjenica i amortiziranih obveznica). Inkaso naplata je instrument plaćanja u kojemu prodavatelj (izvoznik) odmah po otpremi ugovorene robe izdaje i inkaso nalog koji, zajedno s priloženim dokumentima i instrukcijama, upućuje svojoj banci da ona sama, ili putem svoje korespondentske veze, ostvari naplatu na dogovoreni način.

Kod robnoga inkasa sljedeći dokumenti će kupcu (uvozniku) biti predani ovisno o pojedinim akcijama koje su poduzete kod robnoga inkasa:

- nakon isplate kupoprodajne svote ako je dogovor "dokumenti uz plaćanje" (D/P – eng. "documents against payment")
- nakon akceptiranja mjenice, prema klauzuli „dokumenti uz akceptiranje" (D/A – eng. "documents against acceptance") ili
- nakon što uvoznik izda potvrdu o preuzimanju dokumenata uz prilaganje bankovnog jamstva.

Sudionici u postupku dokumentarne naplate:

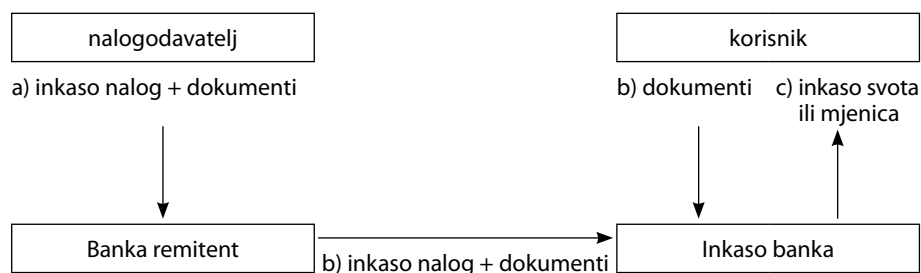
- nalogodavac (prodavatelj) - osoba koja svojoj banci (dostavna banka) povjerava posao naplate i kojoj dostavlja dokumente;
- dostavna banka (banka remitent) - banka prodavatelja kojoj je povjerena naplata i koja je provodi putem inkaso banke;
- naplatna banka (inkaso banka) - banka kupca, odnosno svaka banka, osim dostavne, koja je uključena u postupak naplate;
- prezentirajuća banka - naplatna banka koja prezentira dokument trasatu;
- trasat (kupac) - osoba kojoj se prezentiraju dokumenti radi naplate.

Iz sheme robnog inkasa vidimo da je dostava naloga za inkaso i dogovorenih otpremnih i drugih dokumenata prvi korak u postupku plaćanja. Nalog za naplatu koji izdaje prodavatelj robe (izvoznik) mora biti potpun i jasan. Na osnovi naloga će banka remitent (banka prodavatelja) angažirati inkaso banku koju odredi nalogo-

davac ili, ako on to ne učini, banka će ju sama izabrati. Uključivanje drugih banaka obavlja se za račun i na rizik nalogodavca. Banke ne preuzimaju odgovornost za posljedice koje mogu nastati zbog zakašnjenja ili gubitka u prijenosu poruka, pisma ili dokumenata, niti odgovornost za posljedice koje mogu nastati prestankom njihove djelatnosti poradi više sile, pobuna, ratova ili bilo kojih drugih uzroka neovisnih o njihovoj volji.

Banka remitent će primljeni nalog potom proslijediti inkaso banci koja će o tome obavijestiti korisnika naplate (kupca robe). U skladu s instrukcijama iz obavijesti, korisnik će banci doznačiti inkaso svotu ili će akceptirati mjenicu, nakon čega mu inkaso banka predaje prijevozne i druge dokumente na osnovi kojih će moći preuzeti i ocariniti robu.

7) Slika: Shema robnoga inkasa

U praksi se pojavljuje i problem djelomičnih plaćanja. U nerobnom inkasu djelomična su plaćanja moguća ako je to dopušteno deviznim propisima. Pri tome će se dokumenti uručiti korisniku tek nakon uplate pune svote. U robnom inkasu će djelomična plaćanja biti prihvaćena jedino ako su dopuštena inkaso nalogom, a inkaso banka će korisniku uručiti dokumente tek po primitku pune svote naplate. Naplaćena svota, umanjena za dogovorenu naknadu, potom se bez odlaganja stavlja na raspolaganje banci od koje je primljen nalog za naplatu.

Inkaso naplate su, kao i plaćanja akreditivom, oblici dokumentarne naplate. Pri tome treba zapaziti da je akreditiv puno sigurniji instrument plaćanja jer u mehanizmu akreditiva korisnik (prodavatelj robe) započinje s isporukom robe tek po otvaranju akreditiva, odnosno nakon što je osigurao naplatu. U inkaso naplati to nije tako jer prodavatelj šalje otpremne i druge dokumente zajedno s robom, očekujući da će kupac robe postupiti u skladu s ugovorom i da će otkupiti dokumente (akceptirati mjenicu) i preuzeti robu. Razumije se da se to ne mora uvijek i dogoditi pa na prodavatelju ostaje rizik neplaćanja ili neakceptiranja.

Inkaso kao instrument plaćanja puno je nesigurniji i rizičniji od akreditiva, i to je jedan od razloga zašto se inkaso u Hrvatskoj rjeđe ugovara. Ako ga već naša poduzeća moraju primijeniti, bilo bi dobro pribaviti i dodatna osiguranja u obliku bankovne garancije ili mjениčnog jamstva pouzdane banke.

7.4. TRGOVAČKO KREDITNO PISMO

Trgovačko kreditno pismo (eng. Commercial Letter of Credit - CLC) je instrument dokumentarnih plaćanja kojim banka izdavatelj ovlašćuje imenovanog korisnika da na nju može vući mjenice do svote navedene u pismu te se obvezuje da će te mjenice, uz propisane dokumente, otkupiti od svakoga savjesnog imatelja. Instrument se najčešće primjenjuje u praksi angloameričkih banaka.

Unatoč sličnosti s akreditivom, trgovačko kreditno pismo od njega se razlikuje po sljedećem:

- u uporabi trgovačkoga kreditnog pisma uz dokumente se gotovo redovito pojavljuju mjenice vučene na banku;
- kreditno pismo ovlašćuje korisnika da mjenice može podnijeti na negociranje bilo kojoj banci, ali se bankama ne daje nikakav nalog za negociranje tih mjenica;
- na trgovačko kreditno pismo unosi se izjava kojom se banka izdavatelj obvezuje na iskup mjenice od "svakoga savjesnog imatelja" koji joj tu mjenicu podnese zajedno s propisanim dokumentima;
- kreditno pismo se naslovljava i šalje korisniku, bilo izravno poštom, posredovanjem nalogodavca (kupca) ili posredovanjem neke banke, najčešće iz zemlje korisnika. U tom slučaju posrednička banka može to kreditno pismo i potvrditi.

Može se dogoditi da posrednička banka ne uspije unovčiti mjenicu pri njezinu podnošenju na konačan iskup. Tada će negocirajuća banka podnijeti regresni zahtjev korisniku kreditnog pisma. To neće moći učiniti jedino ako se u mehanizmu kreditnog pisma ona pojavila kao potvrđujuća banka ili ako je na mjenici, u skladu s uvjetima kreditnog pisma, bila klauzula "bez regresa". Dakako, bit će puno manje banaka spremnih negocirati takvu mjenicu.

8. GARANCIJE

Garancije su jedan od osnovnih instrumenata kojima se koriste poduzeća kako bi jamčila za svoje poslovanje. U poslovnome svijetu često se događaju slučajevi kada jedna poslovna strana traži garanciju da će posao biti izveden ili da će roba biti plaćena. Druga poslovna strana možda nema prikladne elemente osiguranja kako bi pokazala svoju dobru poslovnu namjeru pa tu ulazi banka. Banka je ta koja daje garanciju da će se neka roba platiti ili da će neki posao biti adekvatno obavljen.

PRIVREDNA BANKA ZAGREB-DIONIČKO DRUŠTVO, Zagreb, Račkoga 6 alternativno: Privredna banka Zagreb – dioničko društvo, Podružnica <naziv i sjedište podružnice>, sjedište osnivača: Zagreb, Račkoga 6 (u daljnjem tekstu: Garant) temeljem <naziv i broj Ugovora s Bankom temeljem kojeg se izdaje garancija>, izdaje po nalogu i za račun <naziv i sjedište Nalogodavca> (u daljnjem tekstu: Nalogodavac), a u korist <naziv i sjedište Korisnika garancije> (u daljnjem tekstu: Korisnik garancije), sljedeću

**GARANCIJU br. <unijeti broj>
za dobro izvršenje posla**

- Upoznati smo da je Nalogodavac sklopio s Korisnikom garancije Ugovor <naziv i broj ugovora> od dana <unijeti datum>, kojim se Nalogodavac obvezao da će Korisniku garancije pribaviti garanciju banke za dobro izvršenje posla u iznosu od kn <unijeti iznos>, kojom banka garantira plaćanje u cijelosti ili djelomično u slučaju da Nalogodavac ne ispuní ugovorne obveze na način kako ih je preuzeo.
- Prema prije navedenom, Garant se neopozivo obvezuje da će na prvi pisani poziv Korisnika garancije i bez prigovora isplatiti bilo koji iznos po ovoj Garanciji, ali najviše do iznosa od:

kn <unijeti iznos>
(slovima: <unijeti slovima iznos kuna>)

i to uz uvjete iz ove Garancije i po primitku prvog pisanog poziva Korisnika garancije za plaćanje, kojim će izrijekom izjaviti da Nalogodavac nije ispunio obveze iz Ugovora iz točke prve ove Garancije i navesti koje obveze nije ispunio, te da iznos čije se plaćanje zahtjeva nije drugačije plaćen, izravno ili neizravno, od strane Nalogodavca ili u njegovo ime.

- Obveza po ovoj Garanciji će se automatski smanjivati za bilo koji iznos plaćen od strane Garanta po ovoj garanciji.
- Ova Garancija važi do dana <unijeti datum> godine i svaki poziv za plaćanje po ovoj Garanciji potpisan od strane osoba ovlaštenih za zastupanje Korisnika garancije i pripadajuća dokumentacija, ukoliko to zahtijevaju uvjeti ove Garancije, moraju biti dostavljeni Garantu, osobno ili preporučenom poštom, najkasnije do 16.00 sati tog dana na adresu <unijeti sjedište Banke ili podružnice>.
- Po isteku roka važenja Garancije, Korisnik garancije je dužan vratiti Garantu izvornik ove Garancije. Bez obzira da li je Garancija vraćena Garantu ili ne, istekom navedenog roka važnosti, ova Garancija automatski i u potpunosti prestaje važiti, a time se gase i sve obveze po ovoj Garanciji. Sve obveze Garanta se gase i prije, ukoliko Garant dođe u posjed izvornika ove Garancije prije isteka roka važnosti.
- Ova Garancija nije prenosiva.
- Sporove po ovoj Garanciji rješavat će Trgovački sud u Zagrebu.
- Ova Garancija sastavljena je u jednom izvornom primjerku.

U <mjesto>, dana <unijeti datum> god.

GARANT:

PRIVREDNA BANKA ZAGREB-DIONIČKO DRUŠTVO, Zagreb, Račkoga 6 alternativno: Privredna banka Zagreb - dioničko društvo, Podružnica <naziv i sjedište podružnice>, sjedište osnivača: Zagreb, Račkoga 6 (u daljnjem tekstu: Garant) temeljem <naziv i broj Ugovora s Bankom temeljem kojeg se izdaje garancija>, izdaje po nalogu i za račun <naziv i sjedište Nalogodavca> (u daljnjem tekstu: Nalogodavac), a u korist <naziv i sjedište Korisnika garancije> (u daljnjem tekstu: Korisnik garancije), sljedeću

**GARANCIJU br. <unijeti broj>
za uredno plaćanje obveza**

- Upoznati smo da je Nalogodavac u obvezi prema Korisniku garancije za uredno plaćanje <unijeti npr. obveza, robe, usluga ili sl.> po <unijeti npr. naziv i broj ugovora, račun ili sl.> od dana <unijeti datum>, te da se Nalogodavac obvezao da će Korisniku garancije pribaviti garanciju banke za uredno plaćanje preuzetih obveza u iznosu od kn <unijeti iznos>, kojom banka garantira plaćanje u cijelosti ili djelomično u slučaju da Nalogodavac ne ispuní ugovorene obveze na način kako ih je preuzeo.
- Prema prije navedenom, Garant se neopozivo obvezuje da će na prvi pisani poziv Korisnika garancije i bez prigovora isplatiti bilo koji iznos po ovoj Garanciji, ali najviše do iznosa od:

kn <unijeti iznos>
(slovima: <unijeti slovima iznos kuna>)

i to uz uvjete iz ove Garancije i po primitku prvog pisanog poziva Korisnika garancije za plaćanje, kojim će izrijekom izjaviti da Nalogodavac nije ispunio obveze iz točke prve ove Garancije, te da iznos čije se plaćanje zahtjeva nije drugačije plaćen, izravno ili neizravno, od strane Nalogodavca ili u njegovo ime. <opcija ukoliko želimo i postoje računi po osnovnom poslu: uz koji poziv se Korisnik garancije obvezuje dostaviti i kopije neplaćenih računa>. Obveza po ovoj Garanciji će se automatski smanjivati za bilo koji iznos plaćen od strane Garanta po ovoj garanciji.

- Ova Garancija važi do dana <unijeti datum> godine i svaki poziv za plaćanje po ovoj Garanciji potpisan od strane osoba ovlaštenih za zastupanje Korisnika garancije i pripadajuća dokumentacija ukoliko to zahtijevaju uvjeti ove Garancije, moraju biti dostavljeni Garantu, osobno ili preporučenom poštom, najkasnije do 16.00 sati tog dana na adresu <unijeti sjedište Banke ili podružnice>.
- Po isteku roka važenja Garancije, Korisnik garancije je dužan vratiti Garantu izvornik ove Garancije. Bez obzira da li je Garancija vraćena Garantu ili ne, istekom navedenog roka važnosti, ova Garancija automatski i u potpunosti prestaje važiti, a time se gase i sve obveze po ovoj Garanciji. Sve obveze Garanta se gase i prije, ukoliko Garant dođe u posjed izvornika ove Garancije prije isteka roka važnosti.
- Ova Garancija nije prenosiva.
- Sporove po ovoj Garanciji rješavat će Trgovački sud u Zagrebu.
- Ova Garancija sastavljena je u jednom izvornom primjerku.

U <mjesto>, dana <unijeti datum> god.

GARANT:

Definicija: Garancija je financijski instrument kojim banka garantira da će plaćanje biti izvršeno ili da će neki posao biti obavljen. Ako dođe do nepoštivanja ugovora, banka će namiriti oštećenu stranu.

S obzirom na to da u definiciji piše da se garancije dijele na garancije kojima se garantira plaćanje ili garancije kojima se garantira obavljanje posla, garancije mogu biti:

- platežne: garantiraju plaćanje,
- činidbene: garantiraju izvršenje.

Primjer: *Poduzeće želi investirati u gradnju zgrade. Poduzeće je osiguralo sredstva i sada želi naći najbolju tvrtku za izvođenje radova. U uvjetima natječaja investitor stavlja klauzulu da je za natječaj potrebno dostaviti i bankarsku garanciju za obavljanje posla. U ovome će slučaju sve tvrtke koje se jave na natječaj morati uz dokumentaciju priložiti i činidbenu garanciju banke kojom garantira izvođenje radova.*

Izdavanje garancije sastavni je dio poslovanja poduzeća. Za banku je garancija usluga koja se obično naplaćuje kao postotak veličine garancije, tako da banka ostvaruje prihode putem naknade po garanciji. Za poduzeća su garancije temelj uspostavljanja poslovnih odnosa s drugim poduzećima. Bankarske garancije pružaju izrazitu prednost korisnicima. Ako, primjerice, izvođač ishodi bankarsku garanciju u korist naručitelja, ovaj će tu garanciju moći naplatiti, pa i u slučaju da izvođač potpuno i u skladu s ugovorom izvršava svoje obveze.

Karakteristika garancija je da se uvijek izdaju na određenu svotu koja se najčešće određuje u postotku od ukupne vrijednosti posla. Garancija za dobro izvršenje posla daje se na 5%, 10%, 15% ili 20% od ukupne vrijednosti posla. Davanjem bankarske garancije unosi se određena ravnoteža između stranaka u osnovnom ugovoru, budući da je ona stalna prijetnja nalogodavcu da će se garancija pozvati na naplatu.

Poslovanje s garancijama u velikoj je većini poslova i javnih natječaja jedan od uvjeta sklapanja samoga posla i dio potrebne dokumentacije. Posebice u sektoru građevinarstva, kao što je navedeno u primjeru, garancije predstavljaju samo još jedan dodatan dio dokumentacije koji je potrebno priložiti. U velikim građevinskim zahvatima je poslovanje bez garancije u potpunosti nezamislivo.

Poslovanje s garancijama ne utječe na veličinu bilance banke, već se garancije knjiže u izvanbilanci banke. Razlog tome je što garancije predstavlja obavezu banke samo ako dođe do naplate garancije. Sve do izvršenja garancija, ona je samo potencijalna obveza za banku. U slučaju da dođe do naplate, garanciju banke isplaćuje poduzeće prema kojemu je izdala garanciju i pravi potraživanje prema poduzeću za koje je izdalo garanciju.

Kod poslovanja s garancijama, sukladno mjerama osiguranja, izdana garancija može biti pokrivena i nepokrivena. Pokrivena garancija je kada poduzeće koje traži da mu se izda garancija ima vrijednost garancije već osiguranu u obliku depozita, hipoteke ili nekog drugog oblika osiguranja.

Primjer: *Poduzeće trguje uvoznom robom. Prodavatelj zatraži garanciju. Koliko će garancija koštati poduzeće? U ovome se primjeru pojavljuje nekoliko faktora koje treba objasniti prije nego što se izračuna trošak garancije. Kao prvo, poduzeće traži garanciju za robu koja se uvozi. Garanciju treba izdati za međunarodno poslovanje, znači garancija neće biti u kunama nego u stranoj valuti jer je riječ o deviznoj garanciji. Garancijom se jamči plaćanje, pa je riječ o platežnoj garanciji. Banka će izdati garanciju ako odluči da je garant dovoljno kreditno sposoban. Naplata će biti u cijeni koju odredi banka.*

Veličina garancije je 10.000.000 eura, a cijena garancije koju banka naplaćuje je 1% od veličine garancije, najviše 50.000 eura. Budući da je 1% u ovome slučaju 100.000 eura, cijena koju će poduzeće platiti je 50.000 eura

Banka se obvezuje da će korisniku garancije ispuniti obvezu u svoti navedenoj u garanciji, ako je u ugovorenom roku nije ispunio glavni dužnik. Obveza može biti ispunjenje ugovorenih obveza ili plaćanje ugovorenih obveza. Banka ostaje u obvezi ispunjenja i kada obveza glavnog dužnika prestane postojati ili postane pravomoćnom. Banka namiruje obvezu iz garancije i ako je garancijom zajamčena nenovčana obveza, a to se zove supergarancija. Banka izdaje garanciju za pokriće obveza po garanciji druge banke. Koristi se kada su garancijske svote veće, ovisno o predmetu garancije (npr. veliki investicijski radovi).

Bankarske garancije su noviji instrument međunarodne poslovne prakse. Njihova primjena počinje šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća. Posljedica širenja bankarske garancije posljedica je, s jedne strane, povećanih rizika u međunarodnoj trgovini, a s druge strane, potrebom da se stvori instrument osiguranja za ispunjenje najrazličitijih obveza. Bankarska garancija (eng. bank guarantee, njem. Bankgarantie) je pojam koji se rabi za oznaku specifičnoga pravnog instituta personalno-pravnog osiguranja potraživanja, koje osiguranje na traženje jedne osobe banka daje drugoj osobi. Pod tim pojmom može se podrazumijevati i isprava o garanciji koju ispostavlja banka u okviru garantnog posla. Povod garantnom poslu uvijek je postojeća ili buduća novčana obveza iz trgovačkog ugovora ili s njim u vezi, čiji vjerovnik traži osiguranje ispunjenja te obveze a dužnik se s tim traženjem suglasi.

Bitno je istaći da garancija nema funkciju plaćanja niti funkciju kreditiranja već funkciju kojom se jamči da će se ispuniti neke obveze. To je razlika između garancije i akreditiva. Dok je akreditiv instrument plaćanja koji se rabi kako bih se obavilo plaćanje, garancija je samo jamstvo da će se neki poslovni događaj ostvariti. Garan-

cija je plativa ako se obećana obveza ne ispuni. Nastavno, dužnik, sada u svojstvu nalogodavca, traži od banke izdavanje bankarske garancije u korist svoga vjerovnika, sada u svojstvu korisnika garancije. Ako banka prihvati traženje nalogodavca, onda izda i dostavi korisniku pisani tekst svoje garancije koji sadržava njezinu obvezu plaćanja određene svote novca korisniku, što je ujedno temelj te obveze. Sa stajališta vrste pravnih odnosa koji se uspostavljaju izdavanjem garancije, garancije je moguće podijeliti na:

- akcesorne bankarske garancije - bankarske garancije izdane s naslova jamstva,
- samostalne bankarske garancije - bankarske garancije "na prvi poziv".

Bankarske garancije možemo podijeli i po tome kada i kako može doći do aktiviranja garancije. Tu ponajprije razlikujemo dvije vrste garancija: uvjetne i bezuvjetne. Uvjetne su one garancije kod kojih postoji neki uvjet koji se treba ispuniti da bi banka bila dužna platiti. Pod „uvjetom“ smatra se takav zahtjev koji je korisnik dužan ispuniti da bi banka bila dužna platiti. Garancija će se smatrati bezuvjetnom ako u sebi sadržava riječ „na prvi poziv“. U tom slučaju banka mora ispuniti uvjete iz garancije.

Iako se bankarskih garancijama jamči ispunjenje obveza u raznolikim faktičnim slučajevima, te je slučajeve i bankarske garancije, prema preciznijoj svrsi njihova izdavanja, moguće podijeliti na:

- ponudbene garancije,
- garancije za povrat avansa,
- garancije za dobro izvršenje posla.

Međunarodna trgovačka komora kodificirala je običaje koji postoje u poslovanju s bankarskim garancijama u dvije zbirke pravila. Jedna se odnosi na akcesorne bankarske garancije koje se izdaju sa sve tri navedene svrhe, a druge na samostalne bankarske garancije nezavisno od točne svrhe njihova izdavanja.

Osnova za bankarsku garanciju nalazi se u ugovoru između ugovornih stranaka izvan sustava bankarske garancije. Naručitelj radova i izdavatelj u svom ugovoru o građenju ili o isporuci opreme predvide da će izvođač pribaviti bankarsku garanciju u korist naručitelja. Kada je izdavanje bankarske garancije jednom ugovoreno, nalogodavac se obraća svojoj banci sa zahtjevom da ta banka za njega izda bankarsku garanciju korisniku kojega imenuje. Vrsta i sadržaj te bankarske garancije već je dogovoren ili određen u bankarskoj klauzuli i banka u takvoj situaciji samo odlučuje želi li izdati traženu bankarsku garanciju ili ne. Banke najčešće izdaju bankarske garancije za svoje stalne komitente čiji se računi nalaze pod njezinom kontrolom, stoga će banka tražiti da se, za slučaj plaćanja na temelju garancije, naplati iz bilo kojeg računa njezina komitenta.

Ako banka odluči izdati bankarsku garanciju, tada će je izdati u korist osobe koju je odredio nalogodavac. Takve garancije nazivamo izravnim bankarskim garancijama jer ih prva i jedina banka daje izravno korisniku; u takvom odnosu mogu biti jedna banka i jedan korisnik. O neizravnim garancijama govorimo kada prva banka angažira još jednu banku koja onda izda korisniku svoju bankarsku garanciju. U takvom odnosu mogu biti dvije banke, ali koje imaju samo jednu garanciju i jednog korisnika. Prva banka daje nalog drugoj da izda garanciju, a ova druga banka izdaje konačnu garanciju krajnjem korisniku. Korisnik neizravne garancije ima odnos samo s drugom bankom koja mu je izdala garanciju.

8.1. PRAVNA PRIRODA BANKARSKIH GARANCIJA

Poslovi garancije su elementi poslovanja pravnih subjekata, a ne elementi poslovanja banke. Banka se javlja samo kao osiguravatelj izvršenja jer svojim dokumentom jamči određeni poslovni događaj. S obzirom na to da se banka javlja kao treća strana kod poslovanja i da se garancija vodi u izvanbilanci banke, bitno je znati koje su pravne implikacije sudionika u poslovima garancije.

Odnos između dužnika i vjerovnika iz osnovnog ugovora. *Stranke iz osnovnog ugovora, sukladno načelu slobode uređenja obveznih odnosa, mogu precizirati vrstu osiguravajućih sredstava, njihov sadržaj i modalitete za njihovo izdavanje. Tim ugovorom stranke, između ostalog, ugovaraju tko će, kada i kako ishoditi bankarsku garanciju i s kakvim sadržajem. Moguć je slučaj da stranke (npr. aneksom ugovora) predvide ishodjenje bankarske garancije, ali to moraju učiniti prije započinjanja ispunjenja obveza. Ako bi koja od stranaka djelomično ispunila preuzetu ugovornu obvezu, a nakon toga ishodila bankarsku garanciju, ta bankarska garancije ne bi mogla «pokriti» i dio već ispunjene obveze; takva garancije bi u tom dijelu bila suprotna načelu savjesnosti i poštenja. Međutim, treba napomenuti da sama valjanost, odnosno nevaljanost osnovnog ugovora, odnosno klauzule o izdavanju bankarske garancije, nema utjecaja na valjanost same garancije upravo zato što je garancija poseban ugovor (dakle, poseban pravni posao), ali ovisno o tome je li riječ o bankarskoj garanciji izdanoj s naslova jamstva ili o bankarskoj garanciji s naslova samostalnoga garancijskog ugovora, može utjecati na obvezu banke na ispunjenje obveze iz garancije.*

Odnos između nalogodavca (dužnika) i banke. *Na temelju klauzule iz osnovnog ugovora kojim se jedna ugovorna stranka obvezala ishoditi bankarsku garanciju, ta ugovorna stranka sklapa s bankom ugovor kojim nalaže banci da u korist druge ugovorne stranke izda garanciju. Taj ugovor, koji je po svom sadržaju ugovor o nalogu, mora u potpunosti odgovarati klauzuli iz osnovnog ugovora u pogledu svih bitnih elemenata bankarske garancije: sadržaj garancije, vrsta, rok važenja garancije i drugo. U slučaju da tome nije tako, odnosno ako banka kasnije izda garanciju protivnu*

osnovnom ugovoru, odnosno ugovoru s nalogodavcem, korisnik garancije može nakon saznanja za izdanu bankarsku garanciju ili raskinuti osnovni ugovor ili se zadovoljiti s takvom garancijom ili tražiti od druge ugovorne stranke izdavanje nove garancije sukladno osnovnom ugovoru (to jest ispunjenje ugovorne obveze). Što će u tom slučaju učiniti, to isključivo ovisi o volji korisnika garancije.

Odnos između banke i korisnika garancije. *Na temelju ugovora s nalogodavcem kojim se obvezala izdati garanciju u svoje ime a za račun nalogodavca bankarske garancije, banka izdaje garanciju korisniku bankarske garancije. Trenutkom dostave bankarske garancije, odnosno trenutkom dostave pisane obavijesti koja sadržava sve bitne elemente bankarske garancije (s time da se garancija korisniku može dostaviti i putem telefaksa) o tome da je banka u korist korisnika garancije izdala bankarsku garanciju, nastaje poseban obvezni odnos između korisnika garancije i banke. Korisnik garancije nakon toga može u roku važenja garancije podnijeti zahtjev banci da mu isplati novčanu svotu u njoj navedenu. Mora li uz sam zahtjev korisnik banci dostaviti i određenu dokumentaciju, ovisi isključivo o onom što je navedeno u garanciji. Dokumenti koje je banka sukladno nalogu nalogodavca navela u garanciji, odnosno uvjet podnošenja dokumenata prije isplate banke korisniku garancije naveden u bankarskoj garanciji, naziva se efektivna klauzula. Svrha te efektivne klauzule je da pravo na isplatu s naslova garancije učini ovisnim o dodatnim pretpostavkama pored pukog korisnikovog poziva banci.*

Kod bankarske garancije postoje, u pravilu, tri pravna odnosa:

- odnos između vjerovnika i dužnika iz osnovnog ugovora,
- odnos između dužnika (nalogodavca za izdavanje bankarske garancije) i banke koje izdaje garanciju,
- odnos između banke koja izdaje garanciju i osobe u čiju se korist izdaje garancija.

Osim ovih odnosa, moguć je i četvrti odnos kod tzv. kontragarancije ili supergarancije i to kada takvu garanciju zbog dodatnog osiguranja ili zbog propisa u zemlji korisnika garancije mora izdati banka u zemlji korisnika, pa ona s bankom u zemlji nalogodavca sklapa ugovor o izdavanju bankarske garancije – tim se ugovorom banka u zemlji korisnika garancije obvezuje banci u zemlji nalogodavca da za njezin račun izda bankarsku garanciju u korist vjerovnika iz osnovnoga pravnog posla. Poseban su slučaj poslovanja s garancijama bankarske garancije, odnosno ugovori koje banka sklapa s drugom bankom ili s korisnikom. One mogu biti akcesorne, prirode ili apstraktne.

- Akcesorne su onda kada banka prema korisniku može isticati one iste prigovore koje bi mogao isticati i nalogodavac u odnosu prema korisniku.

- Apstraktne garancije su onda kada garancija nije vezana za osnovni posao radi kojeg je izdana. Kod takvih garancija banka ne može stavljati nikakve prigovore iz osnovnog posla, već je dužna platiti, čak i u slučaju da je zahtjev neosnovan.

8.2. BANKARSKE GARANCIJE U POSLOVNOJ PRAKSI

U ovome ćemo poglavlju razraditi poslovanje s garancijama s naglaskom na bankarsku praksu i na posebne slučajeve koje susrećemo u bankarskoj praksi. Tu posebno treba istaknuti garancije s naslova jamstva, garancije „bez prigovora“, kontragarancije i garancije za povrat avansa. Ove kategorije su često zastupljene u praksi, posebno garancija za povrat avansa.

Bankarska garancija izdana s naslova jamstva jest garancija u kojoj se je banka obvezala da će korisniku garancije isplatiti sredstava ako nalogodavac ne isplati ugovorena sredstava. Da se odredba garancije odnosi na akcesornu garanciju, obično je propisano zakonom i proizlazi iz riječi „i uz podnošenje banci dokumenata“. Dokumenti koje korisnik garancije uz svoj zahtjev može podnijeti banci mogu biti takvi iz kojih se nedvojbeno može utvrditi da nalogodavac nije (prethodno) ispunio svoju obvezu. To nije jamstvo jer, kako je to ranije navedeno, banka se garancijom nije obvezala ispuniti tuđu obvezu već svoju, s tom razlikom što je obvezu ispunjenja uvjetovala prethodnim neispunjenjem obveze dužnika iz osnovnoga pravnog posla. Premda su pravne posljedice u slučaju dužnikova neispunjenja za banku iste (banka mora isplatiti korisniku garancije svotu navedenu u garanciji), pravni je položaj banke koja je izdala garanciju s naslova jamstva ipak različit od samog jamstva. Položaj banke je doista sličan institutu jamstva jer banka, neovisno o tome što je riječ o njezinoj obvezi, može korisniku garancije isticati sve prigovore koje korisniku garancije može isticati i dužnik iz osnovnoga pravnog posla, jer je obveza banke ovisna o postojanju dužnikove obveze. Ta bančina obveza traje i prestaje s postojanjem i prestankom dužnikove obveze iz osnovnog ugovora.

Bankarska garancije „bez prigovora“ sadržava u svome tekstu klauzulu „bez prigovora“ ili „na prvi poziv“ ili riječi koje imaju isto značenje. Banka ne može prema korisniku isticati prigovore koje nalogodavac kao dužnik može isticati prema korisniku po osiguranoj obvezi. Regulativom se obično jasno propisuje da se ta garancija razlikuje od bankarske garancije s naslova jamstva upravo po tome što banka ne može prema korisniku isticati prigovore koji se odnose na osnovni pravni posao između nalogodavca i korisnika garancije. Prema tome, ta je garancija apstraktna (samostalna) u odnosu na pravni posao koji je sklopljen između nalogodavca i korisnika. Za tu garanciju karakteristično je da je za obvezu banke na isplatu korisniku novčane svote navedene u garanciji dovoljno da korisnik garancije u roku važenja garancije podnese zahtjev banci za isplatu garantne svote. To je jedini uvjet od kojega zavisi ispunjenje bančine obveze. Bankarske garancije „bez prigovora“

predstavljaju instrument osiguranja najvećeg stupnja od rizika neizvršenja ili neurednog izvršenja obveze iz osnovnog ugovora. Pravno je značenje takve garancije u tome da banka nema pravo preispitivati pravnu osnovanost postavljenog zahtjeva za isplatom, već jedino je li ispunjen uvjet sadržan u garanciji o kojem ovisi njezino ispunjenje obveze prema korisniku (je li korisnik podnio zahtjev, je li to u ime korisnika učinila ovlaštena osoba). Naravno, time su omogućene i određene zloupotrebe korisnika garancije. Tako, primjerice, korisnik garancije na prvi poziv može, ako garancijom nisu predviđeni dokumenti koje mora predati banci uz zahtjev za isplatu svote navedene u garanciji, podnijeti zahtjev i u slučaju da nalogodavcu garancije nije ispunio obvezu iz osnovnoga pravnog posla. U tom slučaju, nakon što banka isplati korisniku garancije te prije ili nakon što se banka naplati od nalogodavca na temelju njihova ugovora o izdavanju garancije, nalogodavac može od korisnika potraživati svotu koju je banka isplatila korisniku garancije. Ipak, premda su moguće zlouporabe bankarske garancije „bez prigovora“, cilj je tih garancija, odnosno cilj zbog kojih stranke osnovnim ugovorom ugovaraju obvezu jedne od njih da ishodi takvu garanciju, pravna sigurnost. Nalogodavac koji je zainteresiran da do realizacije bankarske garancije dođe, ako je nesumnjivo utvrđeno da je on skrivio neizvršenje ili neuredno izvršenje obveze iz osnovnog ugovora (ako je dokazano da je nastupio uvjet radi kojeg je garancija izdana), a korisnik se želi bankarskom garancijom zaštititi od štetnih posljedica neizvršenja ugovora ili insolventnosti nalogodavca. Nasuprot njima, interes banke je da ne bude uvučena u spor stranaka iz osnovnog ugovora.

U međunarodnoj je trgovini česta **protugarancija** ili **kontragarancija**. To je garancija kod koje se banka u zemlji nalogodavca obvezuje u korist banke u zemlji korisnika garancije isplatiti svotu navedenu u garanciji banke u zemlji korisnika, ako se korisnik naplati od te banke. Kod kontragarancije jedna banka traži od druge banke da izda garanciju korisniku s uputom koju je dobila od prve banke, a ta (prva) banka izdaje drugoj banci garanciju da će podmiriti svotu koju bi druga banka morala isplatiti korisniku garancije. Prema tome, kod kontragarancije je, u stvari, riječ o garanciji koju je jedna banka izdala drugoj banci za slučaj da ta druga banka mora isplatiti korisniku novčana sredstva koja se (druga) banka obvezala isplatiti korisniku. Ta druga garancija (kontragarancija), neovisna je od temeljnoga pravnog posla, ali i od primarne garancije koju izdaje banka korisniku garancije. Kontragaranciji je slična supergarancija; to je zapravo „potvrda jamstva“.

Supergarancija je također garancija kod koje se nalaze dvije banke, ali s tom razlikom da korisnik može podnijeti zahtjev za isplatom svote navedene u garanciji bilo banci koja je izdala garanciju bilo onoj koja je tu garanciju potvrdila. Kod te je garancije riječ o svojevrsnom pristupanju dugu druge banke za isplatu svote navedene u garanciji koju je izdala prva banka. Supergarancijom se jedna banka obvezuje korisniku garancije da će izvršiti obvezu plaćanja svote navedene u garanciji, ako to ne učini banka koja je izdala glavnu garanciju. Prema tome, druga banka tom garancijom stupa u obvezu isplate svote navedene u garanciji koju je izdala prva banka.

Garancije za povrat avansa su garancije kojima se jamči povrat avansa (predjma) ako dođe do neizvršavanja pojedinih poslovnih obveza. Standardna je poslovna praksa da se prije izvršenja pojedinoga posla izvođaču daje avans ukupnoga plaćanja kako bi se krenulo u izvršenje poslovnog dogovora. Ako sredstava nisu pravilno uporabljena ili ako dođe do drugih nepoštivanja poslovnih ugovora, naručitelj radova će aktivirati garanciju za povrat avansa i vratiti uložena sredstava. Istovremeno će banka sredstava koja su isplaćena kao avans tražiti od izviđača radova.

U poslovnoj će praksi sama struktura garancije, naravno, biti uvjetovana statusom klijenta kod banke i prirodom posla koji treba obaviti.

9. MJENJAČKI POSLOVI

Da bi postojalo međunarodno bankarsko poslovanje, potrebno je imati odgovarajuće kanale plaćanja između sudionika u transakcijama. Da bi moglo doći do transakcije, potrebno je da se sudionicima u transakcijama omogući kupnja ili prodaja strane valute. Banke se javljaju kao akteri koji sudjeluju u kupnji i prodaji strane valute.

Kod procesa plaćanja u inozemstvo, druga strana obično zahtjeva plaćanja u vlastitoj valuti; isto tako kada klijenti u Hrvatskoj prime uplatu, potrebno je da valutu promijene u kune jer je to domicilna valuta u Hrvatskoj.

Definicija: Mjenjački poslovi ili FX poslovi su poslovi zamjene jedne valute u drugu. Zamjena se odvija putem kupnje jedne valute i prodajom druge valute.

Banka može kod mjenjačkih poslova ostvarivati dobitak ili putem provizije ili na razlici kupljene i prodajne cijene. Tako će banka kupiti devizu po jednoj cijeni i onda je prodati po većoj cijeni. U tom slučaju banka ne zadržava kod sebe stranu valutu nego je prodaje. Ovakvo poslovanje banku čini posrednikom između onih koji žele prodati stranu valutu i onih koji žele kupiti stranu valutu. Većina banaka, kao što je već rečeno, ostvaruje prihode na razlici između cijene po kojoj banka kupuje i po kojoj prodaje stranu valutu.

Cijena valute izražena je putem tečaja koji predstavlja odnos dviju valuta. Da bismo mogli razumjeti proces trgovanja devizama i kako se obavljaju FX poslovi, potrebno je pogledati primjer tečajne liste, odnosno cjenika valuta.

8) Slika: Tečajna lista

VALUTA	ŠIFRA	JEDINICA	KUPOVNI za efektivu, čekove i kreditna pisma	KUPOVNI za devize	SREDNJI za devize i efektivnu valutu	PRODAJNI za devize	PRODAJNI za efektivu, čekove i kreditna pisma
AUD	36	1	4,35	4,39	4,43	4,47	4,51
CAD	124	1	4,46	4,49	4,54	4,58	4,61
CZK	203	1	0,30	0,31	0,31	0,32	0,32
DKK	208	1	0,95	0,69	0,97	0,99	0,99
HUF	348	100	3,08	3,10	3,16	3,22	3,23
JPY	392	100	4,18	4,21	4,27	4,34	4,37
NOK	578	1	0,88	0,89	0,90	0,91	0,91
SKK	703	1	0,23	0,23	0,24	0,24	0,24
SEK	752	1	0,75	0,76	0,76	0,77	0,78
CHF	756	1	4,39	4,42	4,46	4,50	4,53
GBP	826	1	8,93	8,99	9,09	9,19	9,26
USD	840	1	4,46	4,50	4,56	4,60	4,63
EUR	978	1	7,15	7,17	7,22	7,27	7,28
PLN	985	1	2,18	2,20	2,24	2,29	2,29

Tablica ima 8 stupaca. Svaki stupac ima točno određeno značenje i svoju svrhu kod predstavljanja tečajnih odnosa.

Tablica 1:Tečajna lista

Ime stupca u tečajnoj listi	Značenje
<i>Valuta</i>	<i>Kratica za svaku valutu s kojom je banka voljna trgovati. Valute obično nisu izražene punim imenom nego međunarodnom kraticom.</i>
<i>Šifra</i>	<i>Svaka valuta ima svoju brojčanu šifru.</i>
<i>Jedinica</i>	<i>Mjerna jedinica odnosa između valuta koja nam govori o kojem je odnosu u tečajnoj listi riječ. Je li odnos valuta 1:1 ili 1:100 ili neka druga jedinica.</i>
<i>Kupovni za efektivu, čekove i kreditna pisma</i>	<i>Koju cijenu je banka voljna platiti prodavaču valute ako se za sredstvo plaćanja strane valute rabe navedene kategorije: kuna, kunski čekovi ili kreditna pisma.</i>
<i>Kupovni za devize</i>	<i>Cijena koju je banka voljna platiti ako stranu valutu prodaje za stranu valutu.</i>
<i>Srednji za devize i efektivnu valutu</i>	<i>Srednji tečaj služi kao okvirni tečaj koji se često rabi pri sklapanju poslovnih dogovora.</i>
<i>Prodajni za devize</i>	<i>Cijena po kojoj je banka voljna kupiti valutu za neku drugu stranu valutu.</i>
<i>Prodajni za efektivu, čekove i kreditna pisma</i>	<i>Cijena po kojoj je banka voljna kupiti stranu valutu ako klijent kupuje stranu valutu za efektivu, čekove ili kreditna pisma.</i>

Poslovanje banke sa stranom valutom najbolje se može razumjeti ako se promotri jedna valuta kao ogledni primjer i analizira što točno koji stupac znači za banku, a što za klijenta banke.

9) Slika: Tečaj eura

VALUTA	ŠIFRA	JEDINICA	KUPOVNI za efektivu, čekove i kreditna pisma	KUPOVNI za devize	SREDNJI za devize i efektivnu valutu	PRODAJNI za devize	PRODAJNI za efektivu, čekove i kreditna pisma
EUR	978	1	7,15	7,17	7,22	7,27	7,28

U gornjoj tablici prikazan je tečaj eura. Kratica za euro je EUR, a šifra valute 978. Jedinica razmjene koja je uporabljena je 1:1, što znači da tečaj koji je uporabljen označava da 1 euro vrijedi određeni broj kuna. Japanskom jenu pridružena je brojka 100, što znači da 100 jena vrijedi određenu kunsku protuvrijednost. Nakon toga prikazano je pet vrijednosti tečaja koja svaka ima svoju uporabu.

Primjer: *Klijent želi **prodati** banci 100 eura. Na šalteru će dobiti informaciju da je banka voljna platiti 715 kuna za klijentovih 100 eura.*

Primjer: *Klijent želi **kupiti** u banci 100 eura. Na šalteru će dobiti informaciju da je banka voljna prodati 100 eura za 728 kuna.*

Iz primjera se vidi da je banka voljna platiti 715 kuna kada kupuje, a kada prodaje eure, voljna ih je prodati za 728 kuna. Razlika između kupljene i prodajne cijene od 13 kuna predstavlja prihod koji banka ostvaruje na kupnji i prodaji deviza.

Osim trgovine valuta za domaću valutu, postoji i međuvalutarno trgovanje, odnosno kada klijent želi prodati banci i stranu valutu i dobiti stranu valutu ili kada klijent želi kupiti stranu valutu za stranu valutu. U takvim se slučajevima primjenjuje kupovni i prodajni tečaj za devizu.

Srednji tečaj ima posebnu ulogu kod bankarskoga poslovanja jer umnogome služi kao referentni tečaj za razne ugovore banke. Srednji se tečaj često rabi kod kredita u valutnoj klauzuli kada se unutar ugovora specificira da će vrijednost rate biti izračunata po „srednjem tečaju banke“. Povlašteni klijenti mogu dobiti pravo kupnje ili prodaje deviza po srednjem tečaju banke.

Ovaj se primjer temelji na srednjem tečaju banke, a u Hrvatskoj banke imaju pravo samostalno kreirati tečaj. Banke to čine na temelju tečaja koji svakodnevno utvrđuje Hrvatska narodna banka. HNB kreira tečaj na temelju prosjeka vrijednosti

tečaja koji su uporabljeni kod transakcija na deviznome tržištu u Hrvatskoj. Nakon što središnja banka objavi tečajnu listu, banke na temelju svojih očekivanja samostalno kreiraju vlastiti tečaj.

Kategorije tečaja koje daje središnja banka imaju puno uži raspon vrijednosti od onih koji daju banke. Razlog tome je, naravno, mogućnost otvorenoga trgovanja i vlastita očekivanja kako bi ostvarile što veću zaradu od trgovanja devizama.

Trgovina devizama za velike klijente obično se odvija u sektoru riznice; mali klijenti obavljaju trgovinu devizama putem šaltera banke ili putem internetskoga poslovanja. Sektor riznice također je najčešće i sektor koji određuje tečajnu listu banke.

10. INTERNETSKO BANKARSTVO – BANKARSTVO BUDUĆNOSTI

Tehnologija, a osobito Internet, prodrli su u sve pore našega života. Moderne su komunikacije srušile sve barijere dostupnosti koje su nekad postojale. Osim što je komunikacija olakšana, došlo je i do otvaranja novih kanala za obavljanje bankarskih usluga. Sa svrhom modernizacije poslovanja i smanjenja troškova, banke su se okrenule prema omogućivanju obavljanja bankarskoga poslovanja putem Interneta.

Prednosti internetskog bankarstva su velike i za banku i za klijente. Klijentima omogućuju brzo i jednostavno obavljanje dnevnih financijskih transakcija, pri čemu ne moraju čekati u redu u poslovnica. Bankama je omogućeno značajno smanjenje materijalnih i operativnih troškova.

Većina banaka omogućuje putem Interneta obavljanje svih oblika bankarskog poslovanja. Klijenti banke mogu putem Interneta:

- oročavati depozite,
- dobivati kredite,
- obavljati platni promet,
- kupovati udjele u fondovima koje vodi banka,
- primati obavijesti o promjenama na stanjima računa ili druge informacije vezane za klijentovo poslovanje s bankom,
- komunicirati s osobnim bankarom,
- obavljati mjenjačke poslove.

Iako su sve kategorije bankarskoga poslovanja moguće putem Interneta, mnoge usluge su limitirane, to se posebno odnosi na poslovanje s kreditima. Banke putem Interneta obično odobravaju kratkoročne kredite koji imaju jasno definirano trajanje i kamatnu stopu, ali zato ne odobravaju dugoročne kredite ili kredite za kupnju trajnih dobara. Za takve su kredite još uvijek potrebni tradicionalni načini kreditiranja putem pisanih zahtjeva.

Internetskim poslovanjem banke su smanjile svoje materijalne troškove i otvorile nove kanale prihoda po naknadama koje ostvaruju za omogućavanje usluge internetskoga bankarstva.

Promet tekućeg računa 03.11.2008. do 03.11.2009.

Stanje računa: 347.273,00 KN (vlasnik: [redacted] na dan 03.11.2009.)

Period: 03.11.2008. do 03.11.2009. Broj prometa: 20

Početak	Prethodno	Opis	Isplata	Uplata	Soldeći
21.10.2008.		ČLANARINA ZA USLUGE PBZ365	8,00 KN		347.273,00 KN
21.10.2008.		MJESEČNA ČLANARINA SMS BANKARSTVO	3,00 KN		347.281,00 KN
26.10.2009.		Uplata na račun		6.130,00 KN	347.284,00 KN
30.09.2009.		Uplata na račun		8.230,75 KN	341.154,00 KN
30.09.2009.		ČLANARINA ZA USLUGE PBZ365	8,00 KN		331.923,25 KN
30.09.2009.		MJESEČNA ČLANARINA SMS BANKARSTVO	3,00 KN		331.931,25 KN

11. SEFOVI

Banke su oduvijek bile pojam sigurnosti. U velikoj većini usluga i poslovanja s bankama koje su do sada spomenute u knjizi, razvidno je da mora postojati uzajamno poštovanje između banke i klijenata. Činjenicu o potrebi za povjerenje u sigurnost poslovanja, banke su iskoristile tako što su ponudile klijentima uslugu najma sefova kako bi klijenti mogli u banci pohraniti svoje vrijednosti. Banka daje određeni prostor u najam, a taj najam naplaćuje po volumenu i trajanju najma.

Najam sefova je, osim specifičnosti da banka iznajmljuje prostor kojim se onda klijent koristi, karakterističan i po svojem poreznom tretmanu. U Hrvatskoj se za najam sefova plaća porez na dodanu vrijednost. Banke kao financijske institucije nisu u sustavu PDV-a. Razlog za to je dvojak. Prvi razlog je u samoj ekonomskoj teoriji koja banke ne svrstava u proizvodne institucije, tako da je teško mjeriti koja je dodana vrijednost. Banke ništa ne proizvode već uzimaju depozite koje zatim dalje plasiraju. Kako je količina prikupljene glavnice jednaka glavnici koja je vraćena, ne postoji dodana vrijednost koju je onda moguće porezno tretirati. Drugi je razlog praktični razlog koji direktno proizlazi iz ekonomske teorije. Kako je glavica kredita koji je posuđen jednaka glavnici kredita koji je vraćen, jedino što se može oporezivati jest kamatni prihod, ali oporezivanje kamatnoga prihoda nema smisla jer kamata ne predstavlja dodanu vrijednost novcu. Vrijednost glavnice se ne mijenja. Najam sefova kao usluga ima svoju dodatnu vrijednost i zato se nalazi u sustavu PDV-a. Sefovi se nalaze samo u poslovnica banke koje zadovoljavaju tehničke uvjete.

ZAKLJUČNA MISAO

Neutralne uloge banke obuhvaćaju široki spektar poslovanja. Najpoznatija je takva usluga platni promet kojim je moguće upotrijebiti sredstava koja klijent drži u banci: izvršiti plaćanje. Bez platnoga prometa ne bih bila moguća poslovna aktivnost u ekonomiji, ali isto tako treba primijetiti da banke svojim poslovanjem omogućuju poslovanje drugih sudionika u ekonomiji. Platni promet je kanal kojim drugi sudionici u ekonomiji izvršavaju obveze jedni prema drugima. Sličnu ulogu imaju i bankarske garancije kod kojih se banka javlja kao garant poslovanja drugih subjekata u privredi. Bez bankarske garancije ne bih bilo moguće sklapanje mnogih međunarodnih i domaćih poslova. Upravo putem ovakvih usluga banka može značajno utjecati na kvalitetu cjelokupne ekonomske aktivnosti u državi. Čitatelji koji žele produbiti svoje znanje o platnome prometu mogu pročitati dodatak za razumijevanje platnoga prometa.

BITNI POJMOVI U OVOME POGLAVLJU:

Račun

Namjena računa

BBAN i IBAN

Nalog za plaćanje

Platni promet: gotovinski, bezgotovinski i obračunski

Kartice: debitne, kreditne, charge, prepaid

Ček

Mjenica

Bjanko zadužnica

Akreditiv

Bankarska doznaka

Robni inkaso

Trgovačko-kreditno pismo

Bankarska garancija: platežna i činidbena

Mjenjački poslovi

Tečaj

Internetsko bankarstvo

PITANJA I ZADATCI

Koje se poslovi banke nazivaju neutralnima i zašto se rabi taj termin?

Koje su vrste bankarskih računa i tko ih može otvoriti?

Koje je značenje platnoga prometa za sudionike u ekonomiji?

Što je glavni račun i koje su njegove karakteristike?

Koja su tri temeljna oblika plaćanja?

Putem kojega sustava se izvršavaju doznake u inozemstvo?

Kada se rabi debitna kartica u trenutku plaćanja; čija se sredstva koriste?

Kada se rabi kreditna karticu u trenutku plaćanja, čija se sredstava koriste?

Definiraj ček, mjenicu, bjanko zadužnicu i navedi razlike između ovih instrumenata plaćanja?

Koja je prednost akreditiva u odnosu na deviznu doznaku plaćanja?

Za što se rabe garancije i koje vrste garancija postoje?

Koja je uloga garancije u poslovanju poduzeća?

Koja je razlika između kupovnog i prodajnog tečaja?

Koja je česta uporaba srednjeg tečaja?

Zašto se sve više širi internetsko bankarstvo i postaje standardnim oblikom odnosa s bankom?

DODATAK ZA RAZUMIJEVANJE: PLATNI PROMET

1. PROMJENA STRUKTURE PLATNIH USLUGA U PLATNOM PROMETU

Platni promet predstavlja financijski krvotok gospodarskoga sustava svake zemlje. Stoga je iznimno bitno da platni promet bude organiziran tako da omogućiti sigurnu i učinkovitu uporabu novca kao sredstva plaćanja. Stvaranjem regulatornih osnova za platni promet u zemlji i donošenjem podzakonske regulative, stvorene su pretpostavke za razvoj učinkovitijega i racionalnijeg platnog sustava na zadovoljstvo njihovih korisnika i cjelokupnoga gospodarskog sustava.

Definicija: Pod platnim prometom podrazumijevaju se sva plaćanja³⁰ u kunama između poslovnih subjekata i plaćanja u drugim valutama između sudionika u platnom prometu, ako je zakonom tako određeno³¹.

Sudionici u platnom prometu su domaći poslovni subjekti i građani te, u skladu s posebnim propisima, strane pravne i fizičke osobe. Poslovni subjekt je pravna osoba, tijelo državne vlasti, tijelo državne uprave, jedinica lokalne samouprave, jedinica područne (regionalne) samouprave i fizička osoba koja obavlja registriranu djelatnost u skladu s propisima.

Platni promet obuhvaća obavljanje jasno definiranih poslovnih naloga i poslovnih transakcija. Platni promet također ima jasno definirane sudionike koji mogu obavljati platni promet. Te transakcije možemo podijeliti po kronološkome slijedu od otvaranja računa i obavljanja transakcija do praćenja stanja i izvješćivanja o promjenama stanja na računima. Zato možemo reći da su poslovi platnoga prometa³²:

- otvaranje, vođenje i zatvaranje računa sudionika,
- vođenje registra računa sudionika,
- provjera ispravnosti i obrada naloga za plaćanje,
- isplata i uplata gotovog novca,
- knjiženje transakcija na računima,
- slanje i primitak platnih transakcija u sustave za obračun međubankovnih plaćanja,
- izvješćivanje sudionika i imatelja računa o stanju i promjenama na računu,
- pohrana i čuvanje dokumentacije s podacima o platnom prometu.

³⁰ Pod plaćanjem u platnom prometu podrazumijeva se obračun putem računa, uplata na račun i isplata s računa.

³¹ Zakon o platnom prometu, Članak 1.

³² Zakon o platnom prometu, Članak 3.

Sve poslove platnoga prometa u Hrvatskoj obavljaju HNB i banke kao depozitne institucije, a iznimno i Hrvatska pošta koja obavlja gotovinski platni promet za fizičke osobe za račun Hrvatske poštanske banke i drugih banaka. HNB može također nekim drugim financijskim institucijama povjeriti obavljanje dijela poslova platnoga prometa (FINA, štedne banke). U Hrvatskoj je HNB zakonom određena institucija koja nadzire i kontrolira obavljanje platnoga prometa u zemlji.

Banke su reformom platnoga prometa postale nositeljem platnoga prometa. Današnji je platni promet većinom bezgotovinski i obavlja se prijenosom depozitnog novca s računa na račun. Banke i štedne banke kao ovlaštene organizacije platnoga prometa:

- vode račune pravnih i fizičkih osoba, a štedne banke samo fizičkih osoba,
- primaju uplate od fizičkih osoba u korist računa koji se vode kod ovlaštenih organizacija,
- primaju uplate dnevnog utrška u korist računa pravnih i fizičkih osoba,
- prate stanje novčanih sredstava na računima pravnih i fizičkih osoba i njihovu solventnost.

Platni promet ima svojih univerzalnih karakteristika koje vrijede u svim zemljama svijeta, ali isto tako ima specifičnosti koje vrijede samo za jednu zemlju. U ovom dodatku bit će riječi samo o platnom prometu u Hrvatskoj.

Postojeći Zakon o platnom prometu u zemlji, s aspekta plaćanja i uporabe instrumenta plaćanja, dijeli platni promet na gotovinski, negotovinski i obračunski platni promet. Problem u RH je što se pod platnim prometom, osim prijenosa platne poruke od platitelja do primatelja uz debitiranje, odnosno kreditiranje računa, često podrazumijeva i računovodstvena obrada (poziv na broj) i financijska disciplina, odnosno osiguranje plaćanja. Po novom Zakonu platne usluge definiraju se kao:

- usluge polaganja gotovog novca na račun za plaćanje³³ i vođenje računa za plaćanje;
- usluge podizanja gotovog novca s računa za plaćanje i vođenje računa za plaćanje;
- usluge obavljanja platnih transakcija³⁴, uključivši prijenos novca na račun korisnikovoga³⁵ ili drugog pružatelja platnih usluga ili u kojima je korisniku pokriće kreditna linija i to kroz:

³³ »račun za plaćanje« je bilo koji račun koji vodi pružatelj platnih usluga na ime jednog ili više korisnika platnih usluga, a koristi se za obavljanje platnih transakcija.

³⁴ »platna transakcija« je polaganje, podizanje ili prijenos novčanih sredstava koje je inicirao platitelj ili primatelj plaćanja, bez obzira na to kakve su obveze iz odnosa između platitelja i primatelja plaćanja.

³⁵ »korisnik platnih usluga« je fizička ili pravna osoba koja se koristi platnom uslugom u svojstvu platitelja i/ili primatelja plaćanja.

- obavljanje izravnih terećenja³⁶, uključujući jednokratna izravna terećenja,
- obavljanje platnih transakcija putem platnih kartica ili sličnog sredstva,
- obavljanje kreditnih transfera, uključujući trajne naloge;
- usluge izdavanja i/ili prihvaćanja (“acquiring”) platnih instrumenata³⁷;
- usluge novčane pošiljke³⁸;
- usluge obavljanja platnih transakcija kada se suglasnost platitelja³⁹ za obavljanje platne transakcije daje telekomunikacijskim sredstvom, digitalnim ili informatičko-tehnološkim uređajem, a plaćanje se obavlja u tom sustavu ili mrežnom operatoru koji djeluje isključivo kao posrednik između korisnika usluga plaćanja i dobavljača robe i usluga.

Platne transakcije mogu biti:

- *push* - koje inicira izravno sam platitelj svome pružatelju usluga plaćanja. Za njih se koriste standardni virmani/doznake⁴⁰, novčane pošiljke⁴¹ i plaćanja zadana mobitelom “na teret” telefonskog broja⁴²;
- *pull* - koje inicira platitelj putem primatelja ili ih inicira izravno primatelj plaćanja. Za njih se koriste kartična plaćanja⁴³, pojedina plaćanja određenim instrumentima⁴⁴, izravna terećenja te polaganje i podizanje gotovine

Po novom Zakonu platne usluge nisu:

- izravne platne transakcije u gotovom novcu bez sudjelovanja posrednika, između platitelja i primatelja plaćanja⁴⁵;
- platne transakcije putem trgovačkog zastupnika ovlaštenog za pregovaranje ili sklapanje ugovora o prodaji ili kupnji robe ili usluga u ime platitelja ili primatelja plaćanja;

³⁶ »izravno terećenje« je platna usluga za terećenje platiteljeva računa za plaćanje, pri čemu je platnu transakciju inicirao primatelj plaćanja na osnovi suglasnosti platitelja dane platiteljevom pružatelju platnih usluga, primatelju plaćanja ili pružatelju platnih usluga primatelja plaćanja.

³⁷ »platni instrument« je svako personalizirano sredstvo i/ili skup postupaka ugovorenih između korisnika platnih usluga i pružatelja platnih usluga koje korisnik platnih usluga primjenjuje za iniciranje naloga za plaćanje.

³⁸ »novčana pošiljka« je platna usluga pri kojoj se primaju novčana sredstva od platitelja, a nije otvoren račun za plaćanje na ime platitelja ili primatelja plaćanja, sa svrhom prijenosa odgovarajuće novčane svote primatelju plaćanja ili drugom pružatelju platnih usluga za primatelja plaćanja i/ili se takva novčana sredstva primaju za primatelja plaćanja i stavljaju mu se na raspolaganje.

³⁹ »platitelj« je fizička ili pravna osoba koja ima račun za plaćanje i daje nalog ili suglasnost za plaćanje s tog računa ili, ako račun za plaćanje ne postoji, fizička ili pravna osoba koja daje nalog za plaćanje.

⁴⁰ *e-banking* nalozi, nalozi po bankovnom računu zadani mobitelom

⁴¹ *Western Union*

⁴² *prepaid/post paid*

⁴³ POS terminali – debitne kartice, kreditne kartice, debitne kartice s odgodom plaćanja, *charge* kartice

⁴⁴ *prepaid* poklon kartice

⁴⁵ »primatelj plaćanja« jest fizička ili pravna osoba za koju su namijenjena novčana sredstva koja su predmet platne transakcije.

- fizički prijevoz novčanica i kovanog novca, prikupljanje, obrada i dostava bez obzira na profesionalnost prikupljanja i dostave (neprofitne ili dobrovoljne djelatnosti);
- *"cash back"*, kada primatelj kao dio platne transakcije u sklopu plaćanja za kupnju robe ili usluga daje platitelju gotov novac na zahtjev korisnika platnih usluga dan prije izvršenja;
- mjenjački poslovi koji se sastoje u mijenjanju gotovog novca za gotov novac, a novčana sredstva se ne drže na računu za plaćanje;
- platne transakcije na temelju papirnatih dokumenata⁴⁶ ispostavljenih pružatelju usluga radi stavljanja novca na raspolaganje primatelju plaćanja: čekova, mjenica, vaučera, putničkih čekova i poštanskih novčanih uputnica;
- platne transakcije namire financijskih instrumenata između agenata za namiru, središnjih protustranaka, klirinških organizacija i/ili središnjih banaka i drugih sudionika u sustavu te pružatelja platnih usluga;
- platne transakcije u okviru kupoprodaja financijskih instrumenata, uključujući korporativne akcije i slično:
- usluge tehničkih pružatelja koji podržavaju platne usluge, ali ni u jednom trenutku nisu u posjedu novčanih sredstava koja se prenose, uključujući obradu i čuvanje podataka, usluge zaštite tajnosti, provjeru autentičnosti podataka i subjekata, pružanje informatičke tehnologije i komunikacijske mreže, te održavanje terminala i uređaja za platne usluge;
- usluge temeljene na izdavanju instrumenata za plaćanja u okviru ograničene mreže pružatelja usluga;
- platne transakcije izvršene putem telekomunikacijskih, digitalnih ili informacijsko-tehnoloških uređaja, pri čemu se kupljena roba ili usluge isporučuju i koriste putem tih uređaja, pod uvjetom da takav operator ne djeluje isključivo kao posrednik između korisnika platnih usluga i dobavljača robe i usluga;
- platne transakcije između pružatelja platnih usluga;
- platne transakcije nadređenog i podređenog ili među podređenim istog nadređenog društva, bez posredovanja pružatelja platnih usluga koji nije društvo iz iste skupine;
- podizanje gotovine na bankomatima trećih osoba⁴⁷ koje djeluju u ime izdavatelja platnih kartica, a nisu ugovorne strane u okvirnom ugovoru s klijentom koji podiže novac s računa, pod uvjetom da te osobe ne obavljaju druge platne usluge.

⁴⁶ "Platni instrument" nije usluga plaćanja.

⁴⁷ tzv. "nezavisni bankomati"

2. PLATNI PROMET U REPUBLICI HRVATSKOJ

Platni promet je od nastajanja Hrvatske države doživio svoju metamorfozu kroz tri zakona. Najnoviji, treći, s primjenom od 1. siječnja 2011., nije samo obveza usklađivanja zakonodavstva RH s EU, nego i korak prema tržišnoj regulaciji usluga, institucija i sustava. To je put od potpuno centraliziranoga platnog sustava SDK (Službe državnoga knjigovodstva), gdje su svi poslovni subjekti morali otvoriti račun i poslovati putem SDK-a, do situacije kad su banke dobile funkciju nositelja, pa mogu kontrolirati i planirati svoju likvidnost, ali i likvidnost poslovnih subjekata. Intencija novog Zakona je da poslovni subjekti sami upravljaju svojom likvidnošću, kroz implementaciju zaštite iz Payment Services Directive.

Novim Zakonom o platnom prometu⁴⁸, na snazi od 1. siječnja 2011., platne usluge će se u RH uređivati istovjetno kao u EU, pa će građani RH imati platne usluge pod istim uvjetima kao građani zemalja europskoga gospodarskog prostora. Nestat će razlika između domaćih i prekograničnih plaćanja. Moći će se uplaćivati i primiti uplate u eurima u cijeloj Europi putem jednoga jedinstvenog računa, uporabom jednog seta platnih instrumenata, jednostavno i sigurno kao danas u nacionalnom platnom prometu.

Tim je Zakonom izvršen dio obveza glede usklađivanja zakonodavstva RH s pravnom stečevinom EU⁴⁹ te se zadovoljava obveza transponiranja za države članice EU. O složenosti i dubini promjena govori početak izrade Zakona 2007., usvajanje 23. listopada 2009. te primjena od 1. siječnja 2011., a temelj je Payment Services Directive (2007/64/EC⁵⁰). To je pravna osnova za uspostavu SEPA (Single European Payment Area) kao kompromisa između država članica koja cjelovito i jedinstveno regulira pružanje platnih usluga na području EU.

Kad bude u punoj primjeni, SEPA će izjednačiti naknade za prekogranični platni promet s domaćim plaćanjima, kako za banke tako i za druge ovlaštene pružatelje usluga. SEPA je sinteza jedinstvene valute, jedinstvenog asortimana platnih instrumenata (kreditnih transfera, izravnog terećenja i kartičnog plaćanja), jedinstvene infrastrukture i tehničkih standarda za plaćanja, zajedničke poslovne prakse i pravnog uređenja, uz kontinuirani razvoj novih platežnih usluga.

Novi će Zakon o platnom prometu povećati konkurenciju na domaćem bankarskom tržištu jer uklanja prepreke koje štite domaće tržište, što je dobro kao priprema za konkurentsku borbu s institucijama u EU, u trenutku pridruživanja Hrvatske EU. To će ostvariti značajne uštede u troškovima obrade poslovnim subjektima stvaranjem jedinstvenoga platnog područja eurozone.

⁴⁸ Zakon o platnom prometu, Nar. nov., br. 133/09.

⁴⁹ Poglavljem 4. "Sloboda kretanja kapitala" pravne stečevine EU.

⁵⁰ Direktiva o uslugama platnog prometa na unutarnjem tržištu, kojom se mijenjaju i dopunjuju direktive 97/7/EZ, 2002/65/EZ i 2006/48 pa se ukida Direktiva 97/5/EZ (Sl. list Europske unije, L 319 od 5. prosinca 2007.). Cilj je stvaranje pravne osnove za uspostavu Jedinstvene platne eurozone (SEPA - Single Euro Payments Area).

Platni promet zadržat će se na tri razine :

1. prva razina je unutar pojedinačne poslovne banke koja obavlja plaćanje i namirenje između svojih komitenata;
2. druga razina je obračun u NKS-u (Nacionalni klirinški sustav) putem kojega se banke međusobno namiruju za plaćanja svojih komitenata koji su deponenti drugih banaka;
3. treća razina je HSVP putem kojega banke obavljaju svoja međubankovna plaćanja i namirenja.

Počeci nastanka modernoga platnog prometa u Republici Hrvatskoj. *Platni promet u obliku kakvoga ga danas u Hrvatskoj poznajemo temelji se na Zakonu o platnom prometu u zemlji (Nar. nov., br. 117/2001.), a počeo je funkcionirati u 2002. Dotadašnji platni promet nije zadovoljavao adekvatne standarde i sustav je trežio reforme. Do 2001. sav platni promet odvijao se putem Zavoda za platni promet (ZAP) kod kojega su svi poslovni subjekti imali otvoren transakcijski račun putem kojega su poslovali. Ali poslovni subjekti mogli su imati transakcijski poslovni račun i kod poslovne banke pa je postojao veliki rizik namirenja, odnosno nena-mirenja transakcije jer bi poslovni subjekt preusmjeravao platni promet na drugi račun, ako bi mu jedan bio blokiran, a istodobno nije postojao kvalitetan meha-nizam osiguranja naplate dugovanja. Novi Zakon o platnom prometu u zemlji primjenjuje se od 1. travnja 2002. kada je provedena posljednja i najzahtjevnija faza reforme platnog prometa u državi – zatvaranje transakcijskih računa u FINI i otvaranje takvih računa u bankama kojima je novi Zakon omogućio otvaranje transakcijskih računa već od 1. veljače 2002.*

Novim je sustavom platni promet, kao jedan od temeljnih bankovnih poslova, vraćen u nadležnost banke koja sada može u cijelosti pratiti poslovanje svojega klijenta. Platni promet sada je zasnovan na tržišnim osnovama (FINA više nije monopolist), što je dovelo do proširenja usluga i smanjenja cijena. Sadašnji platni promet omogućuje bolje upravljanje likvidnosti komitenata, likvidnosti banke te likvidnosti cijeloga bankovnog i financijskog sustava. Uspješno funkcioniranje platnoga prometa i njegov razvoj iznimno su bitni i za središnju banku i za cjelokupni financijski sustav države, a ostvareni ustroj platnoga prometa u zemlji kompatibilan je s europskim standardima pa je time ispunjen i dio neophodnih preduvjeta za priključenje Europskoj uniji.

Platni promet te ostale poslove banke moguće je podijeliti na podskupine. To je podjela po sudionicima i rezidentnosti. Podjela po rezidentnosti je iznimno bitna jer omogućuje međunarodno poslovanje pravnih i fizičkih osoba u Hrvatskoj.

Dimenzije i podjele platnoga prometa

Po rezidentnosti platni promet može biti:

- *domaći – plaćanje među ekonomskim participantima u Hrvatskoj,*
- *međunarodni – plaćanje od ili prema ekonomskim participantima izvan Hrvatske.*

Učesnici u platnom prometu su:

- *domaći i strani poslovni subjekti,*
- *građani,*
- *strane pravne i fizičke osobe sukladno posebnim propisima.*

S obzirom na to da poslovni subjekti imaju brojčano puno više transakcija u platnome prometu, potrebno je detaljnije definirati tko su poslovni subjekti koji sudjeluju u platnome prometu:

- *pravne osobe,*
- *tijela državne vlasti i državne uprave,*
- *jedinice lokalne i područne samouprave,*
- *fizičke osobe koje obavljaju registriranu djelatnost u skladu s propisima.*

Sudjelovanje u platnome prometu, s obzirom na veliki broj poslovnih subjekata, traži da svaki subjekt zadovolji određene preduvijete da bi mogao sudjelovati u procesu platnoga prometa. Poslovni subjekti kao sudionici u platnom prometu moraju definirati svoju osobnost, a to čine putem definicije:

- *nazivom i sjedištem,*
- *žigom i osobom ovlaštenom za zastupanje,*
- *matičnim (poreznim) brojem,*
- *žiro-računom.*

Daljnja podjela platnoga prometa je na:

- gotovinski,
- bezgotovinski,
- obračunski.

Gotovinsko plaćanje je izravna predaja gotovog novca između sudionika, uplata gotovog novca na račun i isplata gotovog novca s računa koji se vodi kod ovlaštene organizacije. Uporaba gotovine u obje ili samo u jednoj fazi novčane transakcije, bez obzira na to je li riječ o uplati ili isplati, dio je gotovinskoga platnog prometa. Re-

gulator obično određuje zakonskim aktom „Odlukom o uvjetima i načinu plaćanja gotovim novcem“ da se plaćanjem gotovim novcem smatraju sva plaćanja između pravnih osoba i između fizičkih osoba te pravnih i fizičkih osoba koja se obavljaju izravnom predajom gotovog novca, uplatama i isplatama gotovog novca jedne osobe na račun druge. Uplata gotovog novca na račun i isplata gotovog novca s računa iniciraju se nalogom za plaćanje. Nalog za uplatu gotovog novca na račun može se podnijeti svim bankama, bez obzira na to gdje se vodi račun u korist kojega se obavlja uplata. Nalog za isplatu gotovog novca s računa podnosi se banci koja vodi račun platitelja. Obrasci za gotovinska plaćanja su Uplatni nalog i Isplatni nalog.

Isplatama u gotovom novcu smatraju se i isplate putem žiro-računa:

- isplate čekom fizičkim osobama obveznicima poreza na dohodak,
- isplate na tekući račun ili štednu knjižicu građana u poslovnoj banci.

Pravne i fizičke osobe dužne su gotov novac primljen tijekom dana uplatiti na svoj račun kod ovlaštene organizacije istog, a najkasnije idućega radnog dana. Radi potrebe poslovanja gotovim novcem, one mogu zadržati gotov novac krajem radnog dana do visine blagajničkog maksimuma.

Regulator obično propisuje da pravne i fizičke osobe mogu plaćati gotovim novcem drugima i postavlja određena ograničenja:

- za nabavu proizvoda i usluga svote koju je propisao regulator po računu,
- za potrebe opskrbe ovlaštenih mjenjača gotovim novcem,
- za namjene na temelju posebne odluke središnje banke.

U suvremenim je tržišnim gospodarstvima, osim u posebnim slučajevima, zabranjeno plaćanje u gotovini između pravnih i fizičkih osoba, čime se postiže transparentnost svih novčanih transakcija. Plaćanje gotovinom mora biti registrirano promjenom stanja u blagajni i pri inventuri gotovine. U razvijenim ekonomijama također postoje regulatori koji prate gotovinske transakcije i količinu gotovine kojom raspolažu pojedini sudionici u ekonomiji. Banke također moraju pratiti i kontrolirati količinu gotovine s kojom raspolažu. Banka internim aktima propisuje koja je minimalna i maksimalna količina gotovine koja se može nalaziti u svakoj blagajni i svakoj poslovnici banke.

Bezgotovinsko plaćanje je prijenos sredstava s računa platitelja na račun primaatelja. Bezgotovinski platni promet karakterizira izostanak plaćanja u gotovini, i tu je riječ o jednostavnom knjiženju dugovanja i potraživanja između različitih sudionika platnoga prometa. Suvremenim načinom plaćanja rabe se kartice i elektronički oblici plaćanja. Obrazac za bezgotovinsko plaćanje je Nalog za prijenos sredstava. Značajnome razvoju bezgotovinskoga plaćanja pridonio je i razvoj internetskoga bankarstva koji je već opisan.

Obračunski platni promet je naplata međusobnih potraživanja, odnosno podmirenje među sudionicima u platnom prometu, bez uporabe novca. Oblici obračunskog plaćanja su prijeboj (kompenzacija), cesija, asignacija, preuzimanje duga te drugi oblici međusobnih podmirenja obveza i potraživanja među sudionicima u platnom prometu.

Definicija: Obračunsko plaćanje je namirivanje međusobnih novčanih obveza između sudionika bez uporabe novaca, a obavlja se kompenzacijom, cesijom, asignacijom, preuzimanjem duga i drugim oblicima međusobnih namirivanja obveza i potraživanja.

U nastavku je definiran svaki od načina bezgotovinskoga plaćanja. Značenje ovakva poslovanja je u tome što se sva tri mehanizma bezgotovinskoga plaćanja mogu uporabiti kao elementi bankarskoga osiguranja. To je bitno i kod usluga faktoringa, odnosno prijenosa potraživanja.

2.1. PRIJEBOJ (KOMPENZACIJA) MEĐUSOBNIH POTRAŽIVANJA

Prijeboj ili kompenzacija međusobnih potraživanja i obveza dviju pravnih osoba predstavlja jedan od načina prestanka obveza. Riječ je o međusobnom obračunavanju dospjelih potraživanja između dviju ili više osoba koja glase na novac ili druge zamjenjive stvari istog roda i iste kakvoće.

Definicija: Prijeboj međusobnih potraživanja je obračunski način plaćanja u kojem dolazi do međusobnog obračunavanja (prebijanja) potraživanja između vjerovnika i dužnika. Pritom prijeboj može biti potpun ili djelomičan, pri čemu se nakon obavljena prijeboja uzajamnih potraživanja do njihove iste svote, osobi s većim potraživanjem podmiruje preostala razlika na način kako je dogovoreno.

Zbog prirode posla i mehanizama ekonomskoga funkcioniranja, regulator obično propisuje koji su to opći uvjeti za valjanost prijeboja, a to su:

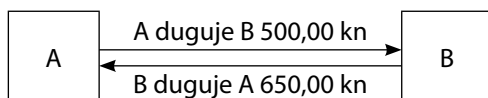
- uzajamnost potraživanja koja postoji kada svaka strana u kompenzaciji ujedno duguje i potražuje,
- istovrsnost potraživanja, što znači da oba potraživanja glase na novac ili druge zamjenjive stvari iste vrste i kakvoće,
- dospelost oba potraživanja u trenutku prijeboja, što znači da se dospjelo potraživanje ne može prebijati s nedospjelim.

Prijeboj ne nastaje sam po sebi čim se za to steknu uvjeti, već je potrebno da jedna strana izjavi drugoj da obavlja prijeboj. Činjenica da dvije ili više pravnih osoba imaju uzajamna dugovanja i potraživanja koja su dospjela ne znači da se ta

dugovanja i potraživanja automatski prebijaju. S tom svrhom jedan od sudionika u obračunskom plaćanju sastavlja pisanu "izjavu o prijeboju" čiji oblik nije propisan i jedan primjerak dostavlja osobi s kojom prebija međusobna potraživanja. Nakon dane izjave o prijeboju, smatra se da je prijeboj nastao onoga trenutka kada su se stakli uvjeti za to, odnosno da je nastao u trenutku kada su dospjela međusobna potraživanja i obveze. Sukladno tome, Izjava o prijeboji ima reaktivno djelovanje – prijeboj nije nastao onda kada je dana izjava već kada su se stakli uvjeti za prijeboj, a to je u pravilu prije dane izjave.

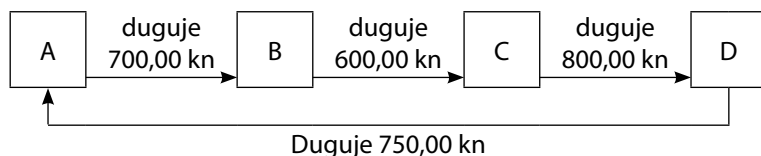
Izjava o prijeboju ne može se odbiti, a nije potrebna ni suglasnost druge osobe koja sudjeluje u prijeboju jer je prijeboj jednostrani čin kojega druga strana ne može odbiti ako su zadovoljeni svi već navedeni uvjeti koje je propisao regulator. Ovisno o broju sudionika, razlikujemo dva načina: jednostavni i višestrani.

Jednostavni (izravni) prijeboj međusobnih potraživanja između dva sudionika obveznog odnosa koji se istodobno javljaju u svojstvu dužnika i vjerovnika.

Kod danoga primjera o prijeboju vidi se da B duguje A više nego što A duguje B. U ovom će slučaju nakon prijeboja doći samo do izmirenja 150.000 kuna B prema A i obveze dvaju pravnih subjekata bit će izmirene.

Višestrani (multilateralni) ili lančani prijeboj u kojemu sudjeluju tri ili više osoba koje izravno putem ugovora prebijaju svoja potraživanja i obveze u visini najmanje svote što se među njima pojavljuje, a razliku podmiruju na ugovoreni način.

Kod višestrane kompenzacije svaki sudionik duguje onomu sljedećem u lancu, a posljednji duguje prvome kako bi se lanac zatvorio. Jedino tako je moguće zatvoriti međusobna potraživanja obračunom, i to u visini najniže svote. Da bi moglo doći do višekratnoga prijeboja, potreban je kružni odnos dugovanja i potraživanja. U prikazanoj slici primjer se odnosi na dugovanja. Slika isto tako može biti prikazana i s potraživanjima. U tom slučaju B potražuje od A, C potražuje od B, D potražuje od C dok A potražuje od D. Nije bitno gleda li se proces proboja kroz dugovanja ili potraživanja, bitno je samo da među sudionicima postoji kružni odnos. Kako bi višestrani prijeboj bio valjan, svaki od sudionika mora svojim potpisom i pečatom prihvatiti svoje sudjelovanje u lancu.

2.2. CESIJA – USTUPANJE POTRAŽIVANJA UGOVOROM

Primjer prijeboja bio je usredotočen na dospjela potraživanja i naplatu dospjelih potraživanja među ekonomskim sudionicima, dočim je cesija usmjerena na potraživanja koja nisu dospjela i koja postoje prema drugim poslovnim sudionicima.

Definicija: Cesijom se prenosi potraživanje dosadašnjega vjerovnika (cedenta) od njegova dužnika (cesusa) na novog vjerovnika (cesionara). Kod cesije dolazi do promjene vjerovnika ili prijenosa potraživanja dok dužnik ostaje isti.

Forma ugovora o cesiji nije zakonom propisana, ali se u poslovnoj praksi najčešće rabi pisani ugovor kao cesijska isprava kojom cesionar dokazuje potraživanja prema cesusu i ona je isprava za knjiženje ovoga poslovnog događaja na računima glavne knjige kod sudionika u cesiji.

Ugovor o cesiji zaključuje se između dosadašnjega i novoga vjerovnika – cedenta i cesionara. Dužnik (cesus) koji kod ustupanja potraživanja ostaje isti, nije ugovorna strana iz ovoga ugovora i pritom nije potreban njegov pristanak. Njegov položaj uslijed promjene vjerovnika ni u čemu se ne pogoršava jer prema novom vjerovniku ima istu obvezu kakvu je imao i prema dosadašnjem. Uloga dužnika je promijenjena samo utoliko ukoliko se je promijenilo ime poslovnoga subjekta prema kojemu sada ima obveze. Ustupatelj potraživanja (cedent) obavezan je obavijestiti cesusa o zaključenom ugovoru o cesiji, odnosno o promjeni vjerovnika. Prema tome, kod cesije nije bitna suglasnost dužnika već novog vjerovnika (cesionara) jer on odlučuje o tome odgovara li mu novi dužnik.

Kod ugovaranja cesije iznimno je bitno definirati i ugovoriti da s ustupanjem potraživanja na primatelja prelaze i sporedna prava, kao što su pravo na kamate, ugovorenu valutnu klauzulu, zalog i sve ostale pravne vrijednosti koje su već dogovorene. Uz ugovor o cesiji, cedent treba cesionaru predati isprave o ustupljenim potraživanjima i sporednim pravima kako bi ovaj mogao naplatiti potraživanja od cesusa.

Predmet ugovora o cesiji je potraživanje koje jedan poslovni sudionik ima prema drugome. U pravilu se sva potraživanja mogu prenositi na drugoga, uključujući i nedospjela te buduća potraživanja, osim onih čiji je prijenos zakonom zabranjen. U poslovnoj se praksi najčešće javlja ugovorna (dragovoljna) cesija, ali moguće su i zakonska i sudska cesija kod kojih do prijenosa potraživanja dolazi mimo volje dosadašnjeg vjerovnika.

Ugovorna cesija može se provesti i radi kompenzacije duga između poduzetnika, pri čemu cedent ustupa cesionaru (svom vjerovniku) potraživanje od svog dužnika (cesusa), ne bi li tako vjerovniku podmirio svoju obvezu. U praksi se ugovor o cesiji može zaključiti:

- sa svrhom otkupa potraživanja, pri čemu cesionar nije cedentov vjerovnik,
- sa svrhom osiguranja nekoga cesionareva potraživanja prema cedentu.

Mehanizam cesije je prijenos potraživanja koja nisu dospjela; nakon što potraživanja dospiju moguće ih je naplatiti putem prijeboja potraživanja.

3.3. ASIGNACIJA

Poslovna logika prijeboja je u tome da dva poslovna subjekta izmire svoja dugovanja tako da „prebiju“ potraživanja jedno prema drugome. Poslovna logika cesije je u tome da jedan poslovni subjekt ustupi svoja potraživanja prema drugome poslovnom subjektu. Kod prijeboja se dugovanja smanjuju ili nestaju zbog prebijanja dugovanja. Kod cesije dolazi po promjene potražitelja, dok dužnik i dugovanje ostaju isti. Asignacija je kombinacija prijeboja i cesije.

Definicija: U poslovnoj praksi moguće je da poduzetnik uputi svoga dužnika da obvezu koju ima prema njemu, na temelju vjerovničkoga potraživanja, umjesto njemu izvrši nekom drugom. S asignacijom se ne mijenja veličina duga, samo se mijenja potražitelj.

Upućivanjem (asignacijom) jedna osoba – uputitelj (asignant) ovlašćuje drugu osobu – upućenika (asignata) da za njezin račun obavi nešto određenoj trećoj osobi, primatelju upute (asignataru), a ovoga ovlašćuje da tu provedbu primi u svoje ime. Uz sporazum između uplatitelja i primatelja upute, potrebna je i izjava upućenika o prihvatanju upute. Njome upućenik postaje izravnim dužnikom primatelju upute.

Prihvatanjem upute između primatelja upute i upućenika nastaje dužnički odnos neovisan o odnosu između uputitelja i upućenika, a i odnos između uputitelja i primatelja uputa. Obveza upućenika prema primatelju upute nastaje samim prihvatanjem asignacije, neovisno o sadržaju odnosa između uputitelja i upućenika.

U ovom se ogleda i bitna razlika između cesije i asignacije, jer za pravni učinak cesije nije potrebna suglasnost cesusa. U asignaciji sudjeluju tri ili više osoba. Pritom je bitno da je jedna osoba samo vjerovnik, a druga osoba samo dužnik, dok su ostali sudionici u asignaciji u međusobnim dužničko-vjerovničkim odnosima i svoje obveze mogu podmiriti do visine najniže obveze, odnosno potraživanja. Kod asignacije nastaju tri pravna odnosa, i to:

- između uputitelja (asignanta) i primatelja upute (asignataru),
- između uputitelja (asignanta) i upućenika (asignata) i
- između primatelja uputa (asignataru) i upućenika (asignata).

Asignacija ima učinak cesije kada je upućenik (asignat) dužnik uputitelju (asignantu). No ako to nije slučaj, tada između upućenika i primatelja upute nastaje dužničko-vjerovnički odnos.

Kod kreditnih poslovanja banka nastoji osigurati svoje potraživanje. Česti elementi osiguranja mogu biti depoziti, hipoteka, ali element osiguranja može biti i druga imovina, primerice potraživanja.

Asignacija, cesija i prijeboj mogu biti instrumenti osiguranja kod kreditnoga poslovanja s bankama. U sklopu kreditnoga poslovanja s bankama klijenti banke mogu u ugovorima definirati prebacivanje svojih potraživanja na banku ako dođe do problema u naplaćivanju kredita. Na ovaj način banka uzima potraživanja kao element osiguranja kod poslovanja kreditiranja. Poslovi faktoringa u svojoj su prirodi poslovi prijenosa potraživanja.

Negotovinska plaćanja čest su oblik poslovnih odnosa u Hrvatskoj. Posebno u razdobljima kada likvidnost ekonomije nije na primjerenoj razini. Za studenta je bitno da shvati kako se mogu koristiti prijeboj, asignacija i cesija. Iznimno je bitno uočiti da poduzeća međusobno mogu obavljati plaćanja na ove načine, ali isto tako da i banka može uporabiti bezgotovinske oblike plaćanja, posebno kod osiguravanja povrata plasmana.

Reforma platnoga prometa:

Prijenos domaćega platnog prometa za poslovne subjekte iz FINE u poslovne banke rezultat je monetarnih reformi potkraj devedesetih godina (na inicijativu Međunarodnoga monetarnog fonda), a reguliran je Zakonom o platnom prometu u zemlji iz 2001. i Odlukama HNB-a i guvernera HNB-a. Sve su banke i poslovni subjekti promijenili konstrukciju računa 2001. i početkom 2002., zaključno s 1. travnja 2002. Od tada FINA obavlja platni promet u ime i za račun banaka po različitim modelima suradnje. Banke 1. lipnja 2003. prenose sustav izvršenja iz FINE, što u stvari znači i suštinski prijenos platnog prometa u banke. Tako FINA postaje samo jednom od distribucijskih kanala. Tijekom procesa reforme izgrađena je nova infrastruktura platnog prometa (Hrvatski sustav velikih plaćanja, Nacionalni klirinški sustav, Jedinствени registar računa poslovnih subjekata), donesena je odgovarajuća podzakonska regulativa te su, naposljetku, preneseni računi klijenata iz FINE (svojevremeni Zavod za platni promet) u banke.

Provedenom reformom platnog prometa umnogome je promijenjena uloga banaka koje od tada preuzimaju funkciju nositelja platnog prometa. Banke nakon reforme mogu u potpunosti kontrolirati i planirati svoju likvidnost, odnosno nakon provedene reforme između banaka i njihovih klijenata uspostavljeni su "prirodni" mehanizmi veze. Reformom su zadovoljeni svi preduvjeti za daljnji razvoj

platnog prometa na tržišnim osnovama. Vođenjem računa poslovnih računa u bankama učinjen je znatan iskorak i glede daljnjeg jačanja "financijske discipline" u uvjetima blokade platiteljevih računa.

U pogledu zahtjevnosti provođenja pojedinih elemenata reforme platnog prometa, od banaka je nužan njihov mnogo veći angažman oko uvođenja tehničko-tehnoloških promjena nego oko kadrovske prilagodbe. U skladu s novim ili izmijenjenim potrebama i poslovima banke (njih oko 70%) prisiljene su, neke manje neke više, razvijati nova tehnološka rješenja i ulagati u informatičku tehnologiju, dok su se kadrovske prilagodbe u većini banaka ponajprije odnosile na nova organizacijska rješenja. Nužan razvoj informatičke infrastrukture u bankama potaknut promjenama u platnom prometu rezultirao je i razvojem niza novih platnoprometnih servisa za klijente, primjerice e-bankarstva, pružanja usluga klijentima putem trajnih naloga, mreže bankomata i sl.

Među negativnim učincima reforme platnog prometa banke ističu se neujednačenost postupanja banaka u odnosu na određena pitanja iz djelokruga platnog prometa. Naime, platni promet prije reforme obavljao se u jednoj instituciji (Financijskoj agenciji, FINI) što je značilo jednako postupanje sa svakim otvorenim pitanjem. To je razumljivo jer je tumačenje pravnih propisa koji se odnose na platni promet bilo definirano u okviru iste stručne službe institucije ovlaštene za obavljanje poslova platnog prometa. Međusobna neusklađenost pojedinih odredaba važećih zakonskih i drugih propisa u zemlji, koji se odnose na poslove platnog prometa, omogućuje davanje različitih tumačenja pojedinih stručnih službi u različitim bankama (to je dijelom potaknulo i osnivanje Nacionalnog odbora za platni promet kako bi se takva neujednačenost smanjila).

Rezultati reforme platnoga prometa u Hrvatskoj su rezultirali kreacijom novih mehanizama platnog prometa kao što su sustav velikih plaćanja, nacionalni klirinški sustav, a promijenjena je u uloga središnje banke u platnom prometu.

3. PLATNI SUSTAVI (RTGS-HSVP I NKS)

Platni sustav je sustav za prijenos novčanih sredstava s formalnim i standardiziranim postupcima i zajedničkim pravilima za obradu, obračun i/ili namiru platnih transakcija. Da bi se plaćanje moglo obavljati, potrebno je imati instalirane i uređene podsustave putem kojih se transakcije mogu obavljati.

Nacionalne se platne transakcije u kunama obavljaju putem platnih sustava. Moguće je to učiniti i izvan platnoga sustava jer je dopušten korespondentni odnos na temelju ugovora. O namjeri sklapanja ugovora s drugim pružateljem usluga izvješćuje se HNB 30 dana ranije i detaljno se opisuje model.

Prema veličini, platni sustavi mogu biti:

- sustavi malih (eng. retail) plaćanja, relativno malih svota između kupaca i dobavljača (putem banke) koji su najčešće fizičke osobe. On se poravnava (eng. settlement) po završetku ciklusa ili na kraju dana;
- sustavi velikih plaćanja, u pravilu između banaka relativno velikih svota.

U prošlosti su mala i velika plaćanja činila isti sustav, a danas se mala i velika plaćanja razdvajaju u dva sustava. Prvi sustav je NKS, - Nacionalni klirinški sustav. Drugu sustav je HSVP - Hrvatski sustav velikih plaćanja. Prema vremenu namirenja (eng. settlement), platni sustavi se dijele na:

- Real Time Gross Settlement⁵¹ (RTGS) kao individualne platne poruke poravnavanja odmah po primitku;
- Multilateral nett settlement (MNS) poravnanja na kraju klirinškog ciklusa. Obično su to multilateralni sustavi - klirinške kuće, gdje se obrađuju samo razlike, ne pojedine poruke. Konačno namirenje je u središnjoj banci putem RTGS, budući da sve poslovne banke imaju račune u središnjoj banci gdje i izdvajaju pričuve. Rizici namire se eliminiraju tako da je depozit veći od kredita, a rizik se minimizira vrijednosnim papirima koji se koriste kao zalag za kredite (lombard).

TARGET⁵² je decentralizirana struktura od 15 državnih RTGS sustava i ECB-a. On služi za vremenski kritična plaćanja visokih svota na novčanim tržištima, operacije na FX tržištu i korporacijska plaćanja. Sve više ga rabe i manji korisnici za sva međunarodna plaćanja u eurima jer pruža prvoklasnu sigurnu i real-time uslugu. U njemu se obavljaju i svi kreditni transferi između zemalja EU (uključivo i one izvan EMU-a: Velika Britanija, Danska i Švedska).

⁵¹ Real-time gross settlement sustav za međudržavna plaćanja u eurima počeo je raditi 4. siječnja 1999. i čini Trans-European Automated Real-time Gross settlement Express Transfer system.

⁵² Trans-European Automated Real-time Gross settlement Express Transfer system (*system of systems*.)

HSVP (Hrvatski sustav velikih plaćanja) počeo je s radom 6. travnja 1999. prenošenjem računa banaka i štedionica iz FINE u HNB, a zajedno s NKS-om (Nacionalnim klirinškim sustavom) čini sustav za obračun svih bezgotovinskih plaćanja u RH.

NKS (Nacionalni klirinški sustav) je sustav međubankovnoga platnog prometa, a počeo je raditi 5. veljače 2001. HNB ima kontrolnu i nadzornu funkciju u NKS-u jer svakoga radnog dana postavlja limite poslovnim bankama u NKS-u, kojima HNB ima uvid u financijske pozicije svih banaka tijekom dana, što osigurava upravljanje i nadzor nad poslovanjem banaka. Funkcija informiranja omogućuje kreiranje izlazne datoteke za elektroničku razmjenu (DER), mogućnost povezivanja na računalni sustav NKS-a radi uvida u trenutačno stanje obrade određenog sudionika te mogućnost upozorenja neuobičajenih situacija telefonom ili telefaksom.

Sudionici HSVP-a su HNB, sve banke i štedionice (izravni sudionici) te institucije koje posreduju u obavljanju platnoga prometa (FINA) kao posredni sudionik. Sudionik u platnom sustavu prema novom Zakonu o platnom prometu može biti:

- pružatelj platnih usluga (PUPP),
- upravitelj toga platnog sustava,
- drugi platni sustav,
- druga osoba u skladu s pravilima rada toga platnog sustava.

Pružatelj i upravitelj⁵³ platnoga sustava u RH može biti:

- IPP (institucija za platni promet) sa sjedištem u RH,
- KI (kreditna institucija) sa sjedištem u RH,
- IEN (institucija za elektronički novac) sa sjedištem u RH,
- druga pravna osoba sa sjedištem u RH osnovana kao d.d. ili d.o.o,
- druga pravna osoba koja može upravljati platnim sustavom prema posebnom zakonu,
- Hrvatska narodna banka,
- podružnica pravne osobe iz druge države sa sjedištem u RH.

Osim toga, pružatelj platnih usluga (PUPP) u RH može biti i:

- RH i jedinica lokalne ili područne samouprave kada ne djeluju u svojstvu javne vlasti,
- KI, IEN ili IPP sa sjedištem u državi članici,
- Europska središnja banka kada ne djeluje u svojstvu monetarne vlasti.

Pružatelj platnih usluga (PUPP) može sudjelovati u platnom sustavu i posredno, putem drugoga PUPP-a. "Domaći" PUPP dužan je izvijestiti HNB o platnom

⁵³ Onaj čiji je barem jedan sudionik pružatelj platnih usluga dobio odobrenje HNB-a.

sustavu u kojem sudjeluje. Ako već upravlja⁵⁴ platnim sustavom na dan stupanja na snagu novog Zakona o platnom prometu, pravna osoba treba dati u roku od 6 mjeseci zahtjev za izdavanje odobrenja za rad.

Ako nije potrebno odobrenje za rad⁵⁵ (kartične platne sheme⁵⁶ ili platni sustav PUPP-a, gdje on pruža platnu uslugu i platitelju i primatelju plaćanja), upravitelj platnoga sustava dužan je obavijestiti o tome HNB u roku od 30 dana. Dužnosti upravitelja platnoga sustava su sigurno funkcioniranje, odgovarajuća organizacijska i kadrovska struktura, odgovarajući IT sustav i plan kontinuiteta poslovanja te upravljanje rizicima. Upravitelj je dužan izvijestiti HNB o upisu u sudski registar, promjenama osoba koje su odgovorne za upravljanje platnim sustavom, promjenama podataka o sudionicima i o uključenju/prestanku sudjelovanja te promjenama elemenata pravila rada.

Upravitelj je dužan prijaviti HNB-u eksternalizaciju, stoga mora osigurati da ona ne mijenja odnos i obveze prema sudionicima, ne dovodi u pitanje usklađenost rada s pravilima rada i Zakonom te HNB-u ne narušava mogućnost nadzora. Upravitelj odgovara za štetu koju prouzroči pružatelj usluga eksternalizacije. Pristup platnom sustavu ne smije ograničavati sudjelovanje u drugim platnim sustavima na temelju vrste pružatelja platnih usluga.

Uloga HNB-a u platnome prometu i u sustavu platnoga prometa je višestruka. HNB propisuje i nadzire sustave za obračun međubankovnih platnih transakcija, te načine namire na računima banaka na osnovi plaćanja izvršenih putem međubankovnih sustava. HNB izdaje odobrenje za rad međubankovnih sustava, određuje sudionike i plaćanja koja se izvršavaju putem njih, te utvrđuje odnosno odobrava naknadu za plaćanja izvršena posredovanjem tih sustava. HNB može biti vlasnik međubankovnih platnih sustava. HNB također uređuje standardizirane postupke i zajednička pravila za obradu, obračun i/ili namiru platnih transakcija između njegovih sudionika, te propisuju obvezan sadržaj podataka.

HSVP i NKS nastavljaju s radom i nakon stupanja na snagu novog Zakona, što se primjenjuje do donošenja pripadajućih podzakonskih akata⁵⁷ (Odluka o HSVP-u i o namiri na računima banaka u HNB-u, Odluka o Nacionalnom klirinškom sustavu i Odluka o terminskom planu obračuna putem međubankovnih platnih sustava). Na svojim internetskim stranicama HNB vodi evidenciju platnih sustava u RH, uz obvezni sadržaj podataka: naziv platnoga sustava, naziv i sjedište upravitelja i popis sudionika.

⁵⁴ KI i IEN koje su dobile odobrenje HNB-a za upravljanje platnim sustavima prije stupanja na snagu ZPP-a.

⁵⁵ Dopušteno je obavljanje nacionalnih platnih transakcija u kunama izvan platnog sustava između domaćih kreditnih institucija (čl. 62.).

⁵⁶ »kartična platna shema« je skup funkcija, procedura, postupaka, pravila i uređaja koji imatelju platne kartice omogućuju obavljanje platne transakcije i/ili podizanje gotovog novca kod pružatelja platnih usluga.

⁵⁷ predviđen je rok donošenja od 6 mjeseci

Hrvatski sustav velikih plaćanja (HSVP) počeo je s radom 6. travnja 1999. prenošenjem računa banaka i štedionice iz FINE u HNB, a zajedno s Nacionalnim klirinškim sustavom (NKS) čini sustav za obračun svih bezgotovinski plaćanja u zemlji. Sudionici HSVP-a su: HNB, sve banke i štedne banke (izravni sudionici) te institucije koje posreduju u obavljanju platnoga prometa (FINA) kao posredni sudionici u platnome prometu.

Izravni sudionici HSVP-a imaju svoje račune za namirenje u HNB-u u kunama, a putem HSVP-a izvršavaju međusobna plaćanja. Naloge za plaćanje na teret svoga računa izravni sudionici daju prema zakonom propisanom redoslijedu plaćanja.

Pokriće na računu predstavlja raspoloživo stanje na računu izravnog sudionika u trenutku primitka plaćanja u HSVP-u, uvećano za eventualni limit koji odobrava HNB. Limit predstavlja visinu dopuštenoga negativnog stanja na računu tijekom dana. Izravni sudionik ima mogućnost određivanja prioriteta izvršenja u rasponu od **1** do **98** (1 je najviše), s tim da su prioriteti **1 – 10** rezervirani za zadavanje plaćanja za koja je zakonski propisan prioritet izvršenja.

HNB može zadati izravni transfer koji predstavlja plaćanje na teret, odnosno u korist računa za namirenje sudionika u HSVP-u, bez uporabe SWIFT telekomunikacijske mreže. HNB također može zadati izravni transfer s prioritetom izvršenja **0**, što predstavlja najviši mogući prioritet.

U FINI se vode obračunski računi sa svrhom uključivanja onih financijskih transakcija koje nisu obuhvaćene HSVP-om i Nacionalnim klirinškim sustavom (NKS), a to su:

- računi obračuna sredstava depozita po viđenju banaka/štedionica u jedinicama FINE,
- računi obračuna uplata i isplata deponenata banaka/štedionica u pošti,
- računi za banke/štedionice koje nisu uključene u rad s NKS-om,
- računi za evidentiranje plaćanja putem računa deponenata banaka i štednih banaka u FINI koja su izvršena putem NKS-a.

Razvoj međubankovnoga plaćanja putem HSVP-a omogućuje klijentima banke zadavanje platnih transakcija sve do 17,00 sati tekućeg dana, čime se vremenski produžuje mogućnost izvršenja platnih naloga u zemlji.

Regulativa i nadzor nad sustavom plaćanja u zemlji u nadležnosti je Hrvatske narodne banke. Zakonom o platnom prometu uređuju se temeljna pitanja platnoga prometa u zemlji, a HNB donosi podzakonske propise kojima se regulira njihova provedba. HNB, odnosno banka, može, na temelju ugovora, povjeriti drugoj instituciji obavljanje svih ili pojedinih poslova platnoga prometa u njezino ime i za njezin račun. Hrvatska narodna banka, odnosno banka – davatelj poslova, odgovorna je i snosi nastalu štetu za poslove koje u njezino ime i za njezin račun obavlja treća strana.

HNB propisuje i nadzire sustav za obračun međubankovnih platnih transakcija te načine namire na računima banaka na osnovi izvršenih plaćanja preko međubankovnih sustava. HNB izdaje odobrenje za rad međubankovnih platnih sustava, određuje sudionike i plaćanja koja se izvršavaju putem njih te utvrđuje, odnosno odobrava, naknadu za plaćanja izvršena posredovanjem međubankovnoga platnog sustava. U obavljanju poslova platnoga prometa banka je obvezna osigurati primjenu zakona i drugih propisa, ravnopravnost sudionika i zaštitu interesa vlasnika novca te tajnost podataka u skladu s propisima. Hrvatska narodna banka može banci koja poslove platnoga prometa ne obavlja u skladu s ovim Zakonom, ukinuti pravo na obavljanje poslova platnoga prometa.

Hrvatska narodna banka također vodi Jedinostveni registar računa poslovnih subjekata. Taj registar omogućuje pregled svih računa poslovnog subjekta otvorenih u svim bankama u zemlji. Uvid u registar imaju HNB i poslovne banke, a uz posebno odobrenje HNB-a i druge institucije. Time se osigurava naplata javnih prihoda i osnova prisilne naplate iz sredstva dužnika na njegovim računima u svim bankama.

Zakonom o platnom prometu utvrđene su i posebne ovlasti HNB-a, banaka i FINE, a u skladu s tim HNB propisuje:

- sadržaj vodećeg broja banke i vodeći broj banke,
- konstrukciju računa u banci,
- uvjete i način otvaranja računa u banci te sadržaj registra računa poslovnih subjekata,
- vođenje i sadržaj Jedinostvenog registra računa poslovnih subjekata te druge korisnike podataka iz Jedinostvenog registra računa poslovnih subjekata,
- sadržaj naloga za plaćanje te sadržaj i uporabu obrazaca platnoga prometa,
- izvršenje naloga za plaćanje iz sredstava na računima platitelja koji se vode u različitim bankama,
- međubankovne sustave te pravila obračuna, operativne postupke i terminski plan obračuna putem međubankovnih sustava,
- provođenje namire na računima banaka u Hrvatskoj narodnoj banci,
- informacije i podatke platnoga prometa koje moraju osigurati banke,
- način i postupak nadzora nad obavljanjem platnoga prometa u zemlji; odlučuje i o drugim pitanjima iz domene platnoga prometa u zemlji,
- opskrba gotovim novcem jedinice FINE,
- primanje depozita s računa depozitara utvrđenih zakonom i na temelju posebnog ugovora,
- upravljanje Hrvatskim sustavom velikih plaćanja (HSVP).

Osim što je zadužen za kontrolu tuzemnoga platnog prometa, HNB provodi regulaciju i platnoga prometa s inozemstvom na sljedeći način:

- osigurava provedbu platnih i financijskih ugovora s inozemstvom,

- izdaje bankama ovlaštenja za obavljanje platnoga prometa i kreditnih odnosa s inozemstvom. Za ovo je poslovanje potrebno dodatno odobrenje HNB-a,
- odobrava poslovanje sa stranim sredstvima plaćanja u zemlji (male ovlasti),
- propisuje način i uvjete iznošenja i unošenja u zemlju domaće i strane valute, čekova i drugih vrijednosnica,
- propisuje način obavljanja mjenjačkih poslova,
- odobrava posebne načine plaćanja i naplate s inozemstvom, plaćanja unaprijed, produljivanje rokova naplate,
- prodaje efektivne kune inozemnim bankama,
- organizira međunarodni platni promet i daje tehničke upute za njegovo obavljanje.

Trgovanje vrijednosnim papirima i platni promet:

Poseban segment platnoga prometa čini trgovanje vrijednosnim papirima. S obzirom na to da su vrijednosni papiri kontrolirani od strane posebnih regulatora i da vrijednosni papiri mogu predstavljati vlasništvo nad pravnim subjektima, platni promet vrijednosnih papira je kompleksniji i strože monitoriran nego kod običnoga platnog prometa.

Ciklus prodaje vrijednosnih papira na burzi završava se prijenosom vlasništva na kupca nakon izvršenog plaćanja. Ova je procedura u ranijim fazama razvoja financijskog tržišta zahtijevala isporuku vrijednosnih papira od strane brokera prodavaoca prema brokeru kupca, ali je automatizacija ovoga procesa na razvijenim tržištima gotovo u potpunosti eliminirala isporuku fizičkih certifikata.

U početnim fazama razvoja financijskog tržišta izvršavanje zaključenih transakcija između sudionika u trgovini obavljano je fizičkom predajom vrijednosnih papira za novac. Razvijena financijska tržišta poznaju posebne institucije koje obračunavaju i obavljaju transakcije vrijednosnim papirima.

Čitav posao obračuna i obavljanja kupoprodajnih operacija odvija se u posebnim odjeljenjima brokerskih kuća zaduženim za obračun i saldiranje te u specijaliziranim klirinškim kućama. Kada se na burzi realizira transakcija, podatci se prenose u specijalizirana odjeljenja brokerskih tvrtki. Ta odjeljenja uspoređuju podatke s brokerskom kućom koja je identificirana kao druga strana u transakciji. Podatci se obrađuju i određuju sredstava koja dospijevaju za naplatu. Operacije se obavljaju daleko od očiju klijenata čija nazočnost nije neophodna, budući da su na svim razvijenim tržištima vrijednosnih papira odavno dematerijalizirane i vode se na račun brokerske kuće putem koje je klijent kupio dionice.

Obračunski ciklus kupoprodaje vrijednosnih papira obično traje tri radna dana nakon obavljanja transakcije (na nerazvijenim financijskim tržištima ovaj je razdoblje znatno duže) i to se naziva regularan način (eng. regular way). Mada se vrijednosni papiri mogu već nalaziti u posjedu brokerske kuće, stvarno saldiranje

se neće obaviti dok ne proteknu tri radna dana. Ponekad brokerske kuće odobre produženje roka plaćanja klijentu ako ima problema s likvidnošću, s tim što njegova brokerska kuća mora obaviti saldiranje u propisano vrijeme. Vlasnik, također, može prodati vrijednosne papire na regularan način, a poslije otkriti da su mu sredstva potrebna prije dana saldiranja. U tom slučaju brokerska kuća može odobriti plaćanje prije roka (iz vlastitih sredstava), uz određeni diskont u cijeni. Transakcija može biti obavljena i sljedećeg radnog dana (eng. next day settlement), što je uobičajeno na novčanom i tržištu državnih dugoročnih obveznica. Moguć je, također, mada manje uobičajeno, aranžman gotovinskog ugovora (eng. cash contract) koji podrazumijeva isporuku i plaćanje istoga dana kada je trgovina i realizirana.

Dematerijalizacija financijskih instrumenata trenutačno je vodeći sustav obračuna i obavljanja burzovnih transakcija. Ona obuhvaća kako kreiranje instrumenata tako i njihov promet. Osnova sustava je djelatnost središnje depo i klirinške institucije. Klirinška kuća omogućuje jednostavno »prebijanje» prodaje vrijednosnih papira s kupovinom te se samo neto bilanca vrijednosnih papira prima ili isporučuje. Kada ne bi bilo procesa kliringa, svi bi vrijednosni papiri zahtijevali individualno saldiranje putem isporuke certifikata i izvršenja isplate. Na spomenuti se način eliminira 90% nepotrebnih aktivnosti.

Svaka emisija dugoročnih vrijednosnih papira izravno se upisuje na račun emitenta kod klirinške kuće, a vlasnici vrijednosnih papira, nakon prodaje emisije od strane ovlaštenih posrednika, registriraju se u knjigama emitentata, bez obzira na to što mogu povjeriti vrijednosne papire na čuvanje burzovnom posredniku. Kod burzovnog se posrednika upisuje vlasništvo nad vrijednosnim papirima na donosioca. Transfer vlasništva vrijednosnih papira na ime obavlja se putem računa burzovnog posrednika kod klirinške kuće, njihovim privremenim knjiženjem kao vrijednosnoga papira povjerenih na upravljanje da bi se, poslije obavljanja transakcija, vlasništvo knjižilo na računu emitentata, sve na bazi informacija koje klirinška kuća dobije od burze po završetku trgovine.

Klirinške kuće također određuju salda obračunskih transakcija i prenose ih na račun članova - burzovnih posrednika. Knjiženje promjene na računu burzovnih posrednika predstavlja operaciju obavljanja transakcija odnosno zatvaranja burzovnog ciklusa.

Nacionalni klirinški sustav (NKS) je sveobuhvatni sustav međubankovnoga platnog prometa u Republici Hrvatskoj, a počeo je raditi 5. veljače 2001. NKS zajedno s Hrvatskim sustavom velikih plaćanja (HSVP), međubankovnim platnim sustavom za depozitne institucije (banke i štedne banke) i središnju banku, čine ukupnu infrastrukturu (tehničku i tehnološku) potporu provedbi reforme domaćega platnog prometa u Hrvatskoj. NKS je osnovan s ciljem stvaranja učinkovitoga,

pouzdanog i promptnog bezgotovinskog plaćanja između depozitnih institucija, a njegove osnove čine međubankovna plaćanja u neto multilateralnom načelu.

Definicija: Neto multilateralno načelo predstavlja izračun neto pozicija na obračunskim računima, koje su rezultat kontinuiranog obračuna platnih transakcija zadanih na teret i u korist obračunskih računa tijekom radnog dana u NKS-u.

NKS funkcionira kroz izračun neto pozicije, donosno dolazi do prebijanja vrijednosti između pojedinih sudionika u platnome prometu koji obavljaju transakcije, a nakon toga se raspoređuje samo neto vrijednost pojedinih transakcija. Drugim riječima, kroz NKS se realiziraju sve međubankovne transakcije tako da se u paketu prenosi veliki broj manjih transakcija. Sve transakcije iz banke A u banku B se „parkiraju“ i šalju na obradu. NKS je nevidljiv, ali jedan od ključnih dijelova platnoga prometa.⁵⁸ Na taj način dolazi do znatnog smanjenja pogrešaka kod procesa platnoga prometa te se poboljšava učinkovitost cjelokupnoga sustava platnoga prometa.

Oznaka datuma valute određuje i datum obračunskog dana, ali se platne transakcije mogu dostaviti NKS-u i unaprijed, najranije 14 radnih dana prije datuma valute. Saldo na obračunskim računima je nula na početku svakoga obračunskog dana. Platne transakcije izvršavaju se do visine pokrića, odnosno do visine odobrenoga limita na obračunskom računu kojega određuje HNB, a potpisuje guverner HNB-a posebnom odlukom. Platne transakcije zadaju se s oznakom prioriteta izvršenja od 0 do 99 (0 je najviši).

Putem NKS-a razmjenjuju se:

- platne transakcije,
- podatci za namirenje obračunatih transakcija na računima sudionika obračuna u HNB-u,
- podatci za izvješća o promjenama i stanju sredstava na računima koji se vode kod banaka i FINE,
- podatci o dnevnom prometu i stanju na obračunskim računima sudionika obračuna,
- poruke u slobodnom formatu i poruke operativnog sustava,
- podatci i upiti za provođenje nadzora nad obračunom.

Sustav funkcioniranja NKS-a zahtijeva daljnju razradu zbog svojega značenja i obuhvatnosti. Sudionici NKS-a su banke i štedne banke, kreditne unije, HNB, FINA i treće strane (institucije koje na temelju ugovora dostavljaju platne transakcije u NKS radi obračuna u ime i za račun banke ili HNB-a). Financijska agencija (FINA) obavlja sve poslove vezane za operativno i tehničko-tehnološko funkcioniranje NKS-a i zadaje platne transakcije na teret obračunskih računa banaka, štedionica i

⁵⁸ Internetska stranica HNB –a, *Bilten o bankama*, br.2

HNB-a. Platne transakcije i razmjena informacija obavljaju se u elektroničkoj formi uporabom SWIFT sustava te dostavljaju NKS-u u obliku datoteke za elektroničku razmjenu (DER). Svakom je sudioniku osigurana mogućnost izravnoga uvida u njegovu trenutačnu poziciju. Sudionici imaju i ograničenu mogućnost upravljanja obrade svojih transakcija. Uz financijski dio sustava, sudionici imaju uvid i u operativni dio poslovanja koji se odnosi na njih.

Kontrolna nadzorna funkcija u vezi je s funkcijom HNB-a u NKS-u jer HNB svakoga radnog dana postavlja limite poslovnim bankama te ih dostavlja NKS-u, a ujedno na temelju NKS-a HNB ima tijekom dana uvid u financijsku pozicije svih banaka, što joj jamči upravljanje i nadzor nad poslovanjem banaka.

Funkcija informiranja omogućuje kreiranje izlazne datoteke za električnu razmjenu (DER), mogućnost povezivanja na računalni sustav NKS-a radi uvida u trenutačno stanje obrade određenoga sudionika, mogućnost upozorenja telefonom ili telefaksom za neuobičajene situacije. Sve se informacije koje sudionik mora primiti u obračunskim transakcijama formiraju u izlaznim DER-ovima koji sadržavaju:

- poruke o platnim transakcijama koje su inicirali sudionici obračuna,
- poruke i potvrde o obavljenom obračunu zadanih naloga,
- poruke o pogriješcima,
- poruke o obračunu naloga zadanih od trećih strana,
- poruke slobodnog formata prikupljene tijekom ciklusa,
- dnevna izvješća.

Karakteristike NKS-a:

RAVNOPRAVNOST PRISTUPA – *Svim je depozitnim institucijama, tj. izravnim sudionicima platnog prometa, zajamčen ravnopravan pristup. Servisnim institucijama, koje obavljaju platni promet u ime i za račun banaka, pristup je dopušten na temelju ugovora s depozitnom institucijom.*

AUTORIZACIJA I AUTENTIFIKACIJA – *U sustav se upućuju transakcije zaštićene suvremenim kriptografskim metodama koje onemogućuju neovlaštenu manipulaciju podacima. Primijenjen je sustav elektroničkoga (digitalnoga) potpisa i enkripcija na telekomunikacijskim linijama.*

UPRAVLJANJE RIZIKOM – NKS *radi sa zajamčenim limitima. Prekoračenje limita nije moguće, ali se za podmirenje obveza rabe sredstava primljena od drugih sudionika u tijeku obračunskog dana. Na kraju dana postoji mogućnost dodatnog kreditiranja ili povećanja limita.*

NADZOR SUSTAVA - HNB *ima stalnu kontrolu i mogućnost uvida u stanje pojedinih banaka, a time i nadzor nad cijelim financijskim sustavom zemlje. HNB može u svakom trenutku isključiti pojedinu banku iz sustava, ako to smatra nužnim. Svaka banka može pratiti svoju poziciju u okviru NKS-a, bez obzira na to tko*

je uputio transakcije u sustav (banka ili treća strana). Omogućen je neposredan (on-line) uvid u stanje na obradnom računalu.

UPRAVLJANJE SUSTAVOM - *Sudionici NKS-a nisu samo promatrači odvijanja obračuna već imaju mogućnost izravnog utjecaja na tijek obračuna. To se u ponajprije odnosi na transakcije koje se nađu u redu čekanja; te transakcije sudionik može povući ili im promijeniti prioritet, čime utječe na tijek obračuna. Osim toga, sudionik može zatražiti primitak obrađenih transakcija u bilo kojem trenutku, ne čekajući kraj ciklusa.*

KATEGORIZACIJA TRANSAKCIJA - *Svakoj se transakciji dodjeljuje prioritet kojim se određuje redoslijed obračuna. Osim prioriteta, redoslijed obračuna ovisi i o vremenu njihova primitka u NKS.*

RED ČEKANJA - *Transakcije za izvršenje za koje nema dovoljno sredstava na računu banke čuvaju se u redu čekanja kojim se može upravljati – povlačiti transakciju, mijenjati prioritete. Ako se do kraja dana ne osiguraju sredstava za obračun, transakcije se vraćaju kao neizvršene.*

AUTOMATIZIRANA UPOZORENJA - *U slučajevima kada je sudionicima odbačena ulazna datoteka i/ili nemaju dovoljno sredstava na svom obračunskom računu, sustav automatski šalje upozorenja HNB-u i bankama.*

Sudionici u platnome prometu mogu biti i treće strane. Reformom platnoga prometa banka može povjeriti FINI da u ime i za račun banaka, na temelju Ugovora i Tehnoloških modela obavlja poslove platnoga prometa za klijente banaka. Ovisno o ugovorenome, za klijente banaka obavljaju se sljedeći poslovi platnoga prometa:

- otvaranje i vođenje računa klijenata,
- vođenje registra računa klijenata,
- primitak i provjera ispravnosti naloga za plaćanje,
- obrada podataka iz naloga za plaćanje,
- obavljanje uplata i isplata gotovog novca,
- knjiženje platnih transakcija na računima,
- slanje i primitak platnih transakcija u sustave za obračun međubankovnih plaćanja,
- vođenje evidencije o redoslijedu plaćanja te drugih propisanih evidencija,
- izvješćivanje klijenata,
- pohrana i čuvanje dokumentacije s podacima o platnome prometu.

FINA je proces tehnološkoga modela platnoga prometa zatvorila s tri različita modela poslovanja.

MODEL I - Puni model u ime i za račun banke

U ovome osnovnom modelu banka može povjeriti FINI vođenje računa klijenata i obavljanje svih poslova platnoga prometa. Otvaranje računa može obavljati banka ili FINA. Ako FINA obavlja otvaranje računa, onda to radi u ime i za račun banke na temelju Ugovora i Tehnoloških modela. U tom se modelu obavljaju svi poslovi platnoga prometa: primitak naloga, kontrola ispravnosti naloga, obuhvat, povlačenje naloga na zahtjev klijenta, formiranje i slanje u NKS u ime banke, evidentiranje po računima klijenata, evidentiranje na obračunskim računima banke, izvješćivanje klijenata banke i banke, rješavanje reklamacija i arhiviranje svih podataka iz obrade naloga platnoga prometa.

MODEL II – Puni model s implementacijom servisa FINE u poslovnu mrežu banke

Uključuje model I s time da proširuje model I tako da banka implementira servis FINE u vlastitu poslovnu mrežu banke. Banka opslužuje dio svojih klijenata uporabom servisa FINE u poslovnom prostoru banke.

MODEL III – Model odabranih usluga platnoga prometa za klijente banke

U ovome modelu račune klijenata vodi banka u svom sustavu. Uloga FINE kod otvaranja računa je posrednička. Klijentu je prepušten odabir mjesta korištenja usluga platnoga prometa (u FINI ili u banci).

PITANJA I ZADATCI

Definiraj platni promet i koji su poslovi platnoga prometa?

Koje je značenje platnoga prometa za ekonomiju?

Koje platne usluge nisu dio platnoga prometa?

Koja je uloga banaka i štednih banaka kao ovlaštenih organizacija platnoga prometa?

Definiraj prijeboj, cesiju agsignaciju i oprimjeri.

Zbog čega su se prijeboj, cesija i asignacija razvile kao mehanizam plaćanja?

Koji uvjeti moraju biti ispunjeni da bi moglo doći do poslova prijeboja, cesije i asignacije?

Definiraj dvije vrste prijeboja.

Poduzeće A ima potraživanje prema poduzeću B i prema poduzeću C. Istovremeno poduzeće C ima potraživanje prema poduzeću A. Koju bi vrstu prijeboja predložio/predložila i koliko je prijeboja potrebno u ovome slučaju?

Koja je razlika između prijeboja i cesije?

Koja je razlika između cesije i asignacije?

Koja je uloga HSVP-a u platnome prometu i pod čijom je kontrolom HSVP?

Tko upotrebljava NKS i koje su njegove prednosti?

Koja tri modela rabi FINA?

I - b) PASIVNI BANKARSKI POSLOVI

U OVOME POGLAVLJU

Poslovanje banke može se najjednostavnije predložiti putem protoka novca u banci. Već je definiran najvažniji uvjet koji je potreban da bi klijenti mogli poslovati s bankom – otvaranje računa. Otvaranje računa također je uvjet da banka može prikupiti sredstva. U ovom će dijelu biti analizirana pasiva banke, s posebnim naglaskom na karakteristike bankarske pasive te što ona znači za banku a što za klijenta. U pasivi banke novac „ulazi“ u banku i nakon odvajanja sredstava za propisanu regulativu banka može raspolagati s prikupljenim sredstvima. Banka raspolaže s novcem u aktivu banke, a kada banka plasira sredstva, onda novac „odlazi“ iz banke. Ulaz novca kroz pasivu i njegovo plasiranje kroz aktivu banke bio bi opis poslovanja banke ako bismo gledali poslovanje banke kroz kretanje novca u bilanci banke. Banke su kroz strukturu proizvoda u pasivi omogućile klijentima da jasno definiraju svrhu sredstava koje posuđuju bankama. Svrha računa u banci najbolje se vidi putem vrsta računa koje klijent može otvoriti.

U ovom je poglavlju bitno:

- upoznati vrste računa koje klijent može imati u banci,
- shvatiti kako vrste računa utječu na poslovanje banke,
- obratite pozornost na dvije karakteristike sredstava koje banka prima: trajanje i valutu.

1. DEPOZITI (RAČUNI)

U poglavlju o platnom prometu nisu prikazane vrste računa koje klijenti mogu imati kod banke. Poslovanje putem računa dio je platnoga prometa, a da bi klijenti mogli poslovati, trebaju različite vrste bankovnih računa.

Prikupljena sredstava dolaze u banku putem individualnih računa. Da bi se moglo poslovati s bankom, potrebno je imati otvoren račun u toj banci. Prilikom otvaranja računa klijent mora jasno definirati svrhu računa i za koga se otvara račun. **Otvaranje računa znači početak poslovnoga odnosa između klijenta i banke.** Otvaranjem računa klijent u banci dobiva broj računa koji jedinstveno pripada klijentu. Putem broja računa banka prepoznaje klijenta kao jedinstvenoga. Otvaranje računa poslovni je događaj, ali taj poslovni događaj nema utjecaja na bilancu banke jer je otvaranje računa samo administrativno registriranje klijenta u kompjutorskom

sustavu banke. Za promjenu vrijednosti računa potrebno je napraviti uplatu na taj račun, odnosno obaviti novčanu transakciju.

Definicija: Transakcija je svaki poslovni događaj koji stvara promjenu stanja računa klijenta.

Definicija: Stanje računa je trenutno novčano stanje na računu ili vrijednost sredstava koji se nalaze na računu.

Primjer: *Klijent otvori račun u banci i oroči depozit na 6 mjeseci. Nakon 6 mjeseci banka pripisuje kamatu. Iako je depozit istekao, klijent može ostaviti novac na računu. Nakon 7 mjeseci od originalnoga oročenja klijent povuče polovinu sredstava koja su na računu, jer mu je zatrebao novac. Koliko je ovdje bilo transakcija? Odgovor je tri. Prva transakcija je bila deponiranje novca na račun. Definirali smo da otvaranje računa nije transakcija. Druga transakcija je bila kada je banka pripisala kamatu na oročena sredstva na računu. Prije pripisa kamata, na računu je bio samo oročeni novac. Kada je banka pripisala kamatu, stanje na računu se promijenilo, vrijednost računa uvećala se za kamate. Treća transakcija je bila kada je klijent povukao novac. Sve tri transakcije uzrokovale su promjenu stanja na računu. Prva transakcija je vrijednost računa koja se s 0 primijenila na vrijednost oročenih sredstava, druga transakcija je povećala inicijalnu vrijednost računa za pripisanu kamatu, a treća transakcija smanjila je količinu novca na računu za veličinu povučenoga novca.*

Do sada je bilo riječi o generičkom terminu „račun“ u banci, a slijedi detaljnija podjela po vrstama računa koji se nalaze u banci. S obzirom na činjenicu da hrvatski građani veliki dio svoje štednje drže u stranoj valuti, prvo je prikazana podjela računa s obzirom na valutu koja se drži na računu.

1.1. PODJELA DEPOZITA (RAČUNA) PO VALUTI

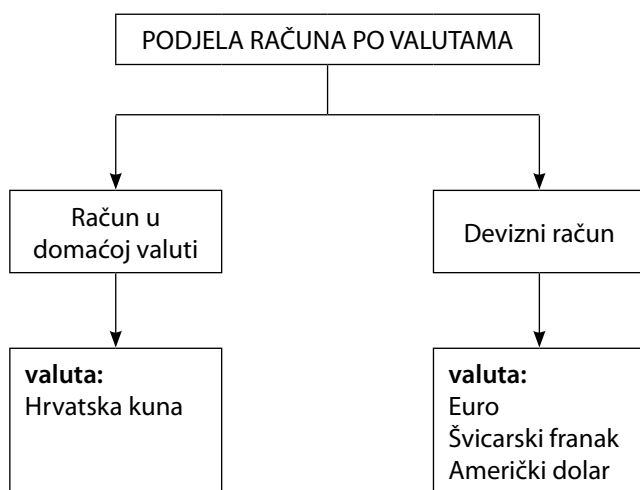
Podjela računa po valuti ovisi o tome koja valuta se može nalaziti na pojedinom računu. Za svaku valutu koju klijent želi držati u banci, banka traži otvaranje zasebnih računa. Nije moguće istovremeno imati različite valute na istome računu. Ovo pravilo postoji iz praktičnih razloga, kako bi se u svakom trenutku moglo utvrditi koliko se sredstava nalazi na računu te kako bi se mogla pratiti promjene i transakcije po računu.

Domicilna valuta je valuta koja je legalno sredstvo plaćanja u određenoj zemlji. Devizna valuta je strana valuta, to jest valuta koja predstavlja sredstvo plaćanja drugih država i nije legitimno sredstvo plaćanja u državi u kojoj posluje klijent. Sukladno tomu prva podjela računa je na:

- račun u domaćoj valuti,
- devizni račun.

Napomena: Valuta koja se rabi ne mora nužno biti originalna valuta države u kojoj se odvija poslovanje. Radi različitih razloga pojedine države, kao sredstvo plaćanja rabe valute drugih država. Ekvador, primjerice, rabi američki dolar kao sredstvo plaćanja, tj. valuta koja nema obilježja države Ekvador. Također postoje i monetarne unije gdje se države udruže i imaju zajedničku valutu. Primjer toga je, naravno, euro - jedna zajednička valuta 16 država Europe.

10) Slika: Podjela računa

Nameće se pitanje zašto građani i poduzeća trebaju devizne račune. Odgovor je relativno jednostavan ako je riječ o poduzećima. Hrvatska je mala otvorena ekonomija, a to znači da jako puno roba i usluga prolazi kroz Hrvatsku. Postoji, također, jako puno roba i usluga koje Hrvatska ekonomija uvozi ili izvozi. Ako poduzeće uvozi robu, treba imati valutu zemlje iz koje uvozi robu kako bi se moglo obaviti plaćanje. Naravno, tu valutu drži na svojem deviznom računu kako bi poduzeće moglo razlikovati količinu sredstava kojima raspolaže u domaćoj valuti od količine sredstava koja se nalaze u stranoj valuti.

Ugovor po viđenju u kunama

PRIVREDNA BANKA ZAGREB

PRIVREDNA BANKA ZAGREB - DIONIČKO DRUŠTVO, Zagreb, Račkoga 6, OIB 02535697732, upisana u sudski registar Trgovačkog suda u Zagrebu pod brojem upisa 080002817, (u daljnjem tekstu: Banka)

i

>ime i prezime >, >datum rođenja > OIB >, ulica i kućni broj, poštanski broj, broj osobne isprave/PU (u daljnjem tekstu: Položitelj)

zaključuju

UGOVOR O ULOGU NA ŠTEDNJU U KUNAMA

OTVARANJE RAČUNA

Članak 1.

Banka otvara Položitelju račun broj _____ u kunama.

SREDSTVA NA RAČUNU I RASPOLAGANJE SREDSTVIMA

Članak 2.

Na račun iz članka 1. ovog Ugovora Banka se obvezuje primiti, a Položitelj položiti sredstva koja se vode kao ulog na štednju po viđenju u kunama.

Banka Položitelju izdaje kunsku štednu knjižicu u koju se upisuju svi podaci o uplatama, isplatama te o stanju sredstava na računu.

Sredstvima na računu iz točke 1. ovog Ugovora s pripadajućom kamatom iz članka 3. ovog Ugovora Položitelj i/ili opunomoćenik raspolažu predloženjem kunske štedne knjižice i važeće osobne identifikacijske isprave.

KAMATE I NAKNADE

Članak 3.

Na sredstva iz članka 2. ovog Ugovora Banka obračunava i plaća kamatu po kamatnoj stopi koja je promjenjiva, a utvrđuje se sukladno Informaciji o načinu promjene kamatnih stopa po depozitima građana i Načelima za utvrđivanje kamatnih stopa te načina i dinamike obračuna kamate po kreditima i depozitima Privredne banke Zagreb – dioničko društvo.

Banka obračunava kamatu mjesečno u kunama i pripisuje sredstvima na računu iz točke 1. ovog Ugovora svakog 31.12. u kalendarskoj godini i na dan saldacije računa.

Kamatna stopa na dan zaključenja Ugovora je _____ % godišnje, promjenjivo.
(kamatna stopa)

Položitelj potvrđuje da je, sukladno važećim propisima, upoznat s uvjetima depozita i efektivnom kamatnom stopom koja je jednaka nominalnoj kamatnoj stopi.

Položitelj se obvezuje Banci platiti naknadu za otvaranje računa kao i sve naknade koje proizlaze iz ovog Ugovora sukladno Tarifi Banke, a koja mu je dostupna u poslovnicama Banke te putem drugih distribucijskih kanala.

Položitelj ovlašćuje Banku da sve dospjele naknade koje proizlaze iz ovog Ugovora, bez njegove daljnje suglasnosti naplati na teret računa iz članka 1. ovog Ugovora.

OBAVJEŠTAVANJE

Članak 4.

Banka Položitelja obavještava o promjenama i stanju uloga na štednju evidentiranjem promjena u štednoj knjižici.

Banka će također Položitelja obavještavati o stanju uloga na štednju na zadnji dan kalendarske godine, pisanim putem ili putem drugog distribucijskog kanala, ovisno o odabiru Položitelja.

TRAJANJE I OTKAZ UGOVORA

Članak 5.

Ovaj Ugovor se zaključuje na neodređeno vrijeme. Svaka ugovorna strana može otkazati ovaj Ugovor, pisanim putem. U slučaju otkaza, Položitelj je obavezan podmiriti sve obveze koje proizlaze iz ovog Ugovora.

Ako Položitelj ili opunomoćenik ne postupaju u skladu s odredbama ovog Ugovora i prekorače raspoloživi saldo na računu iz članka 1. ovog Ugovora, Položitelj ovlašćuje Banku da bez ikakve daljnje suglasnosti i obavijesti i bez intervencije suda može naplatiti dospjele tražbine koje nastanu iz ovog Ugovora iz sredstava priljeva na ulog na štednju po viđenju i/ili prijebom s drugih depozitnih računa koje Položitelj ima u Banci.

U slučaju iz prethodnog stavka Banka će:

- blokirati račun,

- provesti postupak opominjanja,
- naplatiti tražbine iz sredstava koja pristignu na račun,

Ako na računu nema sredstava za podmirenje dospjelih tražbina, Banka može raskinuti Ugovor, zatvoriti račun i pokrenuti postupak naplate svojih tražbina.

Ukoliko Banka zatvori račun zbog neaktivnosti smatrat će se da je ovaj Ugovor raskinut danom zatvaranja računa, o čemu će Banka obavijestiti Položitelja. Položitelj je obavezan podmiriti sve obveze koje dospiju na naplatu do zatvaranja računa.

UVJETI POSLOVANJA

Članak 6.

Potpisom ovog Ugovora Položitelj izjavljuje da je upoznat s odredbama Općih uvjeta poslovanja Privredne banke Zagreb d.d. Zagreb s fizičkim osobama, Informacije o načinu promjene kamatnih stopa po depozitima građana, Načela za utvrđivanje kamatnih stopa te načina i dinamike obračuna kamate po kreditima i depozitima Privredne banke Zagreb – dioničko društvo i Tarife Banke, koji su sastavni dio ovog Ugovora, te pristaje na njihovu primjenu.

Ukoliko Banka Položitelju omogući obavljanje određenih platnoprmetnih transakcija s računa/na račun iz članka 1. ovog Ugovora, primijenit će se na odgovarajući način Opći uvjeti poslovanja Privredne banke Zagreb d.d. Zagreb za platni promet s fizičkim osobama, koji su sastavni dio Općih uvjeta poslovanja Privredne banke Zagreb d.d. Zagreb s fizičkim osobama.

Akti iz prethodnog stavka dostupni su Položitelju u poslovnica Banka i na internet stranici www.pbz.hr.

Položitelj je suglasan da se na sve što nije regulirano ovim Ugovorom primjenjuju akti iz prethodnog stavka.

NADLEŽNOST SUDA

Članak 7.

Za eventualne sporove koji proizađu iz ovog Ugovora nadležan je sud prema sjedištu Banke.

Članak 8.

Ovaj Ugovor je zaključen u Poslovnici _____, u tri istovjetna i jednakovaljana primjerka od kojih se jedan uručuje Položitelju, a dva zadržava Banka.

U _____, dana _____

POLOŽITELJ
ispis ime i prezime Položitelja

potpis Položitelja

BANKA

ovjera Banke

Tradicija hrvatskih građana je štedjeti u stranoj valuti. Ta je tradicija nastala iz povijesnih okolnosti kada je zbog velikih stopa inflacije često dolazilo do nestabilnosti domicilne valute. Kako bi se to izbjeglo, građani traže stabilnost koju onda pronalaze u stranoj valuti. Da bi mogli štedjeti u stranoj valuti, građani moraju imati devizne račune. Nakon podjela računa po valutama, slijedi podjela računa po njihovoj namjeni.

1.2. PODJELA DEPOZITA (RAČUNA) PO NAMJENI

Kod podjele računa po valutama bitno je znati koju valutu građani i poduzeća (ili drugi klijenti banke) drže na računu. U nastavku će biti riječi o namjeni računa, odnosno za što pojedini klijenti rabe svoje račune. Tako se računi po namjeni dijele na:

- tekući račun – osnovni račun za građane putem kojega građani ostvaruju dnevne transakcije;
- žiro-račun – osnovni račun za poduzeća putem kojega poduzeća ostvaruju svoje dnevne transakcije. Žiro-račun mogu imati i građani kako bi putem njega primali dohotke koji ne dolaze izravno od plaće;
- štedni račun – račun na kojemu klijenti drže i oročavaju višak sredstva. Građani obično imaju štedne račune, dok poduzeća obično individualno ugovaraju depozite.

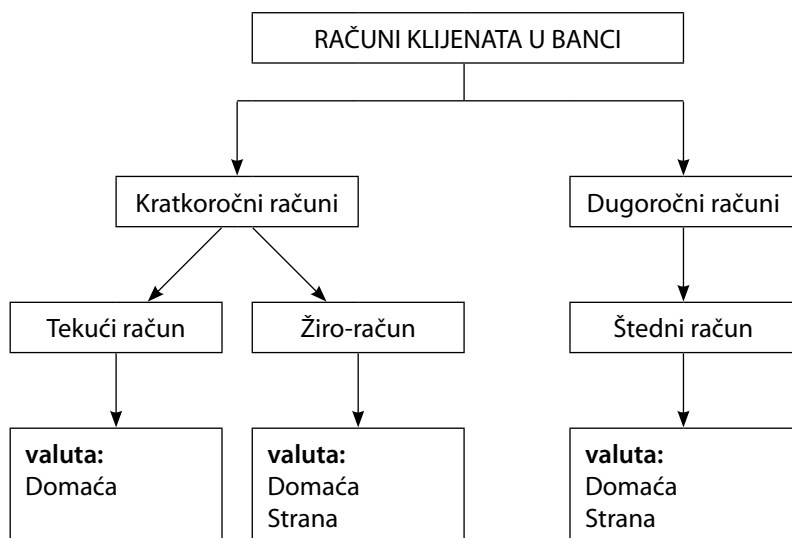
Tekući račun je osnovni račun za poslovanja banaka s građanima. Banke obično traže potvrdu o stalnom izvoru prihoda kao preduvjetu za otvaranje tekućeg računa. Drugim riječima, banka će od klijenta tražiti da se prihodi klijenta uplaćuju na tekući račun. Pod prihodima banka smatra da klijent na taj račun dobiva plaću ili mirovinu

Definicija: Poslati uplatu na račun ili izvršiti plaćanje na račun znači putem naloga izdanog banci promijeniti stanje na računu, odnosno izvršiti plaćanje.

U slučaju uplate na račun, transakcija se registrira kao promijenjena vrijednosti stanja na računu, čime se povećava vrijednosti računa. Uvjet da bi se mogla ostvariti uplata na račun jest da se banci točno specificira na koji račun treba izvršiti uplatu. Specifikacija računa obavlja se putem davanja broja računa. Putem jedinstvenoga broja računa banka prepoznaje kojemu je klijentu transakcija namijenjena i u kojoj banci se nalazi račun.

Računi se mogu podijeliti po namjeni i po valuti. Prethodna podjela računa po valuti može se ujediniti s podjelom po ročnosti:

11) Slika: Računi klijenata u banci

Žiro-račun mogu imati i građani i poduzeća. Za građane je žiro-račun račun na koji mogu primati dodatne prihode koje ostvaruju. Za poduzeća je žiro-račun osnovni račun putem kojega poduzeća obavljaju svoje poslovanje. I žiro-račun i tekući račun imaju svoj jedinstveni broj kojim banka razlikuje individualne klijente te kako rasporediti uplate.

Žiro-račun može biti u valuti koja rabi se u poslovanju. Poduzeće koje posluje s inozemstvom imat će devizni žiro-račun kako bi na njega moglo primati uplate iz inozemstva, ako su te uplate u stranoj valuti. Nije potrebno otvarati račune za sve valute s kojima poduzeće posluje. Poduzeće može otvoriti račune i podračune za nekoliko osnovnih valuta s kojima se najčešće susreće u poslovanju. U slučaju kada prima uplate, poduzeće može specificirati u kojoj valuti želi uplatu. Kada poduzeće mora napraviti uplate u valuta za koje nema račune, poduzeće može banci izdati nalog da obavi plaćanje u stranoj valuti. Da bi poduzeće došlo do strane valute, koristit će se slobodnim sredstvima za FX transakciju, a potom će banka obaviti plaćanje u željenoj valuti.

Štedni račun služi za dugotrajnije odlaganje sredstava koji se oročavaju na određeni vremenski rok. Minimalni je rok oročenja koje banke nude svojim klijentima jedan mjesec. Određenim klijentima banka putem Sektora riznice omogućuje i kraća oročenja koja mogu imati ročnost samo jedan dan ili noć.

Podjela računa po valuti i po vremenskom trajanju vrlo su bitna za banku. Valuta sredstava koji su povjereni banci diktira valutu sredstava koje će banka plasirati. Banka mora imati uravnoteženi sastav valuta u pasivi i u aktivi. Ako je većina pasive banke u stranoj valuti, većina aktive banke će također biti u stra-

noj valuti. Vrijeme na koje je banka dobila sredstava je također značajno. Banka mora planirati vremensko trajanje plasmana sukladno vremenskom trajanju sredstava koje je primila. Ako banka prima samo kratkoročna sredstva (tekući i žiro-računi) da bih zadržala vlastitu sposobnost poslovanja i izvršavanja transakcija, banka mora isto tako imati kratkoročne plasmane. Ako banka ima izvore sredstava koji su dugoročni (oročena štednja), banka može plasirati sredstva na duža vremenska razdoblja a da pritom ne ugrožava vlastitu likvidnost.

Plasmani banke po trajanju i valuti izravno uvjetuju karakteristike sredstava koje je banka prikupila, ali je bitno naglasiti da na odabir strukture usluga banke utječu i promjene vrijednosti valute i kamatna stopa.

1.3. IZRAČUN KAMATE I ODABIR VALUTE

Štedni račun ovisi o želji klijenta, tj. o tome u kojoj valuti želi držati štednju. Rok trajanja depozita također ovisi o individualnoj želji klijenta koja mora biti usuglašena s mogućnošću oročenja koje je banka voljna ponuditi. S obzirom na to da banka prima sredstava i mora poštovati želje klijenata, karakteristike pasive diktiraju će karakteristike aktive. Štednja u stranoj valuti predstavlja rizik i za banku i za klijenta. Promjene u tečaju (odnosu između dviju valuta) mogu promijeniti vrijednosti sredstava koje klijent ima u banci. Zato treba razmotriti definiciju valutnoga rizika i što valutni rizik znači za pojedinoga klijenta. Kontrola valutnoga rizika banke prikazana je u poglavlju o rizicima.

Definicija: Valutni rizik je rizik koji klijent banke preuzima na sebe kada ima sredstva u banci u stranoj valuti. Klijent je podložen valutnom riziku kada zbog promjene tečaja dolazi do promjene vrijednosti klijentove imovine ili klijentovih dugovanja.

Primjer: Dana 1. siječnja 2008. klijent ima 1000 eura depozita. Neka je tečaj eura i kune $1\text{EUR} = 7,4\text{ HRK}$ toga dana. U tom slučaju depozit od 1000 eura vrijedi 7400 kuna ($1000\text{ vrijednost u eurima} \cdot 7,4\text{ tečaj}$). Nakon godinu dana, 1. siječnja 2009., vrijednost tečaja se promijenila i sada je tečaj $1\text{EUR} = 7,2\text{ HRK}$. U tom slučaju depozit od 1000 eura ne vrijedi više 7400 kuna nego vrijedi 7200 kuna ($1000\text{ eura koje klijent ima} \cdot 7,2\text{ novi tečaj}$). U godinu dana vrijednost klijentova depozita izražena u domicilnoj valuti pala je za 200 kuna zbog smanjenja tečaja. S promjenom vrijednosti tečaja došlo je i do promjene vrijednosti depozita

Definicija: **Aprecijacija tečaja** je jačanje tečaja. **Valuta** je **aprecirala** kada se **vrijednost valute u odnosu na drugu valutu povećala**. **Deprecijacija tečaja** je **slabljenje valute**. **Valuta** je **deprecirala** kada se **vrijednost valute u odnosu na drugu valutu smanjila**.

U primjeru je vidljivo da je tečaj bio 1 EUR = 7,4 HRK, a nakon godine dana tečaj je bio 1EUR = 7,2 HRK. Za jedan euro može se kupiti manje kuna nakon godine dana, odnosno može se reći da je potrebno izdvojiti manje kuna da bi klijent kupio jedan euro. S obzirom na to da se s jednim eurom kupuje manje kuna, kaže se da je euro deprecirao, a kako treba izdvojiti manje kuna za jedan euro, kaže se da je kuna aprecirala ili ojačala.

U primjeru je vidljivo da je kuna ojačala i da je vrijednost depozita klijenta, koji je u eurima, smanjena kada se taj isti depozit izrazi u kunama. Iz primjera je razvidno da držanjem depozita u eurima dolazi do smanjenja imovine klijenta.

Definicija: Kada dođe do primjene imovine zbog promjene u tečaju valuta, kaže se da je došlo promjene vrijednosti imovine zbog tečajnih razlika. Ako promjena tečaja vodi do povećanja imovine, riječ je o pozitivnoj tečajnoj razlici. Ako promjena tečaja vodi do gubitka imovine, riječ je o negativnoj tečajnoj razlici.

U primjeru klijent je ostvario gubitak zbog promjene vrijednosti tečaja.

Tablica 2: *Gubitak vrijednosti depozita zbog tečajnih razlika*

Datum	Tečaj	Vrijednost
1. 1. 2008	7,4	7400
1. 1. 2009	7,2	7200
	Neto razlika	-200

Primjer: Pogledajmo suprotnu situaciju u kojoj dolazi do slabljenja tečaja kune. Tečaj na dan 1. siječnja 2009. je 1 EUR = 7,2 HRK, a godinu dana poslije, na dan 1. siječnja 2010., tečaj je 1 EUR = 7,8 HRK. Račun dobiti i gubitka po tečajnim razlikama je:

Tablica 3: *Dobit vrijednosti depozita zbog tečajnih razlika*

Datum	Tečaj	Vrijednost
1. 1. 2008	1€ = 7,4 HRK	7400
1. 1. 2009	1€ = 7,8 HRK	7800
	Neto razlika	+400

Ako se dogodilo da je kuna oslabila, klijent banke je ostvario pozitivne tečajne razlike i vrijednost depozita se povećala.

Primjer: *Klijent banke ima 7.400 kuna. Taj novac predstavlja višak sredstava i klijent ga želi oročiti. Iako je vrijednost u kunama, klijent želi napraviti devizni depozit. Ako je tečaj 1 EUR = 7,4 HRK, klijent će dobiti 1.000 eura koje će oročiti po kamatnoj stopi od 7%.*

Nakon godinu dana osoba iz primjera dobit će 1070 eura. *Na depozit je ostvarena kamata. Pogledajmo kako je promjena tečaja utjecala na povrat koji je ostvario klijent. Za godinu dana tečaj se promijenio i sada više nije 1 EUR = 7,4 HRK nego*

1 EUR = 7,178 HRK. *Znači, za godinu dana tečaj je ojačao 3%.*

Koliko sada ima štediša u kunama? *1070 eura * 7,178 = 7.680,46 kuna. Štediša je počeo sa 7.400 kuna, a sada ima 7.680,46 kuna. Znači da je klijent ostvario povrat od 280,46 kuna, ali manje od očekivanih 518 kuna (7400*7%).*

Promjene tečaja koje su analizirane u primjerima izravno utječu na poslovanje banke. Svaka promjena vrijednosti ima utjecaj na poslovanje banke jer banka mora nekako računovodstveno pokriti i tečajne razlike. Zbog promjenjivosti tečaja, banka je izložena valutnome riziku i mora naći način da se zaštitila od valutnog rizika. Jedan od načina na koji se banka štiti od valutnoga rizika je da ima istu valutnu strukturu u aktivi kao što je ima u pasivi.

Nakon analize tečaja, slijedi analiza kamatne stope. Kamatna stopa je cijena koju banka plaća na sredstava koja dobiva od klijenata. Treba znati kako kamatna stopa utječe na dužinu sredstava koje banka prima i kako kontrola kamatne stope može utjecati na ponašanje klijenata.

Osnovna formula za vremensku vrijednost novca:

$$FV = P(1+r)^n$$

FV – buduća vrijednost

P – glavnica

r – kamatna stopa

n – vremensko trajanje

Do sada su prezentirana dva obračuna kamate: konformni i jednostavni obračun kamata. Razlika između dva načina obračuna kamate je veličina kamatnoga troška koji banka mora platiti za uporabu sredstava.

Primjer: *Klijent oroči 1000 kuna po 7% na 5 godina. Pogledajmo izračun kada rabi-
mo jednostavno ukamačivanje i kada rabimo složeno ukamačivanje. Jednostavnu
kamatnu obračunavamo tako da kamatnu stopu pomnožimo s glavnicom:*

$$FV = P + P * r = 1000 + 1000 * 0,07 * 5 = 1350$$

Složenu kamatu obračunavamo rabeći formulu:

$$FV = P(1+r)^n = 1000 * (1+0,07)^5 = 1000 * 1,4025 = 1402,5$$

*Zbog različita obračuna kamate, klijent ima različit prinos na depozit, ali i banka
ima različit kamatni trošak.*

Tablica 4: Različiti obračuni kamata

JEDNOSTAVNI OBRAČUN KAMATA						
Vremensko razdoblje	0	1	2	3	4	5
Glavnica	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Kamatna stopa	7%	7%	7%	7%	7%	7%
Ukupna kamata	0	70	70	70	70	70
Ukupna vrijednost depozita	1.000	1.070	1.140	1.210	1.280	1.350
SLOŽENI OBRAČUN KAMATA						
Vremensko razdoblje	0	1	2	3	4	5
Glavnica	1.000	1.070	1.144	1.225	1.310	1.402
Kamatna stopa	7%	7%	7%	7%	7%	7%
Ukupna kamata	0	70	144,9	225	310,8	402,5
Ukupna vrijednost depozita	1.000	1.070	1.144,9	1.225	1.310,8	1.402,5

U tablici je vidljivo da složeni obračun kamate ostvaruje kamatu na kamatu. Kod složenog obračuna kamate, kamata postaje novom glavnicom zbog toga je i trošak banke veći kod složenog obračuna kamate.

Klijenti banke imaju različite mogućnosti oročenja s obzirom na vremensko tra-
janje oročenja: od 1 mjeseca do nekoliko godina. Klijentima su također, s obzirom
na vrijeme, ponuđene različite kamatne stope, ovisno o vremenskome trajanju oro-
čenja. Visina kamatne stope je proporcionalna s dužinom oročenja. Banka na ovaj
način nastoji na što duži rok vezati štednju klijenta; što je štednja vezana na duži
rok, banka ima više opcija za uporabu sredstava. Banka će isto tako nastojati kreirati
što više proizvoda koji u sebi sadržavaju jednostavan obračun kamatne stope jer će
na taj način banka imati manje kamatne troškove.

Slijedeći istu logiku, banka će kreirati proizvode koji će nagrađivati klijente banke s višom kamatnom stopom za duža oročenja. Na ovaj način banke nastoje zadržati sredstva klijenata što je duže moguće. Banke imaju i depozite koji omogućuju podizanje kamate za vrijeme trajanja oročenja. Svaki put kada klijent podigne kamatu, ta kamata ne može postati dijelom glavnice i banka ne mora plaćati kamatu na kamatu.

Da bi klijent mogao poslovati s bankom, mora u banci otvoriti račun. Da bi mogao otvoriti račun, klijent mora banci dati na uvid određenu dokumentaciju.

Dokumentacija potrebna za otvaranje bilo kojega računa u banci:

- preslika identifikacijske isprave,
- izjavu za otvaranje računa građana,
- kao dodatnu dokumentaciju nerezidenti moraju dostaviti presliku putovnice.

Tekući račun traži dodatnu dokumentaciju:

- dokaz o mjestu boravka, odnosno prebivališta,
- presliku identifikacijske isprave za rezidente s boravkom od najmanje 183 dana,
- potvrdu o redovitim primanjima.

Primijetite koliko je dokumentacije potrebno za otvaranje računa u banci. Iz navedenoga se vidi da banka za otvaranje računa uglavnom traži potvrdu o identitetu i mjestu stanovanja. Druga dokumentacija je samo dodatna. U poglavlju o kreditima također postoji popis dokumentacije. Usporedite li popis dokumentacije potreban za otvaranje računa i onaj potreban za kredit u banci, shvatit ćete zašto se potrebna dokumentacije razlikuju.

2. IZVORI SREDSTAVA U PASIVI

Računi koje pojedini klijenti imaju u banci nisu jedini način na koji banka može doći do sredstava. Postoje i drugi izvori, tako da se može analizirati svaka banka po karakteristikama izvora sredstava u pasivi. Za banku je bitno pratiti strukturu pasive, što se događa u nekoliko dimenzija: ročnost, valuta, sektor. U ovome poglavlju analizira se podrijetlo sredstava u pasivi te razmatra sektorska struktura pasive. Na početku se definiraju izvori sredstava s obzirom na način na koji su „došli u banku“. Izvori se, po načinu prikupljanja sredstava s kojima banka raspolaže u pasivi banke, mogu podijeliti na **primarne i sekundarne izvore sredstava**.

Definicija: Primarni izvori sredstava su svi izvori sredstava kod kojih su klijenti ponudili svoja sredstva na raspolaganje banci.

Definicija: Sekundarni izvori sredstava su izvori sredstava koje je banka morala aktivno prikupljati na kratkoročnim i dugoročnim tržištima kapitala.

Poslovanje banke ograničeno je pasivom banke. Već je definirano da vremensko trajanje pasive i valutna struktura pasive diktiraju strukturu aktive. Veličina aktive i mogućnost davanja kredita zadani su izvorima sredstava banke.

Banka koja ne može prikupiti dovoljno sredstava za željeno kreditiranje iz primarnih izvora sredstava, mora se okrenuti sekundarnim izvorima sredstava. Banka poseže za sekundarnim izvorima sredstava radi dva osnovna razloga:

- kako bi zadovoljila kratkoročne potrebe za likvidnošću. Obično je pod kontrolom Sektora riznice;
- kako bi došla do dugoročnih izvora sredstava koji joj omogućuju dugoročne plasmane. Obično je pod kontrolom Sektora dugoročnoga financiranja.

Građani i poduzeća s kojima banka posluje najčešći su primarni izvor financiranja za banku. Sektori koji za banku mogu biti izvor sekundarnih izvora financiranja su:

- banke,
- fondovi (investicijski, hedge, mirovinski),
- vlasnici,
- drugi sudionici na tržištu novca i tržištu kapitala,
- središnja banka,
- poduzeća.

Teško je napraviti podjelu po sektorima jer je moguće da banka različito karakterizira depozite istoga klijenta s obzirom na izvore sredstava. To je vidljivo na primjeru velikih poduzeća koja imaju svoje žiro-račune kod nekoliko banaka. Sredstva na žiro-računu poduzeća karakteriziraju se kao primarni izvori sredstava. Isto je tako moguće da sektor riznice traži od pojedinoga poduzeća da iz jedne banke prebaci sredstva u drugu banku i oroči ih. Ako je cijena zadovoljavajuća, poduzeće će napraviti kratkoročni depozit putem Sektora riznice banke. Takav kratkoročan depozit, koji je poduzeće ugovorilo sa Sektorom riznice, treba se smatrati sekundarnim izvorom sredstava. Može se dogoditi da jedno poduzeće bude istovremeno izvor i primarnih i sekundarnih izvora financiranja u pojedinoj banci. Iako je primjer zanimljiv, u bankarskoj praksi je relativna rijetkost da je jedan klijent izvor i primarnih i sekundarnih izvora sredstava; banka možda ima samo nekoliko takvih klijenata. Kod podjele sredstava na primarne i sekundarne bitno je imati na umu je li banka aktivno tražila sredstva ili nije. Aktivno traženje sredstava u pravilu karakterizira sekundarne izvore financiranja.

Sredstva koja prikuplja Sektor riznice u banci su kratkoročna sredstva koja banka rabi kako bi zadovoljila kratkoročnu likvidnost i kontrolirala protok novca u banci. Za financiranje kredita banci su potrebna dugoročna stabilna sredstva koja se također mogu prikupiti kroz sekundarne izvore sredstava. Primjeri dugoročnih izvora sredstava mogu biti:

- aktivno prikupljanje dugoročnih depozita,
- izdavanje obveznica kako bi se osiguralo dugoročno financiranje,
- dobivanje kredita od drugih banaka također radi osiguranja dugoročnoga financiranja,
- hibridni instrumenti koji su dio kapitala.

Karakteristika navedenih sekundarnih izvora sredstava njihova je dugoročnost, što za banku znači dodatnu stabilnost izvora financiranja. Dobivanje kredita od drugih banaka često je izvor financiranja za pojedine projekte ili za male banke. Dobivanje sredstava za određene projekte uobičajen je način na koji funkcioniraju neke trgovačke banke. Specijalizirane banke daju drugim bankama kredite, pod uvjetom da se ta sredstva rabe na točno određene načine.

Izvori sredstava banaka *iznimno su bitni za regulatore. Središnje banke (i drugi regulatori bankarskoga sustava) u pojedinim zemljama prate kakav je sustav pasive banaka u ekonomiji. Struktura pasive po izvorima sredstava može biti vrlo značajna u razdobljima ekonomskih kriza ili razdobljima raznih šokova za ekonomiju. U poglavljima koji slijede objašnjava se kako razviti kontrolu pasive i upravljanje kompletnom bilancom banke.*

Ovime je završeno poglavlje o depozitima, odnosno izvorima sredstava banke. Naglasak je bio na ulazu sredstava u banku i kako karakteristike pasive banke (sredstava koja ulaze u banku) diktiraju plasmane banke (sredstva koja izlaze iz banke), odnosno aktivu banke. Aktiva banke tema je kojom se bavi sljedeće poglavlje.

ZAKLJUČNA MISAO

U ovom je poglavlju prikazano kako sredstva ulaze u banku i koje vrste računa klijent može imati u banci. Svaki račun jasno definira namjenu sredstava koje je klijent povjerio banci. Iako su u ovom dijelu računi podijeljeni po namjeni i valuti, bitno je operativno shvatiti razliku među pojedinim računima. U drugim će dijelovima knjige posebno biti obrađeno kako trajanje sredstava povjerenih banci i valuta sredstava utječu na poslovne odluke banke i s kojim rizicima se susreće banka kada prikupi pojedina sredstva. Za one koji žele naučiti više, u dodatku je obrađena matematika vremenske dimenzije novca i sprječavanje pranja novca.

BITNI POJMOVI:

Transakcija

Stanje računa

Račun u banci

Podjela računa po valuti: domaća i strana valuta

Kamatna stopa

Tekući račun

Žiro-račun

Štedni račun

Podjela računa po vremenskome trajanju: kratkoročni i dugoročni računi

Tečajne razlike: aprecijacija i deprecijacija tečaja

Jednostavan i složen obračun kamate

Primarni izvori financiranja

Sekundarni izvori financiranja

PITANJA I ZADATCI

Definiraj kamatnu stopu.

Je li otvaranje poslovnoga računa transakcija?

Koja je razlika u namjeni računa između tekućega i štednoga računa?

Definiraj aprecijaciju i deprecijaciju tečaja.

Kada klijent oročava devizni depozit tečaj je 1EUR = 7,5 HRK. Klijent oročava depozit od 1000 eura na godinu dana po kamatnoj stopi od 5%. Na dan isteka oročenja tečaj je 1 EUR = 7,3 HRK. Koliki je klijentov prihod po kamatama u eurima? Koliki je kunski prihod klijenta od kamata u kunama po tečaju na dan isteka oročenja? Koliki je tečajni gubitak/dobit za klijenta kada se usporedi kamatni prihod po dva različita tečaja? Koliki je ukupni prinos klijenta u kunama kada se kamata u eurima prilagodi za promjenu tečaja? Koliki je ukupni postotni prinos klijenta s obzirom na vrijednost njegova depozita u kunama na dan isteka oročenja?

Koliki je ukupni kamatni prihod na oročenja od 10.000 kuna na 10 godina po kamatnoj stopi od 7% kada je obračun kamatne stope jednostavan?

Koliki je ukupni kamatni prihod na oročenja od 10.000 kuna na 10 godina po kamatnoj stopi od 7% kada je obračun kamatne stope komforan?

Koja je razlika u kamatnome prihodu iz prošla dva primjera i zašto?

U tekstu je napisano: "Poslovanje banke je ograničeno pasivom banke." Objasni tu rečenicu.

Objasni razliku između primarnih i sekundarnih sredstava za banku.

Tko su izvori sekundarnih sredstava za banku?

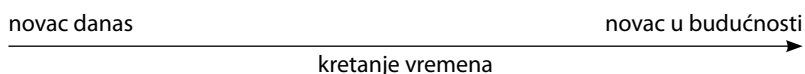
Na koja sredstava bi se banka trebala osloniti u svojem poslovanju - primarna ili sekundarna?

DODATAK ZA RAZUMIJEVANJE: VREMENSKA VRIJEDNOST I SPRJEČAVANJE PRANJA NOVCA

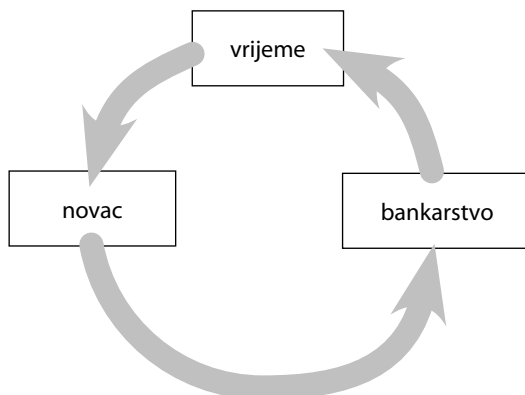
1. KAMATNA STOPA

Karakteristika novca je da nema istu vrijednost danas i u budućnosti. Problem vremena i novca, u stvari, odražava cjelokupni moderni monetarni sustav. S rastom cijena, novac danas vrijedi više nego što vrijedi novac sutra. Novac sutra će vrijediti manje nego danas zbog rasta cijena.

Banke uzimaju sredstva od onih koji imaju višak sredstava i plasiraju sredstva onima koji imaju manjak sredstava. U takvoj konstrukciji vrijeme je sastavio dio poslovnih odnosa banke. Oni koji imaju višak sredstava daju banci sredstva na određeni rok, dočim oni koji imaju manjak sredstava posuđuju od banke sredstva na određeni rok.

Višak sredstava ne može predstavljati mrtav kapital. Ako klijent plasira svoja sredstva banci, traži od banke naknadu za ustupljena sredstva. Ako pak klijent primi sredstva od banke, banka će ustupiti sredstva po nekoj cijeni. Odnos banke i klijenta je odnos koji postoji u vremenu, a **kamatna stopa isto tako u svojoj biti predstavlja i cijenu vremena, ali i buduću očekivanu cijenu novca.**

Gornja slika pokazuje kružni tok u poslovanju banaka. Banka raspolaže s novcem na određeno vrijeme; vrijednost novca se mijenja tijekom vremena, a kamatna stopa je cijena novca koja je stavljena na uporabu kroz neko vrijeme. Banka plaća kamatu (cijenu) onima od kojih je dobila novac na raspolaganje. Banka naplaćuje

kamatu (cijenu) od onih kojima je plasirala sredstava na određeno vrijeme. Jasno je postojanje trokuta: novac, kamata, vrijeme.

2. VREMENSKA DIMENZIJA NOVCA

Bitno je razumjeti jedno od najznačajnijih svojstava novca, a to je vremenska dimenzija novca, i koje su matematičke operacije vezane za vremensku preferenciju novca. Ovaj dodatak donosi kratak pregled matematičkih operacija. Isto će tako biti analizirane vrste kamatnih stopa s obzirom na način na koji se kamatne stope mijenjaju. Usluge banke u kojima je kamatna stopa nepromjenjiva za vrijeme trajanja ugovora imaju drugačije implikacije za banku od usluga kojima je kamatna stopa promjenjiva za vrijeme trajanja ugovora. Promjenjivost kamatne stope ima značajnu ulogu vezanu za cjenovni rizik kojemu je banka izložena. Problem cjenovnog rizika bit će detaljno razrađen u poglavlju o rizicima. Na samom početku potrebno je upoznati osnovne matematičke operacije.

Formula za sadašnju vrijednost novca je:

$$P = \frac{FV}{(1+r)^n}$$

Formula za buduću vrijednost novca je:

$$FV = P(1+r)^n$$

P – glavnica

FV – buduća vrijednost

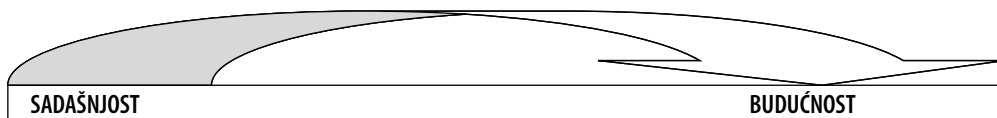
N – broj vremenskih razdoblja

r – kamatna stopa

Formula za buduću vrijednost novca je samo reorganizacija formule za sadašnju vrijednost novca. Da bi se jasnije mogao razumjeti odnos novca i vremena, potrebno je uporabiti vremensku liniju. Formula

$$FV = P(1+r)^n$$

se može prikazati na vremenskoj liniji:

Formulom za buduću vrijednost izračunava se koliko će novac u sadašnjosti vrijediti u budućnosti, uz pretpostavku da se na taj novac ostvaruje neki prinos i da je proces ukamaćivanja komforan.

Primjer: *Klijent oročava 10.000 kuna na 6 godina po kamatnoj stopi od 6%. Koliko će klijent imati nakon isteka razdoblja oročenja? Uporabimo formulu za buduću vrijednost:*

$$FV = P(1+r)^n = 10000 \cdot (1+0,06)^4 = 10000 \cdot 1,4185 = 14185$$

Vrijednost glavnice iz primjera se povećala za kamatu. Također komfornom metodom obračuna kamate došlo je do složenog ukamaćivanja u kojemu postoji kamata na kamatu. Komforno ukamaćivanje je složeni obračun kamate. U tom se procesu kamata iz jednoga razdoblja pripisuje glavnici i na taj način obračunata kamata postaje novom glavnicom. Postoji i proces jednostavnoga ukamaćivanja. **Kod tog se procesa kamata ne pripisuje glavnici**, a izračun buduće vrijednosti je

$$FV = P \cdot r \cdot n + P$$

Buduća vrijednost novca kod jednostavnoga ukamaćivanja je glavnica puta kamata puta broj razdoblja plus početna glavnica. Kod jednostavnoga ukamaćivanja kamata ne postaje novom glavnicom. Razlike između jednostavnoga i složenoga ukamaćivanja već su spomenute u prethodnom poglavlju u kontekstu kamatnoga troška za banku.

Formula za sadašnju vrijednost je dobivena tako što je reorganizirana formula za buduću vrijednost:

$$P = \frac{FV}{(1+r)^n}$$

Sadašnja vrijednost novca može se prikazati na vremenskoj liniji

Formula za sadašnju vrijednost novca izračunava koliko novac iz budućnosti vrijedi danas. Ova formula govori koliko danas vrijedi novac koji ćemo dobiti u budućnosti, uz pretpostavku da taj novac možemo uložiti po nekoj kamatnoj stopi. Kod izračuna sadašnje vrijednosti novca može se isto tako uračunati i inflacija te odgovoriti koliko novac iz budućnosti vrijedi danas uz određenu stopu inflacije.

Primjer: U ovome primjeru postaviti ćemo dva pitanja. Ako je kamatna stopa 9%, koliko vrijedi 10.000 kuna koje će klijent banke dobiti za 3 godine? Drugo je pitanje koliko klijent mora oročiti kod banke ako je kamatna stopa na depozit 9%, a želi štedjeti 3 godine da bi nakon 3 godine imao 10.000 kuna?

Oba primjera imaju istu metodu odgovora. U ovome primjeru pokušava se saznati koliko novac iz budućnosti vrijedi danas. Odgovor na to pitanje može se dobiti uporabom formule za sadašnju vrijednost i onda izračunati.

$$P = \frac{FV}{(1+r)^n} = \frac{10000}{(1+0,09)^3} = \frac{10000}{1,295} = 7722$$

Odgovor na postavljeno pitanja je 7.722 kune.

Da je pitanje bilo koliko će 7.722 kuna vrijediti za 3 godine ako ih oročimo po kamatnoj stopi od 9%, onda bi trebali uporabiti formulu za buduću vrijednost jer se postavlja pitanje koliko će neka svota novca vrijediti u budućnosti.

Ovo je bio relativno kratak matematički prikaz sadašnje i buduće vrijednosti novca. Svi ostali izračuni samo su matematička nadgradnja na ove dvije formule. Bitno je razumjeti promjenu novca tijekom vremena i same matematičke operacije.

3. NAČINI OBRAČUNA KAMATE

Do sada je u nekoliko primjera izračunata sadašnja i buduća vrijednost. Pri tome je obračunavana kamata, ali nije jasno definirano kako se ona obračunava i koji su mogući načini obračuna kamate. U ovome će poglavlju biti objašnjeno kako se obračunava kamata s obzirom na načine ukamaćivanja i na vremenska razdoblja.

Kada klijent dođe u banku i pita koliko će dobiti za svoj depozit ili koliko banka traži za kredit, banaka daje odgovor koji je cijena izražena u obliku postotka. U bankarstvu se kamatna stopa obično izražava na godišnjoj razini. No postavlja se pitanje drugih vremenskih jedinica, budući da jako malo poslovnih odnosa traje točno godinu dana. Drugim riječima, ako je kamatna stopa od 6% godišnje, možemo se pitati koliko je ta ista kamatna stopa na 3 mjeseca ili na 15 mjeseci. Koliko će klijent dobiti kamata na depozit nakon 3 mjeseca oročenja ako je godišnja kamatna stopa 6% ili koliko će klijent dobiti na depozit oročen na 15 mjeseci ako je kamatna stopa 6% godišnje?

Osim ovih evidentnih pitanja, postavlja se i pitanje kako će kamata biti obračunata? Odnosno, koliko će se puta kamata pripisati glavnici. Na primjeru ukamaćivanja taj je proces napravljen onoliko puta koliko je bilo vremenskih razdoblja, ali

su vremenska razdoblja bila jednaka razdoblju kamatne stope. Sada će se proširiti proces ukamaćivanja na više manjih vremenskih razdoblja i pokazati matematičke procese koji se pri tome rabe. Do sada se obračunavala kamata komfornom metodom. Sad će biti prezentirani linearan i kontinuiran obračun kamate. Sjetimo se formule:

$$FV = P(1+r)^n$$

Za početak evo jednostavnoga primjera. Klijent ima depozit od 10.000 kuna i želi oročiti sredstava na godinu dana. **Kamatna stopa je 6%, ali je ukamaćivanje dva puta godišnje ili svakih šest mjeseci.** Treba primijetiti da se broj ukamaćivanja razlikuje od broja vremenskih jedinica na koje je dan depozit. U ovom je slučaju broj ukamaćivanja veći od razdoblja oročenja za faktor 2; jedna godina, ali se kamata ukamaćuje dva puta.

Zna se da će se kamata od 6% godišnje obračunati dva puta. U tom se slučaju kamatu od 6% mora podijeliti s 2 pa se obračun 3% kamate izvršava dva puta u godini dana. Tako se za cijelu godinu obračunava 6%, ali dva puta po 3%. No, postavlja se pitanje što je s jedinicom vremena. Trajanje depozita je godinu dana, ali u vremenskoj jedinici od godine dana izvršit će se dva ukamaćivanja. Znači, ako je kamata podijeljena s 2, da bi se moglo obračunati kamatnu stopu dva puta, potrebne su dvije vremenske jedinice. Sada vremenska jedinica više nije godina dana jer su u kalendarскоj godini 2 razdoblja ukamaćivanja. Ako je depozit oročen na godinu dana a ima dva ukamaćivanja, onda se iz formule za buduću vrijednost mora pomnožiti s 2. Slijedeći dano objašnjenje, kamatnu stopu u formuli za buduću vrijednost potrebno je adekvatno prilagoditi za broj ukamaćivanja (m), tako da je prilagođena formula za buduću vrijednost:

$$FV = P(1 + \frac{r}{m})^{nm} = 10000 \times (1 + \frac{0,06}{2})^{1 \times 2} = 10609$$

Prateći formulu, kamatna stopa r od 6% se ukamaćuje dva puta godišnje.

Rezultat koji je dobiven se razlikuje od rezultata kada se kamatna stopa od 6% ukamati samo jednom. Kamata koja se dobije nije 600 kuna, nego je 609 kuna. Razlog većoj kamati leži u načinu na koji se obračunava kamata, odnosno koliko se puta kamata pripisuje glavnici. Ako se kamata obračunava jednom godišnje, onda je rezultat 600 (6% na 10.000), ali kod višestrukoga ukamaćivanja kamata se obračunava dva puta, pa je kamata u prvom razdoblju bila izračunata na 10.000 kuna, ali u drugom razdoblju je bila izračunata na 10.300 kuna (10.000 kuna glavnice i 300 kuna kamate iz prvoga obračunavanja).

Proširen primjer bio bi da se umjesto ukamaćivanja dvaput godišnje proces ukamaćivanja odvija četiri puta godišnje ili svaka tri mjeseca. Slijedeći jednadžbu, ponavlja se proces izračuna. Zna se da je $r = 6\%$, m je 4 jer ima 4 ukamaćivanja godišnje.

Izračun je onda:

$$FV = P(1 + \frac{r}{m})^{n \times m} = 10000 \times (1 + \frac{0,06}{4})^{1 \times 4} = 100614$$

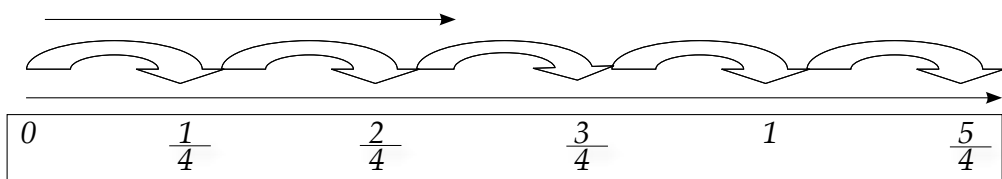
Ni ovaj put nije dobiveno 600 kuna kamate. Kamata je sada 614 kuna. S povećanjem broja ukamaćivanja, povećala se i vrijednost dobivene kamate. Kamata je veća nego iz prvoga primjera kada je bila 609 kuna. Razlog za to je veći broj ukamaćivanja. Naravno da se s povećanjem broja ukamaćivanja povećava i količina kamate koja sudjeluje u ukamaćivanju.

Ako je jedinica ukamaćivanja manja od godine dana, eksponent mora biti prikazan u obliku razlomka. Ako je mjesečna, vremensko razdoblje izražava se $n/12$, gdje je n broj mjeseci na koji se ukamaćuje neki depozit, a 12 je broj mjeseci u godini. Ako je riječ o danima $n/365$, n je broj dana koliko se ukamaćuje neki depozit, a 365 je dogovoreni broj dana u godini za obračun kamate.

Gornji primjer može se i proširiti na više vremenskih razdoblja. Što ako se proces ukamaćivanja obavlja 4 puta godišnje, a želi se uložiti depozit na vremensko razdoblje različito od razdoblja ukamaćivanja?

Primjerice, želi se oročiti depozit na jednu godinu i jednu četvrtinu, a obračun ukamaćivanja je četiri puta svake godine. Pogledavši vremensku liniju, vidi se proces ukamaćivanja tijekom vremena. S obzirom na to da su razdoblja ukamaćivanja i razdoblje trajanja uloga različiti, mora se modificirati formula.

$$FV = P(1 + \frac{r}{m})^{n \times m}$$

Kamata se još uvijek mora podijeliti sa 4 jer su 4 ukamaćivanja godišnje, ali proces ukamaćivanja se ponavlja 5 puta. Dakle, jedna je cijela godina i još jedna četvrtina, tako da je $n = 5/4$ jer je depozit oročen na godinu dana i tri mjeseca. Kada se za n uvrsti $5/4$ i pomnoži s m , koji je 4, dobiva se da je broj razdoblja 5, odnosno, kao što je traženo, jedna godina i jedna četvrtina.

$$FV = P(1 + \frac{r}{m})^{n \times m} = 10000 \times (1 + \frac{0,06}{4})^{(5/4) \times 4} = 10773$$

Kada postoji 5 vremenskih razdoblja, a kamata se obračunava 4 puta godišnje, depozit od 10.000 kuna za godinu dana i tri mjeseca donijet će 773 kune kamata.

Postavlja se pitanje kako se računa kamata kad je proces ukamaćivanja konstantan, odnosno što ako je m jako velik? U današnjem svijetu financija poslovanje traje ponekad samo nekoliko dana ili čak sati. Za te slučajeve kamata se mora obračunavati konstantno. Kada se uzme da je m jako veliki broj, vrijednost $(1 + r/m)$ konvergira prema broju e ili 2,71828. Formula za konstantno ukamaćivanje glasi:

$$FV = Pe^{rxn}$$

Ova se formula može izraziti ovako: vrijednost glavnice P , pomnožena s brojem e , koji ima eksponenciju na r (kamatna stopa), puta n , koji je broj godina.

Ponovimo primjer tako da se uzme da je proces ukamaćivanja konstantan. Ponovo obračunavamo 10.000 kuna s kamatnom stopom od 6% na jednu godinu. Iz toga se dobiva:

$$FV = Pe^{rxn} = 10000 \times e^{0,06 \times 1} = 10618$$

Kod procesa konstantnoga ukamaćivanja dobiva se 618 kuna kamata. Razlog tomu je taj što se kamata najviše puta pripisuje glavnici, tako da kamata na kamatu ima najveći učinak. Kontinuirano ukamaćivanje je relativno rijetko kod ugovora s građanima ili poduzećima, ali se proces ukamaćivanja kontinuirano primjenjuje kod većine derivatskih instrumenata i kompleksnijih financijskih konstrukcija.

Bankarsko poslovanje: Iz navedenih se primjera vidi da ista kamatna stopa, ovisno o broju ukamaćivanja, daje različite rezultate vrijednosti kamata. Metode obračuna kamata su iznimno bitne kod kamatnih prihoda i kamatnih rashoda za banku.

Recimo da banka nije suočena ni s kakvom bilančnom regulativnom. U tom slučaju banka može imati istu kamatnu stopu u aktivi i pasivi, a pri tome ostvarivati dobit. Potrebno je samo da banka ugovara različite oblike ukamaćivanja u aktivi i pasivi. Kroz primjere je pokazano da je banka na kamatnu stopu od 6% na 10.000 kuna jednokratnim ukamaćivanjem imala 600 kuna troška na depozit, a prihod od kontinuiranoga ukamaćivanja na plasman u aktivi bio je 618 kuna. Ova razlika od 18 kuna predstavlja dobit za banku, iako su aktivna i pasivna kamatna stopa nominalno jednake.

Definicija: Efektivna kamatna stopa je stvarna kamatna stopa koja predstavlja nominalnu kamatnu stopu prilagođenu za procese ukamaćivanja i druge varijable koje mogu utjecati na vrijednost kredita i depozita.

Iz je prethodnog primjera vidljivo da je nominalna (izražena) kamatna stopa 6% godišnje, ali da je efektivna (stvarna) kamatna stopa s kontinuiranim ukamaćivanjem 6,18%. Ovu je pojavu uočio i regulator koji traži da se kod ugovaranja svakoga bankarskog posla jasno definira i efektivna kamatna stopa. Osim obračuna kamate, u efektivnu kamatnu stopu ulaze i različite naknade koje predstavljaju dodatan trošak za klijenta.

Bankarsko poslovanje: *Efektivna kamatna stopa predstavlja daljnje proširenje terminologije koja se rabi u bankarstvu. Prisjetite se: realna kamatna stopa je kamatna stopa koja predstavlja stvarno povećanje kupovne moći klijenta nakon prilagodbe povrata za inflaciju. Realna kamatna stopa govori koliki je povrat na ulog prilagođen za inflaciju jer samo tako klijent može utvrditi kolika je stvarna kupovna moć novca. Nominalna kamatna stopa je kamatna stopa koja je izražena u ugovoru. Nominalna kamatna stopa je osnovica za sve ostale računice vezane za kamatnu stopu. Efektivna kamatna stopa je stvarna kamatna stopa s obzirom na način obračuna kamate i drugi faktor koji može utjecati na vrijednost prihoda.*

Ne smije se poistovjećivati realnu kamatnu stopu i efektivnu kamatnu stopu. Realna kamatna stopa makroekonomski je pojam kada se uspoređuje kamatna stopa sa stopom inflacije. Efektivna kamatna stopa mikroekonomski je pojam i ovisi o ugovoru na koji se potpisnici ugovora obvezuju.

Proširenjem matematike kamatne stope analizirat će se komforna metoda kamatne stope koja se rabi kako bi godišnja kamata bila jednaka različitim vremenskih razdobljima i kako bi se izbjeglo višekratno ukamaćivanje. Taj proces izjednačivanja različitih kamatnih stopa zove se komforni kamatnjak. Pretvaranje godišnje kamatne stope na manje vremenske jedinice, a da pri tome ostane obračun kamate jednak godišnjemu, matematički se radi metodom korijena.

Primjer: Godišnja kamata je 5%, ali klijent ne želi oročiti depozit na godinu dana jer ne želi tako dugo vezati sredstva. Klijent se odlučio na depozit od pola godine. Mora se izračunati kolika je polugodišnja kamata koja, kada se ukamati dva puta, ima jednaku vrijednost kao da je napravljen depozit na godinu dana. S obzirom na to da se izračunava polugodišnja kamata, kamata će se morati obračunati dva puta da bi se dobila godišnja kamata. Jednogodišnja kamata od 5% godišnje mora se pretvoriti u polugodišnju kamatu. Kamata koja se dobije kada se nova kamatna stopa ukamati dva puta, mora biti jednaka kamati koja se dobije kada se kamatna stopa od 5% ukamati jednom.

U primjerima se vidi da se kod procesa linearnog ukamaćivanja kamata od 5% podijeli s 2 i dobiva 2,5%, a kada se složeno ukamati 2,5% dobiva se:

$$FV = (1+0,025)^2 = 1,050625$$

To nije željeni rezultat. Da bi se dobio pravilan rezultat, mora se uzeti drugi korijen iz 1,05 jer ima dva ukamaćivanja - zato drugi korijen. Tada se dobiva da je kamata 2,469%, što je različito od 2,5%. Kada se ukamati vrijednost 2,469% dva puta, dobiva se:

$$FV = (1+0,02469)^2 = 1,05$$

Kada se ukamati 2,469%, dobiva se ista vrijednost kao i kada se ukamati 5% jednom. Ovim se zadovoljava uvjet da je kamatna stopa od 2,469% polugodišnje, efektivno kamatna stopa od 5% godišnje.

Primjer: *Vlasnik poduzeća ima višak kapitala. Praveći poslovni plan, zna da mu novac neće trebati nekoliko mjeseci. S obzirom na to da nije siguran kada će trebati novac, a ne želi da mu novac stoji, vlasnik ga odlučio deponirati na mjesec dana. Ako mu ni nakon mjesec dana novac ne bude trebao, produžit će depozit za još jedan mjesec. Vlasnik poduzeća ode u banku i sazna da je godišnja kamatna stopa 10%. S obzirom na to da treba mjesečnu kamatnu stopu, a godina ima 12 mjeseci, mora naći kamatnu stopu koja će, kada se ukamati 12 puta, dati kamatu jednaku kamati koja se dobiva kada je kamatna stopa 10%. Poduzetnik će dobiti željenu kamatnu stopu tako da uzme dvanaesti korijen iz 1,1. Kada to napravi, dobiva da je mjesečna kamatna stopa 0,7974%. Kada se ukamati 1,007974 dvanaest puta, rezultat će biti:*

$$FV = (1+0,007974)^{12} = 1,1$$

Kamata od 0,7974% mjesečno jednaka kamatnoj stopi od 10% godišnje.

Procesi ukamaćivanja su iznimno bitni za banku. **Posebno treba obratiti pozornost na to da različite metode obračunavanja kamata donose različitu kamatnu stopu, što ima izravan utjecaj na račun dobiti i gubitka banke.** Matematika je do sada uglavnom vezana za pasivno poslovanje banke i pokriva matematiku depozita. Matematika kredita bit će posebno obrađena u poglavlju o aktivnom poslovanju banaka.

4. SPRJEČAVANJE PRANJA NOVCA

Ilegalne aktivnosti mogu donositi značajne izvore zarade. Da bi se taj novac mogao potrošiti, potrebno ga je legalizirati i učiniti njegovo postojanje legalnim. To znači prikazati ilegalne prihode kao legalne i na njih platiti porez.

Definicija: Pranje novca su sva činjenja i nečinjenja poduzeta radi prikriivanja izvora protupravno stečenog novca te korištenja protupravno stečenog novca za obavljanje dopuštene djelatnosti ili stjecanje imovine na zakonit način.

Definicija: Protupravno stečeni novac je svaki novac (domaća valuta, devize i druga sredstva plaćanja) pribavljen na protupravni način (prodajom droge, prodajom oružja, prostitucijom ili bilo kojom drugom ilegalnom aktivnosti) te druga imovina (prava i stvari) pribavljena protupravno stečenim novcem.

Banka kao financijska institucija putem koje se odvija kolanje novca jedini je mogući kanal za obavljanje pranja novca. Novac koji je stečen ilegalno i pokušava se legalizirati, mora se u jednom trenutku pojaviti na računima banke, zato se proces sprječavanja pranja novca upravo odvija putem kontrole bankarskih transakcija. Za provedbu sprječavanja pranja novca potrebno je dobro poznavanje postojeće regulative, osjećaj odgovornosti i jasno propisana pravila kojima se koristi banka kako bi mogla primijetiti transakcije koje mogu potencijalno biti transakcije uporabljene za pranje novca.

Nužno je razlikovati transakcije kod kojih se mora izvršiti identifikacija klijenta i one kod kojih postoji obveza prijave. Ponajprije treba promotriti situacije u kojima je nužno obaviti identifikaciju klijenta banke. Zaposlenik banke dužan je utvrditi identitet klijenta i njegova opunomoćenika prilikom:

- otvaranja svih vrsta bankovnih računa ili drugih oblika uspostavljanja trajnije poslovne suradnje sa strankom;
- transakcije koja se obavljaju gotovim novcem, stranom valutom, vrijednosnim papirima, plemenitim kovinama i draguljima, ako je vrijednost transakcije 105.000 kuna ili veća⁵⁹ te bilo koje druge razine koju je propisao regulator;
- obavljanja povezanih gotovinskih transakcija čija ukupna vrijednost doseže 105.000 kuna ili više te bilo koje druge razine koju je propisao regulator (uplata jedne osobe u korist više računa ili uplata više osoba u korist jednoga računa);
- ostalih gotovinskih ili negotovinskih transakcija ako postoji sumnja da je riječ o pranju novca i to bez obzira na svotu.

⁵⁹ Transakcijom iz točke (b) **ne** smatra se podizanje gotova novca s tekućih računa i žiro-računa građana te štednih knjižica i računa građana, osim u slučaju sumnje. Treba naglasiti da se novčane vrijednosti mogu promijeniti, zato je potrebno pratiti regulativu kako bi se točno znale veličine transakcije koje treba prijaviti.

Ako je riječ o klijentu – pravnoj osobi, zaposlenik banke dužan je prilikom otvaranja računa ili drugih oblika uspostavljanja trajnije poslovne suradnje te u slučaju sumnje na promjenu vlasničko-upravljačke strukture zatražiti od stranke pisanu Izjavu s podacima o stvarnome vlasniku pravne osobe s popisom članova uprave. Osim, dakle, same identifikacije, u određenim je slučajevima potrebno obaviti i prijavu Uredu za sprječavanje pranja novca ili sličnoj regulatornoj agenciji. Svaka država koja je prepoznala ilegalnost pranja novca obično ima posebnu regulatornu jedinicu koja se bavi sprječavanjem pranja novca. Ta jedinica može djelovati u sklopu neke organizacije ili može biti samostalna organizacije, kao što je slučaj u Hrvatskoj gdje se sprječavanjem pranja novca bavi Ured za sprječavanje pranja novca (SPN).

Prijava transakcija Uredu za SPN predstavlja zapravo samo dostavu podataka koji su propisani zakonom, i to u onim slučajevima koje zakon propisuje, a to su sljedeći:

- sve gotovinske transakcije⁶⁰ čija je vrijednost 200.000 kuna ili veća;
- sve gotovinske povezane transakcije⁶¹ koje ukupno dosežu vrijednost od 200.000 kuna ili veću;
- sumnjive transakcije bez obzira na svotu, sukladno indikatorima Ureda za SPN.

Primjer: *Naveden je primjer gotovinskih uplata koje predstavljaju povezanu transakciju jer ukupni zbroj uplata u jednom danu i po jednom računu prelazi svotu od 200.000,00 kn.*

DAT. VAL.	VR. PROM	IZNOS	OPIS
21. 08. 2006.	620	14.000,00	UPLATA NA RAČUN
21. 08. 2006.	620	14.000,00	UPLATA NA RAČUN
21. 08. 2006.	620	14.000,00	UPLATA NA RAČUN
21. 08. 2006.	620	14.000,00	UPLATA NA RAČUN
21. 08. 2006.	620	14.000,00	UPLATA NA RAČUN
21. 08. 2006.	620	14.000,00	UPLATA NA RAČUN
21. 08. 2006.	620	14.000,00	UPLATA NA RAČUN
21. 08. 2006.	620	4.000,00	UPLATA NA RAČUN
21. 08. 2006.	620	14.000,00	UPLATA NA RAČUN
21. 08. 2006.	620	14.000,00	UPLATA NA RAČUN
21. 08. 2006.	620	14.000,00	UPLATA NA RAČUN

Vidljivo je da su ove transakcije obavljene u rascjepkanim svotama kako bi se prikrila ukupna svota uplate te kao takve predstavljaju povezanu transakciju koja podliježe prijavi zbog sumnje na pranje novca. Činjenica je da je banka u obvezi ovakve transakcije prijavljivati, iako se u najvećem broju slučajeva pokazalo da su izvori sredstava stečeni legitimnim putem.

⁶⁰ Transakcije koje se obavljaju gotovim novcem, stranom valutom, vrij. papirima, plemenitim kovinama i draguljima.

⁶¹ Sve uplate jedne osobe u korist jednoga ili više računa ili uplata više osoba u korist jednoga ili više računa.

Obveza banke usmjerena je na prijavu ovakvih transakcija, a Ured za sprječavanje pranja novca pri Ministarstvu financija kao financijsko-obavještajna jedinica administrativnoga tipa prikuplja, analizira, analitički obrađuje i pohranjuje te podatke o transakcijama i dostavlja obavijesti o sumnjivim transakcijama nadležnim državnim tijelima na daljnje postupanje i procesuiranje (državno odvjetništvo, MUP, sudstvo).

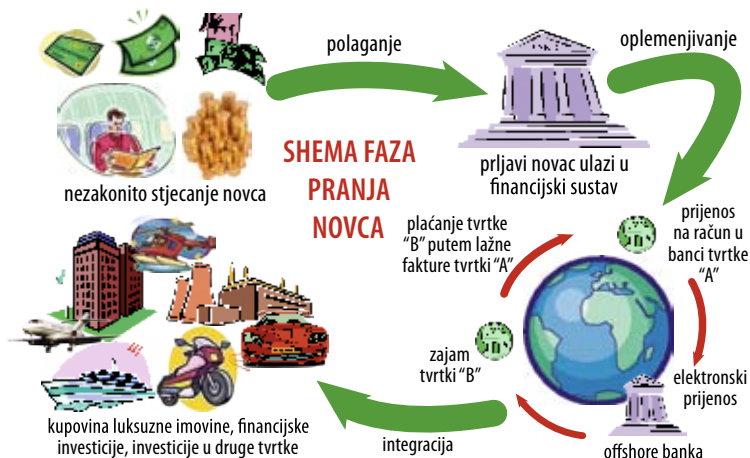
Ako dođe do pranja novca, daljnji odgovorni organi imaju zakonski propisane procedure kako trebaju djelovati. Uloga banke u sprječavanju pranja novca je ključna. S obzirom na to da proces pranja novca obuhvaća bankovne transakcije, samo je banka institucija koja može uočiti dolazi li do pranja novca ili ne na pojedinim transakcijama i kod pojedinih klijenata.

Banka kao financijska institucija mora imati (ako je regulator to propisao) sljedeće elemente kako bi mogla aktivno sudjelovati u sprječavanju pranja novca:

- pravilnik o sprječavanju pranja novca u kojem se jasno definiraju transakcije koje potencijalno mogu biti uporabljene za pranje novca;
- organizacijsku jedinicu ili zadužene osobe koje prate sumnjive transakcije, provjerava pojedine transakcije imaju li karakteristike pranja novca i, na kraju, prijavljuje sumnjive transakcije državnim organima;
- edukaciju osoblja kako uočiti sumnjive transakcije i što raditi ako su primijećene sumnjive transakcije.

Faze pranja novca mogu se odvijati u različitim državama; svaka faza se može odvijati u drugoj državi ili se sve faze mogu odvijati u državi različitoj od one u kojoj je novac na nezakonit način stečen.⁶² Sve s ciljem zatajavanja tragova nezakonito stečena novca.

12) Slika: Prikaz pranja novca, www.people.exeter.ac.uk

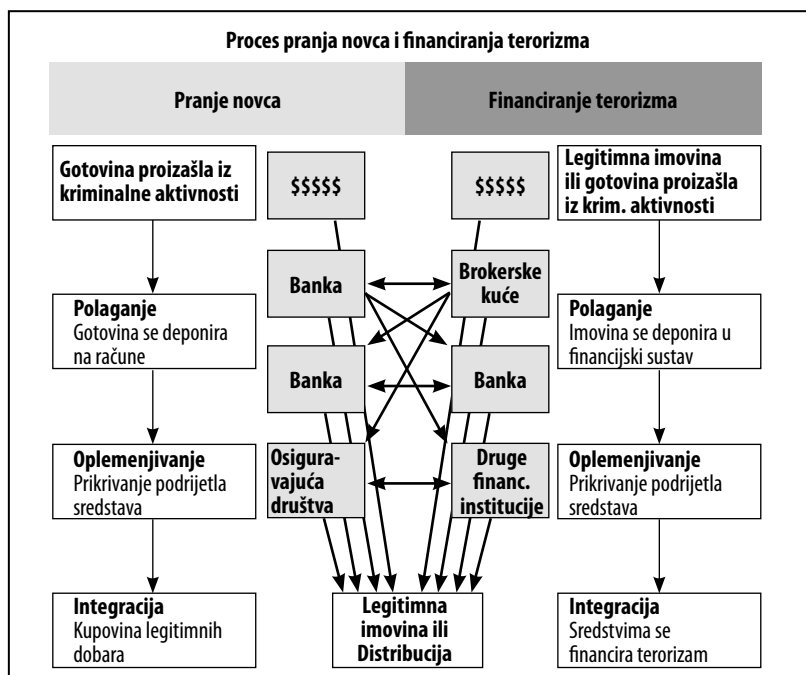

⁶² Shott, P. A.: Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, The World Bank, 2. izdanje, str. 1 - 9.

Za skrivanje sredstava namijenjenih financiranju terorizma te kod pranja novca koriste se različite financijske institucije, različiti financijski instrumenti.

Iz svega navedenog može se zaključiti da su pranje novca i financiranje terorizma povezani. Faze pranja novca - polaganje, oplemenjivanje i integracija nalaze se i kod financiranja terorizma, što je prikazano na slici.

13) Slika: Proces pranja novca i financiranje terorizma

Slika 13. prikazuje sve tri faze uz već spomenutu razliku da sredstva za financiranje terorizma mogu imati zakonito i nezakonito podrijetlo.

Razlika je vidljiva i u fazi integracije. Naime, kod završne faze pranja novca sredstva se koriste za pribavljanje legitimne imovine, dok financiranje terorizma završava uporabom sredstava za financiranje terorističkih aktivnosti. Pranje novca i financiranje terorizma mogu se odvijati u bilo kojoj državi, a posebno su pogodne države koje imaju komplicirane financijske sustave te države u kojima vlada korupcija.⁶³

U svim fazama pranja novca bankovni sustavi, odnosno banke, igraju značajnu ulogu. Postoji cijeli spektar proizvoda i usluga koje banke nude a koji su pogodni za pranje novca. U prvoj fazi pranja novca polog novca na bankovni račun omogućuje ulaz u financijski sustav. U drugoj fazi pranja novca, oplemenjivanju, banke nude mogućnost obavljanja transakcija kojima se novac udaljava od svoga originalnog podri-

⁶³ Shott, P. A.: Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, The World Bank, 2. izdanje, str. 1 -9.

jetla. U trećoj fazi pranja novca bankovni sustav omogućuje da se novac dalje koristi na prividno legalan način (npr. transakcije kojima se kupuju nekretnine i pokretnine).

Postoje neki proizvodi i usluge koji u sebi nose rizik zlouporabe sa svrhom pranja novca, a to su: međunarodni prijenosi novca (npr. doznake u inozemstvo), privatno bankarstvo te elektroničko bankarstvo.⁶⁴

Budući da se pranje novca odvija putem mnoštva financijskih transakcija koje često prelaze državne granice, s tom svrhom iskorištavaju se bankovni sustavi - kako klasični bankovni sustavi tako i alternativni bankovni sustavi. Međunarodni prijenosi novca omogućuju da novac prijeđe državnu granicu. Ovaj je proizvod posebno značajan u drugoj fazi pranja novca - oplemenjivanju. Osobe koje žele oprati novac na ovaj način, najčešće to čine putem već spomenutih offshore tvrtki. Otvara se račun u offshore banci⁶⁵ na ime tvrtke. Polaze se depozit na ime te tvrtke, a kasnije se obavljaju prijenosi u korist te tvrtke, sve s ciljem prikaza legalnog poslovanja. Pri tome se koriste lažne fakture te se uključuju i druge tvrtke u drugim državama.

Koriste se i "hodajući računi" kod kojih klijent otvara račun u banci na jednom području te daje nalog da se sva pristigla sredstva po primitku prenesu na račun u banci na nekom drugom području. Uz takav nalog, banka kod koje je otvoren prvi račun dobiva i instrukciju da u slučaju bilo kakvih problema obavijesti banku na drugom području, koja zatim sredstva prenosi na treći račun.⁶⁶

Banke nastoje spriječiti pranje novca na ovaj način detaljnom provjerom dokumentacije koja je pokriće za prijenos novca u drugu državu, zatim provjerom banke u kojoj je račun korisnika sredstava te na kraju provjerom države u kojoj se banka korisnika nalazi u smislu postoje li u istoj adekvatne mjere za sprječavanje pranja novca.⁶⁷

Privatno bankarstvo je financijska usluga koju banka nudi klijentima od posebne važnosti, a to su klijenti koji posjeduju značajnija financijska sredstva u banci, eksponirane ličnosti te pravne i fizičke osobe. Ta usluga podrazumijeva poseban personalizirani odnos između bankara i klijenta. Privatni bankar kao predstavnik banke nudi klijentu proizvode i usluge te izvršava naloge za klijenta. Da bi odnos bio uspješan, podrazumijeva se povjerenje i diskreciju. Zbog personaliziranog odnosa, povjerenja i diskrecije postoji opasnost da se ova usluga iskoristi za pranje novca. Može se dogoditi da, zbog toga što bankar poznaje klijenta, pri nekim transakcijama ne postavlja previše pitanja, a da ih postavi, do transakcije vjerojatno

⁶⁴ Office of the Comptroller of the Currency: Money Laundering: A Banker's Guide to Avoiding Problems, Washington D.C., 2002., str. 14.

⁶⁵ Offshore banka može biti u bilo kojoj državi te preuzima sredstva samo od nerezidenata. Takve banke imaju posebna pravila glede tajnosti podataka te na taj način omogućuju nesmetano poslovanje svojim klijentima. Kajmansko otočje jedno je od najvažnijih offshore područja u kojem posluje više od 570 banaka. Layering techniques of money laundering, www.crimes-of-persuasion.com.

⁶⁶ Layering techniques of money laundering, www.crimes-of-persuasion.com.

⁶⁷ Office of the Comptroller of the Currency: Money Laundering: A Banker's Guide to Avoiding Problems, Washington D.C., 2002., str. 14.

ne bi došlo jer bi ju morao odbiti izvršiti. Zbog dugogodišnjeg odnosa s klijentom može se dogoditi da neke transakcije, koje bi bankar trebao prijaviti nadređenima, bankar ne prijavi jer mu se ne čine sumnjivima, a postoji i rizik zloporabe položaja privatnog bankara.⁶⁸

Banke nastoje umanjiti rizičnost ove usluge educirajući bankare o načinima kako da bolje upoznaju svoga klijenta, saznaju izvor njegova bogatstva⁶⁹ te uoče ne- uobičajene transakcije, a zadržavajući pritom povjerenje klijenta. Nastoje umanjiti opasnost neprijavlivanja nekih transakcija automatizirajući ih te često kontroliraju zaposlenike.

Sredstva koja su uplaćena na bankovne račune kroz faze pranja novca zapravo i nisu sredstva na koja banka može računati. Za takva sredstva postoji vjerojatnost da će biti iznenada prenesena u druge financijske institucije kao dio procesa pranja novca. Ako je riječ o većim količinama novca, to predstavlja potencijalni problem i za likvidnost banke.⁷⁰

Sa svrhom sprječavanja pranja novca, banke donose različite mjere. Neke od njih su sljedeće:

- posebna pozornost pridaje se klijentima koji daju nedostatne ili sumnjive podatke;
- onemogućuju obavljanje transakcija kojima je odredište visoko rizično, poput offshore država i poreznih oaza, a bez poslovnog razloga;
- prijavljuju sve neuobičajene i sumnjive transakcije nadležnim tijelima,
- daju upute zaposlenicima na koje znakove trebaju pripaziti kako bi prepoznali klijenta koji potencijalno pere novac (npr. Gotovinske uplate ili uplate čekova koje nisu u skladu s klijentovim zaposlenjem i primanjima);
- kontroliraju zaposlenike koji žive raskošnim životnim stilovima koji nije u skladu s njihovom plaćom, koji su neskloni korištenju godišnjeg odmora te koji se ne uspijevaju prilagoditi sustavu, pogotovo ako je riječ o privatnim bankarima.⁷¹

⁶⁸ Layering techniques of money laundering, www.crimes-of-persuasion.com.

⁶⁹ Office of the Comptroller of the Currency: Money Laundering: A Banker's Guide to Avoiding Problems, Washington D.C., 2002., str. 15.

⁷⁰ Layeringtechniquesofmoneylaundering, www.crimes-of-persuasion.com.

⁷¹ Office of the Comptroller of the Currency: Money Laundering: A Banker's Guide to Avoiding Problems, Washington D.C., 2002., str. 18-21.

Primjer 1: *Pranje novca kroz bankovni sustav.*

Ruski skandal (izvor: Office of the Comptroller of the Currency: Money Laundering: A Banker's Guide to Avoiding Problems, Washington D.C., 2002., str. 26.)

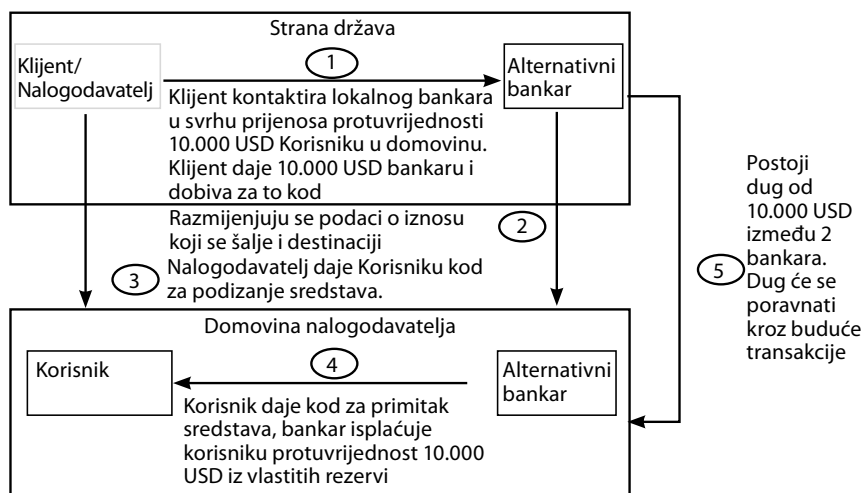
Ovaj skandal dospio je u javnost 1999., a odnosi se na razdoblje od 1995. od 1999. u kojem su dvije ruske banke deponirale više od 7 milijarda USD na korespondentne bankovne račune u Bank of New York. Nakon toga su ruske banke prenijele sredstva s korespondentnih računa na komercijalne račune banke koja je bila otvorena za tri "shell kompanije". Te su tri kompanije prenijele sredstva na tisuće drugih bankovnih računa diljem svijeta rabeći elektronički softver banke. Obavljeno je više od 160.000 prijenosa.

Primjer 2: *Pranje novca kroz bankovni sustav.*

Putnički agent (izvor: Office of the Comptroller of the Currency: Money Laundering: A Banker's Guide to Avoiding Problems Washington D.C., 2002., str. 29.)

Putnički je agent u Virginiji, SAD, pod maskom putničke agencije obavljao prijenose u Limu, Peru, Bogotu i Kolumbiju. Ukupna sredstva bila su između 2,5 i 5 milijuna USD. Sredstva je dijelio na manje svote te pri transakcijama rabio šest poslovnih računa u pet financijskih institucija.

Postavlja se pitanje na koji način funkcionira prijenos novca kroz alternativne bankovne sustave; kako je moguće izvršiti prijenos novca a da se stvarni prijenos zapravo ne dogodi? Proces prijenosa novca kroz alternativne bankovne sustave obuhvaća četvero sudionika: nalogodavca, bankara u zemlji A te bankara i korisnika u zemlji B, kako je prikazano na slici 14.

14) Slika: Osnovni slijed komunikacije i plaćanja kod alternativnih bankovnih sustava,⁷²

Klijent/Nalogodavac kontaktira s lokalnim bankarom i daje mu 10.000 USD kao nalog za prijenos u državu B, sa svrhom isplate Korisniku sredstava u protuvrijednosti valute te države. Nalogodavac od bankara prima šifru za taj prijenos (korak 1.). Bankar u državi A kontaktira s bankarom u državi B (korak 2). Nalogodavac kontaktira s Korisnikom i s njime razmjenjuje šifru za prijenos, odnosno primitak sredstava (korak 3). Bankar u državi B iz svojih rezervi isplaćuje 10.000 USD u protuvrijednosti domaće valute Korisniku sredstava (korak 4.). Bankar u državi A i bankar u državi B poravnavaju dug kroz buduće transakcije. Zaključak: nije došlo do prijenosa novca između dvije države. Kako je prikazano na slici 3., bankar u državi B isplaćuje sredstva Korisniku iz vlastitih rezervi. Iz toga slijedi da brzina transakcije zapravo ovisi o brzini kojom će bankar iz države A stupiti u kontakt s bankarom u državi B, što čini putem telefona, telefaksa ili elektroničkom poštom.⁷³ Troškova transakcije zapravo i nema jer do transakcije nije ni došlo. Bankari zarađuju na osnovi male provizije ili tečaja koji će ponuditi klijentima prilikom konverzije novčanih sredstava.

⁷² www.interpol.int

⁷³ INTERPOL u studiji o Hawala alternativnom bankovnom sustavu navodi da se komunikacija uobičajeno odvija putem telefona, telefaksa te sve češće e-mail porukama. www.interpol.int

PITANJA I ZADATCI

Što znači termin vremenska preferencija novca?

Što znači sadašnja, a što buduća vrijednost novca?

Zašto su formula za sadašnju vrijednost novca i za buduću vrijednost novca jedna te ista formula, samo transformirana?

Navedi načine ukamaćivanja i objasni razlike između načina ukamaćivanja?

Zašto pojedini načini ukamaćivanja daju različitu vrijednost kamate?

Objasni razliku između efektivne i nominalne kamatne stope?

Ukamati 1.000 kuna na 10 godina po kamatnoj stopi od 5% na: komforan, linearan (12 puta godišnje) i kontinuiran način. Koja je razlika između dobivene vrijednosti kamatne stope? Kod svakoga obračuna kamate koja je nominalna, a koja je efektivna kamatna stopa?

Kolika je kamatna stopa od 3,5% s kontinuiranim ukamaćivanjem, a kolika s komfor-nim ukamaćivanjem?

Koju vrijednost ima kamatna stopa ode 7,5% godišnje za polugodišnje razdoblje, ako upotrebljavamo linearni obračun kamate?

Koju vrijednost ima kamatna stopa od 7,5% godišnje za polugodišnje razdoblje, ako upotrebljavamo komfor-ni obračun kamate?

Koji bi obračun kamate banka trebala upotrebljavati na kredite koje daje, a koji obračun kamate bi trebala primjenjivati na depozite koje prima kako bi ostvarila što veću dobit?

Što je pranje novca i zašto je ta aktivnost ilegalna?

Koja je uloga banaka u prevenciji sprječavanja pranja novca?

Klijent svaki mjesec prima 20.000 kuna na svoj tekući račun. Postoji li sumnja za pranje novca?

Klijentov tekući račun ima 10.000 kuna i po njemu nije obavljena niti jedna transakcija zadnjih 20 mjeseci. Odjednom na klijentov račun sjednu 20 uplata u tri dana s različitim svotama. Postoji li sumnja za pranje novca?

Koga bi obavijestio/obavijestila u slučaju da primijetiš transakcije iz prošloga primjera?

I - c) AKTIVNI BANKARSKI POSLOVI

U OVOME POGLAVLJU:

Nakon što banka primi sredstva, nastoji ih dalje plasirati najčešće u obliku kredita, iako plasmani banke nisu ograničeni samo na kredite. Kredit je temeljna usluga koju banka obavlja i trebao bi biti najveća stavka aktive banke. Za razliku od prošloga poglavlja, kada nije napravljena velika razlika između poslovanja s građanima i poslovanja s poduzećima, u ovom će poglavlju biti prikazana jasna razlika između načina poslovanja banke s pojedinim sektorima ekonomije. Građani imaju različite potrebe za sredstvima poduzeća, osim što se razlikuju po namjeni upotrebe sredstava razlika među sektorima ekonomije je i po veličini sredstava koje traže od banke. Krediti prema poduzećima često su puno veći od kredita prema građanima, što naravno povećava i kreditni rizik banke. Veličina kredita uvjetuje poduzećima i potrebu da banka što pozornije prati namjenu i uporabu sredstava koja je plasirala poduzećima. Zato su krediti poduzećima puno kompleksnije financijske konstrukcije. Razliku u financijskoj kompleksnosti jasno će se definirati kada se bude objasnila namjena kredita za građane i za poduzeća. Uvjeti kreditiranje se također razlikuju po različitim karakteristikama kredita.

U ovom je poglavlju bitno:

- razumjeti razliku između kreditiranja građana i kreditiranja poduzeća,
- naučiti sve oblike financiranja poduzeća i građana,
- primijeniti otplatne planove kredita i naučiti što različiti planovi znače za banku, a što znače za klijente.

1. KREDITI

Banka koja je primila sredstava u pasivnim poslovima, s tim sredstvima raspolaze u aktivi. S obzirom na to da primljena sredstva sa sobom nose trošak, banka nastoji plasirati sredstava kako bi mogla imati veći prihod od troška koji mora platiti za prikupljenu pasivu. Banka plasira sredstava ekonomskim participantima koji imaju manjak raspoloživih sredstava.

Na početku je potrebno obratiti pozornost na terminologiju. Uporaba raspoloživih sredstava banke obično ima generički termin - plasman. Plasirati sredstva za banku znači upotrijebiti slobodna sredstva, ali plasiranje sredstava nije nužno ograničeno samo na kredite. Kredit je samo jedan od mogućih instrumenata koje banka može uporabiti kako bi klijentima plasirala sredstva ili kako bi uporabila sredstva. U ovom je poglavlju usredotočenost na kredite, ali postoje i drugi oblici plasmana kojima banka može dati sredstva klijentima; najbolji su primjer obvezni-

ce. Kada banka kupi obveznicu koju je izdalo poduzeće ili država, banka je izravno plasirala svoja sredstava klijentu, samo je razlika u karakteristikama instrumenta. Obveznica, kredit ili neki treći instrument samo su oblici kojima banka financira klijente. Kredit je najčešći oblik plasmana i kao termin najčešće se rabi. Osim plasiranja sredstava klijentima, banka može uporabiti sredstava kako bi trgovala s raznim instrumentima i ostvarivala prihode u razlici na kupovnoj ili prodajnoj cijeni.

Mogući tipski proizvodi aktivnoga bankovnog poslovanja su: kratkoročni kredit, dugoročni kredit, lombardni kredit, eskontni kredit, kontokorentni kredit, hipotekarni kredit, kupnja dionica, kupnja obveznica i drugih dužničkih papira, repo poslovi, kupnja udjela u fondovima i diskontiranje mjenica.

Definicija: Kredit je plasman sredstava banke klijentu po definiranim uvjetima: trajanju, kamatnoj stopi, naknadi, valuti i elementima osiguranja.

Cijena kredita je kamatna stopa. Banka za kredit također može naplaćivati i naknadu. Naknada se kod kredita obično sastoji od različitih elemenata. Najčešća je naknada za obradu kredita ona koja je izražena u postotku ukupne svote kredita. Kamatna stopa koju klijent plaća na kredit i naknada koju plaća banci za klijenta predstavljaju trošak kredita za klijenta, a prihod od kredita za banku. Cjelokupni trošak kredita (naknada i kamata) predstavlja stvarni trošak kredita za klijenta. Regulatori često propisuju bankama da moraju klijenta obavijestiti o tome stvarnom trošku pa banke to čine izražavanjem efektivne kamatne stope.

Definicija: Efektivna kamatna stopa na kredit je kamatna stopa koju bi klijent morao platiti ako bi svi troškovi po kreditu bili ujedinjeni u kamatni trošak.

Po međunarodnome računovodstvenom standardu banka je dužna prihodovati naknadu u isto vrijeme kada prihoduje i kamatu koju naplaćuje po kreditu. U tom se slučaju naknada koja je naplaćena po kreditu može razdijeliti na obročne otplate koje su jednake razdobljima kada se plaća pojedina rata kredita. Na ovaj se način prihod banke u svakom razdoblju anuiteta sastoji od dva dijela: prihoda od kamata koja je dio rate i dio naknade koji se pripisuje u tom vremenskom razdoblju. Matematički je moguće pribrojiti naknadu u pojedinom vremenskom razdoblju ukupnoj rati i onda izračunati koja bi kamatna stopa trebala biti na kredit da rata bude jednaka rati s uvećanom vrijednosti za naknadu u tom razdoblju. Nova kamata koja je potrebna da bi se dobio anuitet kredita koji je jednak anuitetu i naknadi u tom razdoblju predstavlja efektivnu kamatu na taj kredit. Efektivnu kamatnu stopu također se može predstaviti i kao odgovor na sljedeće pitanje: Kolika bi bila rata kredita kada bi prihodi banke ostali isti, ali bi banka umjesto naplate naknade povećala kamatnu stopu? Iz ove je perspektive efektivna kamatna stopa ona kamatna stopa koju klijent plaća jer mu je u trošak kredita uračunata i naknada koju naplaćuje banka. Za klijenta banke vrijedi sljedeća jednakost:

efektivna kamatna stopa = nominalna kamatna stopa + naknada za kredit + ostali troškovi kredita

Efektivna kamatna stopa je iznimno bitna kod poslovanja s klijentima jer različiti klijenti imaju različite preferencije. Tako je nekim klijentima vrlo bitno da plate što manju naknadu, a nekima da plate što manju kamatu. Kod poslovanja s klijentima potrebno je znati na što je klijent osjetljiv i onda prema tome kreirati strukturu proizvoda.

Kredit, kao i depoziti, mogu se podijeliti na nekoliko načina. Standardna podjela kredita po valuti je sljedeća:

- krediti u domaćoj valuti,
- krediti s valutnom klauzulom,
- krediti u stranoj valuti.

Kredit u domaćoj valuti isplaćeni su u domaćoj valuti i klijent ga vraća u domaćoj valuti.

Kredit s valutnom klauzulom su oni čija je otplata vezana za stranu valutu. Kredit je isplaćen u domaćoj valuti, ali je otplatni plan napravljen u stranoj valuti po tečaju na dan kada je kredit uplaćen na račun. Anuiteti kredita su izraženi u stranoj valuti. Kada klijent plaća ratu anuiteta, mora platiti u protuvrijednosti u domaćoj valuti anuiteta na dan kada uplaćuje anuitet. To znači da klijent otplaćuje kredit u domaćoj valuti, ali da veličina rate kredita na pojedini dan ovisi o tečaju strane valute uz koju kredit ima klauzulu. Ovakvi krediti nose u sebi valutni rizik i za banku i za klijenta.

Kredit u stranoj valuti su krediti isplaćeni u stranoj valuti i koje klijent otplaćuje u stranoj valuti. Devizni krediti također u sebi nose valutni rizik i za banku i za klijenta.

Primjer: *Klijent je dobio stambeni kredit od banke u trajanju od 30 godina i vrijednosti od 150.000 eura. Rata kredita je 830 eura. Primjera radi, uzmimo da je tečaj 1 EUR = 7,4 HRK. To znači da je isplaćeno 1,110.000 kuna. Ako je rata 830 eura po originalnome tečaju, rata u kunama je 6.142 kuna. Kako je kredit u trajanju od 30 godina, moguće je da će doći do promjene vrijednosti tečaja u tom razdoblju. Nakon 3 godine neka dođe do promjene tečaja i neka novi tečaj bude 1 EUR = 7,2 HRK. Kolika je sada rata kredita? Rata izražena u eurima je ostala ista i ona je 830 eura, ali je vrijednost koju klijent mora platiti promijenjena. Sada je $830 \text{ (rata u eurima)} \times 7,2 \text{ (novi tečaj)} = 5.976 \text{ kuna}$. Nakon 7 godina tečaj više nije 1 EUR = 7,2 HRK niti je 1 EUR = 7,4 HRK nego neka bude 1 EUR = 7,9 HRK. U tom slučaju rata izražena u kunama je $830 \text{ (rata u eurima)} \times 7,9 \text{ (novi tečaj nakon 7 godina)} = 6.557 \text{ kuna}$. Kako se mijenja tečaj, originalna rata u eurima ostaje ista, ali količina novca koju klijent mora platiti banci mijenja se sa svakom promjenom tečaja.*

Iz primjera je razvidno da kako se mijenjao tečaj tako se mijenjala i svota u kuna-ma za ratu koju je klijent morao platiti. Nesigurnost koliki će biti tečaj u budućnosti je manifestacija valutnoga rizika. Riziku su podložne i banke i klijenti jer ne znaju kolika će rata kredita biti u budućnosti. Nakon što je definirana valutna podjela kredita, treba razmotriti daljnje podjele kredita.

Ne postoji jednoznačna podjela kredita. Kredite je moguće podijeliti po karakteristikama kredita, ali prije svega treba naglasiti da svaki kredit sadržava nekoliko karakteristika, tako da svaki kredit ulazi u nekoliko mogućih podjela. Najčešće podjele kredita su po sljedećim karakteristikama: trajanju, sektorima, namjeni i kamatnoj stopi. Krediti po trajanju se dijele na:

- kratkoročne,
- srednjoročne,
- dugoročne.

Podjela kredita može biti i po ekonomskim sektorima s određenim kategorijama:

- krediti građanima:
 - obični građani,
 - affluentni klijenti;
- krediti poduzećima:
 - velika poduzeća,
 - mala i srednja poduzeća,
 - obrtnici,
 - međunarodna poduzeća;
- krediti financijskim institucijama:
 - banke
- krediti državi:
 - vladi,
 - pojedinim ministarstvima,
 - poduzećima u državnome vlasništvu,
 - plasmani za koje jamči država;
- krediti lokalnoj samoupravi,
- krediti ne profitnim organizacijama,
- ostali krediti.

Sektorska distribucija kredita vrlo je bitna za banku jer odražava strategiju i mogućnosti banke. Sve banke kreditiraju građane i poduzeća, ali je većina banaka pri tome usmjerena na nekoliko ključnih sektora i podsektora ekonomije. Banke mogu biti usmjerene na velika poduzeća i affluentne klijente. Unutar kreditiranja poduzeća manje banke će se više usredotočiti na SME i obrtnike, a velike banke na velika poduzeća. Sektorska distribucija kredita puno govori o strategiji i rizičnome profilu banke.

U daljnjoj je razradi prikazan detaljniji osvrt na kredite poduzećima i građanima, budući da oni predstavljaju najveće i najčešće oblike kreditiranja.

Tablica 5: *Kredit u Hrvatskoj – prosinac, 2009.*

Prosinac 2009 (000 HRK)		% bilanca	% krediti
Ukupna agregirana bilanca banaka u HR	379,216.214	100.0%	
Kredit	252,648.493	66.6%	100.0%
Kredit Građanima	117,897.727	31.1%	46.7%
Kredit Poduzećima	94,900.356	25.0%	37.6%
Kredit Državi	31,542.094	8.3%	12.5%
Ostali sektori	8,308.316	2.2%	3.3%

Kako govore podatci, krediti su 66,6% ukupne bilance banaka u Hrvatskoj na kraju 2009. Unutar kredita većina je kredita prema građanima i poduzećima. Ovaj je raspored logičan. Građani i poduzeća imaju najveći broj participanata u ekonomiji, stoga je logično da je većina kredita raspoređena u ta dva sektora. Također treba primijetiti da su krediti građanima veći od kredita poduzećima.

Krediti za građane i poduzeća mogu se dalje podijeliti na sljedeći funkcionalan način:

Krediti za građane:

- potrošački,
- nenamjenski krediti,
- krediti po kreditnim karticama,
- krediti po revolving karticama,
- minus po tekućem računu,
- stambeni krediti,
- krediti za automobil,
- hipotekarni krediti;

Kredit za poduzeća:

- nenamjenski krediti,
- namjenski krediti,
- krediti za repromaterijal,
- agro krediti,
- subvencionirani krediti,
- krediti kupcima,
- opći krediti,
- Sindicirani krediti
- krediti iz sredstava HBOR-a (Hrvatske banke za obnovu i razvoj),
- krediti iz sredstava EU;

Kreditni po vrsti kamatne stope:

- krediti s fiksnom kamatnom stopom,
- krediti s, varijabilnom kamatnom stopom,
- krediti s kamatnom stopom po odluci banke.

Podjela kredita ima za banku vrijedne strateške implikacije jer predstavlja mehanizme upravljanja bankom kao poduzećem koje nastoji ostvariti dobit i koje nastoji imati što bolju tržišnu poziciju u odnosu na konkurenciju. Banka u svojem poslovanju kreira strukturu kredita prema procjeni koji krediti će biti najprofitabilniji za banku. Tako banka može u određenim kategorijama dizati kamatnu stopu, a u određenim mijenjati strukturu ročnosti. No, da bi banka mogla primjenjivati razne taktike, potrebno je poznavati strukturu kredita.

Plasiranje kredita je rizično jer postoji mogućnost da kredit neće biti vraćen i zato kreditno poslovanje traži da banka što bolje osigura vjerojatnost povrata kredita. Ako klijent ne plaća anuitete kredita, banka će aktivirati mjere osiguranja kredita kako bi se naplatila iz tih osiguranja kredita i na taj način smanjila potencijalne gubitke po kreditima. Kod poslovanja s kreditima, banka ima za svaki kredit implicitno ili eksplicitno osiguranje da će taj kredit biti vraćen.

Implicitni elementi osiguranja su elementi osiguranja koje banke rabi kao očekivane ili buduće protoke novca koji će onda moći biti uporabljeni za otplatu kredita. Najbolji primjer ovakvih elemenata osiguranja je minus na tekućem računu građana koji je pokriven budućim prihodima građana. Povrat kredita može također biti osiguran jamcem koji se obvezuje da će preuzeti kreditne obveze ako ih klijent ne bude podmirivao.

Eksplicitni elementi osiguranja su ugovorom definirani elementi osiguranja koje banka može aktivirati u slučaju da dođe do neredovitih obveza po kreditima. Takvi elementi osiguranja mogu biti jednostavni kao, primjerice, depozit kod banke ili imovina u obliku hipoteke ili nekoga drugog vlasništva. Elementi osiguranja mogu biti i potraživanja od trećih osoba koja se onda prikazuju u obliku cesije ili mjenice.

2. TRAJANJE KREDITA I ZNAČAJKE KREDITA

Kreditni po trajanju dijele se u tri kategorije: kratkoročni, srednjoročni i dugoročni. Vremenski rok kredita umnogome određuje i karakteristike kredita. Trajanje kredita i rizičnost kredita za banku su proporcionalni. Što je duži rok trajanja kredita to postoji veća mogućnost da klijent u jednom trenutku neće više biti sposoban vraćati kredit. Zato dugoročni krediti moraju imati stabilne elemente osiguranja kako bi banka mogla osigurati adekvatnu kvalitetu aktive.

2.1. KRATKOROČNO KREDITIRANJE

Kratkoročno kreditiranje predstavlja vrlo čest aktivni bankarski posao. Postoji podjela kratkoročnih kredita s obzirom na način odobravanja, tehnike odobravanja, pokrića i uporabe kredita dijeli se na:

- *kontokorentni,*
- *akceptni,*
- *eskontni,*
- *lombardni,*
- *rambursni,*
- *avalni.*

Kontokorentni kredit ili kredit po tekućem računu je najčešći oblik kratkoročnoga kreditiranja. Kredit funkcionira po principu kreditne linije koja je odobrena klijentu na uporabu. Klijent se može koristiti ili ne koristiti odobrenom linijom. Ako se klijent odluči koristiti kreditnom linijom, klijent plaća kamate na uporabljena sredstva. Kontokorentni krediti su također i krediti koje banka odobrava po kreditnim karticama. Kod kartičnih kredita klijent često mora plaćati i članarinu ili druge naknade koje su zapravo trošak za samo postojanje linije, iako se klijent ne mora koristiti ponuđenom linijom. Kontokorentni krediti trebali bi se, u pravilu, koristiti kako bi klijent mogao upravljati vlastitom likvidnošću i obavljati potrebna plaćanja kada nema sredstava. Ročnost kod kontokorentni kredita je teško odrediti. Ako ročnost kontokoretnih kredita nije utvrđena ugovorom, onda je nominalno riječ o ročnosti od jednoga dana, ali u praksi ročnost od jednoga dana nije opcija za mnoge klijente. U tom je slučaju riječ o trajnoj uporabi kratkoročne linije. Da bi mogle utvrditi ročnost kredita, banke upotrebljavaju statističke tehnike i putem njih nastoje modelirati ročnost. S obzirom na to da klijentima koji se koriste kontokorentnim kreditima trebaju sredstva u kratkome roku, klijenti su na ovakva sredstva voljni platiti više kamatne stope nego na druge kredite, tako da kontokorentni krediti predstavljaju značajan izvor prihoda za banke. Iz perspektive osiguranja, kontokorentni krediti su najčešće osigurani impliciranim elementima osiguranja, odnosno osigurani su budućim prihodima klijenta.

Akceptni kredit je kredit koji se temelji na akceptiranju mjenice od klijenta. Kod ovakvih kredita banka postaje dužnikom s obzirom na to da se obvezuje isplatiti mjenicu. Akceptni poslovi su specifični kratkoročni kreditni poslovi. Različit je od ostalih oblika kredita jer kod takva oblika kredita samo iznimno dolazi do isplate kreditne svote jer banka svome komitentu akceptira mjenicu. Na ovaj način banka postaje glavnim dužnikom ili trasatom te se obvezuje isplatiti mjeničnu svotu ako to ne učini njezin izdavalac ili trasant, odnosno tražilac kredita. Možemo reći da je akceptni kredit vrsta garantnoga kredita kojim banka komitentu stavlja na raspolaganje svoj poslovni ugled. Odobravanjem akceptnoga kredita banka korisniku kredita ne doznačuje novčana sredstva u svoti na koju glasi kredit nego preuzima na sebe obvezu isplate mjeničnoga duga, ako izdavalac mjenice ne iskupi mjenicu o njezinu dospijanju. Akceptom mjenice banka postaje glavnim mjeničnim dužnikom, što zbog većega boniteta mjenice omogućuje tražitelju bankovnoga akcepta lakše dobivanje eskontnoga kredita kod druge domaće ili strane banke.

Eskontni kredit je tip kredita u kojemu je element osiguranja neko buduće potraživanje. Karakteristika ovakvih oblika kredita je da banka omogućuje poduzeću da svoju imovinu, koja je trenutačno nelikvidna, pretvori u likvidnu imovinu. Dva najčešća oblika eskontnoga kredita su mjenica i otkup potraživanja (faktoring).

Lombardni kredit je tip kredita u kojemu je element osiguranja vrijednosni papir (osim mjenice) koji ostaje vlasništvo zajmoprimca, ali je do trenutka otplate u posjedu banka. Iako je predmet lombarda bila vrijednosnica, u današnjem svijetu se kao zalog za lombardne kredite može upotrijebiti cijeli spektar imovine uključujući i robe.

Rambusni kredit je kredit koji se temelji na robnim dokumentima kao što su teretnica, polica osiguranja i drugo. Ovaj kredit je značajan za trgovačku razmjenu te je ujedno relativno čest u međunarodnim poslovnim odnosima. Podrijetlo naziva ovoga kredita je francuska riječ *rambourser* što znači isplatiti. To je, zapravo, akceptni kredit koji banka odobrava uvozniku robe na temelju pokrića u robnim dokumentima. Dodatnu prednost kredita predstavlja to da se i ova mjenica može eskontirati.

Avalni kredit kratkoročni je bankovni kredit kojim banka daje aval (jamstvo) na mjenične obveze svojega komitenta do ugovorene svote avalnoga kredita. Na taj se način povećava vrijednost i kvaliteta mjenice, te se može jednostavnije eskontirati. Preuzimajući odgovornost za klijenta prema trećim osobama, banka stavlja klijentu na raspolaganje svoj ugled. Avalni kredit nije isplatan kredit u smislu odobravanja klasičnoga bankovnog kredita, već oblik garantnoga kredita kojim banka daje bezuvjetno i neopozivo jamstvo da će u slučaju neisplate mjenice učiniti to sama banka kao jamac. S obzirom na uvjetno obećanje plaćanja, za banku avalni kredit predstavlja potencijalnu obvezu. Poseban oblik kratkoročnoga financiranja, koje za banku ima obilježje srednjoročnoga ili čak dugoročnoga potraživanja, predstavlja revolving kredit u obliku otvorene kreditne linije, tj. kontinuirane mogućnosti zaduživanja u varijabilnim svotama, do visine okvirne svote kredita.

2.2. SREDNJOROČNO KREDITIRANJE

Definicija srednjega roka ovisi od banke do banke. Srednjoročnim kreditiranjem se obično smatra kreditiranje koje traje duže od jedne godine (u nekim slučajevima dvije) do pet godina. Krediti koji imaju duže trajanje od pet godina smatraju se dugoročnim kreditima.

Karakteristika srednjoročnih kredita je da traže temeljitije i kompleksnije elemente osiguranja. Ovakvi se krediti obično koriste kao element operativnoga poslovanja poduzeća, a ne kao izvori investicijskoga financiranja. Za investicijsko se financiranje koriste dugoročni krediti.

Danas ima zaista velik broj različitih vrsta kredita. Svaka banka uz osnovne vrste ima vlastito oblikovane kreditne proizvode koji se razlikuju prema načinu otplate, visini kamate, elementima osiguranja. Kod srednjoročnih kredita razlikuju se dvije glavne skupine kredita, a to su namjenski krediti i nenamjenski krediti.

Namjenski krediti su oni koji imaju određenu namjenu: studentski krediti, krediti za kupnju automobila, krediti za likvidnost. Njihova namjena se strogo prati, ponajprije zbog njihovih karakteristika, a to su:

- manje rizični plasmani - niža kamatna stopa,
- dulji rokovi otplate,
- viši iznosi kredita.

Treba razumjeti što znači namjenski kredit za banku. Kada banka povjerava sredstava klijentima, traži od klijenata elemente osiguranja plasmana, ali isto tako traži jasnu definiciju za što će sredstava biti uporabljena. Sukladno tomu, kod namjenskih kredita banka često izravno prati kako klijent raspoređuje dobivena sredstva. Namjena kredita može biti:

- kupnja repro materijala,
- kupnja poslovne zgrade,
- kupnja namještaja i stambene/poslovne opreme,
- kupnja informatičke opreme, tehničke robe ili drugih sustava koji su potrebni za poslovanje,
- kupnja poljoprivredne opreme,
- edukacija.

Namjenski krediti se također mogu javiti i kao oblik ekonomske politike. U poglavlju o HBOR-u pokazat ćemo kako se putem HBOR-a kroz mehanizam namjenskih kredita nastoji povećati točno određeni oblik ekonomske djelatnosti.

Za razliku od namjenskog kredita, kod nenamjenskog kredita se ne prati njihova namjena, a nema niti kontrole o tome kako se koriste sredstva. Zbog te činjenice nenamjenski krediti imaju za banku veći rizik plasmana, višu kamatnu stopu, kraće rokove otplate te niže svote kredita.

Odobranje namjenskih i nenamjenskih kredita usko je vezano za sektor ekonomije. Banka ima strukturirane proizvode koji mogu poslužiti kao nenamjenski krediti za poduzeća. Banka ovakve kredite može odobriti poduzećima, ali ih nastoji kontrolirati i ograničiti. S druge strane, banka će puno lakše odobriti nenamjenske kredite građanima jer su građani voljni prihvatiti višu kamatnu stopu.

2.3. DUGOROČNO KREDITIRANJE

Dugoročno kreditiranje predstavlja financiranje na rok dulji od 5 godina. Dugoročnim kreditiranjem poduzeća financiraju kupnju imovine s dugim vijekom uporabe ili financiraju veće investicijske projekte. Rizik je kod takva financiranja za banku najveći, jer što je razdoblje kredita dulje to je veća mogućnost da kredit neće biti vraćen. Banke nastoje kontrolirati rizik putem kamatnom stopom (veća kamatna stopa za rizičnije klijente) i pojačanim elementima osiguranja. Kontrola kvalitete dodatnih elemenata osiguranja za banku uzrokuje dodatne troškove i usporava poslovanje.

Dugoročne kredite dijelimo na hipotekarne i investicijske.

Hipotekarni kredit je tip kredita koji kao element osiguranja ima dugotrajnu imovinu. Pod dugotrajnom imovinom banka smatra: poslovni objekt, stambeni objekt i zemlju. Samo osiguranje se postiže putem uknjižbe (hipoteke) na objekt. Hipotekarni kredit jedan je od najstarijih kreditnih poslova. U početku svoga nastanka predmet zalogu je najčešće bila zemlja. Banke danas u ponudi imaju široku paletu hipotekarnih kredita. Veličina kredita je obično do 70% vrijednosti imovine, ali banka, ovisno o vlastitoj sklonosti prema riziku, može ponuditi i veću svotu.

Potrebno je razlikovati hipotekarni kredit od stambenog kredita. Stambeni kredit se upotrebljava za kupnju stana ili drugoga objekta koji se upotrebljava. Kod stambenoga kredita klijent banke uz pomoć kredita kupuje imovinu. Kod hipotekarnoga kredita klijent banke već je vlasnik imovine i na temelju te imovine, kao elementa osiguranja, dobiva kredit.

Investicijski krediti su krediti koje banka odobrava kako bi poduzeće ostvarilo investicije i na taj način povećalo svoje poslovanje. Ovakav oblik kredita ekonomski je najkorisniji jer je u izravnoj korelaciji s razvojem ekonomije i ekonomskim rastom, ali je za banku najsloženiji oblik kreditiranja. Banka ponajprije mora utvrditi je li investicija isplativa, pa ako jest, po kojim uvjetima i kada. Sukladno ovim ograničenjima banka mora utvrditi koji su postojeći elementi osiguranja i jesu li ti elementi osiguranja zadovoljavajući za banku. Financiranje projekata često je složeno i zahtjeva kompleksne financijske konstrukcije. Banka se javlja kao institucija koja nastoji omogućiti klijentima ostvarenje takvih financijskih konstrukcija. Praćenje investicijskih kredita od posebnog je značenja za banku. Pojedine investicije traju i nekoliko godina; često investicije nisu u stanju imati prihode na početku poslovanja tako da banka mora pratiti kako se investicija razvija dok se ne ostvari mogućnost prihoda.

3. POSLOVANJE S GRAĐANIMA

Poslovanje banaka s građanima određeno je činjenicom da su kod univerzalnih banaka upravo građani najbrojniji klijenti. Brojnost građana kao klijenata igra dvostruku ulogu kod banaka. Veliki broj klijenata znači da banka ne može individualno dizajnirati proizvode za svakoga pojedinog klijenta, već mora kreirati skupine proizvoda koji su onda neznatno diferencirani. Problem velike brojnosti klijenata za banke znači nemogućnost individualnoga pristupa klijentima i individualne kontrole plasmana. S obzirom na ova dva uvjeta poslovanja, banka nastoji optimizirati svoje poslovanje. Proces optimizacije odvija se kroz jasnu definiciju proizvoda koje banka pruža sektoru građana. Zato, kada je riječ o kućanstvima, velika većina banaka nudi iste ili vrlo slične proizvode.

Kod poslovanja s kućanstvima također se može napraviti nekoliko podjela kredita. Prvo treba razmotriti podjelu kredita po namjeni. Krediti po namjeni mogu se podijeliti u dvije skupine:

- potrošnja,
- kupnja trajnih dobara (auto, stan).

Načini na koje banka plasira kredite za potrošnju i za kupnju trajnih dobara i uvjeti koji su zadani kod svake banke su različiti, ali moguće je napraviti opću podjelu kredita koja proizlazi iz osnovne gornje podjele. U tablici je prikazana najčešća klasifikacija plasmana građanima.

Tablica 6: *Vrste kredita građana*

IME KREDITA	SLUŽBA KREDITA
Potrošački krediti	
<i>Nenamjenski krediti</i>	<i>Krediti koje banka plasira klijentu bez objašnjenja za što će sredstava biti potrošena i kako će sredstva biti uporabljena.</i>
<i>Kredit po kreditnim karticama</i>	<i>Kredit koji nastaju kod uporabe kreditnih kartica.</i>
<i>Kredit po revolving karticama</i>	<i>Poseban oblik kreditnih kartica koje se također koriste kod potrošnje, ali se po otplati razlikuju od kreditnih kartica.</i>
<i>Minus na tekućem računu</i>	<i>Kredit koji je banka odobrila građanima za potrošnju, a nastaju povlačenjem sredstava s tekućega računa u većoj količini nego što je balans kreditnoga računa.</i>
<i>Hipotekarni krediti</i>	<i>Nenamjenski krediti za koji je zalog nekretnina.</i>
Kredit za kupnju trajnih dobara	
<i>Stambeni krediti</i>	<i>Kredit čija je svrha kupnje nekretnine.</i>
<i>Kredit za automobil</i>	<i>Kredit čija je svrha kupnja automobila.</i>

Banke u svojem poslovanju nastoje kod klijenata putem marketinga napraviti različite percepcije unutar iste skupine kredita. Tako banke nenamjenske kredite

moгу oglašavati kao: brzi krediti, laki krediti, dostupni krediti, no riječ je o bilančno i ekonomski istoj kategoriji plasmana.

Gornja podjela kredita je generička i vrijedi za sve klijente u svim bankama. Prednost je ovakve podjele kredita da je učinila poslovanje banke bržim i jednostavnijim, ali s ovakvom podjelom kredita banka gubi mogućnost individualne kontrole klijenata i individualnoga dizajniranja usluga za klijenta. Zbog toga se banka dodatno izlaže riziku kod poslovanja. Banke su svjesne ovoga problema i zato nastoje, putem statističkih tehnika, napraviti svoje modele koji prate i predviđaju kvalitetu klijenata.

Kreditni rezultat (eng. *Credit scoring*) je mehanizam putem kojega banka nastoji utvrditi koja je vjerojatnost da će pojedini klijent vratiti kredit. Pri procesu kreditiranja banka prikuplja podatke od klijenata: dob, zanimanje, obrazovanje, plaća. Te karakteristike banka zatim uspoređuje s karakteristikama traženoga proizvoda i sa statističkom bazom postojećih klijenata. Na taj način banka može dobiti postotnu brojčanu vrijednost kolika je vjerojatnost da će klijent određene kategorije moći vratiti određeni kredit.

Ovakvo rangiranje može biti interno i eksterno. Ako je riječ o internome rejtingu, banka uspoređuje klijenta s već postojećom bazom klijenata. Ako je riječ o eksternom rangiranju, banka dobiva podatke od agencije koja se bavi izračunom vjerojatnosti povrata kredita. Uloga kreditnoga rezultata u bankarstvu detaljnije je obrađena u dodatku o kreditnome registru.

Banka nastoji putem dobivenih podataka od klijenta izračunati kolika je vjerojatnost povrata plasmana. Zato banka kod procesa kreditiranja traži sljedeće informacije o klijentu:

- visinu primanja,
- radni staž,
- stručnu sprema,
- zaposlenost,
- postojeće obvezama klijenta prema financijskim institucijama.

Sukladno dobivenim informacijama, banka izračunava kreditnu sposobnost klijenta i zatim odobrava ili ne odobrava kredit. Kreditna sposobnost klijenta je obrnuto proporcionalna elementima osiguranja. Nakon što je obavila uvid u kreditnu sposobnost klijenta, banka će tražiti garanciju povrata plasmana i postaviti će uvjete kreditiranja koji se mogu razlikovati od klijenta do klijenta. Uvjeti kreditiranja mogu biti izraženi putem:

- potrebe za jamcima,
- trajanja kredita,

- veličine kredita,
- hipoteke,
- uporabe neke druge usluge banke ili srodne financijske institucije,
- police osiguranja.

Definicija: Jamac je osoba koja jamči za povrat kredita ako klijent ne može vratiti kredit banci.

Najčešći uvjeti kreditiranja:

<i>Naziv kredita</i>	<i>Uvjeti kreditiranja – elementi osiguranja</i>
<i>Nenamjenski ili potrošački kredit</i>	<i>Veličina plaće Depozit Jamci Hipoteka na imovinu Zadužnica kod javnog bilježnika Pristanak o zapljeni plaće</i>
<i>Kredit po kreditnim karticama</i>	<i>Veličina plaće</i>
<i>Kredit po revolving karticama</i>	<i>Veličina plaće</i>
<i>Minus na tekućem računu</i>	<i>Veličina plaće</i>
<i>Hipotekarni krediti</i>	<i>Hipoteka na imovinu</i>
<i>Stambeni krediti</i>	<i>Hipoteka na stan koji klijent kupuje. Udio u cijeni stana. Banka kreditira samo dio kupnje. Jamac Polica osiguranja Zadužnica kod javnog bilježnika</i>
<i>Kredit za automobil</i>	<i>Pristanak na zapljenu automobila ako klijent ne plaća kredit. Zadužnica kod javnog bilježnika</i>

Osim navedenih elemenata osiguranja, kao dodatni elementi osiguranja mogu se javiti:

- depoziti: banka često odobrava kredite po kojima vlasnik depozita može raspolagati sa sredstvima koja su jednaka određenome postotku depozita. Naravno, kamatna stopa na ovakve kredite veća je od kamatne stope koju klijent dobiva na depozite. Kod raznih kredita polaganje depozita može biti i uvjet odobravanja kredita;
- zalog na skrbničkom računu kod stambenih kredita uz ulaganje u investicijske fondove i kod nenamjenskog kredita na temelju uloga u investicijskom fondu. Banka ima pravo raspolaganja sredstvima uložanim na skrbničkom računu, odnosno nad kupljenim udjelima u investicijskim fondovima;
- vrijednosni papiri,
- stambena štednja.

Ugovor o brzom gotovinskom kreditu

UGOVOR O BRZOM GOTOVINSKOM KREDITU BROJ _____

ZAKLJUČEN _____	U _____	MIJESTO _____
BROJ (PODRUŽNICA, POSLOVNICA, MAT. BR. DJELATNIKA) _____		
IZMEĐU: PRIVREDNE BANKE ZAGREB - DIONIČKO DRUŠTVO, RAČKOGA 6, 10 000 ZAGREB, DALJE U TEKSTU: BANKA ,		
I _____	(A) _____	(IZNOS KREDITA U EUR)
(IME I PREZIME KORISNIKA KREDITA; DALJE U TEKSTU: KORISNIK KREDITA)	(B) _____	(ROK OTPLATE/BROJ ANUITETA)
(MBG/OIB) _____	(C) _____	(IZNOS MJESEČNOG ANUITETA U EUR (GLAVNICA+KAMATA))
(BROJ OSOBNE ISKAZNICE I MJESTO IZDAVANJA) _____	(D) _____	(IZNOS JEDNOKRATNE NAKNADE U KUNAMA)
(ADRESA STANOVANJA: ULICA, K. BR., TELEFON ILI MOBITEL) _____	(E) _____	(IZNOS INTERKALARNE KAMATE U EUR)
(POŠTANSKI BROJ, MJESTO) _____	(F) _____	(BROJ RAČUNA KORISNIKA KREDITA ZA NAPLATU KREDITA)
(BROJ RAČUNA KORISNIKA KREDITA ZA ISPLATU KREDITA) _____		

Članak 1.

Banka se obvezuje Korisniku kredita staviti na raspolaganje iznos označen pod (A) u kunskoj protuvrijednosti po srednjem tečaju za EUR tečajne liste Banke važeće na dan korištenja kredita. Korisnik kredita obvezuje se vratiti iznos kredita označen pod (A), uvećan za kamatu po fiksnoj kamatnoj stopi od _____ % godišnje (dekurzivni proporcionalni obračun). Efektivna kamatna stopa iznosi _____ % godišnje. Korisnik kredita dužan je vratiti kredit u jednakim mjesečnim anuitetima čiji broj je označen pod (B) u visini iznosa anuiteta označenom pod (C) plativu u kunskoj protuvrijednosti po srednjem tečaju za EUR tečajne liste Banke važeće na dan plaćanja. Korisnik kredita obvezuje se istovremeno s korištenjem kredita platiti Banci jednokratnu naknadu označenu pod (D) u visini od _____ % od iznosa kredita. Iznos kredita označen pod (A) koristi se isplatom na tekući račun Korisnika kredita navedenog za isplatu kredita, umanjeno za iznos naknade označene pod (D).

Članak 2.

U razdoblju od iskoristenja kredita do početka otplate kredita na iznos kredita označen pod (A) Korisnik kredita plaća Banci interkalarnu kamatu u visini kamatne stope iz članka 1. ovog Ugovora. Iznos interkalarne kamate označen pod (E) dopisjeva na naplatu na dan dospijeća prvog anuiteta, a naplaćuje se u kunama po srednjem tečaju za EUR tečajne liste Banke važeće na dan plaćanja kamate.

Članak 3.

Kredit se prenosi u otplatu zadnjeg dana u mjesecu u kojem je iskoršten. Prvi anuitet dospijeva na naplatu istekom mjesec dana od dana prijensa kredita u otplatu. Ostali anuiteti dospijevaju na naplatu uzastopno, zadnjeg dana u kalendarskom mjesecu počev od dana dospijeća prvog anuiteta. Otplate kredita se obavlja automatskim teretanjem računa Korisnika kredita koji je označen pod (F) iz zaglavlja ovog Ugovora. Korisnik kredita ovlašćuje Banku da naplatu svih tražbina iz ovog Ugovora izvrši teretanjem njegovog tekućeg računa označen pod (F), uključivo do iznosa odobrenog dopuštenog prekoračenja, od dana dospijeća tražbina pa sve do njihovog podmirenja. Korisnik kredita se obvezuje da će u Banci imati otvoren račun koji je označen pod (F) sve do konačne otplate kredita te da će na navedenom računu na dan dospijeća imati dovoljno sredstava za podmirenje dospjelih tražbina iz ovog Ugovora, a istima neće raspolagati ni nakon dana dospijeća sve dok Banka ne naplati dospjele tražbine.

Korisnik kredita ovlašćuje Banku da bez ikakve daljnje suglasnosti i obavijesti može dospjele tražbine iz ovog Ugovora naplatiti sa svih njegovih depozitnih računa koji se vode u Banci.

Na dospjele, a nepodmirene tražbine iz ovog Ugovora, osim u mjeri u kojoj je to zapriječeno mjerodavnim propisima, Banka će za razdoblje zakašnjenja obračunavati i naplaćivati zakonsku zateznu kamatu, koja je promjenjiva u skladu s propisima.

Članak 4.

Banka može otkazati ovaj Ugovor ako se Korisnik kredita ne pridržava bilo koje odredbe ovog Ugovora. Dostavom otkaza Ugovora Korisniku kredita sve tražbine Banke iz ovog Ugovora dospijevaju u cijelosti na naplatu. Danom dostave otkaza smatra se da kada je Banka putem pošte uputila Korisniku kredita otkaz na adresu iz ovog Ugovora ili adresu koju je Korisnik kredita

pisanom putem naknadno dostavio Banci.

Korisnik kredita može vratiti kredit i prije ugovorenog roka u cijelosti ili djelomično (najmanje u iznosu utvrđenom aktima Banke) ali je o tome dužan unaprijed obavijestiti Banku. U tom slučaju, Korisnik kredita dužan je platiti naknadu za prijevremenu otplatu u visini utvrđenoj aktima Banke.

Korisnik kredita izjavljuje da je, sukladno važećim propisima, upoznat s uvjetima kredita i efektivnom kamatnom stopom te da mu je Banka uručila otplatnu tablicu.

Potpisom ovog Ugovora Korisnik kredita daje izričitu suglasnost Banci da može poduzimati sve radnje vezane na obradu i razmjenu njegovih osobnih podataka navedenih u Ugovoru, uključujući i podatak o matičnom broju gra dana, a što obuhvaća pravo Banke i Grupe/a u zemlji i inozemstvu kojoj pripada Banka na prikupljanje, spremanje, snimanje, organiziranje, uvid i prijenos osobnih podataka u svrhu obavljanja redovitih poslova Banke, vezanih uz ovaj ugovorni odnos, kao i prosljeđivati iste pravnoj osobi odgovarajućeg oblika organiziranja, koje mogu osnovati banke s ciljem prikupljanja i pružanja podataka o ukupnom iznosu, vrstama i urednosti izvršavanja obveza fizičkih i pravnih osoba, nastalih po bilo kojoj osnovi, a za vrijeme trajanja ugovornog odnosa.

Potpisom ovog Ugovora Korisnik kredita potvrđuje da je suglasan da ga Banka putem dostupnih sredstava priopćenja (pismom, telefonom, elektroničkom poštom) obavještava o proizvodima i uslugama u okviru svoje poslovne djelatnosti, a koje su usmjerene na promociju ovog proizvoda, kao i drugih proizvoda i usluga Banke na adresu iz zaglavlja ovog Ugovora, odnosno na osobnu e-mail adresu koju je dostavio Banci.

Potpisom ovog Ugovora Korisnik kredita potvrđuje da je prije potpisa ovog Ugovora bio obaviješten o namjeri korištenja osobnih podataka u ovom Ugovoru i o pravu da se takvoj obradi usprotivi.

Potpisom ovog Ugovora Korisnik kredita izjavljuje da je upoznat s Općim uvjetima poslovanja Privredne banke Zagreb - DIONIČKO DRUŠTVO s fizičkim osobama i Odlukom Banke o naknadama u poslovanju s domaćim i stranim poslovnim subjektima, fizičkim osobama i financijskim institucijama i pristaje na njihovu primjenu, te je suglasan da se, na sve što nije regulirano ovim Ugovorom primjenjuju Opći uvjeti poslovanja Privredne banke Zagreb - DIONIČKO DRUŠTVO s fizičkim osobama, ostali akti Banke kojima je regulirano kreditiranje građana, te da prihvaća sve njihove izmjene i dopune, o čemu će ga Banka obavijestiti putem svojih distribucijskih kanala.

Članak 5.

Banka će jednom godišnje, istekom kalendarske godine, obavijestiti Korisnika kredita o stanju njegovoga kreditnog računa na zadnji dan kalendarske godine, putem izvataka koji se dostavlja na adresu Korisnika kredita iz zaglavlja ovog Ugovora ili adresu koju je Korisnik kredita pisanom putem naknadno dostavio Banci.

Članak 6.

U slučaju spora ugovorne strane rješavati će isti sporazumno, a u protivnom određuje se nadležnost suda prema sjedištu podružnice Banke.

Članak 7.

Ovaj Ugovor sastavljen je u tri (3) izvjetna i jednakovaljana primjerka od kojih se jedan primjerak uručuje Korisniku kredita, a dva primjerka zadržava Banka.

PRIVREDNA BANKA ZAGREB - DIONIČKO DRUŠTVO

POTPIS KORISNIKA KREDITA

PBZ je član grupe INTESA SANPAOLO

Obrazac ugovora o brzom gotovinskom kreditu za 2009 g.

Definicija: Hipoteka je imovina kojom klijent jamči povrat kredita. Ako klijent nije redovit s otplatom rata kredita, banka će putem ovrhe (zapljene imovine) oduzeti imovinu pod hipotekom i naplatiti kredit prodajom oduzete imovine.

Postoje također i banke koje su se okrenule privatnom bankarstvu (eng. Private banking) koje se bavi upravljanjem imovinom bogatih klijenta. Ovakve banke imaju manji broj klijenata i imaju individualni pristup svakom pojedinom klijentu. Omjer balansiranja individualnosti proizvoda i individualni pristup klijentu je ono što karakterizira kreditiranja građana. Ovaj će se problem pojaviti i kod kreditiranja poduzeća, ali kod kreditiranja poduzeća naglasak je na uporabi kredita.

Ugovor o kreditu u kojem su definirani zajmodavac i zajmoprimac, bez obzira na to je li riječ o građanima ili poduzećima, mora sadržavati:

- svotu glavnice,
- kamatnu stopu,
- rok otplate,
- otplatni plan,
- namjenu kredita,
- elemente osiguranja,
- razdoblje počeka,
- troškove obrade kredita.

Prilikom podizanja kredita banke zahtijevaju većinom istu (opću) dokumentaciju koja se mora priložiti, a to je:

- ispunjen obrazac Kreditni zahtjev,
- preslik osobne iskaznice (ili dokumenta na kojemu je vidljiv OIB),
- zadnje platne liste ovjerene od strane poslodavca (ovlaštenih osoba). Banke mogu tražiti platne liste samo za zadnji mjesec ili za zadnjih 6 mjeseci, ovisno o procjeni boniteta klijenta;
- PK1 kartica za tekuću i prošlu godinu ovjerenu od poslodavca i Porezne uprave;
- za umirovljenike potvrda o visini mirovine ovjerena od strane HZMO-a.

Ovisno o namjeni i visini kredita, banka po potrebi traži i dodatnu dokumentaciju. Dodatna dokumentacija potrebna za kupnju stambenog prostora od fizičke osobe je:

- predugovor ili ugovor za kupnju stambenog prostora koji mora biti potpisan i ovjeren kod javnog bilježnika,
- rješenje Porezne uprave o porezu na promet nekretnina i opću uplatnicu koju također mora ispuniti Porezna uprava za plaćanje razrezanog poreza, ako se porez plaća iz kredita,
- dokaz vlasništva prodavatelja,

- izvadak iz zemljišnih knjiga (banka može uvjetovati starost ovoga dokumenta),
- kunski račun prodavatelja.

Dodatna dokumentacija potrebna za kupnju stambenog prostora od trgovačkog društva ili obrtnika:

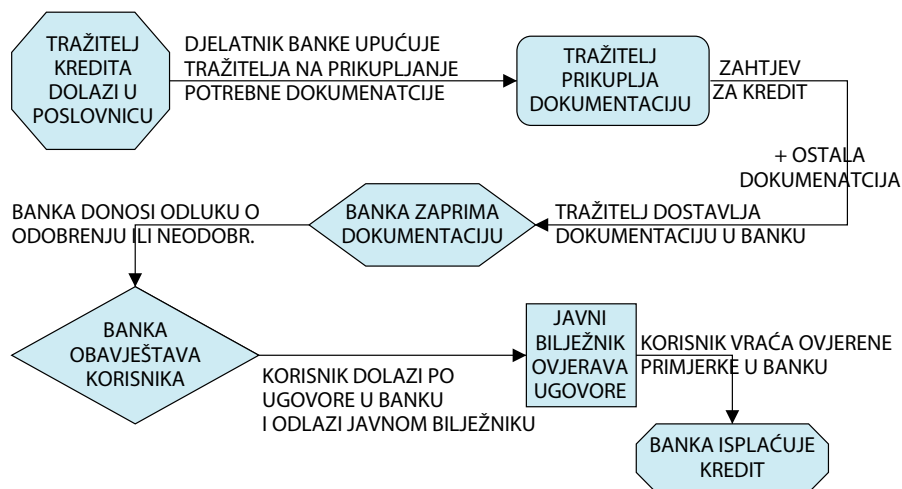
- izvadak iz zemljišnih knjiga s upisanim vlasništvom nekretnine,
- građevinska dozvola na ime prodavatelja,
- izvod iz sudske registracije poduzeća,
- preslik osobne iskaznice ovlaštene osobe trgovačkog društva,
- predugovor ili ugovor o kupoprodaji nekretnine,
- procjena vrijednosti nekretnine ovlaštenog procjenitelja.

Dodatna dokumentacija potreba za kupnju zemljišta, za izgradnju, dovršenje i dogradnju:

- izvadak iz zemljišnih knjiga s upisanim vlasništvom,
- plan iz katastra s izjednačenjem katastarskih čestica,
- lokacijska dozvola,
- ugovor o kupnji zemljišta koji mora biti potpisan i ovjeren kod javnog bilježnika,
- kunski račun prodavatelja,
- građevinska dozvola s pečatom pravomoćnosti,
- nacrt izvedbe projekta,
- troškovnik radova koji mora izraditi ovlašten osoba te priložiti preslik ovlaštenja.

Ugovori o kreditu uglavnom se potvrđuju ili ovjeravaju kod javnog bilježnika, gdje se ovjeravaju i potpisi, a za kredite koji kao sredstvo osiguranja imaju upis založnog prava ili prijenos prava vlasništva, obavlja se solemnizacija. Solemnizacija ugovora je postupak potvrde ugovora kod javnog bilježnika kod kojega javni bilježnik provjerava odgovara li ugovor propisanoj formi te objašnjava sudionicima u kreditu smisao i posljedice toga pravnog posla. Po tome se solemnizacija ugovora razlikuje od javnobilježničke ovjere potpisa na ugovoru gdje javni bilježnik samo potvrđuje da je sudionik u kreditu osobno potpisao ugovore i pritom ne objašnjava sudionicima u kreditu sadržaj ugovora.

15) Slika: Tehnologija kreditiranja kod fizičkih osoba

Za svaku vrstu kredita postoji određeni način izračuna kreditne sposobnosti. Vrlo bitan element kod procjene kredita predstavljaju instrumenti osiguranja kredita. Procedura za odobravanje kredita donekle je ubrzana, ali često kreditna sposobnost tražitelja kredita nije dovoljna za odobrenje kredita, pa banke traže dodatne instrumente osiguranja povrata kredita (jamci, police osiguranja, depoziti i sl.). Iako pojedine banke već odobravaju kredite bez statusa klijenta i tzv. garantnog depozita, treba imati na umu da status klijenta i garantni depozit u pravilu osiguravaju povoljniju kamatnu stopu.

Dokumentacija za dokazivanje kreditne sposobnosti fizičke osobe ako je osoba:**1. Zaposlena kod poslodavca:**

- *PK-1 obrazac za tekuću godinu ovjeren pečatom i potpisan od poslodavca,*
- *platne liste ovjerene od strane poslodavca (na zahtjev Banke);*

2. Zaposlena u obrtu ili, za banku, u nepoznatom trgovačkom društvu:

- *PK-1 obrazac za prethodne dvije godine i za tekuću godinu ovjeren od strane Porezne uprave,*
- *potvrda REGOS-a o osnovici plaće iz koje je vidljivo da se uredno plaćaju porezi i doprinosi,*
- *original BON ili SOL (podatci o bonitetu/solventnosti) trgovačkog društva ili obrta, ne stariji od 15 dana,*
- *registracija trgovačkog društva ili obrta;*

3. Umirovljenik:

- *rješenje o mirovini i odresci zadnje tri mirovine ili obavijest banke koja sadržava podatke o obustavama ;*

4. Vlasnik trgovačkog društva (ako je sudužnik ili jamac u kreditu):

- *original BON ili SOL, ne stariji od 15 dana,*
- *registracija trgovačkog društva,*
- *bilanca stanja i račun dobiti i gubitka za prethodnu i tekuću godinu;*

5. Vlasnik obrta ili osoba koja ostvaruje dohodak iz samostalne djelatnosti (ako je sudužnik ili jamac u kreditu):

- *original BON ili SOL, ne stariji od 15 dana*
- *registracija obrta ili rješenje mjerodavnog ministarstva za obavljanje djelatnosti*
- *rješenje o visini poreza za prethodnu godinu*
- *uvjerenje o poreznom zaduženju za tekuću godinu*

Osim valutnom klauzulom, banke se dodatno štite tzv. promjenljivom kamatnom stopom za kredite na dulji rok. Odgovarajuća kreditna sposobnost obično podrazumijeva da osoba koja traži kredit ima mjesečna primanja barem trostruko veća od svote mjesečnog anuiteta (kreditna rata). Osim imovine i prihoda klijenta koji traži kredit, banke se mogu osigurati dodatno imovinom još jedne ili više osoba. Banka može od klijenta tražiti da ima jamce ili sudužnike koji, ako klijent ne bude mogao vraćati kredit, moraju preuzeti povrat kredita. Da bi dokazali kreditnu sposobnost, zaposleni koji rade u malim tvrtkama obično trebaju dostaviti i dokaze o bonitetu tvrtke (BON 1 i BON 2).

4. POSLOVANJE S PODUZEĆIMA

Poslovanje banaka s građanima vezano je i za ekonomske karakteristike građana. Većina kućanstava ne može kupiti stan i auto sa samo jednom transakcijom, pa postoji potreba za kreditiranjem. Potrebu za kreditiranjem ispunjavaju banke. Veliki dio populacije treba automobil i stan, tako da je bankama jasna njihova potreba. Poslovanje banaka s poduzećima nije niti približno toliko jednostavno.

Pri uporabi sredstava i potrebi za financiranjem, poduzeća nisu jednoznačna kao kućanstva. Što je poduzeće veće i što je poslovanje poduzeća razvijenije to su zahtjevi za financiranjem poduzeća kompleksniji. Banke su se prilagodile posebnosti poduzeća i proširile proces odobravanja kredita poduzećima. Tako su krediti poduzećima brojniji, kompleksniji i traže više nadzora od strane banke. Banke se problemu kompleksnosti poduzeća prilagođavaju tako da nastoje što više individualizirati pristup klijentima i prilagoditi proizvode banke potrebama klijenata. Da bi se u potpunosti mogle razumjeti razlike između poslovanja banaka s građanima i poduzećima, treba uočiti sličnosti.

Tablica 7: Vrste usluga, građani i poduzeća

USLUGE KOJE PRUŽAJU BANKE	
<i>Građani</i>	<i>Poduzeća</i>
<i>Tekući računi</i>	<i>Žiro-račun poduzeća</i>
<i>Stambeni krediti</i>	<i>Krediti za kupnju proizvodne opreme</i>
<i>Kreditne kartice</i>	<i>Korporativne kartice</i>
<i>Stambena štednja</i>	<i>Factoring</i>
<i>Kredit za automobile</i>	<i>Garancije</i>
<i>Internet bankarstvo</i>	<i>Internet bankarstvo</i>
<i>Minus na tekućem računu</i>	<i>Okvirni krediti</i>
	<i>Terminski poslovi</i>
	<i>Izdavanje dionica i obveznica (investicijsko bankarstvo)</i>
	<i>Kredit za automobile</i>

Iako je ova tablica samo skraćena lista usluga koje građani i poduzeća obavljaju s bankama, odmah treba primijetiti dvije stvari: prvo, popis na strani poduzeća puno je duži (ne zaboravite da je popis nepotpun za poduzeća), ali se isto tako vidi da postoje i stavke koje su zajedničke i građanima i poduzećima. Temeljna je usluga i za građane i za poduzeća osnovni račun putem kojega se može obavljati poslovna djelatnost - za građane je to tekući račun, a za poduzeća je žiro-račun. Internetskim bankarstvom koriste se i građani i poduzeća. Specifičnost potreba za kreditiranjem kod poduzeća odražava se u pristupu banke.

Poduzeća imaju svoje bankare koji najčešće imaju titule „menadžer za odnose s klijentima“ (naziv u bankama je obično preuzet iz engleskoga jezika relationship

manager, kratica RM). Takvi službenici banke vode poduzeća i nastoje povezati mogućnosti kreditiranja banke s potrebama i zahtjevima poduzeća.

Od RM-ova se očekuje poznavanje samoga poduzeća i karakteristike ekonomske grane u kojoj to poduzeće posluje. Zadaća RM-a je praćenje poslovanja poduzeća i analiza promjene parametara u pojedinome poduzeću tijekom vremena. Kada dođe do kontakta s klijentom, RM prati potrebu za financiranjem i onda nastoji kreirati paket proizvoda banke koje klijentu najbolje odgovaraju za ostvarenje ciljeva toga poduzeća. Paket usluga koje RM pripremi za poduzeće je popis usluga koje trebaju poduzeću i koje će možda trebati poduzeću u poslovanju. Težište usluga odražava karakteristike poduzeća i poslovanja s kojima se poduzeće bavi. Kod poslovanja s građanima ne primjenjuje se ovakav individualni način poslovanja.

Prije nego što bude riječi o praćenju plasmana, u tablici koja slijedi naveden je popis proizvoda, koje banke daju poduzećima, s definicijama svakoga proizvoda.

Tablica 8: *Vrste kredita poduzeća*

PROIZVODI BANKE ZA PODUZEĆA:	
Vrsta kredita	Namjera kredita
Kredit za repromaterijal	Kredit koji poduzeće uzima kako bi kupilo sredstava za proizvodnju.
Agro krediti	Kredit namijenjen poljoprivrednim djelatnicima.
Subvencionirani krediti	Kredit kod kojih jedan dio kamate i/ili glavnice snosi netko drugi, a ne poduzeće koje je diglo kredit.
Kredit kupcima	Kredit namijenjen poduzećima koja kupuju posebnu robu.
Opći krediti	Kredit opće namjene; Često se koriste za pokrivanje tekuće likvidnosti poduzeća.
Sindicirani krediti	Iznimno veliki kredit za koje je potrebno nekoliko banaka - sindikat banka - da bi se kredit mogao ostvariti.
Kredit iz sredstava HBOR-a (Hrvatske banke za obnovu i razvoj)	HBOR je posebna banka koju je osnovala Vlada Republike Hrvatske kako bi kreditirala posebne projekte. Kredit iz sredstava HBOR-a su obično subvencionirani krediti ili mogu imati značajno manju kamatnu stopu od one koja prevladava na tržištu.
Lobmardni krediti	Kredit kojima su zalog financijski instrumenti kao što su dionice ili obveznice.
Okvirni ili revolving krediti	Ovi krediti funkcioniraju poput minusa na tekućem računu. Banka odobri „prava vučenja“ poduzeću koja poduzeće može upotrebljavati po potrebi. Najčešće se koriste kao izvor kratkoročne likvidnosti i plaćanja.
Kredit za posebne programe	Kredit koji imaju povlaštenu kamatnu stopu i kojima se kreditira posebna grana ekonomije s namjerom poticanja te ekonomske grane.
Kredit iz sredstava EU	Kredit koji dolaze iz sredstava EU kojima se kreditiraju posebne grane ekonomije. Ovi krediti su podkategorija kredita za posebne programe.

Posebna kategorija kredita su krediti za projektno financiranje koje banka odobrava uz različite rokove otplate, ovisno o prirodi posla ili projekta. Svrha ovakvih kredita je da, uz pomoć sredstava dobivenih od banke, poduzeće ostvari točno specijalizirani projekt. Korisnici ovakvih kredita su obrtnici, slobodna zanimanja i trgovačka društva. Namjena takvih kredita može biti:

- obavljanje jasno definirana poslovnog plana ili projekta,
- kupnja zemljišta i uređenje infrastrukture objekta,
- kupnja, izgradnja, rekonstrukcija, uređenje ili proširenje objekta,
- nabava opreme i dijelova opreme,
- nabava prijevoznih sredstava i osobnih vozila za poslovne potrebe,
- refinanciranje namjenskih dugoročnih kredita odobrenih u drugim bankama utrošenih u investiciju,
- refundacija ulaganja u dugotrajnu imovinu obavljenih u prethodnih 12 mjeseci.

Razumijevanje poslovanja poduzeća od strane RM-a značajno je zato da bi u kanalima banke kredit mogao biti odobren. Nakon podnošenja zahtjeva za kredit, odobrenje kredita ovisi o poslovnim politikama banke. Većina banaka traži da se kreditni zahtjevi individualno analiziraju u sektoru kreditne analize.

Uloga sektora kreditne analize je značajna zato što predstavlja internu analizu kvalitete plasmana banke. Nakon podnošenja zahtjeva za kredit, RM prosljeđuje zahtjev sektoru kreditne analize gdje o tome zahtjevu kreditni analitičar piše mišljenje o kvaliteti potencijalnoga plasmana. To se mišljenje, zajedno s kreditnim zahtjevom, predaje dogovornoj osobi koja odobrava kredit. Upravo zbog ove procedure za RM-a je bitno da poznaje svoje poduzeće kako bi kreditni zahtjev imao što veće šanse za odobrenja nakon podnošenja.

Poduzeća, baš kao i građani, moraju banci dostaviti određene dokumente za dobivanje kredita. Broj dokumenata je veći jer banka kod kreditiranja poduzeća traži puno dublje razumijevanje klijenta nego kod kreditiranja građana.

Poduzeće mora pravilno ispuniti zahtjev za kredit. Osim zahtjeva za kredit, poduzeće mora dostaviti i takozvanu statusnu dokumentaciju kojom banci daje uvid u svoje poslovanje. S obzirom na statusnu dokumentaciju, razlikuju se trgovačka društva i obrtnici:

Za trgovačka društva potrebna je sljedeća dokumentacija:

- preslik Registracije ovjerene kod nadležnoga trgovačkog društva i Izjava o osnivanju,
- preslik Obavijesti o razvrstavanju izdane od Državnog zavoda za statistiku,
- preslik osobnih iskaznica osoba ovlaštenih za zastupanje i potpisni karton;

Za obrtnike i slobodna zanimanja:

- *preslik Rješenja (o obrtu) izdanog od strane nadležnoga Županijskog ureda i preslik Obrtnice. Banka također može tražiti i preslik Rješenja izdanog od strane nadležne strukovne organizacije,*
- *preslike osobnih iskaznica osoba ovlaštenih za zastupanje,*
- *potpisni karton,*
- *financijska izvješća.*

Banke također traže:

- *Prijavu poreza na dohodak,*
- *preslik Rješenja Porezne uprave o visini obveze poreza na dohodak za protekle dvije godine,*
- *Izvadak iz Knjige primitaka i izdataka za tekuću godinu,*
- *pregled dugotrajne imovine, pregled obveza i potraživanja na dan podnošenja zahtjeva,*
- *potvrda o dugovanju prema Poreznoj upravi ili drugim državnim organima,*
- *preslik prijave poreza,*
- *analitička izvješća (kupci, dobavljači, zalihe, zaduženja kod drugih banaka i/ili leasing kuća).*

Banka traži i da se dostave BON-2 ili SOL-2, ne stariji od mjesec dana. Banka ove dokumente traži obično za račune, ako postoje, izvan te banke.

Navedeni dokumenti su birokratske prirode koji su potrebni da bi se podnio zahtjev za kredit jer bez potrebne dokumentacije banke neće odobriti kredit. Ipak, najznačajniji dokumenti na temelju kojih banka donosi odluku o kreditiranju su poslovna izvješća poduzeća. Na temelju poslovnih izvješća banka analizira stanje u poduzeću i nastoji predvidjeti sposobnost otplate kredita poduzeća.

Poduzeće svoj poslovni odnos s bankom ostvaruje putem RM-a. Sukladno tomu, poduzeće izlaže svoje poslovne potrebe RM-u i dobiva od RM-a paket financiranja koji objašnjava kako banka vidi svoju ulogu u poslovanju s tim poduzećem. Nakon što ponudi „paket“, RM pregovara s klijentom o pojedinom karakteristikama paketa. Pregovori se uvijek odvijaju oko kamatne stope, trajanja kredita i veličini kredita, pri čemu su, naravno, stajališta poduzeća i banke suprotna. Banke žele što manju izloženost sa što većom kamatom, a poduzeća žele što veću izloženost sa što manjom kamatom. Pregovori o pojedinim uslugama, cijenama usluga banke, najviše ovise o pregovaračkoj moći pojedinoga poduzeća. Što je poduzeće veće i ima dublji odnos s bankom to će i proces pregovora biti kompleksniji.

Ako se RM i poduzeće dogovore oko pojedinoga proizvoda i zahtjev prođe sve kanale banke kako bi se taj proizvod odobrio, banka omogućuje uporabu proizvoda klijentima. Daljnja zadaća RM-a je praćenje uporabe pojedinoga proizvoda od strane klijenta.

Karakteristika je većine popisa usluga i kredita o kojima je bilo riječi je da većina ima jasno definiranu namjenu. To znači da poduzeće koje je podiglo kredit kako bih poboljšalo vlastitu likvidnost ne može taj kredit uporabiti za kupnju novih strojeva. Isto tako poduzeće koje je dobilo kredit za kupnju strojeva ne može taj kredit uporabiti kako bi drugoj banci vratilo kredit.

Proces odobravanja kredita u bankama samo počinje RM-om, a dalje se nastavlja u ostalim organizacijskim jedinicama banke. Kod procesa kreditiranja banke ne gledaju individualni kredit nego prate kolika je ukupna izloženost (svi proizvodi koje koristi klijent) banke prema pojedinome klijentu, tako da novi kredit ima značenje samo za banku, tj. koliko se mijenja ukupna izloženost banke prema pojedinome klijentu.

Veličina ukupne izloženosti i elementi osiguranja kredita značajno utječu na odobravanje kredita. Prije nego što kredit bude odobren poduzećima, mora proći kroz kreditnu analizu, odnosno RM mora dobiti mišljenje od sektora za kreditnu analizu o mogućem uspjehu pojedinoga plasmana, s obzirom na trenutno poslovanje poduzeća i ukupnu izloženost. Nakon dobivena mišljenja kreditne analize kredit se odobrava ili ne odobrava.

Tijelo banke koje može odobriti kredit ovisi o veličini postojeće i nove izloženosti prema klijentu. Tako postoje jasno definirane razine izloženosti koje mogu odobriti pojedine strukture banke.

RM
Šef poslovnice
Šef podružnice (direktor sektora)
Član Uprave
Kreditni odbor
Uprava
Nadzorni odbor

Zadaća RM-a je pažljivo pratiti kako poduzeće upotrebljava sredstva koje je dobio od banke. Uporaba kredita, vrijeme uporabe kredita i načini raspolaganja s kreditom često su definirani i u samome ugovoru o kreditu.

Bankarsko poslovanje s poduzećima je poslovanje koje zahtjeva sposobnost promatranja problema iz više dimenzija. Velika poduzeća zahtijevaju kompleksno strukturiranje proizvoda. RM i kreditna analiza moraju znati i kako će buduća makroekonomska kretanja utjecati na poslovanje poduzeća. Osim što mora poznavati strukturu i karakteristike proizvoda banke, RM mora poznavati i koje su dodatne

mogućnosti financiranja poduzeća i te proizvode po potrebi predlagati klijentima. Umrežavanje mogućih usluga banke (eng. crossselling) omogućuje klijentima dobro poslovanje, a bankama veću dobit. Umrežavanje pojedinih usluga može biti unutrašnje i vanjsko. RM tako može osmisliti paket proizvoda koji imaju u sebi leasing ili uključuju tržište kapitala. Vanjsko je umrežavanje kada banka kao institucija omogućiti klijentu alternativne izvore financiranja putem drugih financijskih institucija ili države. Takva financiranja mogu biti iz sredstava HBOR-a, Europske investicijske banke ili može biti riječi o subvencioniranim kreditima. Namjena subvencioniranih kredita, primjerice, može biti:

- financiranje posebnih projekata,
- financiranje sezonskih poslova,
- financiranje ugovorenih poslova za isporuku robe i usluga,
- financiranje ostalih potreba za obrtnim sredstvima.

Subvencionirani krediti najčešće su posebni krediti koji su namijenjeni poduzećima ili sektoru ekonomije s ciljem razvoja djelatnosti koja je od posebnoga interesa. Kod takvih kredita dio kamate ili glavnice, ili obadvoje, plaća netko treći, a ne poduzeće koje je diglo kredit. Dio sredstava može osigurati banka, a dio neke druga institucija. Krediti iz sredstava EU su krediti kod kojih EU financira poduzetnike koji imaju projekte.

Primjer: *Država je odlučila subvencionirati kamatu na kredite poljoprivrednicima. Subvencija kamate je 50% od svote kamate koja se mora platiti po kreditu. Primjerice, poduzeće digne kredit koji ima fiksnu mjesečnu ratu od 5.000 eura. Recimo da se prva rata sastoji od kamate 4.000 eura i otplate glavnice od 1.000 eura. U ovom bi slučaju poduzeće koje je diglo kredit moralo platiti 1.000 eura glavnice u ovoj rati i 2.000 eura kamata, a drugih 2.000 eura kamata dobilo bi od države jer je riječ o subvencioniranome kreditu. Poduzeće, dakle, u ovoj rati mora platiti samo 3.000 eura (1.000 eura glavnice i 2.000 eura kamata), iako je rata 5.000 eura.*

Država može također subvencionirati i glavicu kredita. Trgovačke banke često sudjeluju u subvencioniranim kreditima kada daju kredit banci, a onda banke ta sredstava iskoriste za posebne vrste kreditiranja. Tako trgovačka banka može kreditirati razvoj posebne industrije. U tom slučaju trgovačka banka daje kredit banci, a banka zatim daje kredite poduzećima čija je djelatnost u posebnim industrijama. Takvi krediti imaju povoljnije uvjete u kamati, ročnosti i naknadi od sličnih kredita sličnim poduzećima.

Poslovanje s poduzećima prije svega podrazumijeva intimno poznavanje poduzeća - poznavanje djelatnosti toga poduzeća, stanja u bilanci te promjenu stanja u bilanci. Iako je poslovanje banke orijentirano na ostvarivanje dobiti, banka zna da uspjeh banke ovisi i o uspjehu poduzeća.

5. FAKTORING

U sljedeća će se dva poglavlja analizirati dva posebna oblika kreditiranja: faktoring i sindicirani krediti. Oba primjera predstavljaju proširenje klasičnoga bankarskoga poslovanja i zato je nužna dodatna analiza.

Factoring, kao poslovanje banke, predstavlja kreditno poslovanje jer banka kod poslova faktoringa izdaje kredit klijentu. Karakteristika je faktoringa kao posla element osiguranja koji se rabi kod poslova faktoringa, a to je prijenos potraživanja. Sam je proces prijenosa potraživanja i funkcioniranje prijenosa potraživanja pokazan je u dodatku o platnome prometu gdje je objašnjen pojam cesije, stoga će sada biti riječi samo o temeljnome razumijevanju poslova faktoringa.

Poslovi faktoringa temelje se na tome da banka otkupi potraživanja od poduzeća i isplati poduzeću sredstva za ta potraživanja. To znači da poduzeće koje ima buduće potraživanje prema nekoj trećoj strani prenese ta potraživanja na banku. Kada poduzeće naplati svoja potraživanja, sredstava će pripasti banci. Proces faktoringa je, zapravo, pretvaranje nelikvidne imovine (potraživanja su imovina, ali nisu sredstava s kojima poduzeće može aktivno raspolagati) u likvidnu imovinu tako da banka prijevremeno ustupi buduću likvidnost.

Posao faktoringa treba razumjeti i iz perspektive rizika. Banka preuzima potraživanja od jednoga poduzeća prema nekoj trećoj strani. Rizik banke nije prema onome kome je isplatila sredstava nego prema trećoj strani prema kojoj se potraživanje treba ostvariti. To znači da su poslovi faktoringa pogodni za mala poduzeća koja nemaju dobro utvrđen bonitet s bankom, a imaju potraživanja prema velikim poduzećima koja imaju stabilan i utvrđen bonitet.

Zarada banke kod poslova faktoringa je dvostruka. Banka isplaćuje za kamatu diskontiranu vrijednost potraživanja, što znači da banka isplaćuje manju vrijednost potraživanja. Razlika između umanjene vrijednosti i ukupne vrijednosti potraživanja je kamatni prihod banke. Banka za poslove faktoringa obično naplaćuje i naknadu, tako da faktoring za banku ostvaruje dvostruke prihode: kamatne i putem naknada.

Primjer: Poduzeće je trgovačkom lancu isplatilo robu u vrijednosti od 100.000 kuna. Trgovački lanac će robu platiti za 6 mjeseci, no poduzeće treba novac danas i zato zamoli banku odobrenje za faktoring. Banka odobrava faktoring uz kamatnu stopu od 8%, s time da banka isplaćuje 80% svote odmah, a ostalih 20% po dospjeću. U tom je slučaju ukupna svota faktoringa

$$F = \frac{100000}{(1+0,08)^{0,5}} = 96225$$

gdje je F svota faktoringa, dakle 96.225 kuna. Banka bi isplatila poduzeću 76.980 kuna odmah (80% sadašnje vrijednosti buduće isplate), a ostalih 19.245 kuna nakon 6 mjeseci. Kao što se vidi, banka je isplatila 96.225 kuna poduzeću, a od trgovačkog lanaca dobila je 100.000 kuna tako da je banka na ovome faktoring poslu zaradila 3.775 kn. Banka isto tako može svotu od 76.980 kuna umanjiti za naknadu za obavljanje procesa faktoringa.

Bitno je reći i nekoliko riječi o makroekonomskim implikacijama faktoring poslova. Faktoring predstavlja otkup potraživanja, odnosno pretvaranje nelikvidne imovine u likvidnu. Ako u ekonomiji postoji jako puno faktoring poslova ili ako je potražnja za faktoring poslovima jako velika, to može biti indikator povećanja nelikvidnosti u ekonomiji. Ako poduzeća ne mogu naplatiti svoja potraživanja i od banaka traže mehanizme za povećanje likvidnosti, to je indikator da je došlo do narušavanja makroekonomskih procesa u ekonomiji koji su vezani za monetarnu politiku. U takvim slučajevima neminovno slijedi da će doći do pogoršanja mogućnosti naplate i drugih kredita koje ima banka. Zato je za banku značajno pratiti količinu i sektorsku distribuciju faktoring poslovanja jer može poslužiti kao indikator drugih ekonomskih procesa.

Za banke su poslovi faktoringa izrazito profitabilni jer, kao i sva kratkoročna kreditiranja, imaju veću kamatnu stopu. Ipak, naglo povećanje poslova faktoringa može odražavati da je ukupna likvidnost ekonomije smanjena. Poslovi faktoringa, koji naplaćuju naknadu, imaju jako veliku efektivnu kamatnu stopu, što ih čini posebno privlačnim bankama.

Factors Chain International

Povijest faktoringa u svijetu najviše se veže za tvrtku *Factors Chain International (FCI)* koja je osnovana 1968. kao krovna organizacija za neovisne faktoring tvrtke diljem svijeta. Danas je najveća mreža faktoring tvrtki u svijetu. Kada je osnovana, usluge domaćeg faktoringa bile su dostupne u Sjevernoj Americi i pojedinim europskim zemljama. Konceptija međunarodnog faktoringa bila je nova i ograničena zemljopisnom pokrivenošću. Osnivači FCI-a su prepoznali potencijal međunarodnog faktoringa, ali i da je krovna organizacija potrebna iz dva razloga:

- *uvodenje koncepcije faktoringa u zemlje gdje ova usluga još nije bila razvijena,*
- *razvijanje konstrukcije za međunarodni faktoring koji bi dopustio faktorima u zemlji izvoznika i uvoznika da rade zajedno.*

Koncepcija FCI-a razvijena je oko lokalne stručnosti i fleksibilnosti pristupa usluzi. Poslovanje u svakoj zemlji je jedinstveno te osjetljivost na tu činjenicu omogućuje lakše odvijanje međunarodnog faktoringa. Svaki član prihvaća standardni komunikacijski sustav i način ponašanja. FCI ima 206 članova u 59 zemalja. Svaki novi član mora udovoljiti strogim kriterijima financijske snage i standarda usluga. Većina faktora je u vlasništvu ili se povezuje s poznatim bankama, financijskim institucijama, osiguranjima i industrijskim tvrtkama. Faktoring se sve više širi u zemljama u razvoju, posebno jako industrijaliziranim. Rast faktoringa u azijskim zemljama je dramatičan. Sličan se rast događa i u središnjoj Europi i baltičkim zemljama. Najpopularnije industrije u faktoringu su tekstil i odjeća, no faktoringu se sve više okreću i proizvođači industrijske i poljoprivredne opreme, elektronike i uredske opreme. Ukupan promet faktorskih društava u 2005. za cijeli svijet bio je veći od 1,016 milijuna eura.

6. CASH POOLING

Usluga cash poolinga moguća je kada banka preuzme vođenje financija za nekoliko poduzeća koje zajedno čine jednu skupinu. Temeljna prednost cash poolinga za poduzeća je u tome što banka nadgleda sve financijske potrebe svakoga pojedinog poduzeća u skupini i nastoji što više koordinirati financijske potrebe svakoga poduzeća s potrebama ostalih poduzeća u skupini.

Prednosti cash poolinga za poduzeće su u tome što smanjuje troškove i izloženost prema banci. Skupina poduzeća može planirati dugoročno kreditiranje kao izloženost prema banci, dok se kratkoročna kreditiranja mogu obavljati među poduzećima.

Na prvi pogled, ova usluga nema prednosti za banku jer sada umjesto da banka posuđuje novac, poduzeća međusobno posuđuju novac. To je točno, ali da bi cash pooling mogao postojati, sva poduzeća u skupini moraju imati račune u istoj banci, što povećava broj klijenata banke, a s time i količinu sredstava s kojima banka raspolaže. Kada sva poduzeća u skupini imaju svoje račune u banci, to znači da moraju obavljati i poslove platnoga prometa putem banke i s time automatski povećavaju prihode banaka od usluga platnoga prometa koje banke obavljaju. Takva je kombinacija uporabe usluga također dobila engleski naziv - cross-selling - što bi značilo stvaranje paketa usluga za klijente.

7. SINDICIRANI KREDITI

Procesi kreditiranja ne moraju nužno biti samo procesi između banke i klijenta; mogu biti između banaka (množina) i poduzeća (jednina) ili između banke (jednina) i poduzeća (množina). Takvi su poslovi često vezani za sindicirane kredite i skupno upravljanje financijama (eng.cashpooling).

Regulatori banaka u ekonomiji često ograničuju izloženost banke prema pojedinoj klijentu. Ovom je regulativom banka ograničena u svojem poslovanju s klijentom, ali u svakoj ekonomiji postoje klijenti čije potrebe zbog ove regulative jedna banka ne može zadovoljiti, stoga je često potreban sindikat banaka kako bi se zadovoljile kreditne potrebe jednoga poduzeća. Osim eksterne regulative, veličina kreditiranja banke prema jednome poduzeću može biti ograničena i internim pravilima i strategijom banke.

Kada je riječ o kreditima čija veličina prelazi veličinu izloženosti koje jedna banka želi imati prema nekome poduzeću da bi moglo doći do ostvarenja takva kredita, banke se udružuju u sindikat koji onda zajedno kreditira poduzeće. Sindicirani krediti funkcioniraju na principu udruživanja banaka u jednu skupinu od kojih svaka banka sudjeluje s dijelom sredstava u kreditu. Jedna je banka vodeća banka u sindikatu te se javlja kao aranžer kredita i predstavlja sindikat banaka prema klijentu. Banka aranžer vodi proces pregovaranja s klijentom i proces organiziranja samoga kredita u koordinaciji s ostalim bankama koje su članice sindikata. Banka aranžer obično dobiva i naknadu od kredita, osim ako dogovor među bankama nije drugačiji.

Podjela samoga kredita među bankama može biti linearna ili može biti raspoređena među bankama sukladno dogovoru. Kada je kredit isplaćen, svaka banka u svojoj aktivnosti preuzima dio kredita i uplaćuje sredstava na račun poduzeća kod sebe ili banke aranžera, ponovo u skladu s dogovorom. Poduzeće plaća ratu kredita banci aranžeru koja onda ratu kredita raspoređuje bankama u sindikatu, ovisno o veličini njihova udjela u kreditu.

Sindicirani krediti ponajprije su znak prestiža i za banku i za poduzeća. Za banku aranžera takvi krediti znače da je sposobna zadovoljiti kompleksne zahtjeve poduzeća te kod samoga procesa kreditiranja koordinirati aktivnosti nekoliko banaka. Sindicirani krediti za poduzeće znače da je poduzeće nadraslo poslovanje sa samo jednom bankom.

Sindicirani krediti su primjer kada više banaka servisira jedno poduzeće. Suprotan primjer je kada jedna banka servisira više poduzeća koja zajedno čine poslovnu skupinu. Takav servis se, osim standardnoga bankarskog poslovanja koje je do sada opisano, može napraviti i putem posebne usluge ujedinjenoga vođenja financija za koji se rabi engleski naziv cash pooling, što je već opisano.

8. MEĐUNARODNO KREDITIRANJE

U prethodnom se poglavlju vidjelo da postoje slučajevi kada jedna banka ne može zadovoljiti potrebe klijenta nego je potrebno nekoliko banaka. U malim otvorenim ekonomijama kao što je Hrvatska postoje slučajevi kada klijenti banke moraju potražiti izvore financiranja izvan države.

Razlozi za međunarodno kreditiranje mogu biti višestruki:

- poduzeće ili klijent banke želi biti prepoznat od strane međunarodnih kreditnih institucija i time steći međunarodni kreditni rejting,
- poduzeće ili klijent postao je prevelik za postojeće tržište u svojoj državi,
- poduzeće širi svoje poslovanje u stranoj državi i želi uspostaviti kontakt s lokalnim bankama,
- međunarodno zaduženje jeftinije je od domaćega.

Svaki od ovih razloga, osim zadnjega, predstavlja korak u razvoju poslovanja za poduzeće. Obrazložimo prva tri razloga. U malim otvorenim ekonomijama neminovno je poslovanje s ostatkom svijeta. Jedan od najlakših načina da poduzeće stekne međunarodni financijski rejting je da stvori kreditne odnose s bankama u državama s kojima posluje. Na taj će način analitičari iz nekoliko država pratiti poduzeće koje će steći međunarodni rejting.

U malim se ekonomijama događa da velika poduzeća koja imaju međunarodno poslovanje jednostavno iskoriste sav raspoloživi kreditni potencijal banaka u jednoj državi. Zato se stvara potreba za međunarodnim kreditiranjem. Proširenje poslovanja poduzeća na druge države traži uspostavu odnosa s lokalnim bankama kako bi poduzeće moglo lakše obavljati svoju djelatnost.

Maksimalna izloženost

Proces kreditiranja za banke nije beskonačan. Regulator često bankama ograničuje maksimalnu svotu kreditiranja prema pojedinim klijentima. Maksimalna svota je obično definirana kao postotak kapitala. U drugome dijelu ovoga udžbenika detaljno će biti analizirana regulativa i kako ona utječe na poslovanje banaka.

Kod procesa kreditiranja RM mora znati koja je maksimalna svota kreditiranja koja se može ponuditi pojedinome klijentu. Ovdje treba obratiti pozornost ne samo na eksterne nego i na interne limite banke.

Zadnji od navedenih razloga ujedno je i najkompleksniji razlog jer odražava politiku središnje banke. Središnje banke često znaju regulativom utjecati na visinu kamatne stope i zbog toga je moguće da je za klijente zaduživanje izvan granica države jeftinije nego unutar države. Da bi se moglo razumjeti kako regulator utječe na cijenu kredita, potrebno je pročitati dodatak o trošku sredstava banke.

Proces međunarodnoga kreditiranja dijeli se prema tome tko obavlja kreditnu analizu poduzeća. Kod međunarodnoga kredita kreditnu analizu može obavljati:

- domaća banka,
- strana banka.

Kreditnu analizu obavlja domaća banka kada je riječ o banci koja je dio međunarodne grupacije, a kreditiranje obavlja banka majka. Strana banka obavlja kreditnu analizu kada se klijent izravno zadužuje kod strane banke bez posrednika. Jasno je da su za poduzeće puno povoljniji uvjeti kreditiranja kada kreditiranje obavlja banka majka, nego kada poduzeće mora u potpunosti uspostaviti novi odnos s bankom.

Proces kreditiranja ovisi o procedurama koje vrijede kod banke koja izdaje kredit. Ako domaća banka obavlja proces kreditne analize, procedura odobravanja kredita bit će u skladu s praksom domaće banke; ako strana banka obavlja kreditnu analizu, onda će strana banka uvjetovati načine kreditiranja poduzeća. Za poduzeće je jednostavnije kada proces kreditiranja obavlja domaća banka koja je dio međunarodne grupacije.

Specifičan oblik kreditiranja koji je već prikazan je akreditiv, posebice akreditiv s odgođenim plaćanjem. U slučaju akreditiva kreditiranje nije novčano nego robno jer kupac dobiva robu s kojom može raspolagati, a plaćanje mora obaviti kasnije. Zbog primitka robe jedna strana u poslovnome odnosu odlazi u posjed imovine s kojom može raspolagati.

9. KREDITI PUTEM HBOR-A

Posebna bankarska institucija u Hrvatskoj je HBOR – Hrvatska banaka za obnovu i razvoj. HBOR je specijalizirana banka koja provodi programe kreditiranja posredstvom poslovnih banaka i izravnim kreditiranjem. Krediti koje daje HBOR su namjenski krediti kojima se nastoji potaknuti razvoj pojedine ekonomske grane ili pojedinoga geografskog područja.

Krediti koje odobrava HBOR funkcioniraju na dva načina. Prvi je način da HBOR izravno kreditira tražitelja kredita. U tom slučaju HBOR na sebe preuzima kreditni rizik i snosi sve popratne troškove odobravanja kredita. Drugi je način da HBOR kreditira banku koja dobiva sredstva koja potom raspoređuje po uvjetima koje je dobila od HBOR-a. Primjer poslovanja HBOR-a mogu biti krediti za poljoprivredu. S obzirom na to da HBOR nema razvijenu mrežu poslovnica po Hrvatskoj, niti je poželjno da HBOR troši sredstava na kreditnu analizu, HBOR jednostavno takve poslove prepušta bankama. HBOR odobrava kredit banci u kojemu jasno definira uvjete po kojima banka može plasirati sredstva. Banka sada ima sredstva i putem svoje mreže poslovnica traži prikladne plasmane. Klijenti koji dobivaju kredite iz sredstava HBOR-a moraju proći sve korake redovitoga procesa odobravanja kredita

i priložiti svu popratnu dokumentaciju. Ovakav je oblik kreditiranja povoljan za HBOR jer HBOR-u smanjuje troškove, a kreditni rizik prebacuje na banke. Prednosti za banku su mogućnost odabira klijenata po jasno određenim uvjetima, stabilni izvori financiranja i povoljnije kamatne stope.

Primjeri kredita koje odobrava HBOR su:

- kreditiranje trajnih obrtnih sredstva za osnaženje poslovanja za trgovačka društva (mali i srednji poduzetnici) te omogućavanje poduzetnicima nabavljanje obrtnih sredstava;
- program kreditiranja razvoja malog i srednjeg poduzetništva, krediti iz ovoga programa služe za razvoj postojećih poduzeća ili za pokretanje novih poduzeća;
- program kreditiranja poljoprivrede;
- program kreditiranja razvitka otoka.

Navedeni programi imaju karakteristike razvojnih programa kojima je jasno definirana namjena. Navedene programe možemo podijeliti na one kojima je cilj razvoj geografskoga područja (program razvoja otoka) i programe kojima je cilj razvoj pojedine ekonomske grane (program razvoja poljoprivrede).

ZAKLJUČNA MISAO

Kredit je osnovni bankarski proizvod, ali kao što je predloženo, kredit se javlja u nekoliko oblika. Vrlo je bitno primijeniti kako su krediti namijenjeni poduzećima puno kompleksniji od kredita namijenjenih građanima i kako se krediti poduzećima razlikuju po svojoj strukturi i karakteristikama. Zato se govori o kreditiranju građana i financiranju poduzeća. Uvjeti kreditiranja su ono bitno što diktira odnos klijenata s bankom. Bilo bi dobro, stoga, da se, nakon što pročitate dodatak o monetarnoj politici u trećem dijelu knjige, vratite na poglavlje o uvjetima kreditiranja i pokušate povezati uvjete kreditiranja s monetarnom politikom. Poslovanje s poduzećima zahtjeva širinu znanja. Korporativni bankar mora poznavati usluge banke, ali isto tako i karakteristike poduzeća kako bi mogao kreirati pakete usluga za svako pojedino poduzeće.

BITNI POJMOVI U OVOME DIJELU:

Kredit

Karakteristike kredita:

- trajanje (kratkoročni, srednjoročni, dugoročni)
- kamatna stopa (fiksna, promjenjiva)

- naknada
- valuta (domaća, s valutnom klauzulom, devizna)
- elementi osiguranja

Vrste kredita građanima i uvjeti odobravanja kredita

Vrste kredita poduzećima i uvjeti odobravanja kredita

Namjena kredita

Hipotekarni krediti

Stambeni krediti

Factoring

Sindicirani krediti

PITANJA I ZADATCI

Definiraj kredit i odredi koja je cijena kredita.

Definiraj podjelu kredita po ročnosti i podjelu kredita po sektorima ekonomije.

Na koje kredite po vrsti valute utječe promjena tečaja?

Koji sektor ima najviše kredita u hrvatskim bankama?

Što su elementi osiguranja kredita i zašto krediti imaju elemente osiguranja?

Koje vrste kredita traže jače elemente osiguranja?

Zašto kratkoročni krediti imaju lakše uvjete kreditiranja nego dugoročni?

Što su uvjeti kreditiranja i koje su razlike u uvjetima kreditiranja po kreditnim karticama i auto kreditima?

Zašto postoje velike razlike između načina i vrste kredita kod kreditiranja građana i kod kreditiranja poduzeća?

Koje su razine odobravanja kredita u bankama i zašto postoje različite razine dogovaranja pojedinoga kredita?

Što je subvencionirani kredit i koje su vrste subvencioniranih kredita?

Koji je oblik subvencije kredita bolji za korisnika: subvencionirana glavnica ili subvencionirana kamata?

Što je to factoring?

Zbog čega se banke uključuju u sindicirane kredite?

Koja je uloga HBOR-a u hrvatskoj ekonomiji?

Mala farma od 5 zaposlenih bavi se proizvodnjom svinja. Farma ima velika potraživanja od trgovačkih lanaca. Farmi trebaju likvidna sredstva. Koji biste oblik financiranja predložili farmi?

Ista farma se želi proširiti i treba potporu za kupnju novih sadnica. Koji oblik financiranja biste predložili?

Velika firma želi kredit od 100 milijuna eura. Banka je voljna dati kredit od 30 milijuna eura. Koji je sljedeći korak kod takva kredita?

Zašto banke odlučuju sudjelovati u sindiciranim kreditima?

Zašto klijenti odlučuju sudjelovati u sindiciranim kreditima?

Koja je prednost cash pooling za klijenta?

DODATAK ZA RAZUMIJEVANJE: IZRAČUN RATE KREDITA I REGISTAR KREDITA

1. IZRAČUN RATE KREDITA

U ovome će dodatku biti pokazano što različiti otplatni planovi i različiti krediti znače za klijente i za banku. Osnovna definicija je:

Definicija: Rata kredita (anuitet) je vrijednost koju je klijent dužan platiti u određenom vremenskom razdoblju i predstavlja dio otplate. Rata kredita sastoji se od dva dijela: kamate i glavnice.

Proces otplate kredita može se podijeliti na četiri načina. Razmotrit će se što svaki od načina znače će se znači za prihode banke (troškove poduzeća) i za likvidnost banke (smanjenje likvidnosti poduzeća). Prema načinu otplate glavnice krediti se mogu podijeliti u četiri skupine:

- otplata kredita na anuitete kod kojih je veličina anuiteta uvijek ista. Unutar anuiteta dolazi do promjene omjera vrijednosti plaćanja kamate i otplate glavnice tijekom vremena;
- otplata kredita na rate kada je otplata glavnice ista kod svakoga anuiteta, a veličina kamate je promjenjiva, što ovisi o veličini preostale glavnice tako da se i veličina rate mijenja kod svake otplate;
- otplata kredita kada se cjelokupna rata i glavnica otplaćuju odjednom, odnosno kada kredit ima samo jednu uplatu;
- za klijenta se pravi posebno strukturirani plan otplate kod kojega vremensko razdoblje otplate glavnice i kamate mogu varirati, ovisno o dogovoru s bankom.

Prva tri načina otplate kredita imaju jasne matematičke formule, moguće ih je detaljno analizirati i utvrditi koji je utjecaj na prihode banke i na likvidnost.

Formula za otplatu kredita koji ima fiksnu ratu:

$$R = K \frac{r(1+r)^n}{(1+r)^n - 1}$$

R – rata kredita (ili p , ulog u anuitet)

K – veličina kredita (konačna veličina anuiteta)

r – kamatna stopa

n – trajanje kredita.

Rabeći istu notaciju, moguće je pokazati koja se formula koristi za otplatu kredita kada je vrijednost glavnice koja se otplaćuje ista u svakom vremenskom razdoblju.

$$R_t = \frac{K}{n} + K_{t-1} \cdot r$$

Otplata glavnice kredita ista je u svakom razdoblju jer svako razdoblje otplaćuje K/n glavnice. Ova formula, iako rabi isto znakovlje, ima poseban dodatak, a to je da postoji subskript koji označuje vremensko razdoblje. Razvidno je da kamata u svakoj rati kredita ovisi o veličina ostatka glavnice u prošlom razdoblju jer $(t-1)$ pomnožen s kamatnom stopom.

Primjer: Koliki je anuitet na kredit od 100.000 kuna ako je rok otplate 5 godina, a kamatna stopa 8%. Plaćanje je svakih mjesec dana. Prva je uplata mjesec dana nakon podizanja kredita. Prije nego što se započne s izračunom kredita, treba postaviti problem. Trajanje kredita je 5 godina, a rate se plaćaju mjesečno. Znači, ukupan broj uplata je 60. Kamatna stopa je 8% godišnje. Godišnju kamatnu stopu treba pretvoriti u mjesečnu kamatnu stopu. Kada se izračuna dvanaesti korijen od 1,08, dobit će se 1,00645. Znači da je kamatna stopa 0,6645% mjesečno. Rabeći formulu iz teksta, vidi se da je $n=60$, $r=0,6645\%$, a glavnica 100.000 kuna. Kada se ti brojevi uvrste u formulu, dobit će se

$$R = \frac{r(1+r)^n}{K((1+r)^n - 1)} = 100000 \times \frac{0,006645(1,006645)^{60}}{(1,006645)^{60} - 1} = 100000 \times \frac{0,009887}{0,4879} = 100000 \times 0,0202623 = 2026$$

Rata kredita od 100.000 kuna, s kamatnom stopom od 8% godišnje, na 5 godina, jest 2.0263 kune mjesečno. Ukupna količina koja je plaćena na kredit je 121.586,39 kuna.

Da bi se moglo demonstrirati koji je utjecaj različitih izračuna otplate kredita, mogu se usporediti dva različita načina otplate, ali s istim karakteristikama kredita. U tablici je prikazan kredit od 10.000 kuna na 5 godina, uplata rate je jednom godišnje, a kamatna je stopa 5%.

OTPLATNI PLAN S FIKSNOM RATOM U SVAKOM RAZDOBLJU				
Kraj razdoblja	Rata	Ostatak glavnice	Kamata	Otplata glavnice
0		10.000		
1	2.309,74	8.190,26	500	1.809,74
2	2.309,74	6.290,03	409,51	1.900,23
3	2.309,74	4.294,79	314,5	1.995,24
4	2.309,74	2.199,79	214,74	2.095
5	2.309,74	0	109,99	2.199,75

U tablici je prikazan otplatni plan kredita. Kao što je vidljivo iz tablice, na početku je kamata veliki dio rate. Kako vrijeme prolazi, povećava se količina otplate glavnice u ratama, a dio koji ide na kamatu se smanjuje. Udio otplate glavnice u rati povećava se tijekom vremena, dok se udio kamate smanjuje.

U sljedećom je tablici kredit s istim karakteristikama: kamatna stopa je 5%, trajanje je 5 godina, a glavnica je 10.000 kuna. Otplatni plan za kredit izgleda ovako:

Tablica 9: *Otplatni plan: fiksna glavnica*

OTPLATNI PLAN S FIKSNOM OTPLATOM GLAVNICE U SVAKOM RAZDOBLJU					
Razdoblje	Otplata glavnice	Kamata	Glavnica	Kamata	Rata
0		5%	10.000		
1	2.000	5%	8.000	500	2.500
2	2.000	5%	6.000	400	2.400
3	2.000	5%	4.000	300	2.300
4	2.000	5%	2.000	200	2.200
5	2.000	5%	0	100	2.100

Udio glavnice u rati uvijek je 2.000 kuna i konstantan je, ali se udio kamate u glavnici mijenja kako se otplaćuje kredit. Udio glavnice u rati kredita je isti, ali se udio kamate u rati kredita smanjuje. Svaki način otplate kredita ima svoje jedinstvene karakteristike. Razlika između kredita je u količini kamatnoga prihoda za banku (kamatnoga troška za poduzeće) i likvidnosti koja je potreba da bi se kredit mogao otplatiti. Potrebno je detaljno proučiti ove dvije dimenzije kredita:

Tablica 10: *Novčani tijek kredita s različitim otplatnim planovima*

	Ukupno otplaćeno	Ukupna kamata
Fiksna rata	11.549 KN	1.549 KN
Fiksna otplata glavnice	11.400 KN	1.400 KN

Kod fiksne rate poduzeću je potrebno više likvidnosti da bi se kredit otplatilo jer poduzeće treba uporabiti više sredstava kako bi otplatilo kredit od 11.549 kn u odnosu na 11.400 kn. To znači da je opterećenje na likvidnost poduzeća veće i kamatni trošak poduzeća je također veći nego kada poduzeće otplaćuje kredit s fiksnom otplatom glavnice. Istovremeno kod otplatnoga plana s fiksnom ratom dobit za banku je veća. Kod fiksne otplate glavnice potrebno je manje sredstava da bi se otplatio kredit, ali je zato prihod za banku manji. Primjer koji smo izložili je jednostavan, ali ilustrira kako različiti načini otplate kredita imaju različiti utjecaj na likvidnost i troškove poduzeća. RM mora biti svjestan kako će plasman banke utjecati na likvidnost i troškove kredita za klijenta, jer tako može preventivno djelovati na kvalitetu plasmana banke stvarajući pakete usluga koji su u skladu s klijentovim financijskim mogućnostima. Ovakve odluke dolaze iz praćenja i razumijevanja poduzeća s kojima RM posluje.

Osim načina otplate kredita iz riješenih primjera, spominje se i otplata kredita koja je osmišljena tako da sadržava samo jednu uplatu ili ako je riječ o individualno planiranom otplatnom planu. Individualni otplatni planovi kao način otplate kredita postoje upravo zato što se banke prilagođavaju poslovanju i potrebama klijenata. Karakteristike otplate kredita koje su spomenute kod poslovanja s poduzećima, vrijede i za poslovanje s građanima.

Izračun otplatnoga plana kredita glavna je matematička operacija za banku jer se putem kreditiranja generiraju prihodi banke. Plasiranja kredita i proces amortizacije tih kredita tijekom vremena temelj je bankarskoga poslovanja. Ovo poglavlje je značajno iz dva razloga: prvi se odnosi na sam izračun kredita, a drugi na to što znače pojedine varijable za izračun kredita za banku i klijenta. Formulu za izračun rate kredite neće se posebno derivirati nego će ju jednostavno prihvatiti kao zadanu. Formula za izračun rate kredita je:

$$R = K \frac{r(1+r)^n}{(1+r)^n - 1}$$

R – rata kredita (ili P , ulog u anuitet)

K – veličina kredita (konačna veličina anuiteta)

r – kamatna stopa

n – trajanje kredita.

Slijedi primjer, koji će se dalje razrađivati, kako bi se istakle pojedine karakteristike kredita.

Primjer: Koliki je anuitet na kredit od 100.000 kuna ako je rok otplate 5 godina, a kamatna stopa je 8% godišnje. Plaćanje je svakih mjesec dana. Prva je uplata mjesec dana nakon podizanja kredita.

Prije nego što se krene u izračun kredita, treba postaviti problem. Trajanje kredita je 5 godina, a rate se plaćaju mjesečno. Znači, ukupni broj uplata je 60. Kamatna stopa je 8% godišnje, koju treba pretvoriti u mjesečnu kamatnu stopu. Kada se izračuna dvanaesti korijen od 1,08 dobije se 1,00645. Znači kamatna je stopa 0,6645% mjesečno. Ovo, naravno, vrijedi samo ako je obračun kamate konformni, no ako je linearni, kamatnu stopu treba podijeliti s brojem ukamaćivanja, rabeći formulu za izračun rate kredita n je 60, r je 0,6645%, a K je 100.000 kuna. Kada se ti brojevi uvrste u formulu, dobiva se:

$$\begin{aligned} R &= K \frac{r(1+r)^n}{(1+r)^n - 1} = 100.000 \times \frac{0,006645(1,006645)^{60}}{(1,006645)^{60} - 1} = 100.000 \times \frac{0,009887}{0,4879} \\ &= 100.000 \times 0,0202623 = 2.026 \end{aligned}$$

Rata kredita od 100.000 kuna, s kamatnom stopom od 8% godišnje, na 5 godina je 2026 kuna mjesečno. Glavnica kredita koja je posuđena je 100.000, ali ukupna količina koja je plaćena na kredit je 121.586,39 kuna. Razlika od 21.586,39 je kamata

koja je plaćena po kreditu. Ovo je vrijednost kamatnoga prihoda koji ostvaruje banka na posuđivanje novca.

Prvo što zaokuplja pozornost je količina kamata koja je plaćena. Da je oročeno 100.000 kuna na 5 godina po 8% godišnje, kamata bi bila:

$$FV = 100000(1+0,08)^5 = 146933$$

Ako je depozit od 8% na 5 godina, ukupna količina kamate je 46.933 kune, što je različito od 21.586 kuna koliko je kamata po kreditu. Razlog za ovu pojavu je taj što kod depozita ne dolazi do protoka novca, a glavnica kojoj se pripisuje kamata povećava se sa svakim razdobljem ukamaćivanja. Proces kreditiranja je suprotan - kod kredita dolazi do smanjivanja glavnice sa svakim razdobljem. **Rata kredita u sebi ima dva dijela: dio otplate glavnice i dio otplate kamate, tako da sa se svakom ratom smanjuje preostali dio glavnice kredita.**

Odnos glavnice kredita može se jednostavno vidjeti kada se gleda otplatni plan kredita. U tablici je prikazan jednostavan kredit od 10.000 kuna, na 5 godina, uplata rate je jednom godišnje, a kamatna je stopa 5%.

Tablica 11: *Otplatni plan kredita*

Kraj razdoblja	Rata	Ostatak glavnice	Kamata	Otplata glavnice
0		10.000		
1	2.309,74	8.190,26	500	1.809,74
2	2.309,74	6.290,03	409,51	1.900,23
3	2.309,74	4.294,79	314,5	1.995,24
4	2.309,74	2.199,79	214,74	2.095
5	2.309,74	0	109,99	2.199,75

Kao što je vidljivo iz primjera, na početku je kamata vrlo veliki dio rate. Kako vrijeme prolazi, količina otplate glavnice u ratama se povećava, a dio rate koji ide na kamatu se smanjuje. S obzirom na to da je rata fiksne vrijednosti, u početku je moguće otplatiti samo manji dio glavnice; kako se glavnica smanjuje tako se smanjuje i kamata na tu glavnicu, a udio otplate glavnice u rati se povećava.

Za banku je ovo iznimno bitno jer preostala ročnost kredita utječe na dobit banke. Novi krediti će donositi najveću dobit banci, dok će stariji krediti kojima se otplaćuju zadnje rate donositi puno manju dobit banci.

Da bi se istražio odnos između vremena i kamatne stope, potrebno je nekoliko primjera. U primjeru je ista veličina kredita od 100.000 kuna, ali će se mijenjati vrijeme trajanja kredita i kamatna stopa.

Prvo se mijenja trajanje kredita. Treba riješiti sljedeće primjere: glavnica neka ostane 100.000 kuna, razdoblje neka bude 3 i 8 godina, kamata je 8% godišnje, a rate

se uplaćuju mjesečno. U ovom su primjeru glavnica i kamata kredita iste, ali se mijenja trajanje kredita. U tri godine broj je razdoblja 36, a u osam godina broj razdoblja je 96. Ponovo će se uporabiti ista formula:

$$R = K \frac{r(1+r)^n}{(1+r)^n - 1} = 100.000 \times \frac{0,006645(1,006645)^{36}}{(1,006645)^{36} - 1} = 100.000 \times \frac{0,008434}{0,269253} \\ = 100.000 \times 0,03132 = 3.132,36$$

$$R = K \frac{r(1+r)^n}{(1+r)^n - 1} = 100.000 \times \frac{0,006645(1,006645)^{96}}{(1,006645)^{96} - 1} = 100.000 \times \frac{0,008434}{0,88855} \\ = 100.000 \times 0,014123 = 1.412,3$$

U prvom je primjeru vidljivo da kada se smanji broj anuiteta, poveća se rata kredita. Kada se poveća broj rata, individualna rata kredita se smanji, a budući da je glavnica ostala ista, potrebno je više novca kako bi se otplatio kredit. Koliko je novca utrošeno na otplatu kredita u tri primjera ako je kamatna stopa 8% godišnje, glavnica 100.000 kuna, ali je vremensko trajanje kredita različito?

Tablica 12: *Usporedba kredita: različita ročnost*

Trajanje	Glavnica	Kamatna stopa	Rata	Ukupno otplaćeno
3 godine	100.000	8%	3.132,36	112.764,96
5 godina	100.000	8%	2.026,43	121.585,80
8 godina	100.000	8%	1.412,30	135.580,80

Isto kao i s promjenama duljine trajanja kredita, može se analizirati kako promjena kamatne stope utječe na veličinu rate i na količinu sredstava koje treba uporabiti da bi se otplatio kredit.

Tablica 13: *Usporedba kredita: različita kamata*

Trajanje	Glavnica	Kamatna stopa	Rata	Ukupno otplaćeno
5 godina	100.000	5%	1.882,33	112.939,80
5 godina	100.000	8%	2.026,43	121.585,80
5 godina	100.000	12%	2.193,48	131.608,80

Kao što se moglo i očekivati, količina novca koja je potrebna da bi se otplatio kredit proporcionalna je kamatnoj stopi. Što je veća kamatna stopa to je potrebno više novca da bi se kredit otplatio. Povećanje kamate na kredite povećava dobit banke, a smanjenje kamate na kredite smanjuje dobit banke. Promjena kamatne sto-

pe na depozite ima suprotan učinak na dobit banke. Povećanje kamatne stope na depozite smanjuje dobit banke, dok smanjenje kamatne stope na depozite povećava dobit banke.

Za sada su obrađene otplate kredita u slučajevima kada je rata ista u svim vremenskim razdobljima. Analizirano je kako kamatna stopa i trajanje kredita utječu na veličinu rate i kamatne prihode. Sada slijedi analiza slučaja kad je rata kredita promjenjiva, ali s fiksnom otplatom glavnice u svakom razdoblju. Primjerice, kada je rata kredita varijabilna, a glavnica je u svakoj rati fiksna, prikazuje se sljedećom formulom:

$$R_i = \frac{K}{n} + \left[K - \sum_0^i \frac{K}{n} i \right] * r$$

$\frac{K}{n}$ – fiksna otplata glavnice u svakoj rati

$\sum_0^i \left(\frac{K}{n} i \right) K$ – ostatak glavnice u tome razdoblju

r – kamatna stopa.

Rata kredita označena s R_i je varijabilna u svakom vremenskom razdoblju jer se mijenja količina kamate koju treba platiti, ali svota glavnice u rati je jednaka. Promotrite otplatnu tablicu:

Tablica 14: *Otplatni plan: fiksna glavnica*

Razdoblje	Otplata glavnice	Kamata	Glavnica	Kamata	Rata
0		5%	10.000		
1	2.000	5%	8.000	500	2.500
2	2.000	5%	6.000	400	2.400
3	2.000	5%	4.000	300	2.300
4	2.000	5%	2.000	200	2.200
5	2.000	5%	0	100	2.100

Rata se smanjuje sa svakim vremenskim razdobljem. Razlog tomu je smanjenje preostale glavnice na koju se obračunava kamata. Ukupna otplata kredita je 11.500 kuna, dok je kod kredita s fiksnim anuitetom a istom kamatnom stopom ukupna otplata 11.549 kuna. Razlika u kamati je, naravno, zbog razlike u preostaloj glavnici u pojedinim razdobljima.

U slučaju kada je rata kredita samo otplata kamate, rata se izračunava po sljedećoj formuli:

$$R = K * r$$

Otplata kredita s fiksnom glavnicom donosi banci manju dobit, ali zato povećava protok novca po kreditu. Koja vrsta kredita treba biti zastupljenija u kreditnome portfelju jedna je od značajnijih strateških odluka banke.

U primjerima koji su do sada rješavani varirala je kamatna stopa, način otplate kredita i trajanje kredita. Slijedi varijabilna kamatna stopa za vrijeme trajanja kredita. Kod varijabilne kamatne stope razlikuju se dva oblika:

- kamatna stopa koju kontrolira banka,
- kamatna stopa koja je vezana za neki vanjski indeks koji ne kontrolira banka.

Prvi oblik je strateški izrazito pozitivan za banku. Promjenjiva kamatna stopa, po odluci banke, znači da se kod ugovaranja kredita u ugovor stavlja klauzula koja naznačuje da za vrijeme trajanja kredita banka može promijeniti kamatnu stopu. Isto vrijedi i za depozite, ako banka može promijeniti kamatnu stopu.

Kada banka odluči primijeniti kamatnu stopu, regulator obično uvjetuje banci da mora obavijestiti klijenta o promjeni kamatne stope i automatski generira novi otplatni plan sukladno novoj kamatnoj stopi, ali s istom preostalom ročnošću i istom metodom otplate kredita kako je bilo u originalnome ugovoru. Činjenica da banka po potrebi može mijenjati kamatnu stopu predstavlja izrazito moćni mehanizam za kontrolu kamatnih prihoda banke, ali i mogućnost banke da prilagodi kamatnu stopu trenutačnome stanju u poslovnome ciklusu.

Drugi oblik varijabilne kamatne stope je kamatna stopa koja je vezana za određeni indeks. Ovakva se kamatna stopa sastoji od dva dijela: ugovorenoga dijela i varijabilnoga dijela (indeksa). Primjeri varijabilnih kamatnih stopa koje su vezane za indeks:

- 6m LIBOR + 2%,
- 3m Blagajnički zapisi Ministarstva financija + 4%.

U oba je primjera dio ugovorene kamatne stope, koji je 2% i 4%, ujedno i varijabilni dio koji se mijenja s promjenama na tržištu LIBOR-a i blagajničkih zapisa Ministarstva financija. Indeks za koji je vezana kamatna stopa je u stvari bezrizična kamatna stopa. LIBOR ili neki drugi indeks je kamatna stopa na međubankovnom tržištu novca. Na tom tržištu banke međusobno posuđuju novac. Kratkoročno međubankarsko posuđivanje smatra se plasmanima s izrazito malim rizikom. Izdanja države, tj. Ministarstva financija, smatraju se bezrizičnima jer država uvijek može povećati porez i tiskati novi novac kako bi platila svoje obveze.

LIBOR je indeks kamatne stope na londonskome međubankovnom tržištu, a vrijednost LIBOR-a mijenja se iz sekunde u sekundu. Kamatna stopa na blagajničke zapise koje izdaje Ministarstvo financija također se mijenja sa svakim izdanjem. Upravo ovaj promjenjivi dio kamatne stope čini kamatnu stopu promjenjivom i za klijenta.

Promjenjiva kamatna stopa ima nekoliko karakteristika koje posebno treba objasniti gledajući iz perspektive banke, ali i iz perspektive klijenta. Ugovoreni dio varijabilne kamatne stope (+2% i +4% u primjeru) je procjena kreditnog rizika prema klijentu banke. Kada banka odabire klijenta, uvijek može birati hoće li kreditirati klijenta ili državu. Kreditiranje država je bezrizično, kao što je istaknuto, a kreditiranje klijenata sa sobom nosi rizik, stoga je nužno da banka traži veću kamatnu stopu na kredite klijentima nego što bi tražila na kredite državi. Tako je ugovoreni dio kamatne stope de facto premija na rizik koju klijent mora platiti u usporedbi s bezrizičnim prinosom koji bi banka ostvarila da nije plasirala sredstava klijentu nego kupila državne obveznice.

Međunarodni krediti:

Većina kredita koji se ugovaraju s nerezidentima ugovaraju se s promjenjivom kamatnom stopom. U tom se slučaju promjenjiva kamatna stopa nadopunjuje za rizik države koji se označuju kroz CDS (credit default SWAP), financijske instrumente koji pokazuju vjerojatnost da će pojedina država bankrotirati). Sastav varijabilne kamatne stope tada je:

Indeks + ugovoreni dio + CDS

Prosuditelj sada mora platiti dvostruku premiju na rizik. Mora platiti premiju na vlastiti kreditni rizik koji je dan ugovorenim dijelom i premiju na rizik države iz koje dolazi CDS.

Promjenjivost kamatne stope već je objašnjenja činjenicom da se indeks mijenja u određenim vremenskim razdobljima. Za banku i za klijenta je značajna definicija kada dolazi do promjene kamatne stope u samome izračunu rate kredita. Ova promjena ili ponovni izračun kamatne stope kod izračuna rate zove se ponovno vrjednovanje (eng. re-pricing).

Već je spomenuto da se indeksi kamatne stope često mijenjaju, gotovo iz sekunde u sekundu. Zbog toga ponovno vrjednovanje kod kredita mora biti jasno definirano ugovorom. U samome ugovoru kredita ponovno vrjednovanje je prikazano u dvije dimenzije. Prva dimenzija je koliko često dolazi do promjene kamatne stope: jednom mjesečno, jednom tromjesečno, svakih pola godine ili jednom godišnje. Moguće su ostale frekvencije, ali manje česte u standardnoj bankarskoj praksi. Druga dimenzija je kako dobiti kamatnu stopu koja će biti uporabljena: je li to vrijednost indeksa na kraju određenoga dana, ili je to prosječna vrijednost indeksa u nekom razdoblju, ili je ugovorom definirana neka druga frekvencija. Tako stavka ugovora može biti prosječna vrijednost LIBOR-a tri dana prije plaćanja rate kredita ili vrijednost LIBOR-a dva dana prije dospijea rate kredita. Posebno treba istaknuti da indeks kamatne stope, u našem slučaju 3m LIBOR, ne mora nužno biti frekvencija plaćanja rate kredita. Frekvencija plaćanja rate kredita ugovara se kao posebna va-

rijabla. Tako je moguće da se kredit plaća mjesečno, ali da se ponovno vrjednovanje kamatne stope obavlja svaka tri mjeseca. Standardna je bankarska praksa da se rate kredita poklapaju s cjenovnim vrjednovanjem, ali to nikako nije fiksno pravilo.

Varijabilna kamatna stopa iznimno je značajna za banku jer dovodi banku do izloženosti kamatnome riziku, ako vrste kamatne stope iz aktive nisu usklađene s vrstom kamatne stope u pasivi. Za sada je bitno razumjeti što je to varijabilna kamatna stopa i kako nastaje. Cjenovni rizik bit će posebno obrađen u poglavlju o rizicima.

2. KREDITNI REGISTAR

Kreditni rizik je rizik koji ima najveći utjecaj na račun dobiti i gubitka banke. Jedna od stavaka računa dobiti i gubitka banke je „rezervacija za loše plasmane“. Upravo je zbog toga u interesu banke da kontrolira kreditni rizik što više može. Da bi banka mogla kontrolirati kreditni rizik, mora imati što točniju informaciju o kreditnoj sposobnosti svakoga klijenta. Kako bi se mogla razumjeti uloga kreditnog registra u ekonomiji i njegovo značenje za banke, treba poći od definicije kreditnoga registra:

Definicija: Kreditni registri su baze podataka koje skupljaju, održavaju i distribuiraju podatke o kreditnim obvezama sudionika u ekonomiji.

Svrha ove baze je da banke razmijene podatke o pojedinim potencijalnim ili postojećim klijentima kako bi smanjili kreditni rizik. Kreditni registar jedan je od mehanizama putem kojega banka nastoji stvoriti što potpuniju sliku o svakome pojedinom klijentu s kojim posluje.

Primjer: *Klijent dođe u banku i podigne kredit kojemu je anuitet samo 10% mjesečnih prihoda toga klijenta. Iz perspektive banke, klijent nije rizičan kada se uzme u obzir anuitet kao postotak mjesečnih prihoda, no što ako taj isti klijent već ima 10 identičnih kredita u 10 različitim banaka? S ovom informacijom takav je klijent katastrofalno rizičan za banku. Naravno, ta se situacija mogla izbjeći da je banka imala informacije o tome koja su zaduženje klijenta u drugim bankama.*

Registri kredita postoje već više od dva stoljeća. Poznat je i statut engleskog registra iz 1801. koji je već onda naglašavao princip uzajamnosti, tj. da samo oni koji daju podatke imaju pravo dobivati podatke. U raznim se zemljama, čak istoga jezičnog područja, kreditni registri različito nazivaju: Credit Bureau (SAD), Credit Referencing Agency (V. Britanija), Centrale Rischi (Italija), KSV – Kreditschutzver-

band (Austrija), Auskunftei (Njemačka), ZEK – Zentral Evidenz Kredite (Švicarska), a prva verzija takva projekta u Hrvatskoj bila je poznata pod nazivom HROK -Hrvatski registar obveza po kreditima.

Iz osnovne su definicije razvidne tri glavne uloge Registra:

- skupljanje podataka pri čemu je jasno da što su podatci potpuniji to će biti veća njihova vrijednost jer će se dobiti cjelokupna slika o zaduženosti svakog potrošača;
- održavanje tih podataka, što obuhvaća ažuriranje banke podataka kako pristižu novi zapisi te provjeru podataka i mogućnost ispravljanja pogrešaka;
- distribucija informacija u obliku koji je potreban korisnicima radi učinkovita donošenja odluka.

“Kreditno izvješće” je glavni “proizvod” Registra i on mora biti dovoljno sažet da se brzo dobije opća slika o nekom klijentu, a u isto vrijeme mora omogućiti detaljan pregled svih postojećih (i prošlih) obveza klijenta.

Registar u praksi funkcionira tako da dobiva podatke od svih korisnika, sa stanjem svih kreditnih računa na kraju mjeseca. Zauzvrat, svaki korisnik ima pravo dobiti od Registra informacije (kreditno izvješće) o pojedinome klijentu, pod uvjetima reguliranim pravilnikom kreditnoga registra.

Osnovno je pravilo da korisnik smije postaviti upit Registru (nabaviti kreditno izvješće) samo ako ima legitimni zahtjev za kreditnom povlasticom. Ovo je pravilo s ciljem očuvanja privatnosti informacija, a zahtjevom za kreditom potrošač daje financijskoj instituciji dopuštenje za provjerom podataka. Protokol informacija je također reguliran tako da samo određene osobe imaju pristup Registru i da se samo određenim osobama, pod određenim uvjetima, mogu dostavljati podatci. Banka, također, mora tražiti klijenta odobrenje da njegove podatke može dostaviti kreditnom registru.

Korisnik je kreditna institucija koja se koristi Registrom (npr. banka), a naziv *potrošač* se odnosi na subjekte o kojima Registar skuplja podatke. To mogu biti i pravne i fizičke osobe. Treba naglasiti da Registar ne donosi odluke o kreditima, tj. ne određuje bonitet nekoga potencijalno dužnika; to je posao banke i ovisi o sklonosti prema riziku pojedine banke. Kreditni registar samo daje informacije. Banka procjenjuje bonitet klijenta na temelju informacija koje dobije od kreditnog registra. Procjena boniteta klijenta temelji se na internim pravilima banke. Kreditni registar samo daje objektivne informacije o prethodnom izvršavanju klijentovih postojećih kreditnih obveza. Banka korisnik će uključiti te informacije u svoju uobičajenu proceduru odobravanja kreditnih zahtjeva tako da će, ovisno o kreditnom proizvodu, informacije koje je dobila od Registra imati veću ili manju težinu pri donošenju odluke.

Kreditno izvješće ima identifikacijski dio, eventualna upozorenja, sažetak svih informacija i detaljan popis svih "kreditnih linija", od najnovije do krajnjeg roka čuvanja informacija (npr. 5 godina po zaključenju kredita).

Posjedovanje takvih informacija omogućit će svim vjerovnicima smanjenje rizika pri dodjeli kredita jer će spriječiti tu uslugu dijelu tražitelja za koje se bonitet ne bi mogao dobro procijeniti, no isto tako oni vjerovnici koji bolje mogu birati svoje dužnike, zadržat će prednost i nadalje imati bolje rezultate.

Prednosti koje donosi Registar odnose se na sve aktere financijskoga tržišta: na potrošače, na sve financijske institucije koje im daju kreditne povlastice i na institucije koje obavljaju nadzor nad financijskim poslovanjem.

Za korisnike Registra direktna je prednost da informacije koje distribuira omogućuju bolju kontrolu kreditnoga rizika. Eliminiranjem potencijalnih "loših" klijenata putem informacija dobivenih iz Registra, ostalim se klijentima može ponuditi manja kamatna stopa i tako pojeftiniti kredite te ih učiniti dostupnima širem krugu potrošača. Bez kreditnoga registra banka bi se morala zaštititi od potencijalnoga kreditnog rizika prema svim klijentima jer ne bi imala potpunu informaciju o bonitetu pojedinoga klijenta. S mogućnošću da dobije podatke iz kreditnoga rizika, banka može spustiti udio kreditne premije u kamatnoj stopi i na taj način smanjiti kamatnu stopu dobrim klijentima, a dići je lošim. Rezultat takva selektivnog pristupa je pojedinačno određivanje kamatne stope na temelju bonitetu pojedinoga klijenta.

Kreditni registri često imaju razvijene statističke bodovne tablice koje se temelje isključivo na informacijama u posjedu Registra (tzv. Bureau Score ili credit score). Tada se bodovi jednostavno prevode u vjerojatnost lošeg plaćanja i dodaju redovitom postupku odobravanja kredita. U SAD-u banke često ne gledaju potpuno izvješće ako potrošač ima više bodova od nekoga zacrtanog praga, a ako ima manje, analiziraju ga da vide zašto je taj potrošač rizičniji nego njima prihvatljiv prag rizika. Ovaj primjer samo ilustrira kakav utjecaj imaju kreditni registri kod donošenja odluka o kreditnoj izloženosti.

Credit score predstavlja temelj kreditnoga poslovanja u SAD-u i utječe na sve aspekte potrošnje. Kada klijent kupuje mobitel ili kada naručuje uslugu, mnoge će kompanije tražiti social security number (ekvivalent OIB-u ili JMBG-u). S tom jedinstvenom informacijom poduzeće može dobiti brojčanu vrijednost kreditnoga rejtinga pojedinoga klijenta. Kada poduzeće vidi rezultat kreditnoga registra, sukladno tomu ponudit će uslugu klijentu.

Kreditni registar u SAD-u prati sve poslovne operacije klijenta, tako da u kreditni registar ne ulazi samo količina obveza prema bankama nego ulazi cjelokupna izloženost pojedinoga klijenta i ažuriranost podmirivanja obveza. Tako će, ako osoba ne

plaća račune na vrijeme, njezin kreditni rejting biti smanjen, iako možda nema nikakvu dužničku izloženost prema bankama.

Kreditne vrijednosti u SAD-u i interpretacija pojedinih vrijednosti:

850 – savršeni rejting, mala zaduženost, svi računi u povijesti plaćeni prije vremena,

723 – prosječna vrijednost u SAD-u,

više od 700 – dobar kreditni rejting,

manje od 500 – izrazito loš, znači nemogućnost poslovanja s tim klijentom,

300 – minimalan kreditni rejting,

Bodovne tablice vrlo su korisne kada ne postoji šire iskustvo u interpretaciji kreditnih izvješća. Teško je procijeniti što će se dogoditi ako neki potrošač već ima nekoliko kredita u tijeku, nekoliko otplaćenih i dvije kartice: je li toliko kreditno sposoban da mu se može odobriti i novi zahtjev ili je već toliko zadužen da će ga novi kredit gurnuti u prezaduženost?

Dodatna korist od Registra iskristalizirala se u posljednje vrijeme sa završetkom usuglašavanja novog baselskog sporazuma, tzv. Basel II. U njemu je predviđeno da banka mora procijeniti rizik svih svojih portfelja i izračunati vjerojatnost otpisa (eng. Probability of Default - PD) te gubitak u slučaju otpisa (eng. Loss Given Default - LGD). Analizirajući podatke koji se nalaze u Registru, nađena je čvrsta korelacija između distribucije bodova (skora) Registra i procjene ovih varijabli koje traži Basel II. Ako bi regulator odobrio uporabu takve metodologije za izračun rizika, sve banke bi mogle vrlo jednostavno riješiti problem procjene PD-a i LGD-a u okviru izračuna adekvatnosti kapitala.

16) Slika: *Primjer izvotka iz HROK-a*

hrok :)

Kreditno izvješće potrošača

Identifikacija	Upit 12433	Sifra čina 12433AB123456	Napomena	Režur izdan 2004-03-26 15:35:48	
	Ime FRIVOJE PERAK	Identifikacija ABG: 0410964000002 Broj osobne iskaznice: 61096400 Broj putovnice: 041096400	Osnovni detalji Datum rođenja: 1964-10-04 Datum izdavanja: 1994-04-04 Spol: M	Priglasilo	
Adresa	Adresa prebivališta: Mesto: 10000 ZAGREB Adresa: Ime 1		Datum: Hrvatska Regija: Zagrebačka županija		
Telefon	Kućni: 01/26509800	Poslovni: 01/8181811	Mobilni: 094/8181811		
Sažetak	Poslovni računi		Ugovori		Sukobi
	Vrsta računa Svi računi	Redovi Ugovori: 1 Nagovesti računi: 0 Sukobi rač: 0	Kreditni limit: HRK 7.500 Plaćanja: HRK 434 mjesečno HRK 1.362 kamatovano	Sukobi Trenutni: HRK 5.300 Dugoplo: HRK 434	Ostvari Prilazni: 2005-11-15 Prilazni: 2005-11-15
Zahtjevi	Vrsta zahtjeva Svi zahtjevi		Ukupno	Potvrdjeni (30 dana)	Potvrdjeni
	3		3	2	2
Poslovni računi	Prethodno plaćanje		Prethodno plaćanje (30 dana)		
	☐ Plaćeno na vrijeme isplaćeno, ali nije u opsegu ☒ Plaćeno u roku 30 dana od isplaćivanja računa, ali nije isplaćeno na vrijeme ☐ Plaćeno u roku 30 dana od isplaćivanja računa, ali nije isplaćeno na vrijeme		☐ Plaćeno u 30 - 59 dana zaostajanja ☒ Plaćeno u 60 - 89 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 90 - 119 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 120 - 149 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 150 - 179 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 180 - 209 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 210 - 239 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 240 - 269 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 270 - 299 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 300 - 329 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 330 - 359 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 360 - 389 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 390 - 419 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 420 - 449 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 450 - 479 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 480 - 509 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 510 - 539 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 540 - 569 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 570 - 599 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 600 - 629 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 630 - 659 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 660 - 689 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 690 - 719 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 720 - 749 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 750 - 779 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 780 - 809 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 810 - 839 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 840 - 869 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 870 - 899 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 900 - 929 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 930 - 959 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 960 - 989 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 990 - 1019 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 1020 - 1049 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 1050 - 1079 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 1080 - 1109 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 1110 - 1139 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 1140 - 1169 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 1170 - 1199 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 1200 - 1229 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 1230 - 1259 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 1260 - 1289 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 1290 - 1319 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 1320 - 1349 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 1350 - 1379 dana zaostajanja ☐ Plaćeno u 1380 - 1409 dana zaostajanja		
Redovi		Ugovori Imeni/Ime: HRK 7.500 Plaćanja: HRK 434 Odobrenje otk: Imeni/Ime: Odobrenje otk: Imeni			

Prvi je korak *prema stvaranju kreditnoga registra stvaranje jedne organizacije koja okuplja banke. Kreditne institucije udružuju se u udruženje osnovano kao gospodarsko interesno udruženje ili kao neki drugi oblik udruživanja gospodarskih subjekata, u skladu s posebnim zakonom. U Hrvatskoj je također osnovana takva organizacija i zove se Hrvatsko udruženje banaka (HUB).*

Hrvatska udruga banaka (HUB) osnovala je radnu skupinu za razmjenu podataka o neurednim dužnicima ("crna lista"). Nakon definiranja koncepcije razmjene i analize alternativnih rješenja i mogućih partnera, pripremljena je preporuka Izvršnom odboru HUB-a.

Jedan od vodećih kreditnih registara u Europi, talijanski CRIF, sklopio je sporazum s najvećim svjetskih registrom, američkim Trans Unionom, o distribuciji i prilagodbi njihova rješenja kreditnog registra, koje je već implementirano u petnaestak zemalja. Budući da je CRIF bio i predviđeni partner za HROK, te stalno pratio stanje u Hrvatskoj, umjesto ponude za samo negativni registar, u zajednici s Financijskom agencijom (FINA) kao lokalnim partnerom, bankama članicama HUB-a ponudili su rješenje “punog” registra.

Osim zadataka koji su određeni njegovim statutom, udruženje kreditnih institucija:

- *organizira razmjenu informacija o kreditnoj sposobnosti za potrebe zaštite od kreditnog rizika,*
- *provodi stručno usavršavanje radnika kreditnih institucija i izdaje potvrde o završenom stručnom usavršavanju.*

Hrvatska narodna banka prikuplja informacije od osoba koje su na temelju ovoga Zakona ovlaštene pružati bankovne usluge na području Republike Hrvatske i organizirati razmjenu informacije za potrebe zaštite od kreditnog rizika. Hrvatska narodna banka propisuje načine i uvjete prikupljanja informacija za potrebe zaštite od kreditnog rizika.

PITANJA I ZADATCI

Napravi otplatni plan za kredit koji ima fiksni anuitet i jedan otplatni plan koji ima fiksnu glavnicu sa sljedećim karakteristikama: trajanje je 3 godine, rata kredita je mjesečna, kamatna stopa je 7,3%, ukamaćivanje je kontinuirano, a kredit ima početak od 2 godine.

Koliko je plaćanje kamate u svakome od otplatnih planova?

Koja je efektivna godišnja kamatna stopa?

Koji otplatni plan ima veću potrebu za likvidnošću u prvoj godini plaćanja?

Koliki je kamatni prihod u svakome od otplatnih planova za banku ako je kredit na 5 godina bez početka?

Usporedi kamatne prihode banke kod kredita od 3 godine s 2 godine početka i 5 godina bez početka. Koji otplatni plan je profitabilniji za banku i zašto?

Koliki je kamatni prihod za banku ako kredit nema početka i traje 9 godina?

Koja je potreba za likvidnošću poduzeća ako je kredit na 9 godina?

Zašto poduzeća kod kredita trebaju razdoblje početka?

Napravi otplatni plan za kredit koji ima fiksni anuitet i jedan otplatni plan koji ima fiksnu glavnicu sa sljedećim karakteristikama: trajanje je 3 godine, rata kredita je mjesečna, kamatna stopa je LIBOR +3% kontinuirano, kredit ima početak od 2 godine, promjena kamatne stope je jednom godišnje, a vrijednosti LIBOR-a su 4%, 4,5% i 3%.

Koji otplatni plan ima veći prihod za banku i zašto?

Što je CDS i zašto ga ne rabe strane banke koje posluju u Hrvatskoj kada daju kredite domaćim poduzećima?

Zašto poduzeće koje traži kredit od banke izvan Hrvatske mora platiti CDS?

Kako kreditni registar smanjuje pojedine rizike za banke?

Kako bi banka trebala reagirati na preporuke o kreditiranju koje dobiva od kreditnog registra?

Zašto banke daju potporu stvaranju kreditnih registara?

I - d) VLASTITI BANKARSKI POSLOVI

U OVOME POGLAVLJU:

Banka prikuplja sredstava, ali ne plasira sva sredstava klijentima. Jedan dio sredstava banka zadržava i sama se njima koristi. Takvi poslovi ulaze u kategoriju vlastitih bankarskih poslova. Sredstva koja se koriste za vlastite poslove, banka dijeli na dvije posebne namjere. Prva je namjena zadovoljavanje regulative i raspoređivanje sredstava s posebnom namjenom, kao što su, primjerice, zalihe likvidnosti. Druga je namjena bančnih sredstava investiranje u špekulativne ili arbitražne transakcije. Osnovna je razlika između načina uporabe sredstava kod kreditiranja i kod vlastitih poslova u tome tko određuje uporabu sredstava. Kod kreditiranja klijent određuje kako će sredstava biti uporabljena; kod vlastitih sredstava banka određuje upotrebu sredstava. Vlastiti poslovi banke obično se obavljaju u sektoru riznice, zato će u ovome poglavlju biti protumačeno poslovanje toga sektora.

U ovom je poglavlju bitno:

- naučiti poslove sektora riznice,
- upoznati se s mehanizmima kontrole novčanoga tijeka u riznici,
- naučiti poslove koje obavlja riznica.

1. TRGOVINSKI POSLOVI S DOMAĆOM VALUTOM

Osnovna je funkcija direkcije likvidnosti (eng. Money Market) upravljanje likvidnošću banke, tj. poduzimanje mjera za osiguranje potrebne količine novca za podmirenje novčanih obveza u odgovarajućim vremenskim razdobljima, tj. po dospijecima obveza. Osim što prati domaću likvidnost banke i operativno upravlja likvidnošću banke, direkcija likvidnosti može obavljati i usluge kratkoročnoga novčanog poslovanja za klijente banke.

Zadatak direkcije likvidnosti je analiza i kontrola protoka novca banke. Banka svakodnevno upravlja svojom likvidnošću. Zajedno s direkcijom ALM-a i poslovnim jedinicama, riznica nastoji kontrolirati protok novca kroz banku. To znači raspoređivati sredstva koja ulaze u banku i plasirati odljev sredstava iz banke.

Likvidnost banke unutar riznice znači svakodnevno prikupljanje i plasiranje kunskih i deviznih sredstava na međubankarskom tržištu i putem velikih klijenata banke. Sektor riznice svaki dan prima izvješća o najavljenome odljevu sredstava i očekivanim priljevima sredstava. Sukladno ovim izvješćima i unaprijed zadanim parametrima poslovanja, riznica raspoređuje sredstva, a to znači da sektor riznice

odlučuje gdje će plasirati višak sredstava ili kako će namaknuti manjak sredstava. U velikim bankama s velikim klijentima sektor riznice je obično zadnji korak prema plasiranju sredstava klijentu. U velikim banaka u koje se plasiraju veliki krediti banka obično ima točno planiran raspored kada koji kredit postaje dostupan klijentu i kada ga klijent može rabiti. Ovim mehanizmom banka nastoji svaki dan planirati likvidnost i kontrolirati protok novca.

S obzirom na to da banka kratkoročnu likvidnost uvijek može plasirati kao pre-konočni depozit središnjoj banci, za nas je puno zanimljiviji slučaj kada banka ima manjak sredstava i što banka čini s tim manjkom sredstava.

Osnovni je posao sektora riznice prikupljanje sredstava od pravnih osoba ili drugih financijskih institucija na rok od jednoga dana do godine dana⁷⁴. Financijski instrumenti kojima se trguje na novčanom tržištu i putem kojih banka može doći do likvidnosti, moraju biti visoko utrživi (likvidni). Takvi visoko utrživi instrumenti obično imaju i mali stupanj rizika, što ih i čini visoko utrživima jer su prihvatljivi velikome broju investitora. Najčešći su financijski instrumenti koje rabi sektor riznice: **FX SWAP**, **kratkoročni depoziti**, **kratkoročni vrijednosni papiri i repo poslovi**. Svaka od ovih pojedinih transakcija ima svoju svrhu koja će biti detaljno analizirana.

FX Swap: je privremena zamjena imovine u jednoj valuti za imovinu u drugoj valuti te istovremeno ugovaranje ponovne zamjene u budućnosti po višoj ili nižoj cijeni, ovisno o razlici u kamatama dviju valuta koje su predmetom SWAP-a. FX SWAP banke često rabe radi premošćivanja kratkoročne nelikvidnosti u pojedinoj valuti, a predmet SWAP poslova su različite valute s različitim kamatnim stopama, što znači da spot tečaj i terminski tečaj često nisu isti. Treba naglasiti da se FX SWAP transakcijom ne rješava opći problem likvidnosti banke već samo parcijalni. Kada banka obavlja FX SWAP transakciju, ona višak likvidnosti u jednoj valuti zamijeni za likvidnost u drugoj valuti koja joj je kratkoročno potrebna. Značenje i način funkcioniranja FX SWAP-a bit će dodatno objašnjeni u poglavlju o rizicima.

Kratkoročni depoziti banka može prikupiti od drugih financijskih institucija, pravnih osoba ili države. Banka koja je suočena s problemima likvidnosti nastojat će putem sektora riznice osigurati nove depozite. Kratkoročni depoziti obično se ugovaraju po referentnoj kamatnoj stopi, ali isto tako, ovisno o potrebama banke za likvidnosti, riznica može ponuditi i kamatnu stopu koja je iznad referentne kako bi privukla depozite.

⁷⁴ Kod nekih banaka kontrola likvidnosti podrazumijeva kontrolu protoka novca na rok od 18 mjeseci.

ZIBOR ili Zagreb Inter Bank Offer Rate je referentna kamatna stopa na hrvatskome inter-bankarskom tržištu. Izračunava se svakoga radnog dana kao prosjek kamatnih stopa koje objavljuje skupina od 8 referentnih hrvatskih banaka. Kotacije za kamatne stope izdaju se za kamatne stope od prekoćnoćne do 1 godine. Na tržištu postoje dvije vrste sudionika: veliki koji kotiraju tržište (market maker) i mali koji sudjeluju na tržištu sredstava. Market user uzima sredstva po ASK kamati; plasira po BID kamati. Market maker uzima sredstva po BID kamati, a plasira po ASK kamati. ZIBOR je samo hrvatska inačica standardne bankarske prakse koja je zasnovana po uzoru na LIBOR (London Inter Bank Offer Rate).

Kratkoročni vrijednosni papiri koje banka drži u svojem portfelju mogu biti izvor likvidnosti tako da se mogu prodavati na otvorenome tržištu ili da banka prikupi sredstava od njihova dospijeca. Najbolji su primjer ovakvih instrumenata blagajnički zapisi Ministarstva financija ili T-Bills (eng. Treasury bills) koji imaju ročnost od jednoga mjeseca do dvije godine. Osnovna je karakteristika ovih instrumenata da u svakoj državi predstavljaju najbolji izvor likvidnosti jer su prihvatljivi velikome broju investitora. Banka tijekom vremena i sukladno kretanjima svoje bilance gradi zalihu trezorskih zapisa kako bi ih mogla uporabiti ako dođe do nedostatka likvidnosti.

Trezorski zapisi Ministarstva financija RH

Aukcije blagajničkih zapisa u Hrvatskoj održavaju se utorkom, a namirenja četvrtkom. Dospijeca može biti 91, 182 i 364 dana i dvije godine. Valuta može biti kuna, a blagajnički zapisi mogu biti vezani za valutnu klauzulu. Banke upisom trezorskih zapisa plasiraju svoju visoku likvidnost u razdoblju koje im odgovara. Država se emitiranjem trezorskih zapisa zadužuje na domaćem tržištu kod domaćih banaka te na taj način prevladava kratkoročni vremenski nesklad između budžetskih prihoda i rashoda. Trezorski zapisi smatraju se visoko likvidnim vrijednosnim papirima jer se brzo mogu unovčiti po trenutačnoj cijeni na novčanom tržištu i bez gubitka vrijednosti. Trezorski zapisi smatraju se nerizičnim vrijednosnim papirima jer država uvijek većim porezima može doći do sredstava za podmirenje svojih dugova. Središnje klirinško depozitarno društvo vodi registar trezorskih zapisa, a na dan dospijeca trezorski zapisi se iskupljuju isplatom nominalne svote na račun vlasnika prema stanju u registru.

Repo ugovori (eng. re-purchase agreement) predstavljaju kupnju/prodaju vrijednosnica uz unaprijed dogovorenu obvezu povratne prodaje/kupnje na unaprijed dogovoreni dan. Na taj način banka ne mora prodati dužničke instrumente u svo-

jem posjedu, a može doći do potrebne likvidnosti. Repo rate je kamatna stopa koja se ugovara za pozajmljivanje novca; riječ je o načinu izračunavanja razlike u cijeni vrijednosnih papira. Rokovi repo ugovora su od T/N do 1 godine. Repo poslovi su najsigurniji instrument tržišta novca jer postoji osiguranje u obliku vrijednosnog papira. Najčešći instrument koji se koristi za repo poslove su blagajnički zapisi, a nakon toga drugi oblici državnoga duga. Repo poslovi su sadašnja prodaja s ugovorenom budućom kupnjom. Upravo zbog toga predmet repo poslova može biti bilo koji instrument koji ima rok dospijea.

Nabrojanim poslovima direkcija likvidnosti obavlja praćenja i operativno upravljanje likvidnošću banke. Osim upravljanja likvidnošću, direkcija likvidnost može biti zadužena i za upravljanje kamatnim rizikom banke. Najčešći način upravljanja kamatnim rizikom je uporaba ročnica (eng. futures) na kamatne stope čija vezana imovina reagira na promjene kamatnih stopa na tržištu. Uz ročnice se rabe i kamatne zamjene (eng. interest rate SWAP), kamatne opcije (eng. interest rate options) i terminski ugovori kao što su Eurodollari.

Operativno upravljanje rizikom kamatne stope vrlo je slično operativnom upravljanju likvidnosti banke. Banka mora pratiti koju poziciju ima, znati koju poziciju želi i onda uporabiti adekvatne instrumente. Treba naglasiti da je upravljanje kamatnim rizikom samo kratkoročno rješenje. Dugoročno rješenje vidi se u ALM-u i strateškome planiranju bilance.

2. TRGOVINSKI POSLOVI SA STRANIM VALUTAMA (FOREX)

Direkcija trgovanja devizama (eng. foreign exchange), kao sudionik deviznog tržišta, upravlja deviznom pozicijom banke putem kupoprodaje deviza i deviznom likvidnošću banke. Kupoprodaja deviza odvija se kao spot ili forward transakcija na deviznom tržištu. Devizno tržište u Republici Hrvatskoj čine središnja banka, banke, fondovi, osiguravajuće kuće i druge financijske institucije, poduzeća i građani. Lista navedenih sudionika obuhvaća sve sudionike u ekonomiji, što nije začuđujuće s obzirom na to da je Hrvatska mala otvorena ekonomija.

Banka trguje devizama iz tri razloga:

- radi kontrole vlastite devizne pozicije,
- ispunjavanja naloga klijenata,
- špekulacije na deviznome tržištu.

Spot transakcija je transakcija koja se izvršava najkasnije u roku od dva dana od dana dogovaranja transakcije. **Datum plaćanja/izvršenja spot transakcije naziva se datum valute.** Datum valute ne može biti neradni dan; u slučaju da je datum valute neradni dan, plaćanje se obavlja na prvi sljedeći radni dan. Spot kotacija je kotacija kupovne i prodajne cijene, tj. bid cijena po kojoj market maker kupuje baznu valutu

i ask cijena po kojoj market maker prodaje baznu valutu. Razlika između kupovne i prodajne cijene naziva se spread (eng. spread – razmak). Banka kao veliki sudionik na tržištu deviza ostvaruje dobit tako da kupuje po bid cijeni, a prodaje po ask cijeni, budući da se banka javlja na deviznome tržištu kao market maker.

Posebno je bitno naglasiti da svaka devizna transakcija banke mijenja izloženost banke valutnome riziku.

Na FX tržištu banka može zauzeti dugu poziciju, kratku poziciju ili flat poziciju. Zauzimanje duge pozicije znači da je dealer kupio više deviza nego što je prodao, što znači da dealer očekuje rast cijene. Zauzimanje kratke pozicije znači da je dealer prodao više deviza nego što je kupio, što znači da očekuje pad cijene. Flat pozicija znači da je dealer kupio i prodao jednaku svotu deviza i da ne postoji valutni rizik.

Forward transakcija je ugovoreni tečaj za unaprijed dogovoreni datum. Forward je kombinacija spot tečaja i kamatnih stopa. Tečaj forwarda nije predviđanje gdje će tečaj biti u budućnosti nego predstavlja računicu koja **nastaje po teoremu o nemogućnosti arbitraže**. Razlika u cijeni spot tečaja i forwarda odražava razliku u kamatnim stopama dviju valuta. Ako je forward cijena manja od spot cijene, trguje se baznom valutom uz diskont, dok se u obrnutom slučaju, kada je forward cijena veća od spot cijene, trguje baznom valutom uz premiju.

kamatna stopa bazne valute < kamatna stopa varijabilne valute = premija

kamatna stopa bazne valute > kamatna stopa varijabilne valute = diskont

Dodatni instrumenti kojim banka može trgovati su opcije. Opcije su instrumenti **koji daju pravo, ali ne i obvezu**, za kupnju ili prodaju deviza u određenom roku po fiksnoj ili ugovorenoj cijeni. Izvršna cijena opcije je strike price. Call opcija je pravo na kupnju valute po unaprijed određenoj cijeni, a Put opcija je pravo na prodaju valute. Postoje dvije vrste opcija: američka (izvršenje obavljanje bilo kada do dogovorena datuma) i europska (izvršenje samo na dogovoreni datum). O opcijama će biti detaljnije obrazloženo u posebnome poglavlju.

Trgovanjem devizama banka nastoji ostvariti dobit. Trgujući za klijente banka ostvaruje dobit na bid-ask razlici cijena. Zaposlenik banke u riznici može imati pravo zauzimanja deviznih pozicija sa svrhom špekulacija na promjeni tečaja. Špekulacija se može obavljati putem svih navedenih instrumenata.

Direkcija devizne likvidnosti kontrolira ukupnu deviznu poziciju banke i nastoji putem kontrole ukupne devizne pozicije banke pratiti izloženost banke deviznome riziku. Pozicioniranost banke prema deviznome riziku izravan je odraz strategije banke prema kretanju valuta. Banka koja se ne želi izlagati kretanju valuta imat će flat ili zatvorenu deviznu poziciju.

17) Slika: Prikaz tečaja u sustavu trgovanja

Spot Liquidity Window - Sales			
EURHRK		USDHRK	
7.1810		4.8985	
7.1840		4.9005	
Sell	10	Sell	85
EUR	40	USD	05
5.0M	5.0M	7.3M	7.3M
EURUSD		CHFHRK	
1.4657 6		4.4546	
1.4663 4		4.4573	
Sell	57 6	Sell	46
EUR	63 4	CHF	73
100M	100M	8.0M	8.0M

3. DERIVATI I HEDGING

Financijski su derivati instrumenti čija se cijena derivira iz vrijednosti drugih instrumenata. Upravo zbog ove činjenice financijski derivati u sebi sadržavaju polugu koja je uzrokom povećanja volatilnosti vrijednosti financijskog derivata.

Jedan je financijski derivat već obrađen kod analize Forex trgovanja banke. O njemu je bilo riječi u primjeru kada banka uporabi devizni SWAP. SWAP transakcija sastoji se od trenutačne (spot) transakcije i buduće (forward transakcije). Činjenica da će se neka transakcija dogoditi u budućnosti znači da je potrebno izračunati vrijednost buduće transakcije danas. Izračun buduće vrijednosti mora se temeljiti na sadašnjoj vrijednosti kao početnoj. Zato se može reći da je buduća cijena derivat sadašnje cijene. Kako se bude mijenjala sadašnja cijena tako će se mijenjati i buduća cijena.

Iz karakteristike odnosa sadašnje cijene i buduće cijene javlja se mogućnost zarade. Pretpostavimo da postoji jako razvijeno tržište forwardima na devize. U tom je slučaju, kada je sadašnja vrijednost kune 1 EUR = 7,4 HRK, moguće u budućnosti prodati hrvatsku kunu; ako bi cijena kune pala na 1 EUR = 7,2 HRK, smanjila bi se i buduća vrijednost kune. Na taj način sudionik na tržištu forwardima prodao je nešto čemu je pala cijena. Sudionik na tržištu forwarda danas može ugovoriti forward kojim će kupiti u budućnosti kunu (na isti datum kada će i prodati kunu) i u budućnosti ostvariti zaradu.

S aspekta formata transakcije, forward je ugovor kojim se ugovora neka buduća transakcija. Znači da je s dva forward ugovora moguće istovremeno nešto kupiti (jednim forward ugovorom) i prodati (drugim forward ugovorom) u budućnosti. Za ovakvu transakciju nije potrebno imati ono što se kupuje i prodaje. U tom slučaju sudionik na tržištu derivata može ostvariti dobit na temelju razlike u cijeni, a da nikada nije u stvarnosti posjedovao imovinu.

S aspekta razlike u vrijednosti, osoba koja ima 1 euro izgubila je 20 lipa vrijednosti u odnosu na kunu (tečaj kune je pao s 1 EUR = 7,4 HRK na 1 EUR = 7,2 HRK). Osoba koja je trgovala forwardima zaradila je 20 lipa jer je prodala 1 euro kada je tečaj bio 1 EUR = 7,4 HRK i onda ponovno kupila kunu kada je tečaj kune bio 1 EUR = 7,2 HRK. Trgujući budućim vrijednostima kune, sudionik je ostvario dobit na tržištu.

Dodatan primjer može biti slučaj izvoznika koji može koristiti forward ugovore kako bi sebi osigurao željenu cijenu robe koju izvozi. Iako je tečaj kune u Hrvatskoj stabilan, tečaj nije fiksiran. To znači da promjene tečaja između 1 EUR = 7,2 HRK i 1 EUR = 7,4 HRK utječu na vrijednost prihoda za izvoznika.

Primjerice, neka je tečaj trenutačno 1 EUR = 7,4 HRK, cijena koja odgovara izvozniku. Izvoznik zna cijenu svoje robe u eurima, koja je jako dobra, i on može odlučiti hoće li prodati robu. Problem nastaje ako izvoznik trenutačno nema kupca ili ako trenutačno nema proizvedenu robu. U tom slučaju izvoznik bi prodao eure koje će dobiti u budućnosti putem forward transakcije. Na taj je način izvoznik prodao svoje **buduće priljeve sredstava** u devizama i jasno ugovorio vrijednost tečaja po kojem će prodati svoje devize. Uporaba forwarda za izvoznika znači da izvoznik zna po kojoj cijeni će moći prodati priljev deviza kada ih ostvari. Izvoznik je utvrdio buduću vrijednost tečaja i na taj se način zaštitio od promjene vrijednosti tečaja. Izvoznik u ovom slučaju više nema deviznoga rizika.

Definicija: Proces uporabe financijskih derivata da bi se ostvarila zaštita od rizika naziva se hedging (eng. to hedge, izjednačiti ili balansirati).

Razlika između dva opisana sudionika (banke i izvoznika) na tržištu forwarda (ili drugih derivata) je u namjeri uporabe derivata. Banka je sudionik koji nastoji putem derivata ostvariti dobit, a izvoznik je sudionik koji se putem derivata nastoji zaštititi od valutnoga rizika. Razlika u nakani je jasna. Jedan sudionik nastoji ostvariti dobit, drugi sudionik nastoji smanjiti rizik. Razlika u namjeri sudjelovanja na tržištu karakterizira dvije vrste sudionika na tržištu derivata: **špekulanti i hedgeri**.

Špekulanti nastoje ostvariti dobit tako što aktivno trguju pojedinim derivatskim instrumentom te se nastoje pozicionirati tako da promjenama cijena ostvaruju dobit. Špekulant iz navedena primjera vjerovao je da će doći do pada vrijednosti kune i tako se pozicionirao. S obzirom na to da se pad i dogodio, špekulant je ostvario zaradu. Da je špekulant bio drugačije pozicioniran, imao bi gubitak.

Hedgeri se javljaju kao povremeni sudionici na tržištu. U svojim transakcijama nastoje sebi osigurati povoljnu cijenu. Namjera hedgera nije u tome da zarade na promjeni kretanja cijene nego da osiguraju buduću vrijednost cijene. Navedeni je primjer usredotočen na izvoznika koji će dobiti sredstva u budućnosti, zato ih i u budućnosti prodaje kako bi danas osigurao jamčenu vrijednost u kunama. Sličan primjer može se promotriti i kada je riječ o uvozniku. Uvoznik se isto tako nastoji

zaštititi od promjene tečaja. Uvoznik će nastojati kupiti eure kada su jeftini da bi mogao znati koliko mu u budućnosti, kada bude uvezio robu, treba kuna za eure.

Špekulanti i hedgeri su nerazdvojni sudionici na tržištu derivata. Jedni nastoje smanjiti svoj rizik, drugi nastoje preuzeti na sebe rizik, a za preuzimanje rizika nastoje ostvariti dobit. Značajna uloga špekulanata je i u tome što povećanje broja sudionika na nekom tržištu ujedno povećava i likvidnost tržišta.

Treći sudionici na tržištu su arbitražeri koji djeluju kao „nevidljiva ruka“ na svakome tržištu. Na taj se način postiže jednakost cijene. Arbitražeri djeluju tako da traže razlike u cijeni iste robe na različitim tržištima. Kada nađu razlike u cijeni, na jednom tržištu kupuju, a na drugom prodaju istu robu. Na taj se način na jednom tržištu povećava ponuda robe, a na drugom tržištu se povećava potražnja. To znači da na jednom tržištu cijena pada, a na drugom raste, sve dok se cijena iste robe na dva različita tržišta ne izjednači.

Definicija: Financijska arbitraža, ili skraćeno arbitraža, je jedna ili više financijskih transakcija kojom se može steći bezrizični profit.

Tržište forwardima je tzv. OTC (eng. Over the Counter) tržište gdje institucionalni investitori međusobno trguju. Ne postoji jedno mjesto koje se može nazvati tržištem. Nadalje, karakteristika je forwarda da je svaki forward individualan ugovor između dvije strane koji se ne može dalje prodati. Način da se izađe iz forward pozicije je da se otvori druga forward pozicija, samo sa suprotnim predznakom⁷⁵.

Osim forwarda, koji je samo jedan oblik financijskih derivata, potrebno je upoznati se i s ročnicama (eng. futures). Za razliku od tržišta forwarda, tržište futuresima je organizirano. Najpoznatija tržišta futuresima su CME (Chicago Mercantile exchange) i CBOT (Chicago Board of Trade). Inicijalno ova su tržišta nastala kako bi se moglo trgovati futuresima kada je riječ o robi poput svinjetine i teletine. U novije vrijeme klasične futures ugovore sve više istiskuje skupina financijskih futuresa. U financijske futures ulaze ročnice na valute i kamatnu stopu. Upravo je kroz ročnice na valutu i kamatnu stopu danas raznim sudionicima na tržištu derivata omogućeno trgovanje širokim rasponom financijskih instrumenata.

⁷⁵ Za trgovanje forwardima, te za sve ostale derivate, vidjeti više na „Futures, options and other derivatives“ Johna Hulla ili „Terminska tržišta“ Ive Andrijića.

Primjer: *Brodograditelj je ugovorio izgradnju i isporuku broda po cijeni od 100,000.000 USD, a izgradnja i naplata izvršit će se za dvije godine. Činjenica da je naplata biti izvršena u budućnosti stavlja brodogradilište u rizičnu poziciju da promjene tečaja HRK/USD mogu izazvati potencijalne gubitke nakon navedena vremena. Naime, svako povećanje vrijednosti hrvatske kune prema dolaru značit će automatski i ukupan manji prihod u domaćoj valuti. Budući da realizacija posla traje dvije godine, moguće je očekivati oscilacije veće od 20% (ovo se osobito odnosi na američki dolar i njegov odnos prema euru, a indirektno i prema kuni koja je do određene mjere i fiksirana prema euru). Može se dogoditi i da brodograditelj iz cijeloga posla bude u gubitku samo na temelju tečajnih razlika.*

Primjerice, *ako je tečaj prilikom ugovaranja bio 1 USD = 6,00 HRK, lako je zaključiti kako bi brodograditelj mogao naplatiti ukupno 600,000.000. kuna. Ali ako se tečaj promijeni tako da u dvije godine kuna ojača, npr. 1 USD = 5,00 HRK, također je lako izračunati da će proizvođač naplatiti istih 100,000.000 USD, ali će oni u domaćoj valuti vrijediti 500,000.000. kuna. Evidentirana razlika u visini od 100,000.000 kuna je enormna i znači razliku između dobrog i lošeg posla. Kako se brodograditelj može zaštititi? Upravo tako da kupi terminski ugovor kojim se obvezuje kupiti 600,000.000 kuna za naplaćenih 100,000.000 dolara. Potrebno je spomenuti i mogućnost da domaća valuta u navedenom razdoblju oslabi, zbog čega bi izvršenje terminskog ugovora izazvalo trošak tečajne razlike.*

Osim forward i futures ugovora, postoje već spomenuti SWAP ugovori. Poznati su kao valutna zamjena. SWAP ugovori se često javljaju i kod kamatne stope. Tako je moguće da dvije ugovorne strane zamijene kamatne stope između fiksne i varijabilne kamatne stope.

Kod financijskih derivata vrlo je bitno naglasiti da su izrazito plastični i amorfni kao financijski instrumenti. Na dva tržišta koja smo spomenuli - CBOT i CME - po-najprije se trguje s futuresima i opcijama na futurese. Iako se trguje sa samo dva instrumenta, futures ugovori postoje na nekoliko stotina različitih roba; isto tako unutar svake pojedine robe postoji nekoliko različitih futures ugovora s različitim rokovima trajanja.

4. TRGOVANJE VRIJEDNOSNIM PAPIRIMA

Direkcija trgovanja vrijednosnim papirima bavi se trgovanjem vrijednosnih papira na kratkoročnom tržištu i dugoročnom tržištu vrijednosnih papira. Unutar riznica hrvatskih banaka direkcija trgovanja obuhvaća trgovanje svim dostupnim instrumentima u Hrvatskoj. U velikim je bankama podjela kompleksnija i uže specijalizirana.

Kao i kod ostalih dijelova riznice, direkcija trgovanja trguje za banku, gdje nastoji ostvariti dobit po špekulativnim i arbitražnim transakcijama, i za klijente, gdje zaposlenici banke izvršavaju naloge klijenata. Instrumenti s kojima se trguje mogu se podijeliti po ročnosti:

- kratkoročni: blagajnički zapisi ministarstva financija i komercijalni zapisi;
- dugoročni: državne i korporativne obveznice izdane na domaćem tržištu, državne i korporativne obveznice izdane na stranim tržištima;
- ostali: dionice i derivati.

Komercijalni zapis je prenosivi, kratkoročni dužnički vrijednosni papir (dospjeća do 364 dana), izdan na ime, u nematerijaliziranu obliku. Omogućuje podmirenje kratkoročnih potreba izdavatelja, tako da izdavatelj, ovisno o situaciji na tržištu, izdaje tranšu zapisa koja je unutar limita uspostavljenoga programa. Komercijalni je zapis najčešće neosigurani vrijednosni papir.

Dodatna podjela prema predmetu trgovanja:

- stalni prinosi (eng. fixed income), označuju vrijednosne instrumente koji imaju unaprijed zacrtani prinos kao obveznice,
- dionice,
- derivati.

Ulaganja u vrijednosne papire banke, bez obzira na namjenu ulaganja, donose prednosti za banku:

- aktivnim vođenjem portfelja ostvaruju se bolji prinosi nego klasičnim metodama ulaganja. Financijski instrumenti kojima se trguje na otvorenim tržištima imaju veliku likvidnost. Zato banka može, kada dođe do promjene cijena, brzo likvidirati poziciju i na taj način realizirati svoj prinos;
- povećanjem likvidnosti - aktivno trgujući s financijskim instrumentima banka može rasporediti segmente likvidnosti unutar svoga portfelja i na taj način aktivno upravljati vlastitom likvidnošću;
- povećanjem sigurnosti zbog činjenice da banka može trgovati samo vrijednosnicama prvoklasnih izdavatelja (HNB, Ministarstvo financija) i izbjegavati poslovanja s tržištima na kojima postoji povećana izloženost rizicima;
- mogućnošću kratkoročnoga financiranja na osnovu zaloga navedenih vrijednosnica.

Likvidnost instrumenata kapitala ovisi o karakteristikama samog instrumenta, ali i o općem stanju u gospodarstvu te u fazama gospodarskoga ciklusa. Kada se očekuju povećani prihodi od kapitala i veća likvidnost vrijednosnica, investitori preferiraju ulaganja u dionice, dok se u uvjetima očekivane recesije kao sigurnija alternativa biraju ulaganja u obveznice (naročito državne).

Trgovanje financijskim instrumentima ne mora se odvijati samo u bankama. Neke banke odlučuju eksternalizirati jedan dio poslovanja. Tako se poslovanje s klijentima može prebaciti na specijalizirana investicijska društva ili brokerske kuće. Takve institucije obavljaju naloge za klijente banke.

Komunikacija s klijentima, odnosno prodaja, vrlo je bitna za banku, posebno kao segment investicijskoga bankarstva. Upravo je direkcija prodaje zadužena za prikupljanje interesa i samu prodaju kod izdavanja vrijednosnih instrumenata kojima je pokrovitelj banka.

BITNI POJMOVI U OVOME POGLAVLJU:

Sektor riznice

Likvidnost banke

FX Swap

FX Forward

Repo ugovori

ZIBOR

Financijski derivati

Hedging

T-Bills

Komercijalni zapisi

Obveznice

Dionice

Likvidnost instrumenta

ZAKLJUČNA MISAO

Vlastiti poslovi banke mogu biti značajan izvor prihoda za banku, ali isto tako mogu biti i značajna opasnost za banku jer se banka često putem vlastitih poslova izlaže znatnim rizicima, posebno ako trguje derivatima. Zato je kontrola poslova koji se odvijaju u riznici iznimno bitna. Vlastiti poslovi jamče nesmetano poslovanje banke, posebno kod kontrole devizne i domaće likvidnosti. Plasiranje sredstava u obliku kredita poslovanje je ostalih jedinica unutar banke, ali kontrola protoka novca kroz banku je zaduženje sektora riznice. Kontrolirati tijek novca znači da je banka u svakom trenutku sposobna ispunjavati svoje obveze prema klijentima kako u aktivni tako i u pasivi. Najveći problemi za banku nastaju upravo kada banka više ne može kontrolirati svoje novčane tokove. Trgovanje financijskim instrumentima može biti značajan izvor prihoda za banku; jedan od mjerila izvora prihoda je i realan prinos na investicije, odnosno prinos koji je prilagođen za inflaciju. Više o problemu realne kamatne stope prikazano je u dodatku koji slijedi nakon ovoga poglavlja.

PITANJA I ZADATCI

Zašto banke imaju potrebu za vlastitim poslovanjem?

S kojim vremenskim rokom likvidnosti upravlja riznica banke i zašto?

Objasni razliku između likvidnosti i protoka novca?

Koja je razlika između špekulativnih i arbitražnih poslova?

Koja je razlika između FX SWAP-ova i REPO ugovora?

Banka ima višak domaće valute, a manjak deviza. Koji tip transakcije riznica može uporabiti kako bi osigurala likvidnost u stranoj valuti?

Banka ima manjak likvidnosti i u domaćoj i u stranoj valuti, ali zato ima puno trezorskih zapisa u obje valute. Koju transakciju će banka napraviti da bi došla do likvidnosti?

Ako banka ne može uporabiti papire iz prošloga primjera, kako može osigurati likvidnost?

Zašto se smatra da visoka kamatna stopa u nekoj državi označuje buduće jačanje valute te države?

Koju FX poziciju može zauzeti banka?

Koji su razlozi da dolazi do promjene devizne pozicije banke?

S kojom svrhom bi banka trebala rabiti derivate?

DODATAK ZA RAZUMIJEVANJE: REALNA KAMATA I INFLACIJA

1. REALNA KAMATNA STOPA

Kada banka prima depozit, plaća kamatu (naknadu) na taj depozit. Kada klijent uzima od banke novac, onda banci plaća kamatu (naknadu) na taj novac. Da bi se mogao razumjeti odnos inflacije i kamatne stope, treba promotriti situaciju iz perspektive klijenta koji svoj višak sredstava povjerava banci. Takav klijent, koji svoj višak sredstava daje banci, želi od banke povrat na sredstva povjerena banci. Naravno, nameće se pitanje koliki je povrat dovoljan. U nastavku će biti analiziran pojam inflacije i što inflacija znači za vrijednost novca te kako se vrijednost novca odnosi prema vremenu.

Primjer: *Recimo da je ulaznica za kino 1999. koštala 20 kuna. Godine 2010. koštala 30 kuna. Što to znači? Godine 1999. moglo se za 30 kuna kupiti 1,5 ulaznica za kino, a 2010. samo jedna. Znači, za istu količinu novca može se kupiti manje robe. Za 20 kuna se 1999. mogla kupiti jedna ulaznica, a 2010. to se nije moglo jer je jedna ulaznica za kino koštala 30 kuna. Dakle, moglo se kupiti samo 0,67 ulaznice. Jasno je da je novac tijekom vremena izgubio svoju vrijednost, tj. vrijednost novca je erodirala tijekom vremena.*

Postavlja se pitanje koliko je novca danas onih 20 kuna iz 1999.? Ili drugim riječima, koliko danas treba imati novca da bi vrijednost bila jednaka 20 kuna iz 1999. Za odgovor na to pitanje potrebna je naći zajednički nazivnik kako bi mogli usporediti vrijednost novca u dva različita razdoblja. Kako se može usporediti 20 kuna iz 1999.? Odgovor je da prilagodimo novčanu vrijednost za inflaciju.

Neka je inflacija bila 3% svake godine. U tom se slučaju 20 kuna iz 1999. mora ukamatiti po kamatnoj stopi od 3% za razdoblje od 9 godina:

$$20 \cdot (1+0,03)^{11} = 27,68$$

*Rezultat jednadžbe pokazuje da je 20 kuna iz 1999. isto kao i 27,68 kuna 2010. Cijena ulaznice za kino u ovom je primjeru rasla brže nego stopa inflacije u istom primjeru. Ovo nije začuđujuće jer **stopa inflacija predstavlja prosječan rast cijena** u ekonomiji.*

No, što se događa kada se u budućnosti očekuje promjena cijene. Sada u 2010. imamo 30 kuna koje možemo upotrijebiti da bismo kupili jedno kino ulaznicu. Recimo da očekujemo da inflacija u sljedeće 3 godine bude 5%.

Ako je inflacija 5% sljedeće 3 godine, a očekuje se da će cijena ulaznice rasti po stopi inflacije, koliko treba novca da bi se za 3 godine, 2013., mogla kupiti jedna kino ulaznica?

Potrebno je uporabiti istu formulu:

$$30 * (1+0,05)^3 = 34,72$$

Rezultat jednadžbe pokazuje da je 2010. imati 30 kuna isto kao i imati 34,72 kune 2013.

Definicija: Inflacija se može promatrati i kao erozija vrijednosti novca tijekom vremena.

Kako vrijeme prolazi, novac gubi svoju vrijednost, odnosno s istom količinom novca možemo kupiti sve manje dobara s prolaskom vremena. Problem cijene kino ulaznice jednak je za svakoga tko ima višak sredstava. Klijent koji ima višak sredstava znači da ta sredstava nema uložena i da mu ta sredstava ne donose nikakav prihod. Da bi ekonomski participant uložio sredstva u bilo što (pa čak i kao depozit u banci), prvo je pitanje koje to ulaganje mora zadovoljiti: Kako se zaštititi protiv inflacije? Odgovor je da novac treba oplemeniti, odnosno novac treba ulagati kako tijekom vremena ne bi izgubio svoju vrijednost. Uloženi novac nema smisla ako ga „pojede inflacija“, stope prinosa na novac koji klijent banke uloži moraju biti veće od stope inflacije jer ako nisu, novac klijenta banke neće povećavati niti zadržati svoju kupovnu moć.

Godine 2007. cijena benzina bila je između 7,5 i 8 kuna. Gotovo cijele godine cijena benzina se nije mijenjala, ali je zato samo u prvoj polovini 2008. s 8 kuna narasla na 9,5 kuna, što je povećanje od 20%, a stopa inflacije je „samo“ 6%. Napomenuli smo da je inflacija prosječan rast cijena tijekom vremena.

Još jedan bitan faktor je realna kamatna stopa. U kontekstu u kojemu se do sada spominjala kamatna stopa, nigdje nije bila povezivana s inflacijom. Banka to nikada ne radi eksplicitno nego je stopa inflacije implicitno ugrađena u kamatnu stopu banke. To će se najbolje ilustrirati primjerom.

Primjer: Kamatna stopa na depozit u banci je 8%, a stopa inflacije je 3%. Koliki je klijentov stvarni povrat na oročeni depozit? Koliko se stvarno promijeni kupovna moć novca nakon isteka depozita? U ekonomiji je pojam „realne varijable“ varijabla koja je vrijednost prilagođena za inflaciju. Klijent banke treba prilagoditi

kamatnu stopu koju dobiva u banci za inflaciju. Za to će biti potrebno uporabiti Fisherovu jednadžbu koja govori o odnosu kamatne stope i inflacije:

$$i = \pi + r$$

i – nominalna kamatna stopa

π – inflacija

r – realna kamatna stopa.

Za izračun kamatne stope mora se transformirati Fisherova jednadžba i uvrstiti vrijednosti iz navedenog primjera:

$$r = i - \pi = 8\% - 3\% = 5\%$$

Vidljivo je da je realna kamatna stopa 5%. To znači da iako klijent banke nominalno dobiva 8%, stvarno povećanje kupovne moći klijenta kroz ulaganje novca u banku je 5%. Naravno, kako se mijenja stopa inflacije tako se mijenja i realna kamatna stopa.

Definicija: Realna kamatna stopa je kamatna stopa koja je prilagođena za inflaciju.

Slijedi još jedan primjer izračuna realne kamatne stope i teoretsko objašnjenje što to znači za banku, a što za klijenta.

Primjer: Kamatna stopa u banci je 8%, a stopa inflacije je 11%. Koliki je stvarni povrat na oročeni depozit? Ponovno treba uporabiti Fisherovu jednadžbu:

$$r = i - \pi = 8\% - 1\% = -3\%$$

Realna kamatna stopa je -3%, što znači da klijent sredstava koja je klijet oročio u banci gube svoju realnu vrijednost. Ovo je primjer kako „inflacija proguta novac“. Kada bi klijent držao novac u investicijama koje ne donose realan povrat, novac koji ulaže izgubio bi kupovnu moć.

Kamatna stopa koju banka nudi mora biti veća od stope inflacije. Ako nije veća, ekonomski participanti s viškom sredstava neće svoj novac ulagati u banku nego će tražiti druge izvore investicija koji im jamče veći povrat od inflacije, odnosno pozitivnu realnu kamatnu stopu. Sada je jasno kako promjene u inflaciji remete stabilnost poslovanja banke. Rast inflacije može dovesti do povlačenja depozita jer klijenti banke više ne žele držati novac u banci. U takvim slučajevima banka može biti prisiljena dizati pasivne kamatne stope kako bi mogla zadržati depozite. Rast pasivnih kamatnih stopa povećat će troškove i ugroziti dobit banke. Banka ovaj trošak može nadoknaditi povećanjem kamata u aktivni, ali će to nužno smanjiti potražnju za kreditima. Rast kamatnih stopa može također pogoršati kvalitetu aktive i tako ponovno ugroziti dobit banke. Već je spomenuto da banka mora paziti na do-

bit - ne samo da bi mogla usrećiti vlasnike nego i da bi mogla zadržati adekvatnost kapitala na određenoj razini. Zato je održavanje stabilnosti cijena i nedopuštanje erupcija inflacije bitno za stabilnost poslovanja banka. Središnje banke nastoje svojim odlukama pridonijeti financijskoj stabilnosti.

Inflaciji i regulativa su dva mehanizma koja kreiraju kamatnu stopu i koja su povezana. Banka mora odrediti kamatnu stopu na depozite koja je veća od inflacije, inače neće moći privući investitore s viškom sredstava. To znači da **veća inflacija automatski povećava kamatnu stopu koju banka nudi klijentima**. Pasivna kamatna stopa, odnosno kamatna stopa na depozite, izravno je uvjetovana inflacijom u ekonomiji. Na stopu inflacije treba dodati i regulativu koju zadaje regulator da bi se zaokružio proces ulaznoga troška sredstava za banku. Tek kada banka odredi kamatnu stopu koja je realno pozitivna i prilagodi kamatnu stopu trošku regulative, banka može određivati aktivnu kamatnu stopu, odnosno kamatnu stopu koju banka naplaćuje za posudbu sredstava.

1.1. INFLACIJA I NJEZINI UZROCI

Vrijednost novca, točnije kupovna moć novca, nije konstantna nego je podložna promjenama. Promjene novca se mogu gledati kroz dvije različite usporedbe. Novac tijekom vremena mijenja svoju vrijednost u odnosu na samoga sebe i prema drugim valutama. Promjena novca tijekom vremena izravno je vezana za pojavu da se danas može kupiti više robe i usluga nego što može ista količina novca u nekom budućem vremenu. Smanjenje vrijednosti novca izravna je pojava koja nastaje kao rezultat inflacije, odnosno rasta cijena tijekom vremena.

Novac također mijenja svoju vrijednost u odnosu na novac drugih država. Vrijednost novca koja se mijenja u odnosu na drugu valutu - međunarodna vrijednost - nazivamo intervalutarnom promjenom vrijednosti novca. Ako vrijednost novca raste prema drugoj valuti, to nazivamo aprecijacijom, a ako vrijednost novca prema drugoj valuti pada, tu pojavu nazivamo deprecijacijom.

Pojava opadanja kupovne moći novca u zemlji naziva se inflacija, a opadanje intervalutarne vrijednosti novca naziva se devalvacija. Analogno tomu, pojavu porasta kupovne snage u zemlji naziva se deflacija, a porast njegove intervalutarne vrijednosti naziva se aprecijacija.

Uzroci promjene vrijednosti novca su kompleksni. Pitanje što uzrokuje vrijednost novca je predmet istraživanja ekonomista. Teorija cijena nastoji definirati kako dolazi do promjene cijena na mikroekonomskoj razini, dok se cijenama na makroekonomskoj razini bavi monetarna politika.

Inflacija mikro vs. makro:

Makroekonomske teorije inflacije proizlaze iz fiskalne i monetarne politike. Marco Bassetto sa Sveučilišta Wisconsin postavio je fiskalnu teoriju cijena. Po ovoj teoriji veličina budžetskoga deficita, a sukladno tomu i količina državnih obveznica u opticaju, imaju izravan utjecaj na razinu cijena u ekonomiji, pa tako i na inflaciju.

Fiskalna teorija cijena u potpunosti je suprotnosti s monetarnom teorijom cijena koju je postavio Milton Friedman i koja je uobičajena teorija cijena u makroekonomiji. Monetarna teorija jednostavno tvrdi da inflacija u ekonomiji nije ništa drugo nego promjena količine novca u ekonomiji. Kako se mijenja količina novca u ekonomiji tako će se mijenjati i stopa inflacije.

Zanimljivo je da obje teorije imaju solidnu kvantitativnu i empirijsku podlogu. Naravno, obje su teorije vezane za veliku ekonomiju kao što je SAD. Teorija cijena u Hrvatskoj puno je kompleksnija. Kvantitativne analize pokazuju da niti količina novca niti veličina državnoga deficita u Hrvatskoj nemaju utjecaj na cijene nego se cijene kreiraju putem drugih mehanizama.

Iako je teorija cijena kompleksna, može se podijeliti na faktore koji utječu na promjene cijena. Faktori koji utječu na promjenu vrijednosti novca mogu se podijeliti na:

- faktore na strani novca – promjena cijena u ekonomiji se javlja kao monetarna pojava uzrokovana promjenom količine novca u ekonomiji,
- faktore na strani roba i usluga – promjena cijena dolazi kao realna pojava uzrokovana promjenom količine roba u ekonomiji.

Faktori na strani novca, stajalište je J. Schumpetera, sažeto rečeno sastoje se od:

- potrošnje koja djeluje na proizvodnju putem novčane potražnje,
- novca koji utječe na gospodarska kretanja putem kredita,
- ekonomske politike koja treba rabiti kredite za postizanje svojih ciljeva.

Problem promjene vrijednosti novca nastaje onda kada se količina novca u optjecaju mijenja bez odgovarajuće promjene na strani robnih fondova i usluga, tako da nastale promjene u količini novca počnu utjecati na opću razinu cijena. Kaže se, stoga, da je o promjeni vrijednosti novca riječ tek onda kada cijene skaču ili padaju. Ako promjene u količini novca ne prati adekvatna promjena u količini roba i usluga, dolazi do disekvilibrija. Povećanje količine novca utjecat će na to da je potražnja za robama i uslugama (ponuda novca) veća od ponude roba i usluga (potražnje za novcem). U tom će slučaju novac gubiti svoju vrijednost, odnosno trebat će više novca da bi se dobila ista količina roba i usluga.

Iz Schumpeterova stajališta razvidno je da je riječ o procesu koji je kanaliziran kroz proces monetarnoga multiplikatora. Promjene količine novca smanjit će cijenu novca (veća ponuda, manja cijena), što će povećati raspoloživu količinu kredita; povećanje količine kredita povećat će potražnju u ekonomiji. Više novca prouzročit će da novac vrijediti manje. Schumpeterove teze su osnova monetarne teorije cijena. Vrijednost novca i cijene izravno su povezane s količinom novca u ekonomiji. Promjene količine novca u uzrokuju promjene cijena. Zato kontrola cijena u ekonomiji predstavlja kontrolu količine novca u ekonomiji.

Faktori na strani roba također su faktori koji utječu na promjenu vrijednosti novca. Do promjene vrijednosti novca može doći i bez promjena u novčanoj masi. To je slučaj kada se pri istoj novčanoj masi promijeni količina roba. Promjene vezane za količinu roba u ekonomiji obično se svrstavaju u tri skupine:

- apsolutno smanjenje proizvodnje,
- relativno smanjenje zbog promjena u strukturi proizvodnje,
- promjene u opskrbi domaćeg tržišta robom s obzirom na izvoz i uvoz.

Svi događaji koji mogu utjecati na smanjenje ukupne proizvodnje (rat, poplava, stanje svjetskog tržišta, recesije), dovode do smanjenja količina robnih fondova. To isto vrijedi i za otvorenost ekonomije prema drugim tržištima. Mogućnost uvoza u maloj otvorenoj ekonomiji izravno je povezana s količinom raspoloživih roba u ekonomiji. Mala otvorena ekonomija, koja je otvorena prema inozemstvu i nema ograničenja na uvoz, može u bilo kojemu trenutku savršeno zadovoljiti svoju potražnju putem uvoza, ako su kanali trgovine otvoreni. Ova mogućnost podstavlja značajan mehanizam kontrole inflacije.

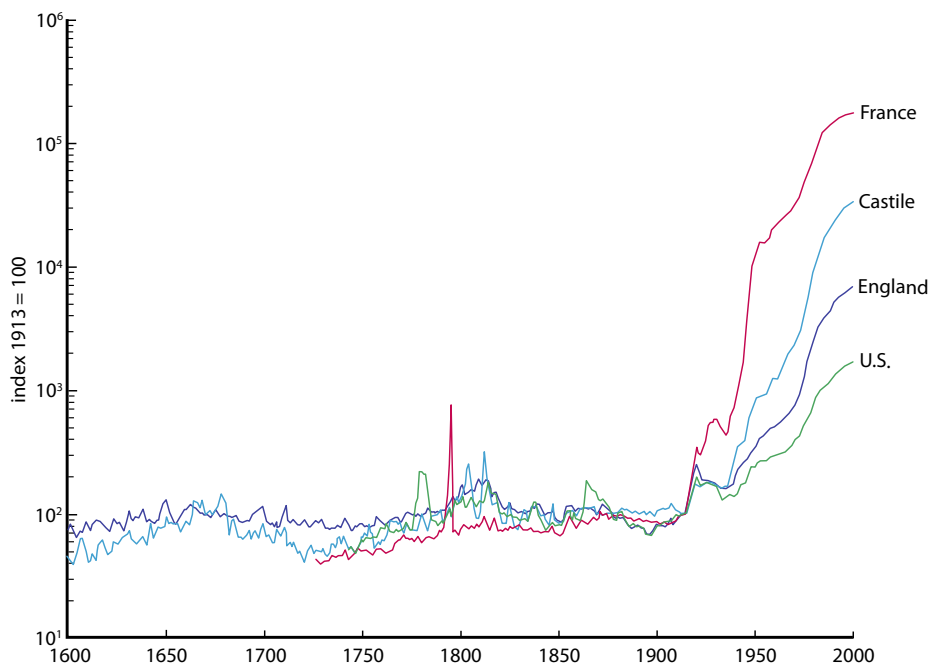
S obzirom na mogućnost kontrole inflacije u maloj otvorenoj ekonomiji putem uvoza, pitanje nastanka inflacije postaje jednim od temeljnih pitanje kako kontrolirati cijene. Empirijska istraživanja i podatci pokazuju da stabilan tečaj ne vodi k stabilnoj inflaciji, ali da promjenjiv tečaj može omogućiti stabilnu ali povišenu stopu inflacije. Pitanje tečaja i odnosa inflacije i tečaja predstavlja jednim od vrlo bitnih pitanja za bankara. O ovom će problemu intenzivno biti razlagano u poglavlju o tehnikama upravljanja bilancom, no za sada će ovo pitanje ostaviti otvorenim.

Inflacija je već bila definirana kao stopa promjene cijena tijekom vrijeme. Riječ inflacija ima podrijetlo od latinskog izraza „inflatio“, što znači nadimanje, napuhivanje. Prvi je put ovaj termin bio uporabljen u Americi za vrijeme građanskog rata. Označavao je nagli skok cijena i novčanog optjecaja kao izravnu posljedicu rata. Tada je Vlada u nedostatku financijskih izvora bila prinuđena na izdavanje novčanica, tzv. greenbeck, što je dovelo do porasta cijena na dvostruku svotu.

Međutim, sam proces porasta novčane mase i cijena, odnosno obezvrjeđivanja novca, povijesno je znatno stariji, a sam fenomen inflacije pojavljuje se još u antičko doba. Rimski carevi jako su brzo shvatili da ako zlatne kovanice razrijede s drugim metalima, mogu s jednom količinom zlata proizvesti više zlatnih kovanica. Iako su

kroz povijest vidljive pojave inflacije, one su prije svega kratkoročne; **trajna i konstantna inflacija je prije svega pojava modernoga doba.**

18) Slika: Indeksi cijena za 400 godina <http://homepages.nyu.edu/~ts43/>

Kao što prikazuje slika, razina cijena za velike svjetske sile od 1600. do 1900. bila je skoro nepromijenjena. Običnim rječnikom to znači da je jedno dobro ili usluga imalo istu cijenu u Engleskoj 1600. i 1900. Novac nije bio erodiran procesom inflacije niti je bilo potrebe za ulaganjem kako bi se izbjegla erozija novca. Olakšavajuća je bila činjenica da je proces kreiranja cijena bio stabilan, i za bankare i za sudionike u ekonomiji.

Proces inflacije nije jednostavan, posebno kada se uzme u obzir da se inflacija matematički mora prikazivati kao diferencijalna jednadžba. Upravo se zato može doživljavati inflaciju na razne načine, a sam proces inflacije ili diferencijalne jednadžbe cijena može imati različitu dinamiku u različitim situacijama. Inflacija je riječ koja obuhvaća čitav kompleks pojava i procesa, zato je potrebno raščlaniti je na pojedine vrste i potkategorije. Ponajprije treba raščlaniti inflaciju po snazi ili veličini promjene cijena u određenome vremenskom razdoblju. Vrste inflacije po intenzitetu mogu biti:

- latentna ili potencijalna inflacija,
- srednje velika inflacija,
- galopirajuća hiperinflacija.

Središnja banka nastoji ostvariti stabilnost cijena. To znači da središnja banka nastoji postići da se cijene ne mijenjaju tijekom vremena, ali, kako nam povijesni grafikon pokazuje, od 1910. stabilnost cijena nije ostvarena jer cijene kontinuirano rastu. Zato središnja banka nastoji postići stabilnost inflacije i što nižu razinu inflacije. U toj konstrukciji središnja banka nastoji da stopa inflacije bude što stabilnija tijekom vremena i ugrađena u očekivanja ekonomskih particijanata.

Središnja banka susreće se s problemom inflacije po intenzitetu kada pojedine pojave u ekonomiji uzrokuju promjene u stopi inflacije. Latentna ili potencijalna inflacije je karakteristika ekonomija koje imaju stabilan tečaj. Ako tečaj naglo postane nestabilan, promjene u tečaju manifestirat će se u promjeni inflacije jer bi nagle nenajavljene promjene u tečaju izazvale promjene u očekivanjima ekonomskih particijanata. Srednje velika inflacija je svaka inflacija iznad 10% godišnje, a u zadnjih 20 godina (zbog povijesno jako niske inflacije) svaka stopa inflacije iznad 5% može se smatrati povišenom stopom inflacije. Ovakva inflacija se može stabilizirati djelovanjem središnje banke koja može posegnuti za adekvatnim mjerama. Treći je slučaj kada dođe do temeljita urušavanja monetarnog sustava jedne države, a stopa inflacije eksplodira i može imati i nekoliko postotaka ili desetaka postotaka dnevno. Hiperinflacija je odraz duboko poremećene ekonomske strukture za koju je potrebno napraviti kompleksne ekonomske mjere kako bih se inflacije zaustavila.

Pojava inflacije nije značajna samo po svojoj magnitudi nego i po vremenu i trajanju. Inflatorne pojave mogu biti kratkoročne i dugoročne; središnja banka treba svojom politikom djelovati na inflaciju kako bi spustila inflaciju do razine koja je društveno prihvatljiva. Vrste inflacije po trajanju su:

- sekularna inflacija,
- jednokratna inflacija,
- kronična inflacija.

Sekularne inflacije su latentne inflacije. One su najslabijega intenziteta, ali najdulje traju. Uzrok im je vanjski (politički) i u pravilu nisu ograničene na jednu zemlju već poprimaju opći karakter. Ovakve inflacije same po sebi mogu trajati godinama, ali stopa sekularne inflacije može biti društveno prihvatljiva pa neće biti potrebe za antiinflatornim mjerama. U današnjem svijetu središnje banke upravo nastoje ostvariti ovakve stope inflacije.

Jednokratne inflacije su one koje traju samo relativno kraće vrijeme, a zatim se zaustavljaju čim prestane djelovanje uzroka koji ih je izazvao. One se zaustavljaju na dosegutoj razini, a uzroci su im jednokratno zaduženje države kod središnje banke, rast nadnica i plaća ili nagle promjene političkih režima (Afrika i Južna Amerika). Karakteristika jednokratne inflacije je skok; stopa inflacije naglo skoči u **236** neome vremenskom razdoblju, ali se potom spusti. Posebno treba istaknuti mo-

gućnost da porezi mogu kreirati jednokratnu inflaciju. Ovakva je inflacija bila česta u prošlosti. Primjer je građanski rat u SAD-u ili, još bolji je primjer koji se vidi na slici inflacije, Francuska za vrijeme Napoleonskih ratova.

Kronične inflacije su one čije se trajanje proteže na veći broj godina, te se dužim trajanjem sve više izražava tendencija k progresivnoj inflacijskoj spirali koju je sve teže zaustaviti. Ovakve inflacije su također odraz poremećaja u strukturi ekonomije i ne mogu se jednoznačno izliječiti monetarnim mjerama nego su potrebne sveobuhvatne reforme. Za kronične inflacije obično je kriva struktura ekonomije i zato je potrebno promijeniti strukturu ekonomije kako bi se promijenila i priroda inflacije.

S obzirom na to da je Hrvatska mala otvorena ekonomije, bitno je istaknuti inflaciju po podrijetlu, odnosno uzrokuju li inflatorne pritiske pojave u Hrvatskoj ili pojave izvan Hrvatske koje imaju utjecaj na stanje u Hrvatskoj. Po podrijetlu se može razlikovati:

- domaća inflacija,
- inozemna (svjetska) inflacija.

Definicije podrijetla inflacije su jasne. Povećanje cijena uvozne robe rezultirat će povećanjem cijena te iste robe kada se prodaje u Hrvatskoj. Ovo je primjer uvezene, odnosno inozemne inflacije. Povećanje cijena izvan granica Hrvatske je izvan mogućnosti utjecaja ekonomskih politika u Hrvatskoj i kao takva mora jednostavno biti prihvaćena. Primjer ovakve inflacije bi moglo biti povećanje cijena nafte. Domaća inflacija je, s druge strane, uzrokovana u Hrvatskoj pa postoji mogućnost da bude suzbijena i kontrolirana.

Nakon što se definiraju pojedini oblici inflacije, treba objasniti teoriju što uzrokuje inflaciju. Na ovo pitanje nema jednostavnog odgovora. Uzroci inflacije ovise o ekonomskom trenutku, ali isto tako i o strukturi ekonomije u kojoj bankari posluju.

Uzroci inflacije su mnogobrojni. Inflacija tako može po svojoj prirodi biti domaća ili uvezena, strukturna, realna, monetarna i fiskalna. Inflacija također ne mora biti ništa drugo doli poremećaj u očekivanjima bez uporišta u stvarnoj ekonomiji. Ako svi ekonomski participanti vjeruju da će inflacije biti, da će se povećati cijene, postoji velika mogućnost da se cijene stvarno povećaju.

Uzroci inflacije:

Inflacija efektivne novčane potražnje može nastati širenjem kreditnoga volumena, deblokiranjem dijela monetarnog volumena i politike otvorenog tržišta, a može nastati i uslijed porasta nacionalnog dohotka. Ovo je klasični oblik monetarne inflacije koji je izravno povezan s povećanjem količine novca u ekonomiji.

Inflacija zbog nerazmjera u raspodjeli realnoga nacionalnog dohotka, *a koji ima veze s odnosima u raspodjeli koji su nerazmjerni u korist investicija ili štednje, u korist plaća ili proračunske potrošnje. Ovdje je konkretno riječ o promjenama koje nastaju u potrošnji: osobnoj, proračunskoj, investicijskoj i u višku izvoza nad uvozom. Primjerice, povećanje proračunske potrošnje ima inflacijski karakter, naravno ako se odnosi na neproduktivne izdatke (vojsku, administraciju, socijalu).*

Inflacija zbog smanjivanja robnih fondova. *Volumen ponude roba na tržištu mogu odrediti tri skupine uzroka: apsolutno smanjenje proizvodnje, relativno smanjenje uslijed promjene u strukturi proizvodnje i promjene u opskrbi domaćeg tržišta robom s obzirom na izvoz i uvoz. Ukoliko dođe do nagle promjene količine roba i usluga u ekonomiji utoliko se mora promijeniti i njihova vrijednost u odnosu na novac.*

Inflacija i bilanca plaćanja zemlje *vezana je za pojam uvezene inflacije i pojašnjava vezu problematike bilance plaćanja i inflacije. Otvorenost zemlje prema uvozu također može biti značajni mehanizam za sprječavanje inflacije.*

Inflacija zbog povećanja monopolizacije roba i usluga. *Smanjenje tržišne konkurencije i monopolizacija vodi k povećanju cijena. Svako povećanje cijena nužno se odražava i na stopu rasta cijena, odnosno na inflaciju.*

Inflacija štetno djeluje na sve grane gospodarstva jedne zemlje. Ona se negativno odražava kako na sam proces proizvodnje tako i na plaće, standard, potrošnju, štednju i ukupne političke odnose u jednoj zemlji. Problem je inflacije taj što stvara i povećava nesigurnost u ekonomiji i ekonomskim procesima. Sudionici u ekonomiji nastoje planirati svoje aktivnosti. Što je ekonomija stabilnija to će sudionici u ekonomiji moći planirati svoje ponašanje na duže vremenske horizonte. Utjecaj inflacije je značajan i na kreiranje kamatne stope u ekonomiji, iznimno bitne varijable za bankare.

Inflacija ponajprije unosi u proizvodnju nesigurnost u kalkulaciji poduzetnika (cijene sirovina, energije, rada, porez, transport) te stvara potrebu za ugradnjom raznih vrsta osiguranja na razne rizike koji često prijeđu u špekulaciju. Daljnja je šteta slabljenje efekata u jačanju ekonomičnosti i produktivnosti rada. Naime, glad za robom i laka zarada smanjuju neophodni pritisak na poslovodstvo tvrtke za primjenu što ekonomičnijih metoda proizvodnje, racionalizacije, uštede i iskorištavanja unutrašnjih rezervi. S druge strane, stalni pad realnih zarada djeluje demotivirajuće na radnike i izaziva povećanu fluktuaciju radne snage.

Cijene, novac i tržište doživljavaju tijekom inflacijskog razdoblja postupnu degradaciju ranijih ključnih funkcija. Tako i novac, koji je tijesno vezan za cijene i tržište, postupno gubi svoje bitne funkcije i dok napokon u razdoblju hiperinflacije trampa ne postane oblikom razmjene. U hiperinflaciji novac jednostavno prestaje biti dobro koje može izraziti vrijednost svih ostalih dobara. U takvim uvjetima i

samo tržište gubi svoje osnovne funkcije i pretvara se u neku vrstu administrativnog organa, dok u isto vrijeme, u većoj ili manjoj mjeri, prevladava crno tržište, špekulacija i crna burza.

Inflacija je obično makroekonomska pojava koja je prepuštena središnjoj banci i ekonomskim teoretičarima, ali takvo je stajalište pogrešno. Bankar mora prepoznati odakle dolazi inflacija i kako će inflacije utjecati na njegove klijente. Rast cijena robe koja ima jako malu elastičnost povećat će prihode poduzeća i time ojačati njegovu kreditnu sposobnost. Isto će tako rast cijena robe koja ima jako veliku elastičnost ugroziti prihode poduzeća i time oslabjeti kreditnu sposobnost poduzeća. Svaki bi bankar trebao poznavati strukturu svojih klijenata i onda zaključiti kako inflacija i promjene u vrijednosti inflacije utječu na klijente.

Kako bi banka mogla što stabilnije poslovati, potrebno je razumjeti koji su uzroci inflacije i što pojedini oblici inflacije znače za banku i poslovanje banke. Dva potpuno različita slučaja oprimirat će ovu tvrdnju: povećanje poreza i povećanje cijene uvezenih sirovina. Povećanje poreza može dovesti do jednokratne inflacije. Ovakva inflacija nema bitnih utjecaja na poslovanje banke. Cijene se u ekonomiji jednokratno povećaju, a povećanje inflacije ima značajan utjecaj na kupovnu moć građana i prihode poduzeća. Ovakav oblik inflacije, ako nije riječ o učestaloj pojavi, ne predstavlja problem za poslovanje banke, samo traži povećani oprez. S druge strane, uvezena inflacija povećava troškove poduzeća koji uvoze robu, stoga ako poduzeća ne mogu prebaciti troškove na potrošače, njihova dobit može biti ugrožena. Smanjenjem dobiti poduzeća smanjuje se i njihova moć da plate svoje obveze prema banci. Sada je banka izravno pogođena jer se ugrožava kvaliteta plasmana banke. Obje pojave inflacije možda neće tražiti aktivne mjere središnje banke kako bi suzbila inflaciju, ali to ne znači da različiti uzroci inflacije ne utječu na poslovanje banke, kao što je razvidno iz primjera.

1.2. DEFLACIJA

Poseban slučaj u ekonomiji je deflacija, odnosno pad cjenovne razine. Deflacija je u modernome svijetu rijetka ekonomska pojava, ali je od iznimnog značenja za poslovanje banke.

Definicija: Deflacija označuje poremećaj ravnoteže gospodarskih faktora koji se iskazuju u neravnoteži robno-novčanih odnosa, a posljedica je pad opće razine cijena.

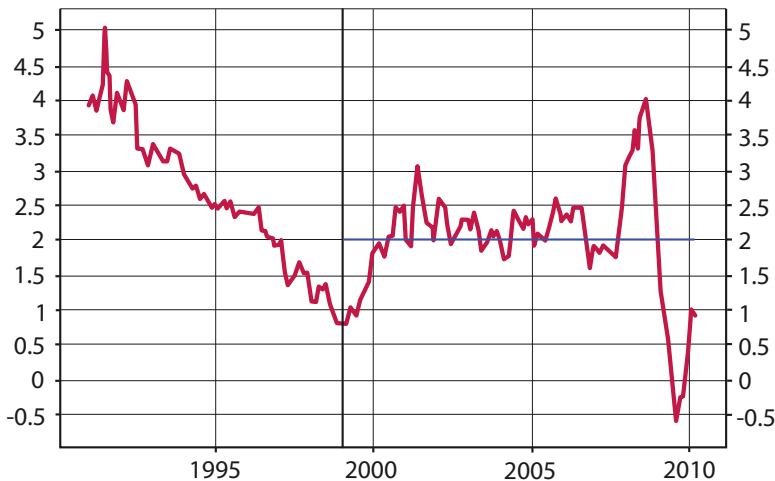
Deflacija je, u stvari, negativna inflacija, odnosno pojava kada cijene padaju. I kod deflacije razlikuje se podjela po vremenskome trajanju deflacije, stoga deflacija može biti:

- kratkotrajna,
- strukturna ili trajna.

Kratkotrajna deflacija obično se javlja na dnu poslovnih ciklusa kada je ekonomska aktivnost pala a poticajne mjere tek trebaju uzeti maha. U ovakvim trenutcima deflacija se javlja kao jednostavna pojava u samo nekoliko statistički opservacija. Ovakva deflacija nije trajna i pad cijena se smjenjuje s povećanjem cijena u pojedinim mjesecima.

Strukturna ili trajna deflacija je pojava kada je rast cijena u potpunosti zamijenjen padom cijena u dugoročnome vremenskom razdoblju. Problem s deflacijom je taj što je pojava deflacije izravno vezana za imploziju ekonomske aktivnosti. Pad **cijena znači da novac danas vrijedi manje nego novac u budućnosti**. Zato je bolje imati novac i čuvati ga nego ga investirati. Pojave deflacije ponajprije utječe na ekonomske odluke kod investiranja. S obzirom na to da se vrijednost novca tijekom vremena povećava, doći će do smanjenja investicijskih aktivnosti, a na taj način i do smanjenja ukupne ekonomske aktivnosti. Najbolji je primjer dugoročne deflacije velika depresija u SAD-u kada je deflatorni proces trajao od 1929. do 1941. Cijelo jedno desetljeće bilo je obilježeno padom cijena. To je vidljivo i u grafikonu koji je pokazan u dijelu 1.1 ovoga poglavlja.

19) Slika: *Primjer kratkoročne deflacija: Inflacija u EMU; www.ecb.int*

Na slici je prikazano kretanje cijena u EMU. Vidi se da je deflacija trajala samo nekoliko mjeseci u 2009. Deflacija je, za razliku od inflacije, monetarni fenomen, ali ju također treba promatrati kao odnos roba i usluga. Tako se može reći da deflacija nastaje:

- zbog smanjenja novčane mase,
- zbog povećanja robnih fondova i usluga.

Smanjenje novčane mase uzrokovat će povećanje vrijednosti novca i povećanje realne kamatne stope, dok će nominalna kamatna stopa za vrijeme deflacije biti niska. Ovdje se odmah vidi koliko je deflacija u stvari neprirodno ekonomsko stanje. Niska kamatna stopa za vrijeme deflacije ne označuje da je novac jeftin i da postoji jako puno prilika za investicije. Naprotiv, niska kamatna stopa za vrijeme deflacije samo označuje da je realna kamatna stopa visoka, ali za vrijeme deflacije u ekonomiji postoji jako malo investicijskih aktivnosti pa isto tako i potreba za kreditiranjem.

Razlog nastajanja deflacije može biti i u povećanju produktivnosti ili u deficitu trgovačke bilance. Već je spomenuto da u malim otvorenim ekonomijama povećanje otvorenosti ekonomije može dovesti do smanjenja cijena i inflacije. Naglo otvaranje prema uvozu može biti uzrokom deflacije, odnosno pada cijena u ekonomiji.

Deflacija predstavlja poseban problem za poslovanje bankara. Pad ekonomske aktivnosti i negativni prinosi na investicije opisuju ekonomiju u kojoj se kreditna aktivnost ne odvija normalno. U takvim ekonomijama vrlo je bitno za bankare održavati likvidnost banke, ali i likvidnost klijenata s kojima banka posluje. Novac u deflaciji poprima povećanu vrijednost s prolaskom vremena. To može biti uzrokom smanjenja količine depozita u ekonomiji, što izravno utječe na veličinu bilance, a s time i na količinu raspoložive likvidnosti za banku.

Deflacija kojoj je uzrok smanjenje novčane mase znači da dolazi do pada količine novca u ekonomiji. Ovo nije tautologija nego iznimno značajna rečenica. Smanjenje $M1$ pri konstantnome monetarnom multiplikatoru mora ultimativno označavati i pad $M4$. To znači da proces monetarne multiplikacije postaje negativan. Smanjuju se depoziti i ukupna bilanca banke. Pad depozita može biti puno brži nego što banka može amortizirati svoje kredite. U takvim će slučajevima likvidnost banke biti ugrožena. Upravljanje bankom je uvijek puno teže za vrijeme deflacije nego inflacije. Zato i je za vrijeme Velike depresije u SAD-u došlo do propasti velikoga broja banaka. Procesom monetarne multiplikacije bit će riječi u dodatku o središnjoj banci.

PITANJA I ZADATCI

Definiraj realnu kamatnu stopu.

Cijena kilograma banana je 2005. bila 12 kuna, a godine 2010. bila je 18 kuna. Za koji postotak je novac izgubio svoju vrijednost?

Definiraj inflaciju.

Inflacija je u razdoblju od 2001. do 2005., u navedenu primjeru, bila 15%. Objasni kako je moguće da se cijena banana povećala više od stope inflacije u ekonomiji? Je li riječ o pogrešnom izračunu inflacije?

Definiraj Fisherovu jednadžbu.

Nominalna kamatna stopa je 8%, a inflacija je 4%. Kolika je realna kamatna stopa?

Nominalna kamatna stopa je 5%, a inflacija je 7%. Kolika je realna kamatna stopa?

Koje ekonomske implikacije ima vrijednost realne kamatne stope iz prošlog primjera?

Koji su uzroci inflacije u velikim ekonomijama?

Koji su uzroci inflacije u malim ekonomijama?

Zašto je u razdoblju od 1600. do 1900. razina cijena u velikim ekonomijama gotovo nepromijenjena?

Definiraj deflaciju.

Zašto deflacija djeluje negativno na investicije?

Koje su implikacije kratkoročne deflacije, a koje su implikacije dugoročne deflacije?

I - e) INVESTICIJSKI BANKARSKI POSLOVI

U OVOME POGLAVLJU

Investicijsko bankarstvo je posebna podgrana bankarstva koja povezuje tržište kapitala i one koji žele sudjelovati na tržištu kapitala. Uloga banke u ovome procesu je dvostruka: izdavačka i posrednička. Banka sudjeluje u primarnoj emisiji financijskih instrumenta, odnosno omogućuje nastajanje i izlaženje financijskih instrumenata na tržišta kapitala. Isto tako banka omogućuje svojim klijentima, putem brokerskih poslova, pristup sekundarnome tržištu kapitala. Tržište kapitala je posebno regulirano rigidnim pravilima ponašanja; upravo ta pravila ponašanja treba razumjeti kako bi banka mogla obavljati poslove investicijskoga bankarstva. Posebnu pozornost treba obratiti na organizacijsku strukturu poslovanja investicijskoga bankarstva kojom se dodatno naglašuje značenje regulative i kontrole poslovanja na tržištu kapitala.

U ovome je poglavlju bitno:

- naučiti poslove investicijskoga bankarstva,
- naučiti organizacijsku strukturu investicijskoga bankarstva.

1. ALOCIRANJE FINACIJSKIH INSTRUMENATA

Investicijsko bankarstvo je poseban specijaliziran segment bankarskoga poslovanja koji je usmjeren na financijske potrebe klijenata koje su vezane za tržište kapitala. Razlog uskoj specijaliziranosti leži u potrebi klijenata koji se obraćaju investicijskim bankarima s točno određenim financijskim potrebama.

Iako je specijalizirano, ne treba nikada zaboraviti da je investicijsko bankarstvo dio bankarskoga sektora i predstavlja jasno određenu ekstenziju bankarskoga poslovanja prema poslovima koje su vezane za tržište kapitala.

Banka koja u svojem poslovanju obuhvaća poslove investicijskoga bankarstva, primarno obavlja ulogu posrednika. Posredovanje banke znači da se banka javlja kao agent ili izvršitelj za treću stranu. U tom slučaju banka sudjeluje u poslovima investicijskoga bankarstva, ali ne za sebe nego za treću stranu. Ovo je bitna razlika od redovita bankarskog poslovanja koje se pojavljuje kod kreditiranja. Kod procesa kreditiranja banka plasira dalje sredstva koja je primila, ali ne prima nikakve upute od osobe od koje je primila sredstva. Kod investicijskoga bankarstva to nije slučaj; klijent dolazi u banku s točno jasno namjerom i banka poštuje klijentove zahtjeve.

Posrednička je uloga banci nametnuta od strane regulatora. Banka koja se bavi investicijskim bankarstvom designirani je posrednik od strane regulatora i toj se banci omogućuje pristup tržištu kapitala sa svrhom izvršavanja naloga neke treće strane. Da bi se moglo shvatiti zašto je potrebno imati posrednika kod tržišta kapitala, treba definirati funkcije investicijskoga bankarstva.

Dvije su funkcije investicijskog bankarstva, i to obje posredničke:

- alociranje imovine vlasnicima financijskih instrumenata usklađivanjem oscilacija vrijednosti ovisno o riziku/prinosu/likvidnosti koje se dodaju financijskoj imovini, na temelju usklađivanja s realnom imovinom;
- izravno spajanje putem financijskog tržišta štednje i banaka s onima koji žele investirati dodatna sredstva. Banka može i sa svojim sredstvima sudjelovati u ovoj funkciji, a ne samo kao posrednik.

Prva se funkcija može opisati kao primarna emisija financijskih instrumenata, dok se sekundarna funkcija može opisati kao pristup i sudjelovanje na sekundarnome tržištu financijskih instrumenata. Primarna emisija financijskih instrumenata je proces kojim nastaje neki financijski instrument i kojim taj financijski instrument postaje prepoznatim od jasno definiranoga tržišta koji onda dopušta trgovinu njime. Sekundarna funkcija opisuje procese koji se odvijaju na sekundarnome tržištu, odnosno procese kojima investitori trguju s financijskim instrumentima.

Kod financijskih instrumenata postoje mnoge varijacije, ali mi ćemo se zadržati na dva osnovna instrumenta. Prvi instrument su dionice koje predstavljaju obvezu poduzeća po kapitalu, odnosno obveze poduzeća prema vlasniku. Drugi instrument su dužnički instrumenti koje ćemo jednim imenom nazvati obveznice⁷⁶. Dužnički instrumenti predstavljaju financijske obveze poduzeća prema vlasnicima tih dužničkih instrumenata.

Proces nastajanja dionica i obveznica mora biti reguliran; jednostavan je razlog taj što je, kao i kod svega u računovodstvu, potrebno definirati što je imovina, a što je obveza. Pasiva jednoga ekonomskog participanta je aktiva drugoga ekonomskog participanta. Kada investitor kupi financijski instrument, on automatski želi jamstvo da je taj financijski instrument legalan i da predstavlja to što bi trebao predstavljati. Zamislite svijet u kojemu je moguće lažirati dionice, pa tako i vlasništvo. Da bi se izbjegla ova mogućnost, javlja se posebna regulativa kojom se prvo ograničuje nastajanje dionica i obveznica. To znači da postoji zakonska regulativa kojom se regulira tko, koje i kako može izdati dionice i obveznice. Drugi korak regulative javlja se kod kontrole trgovanjem financijskim instrumentima, tako da postoje točno definirati uvjeti tko ima pristup financijskim tržištima i pod kojim uvjetima.

⁷⁶ S nekoliko podjela dužničkih vrijednosnih papira već smo se susreli u drugim poglavljima knjige. U ovome će se dijelu generički rabiti obveznice kako bi pokrili sve dužničke financijske instrumente.

Radi pojednostavljivanja samoga procesa regulacije, prvi korak ka kredibilitetu je ograničavanje tko može izdavati financijske instrumente i tko može trgovati financijskim instrumentima. Upravo ovdje nastaje posrednička uloga banaka. Banka prvo omogućuje klijentima, koji zadovoljavaju jasno propisane uvjete, da putem banke izdaju financijske instrumente. Proces izdavanja financijskih instrumenata je primarna emisija. Banka također omogućuje svojim klijentima trgovanje financijskim instrumentima; tako je putem banke moguće da klijent kupi ili proda neki financijski instrument. Ovo je proces trgovanja na sekundarnome tržištu.

Burza dionica i financijski instrumenti u današnje vrijeme, na žalost, imaju paradoksalnu pojavu u društvu. Na jednoj strani se o financijskim podacima stalno piše i mediji kontinuirano izvješćuju o stanju burze. Na drugoj se strani upravo putem medija stvorila jedna doza fame kao o nekome mističnom svijetu koji nekako i na neki način ima ogroman utjecaj na naš svakodnevni život, pa bi se trebali stalno informirati o stanju na burzi.

Niti jedna knjiga o investicijskom bankarstvu ne može biti ozbiljna a da pri tome ne obavi demistifikaciju tržišta dionica. Upravo zato treba biti jasno da je primarna emisija „igra za odlikaše“. Izdavanje dionica i dužničkih instrumenata putem javne emisije⁷⁷ mogu samo poduzeća koja su velika, poznata i imaju jasno prepoznatu dugogodišnju djelatnost i poslovnu povijest. Primarna emisija, posebno dužničkih instrumenata, bitan je poslovni događaj. Dužnički instrumenti kojima je moguće trgovanje moraju biti izdani u velikome broju jedinica kako bi se njima moglo trgovati i kako bi mogle biti zadovoljene potrebe za likvidnošću na tržištima na kojima se trguje s tim instrumentima. Proces izdavanja financijskih instrumenata jasno je definiran proces koji ima svoj početak i kraj. Nema ništa mistično u tom procesu. Proces trgovanja bit će opisan kasnije; sada će biti riječi o procesu nastajanja.

Sekundarno tržište nije ništa drugo doli jasno definirano mjesto na kojemu se izmjenjuje vlasništvo. Cijene dionica i obveznice nemaju nikakav utjecaj na život sudionika u ekonomiji, već samo odražavaju već postojeće ili očekivano stanje ekonomije. Kauzalnost kreće od sudionika u ekonomiji prema tržištu, ne obrnuto. Tržište financijskih instrumenata, posebno tržište dionica, je post factum tržište. Ako je ekonomija dobra, stabilna, raste i razvija se, rast će i tržište dionica. Ako ekonomija nije dobra, nezaposlenost raste, realni rast je negativan ili su očekivanja loša, svi će se ovi indikatori pokazati i na tržištu dionica. Bitno je razumjeti da tržište dionica samo reflektira već postojeće stanje ili očekivanja, ali nikako se uzrokuje to stanje. Nije moguće da je ekonomija neuspješna a vrijednost dionica (vlasništva u poduzećima koja su dio te ekonomije) raste, isto kao što nije moguće niti obratno.

⁷⁷ Kada se izdaje neki financijski instrument, proces izdavanja može biti javan ili privatn. Ako je javan, to znači da je kupnja novoizdanih financijskih instrumenata dostupna svima. Ako je privatn, to znači da novo izdane instrumente mogu kupiti samo određeni investitori.

1.1. STUPNJEVI RAZVOJA INVESTICIJSKOGA BANKARSTVA

Investicijsko bankarstvo nastalo je kao potreba jasnoga i definiranoga pristupa tržištu kapitala. Razvoj investicijskoga bankarstva zapravo je razvoj svjetskih financijskih tržišta. U ovome će poglavlju temeljitije biti razrađeni poslovi koje obavlja investicijsko bankarstvo, a najlakši način da se to učini je da se objasne faze razvoja investicijskoga bankarstva. Ponajprije treba objasniti definiciju koja izdvaja tri stupnja razvoja investicijskoga bankarstva:

- **klasično investicijsko bankarstvo,**
- **brokerski poslovi i trgovanje,**
- **moderno investicijsko bankarstvo.**

Klasično investicijsko bankarstvo nastaje kao potreba za posrednikom pri obavljanju posla izdavanja financijskih instrumenata. Proces se javlja u SAD-u kao poslovna logika „nove zemlje i divljeg zapada“. Temelj ekonomskoga razvoja SAD-a nikada nije bilo vlasništvo, već je uvijek bilo poduzetništvo. To znači da osoba s idejom može pokrenuti svoju ideju ako ima za to dovoljno investitora. U takvome kontekstu investicijski bankari javljaju se kao financijeri poslovnih pothvata ili kao posrednici kod investitora.

Nakon početnih investicija, daljnji se razvoj poduzeća pospešuje dodatnom kapitalizacijom koja se može najlakše postići putem dodatnih primarnih emisija. Na taj način investicijsko bankarstvo i stječe svoje ime jer postaje oblikom bankarstva koji traži, stvara i omogućuje nove investicije, sukladno američkome poduzetničkom duhu.

Posljedica primarnih emisija je nastajanje i razvoj tržišta kapitala. Razvoj tržišta kapitala dodatno razvija poslove investicijskoga bankarstva koji se proširuju na **brokersko poslovanje**. Poslovi trgovanja dionicama nisu samo trgovanje dionicama za sebe ili za klijenta nego uključuju i druge oblike trgovanja:

- **garantirano tržište (market-maker),**
- **agenturu za kupnju i prodaju vrijednosnica na tržištu kapitala i trgovina njima (posredničko poslovanje i preprodaja),**
- **fondovi (za upravljanje imovinom, banke te fondovi zatvorenoga i otvorenoga tipa) koji plasiraju sredstva u instrumente na tržištu kapitala, kredita i novca,**
- **industrijsko restrukturiranje (tj. spajanje i pripajanje) uz uporabu kapitala s drugih financijskih tržišta.**

Posebno treba istaknuti pojavu garantiranoga tržišta (eng. marketmaker) i industrijskoga restrukturiranja. Garantirano tržište je zadaća kojom se garantira da će za određenu vrijednosnicu uvijek postojati tržište, odnosno da će tržišni nalog za prodaju i za kupnju po tržišnoj cijeni uvijek biti ispunjeni. Činjenica da tržište za pojedinu dionicu postoji i uvijek je garantirano, samo je dodatno jamstvo stabilnosti

tržišta i likvidnosti instrumenta što je značajno pridonijelo razvoju trgovanja financijskim instrumentima.

Industrijsko restrukturiranje javlja se kao prirodna ekstenzija investicijskoga bankarstva. Kako se razvijala količina upravljačkih udjela i kako su investicijske banke putem fondova počele upravljati sa sve više vlasništva nad poduzećima, interes investicijskih banaka bio je da poduzeća funkcioniraju što bolje. Zbog toga se unutar investicijskih banaka javljaju stručnjaci koji, promatrajući poduzeća, počinju analizirati njihovo poslovanje. Adekvatni vlasnički udjeli daju im mjesta u nadzor-nim odborima i primjereniju moć nad kontrolom poslovanja poduzeća. U takvim slučajevima kada neko poduzeće ulazi u krizu, investicijski bankari javljaju se kao sila koja restrukturira poduzeće i oporavlja ga.

Izdavanje vrijednosnica još je uvijek glavno područje aktivnosti generiranja profita, a ostale aktivnosti daju relativno manju dobit. Zajednički fondovi (USA) i "Unit Trusts" (UK) nude investitorima pakete dionica, obveznica ili kombinaciju jednih i drugih. Investitor kupuje dio tog fonda, kao i drugi investitori. Fond nadgleda banka i investicijska tvrtka koja nudi taj fond.

Moderno investicijsko bankarstvo obilježeno je rastom i razvojem poslova investicijskoga bankarstva. Rast uloge industrijskoga restrukturiranja putem preuzimanja i spajanja, pripajanja i odvajanja vezano je za pojavu aktivnoga tržišta korporativne kontrole, rast fondova za upravljanje, mirovinskih fondova i onih koji imaju formu otvorenih fondova te fondova koja drže pojedinci i banke. Fondovi postaju sve brojniji i sve točnije definirani, a dolazi i do jasne specijalizacije pojedinih fondova. Tako investicijski fond više za investitora nije samo jedno od mjesta ulaganja nego nudi jasno definirano ulaganje. Svrhu ulaganja danas obično vidimo u samome imenu fonda: indeks fond, novčani fond, fondovi koji se bave ulaganjem u pojedinu granu ekonomije.

Obilježje ove faze je određivanje rizičnih premija i transfera na tržištu, pri čemu se koriste **derivati** kojima se trguje na organiziranim, ali i na neorganiziranim tržištima OTC (eng. overthecounter tržištima). Financijski derivati su se u početku javili kako instrumenti za smanjenje ili eliminiranje pojedinih rizika, ali vidjevši volatilnost u cijenama, investicijski bankari su vrlo brzo pretvorili derivatske instrumente u mehanizme visoko špekulativnoga ulaganja. Naravno, što se tržište derivata više razvijalo to je rastao opseg i sofisticiranost derivata.

S povećanjem volumena, poslovi investicijskoga bankarstva polako počinju izlaziti iz samih banaka. Sve se više odgovornost za plaćanje i prebijanje vrijednosnica odvaja od tradicionalnih bankovnih usluga i dodjeljuje se drugim entitetima koji nisu nužno banke. Ove tvrtke nude usluge bankama: procesiranje podmirenja dugova i vrijednosnica te smanjivanje administrativnih bankovnih poslovanja. Drugim riječima, administrativne funkcije postaju specijalizacija određenih tvrtki koje radije plaćaju bankama nego da imaju svoje administrativne poslove.

Investicijske banke imaju posredničku ulogu kada nude usluge kao što su preuzimanja, savjeti za akvizicije i spajanja, trgovanja, upravljanje aktivom i globalne zaštite. Investicijske banke ne nude usluge likvidnosti u istoj mjeri kao standardne banke. One pridonose povećanju likvidnosti u sustavu s novim formama financiranja korporacije, ali to je dosta različito od zadovoljavanja depozitarnih uvjeta likvidnosti. Funkcije investicijske banke doista se umnogome razlikuju od tradicionalnih banaka, tako da se pojam "banka" zapravo pogrešno koristi u ovom slučaju. The US National Association of Securities Dealers (NASD) službeno ne poznaje pojam "investicijska banka" i rabi "broker dealer" da opiše investicijske banke i tvrtke koje se bave vrijednosnicama. Tako mnogo investicijskih banaka, uključujući Goldman Sachs, nude tradicionalne depozite, čekove, bankomate i zajmove jako bogatim individualnim osobama. Godine 2000. Merrill Lynch dobio je odobrenje federalne banke da može nuditi FDIC osigurane depozite. Te su usluge samo mali dio njihova poslovanja.

1.2. VRSTE POSLOVA

Poslovi kojima se bavi investicijsko bankarstvo nije ograničeno samo na poslovanje na primarnome i sekundarnome tržištu financijskih instrumenata nego se može podijeliti na pet glavnih područja:

- **u užem smislu** - uključuje preuzimanje rizika izdavanja i nadzora vrijednosnica, s vođenjem poslova spajanja i pripajanja (eng. mergers and acquisitions). M&A daje oko 20% zarade, iako je ovo područje visoko ciklično;
- **broking** (posredničko poslovanje na burzi) - aktivnost kojom se pruža servis kupoprodaje, a klijente se privlači cijenom i sigurnošću. To je trgovanje na sekundarnome tržištu po nalogu klijenta;
- **upravljanje fondovima** na malo i veliko - na veliko zbog postizanja najboljih cijena fondova maloprodajnim investitorima (osobito u SAD-u), odnosno poslovanje uz naknade; na malo znači širenje poslovanja, u konkurenciji s komercijalnim bankama u borbi za depozite. Dio je procesa eksternalizacije poslovanja banaka;
- **trading** (trgovina) - oscilira na tržištu, značajno raste kada banke ulažu veći dio resursa kapitala u vlasništvo vrijednosnica. To je trgovanje na sekundarnome tržištu s novcem banaka kako bi se ostvarila zarada na kratkoročnim i srednjoročnim špekulacijama. Za razliku od brokinga, kod tradinga banka rabi svoja sredstva, ne klijentova;
- **prihod od kamata** (eng. interest spread) – od posuđenih sredstava, obično iz posuđivanja klijentima, držanja visoko profitabilnih vrijednosnica ili prebijanja većih kredita drugih brokera. U ovim se poslovima investicijski bankari koriste razlikama među kamatnim stopama na različitim tržištima. Ovdje se također ubrajaju i poslovi arbitraže.

Svaki od ovih poslova predstavlja bitan segment poslovanja za banku, a isto tako predstavlja jedinstveni dio procesa poslovanja investicijskoga bankarstva. Proces brokinga već je opisan; to je samo izvršavanje naloga na financijskim tržištima za klijente. Ostali poslovi predstavljaju sofisticiranije poslovanje.

Procesi M&A su procesi koji uključuju poslovno savjetovanje s izvršavanjem poslovnih strategija. Proces preuzimanja i spajanja može se podijeliti na dva dijela:

- **horizontalno:** posao koji uključuje preuzimanje ili spajanje s drugim poduzećem kako bi se poslovanje poduzeća proširilo za novu djelatnost;
- **vertikalno:** posao koji uključuje preuzimanje ili spajanje s drugim poduzećem kako bi se proširilo postojeće poslovanje.

Horizontalni M&A poslovi karakterizirani su traženjem poduzeća koje bi nakon preuzimanja ili spajanja proširile poslovanje poduzeća ili poboljšale postojeće poslovne procese. Primjeri ovakvih pojava jako su česti u bankarstvu. Banka može proširiti svoje poslovanje tako što kupi agenciju za promet nekretninama. Evo primjera: Univerzalna banka posluje s poduzećima koja se bave građevinskom djelatnošću. Također u svojem SME segmentu banka može imati klijente koji mogu poslužiti kao podizvođači radova. Banka posluje i s građanima koji su potencijalni kupci stanova. Poslovna logika nalaže banci da bi mogla proširiti svoje poslovanje tako da spoji korporativne klijente koji grade stanove s kupcima stanova. Na taj način banka proširuje opseg, ali i kvalitetu svoje usluge. Da bi banka mogla spojiti proizvođače stanova i kupce stanova, banka može kupiti agenciju za promet nekretninama. No može i sama osnovati agenciju za promet nekretninama, ali u tom slučaju banka mora sama napraviti infrastrukturu za funkcioniranje te agencije. Ako banka preuzme agenciju, onda s njome preuzima i infrastrukturu poslovanja.

Vertikalno spajanje samo predstavlja spajanje dvaju ili više poduzeća koja imaju istu ili sličnu djelatnost radi smanjenja troškova i povećanja opsega poslovanja. Primjer takva slučaja je spajanje Bank of America i Merril Lyncha. Vertikalna bi spajanja trebala uroditi sinergijom kod poslovanja koja rezultiraju smanjenjem troškova i većom učinkovitošću.

Kod procesa spajanja i preuzimanja posebno je bitno naglasiti da je riječ o izrazito cikličnim poslovnima koji su pod velikim utjecajem poslovnih ciklusa. Za vrijeme rasta ekonomije i proširivanja poslovanja mnoge tvrtke traže dodatne poslovne partnere i tu se javljaju M&A prilike. Za vrijeme recesija, većina poduzeća izbjegava velike poslovne pothvate.

Investicijske banke bave se i **upravljanjem fondovima**. U ovim se poslovima investicijska banke javljaju kao agenti koji prikupljaju sredstva od pojedinačnih klijenata, grupiraju ih i onda njima upravljaju. Ulagači kupuju uloge u fondovima i time daju fond menadžeru sredstava s kojima on upravlja. Investicijska banka ostvaruje prihode po naknadama. Naknade su obično za ulaz i/ili izlaz iz fonda i naknada za upravljanje fondom koja je obračunata na ukupnu veličinu fonda.

Kako se je razvijao financijski sektor tako se razvijalo i poslovanje fondova. S vremenom su fondovi postali usko specijalizirani tako da danas investiraju samo u male segmente ekonomije, primjerice prehrambenu industriju. O fondovima će više biti obrazložano u poglavlju o bankarskim eksternalizacijama.

Unutar investicijskoga bankarstva nalaze se i procesi **trgovanja** (eng. *proprietary trading*) i prihodi od **kamata** (eng. *interest rate trading*) koji također uključuju i poslove arbitraže.

Definicija: Financijska arbitraža, ili skraćeno arbitraža, jedna je ili više financijskih transakcija kojom se može steći bezrizični profit.

Poznati trader i upravljač hedge fondovima, George Soros, na svojoj je prijavi za vizu za putovanje u SAD napisao da je stručnjak za poslove arbitraže. Na intervjuu s konzulom Soros je bio upitan kako je moguće da on tako mlad može biti stručnjak za bilo što, na što je Soros odgovorio: „Ja sam stručnjak za arbitražu zato što svi arbitražni traderi umiru mladi.“

Poruka je jasna: pazite s čime se bavite u životu.

Špekulacija na financijskim tržištima može biti brz izvor zarade za banke. Čest je slučaj da se dionicama promijeni vrijednost za nekoliko postotaka u jednome danu. To znači da banka za jedan dan, ako je pravilno pozicionirana, može zaraditi novac kojim pokriva kamatni trošak od depozita koji je dobila na raspolaganje na godinu dana. S obzirom na ove mogućnosti, mnoge se banke odlučuju na aktivno sudjelovanje u špekulacijama na tržištima raznih financijskih instrumenata.

Investicijsko bankarstvo značajno je za banke jer predstavlja bitan izvor prihoda. Osim trgovanja za vlastiti račun, što je iznimno rizično, ostali poslovi investicijskoga bankarstva imaju malu rizičnost za banku jer je riječ o posredničkim poslovima. Banka se naplaćuje putem naknada za obavljeni posao. Tako za primarne emisije banke uzimaju određenu naknadu koja je obično postotak od ukupnoga izdanja. S obzirom na to da je proces primarnoga izdanja unaprijed definiran i obično je jednak, bez obzira na veličinu izdanja, posao investicijskoga bankarstva je također karakterizirano i s malom potrebom za zaposlenicima.

Nakon ovih uvodnih razmatanja, potrebno je detaljnije razraditi poslove unutar sektora investicijskoga bankarstva. Na kraju ovoga poglavlja potrebno je također istaknuti da je posao investicijskoga bankarstva posebno težak i zahtjevan, iako je najprofitabilnija djelatnost unutar bankarskoga poslovanja. O teškoćama i zahtjevnosti investicijskoga bankarstva bit će riječi u poglavlju o primarnoj emisiji; sada se treba upoznati s podjelom poslova u investicijskome bankarstvu.

1.3. ORGANIZACIJA

Nakon poglavlja s osnovnim definicijama investicijskoga bankarstva i pojmovima s kojima se susrećemo u investicijskome bankarstvu, u sljedećih nekoliko poglavlja ovoga dijela bit će riječi o tehnici organizacije poslovanja investicijskoga bankarstva.

U velikim ekonomijama postoje banke koje se bave samo poslovima investicijskoga bankarstva. U Hrvatskoj to nije slučaj jer je riječ o malome i visoko limitiranome tržištu. Zato se poslovi investicijskoga bankarstva u bankama u Hrvatskoj obično obavljaju u Sektorima investicijskoga bankarstva koje najčešće nadgledaju članovi uprave za poslovanje s poduzećima. Brokerske djelatnosti obavljaju se ili kao direkcije (odjeli) u ovim sektorima ili mogu biti izdvojena u posebna poduzeća.

Unutar sektora ili slične organizacijske jedinice investicijsko bankarstvo podijeljeno je u tri dijela: dio koji se bavi poslovanjem s klijentima (eng. front office), dio koji se bavi praćenjem stanja, praćenjem položaja i potrebnih indikatora (eng. middle office) te dio koji se bavi kliringom pozicija i praćenjem izvršavanja i knjiženja transakcija (eng. back office). Kao što se vidi, organizacija sektora investicijskoga bankarstva prati poslovnu logiku.

Karakteristike organizacije investicijskoga bankarstva očituju se u razdvajanju pojedinih funkcija. Tri spomenuta dijela prate poslovnu logiku, ali isto tako jasno razdvajaju pojedine djelatnosti. U mnogim je bankama zaposlenima u pojedinome dijelu zabranjen ulazak u prostorije drugoga poslovnog dijela. To se posebno odnosi na odvojenost front offica, gdje se obavljaju poslovne transakcije, i middle offica, gdje se prate poslovne transakcije i iskorištenost pojedinih limita.

Potreba za razdvajanjem postoji kako bi se jasno ograničile moguće zloporabe. Najbolji primjeri kada je odvojenost pojedinih dijelova rezultirala katastrofom su Riječka banka u Hrvatskoj i Berings banke u Londonu. U oba slučaja neadekvatna kontrola poslovnih funkcija rezultirala je bankrotom banke.

1.4. FRONT OFFICE

Kao što smo rekli u uvodu, front office je bitan za kontakte s klijentima i pružanja usluga klijentima. Front office, odnosno dio koji se bavi poslovanjem s klijentima, obično se sastoji od:

- **prodaje i trgovine** koja generira prihode “stvaranjem tržišta”, kroz ciljnu kupnju i prodaju, dodavanjem svote kod svake transakcije. Primarni je cilj institucionalno i investiranje visoke neto vrijednosti na temelju prijave, obradom naloga klijenata i formiranjem cijena;
- **trgovanja** - obavljanja poslova trgovanja za račun banke;
- **investicijskog upravljanja** vrijednosnicama i drugom imovinom (nekretnine);

- **privatnog upravljanja** imovinom za institucionalne investitore;
- **privatne usluge** klijentima za velike kapitalne neto vrijednosti pojedinaca;
- **izdavanja i M&A poslova** kroz skupljanje kapitala s tržišta te spajanja i preuzimanja.

Svaki poslovni dio ispunjava jednu poslovnu djelatnost investicijskoga bankarstva. Odjel prodaje i trgovine često je u hrvatskim bankama smješten u sektor riznice. Klijenti odjela prodaje su affluentni građani i poduzeća. Prodajna djelatnost obuhvaća i primarnu i sekundarnu emisiju. Kod primarne emisije odjel prodaje iznimno je bitan jer često mora saznati i koji je preliminarni interes za pojedino izdanje i prije nego što samo izdanje krene u prodaju.

Unutar sektora riznice često se nalazi i dio koji se bavi trgovanjem za račun banke, odnosno sa sredstvima banke (eng. proprietary trading). Ulaganja koja se obavljaju izrazito su špekulativna i svrha im je stvaranje dobiti za banku. Ovaj je dio riznice dodatno razgranat na pojedine dijelove tržišta na kojima postoje posebne skupine za trgovanje devizama, derivatima ili podjele po pojedinim tržištima: Europu, Aziju i Ameriku.

Sekundarno trgovanje otvara prostor za upravljanje imovinom. Tako pod poslove investicijskoga bankarstva ulaze i investicijsko upravljanje, privatno upravljanje, privatne usluge koje samo označuju razinu pozornosti koju investicijske banke poklanjaju pojedinim klijentima.

Pojedini klijenti imaju potrebu za sofisticiranim upravljanjem imovinom. Termin sofisticiran (eng. sophisticated investor) nije oznaka da klijenti ulažu u kompleksne financijske instrumente već je to termin koji je uveo SEC, a odnosi se na klijente koji imaju određenu veličinu imovine. S obzirom na to da je kod nekih institucionalnih klijenata riječ o milijardama dolara, investicijske banke imaju timove koji se bave traženjem ulaganja za takve klijente i upravljanjem imovinom klijenata (premještanjem imovine iz jedne investicije u drugu).

U SAD-u postoji podjela na privatne i državne fakultete (state and private). U SAD-u nema privatnih fakulteta u smislu da postoji jasno definirani vlasnik koji polaže pravo na Harvard i Princetom. „Privatnim“ se smatra fakultet ili sveučilište koji ne dobiva subvencije od države. Sveučilišta koja dobivaju subvencije od države imaju često naziv „state“.

Bez obzira na financiranje, sveučilišta u SAD-u imaju svoju privatnu imovinu kojom upravljaju investicijske banke. Svrha te imovine je da služi kao dodatni izvor prihoda za razvoj i funkcioniranje sveučilišta, tako da, osim donacija i školarine sveučilišta, u SAD-u imaju i dodatan izvor prihoda. Naravno, proces upravljanja sastavni je dio operacija i usluga investicijskoga bankarstva.

Privatne usluge, ili „private banking“, također znače upravljanje imovinom a odnose se samo na fizičke osobe koje imaju određenu veličinu ili slobodno raspoloživ kapital ili već postojeću imovinu tako da postaju „s sofisticiranim“ investitorima.

Upravljanje imovinom je vrlo težak i zahtjevan posao. Investicijski bankar mora točno razumjeti koji je profil rizika koji pojedini klijent može podnijeti i koja je namjena investicije, odnosno za što klijent planira iskoristiti sredstva nakon investicije i koju raspoloživost sredstava investicijski bankar mora omogućiti klijentu. Kada investicijski bankar razumije klijenta, tek tada može tražiti primjerene investicije. Naravno, uvijek je pravo pitanje kako procijeniti je li neka investicija isplativa i koliko.

Kod svih poslova upravljanja imovinom banka ostvaruje dobit tako što naplaćuje naknade za obavljanu djelatnost. Naknada je obično postotak imovine s kojom se upravlja te dodatni troškovi za obavljanje pojedinih poslova.

Izdavanje financijskih instrumenata i poslovi M&A najsloženiji su oblik poslova investicijskoga bankarstva jer imaju iznimno zahtjevnu matematičku i kvantitativnu komponentu. Iako će o matematičkim zahtjevima baviti riječi u sljedećim poglavljima, sada je potrebno dodatno podijeliti poslovanje investicijskoga bankarstva na organizacijske dijelove. Izdavanje i M&A poslovi mogu se podijeliti na sljedeće dijelove:

- **dio koji pokriva industriju** (fokusan na pojedine industrije kao što su metalurgija, graditeljstvo, održava odnose s korporacijama unutar industrija koje donose posao banci);
- **dio koji pokriva skupinu proizvoda i usluga** (fokusan na financijske proizvode, primjerice spajanje i preuzimanje, financijsko sponzorstvo i financijska poluga, primarna emisija);
- **istraživanja** koje se bave ocjenjivanjem kompanija te pisanjem izvješća i prospekata s „kupovnim“ ili „prodajnim“ rejtingom. Analizama se izravno ne generira dobit za banku već se pomaže pri trgovini, sugerira kupcima i investicijskim bankarima. Kod procesa izrade analiza moguće je da dođe do sukoba interesa analitičara i banke, što utječe na profit banke. Zato mora postojati odvojenost istraživanja od drugih dijelova banke. Regulatora s kojom se razdvajaju pojedini dijelovi u investicijskom bankarstvu naziva se „kineski zid“ (eng. Chinese wall);
- **strukturiranja** kao najnovijeg dijela od kada se koriste **derivati**, a koji kreira kompleksne strukturne proizvode s višim marginama i povratom, od onih koji se temelje na novcu.

Podjela koja je predstavljena na prvi se pogled više bavi logistikom i istraživanjem nego što se bavi primarnom emisijom i M&A poslovima. Ovi su poslovi samo spomenuti kod organizacije poslovene prema skupini usluga koje pruža banka. Bitno je shvatiti razloge zašto je to učinjeno na taj način.

Proces izdavanja ili proces primarne emisije može se teoretski podijeliti na dva dijela. Prvi dio je fiksni dio koji je propisan zakonom: potrebna dokumentacija, potrebni uvjeti za izdavanje. Taj dio obuhvaća jednostavan posao koji je već unaprijed zacrtan zakonskim i drugim regulatornim okvirima. Drugi dio primarne emisije - „varijabilni dio“ - bavi se izračunavanjem vrijednosti financijskih instrumenata koji se izdaju; izrazito je zahtjevan i često iziskuje vrlo kompleksne matematičke računicе. Da bi se sve matematičke računicе mogle obaviti na pravilan način, potrebno je imati uvid u stanje ekonomije i relevantnih ekonomskih parametara. Za to je, naravno, potrebna logistika.

Proces M&A je proces koji zahtjeva jako veliko poznavanje pojedinih grana ekonomije. Potrebno je ne samo poznavati jedno poduzeće nego i širi okvir sektora, industrije, konkurencije. Da bi se to moglo, potrebno je imati logistiku i analitičare koji se bave praćenjem pojedinih sektora. Upravo su zato istaknuti dijelovi poslovne analize kao: istraživanje i pokrivanje pojedenih elemenata industrije.

Front office često jasno i javno obznanjuje svoje analize i daje preporuke što banka misli u vezi s pojedinim investicijama. Dakako, ovakvo javno savjetovanje otvara mogućnost za manipulacije informacijama i stvaranje situacija u kojima postoji moralni hazard. Zato se sektor investicijskoga bankarstvo definira **Kineskim zidom prema privatnim i javnim funkcijama**⁷⁸ koji sprječava susret te dvije informacije. Organizacijska jedinica koja ima povlaštene informacije koje se ne mogu javno dislocirati, mora biti odvojena od organizacijske jedinice koja raspolaže i upravlja javnim informacijama na temelju kojih obavlja analizu dionica. Pod privatnim informacijama smatraju se sve informacije koje su povlaštene i koje bi mogle utjecati na druge sudionike na tržištima da promijene svoje poslovne strategije.

1.5. MIDDLE OFFICE

Nakon poslovanja s klijentima, middle office je zadužen za praćenje stanja. Ovaj dio nije toliko zadužen za praćenje poslovanja organizacijskih dijelova koji se bave uslužnim djelatnostima koliko dijelova koji se bave trgovanjem financijskim instrumentima. Middle office prati pojedine pozicije i nastoji kvantificirati rizike kojima banku izlažu te pozicije. Sukladno tomu, s unaprijed definiranim parametrima i politikama rizika, middle office prati je li trenutačna izloženost banke u skladu s rizikom koji je banka voljna preuzeti na sebe.

Middle office može biti zadužen samo za praćenje pojedinih pozicija i kretanje vrijednosti unutar zadanih limita. Middle Office se obično sastoji od:

⁷⁸ „Kineski zid“ je popularni naziv u slučajevima kada pojedini dijelovi kompanije nemaju međusobnu komunikaciju. Naziv dolazi iz povijesnoga konteksta neprobojne barijere.

- **upravljanja rizicima** - analizira kreditni i tržišni rizik. Trgovci imaju knjigu za vođenje dnevnika trgovanja, s postavljenim limitima na svotu kapitala s kojom se trguje. Sprječava redosljed loših naloga, a zbog efekta na cijeli desk:
 - tržišni rizik pokriva se točno (sporazum o komercijalnom riziku izvršenja druge strane), korektno (standardiziranim modelima knjiženja kod najprikladnijih sustava) i na vrijeme (obično unutar 30 minuta od izvršenja trgovanja),
 - operativni rizik je rizik od pogrešaka pa se osiguravaju mjere koje bi ih spriječile. Bez tog osiguranja, analiza tržišnoga i kreditnoga rizika može biti nepouzdana i podložna manipulaciji;
- **operacije** uključuju provjeru podataka trgovanja koje se provodi, osiguravaju od pogrešaka te izvršavaju prema potrebi transfera.

Upravljanje rizicima ponajprije znači praćenje limita koji su zadani. U poglavlju o rizicima definira se i proučava apetit za rizik koji je banka voljna preuzeti. Nakon definicije rizika, postavljaju se limiti, odnosno izloženosti prema pojedinome riziku. Limiti su sami po sebi besmisleni ako ne postoji organizacijski dio koji je zadužen za praćenje kolika je iskorištenost pojedinih limita i po potrebi revizije tih limita.

Operacije su operativno usklađivanje samoga procesa trgovanja. Taj dio pokriva široki spektar logistike poslovanja koji je uglavnom obuhvaćen operativnim rizikom. Osim što provjeravaju jesu li sve transakcije pravilno proknjižene i odgovara li stanje u knjigama banka stanju u operativnim sustavima trgovanja, operacije provjeravaju i tehničke aspekte poslovanja kao što je usklađenost informatike s poslovanjem. Zbog zahtjeva velike sigurnosti, operacije u samoj strukturi investicijskoga bankarstva imaju slabe izgleda za razvoj pa ih mnogi rabe kao vanjsku uslugu.

1.6. BACK OFFICE

Kao što je prethodno navedeno, front office je zadužen za poslovanje, sklapanje poslova i rad s klijentima. Middle office je zadužen za praćenje stanja i usklađivanje. Bitno je primijetiti da je middle office orijentiran više prema poslovima riznice i prema poslovima trgovanja financijskim instrumentima nego prema ostalim segmentima poslovanja investicijskoga bankarstva. Back office je cjelokupna preostala logistika poslovanja koja svojim djelovanjem služi kao tehnička potpora i front i middle officeu.

Definicija zaduženosti back officea prepuštena je samoj banci. Manje banke često spajaju middle i back office, a rizike potom prebacuju u sektor za praćenje rizika. Poslovi potpore back officea također mogu biti premješteni u druge sektore.

Back office obično sadržava:

- **kontroling** - zbog izloženosti ukupnome riziku tvrtke, rentabilnosti i strukturi različitih poslova tvrtke, podrazumijeva upravljane kapitalom i nadziranje rizika, tj. praćenje i analiziranje tijekova kapitala tvrtke. Kontroling je često zadužen i za puštanje pojedinih transakcija u optjecaj;
- **tehnologiju** koja se odnosi na IT odjel.

Tehnologija ili IT je temelj današnjega ukupnog poslovanja svake banke. Svaka investicijska banka odvaja značajne svote za vlastite software. Neke banke kupuju softverske pakete, dok ih druge same programiraju za svoje potrebe. Većina banaka rabi kombinaciju između vlastitoga i kupljenoga softvera. Naravno, proširenje poslovanja praćeno je sve većim potrebama za održavanjem kupljenoga softvera. To je, naravno, otvorilo potrebu za stvaranjem tehnoloških timova koji pružaju kompjutorsku i telekomunikacijsku potporu.

Značajan napredak tehnologije zadnjih godina vidi se kroz sve veću prodaju i trgovinske deskove koji rabe elektroničke trgovinske platforme. One mogu poslužiti kao samoprovodivo osiguranje za kompleksni model upravljanja algoritmima. Stvaranje matematičkih algoritama koji se bave trgovanjem s obzirom na pojave na tržištima, moderan je način špekulacije na financijskim tržištima.

Prije nego što bude obrađen sljedeći dio, potrebno je uvidjeti jednu značajnu odgojnu komponentu. Ovo je jedino poglavlje koje se vrlo temeljito bavi definicijama pojedinih organizacijskih dijelova unutar banke. Razlog tomu nije stajalište autora da je za studente iznimno bitno znati točne definicije svakoga pojedinog odjela u investicijskome bankarstvu. Razlog zašto je u ovome poglavlju detaljno definiran svaki poslovni dio je taj što autori, ujedno i bankari, žele upozoriti na potrebu poznavanja poslovnih jedinica i poslovnih procesa koji su vezani za pojedine poslovne jedinice.

Svaka osoba u radnome odnosu **mora** znati sve poslovne procese u koje je njegova radna organizacija uključena. Upravo je zato u jednome poglavlju demonstrirano kako može funkcionirati podjela radnih mjesta, ali isto tako kako su pojedine službe isprepletene. Tako je nemoguće da front office funkcionira bez back officea, a middle office bez front officea ne bi imao smisla. Ova je povezanost među pojedinim organizacijskim strukturama ono što omogućuje poslovanje.

2. PRIMARNA EMISIJA FINANCIJSKIH INSTRUMENATA

Nakon opisa razvoja investicijskoga bankarstva, nadalje će se razmatrati osnovna djelatnost investicijskih bankara, a to je primarna emisija financijskih instrumenata. Kod prodaje dionica odmah treba napraviti jasnu podjelu. Prodaja dionica, osim klasičnoga trgovanja na burzi, može biti:

- javna ponuda,
- inicijalna javna ponuda (IPO).

Proces prodaje dionica vrlo je sličan, ali nije isti. Javna ponuda je prodaja velike količine dionica velikome broju investitora koji su zainteresirani za kupnju. Znači, riječ je o jednome prodavatelju i velikome broju kupaca. Takva se prodaja može i ne mora odvijati putem investicijske banke. Inicijalna javna ponuda je kada poduzeće putem posrednika (investicijske banke) prodaje **ново издане дionice подuzeća**. I ovdje je ponovno riječ o jednome prodavatelju koji prodaje velikome broju kupaca. Razlika između javne ponude i inicijalne javne ponude je u rezultatu za poduzeće. Javna ponude je prodaja poduzeća od strane vlasnika i nema utjecaj na veličinu kapitala poduzeća, odnosno riječ je samo o prodaji već postojećih dionica. Inicijalna javna ponuda je kreiranje novih dionica koje povećavaju broj dionica. Kod inicijalne javne ponude **dolazi do povećanja kapitala** poduzeća i likvidnosti poduzeća, dok kod javne ponude ne dolazi do povećanja kapitala poduzeća.

Klasičan primjer *nerazlikovanja javne ponude i inicijalne javne ponude je prodaja dionica INE koja se dogodila 2006. Većina medija je donosila naslove kao „IPO INA“, što, naravno, nije bilo točno. Riječ je samo o tome da je jedan vlasnik (država) odlučio prodati svoje vlasništvo. Budući da je bila riječ o velikome paketu dionica, uporabljen je mehanizam javne ponude. Drugim riječima, jedan je prodavalac prodao dionice velikome broju kupaca.*

Rezultat ove transakcije *bio je samo taj što je država smanjila svoj udio u vlasništvu, ali nije došlo ni do kakve promjene u kapitalu INE. Budući da prodaja dionica nije imala utjecaja na povećanje kapitala poduzeća, nije moglo biti riječi o inicijalnoj javnoj ponudi nego samo o javnoj ponudi.*

Da bi se mogao razumjeti proces izdavanja dionice, treba se prisjetiti kako se poduzeće uopće financira. Da bi financirao svoje poslovanje, poduzeće ima na raspolaganju nekoliko opcija. Prva je opcija ona o kojoj se do sada govorilo kroz cijelu knjigu, a to je - dobiti kredit od banke. Druga je opcija - izdati obveznice, što ponovno predstavlja dugovanje, samo sada ne prema banci nego prema vlasnicima obveznica. Treća je opcija - izdati dionice, a četvrta - poduzeće će financirati projekt novcem koji već ima.

Definicija: Obveznica je financijskih instrument koji predstavlja dugovanje prema nekoj trećoj strani. Obveznica ima svoju kamatnu stopu koja se zove kuponska kamatna stopa i svoj rok trajanja. Za vrijeme svojega trajanja obveznica obično isplaćuje kupone, a onda na kraju isplati glavnicu.

Definicija: Dionica je financijski instrument koji predstavlja vlasništvo u poduzeću. Dionice se dijele na obične i preferirane.

Prve dvije mogućnosti financiranja predstavljaju financiranje putem dugovanja poduzeća. Četvrta je opcija samofinanciranje gdje poduzeće preslaguje svoju aktivu, dočim je za nas treća opcija vrlo zanimljiva. Dionice predstavljaju vlasništvo u poduzeću. S povećanjem broja jedinica koje predstavljaju vlasništvo, moguće je da novi vlasnici imaju drugačiju viziju kako treba voditi poduzeće i mogu tražiti promjene strategija.

Kada poduzeće izdaje dionice, izdavanje se može ostvariti prema dvije različite strukture kupaca. Izdavanje dionica može biti prema postojećim investitorima. U tom slučaju već postojeći vlasnici kupuju dionice poduzeća i zadržavaju isti postotak vlasništva. Ovo se još zove i zatvorena ponuda dionica. Izdavanje dionica može biti i prema novim potencijalnim vlasnicima. U tom slučaju poduzeće želi proširiti svoju vlasničku strukturu na nove investitore. Ovo je inicijalna javna ponuda jer je otvorena javnosti.

Prije nego što se razmotri sam proces izdavanja dionica, potrebno je pobliže objasniti zašto bi neko poduzeće uopće htjelo izdavati dionice. Za malo poduzeće koje se želi razviti, izlazak na tržište kapitala predstavlja sjajnu priliku kako bi se predstavilo investitorima, kako bi steklo povjerenje investitora i kako bi produbilo svoj odnos s bankom. Putem tržišta kapitala i izdavanja dionica poduzeće šalje signal da je naraslo i razvilo se, a već je rečeno da je za dobar razvoj poduzeća potrebna i dobra banka.

Za veliko poduzeće koje već ima stabilan odnos s bankom, izdavanje novih dionica znači povećanje kapitala, a s time i dodatnu stabilnost, posebice kod financijskih omjera koji se koriste kapitalom kod izračuna. Veličina kapitala sama po sebi predstavlja znak koliko je vlasnik uložio u poduzeće, tj. koliko je vlasnik kao takav odlučio sudjelovati u poslovanju poduzeća. Novo izdavanje dionica u tom slučaju postaje indikatorom stabilizacije.

Proces izdavanja dionica unaprijed je određen od strane regulatora. U većini zemalja regulator zahtjeva da se načini poseban dokument kojim se potencijalne investitore izvješćuje o stanju u poduzeću i o relevantnim pokazateljima poslovanja toga poduzeća. Takav se dokument naziva prospekt (eng. prospectus).

Osnovna je karakteristika prospekta da je to dokument službeno ratificiran od strane regulatora, tj. da zadovoljava potrebnu formu (izgled samog dokumenta), ali ne i da su informacije u njemu točne. Točnost informacija ostavljena je investicijskoj banci koja izrađuje prospekt.

Prva značajna uloga investicijskoga bankara kod izdavanja dionica je pisanje prospekta. Ovaj je dokument sadržajno i formalno najčešće definiran od strane regulatora, ali za investitora predstavlja temeljnu informaciju o investiciji. Uloga investicijskoga bankara je napisati prospekt koji će investitorima dati stvaran uvid u poslovanje poduzeća.

Bitno je naglasiti da je izdavanje dionica i njihova javna prodaja prije svega pitanje kredibiliteta investicijskoga bankara. Ako se prospekt pokazao preoptimističnim, a cijena novih dionica padne, kupci će biti obeshrabreni. Ako prospekt nije pravilno prikazao poslovanje poduzeća već ga je podcijenio, poduzeće će tražiti novoga investicijskog bankara jer nije ostvarilo potencijalnu količinu prikupljenoga kapitala.

No, postavlja se pitanje kako odrediti cijenu dionica. Kod cijena dionica razlikuje se nominalna vrijednost i tržišna ili prodajna vrijednost. Nominalna vrijednost je temeljna vrijednost dionice. Stvarna vrijednost dionice, tj. tržišna vrijednost, određuje se ponudom i potražnjom na tržištu. U trenutku kada dionica stupi na tržište, nakon prve prodaje počinje njezin život na sekundarnome tržištu. Već je navedeno da je kretanje cijena dionica na sekundarnome tržištu pitanje kredibiliteta investicijskoga bankara. Sam je proces određivanja cijene dionica težak proces u kojemu se rabe kompleksni matematički modeli koji su djelomice opisani u dodatku o izračunu cijena dionice.

Nakon što je prospekt napisan i odobren od strane regulatora, investicijski bankar traži kupce za nove dionice. Ovisno o regulatoru, zanimanje za dionicu može biti obvezujuće i neobvezujuće. Što se tiče samoga uspjeha prodaje, može biti:

- garantirana prodaja,
- minimalna prodaja,
- prodaja po interesu.

Kod svake od ovih oblika prodaje uloga investicijskoga bankara je različita. Kod garantirane prodaje investicijski bankar se obvezuje da će prodati cijelo izdanje. Kod minimalne prodaje investicijski bankar jamči da će prodati jedan (minimalni) dio izdanja. Ugovorena obveza investicijskoga bankara je da na sebe preuzima prodaju izdanja. To znači da ako investicijski bankar ne uspije prodati izdanje ili određenu minimalnu količinu, banka će sama kupiti preostali dio izdanja. Treće je opcija najmanje rizična za investicijskoga bankara jer ne obvezuje investicijskoga bankara na kupnju izdanja nego samo na prodaju onoliko koliko uspije prodati za interesiranim klijentima.

Cijena koju investicijski bankar naplaćuje za izdanje ovisi, dakako, o uvjetima samoga izdanja. Tako će jamčena prodaja biti skuplja od prodaje po interesu. Isto tako izdanje za manje poznatu tvrtku bit će skuplje nego za poznatu tvrtku.

U ovom je poglavlju ukratko opisano izdavanje dionica. Nakana autora bila je taj proces opisati što sažetije, ali isto tako omogućiti uvid u samo poslovanje izdavanja i stvoriti podlogu za daljnji razvoj. Ovo je poglavlje bilo usredotočeno na izdavanje dionica, ali dionice nisu jedini predmet izdavanja u poslovanju investicijskoga bankara; to mogu biti i dužnički instrumenti kojima će se baviti sljedeće poglavlje.

3. IZDAVANJE DUŽNIČKIH INSTRUMENATA

Da bi se što bolje shvatile obveznice, u nastavku slijedi primjer jedne jednostavne poslovne situacije. Poduzeće želi doći do sredstva za financiranje projekta, ali isto tako želi stvoriti što više poslovnih veza i privući pozornost mnogih investitora. Kako bi to uspjelo, poduzeće bi najradije željelo dobiti kredit od stotine različitih investitora. Jedan od načina da se zadovolje zadani uvjeti je da se dobije sindicirani kredit jer će takav oblik financiranja uključiti više banaka. Iako će inicijalno sindicirani kredit privući nekoliko investitora, on neće moći stalno davati signale o stanju u poduzeću širokome spektru investitora. Kako bi uspjelo u svojoj namjeri, poduzeće izdaje obveznice kojima se potom može javno trgovati.

Obveznica je samo jedan mali dio ukupnoga duga i može je kupiti bilo koji investitor. Na taj način poduzeća mogu dobiti sredstva od jako puno investitora, a svaki investitor na sebe ne mora preuzimati rizik cijeloga kredita jer sa kupnjom jedne obveznice na sebe preuzima samo mali dio duga.

Značenje je obveznica za poduzeće u tome što se s obveznicama može slobodno trgovati. Kada je riječ o kreditima, banka ima odnos s klijentom i daje klijentu kredit. Banka onda čeka da joj klijent vrati kredit kroz određeno vrijeme. Kada je pak riječ o obveznicama, vezanje za poduzeće čije je obveznice klijent kupio nije obvezno jer se s obveznicama trguje. Obveznice se mogu prodati na tržištu ako ih poduzeće više ne želi. Na taj način obveznice, isto kao dionice, postaju indikatorom kvalitete poduzeća.

Ako poduzeće dobro posluje, moći će se zaduživati po manjoj kamatnoj stopi jer će postojati veliki broj investitora zainteresiranih za kupnju duga. Povećanje potražnje znači da će cijena obveznica rasti. Ako poduzeće slabo posluje, investitori će tražiti veću kamatnu stopu te će prodavati obveznice poduzeća, a cijena će obveznica padati.

Sama je tehnika izdavanja obveznica ista kao kod dionica. Razlika je u tome što obveznice i prije nego što počnu svoj život na sekundarnome tržištu jasno daju do znanja o kakvoj kvaliteti investicije je riječ. Izračun cijena obveznica i karakteristike cijena obveznica obrađene su u dodatku.

Primjer: *Poduzeće treba 250,000.000 eura kako bi financiralo projekt. Budući da je riječ o društveno korisnome projektu, poduzeće želi privući brojne investitore. Poduzeće se odlučuje za izdavanje obveznica. Sada na scenu stupa investicijski bankar koji savjetuje poduzeću da svaka obveznica ima glavnicu od 1.000 eura. To znači da će poduzeće izdati 250.000 obveznica i da će moći privući isto toliko investitora.*

4. M&A POSLOVI

Unutar investicijskih banaka odvijaju se poslovi spajanja i preuzimanja (eng. merger and acquisition). U novije su vrijeme ti poslovi sve značajniji s porastom spajanja i preuzimanja uslijed sve veće globalizacije i konglomeracije, tako da su te aktivnosti postale značajnim izvorom prihoda. U zadnjih se nekoliko godina glavne kompanije u različitim industrijama osjećaju obveznicama napraviti spajanja i preuzimanja prije nego što sve „mete“ proguta konkurencija.

Kompanije obično nemaju dovoljno znanja i iskustva da same provedu spajanje i preuzimanje pa se koriste uslugama savjetovanja i provođenja aktivnosti investicijskih banaka i drugih institucija. Za dobivanje ovih visoko profitabilnih poslova presudni su dobri i dugogodišnji poslovni odnosi s poduzećima, specijaliziranost prema industrijskim sektorima te istraživačke sposobnosti. Investicijske banke u ovim aktivnostima pronalaze i procjenjuju povoljnu „metu“ za spajanje i preuzimanje, pružaju usluge procjene buduće reakcije tržišta na ta spajanja i preuzimanja te pomaže pri organizaciji same provedbe. Investicijske banke za svoje usluge ostvaruju proviziju koja se računa kao postotak cjelokupne transakcije.

Povijesno gledajući, može se zaključiti da su investicijske banke i druge institucije koje obavljaju investicijsko-bankarske poslove pretežno bile angažirane na poslovima posredovanja kod pripajanja i spajanja kompanija. Jedan od temeljnih razloga za takvu situaciju je svakako i činjenica da je statusno preoblikovanje kompanija preduvjet modernoga daljnjeg funkcioniranja kompanija koje uključuje i pribavljanje kapitala putem tržišta kapital.

“Poslovne kombinacije jesu spajanje dvaju ili više poduzeća u jedno, odnosno kombiniranje dvaju ili više poduzeća u novi poslovni subjekt (entitet).”⁷⁹ Riječ je o svakom spajanju poduzeća u jedno poduzeće, svakom podređivanju poduzeća od strane drugog poduzeća, raznim poslovnim aranžmanima između poduzeća, svim

⁷⁹ Brigham, E. F.: Financial Management, Theory & Practice, Dryden Press, Hinsdale, Illinois, 1997, str. 745.

oblicima preuzimanja kontrole nekog poduzeća, izlaženja u javnost i dekombiniranja dijelova poduzeća.

Razlikujemo postupke kombiniranja i dekombiniranja poduzeća. Procesom kombiniranja nastaju alijanse (udruženja) poduzeća, akvizicije poduzeća i holding poduzeća. Proces dekombiniranja znači izlaženje poduzeća u javnost, u privatnost i "razgolićenje".

Dva ili više poduzeća mogu se udružiti ako bi zajednički mogli ostvariti svoje poslovne ciljeve. Velika poduzeća mogu kupiti manja poduzeća kako bi poboljšala poseban segment svojega poslovanja. Strateške kupnje ili prodaje ostvaruju se kada jedno poduzeće kupuje drugo ili dijelove drugog poduzeća kao dio svoje poslovne strategije, a razlozi mogu biti različiti: od povećanja ili smanjenja proizvodnih kapaciteta, smanjivanja troškova poslovanja do promjene proizvodnog asortimana. Operativnim kupoprodajama poduzeće nastoji ostvariti neke kratkoročne ciljeve (npr. povećanje zarade po dionici). Poduzeća također mogu zajedno poslovati i putem holding kompanije koja upravlja i koordinira poslovanje poduzećima⁸⁰.

Pod financijskim restrukturiranjem poduzeća najčešće se podrazumijeva podjela, spajanje, pripajanje, prodaja, kupnja ili preuzimanje dijelova poduzeća ili cijeloga poduzeća. Dijelovi poduzeća ili cijelo poduzeće mijenja vlasnika, što se bitno odražava i na financijsko poslovanje poduzeća. Takve pojave donose koristi ili štete i nekom drugom, a ne samo poduzeću o kojemu je riječ.

Financijska restrukturiranja najčešće obuhvaćaju restrukturiranje dugova i imovine. „To mogu biti *strateške kupnje ili prodaje* sukladne strateškim ciljevima poduzeća, *operative kupnje ili prodaje* sukladne bliže ostvarivim ciljevima poduzeća, razni oblici preuzimanja, *spajanja* poduzeća, *privatizacija* i sl.”⁸¹

Razni oblici preuzimanja događaju se iz različitih razloga, sukladno ciljevima, odnosno nečijim interesima. U razvijenim tržišnim ekonomijama cijena ciljne kompanije se naglo povećavaju nakon što se prošire informacije o preuzimanju, dok su kod nas česta i preuzimanja iz socijalnih razloga.

Spajanje poduzeća najčešće se odvija radi sinergije u menadžmentu, kapitalu ili radu, nižih troškova poslovanja, eliminacije konkurencije, porasta udjela na tržištu i sl. Poduzeća koja se spajaju redovito bilježe porast imovine i kapitala.

Privatizacija poduzeća provodi se zato što uloga države u tržišnom gospodarstvu ima niz slabosti, primjerice sporost u donošenju poslovnih odluka, nekompetentnost i sl. Dakle, provodi se u očekivanju veće ekonomske i financijske efikasnosti uporabe društvenoga kapitala, pribavljanje novih prihoda državnom proračunu, aktiviranje neiskorištenih proizvodnih kapaciteta, novo zapošljavanje i sl.

⁸⁰ Gregurek, Miroslav; Grgić, Josip; Odošić, Sandra; Vukičević, Milan (2010.): Financijski menadžment u MS excelu je odlična referenca za poslove investicijskoga bankarstva

⁸¹ Gregurek, M., op. cit., str. 36

Restrukturiranje dugova – usklađivanje rokova dospijeca i strukture vlasništva dugova da bi se izbjegla nelikvidnost poduzeća. „Dakle, izbjegava se koncentriranje dugova istog dospijeca, tj. ako je moguće, sastavlja se vlastiti raspored dospijeca dugova. Poduzeće će se pritom koristiti eventualnim mogućnostima *reprogramiranja dugova*, tj. pretvaranja kratkoročnih kredita u kredite sa što duljim rokovima dospijeca. Pri restrukturiranju dugova često je i *refinanciranje dugova*, što znači da vjerovnici odobravaju nove kredite kako bi se prilagodila visina i ročnost obveza poduzeća kao dužnika te kako bi poduzeće u buduću moglo uredno podmirivati svoje obveze.“

Razlozi financijskog restrukturiranja su mnogobrojni. Tako poduzeće, slijedeći svoje strateške ciljeve, usklađuje proizvodne kapacitete, potreban kapital, broj i strukturu zaposlenih, a to može najlakše postići upravo prodajom ili kupnjom dijelova ili cijeloga poduzeća. Jedan od razloga je i stalno ograničavanje postojećih tržišta te pojava novih s novim zahtjevima kojima poduzeće mora udovoljiti restrukturiranjem. James C. Van Horne i John W. Wachowicz navode brojne razloge restrukturiranja poduzeća,⁸² kao što su unaprjeđenje prodaje, poboljšani menadžment, sinergija, nove informacije, prijenos bogatstva, porezni razlozi, dobitci zbog financijske poluge, mentalitet vlasnika poduzeća, osobni ciljevi menadžmenta.

Neobično je za tvrtke da imaju dovoljno iskustva za provedbu akvizicije po svome, osim kada je riječ o vrlo velikim tvrtkama koje mogu imati svoje vlastite timove. Zbog toga postoji tendencija da se tvrtke koriste uslugama vanjskih savjetnika koji su upoznati s odredbama i zakonskim zahtjevima vezanim za preuzimanje. Savjetnici će također asistirati ponuđačima u procjenjivanju ciljne kompanije. Glavni savjetnici unutar Ujedinjenog Kraljevstva su trgovci ili investicijske banke, ali drugi savjetnici uključuju odvjetnike, računovođe i konzultante za odnose s javnošću. Većina će trgovačkih banaka omogućiti usluge ponuđačima ili ciljnim kompanijama, ali neke od njih su razvile i određene ekspertize s jedne ili druge strane (Goldman Sachs je, primjerice, razvio reputaciju obrane ciljnih kompanija od hostilnih ponuđača).

Termini »spajanje« i »akvizicija« često se međusobno zamjenjuju; korisno je, ipak, biti svjestan razlike između ta dva termina. Integracija uključuje spajanje dviju kompanija kako bi dijelile izvore i zajedničke ciljeve. Dioničari i menadžeri kombiniranih tvrtki teže k tomu da ostanu sa spojenom kompanijom. Akvizicija uključuje jednu tvrtku koja kupuje drugu, s dioničarima kupljenje tvrtke koji prestaju biti vlasnici te tvrtke. Kupljena tvrtka tada postaje podružnicom ponuditelja. U stvarnosti vrlo malo transakcija zapravo predstavlja spajanje, a jedan partner je obično dominantan. Akviziciju može dogovoriti menadžment, i u tom slučaju to se odnosi na prijateljsko spajanje; nasuprot je neprijateljska (eng. hostile) akvizicija, kada se dionice dobivaju ulaznim menadžmentom bez suglasnosti postojećega

⁸² James C. Van Horne, John W. Wachowicz: Osnove financijskog menadžmenta, Mate d.o.o., Zagreb, 2005., str. 632-642.

menadžmenta. Menadžment koji je na dužnosti može odabrati boriti se za mjesto, a rezultati toga mogu biti, ali i ne moraju, korisni za njihove dioničare, ovisno o troškovima i ishodu obrane.

Ako se smatra da je menadžment kompanije koji je na vlasti neefikasan, M&A tržište omogućuje sredstva pomoću kojih on može biti zamijenjen, i to prilično brzo, drugim menadžmentskim timom koji prepoznaje da premještanjem imovine kompanije mogu stvoriti vrijednost te, stoga, napraviti cijenu koja će postati dominantnom. Prodajna će cijena obično biti na razini premije trenutne tržišne vrijednosti te omogućiti dioničarima ciljnu tvrtku da prodaju dionice po očekivanoj cijeni. Takve aktivnosti omogućuju tržište za korporativnu kontrolu te mogu stvoriti koristi za dioničare i društvo, omogućujući dodjeljivanje resursa onima koji ih mogu najučinkovitije uporabiti. Prijetnja preuzimanja također omogućuje sredstva za discipliniranje nesposobnih i pohlepnih menadžera. Tržište za korporativnu kontrolu, stoga, jamči da menadžerski ciljevi ne odudaraju previše od ciljeva vlasnika, tj. dioničara.

5. BROKERSKI POSLOVI I INVESTICIJSKO SAVJETOVANJE

Brokери razvijaju povezanost s individualnim ulagačima i prodaju dionice i dionički savjet. Institucionalni prodavači razvijaju poslovnu povezanost s velikim institucionalnim ulagačima. Institucionalni ulagači su oni koji upravljaju velikim skupinama sredstava, primjerice mirovinskim fondovima ili obostranim fondovima. Predstavnici usluge privatnog klijenta (PCS) zauzeli su poziciju negdje između brokerske prodaje i institucionalnih prodavača, osiguravajući brokerstvo i uslugu upravljanja novcem za iznimno bogate individualne klijente. Prodavatelji zarađuju novac uzimajući provizije od prodaje ostvarene putem svojih tvrtki.

Brokerski su poslovi primarno posrednički poslovi. Kako je već bilo naglašeno, tržište vrijednosnim papirima ima ograničeni i strogo regulirani pristup. Banka putem brokerskih poslova omogućuje klijentu pristup financijskim tržištima.

Mehanizam trgovanja je sljedeći: klijent otvara račun kod brokera i na svoj račun polaže sredstva s kojima namjerava trgovati. U određenom trenutku klijent izdaje nalog brokeru kako i pod kojim uvjetima treba kupiti određeni vrijednosni papir. Ako se za transakciju stvore uvjeti, dolazi do izvršenja. Nakon toga se sredstva s računa klijenta prebacuju na račun prodavatelja, a brokerska kuća u klijentovo ime preuzima kupljene dionice. Mehanizam prijenosa dionica obrađen je u poglavlju o platnome prometu. Prodaja vrijednosnih papira može se obaviti na isti način, odnosno klijent informira brokera o želji da proda određeni financijski instrument, broker pravi nalog i ako dođe do stvaranja potrebnih uvjeta za transakciju, transakcija se obavlja.

Iz mehanizma trgovanja vrijednosnim papirima razvidno je da klijent izdaje naloge brokeru, koje onda broker izvršava. Dakle, uloga je brokera u ovome odnosu

isključivo posrednička. Dobit za banku u ovoj transakciji je u tome da banka uzima naknadu za obavljanu transakciju. Banci je svejedno je li klijent zaradio novac na svojem trgovanju ili nije. Banka samo izvršava naloge.

U razvijenim ekonomijama kao što je SAD, uloga brokera je također proširena ulogom financijskog savjetnika. Razlika između brokera i financijskog savjetnika je u tome što je uloga financijskog savjetnika aktivnija jer se od njega očekuje da aktivno sudjeluje u razvoju strategija ulaganja zajedno s klijentom.

Uloga financijskog savjetnika tako se pretvara u ulogu financijskog skrbnika koji prati klijenta kroz njegov financijski razvoj. Odnos klijenta i financijskog savjetnika često traje desetljećima. U razvijenim ekonomijama financijski savjetnik je doslovno član obitelji.

6. SUKOB INTERESA TE ZLOUPORABA TRŽIŠTA KAPITALA I VRIJEDNOSNICA

Jeste li znali da može postojati sukob interesa između **zaposlenika** i tijela banke koji sudjeluju u **obavljanju poslova s vrijednosnim papirima**, s jedne strane, i **klijenata** banke, s druge strane?⁸³ Ovakva mogućnost, koju dopuštaju zakoni, postavlja investicijsko bankarstvo i investicijske bankare u vrlo delikatnan položaj kod obavljanja svojih funkcija. Osim toga, povezanost informacija i kolanje informacija otvara mogućnost za moralni hazard. Problem razmjene informacija i odvojenosti pojedinih dijelova investicijske banke prepoznao je i regulator koji traži jasno definiranu politiku tko unutar investicijske banke može raspolagati s kojim informacijama.

Sa svrhom stvaranja preduvjeta za sprječavanje sukoba interesa, banka mora usvojiti **Pravilnik o sprječavanju sukoba interesa i o standardima ponašanja zaposlenika u obavljanju poslova s vrijednosnim papirima (stupit će na snagu danom dobivanja odobrenja HANFE)**. Praćenje kolanja informacija i suzbijanje zloporabe informacija temelj je kontrole operativnoga i reputacijskoga rizika kod investicijskih bankara.

Da bismo pobliže mogli razumjeti kako nastaju problemi sa zlouporabom informacija, potrebno je definirati osnovne pojmove:

- **“sukob interesa”** je svaka situacija u kojoj zaposlenik nije neutralan u odnosu na predmet poslovanja ili se iz činjenice njegove povezanosti s drugim društvima, osobama ili poslovima može pretpostaviti da bi mogao imati interese koji nisu istovremeno nužno i interesi banke i klijenata banke te koji mogu utjecati na zaposlenikovu nepristranost u obavljanju poslova;

⁸³ Zakon o tržištu vrijednosnih papira – ZTVP (Nar. nov., br. 84/02. i 138/06.)

- **“vrijednosni papiri”** su dionice, obveznice, trezorski zapisi, blagajnički zapisi, komercijalni zapisi, certifikati o depozitu te drugi vrijednosni papiri izdani u seriji te financijske izvedenice čija je vrijednost izvedena iz vrijednosti nekoga od osnovnih instrumenata (što uključuje, ali ne i isključivo, opcije, warante, swapove, forward i futures transakcije i sl.), sukladno značenju reguliranom od strane regulatora;
- **“povlaštena informacija”** je svaka informacija koja se izravno ili neizravno odnosi na jednoga ili više izdavatelja vrijednosnih papira ili na jedan ili više vrijednosnih papira, koja nije dostupna javnosti, odnosno koja nije javno objavljena, a koja bi, da je dostupna javnosti, mogla utjecati na cijenu vrijednosnih papira, odnosno koju bi prosječni ulagač mogao upotrijebiti kao temelj svojih investicijskih odluka.

Iz definicije ova tri termina sasvim je jasno da može nastati problem. Ako jedan zaposlenik banke ima pristup povlaštenim informacijama, otvara se mogućnost zloporabe tih informacija kako bi se manipuliralo s vrijednosti pojedinih vrijednosnih papira ili uporabe tih informacija kako bi se iskoristilo potencijalno kretanje vrijednosti pojedinih instrumenata nakon što određena informacija postane javnom.

Primjer: *Poznata američka poslovna žena, Martha Stewart, koja se proslavila prodajom kućnih aparata i raznih kućnih potrepština, provela je 6 mjeseci u zatvoru jer je iskoristila povlaštene informacije kod donošenja poslovnih odluka i trgovanja dionicama.*

Iskoristiti povlaštene informacije koje nisu javno objavljene **apsolutno je zabranjeno svim zaposlenicima kojima su takve informacije dostupne** jer bi to moglo dovesti do nepoštena prednosti osobe koja raspolaže povlaštenim informacijama prilikom trgovanja vrijednosnim papirima, neovisno o tome koristi li se povlaštenim informacijama sam zaposlenik ili neka treća osoba na temelju informacija dobivenih od zaposlenika. Stoga je zaposlenicima koji raspolažu povlaštenim informacijama strogo zabranjeno:

- **iskoristiti prednost** koju pruža uvid u povlaštene informacije **radi kupnje ili prodaje**, izravno ili neizravno, vrijednosnih papira koji su u prometu na teritoriju države u kojoj rade ili vrijednosnih papira što su ih izdali izdavatelji sa sjedištem u državi u kojoj rade, bez obzira na to gdje se njima trguje, s ciljem da sebi ili drugome pribave imovinsku korist ili da drugome proizroče štetu;
- **odavati ili učiniti dostupnima povlaštene informacije trećim osobama** (što uključuje osobe zaposlene u drugim organizacijskim dijelovima banke), osim ako je takvim zaposlenicima navedena povlaštena informacija opravdano neophodna za obavljanje poslova;

- **iskoristiti prednosti** koje pruža uvid u povlaštene informacije **pri davanju savjeta trećim osobama o kupnji ili prodaji;**
- **znajući za zaprimljen nalog** za kupnju ili prodaju vrijednosnog papira, **kupiti ili prodati, odnosno potaknuti kupnju ili prodaju** toga vrijednosnog papira za svoj račun ili račun druge fizičke ili pravne osobe.

Sve osobe koje raspolažu povlaštenim informacijama su zaposlenici koji u obavljanju svojih radnih zadataka, odnosno sudjelovanja u poslovnim procesima vezanim za poslove s vrijednosnim papirima, imaju pristup povlaštenim informacijama, što uključuje i članove uprave banke, članove nadzornog odbora i članove drugih odgovarajućih tijela banke te sve s njima povezane osobe u smislu definicije povezanosti koju je dao regulator.

Primjeri takvih povlaštenih informacija uključuju, ali ne i isključivo, **podatke o preuzimanju, spajanju, reorganizaciji, stečaju ili o prvoj javnoj ponudi dionica (IPO) društva ili njemu konkurentnih društava, koji još nisu javno objavljeni; informacije o nadolazećem nalogu klijenta za kupnju/prodaju vrijednosnih papira društva** koji će vjerojatno utjecati na tržišnu cijenu vrijednosnih papira toga društva i njemu konkurentnih društava.

Proces izdavanja vrijednosnih papira je proces koji u sebi sadržava elemente predviđanja budućnosti. S obzirom na to da proces izdavanja u sebi uključuje veliku količinu informacija, iskusnome investicijskom bankaru nije teško predvidjeti kako će se neko buduće izdanje kretati na sekundarnome tržištu. Sukladno tomu, može se reći da investicijski bankar ima rijedak prozor u budućnost. Znanje povlaštenih informacije otvara mogućnost za njihovu zlouporabu. Odnos klijenta i banke mora biti zasnovana na povjerenju. Zlouporaba informacija nužno razbija to povjerenje.

7. POSLOVI SKRBNITVA VRIJEDNOSNICA (CUSTODY)

Već je spomenuto da je uloga banke na tržištu kapitala posrednička. Ulagачi mogu putem banaka trgovati na tržištu kapitala. Banka također za klijente izdaje vrijednosne papire koje prodaje na tržištu kapitala. Za sam mehanizam trgovanja financijskim instrumentom iznimno su bitni poslovi skrbništva (eng. custody) koji omogućavaju pohranjivanje vrijednosnih papira kod banke u ime klijenta.

Definicija: Bankarski poslovi skrbništva su usluge koje banka obavlja za klijenta kako bi omogućila klijentu praćenje vlasništva nad financijskim instrumentima i pohranjivanje financijskih instrumenata kod banke.

Klijent koji sudjeluje na tržištu kapitala obavlja transakcije putem brokera. Rezultat je svake transakcije taj da je klijent ili prodao svoju imovinu i za nju dobio novac ili da je uporabio svoja sredstva i stekao vrijednosne papire. Kako je trgovanje vrijednosnim papirima organizirano i strukturirano, javlja se potreba za pohranom, čuvanjem vrijednosnih papira, ali isto tako i za koordinacijom protoka sredstava između sudionika na tržištu kapitala koji su prodali i onih koji su kupili vrijednosne papire. Upravo je obavljanje ovih poslova posao skrbništva u banci.

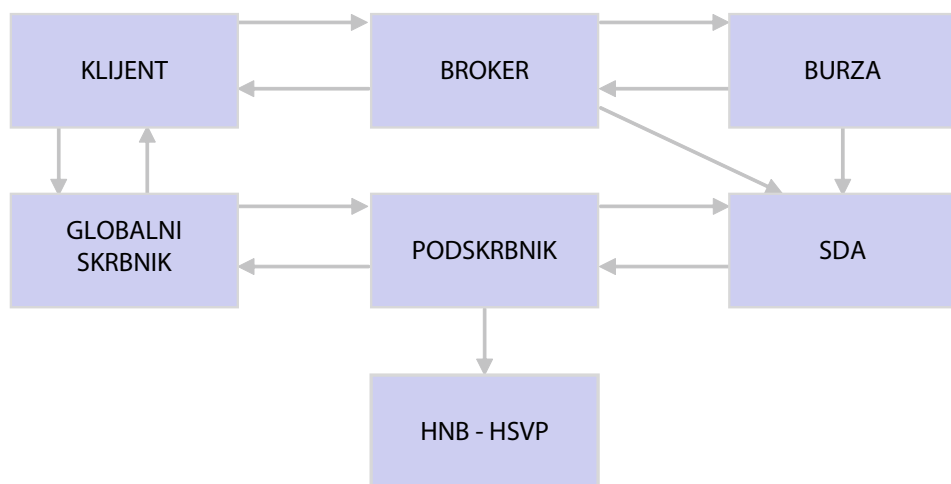
Osnovni poslovi skrbništva u bankama:

- namira vrijednosnih papira nakon što je obavljena transakcija s vrijednosnim papirima,
- čuvanje, odnosno pohrana vrijednosnih papira na računu klijenta u banci,
- prikupljanje sredstava koja trebaju dospjeti prodajom vrijednosnih papira,
- izvješćivanje klijenta o portfelju.

Osnovni su poslovi skrbništva u banci mehanizam kojim se prate rezultati trgovanja vrijednosnim papirima. Za klijenta je vrlo bitno da banka prikupi sredstava od vrijednosnih papira koje je klijent prodao i da ima pohranjene vrijednosne papire. Pohrana vrijednosnih papira znači da banka prepoznaje klijenta kao vlasnika pojedinih vrijednosnih papira i omogućuje mu u budućnosti trgovanje s tim vrijednosnim papirima.

O detaljima mehanizma prijenosa vlasništva vrijednosnih papira bilo je govoreno u Dodatku o platnome prometu. No, sada se treba prisjetiti procesa. Namira vrijednosnih papira odvija se u skladu s konvencijama određenog tržišta ("razdoblje namire" pr. T+3; dematerijalizirani vrijednosni papiri, depozitorij koji uparuje transakcije, bruto ili neto namira, propusti u namiri). Slika prikazuje sudionike u namiri vrijednosnih papira i njihov odnos.

20) Slika: Proces namire vrijednosnih papira

Osim navedenih osnovnih usluga skrbništva, banka može obavljati i sljedeće dodatne usluge skrbništva:

- zastupanja na skupštinama dioničara (eng. proxy voting; corporate governance),
- izvješćivanje,
- praćenje i koordinacija usklađenosti s postojećim propisima,
- aktivno upravljanje novčanim sredstvima klijenata,
- aktivnosti vezane za povrat poreza.

Dodatne usluge za klijente predstavljaju samo ekstenziju poslovanja skrbništva i omogućuju klijentu lakše upravljanje svojom imovinom. Posebno treba obratiti pozornost na to da skrbnik može nastupati u ime klijenta na skupštini dioničara i da može pratiti kako promjena regulative može utjecati na poziciju vlasnika. Utjecaj regulative posebno je značajan kada promjena regulative traži od vlasnika da napravi javnu ponudu za dionice ili kada povećanje vlasništva u poduzeću može imati implikacije monopola.

BITNI POJMOVI U OVOME POGLAVLJU:

Funkcije investicijskoga bankarstva: klasično, moderno, brokerski poslovi

Klasično investicijsko bankarstvo

Brokerski poslovi i trgovanje

Moderno investicijsko bankarstvo

Market maker

Arbitraža

Front office

Middle office

Back office

Primarna emisija

Tipovi izdanja vrijednosnih instrumenata po veličini prodaje:

- garantirana prodaja
- minimalna prodaja
- prodaja po interesu

M&A aktivnosti

Sukob interesa

Custody

ZAKLJUČNA MISAO

Tržište kapitala bitno je za svaku zemlju, ali problem nastaje kod veličine. Da bi ekonomija mogla u potpunosti uporabiti potencijale tržišta kapitala, potreba je velika ekonomija s velikim brojem poduzeća koje žele sudjelovati na tržištu kapitala i s velikim brojem ulagača koji žele ulagati na tržištu kapitala. Uloga banaka je presudna i u poslovanju tržišta kapitala i u razvoju tržišta kapitala. Banka se javlja u dvije funkcija: izdavačkoj i posredničkoj. Banka omogućuje izlazak poduzećima na tržište kapitala i na taj način omogućuje nastajanje novih vrijednosnih papira. Banka također putem brokerskih usluga omogućuje trgovanje na sekundarnome tržištu. Kompleksnost tržišta kapitala stvara potrebu za regulativom. Temelj je regulative u razdvajanju dužnosti sudionika na tržištu kapitala, što se najbolje vidi u poslovnoj organizaciji sektora investicijskoga bankarstva koji banka mora imati. Jedna je od karakteristika tržišta kapitala i matematička zahtjevanost. Matematika financijskih instrumenata objašnjena je u dodatku.

PITANJA I ZADATCI

Koja je uloga investicijskoga bankarstva?

Koji su stupnjevi razvoja investicijskoga bankarstva?

Koji su preduvjeti razvoja investicijskoga bankarstva?

Koje su vrste poslova koje obavlja investicijsko bankarstvo?

Zašto je investicijsko bankarstvo u Hrvatskoj slabije razvijeno nego u SAD-u?

Koja je organizacije sektora investicijskoga bankarstva?

Zašto se investicijsko bankarstvo dijeli na: front, middle i back office?

Zašto postoji potreba za "kineskim zidom" u investicijskim bankama?

Što je sukob interesa u investicijskome bankarstvu?

Koja je razlika između javne ponude i inicijalne javne ponude?

Zašto cijena dionice na tržištu često nije jednaka nominalnoj cijeni dionice?

Koje oblike izdanja po prodaji financijskih instrumenata investicijska banka može ponuditi klijentu?

Zašto su brokerski poslovi koje obavlja banka značajni za klijenta?

S obzirom na karakteristike hrvatske ekonomije, kojih će poslova investicijskoga bankarstva biti više u Hrvatskoj: poslova preuzimanja ili poslova spajanja?

Kako M&A poslovi mogu unaprijediti poslovanje poduzeća?

Kako M&A poslovi mogu unaprijediti poslovanje banke?

Koji su poslovi custodyja i zašto banka obavlja te poslove za klijenta?

DODATAK ZA RAZUMIJEVANJE: CIJENA DIONICE, OBVEZNICE I OPCIJE

1. CIJENA DIONICE

Ulaganje u dionice predstavlja vlasništvo u tvrtki. Zarada povrata na ulaganje u dionice mjeri se na dva načina: kroz cijenu dionice koja s vremenom raste i isplaćene dividende dioničarima. Dioničari imaju pravo na sva sredstva tvrtke, pravo glasanja za izbor direktora i ostala prava po zakonu.

Poznate su dvije vrste dionica: obične (koje daju pravo glasanja i pravo na primanje dividendi) i preferencijalne dionice (koje daju pravo na primanje fiksne dividende i obično ne nose glasačko pravo). Preferencijalne dionice dodatno se dijele na kumulativne i nekumulativne. Kumulativne dionice jamče isplatu dividende kroz vrijeme, dok nekumulativne isplaćuju dividendu samo kada skupština odluči o isplati dividende.

Vrjednovanje obične dionice u teoriji se ne razlikuje od vrjednovanja bilo koje financijske investicije; određuje se kao **sadašnja vrijednost svih budućih novčanih tijekova**. Proučit ćemo četiri metode vrjednovanja običnih dionica te prednosti i nedostatke svake.

Model vrjednovanja u jednom razdoblju je najjednostavniji model. Model počinje kupnjom dionice koju kupac drži neko vrijeme u svojem posjedu. Za vrijeme držanja moguća je isplata dividende, a nakon određenog razdoblja vlasnik dionice može prodati dionicu. Cijena dionice se može izraziti sljedećom formulom:

$$P_t = \frac{d_i}{(1+k)^n} + \frac{P_i}{(1+k)^n}$$

Cijena dionice P u razdoblju t jednaka je sadašnjoj vrijednosti buduće dividende i sadašnjoj vrijednosti prodajne cijene u razdoblju i .

Primjer: *Koja je cijena dionice s očekivanom dividendom od 0,16 kuna i cijenom sljedeće godine od 60 kuna, uz 12% popusta?*

$$\frac{0,16}{(1+0,12)} + \frac{60}{(1+0,12)} = 53,71$$

Opći model vrjednovanja dividendi je najopćenitiji model i izračunava vrijednost beskrajnog tijeka dividendi.

$$P_t = \sum_0^n \frac{d_i}{(1+k_i)^n}$$

Gordonov model rasta proizlazi iz općeg modela vrjednovanja dividendi, uz pretpostavku da dividenda raste u svakom razdoblju po točno određenoj stopi, tako da se formula može prilagoditi na sljedeći način:

$$P_t = \sum_0^n \frac{d_i (1+r)^i}{(1+k_i)^n} = \frac{d}{(k-r)}$$

Ovaj je model već realističniji jer uzima za pretpostavku da se vrijednost dividendi koje isplaćuje poduzeće mijenja tijekom vremena.

Omjer cijene i zarade (PE) (eng. price earnings ratio) često je računica koja se rabi za izračun cijena dionica. Pretpostavlja koliko je tržište voljno platiti dionicu za 1 jedinicu zarade.

$$P_t = \frac{P}{E} E$$

Primjer: *Ako je industrijski PE omjer tvrtke 20, koja je trenutna cijena dionice tvrtke sa zaradom od 2 USD po dionici?*

Odgovor: cijena = 20 x 2 = 40

Modeli koje smo upoznali su jednostavni, ali imaju mogućnost indikativno pokazati koliko bi trebala vrijediti pojedina dionica. Prava korisnost modela nije u tome da klijentu odgovori kolika bi trebala biti cijena dionice nego da cijenu koja je dobivena modelom klijent usporedi s cijenom koja prevladava na tržištu i onda donese odluku o investiciji. Potrebno je jasno utvrditi koji su razlozi zašto cijena modela odstupa od tržišne cijene.

Jedan od elementa koji je iznimno bitan za tržišnu cijenu dionice su očekivanja sudionika na tržištu koja se mogu analizirati kao sljedeći problemi:

- problemi procjene rasta,
- problemi procjene rizika,
- problemi s prognozom dividendi.

Svaki od navedenih problema može značajno promijeniti izračun modela ili može utjecati na donošenje odluka. Različiti će sudionici na financijskim tržištima imati različita težišta na pojedine probleme kod procjene varijabli.

Praćenje individualnih cijena dionica vrlo je teško, zato se često pojedine dionice grupiraju u burzovne indekse koji onda služe kao indikatori cijena dionica.

Definicija: Burzovni indeks je sredstvo za mjerenje karakteristika i pomaka vrijednosti dionica koje su u njegovu sastavu, kako bi se stekla slika o čitavom tržištu ili nekom njegovom segmentu.

Indeks Zagrebačke burze jedan je od indeksa koji nastoje obuhvatiti reprezentativni primjer šire ekonomije, a u svijetu su poznati i indeksi koji mjere izvedbe pojedinih grana industrije, kao što su Morgan Stanley Biotech Index, koji mjeri uspješnost 36 američkih tvrtki iz područja biotehnologije ili Dow Jones Industrial Average indeks (još u 19. stoljeću odredio ga je urednik Wall Street Journala) koji pak mjeri izvedbu 30 najjačih dionica na njujorškoj burzi NYSE, S&P 500, te obuhvaća 500 najvećih kompanija, Nasdaq Composite obuhvaća sve dionice Nasdaq-a (National Association of Securities Dealers Automated Quotient), Nasdaq 100 obuhvaća sto najvećih kompanija na Nasdaq-skoj burzi, a NYSE International 100 obuhvaća sto najvećih svjetskih kompanija.

Dow Jones Industrial Average je cjenovno vagani prosjek 30 blue-chip dionica u SAD-u. Blue-chip dionica je redovita dionica najviše kvalitete. Dionice u DJIA-u su uglavnom vodeće i najveće u svojim industrijama. Zagrebačka burza računa 2 indeksa, dionički indeks Crobex od 2. rujna 1997. i obveznički indeks Crobis od 1. listopada 2002.

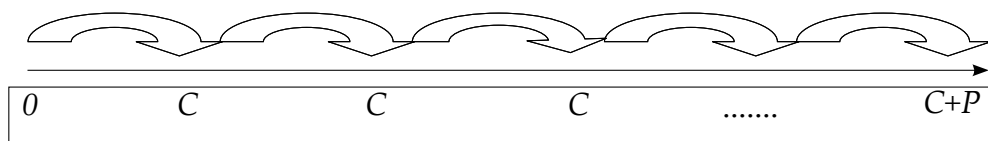
Crobex je službeni indeks Zagrebačke burze, bazni datum mu je 1. srpnja 1997., a bazna vrijednost 1000. Crobex je indeks vagan na osnovi free float tržišne kapitalizacije, pri čemu je težina pojedine dionice ograničena na 20%. Ako se nekom od dionica koje čine Crobex nije trgovalo predmetnoga dana, uzima se zadnja cijena. Dionice trebaju zadovoljiti tri uvjeta kako bi bile uključene u Crobex:

- mora se njima trgovati u više od 90% ukupnoga broja trgovinskih dana u promatranom razdoblju,
- moraju imati free float tržišnu kapitalizaciju među prvih 20% dionica porredanih prema free float tržišnoj kapitalizaciji na zadnji dan promatranoga razdoblja i
- promet im mora biti veći od 0,5% ukupnoga prometa dionica u promatranom razdoblju.

U free float ne ulaze dionice na računima osoba koji prelaze 5% od ukupnoga broja predmetnoga izdanja i vlastite dionice izdavatelja. Dionice na zbirnim skrbničkim računima uvijek su uključene u free float. Za dionice kojima je free float manji od 20%, free float faktor se određuje tako da se free float zaokruži na prvi veći cijeli broj. Za dionice kojima free float prelazi 20%, free float faktor određuje se tako da se free float zaokruži na prvi veći višekratnik broja 5. Redovita revizija indeksa obavlja se dva puta godišnje, krajem ožujka i rujna, kako bi se u njegovo računanje mogle uvrstiti dionice koje zadovoljavaju navedene uvjete u promatranom razdoblju.

2. CIJENA OBVEZNICE

Obveznica je dužnički instrument koji predstavlja dug izdavatelja prema vlasniku obveznice. Većina obveznica plaća kupone svako određeno vremensko razdoblje i na kraju ima veliku isplatu glavnice. Tijek novca može se prikazati na vremensko-me pravcu na sljedeći način:

C označuje kupon

P je glavnica koja se plaća na dan isteka obveznice.

Svaka obveznica ima nekoliko unaprijed određenih karakteristika koje je bitno definirati prije nego što se započne s matematikom izračuna cijena:

- **rok trajanja** obveznice je vrijeme na koje se izdaje obveznica ili neki drugi dužnički instrument. Trajanje obveznice varira i ovisno je o svrsi obveznice. Primjer kratkoročne obveznice je američka T-bill obveznica koja se izdaje na razdoblje od tri mjeseca do dvije godine i nema kupona. Obveznice mogu čak vječno trajati. Takve obveznice dobile su naziv vječnice, a izdalo ih je Kraljevstvo Velike Britanije;
- **kupon** - postoje obveznice s kuponima i bez kupona. Kratkoročne obveznice, do dvije godine, obično nemaju kupone. Obveznice duže od dvije godine obično isplaćuju kupone. Kuponi se isplaćuju godišnje, polugodišnje ili tromjesečno i predstavljaju kamatu na glavnicu;
- **kuponska kamata** - kamata po kojoj se izračunava kupon govori nam koliki je rizik vezan za obveznicu. Što je kuponska kamata veća to je i veći rizik obveznice. Visoka kamatna stopa na kupon označuje jako rizičan dužnički instrument;
- **glavnica** - obveznice na kraju roka isplaćuju glavnicu. Vječne obveznice nemaju glavnicu nego vječno isplaćuju kamatu na glavnicu.

Ovo su osnovne komponente obveznice. Njih se može promatrati i kao ugovoreni novčani tijek koji primaju vlasnici obveznice. Kada poduzeće digne kredit, dužno je banci vratiti novac. Kada investitor kupi obveznicu, on efektivno daje kredit izdavatelju obveznice. Za uslugu kredita investitor prima naknadu koja se isplaćuje u obliku kupona i na kraju dobiva povrat glavnice. S obzirom na to da je obveznica samo diskontirani novčani tijek, jedan jednostavan primjer poslužit će kao uvod u izračun cijena obveznica.

Primjer: Kolika je vrijednost državne obveznice koja ima rok trajanja jednu godinu, kamatna je stopa 5%, a vrijednost glavnice 100.000 kuna?

To je kratkoročna obveznica koja se izdaje kako bi se priljev novca u državni proračun učinio redovitijim. Prihodi u državni proračun nisu unaprijed definirani. Prihodi variraju po mjesecima, a najveći su za vrijeme turističke sezone jer je tada potrošnja najveća. Za razliku od prihoda, davanja su unaprijed definirana proračunom. Plaće državnih službenika i mirovine unaprijed su određene. Da bi država mogla namiriti obveze s obzirom na prihode, država izdaje kratkoročne obveznice.

Obveznica iz primjera nema kupona, tako da je novčani tijekom obveznice samo isplata glavnice po isteku obveznice. Rok trajanja je godina dana, a nakon što investitor drži obveznicu godinu dana, dobiti će 100.000 kuna glavnice. Da bi se dobila vrijednost obveznice, mora se izračunati sadašnja vrijednost glavnice koja će biti plaćena za godinu dana. S obzirom na to da je kamatna stopa 5%, a to je državna obveznica (nema rizika), da bi se dobila cijena obveznice, treba diskontirati 100.000 kuna s 5% na razdoblje od jedne godine. Kada se to učini, vrijednost obveznice bit će 95.238,09 kuna. Odnosno, ako danas investitor uloži 95.238,09 kuna po kamatnoj stopi od 5%, za godinu dana investitor će imati 100.000 kuna.

$$P = \frac{FV}{(1+r)^n} = \frac{100.000}{(1+0,05)^1} = \frac{100.000}{1,05} = 95.238,09$$

Kamatna stopa na državnu obveznicu je **bezrizična** kamatna stopa. Državna je obveznica financijski instrument koji nema rizik ulaganja. Razlog je tomu taj što je država jedina institucija koja ne može bankrotirati. Bez obzira na loše stanje ekonomije, država kao institucija može uvijek dobiti nove izvore financiranja ili putem poreza ili tako da tiska novac.

Poduzeća nemaju zajamčene izvore prihoda i kao takva podložna su bankrotu. Obveze koje ima poduzeće dužno je podmiriti iz imovine. Ako poduzeće ne može namiriti svoje obveze, mora objaviti stečaj. Svako poduzeće ima različite izvore prihoda i različitu strukturu duga. Kada poduzeće izda obveznice da bi privuklo investitore, morat će ponuditi veću stopu prinosa nego što je stopa prinosa na državne obveznice. S obzirom na to da poduzeće može bankrotirati, a država ne može, poduzeće sa sobom nosi rizik, a država ne.

Rizik i nagrada za taj rizik su proporcionalni. Da bi banka preuzela rizik, mora imati dobar razlog; nagrada za preuzeti rizik mora biti dovoljno velika da rizik bude vrijedan preuzimanja. Ista je situacija kod rizika s obveznicama. Kada banka kupi državnu obveznicu, nema rizik. S obzirom na to da banka nema rizik, kamatna stopa koju ostvaruje mora biti zadovoljavajuća. Kada banka kupi obveznicu poduzeća, ona na sebe preuzima kreditni rizik. Da banka to želi učiniti, kamatna stopa koju ostvaruje kao prihod od obveznice mora biti zadovoljavajuća.

Kada je riječ o obveznicama, kamatna stopa na kupon je kamata koja se ostvaruje po dugovanju, a to znači da kamatna stopa na kupon služi i kao pokazatelj rizika. Ako je kamatna stopa na kupon velika (značajno različita od kamatne stope na državne obveznice), to znači da je obveznica rizična. Što je kamatna stopa bliža kamatnoj stopi na državne obveznice, to znači da je obveznica manje rizična. Veličina kamatne stope na kupon izravno ovisi o kreditnom rejtingu koji ima poduzeće.

Sada kada je objašnjeno značenje kuponske kamatne stope, izračunavanje vrijednosti obveznice nekoga poduzeća neće biti teško. Za to su potrebni sljedeći podatci:

- rok trajanja obveznice,
- glavnica,
- kamatna stopa na kupon,
- kamatna stopa na nerizičnu obveznicu (kamatna stopa na državnu obveznicu),
- koliko se puta godišnje kuponi isplaćuju.

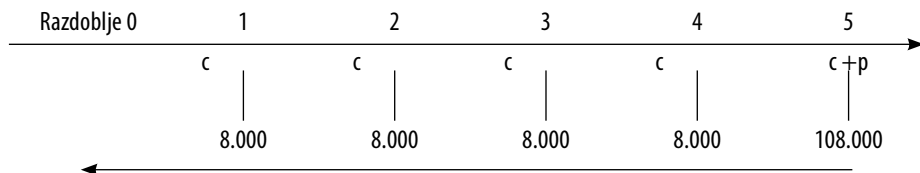
Primjer: Kolika je vrijednost jedne obveznice koja ima glavnica od 100.000 kuna, rok trajanja je 5 godina, a kamatna stopa na kupone je 8%? Kuponi se isplaćuju jednom godišnje, a kamatna stopa na državnu obveznicu je 5% godišnje. Da bi se dobila veličina kupona, potrebno je pomnožiti glavnica s kamatnom stopom na kupon:

$$C = 100.000 \times 0,08 = 8.000.$$

Kupon je 8.000 kuna. Kuponi se isplaćuju jednom godišnje na kraju razdoblja. S obzirom na to da je rok 5 godina, bit će pet isplata kupona i na kraju isplata glavnice. Da bi se dobila cijena obveznice, potrebno je **izračunati sadašnju vrijednost kupona i glavnice** koja će biti isplaćena nakon 5 godina.

Bitno: Kod diskontiranja je bitno da se uporabi kamatna stopa na bezrizičnu, odnosno državnu obveznicu.

Nikada se ne smije diskontirati kupon i glavnica s kamatnom stopom kupona, osim ako nije riječ o državnim obveznicama. Razlog tomu je što banka kod bilo kojega ulaganja ima izbor ulaganja u obveznicu bez rizika (državnu obveznicu) ili obveznicu s rizikom koja ima veću premiju. Vremenska vrijednost novca ne regulira se investicijom nego rizikom investicije, zato treba uporabiti kamatnu stopu na državnu obveznicu kao diskont-faktor.

Na vremenskome pravcu vidi se da treba diskontirati kupone da bi se dobila njihova sadašnja vrijednost. Prvi kupon treba diskontirati samo jednom, drugi dva puta i tako dalje, sve do zadnjega kupona koji se diskontira pet puta, isto kao glavnica. Zbroj svih tih vrijednosti daje nam vrijednost obveznice:

$$\begin{aligned}
 V &= \frac{C}{(1+r)^1} + \frac{C}{(1+r)^2} + \frac{C}{(1+r)^3} + \frac{C}{(1+r)^4} + \frac{C+P}{(1+r)^5} = \\
 &= \frac{8.000}{(1+0,05)^1} + \frac{8.000}{(1+0,05)^2} + \frac{8.000}{(1+0,05)^3} + \frac{8.000}{(1+0,05)^4} + \frac{8.000+100.000}{(1+0,05)^5} = \\
 &= 7.619,04 + 7.256,23 + 6.910,7 + 65.81,61 + 84.620,8 = 112.888,38
 \end{aligned}$$

V – vrijednost obveznice

C – novčana vrijednost kupona

r – kamatna stopa na državnu obveznicu

P – glavnica.

Vrijednost obveznice iz primjera je 112.988,406 kuna. Iz primjera je razvidno da je kamata na državnu obveznicu 5%, a kamata na obveznicu iz primjera je 8%. Izdavač obveznice procijenio je da je premija od 3% (kamata na kupon minus kamata na državnu obveznicu) dovoljna da privuče investitore koji svojom investicijom preuzimaju rizik držanja te obveznice. Vrijednost jedne obveznice s vrijednosti glavnice je 112.988,49. Za ukupnu je vrijednost izdanja sada potrebno pomnožiti vrijednost jedne obveznice s ukupnim brojem obveznica koje se izdaju.

Napomena: Vrijednost obveznica može se mijenjati na sekundarnome tržištu, ali glavnica, vrijednost kupona i kuponska stopa, ne mogu se mijenjati jer su zadane ugovorom.

Cijena jedne obveznice je cijena koju nudi izdavatelj i ona predstavlja teoretsku računicu. Stvarna se cijena regulira ponudama investitora za izdane obveznice. Ako su ponude veće od planiranoga izdanja, moguće je da investicijski bankar predloži smanjivanje kuponske kamatne stope ili povećanje cijene, ako pak ponude nisu zadovoljavajuće, moguće je povećanje kuponske kamatne stope kako bi se privukli investitori. Kada se obveznicom počne trgovati na sekundarnome tržištu, onda se njezina vrijednost formira s obzirom na ponudu i potražnju. Ako se poslovanje poduzeća popravlja i poduzeće posluje bolje, cijena obveznica će rasti. Nadalje, ako se poslovanje poduzeća pogoršava i poduzeće posluje sve lošije, cijena obveznica će padati. Izdavanje obveznica, kao i primarna emisija, predstavljaju temelj investicijskoga bankarstva. Prihodi investicijskoga bankarstva iz ovih aktivnosti obično su postotak izdanja. S obzirom na to da su razlike u proceduri i količini posla male, veća izdanja nemaju ekonomiju razmjera i nije potrebno dodatno ulaganje u resurse. Upravo je zbog ovoga posao primarne emisije iznimno profitabilan za banke.

3. CIJENA OPCIJE

Opcije su derivatski ugovori kojima se omogućuje pravo na određenu transakciju. Osnovna podjela opcija je na put (pravo na prodaju) i call opcije (pravo na kupnju). Kod trgovanja opcijama razlikuju se četiri osnovne pozicije:

- Long call – kupljena call opcija (kupljeno pravo na kupnju),
- Long put – kupljena put opcija (kupljeno pravo na prodaju),
- Short call – prodana call opcija (prodano pravo na kupnju),
- Short put – prodana put opcija (prodano pravo na prodaju).

Trgovci koji su kupili opcije imaju pravo izvršiti opciju; trgovci koji su prodali pravo moraju prihvatiti izvršenje prava. Očita je simetrija trgovinama opcijama. Za svakoga kupca prava, mora biti i prodavatelj prava. Za svakoga prodavatelja prava, mora biti i kupac prava.

Opcije su derivatski instrumenti s kojima se slobodno trguje na tržištu. Opcije predstavljaju pravo na kupnju ili prodaju nekoga dobra, a cijena im je utvrđena tržištem. Isto kao kod obveznica, kod opcija se razlikuje tržišna cijena od one koja se dobiva modelom. Razlika između tržišne cijene i cijene koja je predviđena modelom najlakše se može objasniti putem očekivanja participiranja na tržištu. Problem je matematičkoga modeliranja taj što je očekivanja teško modelirati, ali ne i nemoguće.

Jedan od čestih modela izračuna opcija je Black-Scholesov model. Iako se ovaj model rabi za izračun cijena opcija, model nije namijenjen izračunu cijena opcija nego implicirane volatilnosti instrumenta na koji je izdana opcija. Sama matematika modela pokazuje kako model u stvari funkcionira. Povijesno, model se pokazao jako dobrim za izračun velike većine opcija u velikoj većini slučajeva. Problemi s modelom nastaju kada se pojave ekstremne oscilacije na tržištu, primjerice kada dođe do sloma burze. U ekstremnim situacijama Black-Scholesov model uopće ne funkcionira jer razlike između implicirane volatilnosti i povijesne volatilnosti postaju prevelikima. Dakako, pravilna procjena cijena opcija u takvim je slučajevima investitorima najpotrebnija. Da bi se mogao razumjeti problem s Black-Scholesovim modelom kod izračuna cijena opcije, potrebno je proučiti sam model. Tako je Black-Scholesov model za izračun cijena call opcija:

$$C = (S)(N(d_1)) - \left(\frac{K}{e^{rt}}\right)(N(d_2))$$

$$d_1 = \frac{\ln\left(\frac{S}{K}\right) + [r + 0,5\sigma^2]t}{\sigma\sqrt{t}} \quad d_2 = \frac{\ln\left(\frac{S}{K}\right) + [r - 0,5\sigma^2]t}{\sigma\sqrt{t}}$$

C – cijena *call* opcije
 S – tekuća cijena dionice
 K – ugovorna cijena
 e – baza prirodnoga logaritma koja je 2,71828
 r – kamatna stopa na državne obveznice
 t – vrijeme do isteka opcije izražena u godinama
 $N(d)$ – vjerojatnost da će vrijednost biti manja od d , po normalnoj distribuciji
 $\ln$ – prirodni logaritam
 σ – implicirana volatilnost cijene dionica.

A za cijenu put opcija:

$$P = (K)e^{-rt}(N(-d_2)) - S(N(-d_1))$$

$$d_1 = \frac{\ln(\frac{S}{K}) + [r + 0,5\sigma^2]t}{\sigma\sqrt{t}} \quad d_2 = \frac{\ln(\frac{S}{K}) + [r - 0,5\sigma^2]t}{\sigma\sqrt{t}}$$

Sve su varijable koje su potrebne za izračun cijene opcije poznate, osim implicirane volatilnosti. Implicirana volatilnost je percepcija tržišta o budućoj očekivanoj volatilnosti instrumenta na koji se izdaje opcija. To znači da je moguće uporabiti tržišnu cijenu opcije i onda izračunati koja je očekivana volatilnost cijena instrumenta.

Impliciranu volatilnost vrlo je teško matematički definirati, zato se često pogrešno pretpostavlja da je dovoljno dobro uzeti prošle podatke i na temelju prošlih promjena cijena dionice izračunati volatilnost i onda tu volatilnost uporabiti za izračun vrijednosti opcije.

Tautološko objašnjenje iz prethodna dva paragrafa jasno pokazuje kako je uporaba Black-Scholsovoga modela s povijesnom volatilnosti umjesto implicirane volatilnosti opasna. Pogledajmo primjer: povijesna volatilnost je velika, ali je implicirana mala. U tom slučaju trgovac opcijama može zaključiti da treba kupiti opcije jer su podcijenjene. Naravno, ako ne dođe do promjene ponašanja na tržištu, ovakav će potez uzrokovati gubitak. Isti primjer vrijedi i u obratnom slučaju: povijesna volatilnost je mala, ali je implicirana velika. Sada trgovac vjeruje da opcije treba prodavati jer su precijenjene. Ako se tržište ne smiri, ovakva će strategija rezultirati gubitkom.

Problem nastaje zato što se očekivanja na tržištu mogu naglo promijeniti i svaka parametrička matematička metoda koja se zasniva na prošlim podacima u sebi skriva ovu opasnost. Tržište može dugo razdoblje biti stabilno, ali se isto tako može promijeniti u samo jednom danu. Problemi za investitore nastaju upravo u tome jednom danu. Modeli koje banka rabi moraju imati u sebi ugrađene parametre i indikatore koji mogu uočiti nagle anomalije na tržištu. Zato Black-Scholsov model nije loš, štoviše, odličan je ako se želi saznati koja je implicirana volatilnost, ali ako

se rabi Black-Scholsov model za izračun cijena opcija, postoje situacije kada će doći do masovnih gubitaka.

Osim volatilnosti, Black-Scholesov model u sebi također sadržava i dvije cijene dionica: sadašnju cijenu i ugovorenu cijenu.

Odnos ugovorene cijene i tržišne cijene dionica:

PRIMJER a: *Cijena dionice PBZ-a je 500 kuna. Na dan isteka opcije investitor ima call opciju koja mu daje pravo da kupi dionice PBZ-a po cijeni od 550 kuna. Ova je opcija bezvrijedna. Nema smisla izvršiti opciju i platiti za dionicu PBZ-a 550 kuna kada na tržištu može platiti 500 kuna. Nema smisla platiti 50 kuna više. Takva opcija zove se opcija izvan novca jer je ugovorna cijena iznad cijene dionice.*

PRIMJER b: *U drugom je primjeru ugovorna cijena opcija ponovno 550 kuna, ali je sada cijena dionica PBZ-a 600 kuna. Vrijednost call opcije na dan isteka je 50 kuna. Ova opcija nije bezvrijedna i investitor će ih ili prodati ili izvršiti i kupiti dionice PBZ-a po 550 kuna te ih potom prodati na tržištu po 600 kuna i zaraditi novac. Takva se opcija zove opcija u novcu jer je ugovorna cijena opcija ispod cijene dionica.*

PRIMJER c: *U trećem je slučaju cijena dionica jednaka ugovornoj cijeni od 550 kuna. U tom je slučaju vlasniku opcije svejedno hoće li izvršiti opciju ili će jednostavno kupiti dionice na tržištu. U slučaju da želi imati dionice, vlasnik call opcije može izvršiti opciju. S obzirom na to da je cijena dionica jednaka ugovornoj cijeni, takva se opcija zove opcija na novcu.*

Druge dvije varijable koje utječu na cijenu opcije su bezrizična kamatna stopa i vrijeme. Rast kamatne stope povećava cijenu call opcije i smanjuje cijenu put opcije. Razlog tomu je u oportunitetnom trošku. Što je bezrizična kamatna stopa veća, to je moguće ostvariti veći prinos s manje rizika.

Vrijeme trajanja opcije ima posebno značenje za izračun vrijednosti cijena opcije. Što je vremensko razdoblje trajanja opcije dulje, postoji veća mogućnost da opcija postane profitabilnom, zato i ne čudi proporcionalni odnos vremena i opcija.

Slijedi primjer izračuna cijene put opcija i call opcija, u kojemu se pretpostavlja da je implicirana volatilnost jednaka povijesnoj volatilnosti. Potrebni su sljedeći podatci: trajanje je godinu dana ako je cijena dionice 500 kuna, a ugovorna cijena 550 kuna. Implicirana volatilnost je 25% godišnje, a kamatna stopa na državnu obveznicu je 5%.

$$P = (K)e^{-rt}(N(-d_2)) - S(N(-d_1)) = 550e^{-0,05*0,5}N(0,75) - 500N(0,044) = 156,07$$

$$d_1 = \frac{\ln(\frac{S}{K}) + [r + 0,5\sigma^2]t}{\sigma\sqrt{t}} = \frac{\ln(\frac{500}{550}) + [0,05 + 0,5*0,25]*0,5}{0,25\sqrt{0,5}} = \frac{-0,0953 + 0,0875}{0,177} = \frac{-0,0078}{0,177} = -0,044$$

$$d_2 = \frac{\ln(\frac{S}{K}) + [r - 0,5\sigma^2]t}{\sigma\sqrt{t}} = \frac{\ln(\frac{500}{550}) + [0,05 - 0,5*0,25]*0,5}{0,25\sqrt{0,5}} = \frac{-0,0953 - 0,0375}{0,177} = \frac{-0,1328}{0,177} = -0,75$$

Cijena call opcije:

$$C = (S)(N(-d_1)) - \frac{K}{e^{rt}}(N(d_2)) = 500N(-0,044) - \frac{550}{e^{0,05*0,5}}N(-0,75) = 119,65$$

Ugovorna je cijena veća od cijene dionica, što znači da je put opcija u novcu, a call opcija je izvan novca. To se vidimo i po cijeni opcija jer je put opcija veća od cijene call opcija. Vrijednost se može podijeliti na intrinzičnu i vremensku vrijednost. Intrinzična vrijednost je vrijednost opcije koja je u novcu, dok je vremenska vrijednost premija na postojanje opcije. Call opcija nije u novcu tako da ima samo intrinzičnu vrijednost od 119,65 kuna. Put opcija je u novcu, 50 kuna, kolika je i intrinzična vrijednost, a ostatak vrijednosti od 106,07 kuna je vremenska vrijednost.

Izračun opcija koji je ovdje prikazan te osnovni tipovi opcija samo su uvod u derivate. S obzirom na to da je opcija „ugovor“ kojim se „stječe pravo“, mogućnosti za konstruiranje opcija su beskonačne.

PITANJA I ZADATCI

Zašto ulagači kupuju dionice?

Koja je cijena dionice od 30 kuna koja će sljedeće tri godine platiti dividendu od 12 kuna, 4 kune i 8 kuna, ako je stopa diskonta 12%, 6% i 8%?

Zašto poduzeća u različitim godinama plaćaju različitu vrijednost dividende?

Ako dionica plaća kontinuirano 30 kuna dividende, a stopa diskonta je 6%, koja je vrijednost dionice?

Što je burzovni indeks i zbog čega postoje burzovni indeksi?

Koja je razlika za banku između kreditiranja poduzeća i izdavanja obveznica za to poduzeće?

Koja je razlika za poduzeće između uzimanja kredita od banke i izdavanja dionica?

Zbog čega se državne obveznice karakteriziraju kao „bezrizične“?

Jesu li obveznice koje je izdala Republika Hrvatska bezrizične za strane investitore?

Kuponska kamatna stopa je 5%, a kamatna stopa na bezrizičnu državnu obveznicu je 8%. Što nije u redu s ovim podatkom?

Što implicira podatak da je „kuponska kamatna stopa 8%, a kamatna stopa na bezrizičnu državnu obveznicu je 5%“ za stabilnost poduzeća koje izdaje obveznice?

Izračunaj cijenu obveznice koja ima glavnicu 10.000 kuna, kuponsku kamatnu stopu 7%, kupon koji se plaća jednom godišnje, trajanje obveznice je 4 godine, a kamatne stope na državnu obveznicu s obzirom na ročnost su: na jednu godinu 3%, na dvije godine 5%, na tri godine 5,5%, a na četiri godine 6%?

U primarnoj je emisiji cijena obveznice bila 102 kune, a dan nakon izdanja se prodaje po 103 kune. Što to govori o kvaliteti poduzeća?

Kamatna stopa na bezrizične obveznice padne, što će se dogoditi sa cijenama ostalih obveznica na tržištu?

Definiraj: long call, long put, short call, short put?

Koja je cijena call opcija i put opcija za dionicu čija je trenutna cijena 1.000 kuna, ugovorena cijena je 1.100 kuna, trajanje opcije je 3 mjeseca, implicirana volatilnost je 15%, a kamatna stopa na bezrizičnu obveznicu je 4%?

Kolika je intrinzična vrijednost put opcije iz prethodnoga primjera?

Kolika je intrinzična vrijednost call opcije iz prethodnoga primjera?

I - f) BANKARSKA EKSTERNALIZACIJA

U OVOME POGLAVLJU:

Banka ne može unutar svojega poslovanja obavljati sve djelatnosti koje su u strateškom interesu banke. Ako banka želi proširiti svoje poslovanje, često mora jedan dio svojega poslovanja eksternalizirati, odnosno izdvojiti izvan svojega temeljnog poslovanja u drugu poslovnu organizaciju. Razlozi za eksternalizaciju su dvostruki. Prvi je zakonska regulativa po kojoj zakonodavac traži da se određeni poslovi obavljaju u jasno definiranim pravnim osobama. Drugi razlog je lakše upravljanje pojedinim poslovima. Kao primjer poslova eksternalizacije već su objašnjeni: leasing, investicijska društva, stambene štedionice i poduzeća za promet nekretninama. Ovi oblici eksternalizacije su karakteristični za Hrvatsku i nikako ne obuhvaćaju cjelokupnu mogućnost eksternalizacije bankarskoga poslovanja. Svi oblici eksternalizacije omogućuju bankama transformaciju od univerzalnih banaka prema financijskim konglomeratima koji zadovoljavaju sve financijske potrebe klijenta.

U ovom je poglavlju bitno:

- shvatiti zašto banka eksternalizira poslovanje,
- upoznati se s poslovima koji su najčešće eksternalizirani,
- upoznati usluge koje obavljaju eksternalizirana poduzeća.

1. Uvod

Proces eksternalizacije poslovanja banaka je proces kojim banke proširuju svoje poslovanje. Razlog za eksternalizaciju može biti dvostruk: prvi je, naravno, zakonodavni, tj. da regulator bankama dopušta vlasništvo nad pravnim osobama koje obavljaju djelatnost koja bankama nije dopuštena; drugi je razlog proširivanje poslovanja i količine usluga koje nudi banka. U poslovanju s eksternaliziranim društvima fokus je na proširenju poslovanja i sinergiji usluge koju banka pruža klijentima.

Banka zajedno s eksternaliziranim poduzećima čini bankarsku grupu, jer kada se govori o bankama, misli se samo na jednu banku ili na bankarsko poslovanje i usluge koje banke pružaju. Banke danas nisu samo jedna institucija. Nekoliko velikih banaka u Hrvatskoj imaju nekoliko financijskih i nefinancijskih poduzeća ispod sebe. Takve banke mogu poslovati s klijentima na nekoliko razina i zato imaju bolju poziciju na tržištu i povećanu konkurentnost od banaka koje nemaju organizirane poslovne grupe. Istovremeno su mnoge banke u Hrvatskoj, a koje su u stranome vlasništvu, dio međunarodnih grupacija. Osim klasične eksternalizacije u kojoj banke same osnivaju poduzeća ili kupuju postojeća poduzeća, mogu ući i u strateška partnerstva s već postojećim poduzećima. Neka definicija bude polazište:

Definicija: Eksternalizacija je ugovorno povjeravanje obavljanja aktivnosti pružateljima usluga.

Pružatelj usluga može biti:

- članica grupe kreditnih institucija,
- bilo koja pravna ili fizička osoba koja je, prema propisima države u kojoj je osnovana, ovlaštena za obavljanje djelatnosti koje su predmet eksternalizacije.

Proces eksternalizacije je dobar za banke; odražava proširenje djelatnosti i povećanje mogućnosti pružanja dodanih usluga svojim klijentima.

Primjer: *Poduzeće diže kredit u banci s namjerom kupnje novoga poslovnog prostora. Istovremeno kontaktira s poduzećem za promet nekretninama kako bi našlo prigodan poslovni prostor. Da bi opremilo poslovni prostor strojevima za proizvodnju, poduzeće kupuje strojeve putem leasing poduzeća. Za ostvarenje svojih poslovnih ciljeva, poduzeće treba usluge od banke, poduzeća za promet nekretninama i leasing poduzeća. Ako banka ima ova poduzeća u svojoj grupi, nema potrebe tražiti tri odvojena kontakta jer sve može obaviti putem svojega RM-a.*

Kreditna institucija dužna je uspostaviti odgovarajući sustav upravljanja rizicima koji su povezani s eksternalizacijom. Isto je tako kreditna institucija dužna svojim internim aktima propisati postupke u vezi s eksternalizacijom. Proces eksternalizacije ne može biti samo kupnja neke pravne osobe ili otvaranje nove pravne osobe koja je dio bankarske grupacije nego mora biti dio strateškoga razvoja poslovanja banke. Osim poslovnoga rizika, novo poslovanje sa sobom nosi i sve ostale rizike te djelatnosti. Kreditna institucija dužna je osigurati da eksternalizacija ne narušava:

- obavljanje redovita poslovanja kreditne institucije,
- djelotvorno upravljanje rizicima kreditne institucije.

Poslovi eksternalizacije u modernome su bankarstvu neograničeni i svakim se danom javljaju novi poslovi koje banke odluče predati dodatnim poduzećima. Treba se prisjetiti da su kod definicija banaka definirani i financijski konglomerati kao jedan oblik banke. Danas postoje poduzeća kojima je bankarsko poslovanje jedan oblik eksternalizacije.

General Electric jedno je od najvećih poduzeća na svijetu. Djelatnost ovoga poduzeća obuhvaća široke aspekte života. Tako General Electric ima diviziju za proizvodnju kućanskih aparata, ali isto tako je i vlasnik Universala, poduzeća koje je vlasnik televizijske kuće NBC, koji je onda vlasnik poslovne televizije CNBC.

U procesu širenja svojega poslovanja General Electric je eksternalizirao svoje poslovanje u obliku GE Financinga. Poduzeće koje se bavi upravljanjem financijama GE grupe, isto tako se bavi i ulaganjem u banke. Sukladno navedenoj definiciji, GE je eksternalizirao poslovanje s bankama.

Iz primjera General Electrica može se zaključiti da je jako teško potpuno sagledati sve mogućnosti poslovanja koje banke mogu eksternalizirati. Zato će se u ovom poglavlju govoriti o sljedećima:

- **investicijske kuće** - s podgrupom mirovinskih fondova – poduzeća su koja se bave upravljanjem investicijskim fondovima, a često i bankarskim uslugama za affluentne klijente;
- **leasing poduzeća** – obavljaju financijski i operativni leasing za poduzeća i građane;
- **poduzeća za promet nekretninama** – osim prometa nekretninama, obavljaju i procjene vrijednosti nekretnina, što je bankama iznimno bitno kod kontrole kreditnoga rizika i procijene rizičnosti plasmana s obzirom na kolaralala;
- **stambene štedionice** – bave se prikupljanjem stambene štednje i davanjem stambenih kredita.

Svaki je od ovih poduzeća dio bankarske grupe kao dio velike grupe. Svako poduzeće pomaže klijentu zadovoljiti sve svoje potrebe putem samo jedne banke. Za banku je to korak prema postajanju servisa za sve financijske potrebe jednoga klijenta.

2. DRUŠTVO ZA UPRAVLJANJE FONDovima (INVESTICIJSKA DRUŠTVA)

Investicijsko društvo je pravna osoba čija je redovita djelatnost pružanje jedne ili više investicijskih usluga trećima i/ili obavljanje jedne ili više investicijskih aktivnosti. S dolaskom novoga zakona, više se neće rabiti pojam “brokersko društvo” već se taj pojam zamjenjuje pojmom “investicijsko društvo”. Investicijsko društvo može se registrirati za sljedeće usluge i aktivnosti:

- zaprimanje i prijenos naloga,
- izvršavanje naloga za račun klijenta,
- trgovanje za vlastiti račun,
- upravljanje portfeljem,
- investicijsko savjetovanje,
- usluge provedbe ponude, odnosno prodaje financijskih instrumenata uz obvezu otkupa,
- usluge provedbe ponude, odnosno prodaje financijskih instrumenata bez obveze otkupa,
- upravljanje multilateralnom trgovinskom platformom.

Investicijska društva su produžena ruka investicijskoga bankarstva. Investicijska društva služe za upravljanje financijskom imovinom: pojedinačnih klijenta i institucionalnih investitora. Unutar investicijskih društava razlikuju se dva oblika upravljanja imovinom. Prvi oblik je za posebne klijente u koje ulaze affluentni i institucionalni klijenti. Termin koji je već uporabljen za ovakve klijente je „s sofisticirani klijenti“. Drugi oblik upravljanja imovinom, i najčešći oblik upravljanja financijskom imovinom, su fondovi. Investicijska poduzeća putem fondova upravljaju imovinom klijenata tako da imovinu ujedinjuju i onda investiraju.

Definicija: Investicijski fond je oblik financijskoga udruživanja kod kojega ulagači daju svoj novac na upravljanje upravitelju fonda koji onda investira taj novac.

Analizirajući definiciju investicijskoga fonda, vidimo da je sama definicija mnogoznačna. Ulagачi daju novac upravitelju fonda koji onda upravlja novcem. No, treba objasniti što to znači, budući da ulaganje u fondove zahtjeva znanje i razumijevanje. Današnji je svijet financija vrlo širok i kompleksan. Postoje brojne opcije u koje investitor može investirati, ali se postavlja pitanje kako odabrati onu pravu.

Razmotrimo samo jedan od mogućih putova jednoga investitora koji odluči investirati svoj novac u dionice. Ovo je relativno jednostavna odluka. Postavlja se pitanje u koje dionice? Misli da je ulaganje u tvrtke koje se bave građevinarstvom dobro ulaganje. Ovo nije loš proces poslovnoga odlučivanja. Odlučio se za dionice i definirao sektor u koji želi ulagati, ali što nakon toga? Na hrvatskoj burzi postoje deseci tvrtki koje se bave građevinarstvom. Na velikim burzama, kao što je, primjerice, američka, postoje stotine tvrtki koje se bave građevinarstvom. Kako odabrati nekoliko dobrih? Kojom metodom procijeniti očekivani povrat i kako kontrolirati poziciju ulaganja?

Ovakve potrebe investitora prepoznali su investicijski bankari koji putem fondova omogućuju investitoru da investira u grupu poslova ili sektor ekonomije. Nakon toga upravitelj fonda upravlja imovinom tražeći pojedinačno najisplativije tvrtke za ulaganje. Na taj je način proces odlučivanja i odabira za pojedinoga investitora

prebačen s investitora na upravljača fonda. Upravljač fonda je iskusan profesionalac koji sam ili sa svojim timom traži investicije, a u sklopu investicijskoga društva komunicira s analitičarima koji obavljaju potrebna istraživanja ili potrebne dodatne analize.

Kod upravljanja fondovima, moderna investicijska društva pružaju ulagačima i dodatne usluge kao što je samostalno trgovanje i analize pojedinih poduzeća. Analiza poduzeća, kao što je već bilo rečeno, sastavni je dio logistike investicijskoga bankarstva.

21) Slika: *Podjela fondova*

Mogućnosti podjele fondova ograničeni su samo postojanjem financijski instrumenta i širinom ekonomije, ničime drugim. Fond je oblik ulaganja koji nastoji privući investitore, jer, osim dobiti koju može ostvariti za investitore, fond ostvaruje i prihode po naknadama za investicijsku banku. Sukladno poslovnoj logici, investicijska društva nastoje omogućiti investitoru što širi spektar ulaganja. Ovo je, naravno, dovelo do povećanja broja fondova i njihove specijalizacije.

Iz samo nekoliko navedenih primjera može se zaključiti da su mogućnosti ulaganja, s kojima se jedan fond može baviti, jako široke - od visoko specijaliziranih fondova, koji se bave samo jednim dijelom (sektorom) ekonomije, do fondova koji ulažu u samo jedan instrument (obveznice), ali mnogih izdavača obveznica. Fond može biti usko specijaliziran, primjerice može ulagati u dugoročne državne obveznice (duže od 5 godina) i pri tome tražiti kombinaciju koja može ostvariti što veći prinos. Na ovaj način upravitelj fondom stalno optimizira postojeći portfelj, a klijent zna u kojim investicijama su uložena njegova sredstva. Na takav način investitor može postići željeni povrat, a da pri tome ne mora sam obavljati istraživanje i pratiti svoje investicije.

Fondovi se bave ulaganjem u investicije i instrumente koji su unaprijed definirani. Ovo ograničenje kod investiranja fondova obično postavlja regulator. Jasno definirana ograničenja ulaganja fondova postoje kako bi se spriječila manipulacija s novcem ulagača i kako bi se osiguralo što transparentnije poslovanje fondova investicijskoga društva. Regulator obično traži da se, prije nego što pokrene fond, jasno definira namjena fonda i ulaganja koje fond planira poduzeti, s definicijama instrumenata u koje će se investirati i strategijama koje će biti primjenjivane kod traženja i odabira investicija. Opisi strategija, ulaganja i karakteristika fonda obično se nalaze u prospektu fonda.

Definicija: Prospekt fonda je dokument koji informira ulagače o namjeni fonda, ulaganjima kojima se fond bavi, upravljačkoj strukturi fonda, a sadržava i sve ostale informacije koje su potrebne kako bi fond mogao funkcionirati i zadovoljiti zakonske norme, uključujući i naknade koje fond naplaćuje investitorima.

Iz definicije prospekta i primjera fondova vidi se da fondovi unaprijed definiraju širinu svojih investicija. Najčešće se namjena fonda vidi i u imenu fonda. Tako indeks fond ima isti sastav i kretanje kao neki burzovni indeks. Zastupljenost i širina fondova koji su dostupni investitorima u nekoj zemlji ograničena je veličinom i tržištem te zemlje. Iako je hrvatska ekonomija mala i nema širinu i mogućnost ulaganja kao u velikim europskim ekonomijama, to ne znači da ne postoji mogućnost ulaganja u međunarodne fondove. S ulaskom stranih banki u Hrvatsku, povećanjem komunikacija i sve slobodnijim protokom kapitala po svijetu, mogućnosti ulaganja postaju gotovo beskonačne za hrvatske investitore jer im se otvara mogućnost investiranja po cijelome svijetu.

Značajni događaji iz povijesti fondova:

- 1924. osnovan prvi investicijski fond u Bostonu
- 1933. zakonska regulativa ulaganja u SAD
- 1940. u investicijske fondove uloženo je 450 mil. USD.
- 1950. - 1960. razvoj investicijskih fondova u zapadnoj Europi
- 1980. - 1990. masovna popularizacija ulaganja u investicijske fondove u SAD-u i EU
- 2005. imovina investicijskih fondova u svijetu je 17,7 tisuća mlrd. USD

Tablica 15: Vrste fondova

KRATKA PODJELA FONDOVA	
Tip fonda	Investicije
Obveznički	Ulaganja u obveznice.
Dionički	Ulaganja u dionice. Unutar ove vrste postoje mnoge podvrste koje se bave ulaganjem u posebne sektore ekonomije, primjerice, farmaceutski koji se bavi ulaganjem samo u tvrtke iz farmaceutске industrije.
Novčani	Kratkoročno posuđuju novac raznim financijskim institucijama.
Hedge fond	Visoko špekulantski fondovi koji se bave ulaganjem u najsofisticiranije instrumente.
Indeks	Vezan je najčešće za burzovni ili neke druge indekse.
High growth fond (fondovi brzoga rasta)	Investira u nove kompanije koje imaju potencijalnu mogućnost za brzi rast i brzo ostvarivanje povrata na uložene dionice.
Globalni	Ulažu u određene strane ekonomije i traže što propulzivnije sektore u brzo rastućim ekonomijama.

Iz perspektive investitora bitno je razumjeti da fondovi ulažu novac u investicije koje su definirane njihovim prospektima. Upravo zbog toga novac koji je uložen u fond trebao bi, u pravilu, biti novac koji je uložen na jasno definirani način, ali istovremeno uloženi novac je novac s kojim investitor više ne može upravljati sve dok ne proda svoj udio u fondu.

Prihodi koje ostvaruju investicijska društva mogu dolaziti iz dva izvora. Prvi je naknadama, gdje se posebno razlikuju ulazne ili izlazne naknade i naknade za upravljanje fondom. Drugi izvor iz kojega investicijska društva mogu ostvarivati prihode je sudjelovanjem u dobiti fonda. Ovakav je pristup osobito vezan za visoko rizične fondove, takozvane hedge fondove, gdje menadžeri ostvaruju prihode sudjelujući u raspodjeli dobiti s određenim postotkom. Trošak poslovanja fonda za investitora mora biti jasno definiran u prospektu fonda.

Makroekonomska karakteristika investicijskih društava je da su izrazito prociklički. Ako ekonomija raste i razvija se zbog efekta imovine, povećat će se ulaganja u fondove, a tako i količina novca s kojom fondovi mogu upravljati. Kada dođe do pada ekonomske aktivnosti, nužno dolazi i do povlačenja novca iz fondova. Prinosi većine fondova su također izrazito ciklički: što je veća specijaliziranost fonda, to je njegovo poslovanje povezanije s utjecajem ekonomske krize na tu industriju.

Posebna je opasnost za investitore kod ulaganja, ne samo u fondove nego i u bilo koji drugi oblik investicije, „gledanje“ prošlih uspjeha. Uspjesi iz prošlosti ne mogu jamčiti kako će se razvijati vrijednost investicije u budućnosti. Zato kod ulaganja u fondove nije potrebno uspoređivati kako su se prinosi fonda razvijali u prošlosti već fond treba uspoređivati s uspjesima sličnih fondova. Kod ovoga pristupa može se saznati koliko je fond menadžer uspješan s obzirom na konkurenciju.

Primjer: *Dionički fond investira u dionicu. Zahvaljujući dobrom menadžmentu i pravilnim strategijama, dionica raste i donosi prinos tome fondu, ali dionica ne raste zato što je fond kupuje. Ako se promijeni menadžment kompanije, možda će se promijeniti i njezina strategija i tržišna vrijednost dionice. Fond i dionica nisu povezani i prinos fonda iz prošlosti ne može jamčiti budući povrat na investiciju.*

Svakome fondu za obavljanje operacija potrebna je depozitna banka. Depozitna banka je ona banka koju izabere društvo i koja, na temelju ugovora s društvom i po njegovu nalogu, obavlja sve poslove za koje je zadužena. Regulator mora odobriti izbor depozitne banke i svaku promjenu.

Postoje dvije osnovne vrste investicijskih fondova - otvoreni i zatvoreni fondovi. U Republici Hrvatskoj postoje obje vrste investicijskih fondova, ali otvoreni investicijski fondovi postaju sve značajnijima. Obje vrste fondova bit će detaljno analizirani.

2.1. ZATVORENI FONDovi

Zatvoreni fondovi (eng. closed-end) su vrsta investicijskih fondova koji imaju određen broj udjela. Imovina zatvorenih investicijskih fondova podijeljena je na dionice kojima se trguje na organiziranim tržištima. Njihova se cijena određuje prema tržišnoj vrijednosti, na temelju trenutne ponude i potražnje. Prilikom osnivanja zatvorenog fonda, novčana sredstva prikupljaju se javnom prodajom udjela u fondu. U Hrvatskoj je zakonom propisana minimalna svota temeljnog kapitala za zatvoreni fond od 5 milijuna kuna, a svako povećanje ili smanjenje temeljnog kapitala može se realizirati isključivo u skladu sa zakonom.

Zatvoreni investicijski fondovi osnivaju se u obliku dioničkog društva čija vrijednost kotira na burzi. Zatvoreni investicijski fondovi nemaju obvezu otkupa vrijednosti udjela jer je tržišna vrijednost ukupnog portfelja evidentirana i tržišno regulirana na burzi vrijednosnih papira. Osnovna podjela zatvorenih fondova je sljedeća:

- zatvoreni investicijski fond s javnom ponudom za ulaganje u neuvrštene vrijednosne papire,
- zatvoreni investicijski fond s javnom ponudom za ulaganje u nekretnine.

Tipovi zatvorenih fondova i mehanizam funkcioniranja zatvorenih fondova su, kao i uvijek, prikazani u prospektu fonda. Zatvorenim fondovima se trguje na burzi, tako da postoji jasan i transparentan mehanizam koji pokazuje što investitori misle o pojedinome fondu i kvaliteti ulaganja u taj fond.

Karakteristika je zatvorenih fondova da se obično osnivaju s jasno definiranom namjerom i često je ponuda udjela u fondu isključivo putem privatne ponude. Ovakav proces kreiranja fonda samo označuje da inicijalna grupa investitora ima jasnu viziju ulaganja u pojedine investicije. Kako vrijeme prolazi, pojedini investitori mogu odlučiti promijeniti veličinu svoje investicije i zato prodaju svoje udjele na tržištu.

2.2. OTVORENI FONDOVI

Otvoreni fondovi su vrsta investicijskih fondova koji imaju neograničen broj udjela. Fond, dakle, prikuplja novčana sredstva prodajom udjela u fondu i tako prikupljena sredstva ulaže u različite financijske instrumente. Novim ulaganjima novca u fond kreiraju se novi udjeli kojima se kupuju novi financijski instrumenti, pa se tako povećava veličina imovine fonda. Vlasnici u svakom trenutku mogu zahtijevati otkup svih ili dijela udjela u fondu, a društvo koje upravlja fondom, sukladno prospektu i statutu, dužno ih je bezuvjetno otkupiti.

Mehanizam mijenjanja udjela u otvorenim fondovima jasno pokazuje da nema potrebe za trgovanjem udjela u fondu na burzi. Svaki ulagač u bilo kojemu trenutku može izaći iz fonda i likvidirati svoju investicijsku poziciju.

Imovina u investicijskim fondovima zasebna je imovina koja nije u vlasništvu društva za upravljanje već u vlasništvu ulagača, proporcionalna veličini njihovih udjela u fondu. Za razliku od zatvorenih fondova kojima se vrijednost udjela svakodnevno određuje na burzi, otvoreni fondovi svaki dan izračunavaju vrijednost pojedinoga udjela:

- imovina fonda je podijeljena na udjele te se u svakom trenutku zna postojeći broj udjela,
- cijena jednoga udjela fonda dobije se dijeljenjem neto imovine fonda (NAV) s ukupnim brojem udjela,
- neto imovina fonda je imovina fonda umanjena za obveze fonda, ali i naknade,
- podjela na udjele postoji zbog praćenja prinosa pojedinih klijenata, ali i samoga fonda,
- cijena se računa jedan radni dan unazad,
- prilikom kupnje uložena se sredstva dijele s cijenom udjela i dobiva se broj udjela koji kupuje pojedini investitor,
- sa svakom novom cijenom množi se broj udjela i dobiva se nova vrijednost uložених sredstava.

Prikaz kako se izračunava vrijednost udjela u fondu pokazano je ovim jednostavnim primjerom:

uložena svota: 5.000,00 kn

cijena udjela: 149,21

broj udjela: $5.000,00 : 149,21 = 33,5098$

No, što za klijenta znači kada se poveća vrijednost uloga te koja je sada vrijednost njegove investicije:

cijena udjela nakon dva dana: 149,58

nova vrijednost udjela: $33,5098 * 149,58 = 5.012,39$

2.3. MIROVINSKI FONDOVI

S reformom mirovinskoga sustava, u Hrvatskoj se pojavila opcija da svaka osoba ima individualnu štednju za mirovinu u obliku drugoga i trećega mirovinskog stupa. Drugi stup ima obvezna davanja, dok je ulaganja u treći stup dobrovoljno. Novac koji se ulaže iz te štednje ulaže se u odabrane mirovinske fondove.

Primjer planovi 401-K i IRA: *U Hrvatskoj je do razvoja mirovinskih fondova došlo putem zakonske regulative. Ovaj oblik ulaganja je na razvijenim tržištima poznat otprije. U SAD-u postoje posebni planovi štednje za mirovinu koji se zovu IRA (eng. investment retirement account) ili 401-K. Karakteristika ovakvih planova je da ih financijski savjetnici individualno kreiraju za svakoga investitora. Ovakvi oblici štednje za mirovinu također imaju i razne druge povoljne karakteristike: ulaganje u njih ima porezne olakšice, nije moguće povlačenje novca osim u određenim uvjetima; većina poduzeća postupit će po takozvanoj 1 za 1 shemi - koliko investitor uplati u 401-K plan, njegov poslodavac će uplatiti identičnu svotu.*

Banke su prepoznale potrebu klijenata i osnovale posebna investicijska društva za upravljanje mirovinskim fondovima. U takvim bi se slučajevima banke često povezale s drugim financijskim institucijama u osnivanju mirovinskih fondova.

Mirovinski fond je specijalizirani investicijski fond koji se bavi ulaganjem u dugoročno stabilne investicije s minimalnom izloženošću riziku i naglaskom na stabilnost povrata kroz godine. Svrha mirovinskih fondova je da budu kontinuirana investicija za klijenta koja se nakon odlaska u mirovinu amortizira kroz vrijeme. S obzirom na ove investicijske smjernice, najpogodnije investicije su državne obveznice i drugi dužnički instrumenti s dobrim kreditnim rejtingom.

Svrha mirovinski fondova je da se putem tržišta kapitala unaprijedi štednja. Temeljni cilj mirovinskih fondova je da ostvare prinose koji imaju pozitivnu realnu stopu prinosa, odnosno da tijekom vremena novac ulagača bude realno povećan. Zbog toga utjecaj inflacije može biti poguban na prinose mirovinskih fondova.

Uporaba sredstava iz mirovinskog fonda unaprijed je definirana, kao i investicije u koje mirovinski fondovi mogu ulagati. Investicijskim fondovima je zabranjeno špekuliranje s derivatima jer takvi instrumenti predstavljaju visoko nestabilna ulaganja.

3. LEASING

Kako bi se razumjelo što je leasing, najbolje je prevesti samu riječ. Riječ leasing dolazi od engleskoga glagola "to lease" što znači iznajmiti ili posuditi. Upravo se u tome nalazi objašnjenje načina poslovanja leasing kuća.

Leasing kuće bave se iznajmljivanjem strojeva, plovila, nekretnina i prijevoznih objekata. Sve što je dio poslovanja neke tvrtke može biti predmetom leasinga. Osim poslovanja s poduzećima, leasing kuće posluju i s građanima, posebno kod kupnje automobila. Leasing kuće su vlasnici navedene imovine koju onda "iznajmljuju" onima kojima su ti objekti potrebni.

Pitanje koje se nameće je zašto bi poduzeće iznajmilo stroj umjesto da ga kupi? Odgovor je jednostavan: pitanje je troška i likvidnosti. Kod kupnje imovine poduzeća mora znati kako financirati kupnju. Ako kupuje kreditom, poduzeće ima trošak kredita i trošak amortizacije. Ako poduzeće ne uporabi kredit za kupnju, mora iskoristiti vlastita likvidna sredstava kako bi obavilo kupnju. Putem poslova leasinga poduzeće može imati samo troškove najma opreme, a ne mora snositi troškove kredita i amortizacije.

Poslovna odluka o tome uporabiti leasing ili ne, ponajprije je pitanje vremena i pitanje uporabe koji se na kraju manifestiraju u troškovima. Riječ je o poslovnome odlučivanju jer poduzeće mora snositi trošak; sada je samo pitanje je li trošak kupnje manji ili veći od troška najma.

Primjer: Poduzeću treba automobil na dvije godine. Automobil košta 100.000 kuna. Ako bi poduzeće kupilo automobil, trebalo bi uložiti 100.000 kuna svojega novca. Ako upotrebljava leasing, poduzeće može na dvije godine iznajmiti automobil, platiti samo trošak leasinga u mjesečnim rata, a 100.000 kuna može, umjesto na kupnju automobila, utrošiti na druge poslovne procese.

Najčešće vrste leasinga: operativni i financijski leasing

Razlika između financijskoga i operativnoga leasinga je u tome tko je vlasnik imovine koja je predmet leasinga i koji je krajnji cilj uporabe leasinga. Operativni leasing se rabi kod najma opreme, ali nije mu svrha stjecanje vlasništva nad opremom. Kod operativnog leasinga klijent uzima u najam opremu koju nakon ugovorena roka uporabe vraća leasing kući. Razdoblje leasinga je obično od 3 do 5 godina, a leasing kuća obično traži da klijent ostavi određeni postotak vrijednosti kao polog kod leasing kuće ili u banci. Svrha financijskog leasinga je stjecanje vlasništva nad predmetom leasinga. Ugovor leasinga traje od 1 do 5 godina, a potrebna akontacija je 20%.

Kao poseban oblik leasinga javlja se kupi i prodaj leasing (eng. sale and lease back). Ovaj se oblik leasinga rabi kao financijska konstrukcija kojom poduzeće kupi predmet leasinga svojim novcem, proda predmet leasinga leasing kući i sklopi ugovor s leasing kućom o najmu objekta leasinga koji je to poduzeće kupilo. Iako je ova financijska konstrukcija zamršena, jer poduzeće kupi imovinu koju onda proda i iznajmljuje, ova financijska konstrukcija ima svoju financijsku korist. Spomenuto je da kod leasinga poduzeće ne mora uporabiti svoju likvidnost kako bi došlo do potrebne imovine. S uporabom sale and lease back leasinga, poduzeće kupuje predmet leasinga, postaje njegovim vlasnikom (koristi se vlastitom likvidnosti) i onda ga prodaje leasing kući te mu se na taj način vraća uporabljena likvidnost.

Kod sale and lease back leasinga, poduzeće mora postaviti računicu je li isplativije kupiti objekt leasinga ili uporabiti sale and lease back leasinga. Sve ovisi o tome što je poduzeću potrebno i koje su karakteristike imovine koju kupuje.

4. STAMBENE ŠTEDIONICE

Stambene štedionice su posebne financijske institucija koje se bave prikupljanjem namjenske štednje. Štednja koju stambene štedionice prikupljaju namijenjena je za rješavanje stambenoga pitanje korisnika stambene štednje.

Svrha stambenih štedionica je poticati štednju s namjenom uporabe štednje za kupnju stambenih objekata. S obzirom na to da država ne može natjerati investitore, jer ne postoji zakonska mogućnost, država nastoji poticajnim mjerama potaći štednju, a putem te štednje i investicije. S obzirom na to da će stambeni štediše kupiti stambene objekte sa stambenom štednjom, otvara se mogućnost za povećanje potražnje na tržištu nekretnina.

Za razliku od obične štednje, stambena štednja je poticajna štednja. Odnosno, korisnik stambene štednje ima mogućnost da jedan dio kamate bude subvencioniran. Kod stambene štednje dio kamate subvencionira država. Drugim riječima, štediše dobivaju kamatu koja se sastoji od dva dijela: jedan dio kamate isplaćuje im

stambena štedionica kod koje imaju štednju, a drugi dio kamate im isplaćuje država. Osim kamate, država može subvencionirati i glavnice. Kod subvencioniranja glavnice, ako pojedini klijent zadovolji uvjete, banka podnosi zahtjev za državnu subvenciju. Uplata države pripisuje se glavnici klijenta. Na taj se način klijentu povećava glavnica, što stvara učinak veće stope prinosa na štednju klijenta, a za stambenu štedionicu predstavlja način da prikupi dodatna sredstva. Uvjeti štednje, kao i uvjeti za dobivanje poticaja, obično su zakonski regulirani.

5. PODUZEĆA ZA PROMET NEKRETNINAMA

Šireći svoje poslovanje, banke su počele ulaziti i u tržište nekretnina. Širenje na tržište nekretnina predstavlja za banke logičan korak u razvoju bankarskoga poslovanja. Banke posluju s građevinarima, sektorom koji često treba usluge banaka. Banke također posluju i s građanima koji kupuju stanove. S obzirom na to da na jednoj strani banke imaju proizvođače a na drugoj kupce, logično je proširenje poslovanja tako da banka može posredovati između kupaca i prodavača.

Poduzeća koja se bave prometom nekretnina za banke, obavljaju dvije vrlo značajne funkcije:

- kupnju i prodaju nekretnina za klijente koji mogu biti ujedno i klijenti banke,
- procjena vrijednosti nekretnina kod sklapanja kreditnih poslova koji su vezani za nekretnine, kao što su stambeni krediti ili krediti kojima je nekretnina element osiguranja kredita.

Procjena vrijednosti nekretnina vrlo je bitna za banke kada je riječ o kreditnome riziku jer veliki dio bankarskih kredita imaju kao element osiguranja neki oblik nekretnine; sukladno tomu kvaliteta kreditnoga portfelja je diktirana kvalitetom procjene vrijednosti nekretnine.

Već se nekoliko puta nameće pitanje metodologije u bankarstvu. Kod procjene vrijednosti pojedine nekretnine također se može postaviti pitanje po kojoj su metodologiji procijenjene pojedine nekretnine. Za banku je najlakši način da vjeruje metodologiji koja se upotrebljava, tako da ima izravnu kontrolu nad poduzećem koje kreira metodologiju. U tome leži skrivena vrijednost zašto banke proširuju svoju uslugu s tržišta nekretnina putem posebnih poduzeća.

Osim bitnih funkcija, poduzeća za promet nekretninama mogu obavljati i sljedeće djelatnosti:

- posredovanje kod prometovanje nekretninama,
- iznajmljivanje nekretnina,
- projektiranje, izgradnja i nadzor izgradnje nekretnina,

- usluge građevinskog vještačenja,
- etažiranje.

Poduzeća za promet nekretninama ostvaruju prihode po naknadama ili po postotku prodaje.

BITNI POJMOVI U OVOME POGLAVLJU:

Članica bankarske grupe

Investicijsko društvo

Podjela fondova

Otvoreni investicijski fond

Zatvoreni investicijski fond

Indeks fond

Mirovinski fondovi

Financijski leasing

Operativni leasing

Investicijski fond

Stambena štedionica

Subvencionirana stambena štednja

ZAKLJUČNA MISAO

U ovome poglavlju obrađene su eksternalizacije poslovanja banke u slučajevima kada banka sama odluči predati poslovanje drugome poduzeću ili je zakonski uvjetovana da napravi eksternalizaciju. Treba istaknuti da u nabrojenim slučajevima banke same osnivaju poduzeća ili preuzimaju već postojeća poduzeća s kojima onda čine financijsku grupu. U današnjem financijskom svijetu sve teže je postaviti definiciju bankarske grupe. Mnoge banke posluju u nekoliko zemljama, tako da sve banke zajedno čine grupu, ali isto tako mnoge banke koje su dio međunarodnoga konglomerata u pojedinim državama imaju svoje grupe. Danas se tako govori o bankarskim grupama na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Bitno je znati da bankarske grupe predstavljaju budućnost bankarstva i bankarskoga poslovanje koje klijentima omogućuje dostupnost svim financijskim uslugama. Jedan mogući oblik eksternalizacije mogu biti i brokerski poslovi. Kako je navedeno u prethodnom poglavlju, tržište kapitala je izrazito regulirano, zato se u dodatku ovome poglavlju obrađuju institucije koje se bave regulativom tržišta kapitala.

PITANJA I ZADATCI

Zašto banke eksternaliziraju svoje poslovanje?

Koje vrste leasinga postoje?

Zbog čega se poduzeća odlučuju na uporabu leasinga?

Zašto se ulagači odlučuju investirati u investicijske fondove?

Klijent je osobnome bankaru rekao da nije zadovoljan ponuđenom kamatnom stopom na depozit i da traži veći povrat na svoju investiciju. Koji bi savjet dao/dala klijentu ako je klijent voljan prihvatiti veći rizik?

Klijent je osobnom bankaru rekao da nije zadovoljan ponuđenom kamatnom stopom. Koji bi savjet dao/dala klijentu ako klijent nije voljan prihvatiti veći rizik?

Koji oblici investicijskih fondova postoje?

Zašto društva za upravljanje investicijskim fondovima osnivaju različite fondove?

Koji je motiv za osnivanje zatvorenoga investicijskog fonda?

Kako leasing utječe na troškove poduzeća?

Kako leasing utječe na likvidnost poduzeća?

Koja je razlika između financijskoga i operativnoga leasinga?

Tvrtka otvara predstavništvo u Hrvatskoj. Ima potrebe za automobilima koji će imati veliku kilometražu. Koji bi oblik leasinga preporučili?

Zašto banke osnivaju poduzeća za promet nekretninama?

Kada je poduzeće za promet nekretninama dio bankarske grupe, koji rizik za banku smanjuju poduzeća koja se bave prometom nekretnina?

DODATAK ZA RAZUMIJEVANJE: INSTITUCIJE ZA NADZOR TRŽIŠTA KAPITALA

1) HRVATSKA AGENCIJA ZA NADZOR FINANCIJSKIH USLUGA

Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga – HANFA, osnovana je 1. siječnja 2006. stupanjem na snagu Zakona o Hrvatskoj agenciji za nadzor financijskih usluga, a kojom su ujedinjene sljedeće nadzorne institucije nebankarskoga financijskog sektora: Komisija za vrijednosne papire Republike Hrvatske, Agencija za nadzor mirovinskih fondova i osiguranja te Direkcija za nadzor društava za osiguranje. Agencija je samostalna pravna osoba s javnim ovlastima, odgovorna Hrvatskom saboru.

Agencija je nadležna za nadzor nebankarskoga financijskog sektora, odnosno:

- burzi i uređenih javnih tržišta, ovlaštenih društava i izdavatelja vrijednosnih papira,
- društava za upravljanje investicijskim, privatizacijskim investicijskim i mirovinskim fondovima,
- investicijskih fondova, privatizacijskih investicijskih fondova, mirovinskih fondova,
- fondova hrvatskih branitelja iz Domovinskoga rata i članova njihovih obitelji i umirovljeničkih fondova,
- brokerskih društava, brokera i investicijskih savjetnika,
- institucionalnih ulagača,
- središnjega depozitarnog i klirinškog društva,
- središnjega registra osiguranika,
- društava za osiguranje, društava za reosiguranje, mirovinskih osiguravajućih društava,
- obrta za zastupanje u osiguranju, društava za zastupanje u osiguranju,
- društava za posredovanje u osiguranju,
- pravnih osoba koje se bave poslovima leasinga i faktoringa, osim ako ih banke obavljaju unutar svoje registrirane djelatnosti.

HANFA nadzire pravilnu primjenu odredaba ZPDD-a pa, kada utvrdi nepravilnosti i/ili nezakonitosti tijekom postupka preuzimanja, nalaže poduzimanje radnji ili izriče jednu od sljedećih mjera predviđenih ZPDD-om: utvrđivanje postojanja obveze objavljivanja ponude za preuzimanje i nalažanje poduzimanja radnji radi objavljivanja iste; nalažanje izmjene, dopune ili povlačenja ponude; traženje dostavljanja ili objavljivanja dodatnih podataka u vezi s ponudom; proglašavanje ponude za preuzimanje nevažećom; donošenje drugih mjera; javno objavljivanje svih po-

duzetih mjera i sankcija koje su izrečene radi utvrđenih nepravilnosti i/ili nezakonitosti. Sve poduzete mjere HANFA dostavlja ciljnom društvu, dioničarima putem ciljnog društva, depozitaru, burzi i uređenom javnom tržištu na kojem se trguje dionicama ciljnog društva.

Osim navedenih mjera, a kada utvrdi postojanje osnovane sumnje da je počinjen prekršaj predviđen ZPDD-om, HANFA podnosi optužne prijedloge nadležnim sudovima. Predviđene novčane kazne za prekršaje su od 20.000,00 kn do 500.000,00 kn za fizičke osobe, odnosno od 50.000,00 kn do 1.000.000,00 kn za pravne osobe.

Kako se budu uvodila nova mjesta trgovanja tako će, osim na burzi, biti moguće trgovati također i putem Multilateralne trgovinske platforme i Sustavnog internalizatora. Sustavni internalizator je bilateralni sustav koji spaja ponudu i potražnju unutar samoga investicijskog društva.

Jednako tako, da bi investicijska društva mogla pratiti sve zahtjeve koje im nameće ZTK, obvezna su izračunavati adekvatnost kapitala čija praksa izračunavanja već postoji u bankarskom sustavu. Kapital investicijskoga društva, dakle, treba biti dostatan za pokrivanje svih rizika kojima je investicijsko društvo izloženo u svom poslovanju. Investicijsko društvo tako treba procijeniti rizičnost svoga poslovanja te biti sposobno pokriti sve kapitalne zahtjeve.

Klijenti banke često imaju više od jednoga bankarskog proizvoda: jedan ili više bankovnih računa, hipotekarni kredit, kreditne kartice, nekoliko dionica, mirovinsko osiguranje, udio u investicijskom fondu. MiFID⁸⁴ propisuje načela djelovanja regulatora tržišta financijskih usluga, odnosno usredotočen je na to da mali ulagač dobije najviši stupanj zaštite za ulagača. Predviđa više zaštite za ulagače koji imaju manje znanja i iskustva u investiranju (mali ulagači), dok za ulagače s više znanja i iskustva (profesionalni ulagači) predviđa manji stupanj zaštite. MiFID se odnosi samo na neke od ovih proizvoda, primjerice na dionice, obveznice, izvedenice i udjele u investicijskim fondovima. On se ne odnosi na depozite, zajmove ili proizvode osiguranja. Za proizvode koji su pokriveni MiFID-om, investicijska društva mogu ponuditi klijentu usluge kao što su upravljanje investicijama u ime klijenta, davanje savjeta o investiranju i kupovanje ili prodavanje financijskih proizvoda.

U ograničenim okolnostima svaki klijent banke može biti tretiran kao institucionalni⁸⁵ ulagač. Ovu činjenicu treba svaki klijent banke uzeti u obzir ako želi imati pristup proizvodima koji nisu dostupni malim ulagačima ili ako želi postati klijentom investicijskoga društva koje ne posluje s malim ulagačima. To će društvo moći klijenta kategorizirati kao profesionalna ulagača samo ako su zadovoljena najmanje dva od sljedećih uvjeta:

⁸⁴ Direktiva EU koju je Hrvatska prihvatila pod nazivom Markets in Financial Instruments Directive.

⁸⁵ banke, vlade, mirovinski fondovi, velike tvrtke i svi ostali veliki ulagači

- da često provodi transakcije,
- da ima veliki portfelj,
- radi ili je radio na području investicijskih usluga.

Test je usmjeren na zaštitu onih koji možda ne razumiju ili nisu svjesni implikacija i stupnja rizika koji su povezani s financijskim transakcijama, posebice kada su proizvodi kompleksni ili kada nije preuzeta inicijativa kod obavljanja transakcije.

2) SREDIŠNJE KLIRINŠKO DEPOZITARNO DRUŠTVO

Usluge koje SKDD pruža podijeljene su u tri zasebne kategorije: usluge depozitorija, usluge poravnanja i namire te ostale usluge. Prema Zakonu o tržištu kapitala⁸⁶, SKDD⁸⁷ upravlja:

- središnjim depozitorijem nematerijaliziranih vrijednosnih papira,
- sustavom poravnanja i namire transakcija vrijednosnim papirima sklopljenih na uređenom tržištu i multilateralnoj trgovinskoj platformi (MTP) ili izvan uređena tržišta i MTP-a (OTC transakcije),
- jedinstvenim identifikacijskim oznakama nematerijaliziranih vrijednosnih papira (ISIN i CFI oznake).

Propisi: *Propisi o vrijednosnim papirima u RH često se mijenjaju. Zakon o tržištu vrijednosnih papira bio je na snazi od 2002. do 2008., zamijenivši Zakon o izdavanju i prometu vrijednosnim papirima. Zakon o tržištu kapitala stupio je na snagu 1. siječnja 2009. Na temelju tog Zakona, SKDD ima dopuštenje za obavljanje poslova depozitorija nematerijaliziranih vrijednosnih papira te poslova prijeboja i namire sklopljenih pravnih poslova s tim papirima.*

Ciklus prodaje vrijednosnih papira na burzi završava prijenosom vlasništva na kupca nakon izvršena plaćanja. Ova je procedura u ranijim fazama razvoja financijskog tržišta zahtijevala isporuku vrijednosnih papira od strane prodavateljeva brokera kupčevu brokeru, ali je automatizacija ovoga procesa na razvijenim tržištima gotovo u potpunosti eliminirala isporuku fizičkih certifikata.

Čitav posao obračuna i izvršenja kupoprodajnih operacija odvija se u posebnim odjeljenjima brokerskih kuća zaduženih za obračun i saldiranje te u specijaliziranim klirinškim kućama. Kada se transakcija realizira na burzi, podatci se prenose

⁸⁶ Nar. nov., br. 88/08., 146/08.

⁸⁷ SKDD (Središnje klirinško depozitarno društvo d. d.) je osnovan 18. travnja 1997. na temelju Zakona o izdavanju i prometu vrijednosnim papirima kao Središnja depozitarna agencija d. d. Promjena naziva tvrtke u Središnje klirinško depozitarno društvo provedena je 2009.

u specijalizirana odjeljenja brokerskih tvrtki. Ta odjeljenja uspoređuju podatke s brokerskom kućom koja je identificirana kao druga strana u transakciji. Obrađuju se podatci i obavlja se određivanje sredstava koja dospijevaju za naplatu. Ove se operacije obavljaju daleko od očiju klijenata čija nazočnost nije neophodna. Budući da su na svim razvijenim tržištima vrijednosnih papira odavno dematerijalizirane, vode se na račun brokerske kuće putem koje je klijent kupio dionice.

Obračunski ciklus kupoprodaje vrijednosnih papira obično traje tri radna dana nakon obavljene transakcije (na nerazvijenim financijskim tržištima ovo je razdoblje znatno duže), a to se naziva regularan način (eng. regular way). Mada se vrijednosni papiri mogu već nalaziti u posjedu brokerske kuće, stvarno se saldiranje neće obaviti dok ne proteknu tri radna dana. Ponekad se odobrava, od strane brokerske kuće, produženje roka plaćanja klijentu ako ima probleme s likvidnošću, s tim što njegova brokerska kuća mora obaviti saldiranje u propisano vrijeme. Nadalje, vlasnik može prodati vrijednosne papire na regularan način, a tek kasnije otkriti da su mu sredstva potrebna prije dana saldiranja. U tom slučaju brokerska kuća može odobriti plaćanje prije roka (iz vlastitih sredstava) uz određeni diskont u cijeni. Obavljanje transakcije može biti i sljedećega radnog dana (eng. next day settlement) i ono je uobičajeno na novčanom i tržištu državnih dugoročnih obveznica. Također, mada manje uobičajeno, je moguć aranžman gotovinskoga ugovora (eng. cash contract) koji podrazumijeva isporuku i plaćanje istoga dana kada je trgovina i realizirana.

Dematerijalizacija financijskih instrumenata je trenutačno vodeći sustav obračuna i obavljanja burzovnih transakcija. Ona obuhvaća kako kreiranje instrumenata tako i njihov promet. Osnova sustava je djelatnost središnje depo i klirinške institucije. Klirinška kuća omogućuje jednostavno "prebijanje" prodaje vrijednosnih papira s kupovinom te se samo neto bilanca vrijednosnih papira prima ili isporučuje. Kada ne bi bilo procesa kliringa, svi bi vrijednosni papiri zahtijevali individualno saldiranje putem isporuke certifikata i vršenja isplate. Na spomenuti se način eliminira 90% nepotrebnih aktivnosti.

Svaka emisija dugoročnih vrijednosnih papira izravno se upisuje na račun emitenta kod klirinške kuće, a vlasnici vrijednosnih papira nakon prodaje emisije od strane ovlaštenih posrednika registriraju se u knjigama emitenata, bez obzira na to što mogu povjeriti vrijednosne papire na čuvanje burzovnom posredniku. Kod burzovnog posrednika upisuje se vlasništvo nad vrijednosnim papirima na donosioca. Transfer vlasništva vrijednosnih papira na ime obavlja se putem računa burzovnog posrednika kod klirinške kuće, njihovim privremenim knjiženjem kao vrijednosnih papira povjerenih na upravljanje da bi se, poslije obavljanja transakcija, vlasništvo knjižilo na računu emitenata, sve na temelju informacija koje klirinška kuća dobije od burze po završetku trgovine.

Klirinške kuće također određuju salda obračunskih transakcija i prenose ih na račun članova - burzovnih posrednika. Knjiženje promjene na računu burzovnih posrednika predstavlja operaciju obavljanja transakcija, odnosno zatvaranja burzovnog ciklusa.

PITANJA I ZADATCI

Koja je jurisdikcija HANFE?

Zašto postoji HANFA?

Jamči li HANFA prinos investitorima?

Jamči li HANFA klijentima kvalitetu dionice u inicijalnoj javnoj ponudi?

Što je MiFID i zašto je prihvaćen u Hrvatskoj?

Što je institucionalni ulagač?

Koje usluge pruža SKDD?

Što je Klirinška kuća?

Koliki je obračunski ciklus kupoprodaje vrijednosnih papira?

DIO II:

POSLOVNI POTENCIJAL BANKE

DIO II: POSLOVNI POTENCIJAL BANKE

Prvi je dio knjige bio posvećen bankarskim poslovima, odnosno što banka radi. U ovom će dijelu knjige biti prikazani mehanizmi koji prate poslovanje banke i nastoje ga optimizirati. Poslovanje banke nije jednostavno jer nije riječ samo o poslovanju s klijentima. Sukladno svojem poslovanju, banka mora pratiti regulativu središnje banke koja može tražiti zadovoljavanje posebnih kriterija banke. Prvi dio ove knjige bavio se pitanjima poslovne dimenzije banke, odnosima s klijentom, proizvodima i uslugama; ovaj dio knjige usredotočit će se na samu banku i na to kako banka funkcionira iznutra.

Ovaj je dio knjige koncipiran kao vremenski put kroz poslovanja banke koji započinje u prošlosti. Banka je donosila odluke u prošlosti, a rezultati tih odluka banke vide se u bilanci banke te **u računu dobiti** i gubitka banke. Račun dobiti i gubitka banke nije samo financijsko izvješće nego je to jasan uvid u sposobnosti banke da obavi svoju funkciju prema svojim vlasnicima - da bude izvor profita. Odluke koje su donesene u prošlosti su odluke za koje banka „mora snositi posljedice“.

Budući da banka mora planirati svoje buduće aktivnosti, ona razvija proces budžetiranja, planiranja budućih poslovnih aktivnosti po stavkama: aktive, pasive, izvanbilance te računa dobiti i gubitka. Planiranje poslovnih aktivnosti ovisi o mnogim varijablama od kojih je većina egzogena. S obzirom na to da banka plasira sredstva na određeno vrijeme, za banku je bitno planirati buduće stanje ekonomije i buduću sposobnost klijenata banke za otplatu kredita.

No, budućnost je neizvjesna i nepoznata. Banka nastoji smanjiti neizvjesnost pretvarajući ju u rizik, a rizike nastoji kontrolirati. Razlika između rizika i neizvjesnosti nije bitna samo u teoretskom smislu nego predstavlja temelj kvantitativnoga upravljanja bankom. Neizvjesnost je nepoznavanje distribucije vjerojatnosti, dok je rizik poznavanje distribucije vjerojatnosti. Ovom će problemu biti posvećen uvodni dio poglavlja o rizicima. Kada se zna da postoje rizici a ne neizvjesnost, bankari mogu donositi poslovne odluke.

Odluke o budućim aktivnostima na temelju stanja iz prošlosti i planiranih budućih aktivnosti donose se u sadašnjosti. Na taj su način u bankarskoj djelatnosti povezane prošlost (prošle aktivnosti), sadašnjost (donošenje odluka) i budućnost (planirane aktivnosti).

Posebna je pozornost u ovome dijelu knjige dana rizicima. Karakteristika rizika je, osim što su mnogobrojni, tada su i isprepleteni. Za banku nije moguće izolirati niti jedan rizik sam za sebe, niti je moguće donijeti odluku koja ima u sebi samo jedan rizik. Zato je rizike potrebno definirati, kvantificirati i kontrolirati.

Rizici se pojavljuju u sadašnjosti banke. Sadašnjost banke se očituje u bilanci banke. Bilanca stanja banke predstavlja trenutačno poslovanje banke. Upravo zato u većini zemalja postoje posebne institucije (često je ovo uloga banaka) koje su zadužene za kontrolu banaka i koje imaju pravo propisivati regulativu koja se odnosi samo na banke. U ovome i sljedećem dijelu knjige puno će se govoriti o regulativi bankarskoga sustava te kako regulativa bankarskoga sustava utječe na poslovne odluke banaka.

Karakteristika je banaka, za razliku od ostalih poduzeća u ekonomiji, da je jedan dio strukture aktive određen regulativom središnje banke. Utjecaj središnje banke na banke je veliki, a može biti podijeljen na mikro i makro utjecaj.

Mikro utjecaj središnje banke provodi se putem kontrole banaka, jer se središnja banka često javlja kao regulator s posebnim moćima supervizije. Osim izravne kontrole banaka, središnja banka može također propisati regulativu kojom određuje poslovanje banaka. Pojedini oblici regulative bit **će posebno definirani i objašnjeni**. **Najviše je pozornosti** pridano adekvatnosti kapitala.

Makro utjecaj središnje banke je provođenje monetarne politike. Mehanizam provođenja monetarne politike je kontrola količine novca u ekonomiji. Proces provođenja monetarne politike obrađen je u posebnome dodatku i namijenjen je čitateljima koji žele produbiti svoje znanje i razumijevanje bankarstva.

Matematika je sastavni dio modernoga bankarstva. Matematikom se mogu kvantificirati rizici, ali i doći do izračuna kako promjene strukture bilance mogu utjecati na račun dobiti i gubitka. Matematika je u bankarstvu predmet zasebnih knjiga; u ovome je udžbeniku pokazana jedna od mogućih tehnika optimizacije bilance - dinamičko programiranje. Ta je tehnika objašnjena u posebnome dodatku.

Dodatni element razumijevanja poslovnih procesa u banci može se steći kroz razumijevanje procesa računovodstava. U dodatku o računovodstvu nastojalo se objasniti sve bitne koncepcije i **načini** na koji se poslovni događaji bilježe u banci.

Za čitatelja je bitno da koncepcije iz ovoga dijela poveže s tehnikama poslovanja koje su bili predmetom prvoga dijela knjige. U prvome su dijelu knjige opisani depoziti i kako se pojedini depoziti mogu razlikovati po valuti; sada je bitno shvatiti podliježu li različiti depoziti različitoj regulativi koju je propisao regulator. U prvome dijelu knjige u kojemu je bilo riječi o aktivnome poslovanju, naglašeni su uvjeti kreditiranja; sada je bitno povezati uvjete kreditiranja s adekvatnošću kapitala. Takvim povezivanjem čitatelj će moći shvatiti jednu dodatnu dimenziju bankarstva.

II-A) DOBIT IZ BANKARSKOGA POSLOVANJA

U OVOME DIJELU:

Nakon analize bankarskoga poslovanja u prethodnom dijelu knjige, potrebno je razumjeti što je banka te kojim se principima vodi bankarsko poslovanja. Banke su posrednici između onih koji imaju višak sredstava i onih kojima sredstva nedostaju. Ovo je opis poslovanja banke, ali nije objašnjenje ponašanja banke niti daje objašnjenje poslovnih odluka banke. Da bi banka mogle uspješno poslovati, potrebno je da posluje s dobiti. Ostvarivanje dobiti u bankarstvu se ne može postići samo prikupljanjem i plasiranjem sredstava. Bankarstvo je puno kompleksnije i slojevitije. Da bi se upoznala slojevitost bankarskoga poslovanja, potrebno je analizirati financijska izvješća banke, počevši od računa dobiti i gubitka. Poslovni rezultat banke odražava prošle odluke. Banka također mora planirati i buduće aktivnosti. To je ponajprije proces budžetiranja poslovanja, što je također predmet ovoga poglavlja. Sve poslovne odluke banke moraju imati svoju osnovu i razlog, stoga se u ovome poglavlju obrađuju i temeljna načela bankarskoga poslovanja.

U ovom je poglavlju bitno:

- razumjeti načela poslovanja banke,
- upoznati se s financijskim izvješćem računa dobiti i gubitka banke,
- razumjeti odluke vezane za proces budžetiranja.

1. TEMELJNA NAČELA BANKARSKOGA POSLOVANJA

Bankarsko je poslovanje složeno, zahtjevno te ima izniman, čak i presudan utjecaj na gospodarske tijekove svake države, a i na ukupnu stabilnost u suvremenim uvjetima gospodarenja. Bankarsko poslovanje nezamislivo je bez stručnog, potpunog, dosljednog i stalnog pridržavanja načela poslovanja. Banka može poslovati samo ako se kontinuirano pridržava objektivnih i etičkih načela poslovanja između ekonomskih subjekata.

Uobičajena su četiri temeljna principa (načela) bankarskoga poslovanja:

- načelo poslovnosti i urednoga poslovanja,
- načelo rentabilnosti,
- načelo likvidnosti,
- načelo sigurnosti i efikasnosti ulaganja.

Svako od ovih načela predstavlja banku kao specifičnu poslovnu jedinicu koja je okružena drugim ekonomskim subjektima i koja nastoji svoje poslovanje optimizirati na zadovoljstvo svojih klijenata, zaposlenika i dioničara. Iako navedena načela možda na prvi pogled izgledaju općenitima, kroz ovaj se udžbenik proučava značenje svakoga od njih. Bitno je razumjeti svako od ovih načela te kako svako pojedinačno načelo određuje poslovanja banke i odnose banke s ostalim sudionicima u ekonomiji.

Sva se ova načela jasno vide u poslovnim rezultatima banke i reputaciji koju te banke imaju među drugim poslovnim subjektima. Ova će načela biti i sastavni dio analize poslovanja banaka i onih poglavlja knjige u kojima bude analizirana bilanca banke.

• Načelo poslovnosti i urednoga poslovanja

Princip poslovnosti i urednoga poslovanja jedan je od temeljnih principa poslovanja svakoga subjekta. U bankarskom poslovanju, upravo zbog specifičnosti, ovaj princip ima iznimno značenje. Nepridržavanje toga principa može imati dalekosežno loše učinke ne samo na banku nego i na mnoge druge poslovne subjekte. Urednost u poslovanju i poslovnost sastavni su dijelovi poslovne politike svake banke. Poslovnost obuhvaća više faktora, čijom se sinergijom postiže ostvarivanje poslovne politike banke.

Riječka banka

Propast Riječke banke 2002. *klasičan je primjer banke kod koje su sva načela bankarstva iznevjerena. Diler devizama je špekulirao s deviznim transakcijama koje su bile derivatske i visokorizične prirode. Nakon inicijalnih gubitaka, diler je nastavio s transakcijama lažno prikrivajući gubitke. U jednom je trenutku (kao i uvijek kod visokorizičnih špekulacija koje nisu profitabilne) došlo do sloma i banka je morala priznati gubitke od 98 milijuna dolara. Nakon što su gubitci objavljeni, došlo je do navele na banku (eng. run on the bank) i povlačenja štednje. Banka je postala nelikvidnom, a potom i insolventnom. Kao privremena mjeru, prvi korak je bio kredit za likvidnost središnje banke, a onda i sindicirani kredit ostalih banaka kako bi se stabiliziralo poslovanje banke. S tom je svrhom središnja banka postavila novu upravu.*

Pad Riječke banke na teoretskome razini predstavlja kršenje načela bankarstva, a na praktičnoj razini je to jasan pokazatelj koliko su u banci značajne interne i eksterne kontrole. Iako su problemi Riječke banke trajali nekoliko godina, oni su uočeni tek kada je došlo do sloma banke.

Budući da banka većim, najčešće i pretežnim dijelom posluje s tuđim sredstvima te da njezina djelatnost utječe na veličinu novčane mase, veliko značenje ima ra-

cionalno raspolaganje tim sredstvima. Banka je poduzeće koje mora biti odgovorno i klijentima od kojih je uzela sredstva i klijentima kojima je plasirala sredstva. Usluge koje banka obavlja moraju biti jasno definirane, precizne, konkretne, a ponajprije moraju u sebi imati prijeko potreban kredibilitet. Zbog činjenice da banka raspolaže tuđim sredstvima, najveću odgovornost banka ima prema deponentima banke.

Racionalnost je nužna kod donošenja svake poslovne odluke banke zato da pozicija banke ne bi bila ugrožena, a posredno i čitav bankarski sustav. Banka se u svom odlučivanju treba rukovoditi pravilima struke te se koristiti najnovijima znanstvenim saznanjima. Pri tome mora imati ispravna i potpuna saznanja o bonitetu klijenta, njegovoj kreditnoj sposobnosti, a kod složenijih poslova i većih kredita mora poznavati i tehnološke procese, tržišnu atraktivnost proizvodnje koja se kreditira, tendenciju na domaćem i svjetskom tržištu te sve relevantne faktore koji utječu na veličinu njezina rizika. Raspoloživa sredstva, pritom, trebaju biti stalno u plasmanima kako bi se izbjegla štetna imobilizacija. Banka ne može promatrati svijet kroz prizmu same sebe nego mora prije svega promatrati sebe i svoje poslovanje kao dio cjelokupnoga ekonomskog lanaca.

Poslovnost svake banke je u uskoj vezi s njezinom autonomnošću, odnosno samostalnošću u odnosu na vlasnike banke. Jedinu kriteriji njezina poslovanja moraju biti:

- tržišni okviri,
- monetarno-kreditna politika središnje banke,
- zakonska regulativa.

U poslovanju s klijentima nedopustivo je bilo kakvo subjektivno raspolaganje sredstvima, lažno informiranje, lažno predstavljanje i nedostatak transparentnosti. Banke i bankarstvo moraju biti ultimativni legalisti koji jesu orijentirani na maksimiziranje profita, ali samo kroz jasno određene i poznate zakonske okvire.

Uredno poslovanje podrazumijeva stručnost, poslovnost i profesionalnost u obavljanju bankarskih poslova. Uredno poslovanje je nedjeljivo od obveze pridržavanja bankarskih principa i dobrih poslovnih običaja. Pridržavanjem principa poslovnosti i urednoga poslovanja banka i klijent uspostavljaju partnerski odnos, što u konačnici rezultira stabilnošću bankarskoga sustava i uspostavljanjem povjerenja na korist banaka i klijenata.

• Načelo rentabilnosti

Rentabilno poslovanje cilj je svakoga gospodarskog subjekta; svi poslovni subjekti nastoje maksimizirati dobit. Razumljivo da ovaj princip ima iznimno značenje kod banaka s obzirom na njihovu ulogu i utjecaj na cjelokupno gospodarstvo. Ostvarenja dobiti na razlici kamata koje banke primaju i koje banke plaćaju te druge usluge koje banke pružaju imaju **osnovni cilj ostvarivanja dobiti**.

Razvojem bankarskoga sustava i stečenim iskustvima dolazi do promjena glede ostvarivanja profita. U suvremenim uvjetima imperativ nije maksimiziranje ove kategorije već postizanje profita koji će jamčiti i kratkoročnu i dugoročnu stabilnost. Rentabilno poslovanje mora biti istovremeno i sigurno i racionalno. Postoji razlika između profitabilnosti i rentabilnosti, jer ostvariti dobit jedne godine puno je lakše nego imati kontinuirano stabilno poslovanje. Rentabilnost znači dugoročno ostvarivati zacrtane ciljeve.

Ove je ciljeve moguće postići jedino kroz cjelokupnu poslovnu politiku i filozofiju. Odnos s klijentima postaje partnerski. Mogući problemi kod bančinog komitenta nisu samo njegovi već problemi koji se rješavaju i uz pomoć banke koja je sudionik posla. Poslovanje između banke i klijentima prije svega mora biti dugoročno, stabilno i bazirati se na međusobnome povjerenju.

Neplanirane situacije, koje mogu klijentima banke dovesti u teškoće te ugroziti ispunjenje njegovih obveza, banka partner rješava novim kreditima, ali i uspostavom skrbništva nad svojim poslovnim partnerom. Tim postupkom, ako za to postoje gospodarski temelji, banka ne ugrožava princip svoje rentabilnosti već jamči uspješnost svoga klijenta i, u konačnici, stabilnost cjelokupnoga gospodarstva.

Uvažavajući tržišne zakonitosti, uz istovremeno poštivanje principa rentabilnost, stvaraju se uvjeti za racionalno i rentabilno poslovanje svih subjekata koji su u poslovnom odnosu s bankom i same banke te alokacija sredstava u grane i djelatnosti koje jamče efikasnost povrata uložених sredstava. Svakako da okvire djelovanja banke utvrđuje svojim mjerama i središnja banka.

• Načelo likvidnosti

Sposobnost svakoga gospodarskog subjekta da u svakom trenutku može u cijelosti podmiriti sve svoje dospjele novčane obveze naziva se likvidnost. Treba razlikovati likvidnost i solventnost. Solventnost je dugoročna stabilna i održiva likvidnost.

Pod likvidnom bankom podrazumijeva se banka koja može u cijelosti podmiriti sve svoje dospjele novčane obveze, ali *i staviti u tijek odobrene kredite*, te mora o dospijeću izvršiti sve svoje obveze po izdanim garancijama, akreditivima i drugim *instrumentima plaćanja*.

Novčana obveza može biti osnovna ili *uvećana za kamate*. Poštivanje principa likvidnosti u sustavu papirne valute ima posebno značenje. Njegovo narušavanje pogađa ne samo nelikvidne gospodarske subjekte već može ugroziti i cjelokupan financijski, pa i gospodarski, sustav zemlje. Poštivanje principa likvidnosti kod banaka isto je postulat bez kojega se *ne može*, ali on u bankarstvu ima i šire dimenzije.

Likvidnost je značajniji pokazatelj za svaku banku. Značenje likvidnosti, održavanje likvidnosti, planiranje likvidnosti, sposobnost nošenja s neočekivanim poremećajima u likvidnosti je neopisivo bitno za banku. Ako se banka ne može nositi

s vlastitim problemima u likvidnosti i s problemima likvidnosti cjelokupnoga sustava, takva banka nema što tražiti u poslovima s klijentima ili se predstavljati kao financijska institucija. Iako se ovakav pristup možda čini pregrubim i neprimjerenim, autori ne mogu dovoljno naglasiti značenje ovoga načela. Jedna od velikih tajni bankarstva je upravo ta da se pravilno kontrolira likvidnost.

Likvidnost banke se osigurava kroz usklađivanje opsega angažiranja sredstava (plasmana) s izvorima tih sredstava. Osiguravanje i planiranje likvidnosti banke jedno je od najzahtjevnijih bankarskih tehnika koje će biti detaljno razrađene u ovojme udžbeniku. Riznica je središnje mjesto banke ("srce banke"). Glavna funkcija riznice je upravljanje cjelokupnom likvidnošću banke (u slučaju manjkova – pribavlja sredstva, a u slučaju viškova – plasira sredstva), njezina sljedeća funkcija je upravljanje deviznom pozicijom banke (usklađivanje deviznih obveza i potraživanja – kupoprodaja deviza), a isto tako se može baviti špekulacijama sa slobodnim sredstvima banke.

• Načelo sigurnosti i efikasnosti ulaganja

Učinkoviti bankarski posao pretpostavlja rentabilnost bankovnoga poslovanja koji jamči njezinu likvidnost, omogućuje njezino uredno poslovanje te stvara uvjete za sigurna i efikasna ulaganja. Problem s kojim se banke susreću u svojem poslovanju je da od jedne strane uzimaju višak sredstava, a drugoj strani plasiraju višak sredstava. Zbog takva odnosa banka je dužna ispuniti obveze i prema strani od koje je dobila sredstva i omogućiti što veći povrat sredstava koje je plasirala. Banka se kao subjekt nalazi između ove dvije krajnosti: poveznica je između onih koji imaju i onih kojima trebaju sredstva. Zbog toga banke moraju imati načine kako bi osigurale što veći povrat sredstava koje su plasirale. Problem osiguranja povrata plasmana je najčešće vezan za kreditni rizik i jasno je da kontrola kreditnoga rizika predstavlja fundamentalnu osnovu poslovanja banke.

Sigurno ulaganje podrazumijeva bankovni posao koji jamči povrat plasiranih sredstava (uz najmanji, odnosno prihvatljiv rizik) od strane njezina klijenta. Sigurnost plasmana za banku ima najmanje dvije dimenzije:

- bonitet klijenta (poslovnoga partnera banke),
- osiguranje pokrića i njegova adekvatnost.

Bonitet poslovnoga partnera obuhvaća široki raspon elemenata koji služe banci kao indikator kreditne sposobnosti pojedinoga klijenta. Indikatori kreditne sposobnosti mogu biti: kreditni rejting, likvidnost, rentabilnost poslovanja, tržišnost, prihvaćenost proizvoda odnosno usluga, tendencije na domaćem i inozemnom tržištu, povjerenje koje uživa menadžment klijenta, očekivanja, veličina zahtijevanoga odnosa, postojeća suradnja, očekivano trajanje poslovnih odnosa i drugo. Poseban segment sigurnosti ulaganja čine i sva pokrića koja jamče povrat sredstava te njihova adekvatnost u odnosu na vrstu bankarskoga posla.

Neodgovarajuća pokrića često su u prošlosti, a i danas, vodila do slomova banaka. Iznimka su banke u socijalizmu gdje se administrativnim putem pokriće svodilo na formu i gdje je njegova uloga bila marginalizirana, no iako zbog takva administrativnog ustroja bankarstva nije dolazilo do pojedinačnih bankovnih slomova, na kraju je izazvalo potpuni slom bankarskoga sustava, ali i čitava gospodarskog sustava tih zemalja.

U suvremenom bankarstvu tržišnoga tipa razlikuju se dva tipa pokrića :

- realno pokriće,
- partnerski odnos banka – klijent.

Realno pokriće predstavlja pokriće za dani kredit u kojemu je banka uzela u залог stvarnu imovinu: zemlju, dionice, depozit, potraživanje, ugovor o zapljeni prihoda. U zemljama u tranziciji ovakav je oblik pokrića postao temeljem bankarskoga sustava, što vrlo negativno utječe na čitav bankarski sustav i na međuekonomske odnose, posebno na ekonomski razvoj. Naime, u ovom se slučaju polazi od pravne dimenzije kredita, te se on koristi kao čimbenik smanjenja rizika. Bit takva posla nije u pravnoj podlozi dužnika (vlasništvo nad proizvodnim pogonom, nekretninama i sl.), već je suština rizika vezana za gospodarsku snagu dužnika. Značenje realnih pokrića (hipoteka, lombard, zadužnica, mjenica i drugo) u kreditiranju stanovništva (stambena izgradnja, adaptacije, kupovina robe i drugo) pokazuju izrazitu učinkovitost glede smanjenja rizika. Problem realnoga pokrića, posebno iz perspektive razvoja poduzetništva, bit će detaljno obrađeno.

Partnerski odnos banka – klijent u kreditiranju gospodarstva je svođenje rizika posla u prihvatljive okvire i utemeljen je na partnerskom odnosu između banke i klijenta. Jedino potpuno povezivanje svih parametara poslovanja, odnosno specifičnosti klijenta i partnerski odnos u rješavanju eventualnih problema, jamče uspješan posao. U poglavlju o kreditiranju takav je oblik pokrića nazvan implicitnim pokriće.

Ove su postavke u uskoj vezi s principom efikasnosti ulaganja. Najprofitabilniji posao nužno ne mora biti i dugoročno najisplativiji. Stabilnost klijenta i njihova tržišna efikasnost i rentabilnost svakako su u uskoj vezi s poslovanjem banke te se međusobno prožimaju.

Princip sigurnosti i efikasnosti ulaganja obuhvaća i selekciju poslovnih partnera banke, ali i uspostavu takvih odnosa koji su vezani za poslovni moral, ali i moral svih sudionika u poslovnim transakcijama, uključujući i državu kao regulatora svih odnosa u određenoj zajednici.

2. RAČUN DOBITI I GUBITKA

Definicija: Dobit je razlika između ukupnoga prihoda i ukupnih troškova poslovanja.

Prema vrsti troškova poslovanja razlikuje se poslovna i ekonomska dobit. Poslovna dobit je razlika između ukupnoga prihoda i računovodstvenih troškova (prikazanih u financijskim izvješćima).

Financijska izvješća, uz dobit, iskazuju vrijednost poduzeća (imovina - obveze) i temelj su kvantitativne analize (analize rizika). Kvalitativna analiza očitava se iz novčanog tijeka (izravna metoda). Ekonomska dobit je razlika između ukupnog prihoda i računovodstvenih i oportunitetnih (alternativna uporaba) troškova. Oportunitetni troškovi su bitni kod računa dobiti i gubitka jer se banka koristi tuđim sredstvima.

Ultimativno najznačajniji rezultat poslovanja za banku je ostvarivanje dobiti. Banka ostvaruje dobit kroz poslovanje i obavljanje poslovne aktivnosti. Za vrijeme obavljanja svojih poslovnih aktivnosti banka je suočena s rizicima koje nosi bankarska aktivnost. Da bi smanjila rizike, banka obavlja proces planiranja, tj. budžetiranja svojih budućih poslovnih aktivnosti. Sve planirane a ostvarene poslovne aktivnosti utjecat će na buduću dobit banke. Vidimo da postoji jasna poveznice između računa dobiti i gubitka, rizika poslovanja i budžeta (planiranih aktivnosti) banke.

Postoji jasna povezanost između računa dobiti i gubitka, rizika te planiranih aktivnosti. U ovom poglavlju bit će objašnjen prvi element, dok sljedeća dva poglavlja obrađuju druga dva elementa poslovnog odnosa. Konceptija ova tri poglavlja ogleda se u međusobnom povezivanju odnosa, kao što je prikazano na slici:

Račun dobiti i gubitka predstavlja brojčanu svotu koja govori kakvo je bilo poslovanje banke u određenome razdoblju. Regulator obično obvezuje banke da imaju kvartalna nerevidirana izvješća i godišnja revidirana izvješća.

Banka stvara ukupni prihod prodajom financijskih proizvoda (količina puta cijena plus naknada). Troškovi banke su troškovi prikupljenih sredstava i troškovi poslovanja kao **rezervacije** za kreditne rizike (opći i posebni), izdvajanje **pričuva** koje je propisao regulator te druga regulativa koja može utjecati na raspolaganja s prikupljenim sredstvima.

Račun dobiti i gubitka najbolje je shvatiti na primjeru. Pogledajmo priloženi račun dobiti i gubitka i analizirajmo svaku stavku ovoga izvješća.

22) Slika: Račun dobiti i gubitka

RAČUN DOBITI I GUBITKA
1. KAMATNI PRIHODI
2. KAMATNI TROŠKOVI
3. NETO KAMATNI PRIHOD
4. NEKAMATNI PRIHODI
5. NEKAMATNI TROŠKOVI
6. NETO NEKAMATNI PRIHOD
7. OPĆI ADMINISTRATIVNI TROŠKOVI I AMORTIZACIJA
8. NETO PRIHOD IZ POSLOVANJA PRIJE REZERVIRANJA ZA GUBITKE
9. TROŠKOVI REZERVIRANJA ZA GUBITKE
10. DOBIT (GUBITAK) PRIJE OPOREZIVANJA
11. POREZ NA DOBIT
12. DOBIT (GUBITAK) POSLIJE OPOREZIVANJA

Na početku izvješća nalaze se kamatni prihodi i kamatni rashodi. S obzirom na to da je glavno poslovanje banke plasiranje novca, logičko je i da najviše prihoda dolazi od prihoda na osnovi kamata. Istovremeno banka mora platiti posuđena sredstva i to predstavlja kamatni trošak.

Drugi izvor prihoda su provizije i naknade koje banka ostvaruje u svojem poslovanju. O naknadama je već bilo riječi u poglavlju o platnom prometu i izdavanju kredita. Banka također ima trošak naknada jer se i banka koristi uslugama drugih banaka i drugih poslovnih institucija kako bi obavljala svoju djelatnost.

Poslovanje i strategija banke su umnogome određeni omjerom neto kamatnih prihoda i neto prihoda od provizija i naknada. Komercijalne banke će tako imati više neto kamatnih prihoda, dok će investicijske banke težište staviti na prihode i naknade od provizija. Za investicijske su banke značajan izvor prihoda upravo vlastiti poslovi, poslovi izdavanja vrijednosnica i poslovi preuzimanja i spajanja.

Zajedno neto kamatni prihodi i neto prihodi od provizija i naknada čine prihode iz poslovanja banke. Neto kamatni prihodi za banku bi uvijek trebali biti pozitivni. Negativni neto kamatni prihodi upozoravaju na duboki poremećaj u samoj strukturi poslovanja banke s dalekosežnim negativnim posljedicama. Neto prihodi od provizija i naknada nužno ne moraju biti pozitivni već ovise o načinu poslovanju banke.

Neto kamatni prihodi i neto prihodi od provizija i naknada zajedno čine neto prihode iz poslovanja. Nakon kategorija iz poslovanja banaka u računu dobiti i gubitka slijedi operativno poslovanje banke. Banka, kao i svako drugo poduzeće, mora plaćati troškove: plaće zaposlenika, amortizacije i materijalne troškovi.

Posebno zanimljiv trošak za banku je trošak rezervacija. Banka je dužna praviti rezervacije po lošim plasmanima koji utječu na račun dobiti i gubitka. Ako banka nije u stanju naplatiti sredstva koja je plasirala, netko mora snositi trošak. Kako banka ne može tražiti klijente da se odreknu svojih depozita, trošak loših plasmana mora snositi sama banka.

Karakteristika loših plasmana je da su izrazito prociklični. Ekonomski ciklusi utječu na sposobnost klijenata banke da otplate dugove. Ako poduzeće ode u stečaj ili građanin izgubi posao, banka neće moći vratiti plasirana sredstva. Karakteristike recesije suda veliki broj građana izgubi posao, a veliki broj poduzeća ode u stečaj. Stanje ekonomije banke osjete putem kvalitete plasmana, zato su troškovi loših plasmana za vrijeme ekonomskih uspona mali, a za vrijeme ekonomski recesija veliki. Banka se protiv loših plasmana bori kontrolom kvalitete plasmana jer dovoljnom količinom kapitala da može podnijeti gubitke.

Osim recesije, koja je makroekonomski pojam, loši plasmani mogu biti i rezultat mikroekonomskih odluka banke, tj. pogrešno odabrane strategije, neadekvatnih procedura, prevelikoga rizika. Upravo su ovi mikroelementi pokazatelj uspješnih ili neuspješnih banaka.

Račun dobiti i gubitka predstavlja rezultat poslovnih odluka banke. Ako su poslovne odluke banke bile dobre, banka će imati zadovoljavajući račun dobiti i gubitka. A što ako odluke banke nisu bile dobre? Već je spomenuto da je banka suočena s nesigurnošću jer ne može znati hoće li će neki kredit biti vraćen. Drugim riječima, banka je suočena s rizikom, što je predmet poglavlja o rizicima.

3. BUDŽET

Račun dobiti i gubitka je rezultat poslovnih odluka banke iz prošlosti⁸⁸. Banka je u poslovanju suočena s rizikom jer ne može predvidjeti budućnost. Dvije stranice trokuta mogu predstavljati račun dobiti i gubitka te rizike. Treća stranica trokuta predstavlja proces budžetiranja, što je tema koja će sada biti objašnjena.

Banka nastoji planirati svoje poslovanje kao svako drugo poduzeće. Nastoji planirati poslovne aktivnosti i ostvarivati što veću dobit. Planiranje poslovanja banke je iznimno teško jer se planiranje mora obaviti u nekoliko dimenzija. Proces budžetiranja i poslovnog planiranja predstavlja suštinu bankarskoga poslovanja. **Ovo je poglavlje bitno povezati s drugim dijelovima knjige.**

⁸⁸ Za odnos vremena i financijskih izvješća treba pogledati odličnu knjigu Guste Santinija „Vodič za razumijevanje kućnoga budžeta i računovodstva“

Središnje poslovanje banke je davanje kredita i primanje depozita. Načelno gledano, obavljanje posla davanja kredita i prikupljanja depozita nije teško izvršiti. Pogledajmo analogiju. Automobil je teško dizajnirati, ali kada je dizajniran i kada su svi alati postavljeni, automobili se bez problema proizvode na pokretnoj traci. U bankarstvu je potpuno suprotno. Kredit je vrlo lako plasirati: nakon zahtjeva i procesiranja u kompjutoru, kredit se daje klijentu na uporabu. Svaki kredit ima svoje karakteristike, tako da nakon masovne proizvodnje ne postoji jedan uniforman proizvod nego amalgamirana masa s dijelovima koji imaju sličnosti, ali mogu biti i jako različiti, zbog čega može nastati problem. Zamislite da proizvodite automobile i svaki automobil je drukčiji. Svi voze, ali niti jedan nije identičan onomu drugom. Proces budžetiranja, to jest planiranja poslovnih aktivnosti banke, je proces kontrole svih pojedinih elemenata bankarskoga poslovanje i jest strateški dio upravljanja bilancom (eng. Asset-liabilities management).

23) Slika: Bilanca banka

	AKTIVA		PASIVA
Red. br.	Pozicije	Red. br.	Pozicije
1.	Gotovina i depoziti kod HNB	1.	Kredit od financijskih institucija
2.	Depoziti kod bankovnih institucija	2.	Depoziti
3.	Trezorski zapisi i blagajnički zapisi HNB	3.	Ostali krediti
4.	Trgovački portfelj vrijednosnih papira	4.	Izdani dužnički vrijednosni papiri
5.	Krediti financijskim institucijama	5.	Izdani podređeni instrumenti
6.	Krediti ostalim komitentima	6.	Izdani hibridni instrumenti
7.	Investicijski portfelj vrijednosnih papira	7.	Kamate, naknade i ostale obveze
8.	Ulaganja u podružnice i povezana trgovačka društva	8.	Dionički kapital
9.	Preuzeta imovina	9.	Dobit ili gubitak tekuće godine
10.	Materijalna imovina i software	10.	Zadržana dobit (gubitak)
11.	Kamate, naknade i ostala imovina	11.	Rezerve
12.	Posebne rezerve za neidentificirane gubitke	12.	Dobit/gubitak prethodne godine

Banka je mikroekonomska jedinica makroekonomije. Proces budžetiranja počinje s ovom rečenicom. Prije nego što krene na poslovno planiranje, banka mora pogledati kakva je makroekonomska situacija u ekonomiji, koji je očekivani ekonomski rast i koje su očekivane ekonomske projekcije. Za vrijeme ovoga procesa banka bi trebala razmotriti svoja očekivanja (koja je izradio glavni ekonomist), ali i očekivanja konkurencije. Vrlo je bitno pratiti očekivanja drugih. Nakon razumijevanja očekivanja o budućim kretanjima ekonomije, vodstvo banke treba donijeti odluku hoće li banka povećati kreditnu aktivnost, smanjiti kreditnu aktivnost ili zadržati kreditnu aktivnost na postojećoj razini. Kada je donesena ove odluka, izrađuje se projekcija rasta novčane mase u ekonomiji.

Kretanje količine novca u ekonomiji izravno odlučuje i o prirodnome kretanju bilance banke. U dodatku o monetarnoj politici objašnjen je monetarni multiplikator. Rezultat monetarne multiplikacije je prirodno kretanje bilance banke. Aktivna politika središnje banke i rast monetarne mase znači da će rasti i bilanca banke. Povećanjem količine novca u ekonomiji doći će do prirodnog rasta bilance. Smanjenje količine novca u ekonomiji dovest će do smanjenja bilance banke.

S obzirom na režim monetarne politike, banka treba izračunati kako će se kretati količina novca u ekonomiji, a potom svoj udio u rastu te mase. Jedno od najjednostavnijih mehanizama za projekciju rasta bilance je da banka izračuna rast novčane mase i onda pomnoži rast novčane mase sa svojim tržišnim udjelom. Ovo je relativno primitivan mehanizam, ali odražava očekivanja o kretanju prirodnog rasta bilance. S izračunom rasta bilance banke je dobila prirodni rast pasive.

Kada banka izračuna koliki je prirodni rast pasive (rast primarnih izvora sredstava), vraća se ponovno očekivanomu ekonomskom rastu i odlučuje kako će mijenjati veličinu postojeće kreditne mase u budućnosti. Kada banka donese odluku o veličini budućega kreditiranja, rast kredita treba usporediti s rastom slobodnih sredstava. Slobodna sredstva su rast pasive minus potrebe za regulativu. U ovome trenutku banke izračunavaju ima li dovoljno sredstava za željeno kreditiranje. Ako banka ima dovoljno primarnih izvora sredstava za planirano kreditiranje, proces budžetiranja može biti nastavljen. Razlike u veličini očekivanoga rasta od kreditiranja traže dodatne odluke banke. Banka treba odlučiti što će napraviti s viškom sredstava. Ako nema sredstava, banka mora definirati sekundarne izvore sredstava iz kojih će financirati željeno kreditiranje. Ovisno o veličini rasta, banka može kratkoročno financirati plasmane putem tržišta novca. Ako je riječ o većim količinama, banka mora tražiti dugoročno stabilne izvore sredstava od drugih banaka ili putem dokapitalizacije.

U ovome trenutku posao planiranja poslovnih aktivnosti banke grana se u nekoliko paralelnih putova. Banka treba odlučiti kakve će karakteristike imati budući krediti. Pod pojmom karakteristike misli se ponajprije na:

- **ročnu strukturu** – kakvo će biti trajanje budućih plasiranih kredita. Ovdje banka treba odrediti hoće li budući krediti biti na dugi rok, srednji rok ili kratki rok. Posebno je bitno usporediti trajanje pasive s trajanjem aktive i predstavljaju li razlike u trajanju aktive i pasive problem za likvidnost banke;
- **cjenovnu strukturu** – kakvu će kamatnu stopu imati novi krediti? Fiksnu, varijabilnu, po odluci banke? Naravno, cjenovna se struktura mora povezati i s ročnom strukturom. Kratkoročni krediti (do godine dana) obično se ne plasiraju s varijabilnom kamatnom stopom. Cjenovna politika je usko vezana s monetarnom politikom. Buduća monetarna politika smanjivanja kamatnih stopa znači da bi banka trebala plasirati dugoročnije kredite s fiksnom kamatnom stopom kako bi osigurala kamatni prihod kada kamatne stope počnu padati. Buduća politika povećanja kamatnih stopa znači

da bi banka trebala ugovarati kredite s varijabilnom kamatnom stopom da bi u budućnosti osigurala veće kamatne prihode kada dođe do povećanja kamatne stope. Cjenovna je struktura povezana s valutnom strukturom jer indeks koji se rabi kod varijabilne kamatne stope treba odgovarati valuti kredita;

- **valutnu strukturu** – ako banka ima pasivu u stranoj valuti, prisiljena je kreditirati u stranoj valuti ili s valutnom klauzulom. Banka može razraditi operativne taktike kako promijeniti valutnu strukturu unutar bilance, ako to želi. Promjena valutne strukture može se raditi putem derivata ili putem promjene navika klijenata. Pitanja koja su uvijek na umu ALM-ovaca su: mogu li se putem politike kamatnih stopa promijeniti navike klijenata, može li se višom kamatnom stopom promijeniti valutna struktura te pitanje cjenovne elastičnosti;
- **sektorsku strukturu** - od određivanja sektorske strukture banka ima dva problema: ponudu i potražnju te rizike koje sa sobom nosi pojedini sektor ekonomije. Razlika u ponudi (želji banke koga želi kreditirati) i potražnji (sektorima ekonomije koji traže kredite) za banku može biti problem. Kako bi banka kontrolirala plasiranje kredita željenim sektorima, treba primijeniti adekvatnu cjenovnu i kreditnu politiku. Banka treba povećati kamatne stope prema neželjenim sektorima i smanjiti kamatnu stopu prema željenim sektorima ekonomije. Ovisno o veličini banke i značenju banke za ekonomiju, moguće je da banka mora poslovati s pojedinim sektorima. Iznimno je bitna uloga velikih banaka kod njihova kreditiranja države, što znači da je banka često limitirana sektorskom strukturom i mora poštivati svoja ograničenja;
- **likvidnost** - banka mora uračunati i očekivanja o tome kako će se kretati depoziti i hoće li depoziti koji dospijevaju biti ponovno oročeni ili povučeni. Kod ovakvih računica banka obično primjenjuje razne bihevioralne statističke tehnike. Banka mora napraviti analizu kredita koji dospijevaju kako bi definirala likvidnost koju će prikupiti po isteku kredita. Ovdje je jako bitno pratiti kvalitetu portfelja jer ako dođe do recesije, banka će biti suočena s pogoršanjem loših plasmana, što automatski znači da će se priljevi po otplati kredita smanjiti. Banka koja treba sredstva mora znati koliko su sekundarni izvori sredstava pouzdani i u kojoj mjeri banka može računati na sekundarne izvore sredstava;
- **regulativu** - banka mora izračunati i kako se buduće poslovanje utjecati na regulativu, posebno na adekvatnost kapitala. Dio bilančne regulative, koja je kao obvezna rezerva, morala je biti planirana kada je banka izračunala koliko će biti povećanje pasive.

Nakon obavljenih radnji koje su strateške prirode, prelazi se na taktičku razradu pojedinih segmenata planiranih aktivnosti. Taktiku razrađuju različite poslovne jedinice, što ovisi o prirodi poslovanja.

Očekivani rast plasmana i prikupljanje depozita dijeli se na poslovne jedinice, sektore, poslovnice podružnice od kojih svaka jedinica dobiva jasno definirane upute koliko bi trebala plasirati sredstva i koliko bi trebala prikupiti sredstava.

Sektor ALM-a dobiva zadatak da konstruira parametre s obzirom na ročnu, cjenovnu i valutnu strukturu budućih plasmana. Nakon izračuna o optimalnoj strukturi, služba ALM-a šalje upute poslovnim jedinicama koju strukturu bi trebali imati budući plasmani. Ako je riječ o većim i značajnijim promjenama u ročnoj, cjenovnoj i valutnoj strukturi, služba ALM-a bi trebala zajedno s poslovnim jedinicama, a po potrebi i službom za marketing, kreirati proizvode koji će zadovoljiti željene kriterije.

Sektor riznice i sektor dugoročnoga financiranja zajedno sa sektorom ALM-a treba također donijeti plan kako će operativno biti izvedeno financiranje budžetiranih aktivnosti. Treba jasno odrediti iz kojih će izvora banka financirati manjak. Ako banka ima višak sredstava, treba analizirati strukturu pasive i odlučiti hoće li smanjiti kratkoročne izvore financiranja (ako postoje) ili će višak likvidnosti plasirati u rezerve likvidnosti. Banka treba također razviti i scenarij za preveliku likvidnost ili za potencijalne probleme s likvidnošću.

Nakon što su sve ove radnje obavljene, može se započeti poslovanje s klijentima. Zaposlenici banke koji posluju s klijentima trebali bi ugovarati kredite i depozite po zadanim smjernicama. Obavljanje poslovanja banke je obavljanje poslovnih ciljeva banke. Zato je bitno da su stavke i parametri budžeta jasno objašnjeni svim zaposlenicima banke koji posluju s klijentima. Jasna i pravilna objašnjenja omogućit će zaposlenicima banke da u svojim odnosima s klijentima zauzmu pravilne pregovaračke pozicije i na taj način ostvare ciljeve banke, ali i omogućće klijentu ostvarivanje njegovih ciljeva.

Sektor za ALM prati izvođenje budžeta i postiže li se željena struktura bilance. Sektor za rizike prati rizike, s posebnim naglaskom na praćenje kreditnoga rizika. Sektor riznice i dugoročnog financiranja prati likvidnost i financiranje plasmana. Prikupljeni rezultati podastiru se upravi i nadzornom odboru banke. Proces budžetiranja stalno i kroz sve opisane faze prati uprava banke, sukladno ciljevima koje je postavio vlasnik banke.

Opisan proces počinje s pasivom i nastavlja se u aktivu, zato su poglavlja o poslovanju s klijentima strukturirani tako da započinju pasivom. Proces budžetiranja je bitan i kompleksan. Također je bitno da sve poslovne jedinice banke moraju biti uključene u poslove planiranja poslovnih aktivnosti.

Jedan element koji je do sada namjerno izostavljan je cijena proizvoda banke. Strategija banke o veličini depozita i količini kredita najlakše se provodi putem cjenovne politike istih. Banka koja ima kamatnu stopu od 50% na kredit i 0% na depozite, sigurno neće imati uspješno poslovanje. Zato je za banku bitno da ima dovoljno velike kamatne stope kako bi mogla privući dovoljnu količinu primarnih sredstava,

a da pri tome ne ugrozi dobit banke. Istovremeno banka mora imati aktivne kamatne stope koje će biti prihvatljive klijentima.

Cjenovna politika aktive diktirana je dvama elementima: regulativom i kreditnim rizikom koji je banka voljna prihvatiti. Regulativa povećava trošak banke⁸⁹ i tako automatski povećava kamatnu stopu u aktivni. Kreditni rizik se najlakše kontrolira politikom kamatne stope. Klijente koje banka ne želi ili usluge koje nisu u interesu banke uvijek se mogu smanjivati tako da banka poveća cijenu. Ovdje bitnu ulogu ima sektor za marketing. Svaki put kada banka reklamira određeni proizvod, to je de facto odluka banke da želi povećati poslovanje u određenome segmentu poslovanja.

Banka koja ima jasno definirane procedure, imat će proces budžetiranja koji će biti obavljen u kratkom i preciznom roku. Proces budžetiranja trebalo bi biti za svaku banku odrednica za budućnost. Problem za banku nastaje kada procjene banke nisu točne, a odgovornost uprave banke je da procjene budu što točnije.

Ostvarenje budžeta je također indikator poslovanja banke. Banka koja nije u stanju izvršiti budžet je banka koja ima probleme i pogrešne procjene. Teško je utvrditi u čemu je problem takve banke jer, kao što je već rečeno, proces budžetiranja nije jednoslojan, što znači da se problem može kretati od preoptimističnih očekivanja do loše obrazovanih zaposlenika banke koji ne mogu pravilno komunicirati s klijentom. Banka koja kontinuirano posluje preko budžeta je banka koja će imati problema s likvidnošću i s kvalitetom plasmana. Preveliko i agresivno poslovanje znači da se banka mora oslanjati na sekundarne izvore financiranja ili na veće pasivne kamatne stope. Za bankare je optimalno biti u prosjeku. Svako je značajnije odskakanje od prosjeka upozorenje da postoje potencijalni problemi za banku.

Sektor ALM-a ima temeljnu ulogu u konstrukciji bilance banke. Sektor ALM-a, zajedno s riznicom i sektorom za kreditnu analizu, trebao bi aktivno upravljati bilancom i pratiti poslovanje banke iz dana u dan. Praćenje poslovanja banke iz dana u dan je bitno zato što je to manevarski prostor banke. Kada plasira kredit na 30 godina, banka ne može znati kakve će ekonomske okolnosti biti tijekom tih 30 godina. Ako dođe do nekih problema, banka mora reagirati. Neki od problema mogu biti:

- pogoršanje loših plasmana. Loš plasman znači da banka ne prima anuitete kredita, što znači da se ne ostvaruju očekivani priljevi likvidnosti. Postavlja se pitanje, stoga, može li banka isplatiti nove kredite ili isplatiti depozite;
- pad priljeva možda utječe i na drugu regulativu koja je nametnuta radi održavanja likvidnosti,
- loš plasman znači manju dobit, a možda i gubitak. Je li banka dovoljno kapitalizirana?

Ovo su samo neki od mogućih problema. Banka mora planirati za takve proble-

⁸⁹ Zbog regulative banka mora plasirati po većoj kamatnoj stopi jer količina slobodnih sredstava u aktivni nije jednaka primljenim sredstvima u pasivi. Ova činjenica automatski znači da će banka morati plasirati sredstva po većoj kamatnoj stopi kako bi mogla pokriti kamatne troškove.

me i biti sposobna odgovoriti na takve izazove. Zato je planiranje bilance bitno za banku jer kada nastanu problemi banka mora imati adekvatne odgovore na izazove. Plasmali koje je banka plasirala imaju jasno definiran način povrata. Depoziti također imaju jasno definirane mogućnosti razročenja i datume dospeljeća. U slučaju krize banka mora imati dovoljno vlastite likvidnosti, a istovremeno zadržati postojeću poziciju s klijentima.

BITNI POJMOVI U OVOME POGLAVLJU:

Načela bankarskoga poslovanja:

- načelo poslovnosti i urednog poslovanja,
- načelo rentabilnosti,
- načelo likvidnosti,
- načelo sigurnosti i efikasnosti ulaganja.

Bonitet poslovnoga partnera

Realno pokriće

Budžet banke

Bitne karakteristike kod procesa budžetiranja:

- ročna struktura,
- cjenovna struktura,
- valutna struktura,
- sektorska struktura,
- likvidnost,
- regulativa.

ALM

ZAKLJUČNA MISAO

Prvi je dio knjige bio posvećen poslovanju banke i tehnikama bankarskoga poslovanja. U ovom se poglavlju polako počela razvijati teorija bankarstva. Pokazana su načela bankarskoga poslovanja i rezultati poslovnih odluka banke iz prošlosti koji se manifestiraju kroz račun dobiti i gubitka banke. Osim rezultata iz prošlosti, banka mora planirati i budućnost. Planiranje budućih aktivnosti opisano je kroz proces budžetiranja poslovnih aktivnosti banke. U ovom se poglavlju nastojalo po-

kazati kako proces budžetiranja nije samo unutar banke nego postoje i mnoga vanjska ograničenja koja uvjetuju poslovne poteze banke. Nastoji se, također, povezati proces budžetiranja s monetarnom politikom i to prenijeti na proces ALM-a u banci. Bilanca banke i poslovni procesi u banci moraju se registrirati i biti dostupni u banci. Proces bilježenja poslovnih događaja u banci obavlja se putem knjigovodstva banke. U dodatku je opisan proces računovodstva u banci.

PITANJA I ZADATCI

Koja su načela bankarskoga poslovanja?

Definiraj svako načelo i objasni što svako načelo bankarskoga poslovanja znači za banku?

Zašto je načelo likvidnosti iznimno bitno za banku?

Koji su glavni izvori prihoda za banku?

Koji su glavni izvori troškova za banku?

Koji od troškova banke imaju najveće promjene i najviše osciliraju?

Kako monetarna politika utječe na proces budžetiranja u banci?

Na koje varijable banka mora pripaziti kod procesa budžetiranja?

Banka želi smanjiti kreditiranje. Koje strategije može primijeniti?

Središnja banka je najavila povećanje količine novca. Što banka treba napraviti da bi smanjila troškove?

Kako produženje ročne strukture utječe na dobit banke?

Koja je uloga ALM-a u poslovnoj strategiji banke?

DODATAK ZA RAZUMIJEVANJE: TRANSAKCIJE, POSLOVNE KNJIGE I FINACIJSKA IZVJEŠĆA

1. ANALITIČKO KNJIGOVODSTVO

Banka posluje s novcem, a klijenti banke putem banke i mehanizma platnog prometa obavljaju poslovne transakcije. Banka mora imati način da prati pojedine transakcije i bilježi promjene stanja koje nastaju nakon transakcija. Sukladno toj potrebi, razvila se metodologija praćenja pojedinih transakcija koje se prate putem računovodstava.

Svaki se poslovni događaj prati prema mjestu i vremenu nastanka, a zapisuje se u poslovnim knjigama (analitičkoj evidenciji), odnosno mora se knjižiti na ispravnom knjigovodstvenom računu. Računovodstveni dokument/isprava prati nastali poslovni događaj, individualizira ga, odnosno veže uz analitički račun i ima karakter pravno dokaznog instrumenta. Isprava se tiska na mjestu nastanka poslovnog događaja i arhivira, odnosno čuva. U naprednom aplikativnom sustavu isprava se arhivira u računalnom sustavu u kojem se provela knjigovodstvena evidencija poslovnog događaja. Poslovni događaji moraju se pratiti prema njihovom mjestu i vremenu nastanka i zapisati u poslovnim knjigama, odnosno na analitičkom ili sintetičkom kontu.

Knjigovodstvo razlikuje:

- **analitičko knjigovodstvo** - detaljnije vođenje/praćenje poslovnog događaja na osnovnom kontu na krajnjoj analitičkoj partiji u pomoćnim knjigama. Analitičke evidencije podržane su s više aplikacija koje pokrivaju poslove pravnih osoba, stanovništva, salda konta kupaca i dobavljača te materijalnu imovinu. Svaka analitička aplikacija producira automatsku temeljnicu za knjiženje u Glavnu knjigu (temeljnica – dnevni obrazac sumiranih prometa u kunskoj protuvrijednosti i devizama po knjigovodstvenim računima);
- **sintetičko računovodstvo** – glavna knjiga koja je rezultat sumiranih/sintetiziranih evidencija detaljnih poslovnih događaja koji su evidentirani u pomoćnim knjigama, a vodi se u izdvojenoj aplikaciji.

Treba objasniti razliku između analitičkoga knjigovodstva i računovodstva te sintetičkoga knjigovodstva. Ta su dva knjigovodstva usko povezana, a analitičko knjigovodstvo dio je računovodstva /sintetičkoga knjigovodstva/ bilance.

Analitičko knjigovodstvo je postupak ili način bilježenja i sažimanja poslovnih transakcija financijske prirode, odnosno sumiranja analitičkih podataka. Dodatnim,

automatskim ili ručnim knjiženjem priprema podatke za uknjiženje u sintetičko knjigovodstvo, odnosno bilancu banke.

U integralnim informatičkim sustavima u kojima se iz analitičke evidencije posebnim sustavnim programima iz raščlanjenoga osnovnog računa producira sintetički račun, računovodstvo je samo sintetizirano analitičko knjigovodstvo nastalo grupiranjem knjigovodstvenih podataka po istovrsnim skupinama računa. U takvom je slučaju glavna knjiga, odnosno bilanca banke, rezultat automatskoga sumiranja analitičkih evidencija bez dodatnih uknjiženja. U integralnome informatičkom sustavu glavna knjiga, odnosno bilanca banke, treba biti rezultat automatskoga sumiranja analitičkih evidencija bez dodatnih uknjiženja.

Osim Zakona o računovodstvu, koji obvezuje primjenu Međunarodnih računovodstvenih standarda, za banke je iznimno značajno primjenjivanje Zakona o Hrvatskoj narodnoj banci, Zakona o bankama, Zakona o porezu na dobit, dohodak i ostalih poreza kao i raznih odluka, uputa i naputaka iz područja bankarskoga poslovanja ili bilo koje dodatne regulative koje postoje u pojedinoj zemlji. U Hrvatskoj se primjenjuju međunarodni računovodstveni standardi, ali to nije slučaj u svim zemljama.

Računovodstvena funkcija, osim što je evidencija, dobiva i informacijsko obilježje. Stvaraju se uvjeti da se računovodstvo kao vještina pretvara u snažan i bitan informacijski podsustav poslovnih subjekata te postaje vezom između izvođačkoga i upravljačkoga podsustava. Proizvodi računovodstva su financijska, odnosno računovodstvena izvješća i ona su nositelj računovodstvenih informacija te podloga za donošenje poslovnih odluka.

Da bi se moglo održati, računovodstvo mora imati određene standarde koji se primjenjuju i koji omogućuju da se pojedina izvješća mogu uspoređivati. Sukladno tomu, u procesu računovodstava postoje određene smjernice koje su obično zakonski regulirane:

- poslovne knjige vode se u skladu s jasno definiranim načelima i standardima. Financijska izvješća sastavljaju se na temeljnu tih načela koja bi trebala odražavati uredno i jasno definirano knjigovodstvo;
- unos svih podataka u poslovne knjige obavlja se na temelju urednih i vjerodostojnih knjigovodstvenih isprava. Za svaku transakciju mora postojati jasno definirani nastanak te transakcije;
- knjigovodstvena isprava je pisani dokaz o nastaloj poslovnoj promjeni, a služi kao podloga za unošenje u poslovne knjige i nadzor na poslovnim događajem;
- knjigovodstvena isprava sastavlja se na mjestu i u vrijeme nastanka poslovnog događaja, a njezin sadržaj mora istinito i nedvojbeno predstavljati poslovnu promjenu te mora sadržavati sve podatke potrebne za unos u poslovne knjige;

- banka mora imati mehanizme i obavljati obveznu kontrolu knjigovodstvene isprave prije unosa u poslovne knjige. Promjene u poslovnim knjigama moraju imati jasno definirane uzroke;
- odgovornost zaposlenika inicijatora za istinitost i realnost poslovne promjene iskazane u knjigovodstvenoj ispravi;
- rokove čuvanja knjigovodstvenih isprave i poslovnih knjiga. Banka mora imati mogućnost provjeravanja povijesti pojedinih transakcija i provjeravanja povijesti transakcija pojedinih klijenata;
- financijske transakcije koje rezultiraju nekim financijskim događajem prikazuju promjene na saldima računa;
- način i sadržaj vođenja poslovnih knjiga. Jasno je definirana metodologija kako se pojedini poslovni događaj bilježi.

Svaki događaj ili financijska transakcija ima najmanje dvije analitičke stavke, po načelu dvojnoga knjigovodstva:

- dugovnu stavku – lijevu stranu konta

+ potražnu stavku – desnu stranu konta

pri čemu svote moraju biti uravnotežene, odnosno u balansu. Knjigovodstvena evidencija je u ravnoteži kad su svote uravnotežene, a transakcija se provodi kako slijedi:

- dugovna stavka – lijeva strana konta

+ storno dugovna stavka – desna strana konta

ili

- storno potražna stavka – lijeva strana konta

+ potražna stavka – desna strana konta.

Financijska transakcija ili financijski događaj mora biti uravnotežen, odnosno ukupna dugovna svota (terećenja ili zaduženja) mora biti jednaka ukupnoj potražnoj svoti (odobrenju). Na taj se način omogućuje da je ukupna aktiva uvijek jednaka ukupnoj pasivi.

Unos podataka ili financijske transakcije u poslovne knjige mora se organizirati tako da jamči kontrolu unesenih podataka, ispravnost unesenih podataka, čuvanje i mogućnost uporabe podataka, dobivanje uvida u promet i stanje pojedine partije ili računa te mogućnost uvida u kronologiju obavljenog unosa poslovnih promjena.

Sektor računovodstva propisuje upotrebu računa na temelju kontnog plana za banke te propisuje način knjiženja kroz financijske transakcije. U financijskoj transakciji račun može biti unaprijed izabran (zapamćen kao dio financijske transakcije), izabran iz manje skupine računa ili financijsku transakciju kreira unosom računa inicijator poslovne promjene.

U sustavu u kojem treba pratiti profitabilnost bankarskoga proizvoda i klijenta, potrebno je detaljnije praćenje knjigovodstvenih promjena. U takvom slučaju knjiženje se prati na partiji koja identificira klijenta i jedan specifičan proizvod koji može biti kredit, depozit, garancija, akreditiv ili vrijednosnica.

Svaka financijska transakcija koja se knjigovodstveno evidentira u pomoćnim knjigama sadržava u pravilu sljedeće podatke koji svaki imaju svoje jasno definirane dužine po broju znamenaka:

- oznaka organizacijskog dijela, domicila računa (klijenta) – dužina 7,
- oznaka računa – dužina 6 – 10,
- oznaka valute – dužina 3,
- matični broj klijenta – dužina 13 (iz matične kartoteke klijenata – za pravnu osobu dužina 6, za fizičku osobu dužina 13), može biti JMBG, OIB ili neki drugi identifikacijski broj,
- partija klijenta – uz specifičan bankarski proizvod (kredit, oročeni depozit, garancija, akreditiv) do dužine 20; dodjeljuje se u rastućem redoslijedu ili generira po zadanim parametrima,
- datum knjiženja – dužina 8 – datum s kojim je provedena financijska transakcija u analitičkoj evidenciji i bilanci banke,
- datum valute – dužina 8 - uvijek manji ili jednak datumu knjiženja; stvarni datum nastanka poslovnog događaja,
- svota - u originalnoj valuti – dužina 15,
- svota – u kunskoj protuvrijednosti – dužina 15,
- šifra inicijatora – dužina 7.

Iz navedenog proizlazi da je analitičko knjigovodstvo detaljnije vođenje i praćenje poslovnog događaja na osnovnom kontu na krajnjoj analitičkoj partiji u pomoćnim knjigama. Zbog specifičnosti vođenja pojedinih potraživanja od klijenata ili obveza banke, analitičke evidencije u pomoćnim knjigama vode se u više aplikacija. Svaka banka može imati svoje aplikacije ili može kupiti pojedine softverske pakete.

Sve financijske transakcije prema vrsti bankarskog proizvoda u dnevnom knjiženju odabire zaposlenik banke zadužen za operativne poslove. Takve financijske transakcije nastaju u interaktivnom radu u okviru jedne od navedenih aplikacija kroz odabir na izborniku. Osim ovih transakcija postoje transakcije koje se kreiraju kroz pozadinsku obradu (eng. Batch process) kao automatski generirane financijske transakcije. Pozadinske obrade imaju unaprijed određenu učestalost i redoslijed puštanja u obračun i knjiženje kroz analitiku i bilancu banke. Učestalost i redoslijed pozadinskih obrada propisana je godišnjim rokovnikom ili planom aktivnosti i zaključka mjesečnih obrada u određenoj godini kojega početkom svake poslovne godine obično izrađuje sektor računovodstva.

Na jednom analitičkom računu vodi se više različitih klijenata. Zbir prometa i stanja po svim partijama mora odgovarati prometu i stanju na jednom sintetičkom

računu koji se vodi u bilanci jer je glavna knjiga rezultat sumiranih/sintetiziranih evidencija detaljnih poslovnih događaja koji su evidentirani u pomoćnim knjigama.

Svaki je analitički račun dio jedne od deset klasa računa, jednoznačno je određena njegova uporaba u određenoj financijskoj transakciji te naziv računa koji mu je dodijeljen u kontnom planu banke.

Dnevna knjiženja provedena kroz financijske transakcije kontroliraju se kroz financijske transakcije i dnevnik analitičkoga knjiženja. Analiza analitičkoga knjiženja mora se učiniti sljedeći radni dan a pogreške knjiženja trebaju biti ispravljene u istom danu kada je pogreška otkrivena.

Računovodstvo ponajprije služi kako bi se mogao steći uvid u stanje pojedinih stavaka bilance ili vrijednosti pojedinih poslovnih procesa. Putem knjigovodstvenog zapisa dobiva se informacija o potraživanjima klijenata ili obvezama koje ima banka. Sljedeća lista predstavlja samo uvid u pojedina stanja, primjerice:

- stanje neiskorištenog kredita (ukupna izvanbilančna svota kredita koja se mora uporabiti kroz neko vremensko razdoblje),
- stanje nedospjelih potraživanja – sva potraživanja kojima još nije dospio rok za naplatu (glavnica iz plana otplate, nedospjela aktivna kamata ili naknada),
- stanje dospjelih potraživanja – potraživanja kojima je dospio rok naplate i koja klijent mora izmiriti na dan dospijeca (glavnica) ili u roku od osam (8) dana (aktivna kamata, određene vrste naknada),
- potraživanja na osnovu naknade iz inozemnoga i domaćega platnog prometa,
- stanje vrijednosnica u investicijskom i trgovačkom portfelju,
- stanje garancija i nepokrivenih akreditiva u izvanbilančnoj evidenciji i dospjela potraživanja na istoj osnovi na računima bilančnih pozicija,
- stanje depozita u kunama, valutnoj klauzuli i stranoj valuti (a-vista i oročeni depoziti pravnih ili fizičkih osoba, nedospjela pasivna kamata pripisana depozitu),
- troškova poslovanja koje izmiruje klijent,
- troškova poslovanja koje banka ima prema svojim dobavljačima, Državnoj agenciji za osiguranje štednih uloga, stranim i domaćim bankama od kojih je uzela određena financijska sredstva u svoju korist ili u korist klijenta,
- stanje računa prihoda i rashoda.

Kao što je vidljivo iz ponuđene liste, računovodstvo banke pokriva i bilancu i izvanbilancu banke. Nakon definicija analitičkoga knjigovodstva, slijedi razrada sintetičkoga knjigovodstva.

2. SINTETIČKO KNJIGOVODSTVO – BILANCA BANKE/GLAVNA KNJIGA

Banka, ili bilo koji pravni subjekt, u svojoj organizacijskoj strukturi ima poslovni dio koji se odnosi na računovodstvo, odnosno na kontrolu i obradu računovodstveno-financijskih informacija unutrašnjim i vanjskim korisnicima s ciljem donošenja poslovnih odluka. U bankama tu funkciju obično obavlja Sektor računovodstva unutar kojeg se nalaze Direkcija računovodstvenih kontrola, Direkcija razvoja računovodstvenih sustava i politika te Direkcija za izvješćivanje ili neka druga adekvatna organizacija.

Kada se promotri sektorska organizacija, razvidno je da ona ujedno predstavlja i put poslovanja. Sektor računovodstva tako obuhvaća tri temeljne jedinice: računovodstvenu kontrolu, razvoj računovodstva i izvješćivanje. Kontrola se bavi provjerom točnosti podataka i ispravnosti glavne knjige. Razvoj se bavi detaljima kontnoga plana i razvijanja računovodstvenih tehnika i metodologija. Na kraju, poslovni dio za izvješćivanje transformira podatke u izvješća koji olakšavaju donošenje poslovnih odluka.

Sektor računovodstva osigurava jedinstveni računovodstveni sustav banke, definira svaki pojedini račun iz bilance/glavne knjige banke s aspekta procedura, inicijatora posla, veze s drugim računima, aplikacijama, kontrolom i analitičkim evidencijama. Ima nadležnost i odgovornost za sastavljanja i utvrđivanje financijski izvješća (periodičnih i godišnjih) za sve korisnike. Inicira i unaprjeđuje protok računovodstvenih i knjigovodstvenih informacija kako bi se u svakom trenutku dobio kvalitetan uvid u stanje računa, odnosno klijenta.

Posebno je značajna uloga organizacijskoga dijela za razvoj računovodstva i razvoj kontrolnoga plana. Ovaj je organizacijski dio temelj svake nove poslovne aktivnosti banke. Svako je novo poslovanje banke potrebno adekvatno zabilježiti i pratiti. **Bez razvoja računovodstvenih standarda nije moguće proširiti poslovanje banke.**

Dok analitičko knjigovodstvo sustavno bilježi poslovne transakcije, sektor računovodstva u banci analizira podatke o poslovnim transakcijama i utvrđuje načela i tehnike bilježenja, klasificiranja i sažimanja financijskih transakcija te interpretira poslovni rezultat.

Svaka analitička aplikacija producira automatsku temeljnicu za knjiženje u bilancu banke. Temeljnica je dnevni obrazac sumiranih prometa u kunskoj protuvrijednosti i devizama po knjigovodstvenim računima koja mora biti u balansu ukupnih kunskih dugovnih i potražnih svota.

Ako temeljnica nije u balansu, knjiženje u aplikaciju financijskoga računovodstva se odbija. Ako se želi knjižiti na račun koji nije otvoren u kontnom planu banke, knjiži se na privremeni račun. Sljedeći dan odmah treba provesti ispravak, odnosno učiniti storno prometa koji se evidentirao na privremenom računu i zadati knjiženje na ispravan knjigovodstveni račun. Ako je temeljnica u balansu, knjiženje u bilancu se prihvća, a rezultat knjiženja je vidljiv na dnevniku knjiženja (financijski dnevnik).

Nakon što su provedena sva knjiženja za neko razdoblje, banka može generirati bilancu stanja banke. Bilanca stanja je jedan od osnovnih financijskih izvješća koji se temelji na računovodstvu. Svrha je bilance banke prikazati stanja na računima banke na određeni dan. Razlikuje se nekoliko načina na koji se prikazuje stanje računa u bilanci:

- na razini banke i poslovne jedinice – troznamenkasto stanje računa u kunama s dugovnim i potražnim prometom, ukupnim dugovnim i potražnim prometom i saldom računa;
- na razini banke – bilanca po računima s prometom i saldom u kunama;
- na razini banke i poslovne jedinice – po svim računima s oznakom valute, promet duguje, promet potražuje i saldo računa u kunama te promet duguje, promet potražuje i saldo u devizi;
- na razini organizacijskoga dijela banke i poslovne jedinice – po svim računima s oznakom valute, promet duguje, promet potražuje i saldo računa u kunama te promet duguje, promet potražuje i saldo u devizi, do najnižega inicijatora, odnosno radnoga mjesta koje je iniciralo ili na koje se knjiži promjena.

Osnovna karakteristika bilance je njezina ravnoteža, odnosno uravnoteženost. Aktive banke, odnosno vrijednost imovine banke i dugovanja banke, odnosno pasiva banke koja uključuje i kapital banke, moraju biti uravnoteženi.

Kao što je bilo objašnjeno, sintetičko knjigovodstvo sastoji se od analitičkoga knjigovodstva. Oni zajedno čine mehanizam praćenja poslovnih događaja u banci. Svrha je praćenja pojedinih poslovnih događaja donošenje poslovnih odluka na temelju postojećih informacija, a za to je potreban mehanizam izvješćivanja unutar banke.

2.1. IZVJEŠĆIVANJE

Analitička i sintetička evidencija koriste se za izradu uporabljivih računovodstvenih informacija za sve korisnike kojima izvješća služe za donošenje poslovnih odluka. Knjigovodstvene informacije, koje se dnevno kontroliraju i analiziraju sa svrhom potvrde točnosti stanja računa, zasnivaju se na računovodstvenim podatcima iz prošlosti kako bi se analizom podataka projicirala budućnost (obilježje korisnosti za strateški plan ili budžet).

Financijska izvješća su računovodstvene informacije koje moraju pružiti istinit i nepristran pregled imovine, obveza, kapitala, dobiti ili gubitka te moraju biti razumljiva, pouzdana i usporediva. Sadržaj određenih financijskih izvješća koja se dostavljaju određenim eksternim korisnicima su regulirana od strane regulatora.

Banka može za svoje potrebe sastavljati izvješća koja najbolje odgovaraju potrebama upravljanja. Banka može, s obzirom na postojeće informacije, sastavljati izvješća koja su potrebna za kvalitetno upravljanje. Banka tako može izrađivati podbilance različitih karakteristika. Podbilance mogu biti: valutne (za svaku valutu posebno), po organizacijskim jedinicama, po poslovnicama. Bitna financijska izvješća koje banka mora proizvoditi su:

- bilanca stanja,
- račun dobiti i gubitka,
- izvješće o novčanom tijeku,
- izvješće o promjenama glavnice.

Primjeri ovih financijskih izvješća nalaze se u Privitku o financijskim izvješćima. Izvješća koja se čine na temelju računovodstvenih podataka po tipu korisnika se dijele se na:

- eksterna izvješća,
- interna izvješća.

Eksterni korisnici su Hrvatska narodna banka, središnje banke stranih država čije matične banke posluju u Hrvatskoj, vlasnici (sadašnji i potencijalni), Ministarstvo financija, dobavljači, štediše i investitori. U mnogim zemljama, radi transparentnosti poslovanja, banke moraju periodično javno objavljivati sve svoje podatke.

Interni korisnici su zaposlenici banke i menadžment banke.

U nekoliko je navrata bilo riječi o tome da računovodstvo mora imati svoju jasno određenu metodologiju. Metodologija računovodstava znači da postoje jasno određeni standardi kako se pojedini poslovni događaji knjiže. Najbolji primjer propisane metodologije je kako je određen proces amortizacije. S obzirom na prirodu imovine, različita imovina ima različite načine na koji se može amortizirati tijekom vremena. Jasno određivanje koja imovina banke ulazi u proces amortizacije i koji se proces amortizacije primjenjuje za koju imovinu je jedna od metodologija računovodstava.

Revizija je postupak ispitivanja i ocjene financijskih izvješća te podataka i metoda (metodologija) koje su primjenjivane pri sastavljanju financijskih izvješća, na temelju kojih se daje stručno mišljenje o realnosti i objektivnosti stanja imovine, kapitala, obveza i rezultata poslovanja. Revizija se bavi i ispitivanjem organiziranosti poslovnih funkcija, načina donošenja poslovnih odluka i funkcioniranja informacijskoga sustava. Regulatori obično određuju da se financijska izvješća moraju revidirati jedanput godišnje, a pregledati ih može revizorska tvrtka ovlaštena za provedbu stručne i nezavisne revizije. Naravno, regulator može donijeti i kraće rokove revizije, ovisno o procijeni regulatora kakav je kredibilitet banaka. Radi transparentnosti poslovanja, mnogi regulatori također propisuju i vremenska razdoblja u kojemu pojedini revizori mogu poslovati s bankom.

Središnje banke, pa tako i HNB, traže od banaka da one koje su prošle proces revizije podnesu financijska izvješća i daju ih na uvid ne samo HNB-u nego i vlasnicima banke. Banke kao velika poduzeća obvezne su jednom godišnje predložiti financijska izvješća Hrvatskoj narodnoj banci i vlasnicima, najkasnije u roku od četiri mjeseca nakon isteka poslovne godine za koju se izvješća sastavljaju.

Popis imovine i obveza (inventura) obavlja se jednom tijekom poslovne godine. Njegov cilj je da utvrdi koliko stvarno čega ima, dok poslovne knjige prikazuju koliko bi čega trebalo biti. Određena odstupanja stvarnoga stanja od knjigovodstvenoga predstavljaju popisni višak ili manjak koji mora biti kvalitetno prezentiran kao podloga za donošenje Odluke o načinu rješavanja inventurnih razlika za knjiženje. Intencija je provoditi kontinuiranu inventuru materijalne imovine na svim objektima banke kako bi se postigla kvalitetnije usklađivanje između stvarnoga i knjigovodstvenoga stanja osnovnih sredstava.

Za pravilno kreiranje knjigovodstvene informacije potrebno je:

- ispravno knjigovodstveno evidentiranje (ispravno kreirana i uporabljena financijska transakcija),
- razvrstavanje podataka na analitičku evidenciju (ispravno knjiženje na analitičku partiju pojedinoga bankarskog proizvoda),
- sumiranje ili sintetiziranje podataka,
- pridržavanje računovodstvenih načela i politika kako bi se dobili kvalitetni podatci za interpretiranje računovodstvenih informacija svih korisnika koji sudjeluju u procesu poslovnog odlučivanja.

Računovodstvena izvješća se izrađuju na dan bilance na temelju računovodstvenih pretpostavki, kao što su neograničenost vremena poslovanja, dosljednost i nastanak događaja u razdoblju na koje se odnose. Kod sastavljanja financijskog izvješća treba se pridržavati kriterija razboritosti, značajnosti određene knjigovodstvene pozicije i prezentiranja obračuna i financijske transakcije u skladu sa suštinom i financijskom stvarnošću.

Unutar regulative o računovodstvu obično je propisana i obveza revizije financijskih izvješća kako bi se dobilo mišljenje je li financijsko izvješće sastavljeno u skladu s računovodstvenim načelima i politikama te da bi se potvrdila vjerodostojnost financijske informacije.

U sektoru računovodstva obično se nalazi i direkcija ili odjel koji se bavi izradom propisanih izvješća. Izvješća mogu biti propisana od strane Hrvatske narodne banke i vlasnika, kao za potrebe revizije. Pri tome se koristi pripremljenim izvješćima ili bazama podataka iz postojećih aplikativnih potpora kako bi dodatnim vlastitim programskim rješenjima izradila zadano izvješće. Na temelju vremena nast

naka izvješća mogu biti: dnevna, dekadna, mjesečna, tromjesečna i polugodišnja. Svakomu od ovih izvješća je svrhu praćenje pojedinih stanja i promjena stanja iz dana u dan. Tako se, primjerice, otvorena devizna pozicija prati na dnevnoj bazi, dok se račun dobiti i gubitka prati na tjednoj ili mjesečnoj bazi.

Praćenje poslovnih izvješća nije vezano samo za središnje banke nego je raspoređeno po teritorijalnim jedinicama banke. Dijelovi banke zaduženi za računovodstvenu kontrolu i dijelovi banke koji prate ostvarivanje budžeta dnevno provode kontrolu stanja i promjena po računima glavne knjige, pri čemu se koriste dnevne bilance stanja, dekadne bilance stanja i prometa i upite kroz softver banke na bazi računa ili klijenta. Poslovni sektori banke rabe gotova izvješća postojećih sustavnih rješenja od kojih neka mogu prilagoditi svojim potrebama. Sva pojedinačna izvješća moraju biti usuglašena sa stanjem računa u sintetičkom knjigovodstvu jer je bilanca banke osnova svih analiza i potvrda poslovanja jedne pravne osobe.

Kreditna institucija dužna je sastavljati, kontrolirati i čuvati knjigovodstvene isprave u skladu s važećim propisima i standardima struke. Često postoje poslovni događaji koji imaju dugo trajanje, primjerice krediti koji imaju dugu ročnost. Isto je tako moguće da zbog pravnih procesa banka mora dostaviti podatke određenim državnim institucijama, zato banka mora imati sačuvane podatke koji mogu biti dostupni za kasniju uporabu. Sukladno tomu, regulator obično propisuje koje podatke i koliko dugo banka treba čuvati. Od dokumentacije koju banka čuva u svojem posjedu najčešće su:

- isprave koje se odnose na otvaranje i zatvaranje te evidentiranje promjena stanja na računima platnog prometa te depozita;
- isprave na temelju kojih su podatci uneseni u poslovne knjige kreditne institucije;
- ugovori i druge isprave o zasnivanju poslovnog odnosa. Ako se isprave odnose na dugoročne poslove, takve se isprave čuvaju tijekom cijelog razdoblja trajanja poslovnog odnosa i najmanje propisani broj godina nakon isteka godine u kojoj je poslovni odnos prestao.

Svaki od ovih dokumentiranih transakcija omogućuje kasniji uvid u transakcije pojedinoga klijenta. Kao što je već rečeno, knjigovodstvo je mehanizam praćenja poslovnih događaja. Do sada su objašnjene metode kako se prate poslovni događaji (knjigovodstvo) i svrha praćenja poslovnih događaja (izvješćivanje). Sljedeće poglavlje prikazuje mehanizam, odnosno šifarnik po kojemu se prate poslovni događaji.

2.2. KONTNI PLAN

Da bi se pratili poslovni događaji, uspoređivali poslovni događaji i na kraju izvješćivali kako poslovni događaji utječu na banku kroz bilancu, račun dobiti i gubitka te protok novca, potrebno je imati jedinstveni mehanizam kako bilježiti poslovne događaje.

Knjigovodstvo se temelji na dvojnome knjigovodstvu, odnosno svaka se transakcija bilježi dva puta i ima svoju dugovnu i potražnu stranu. Kako bi banka mogla pratiti pojedine transakcije i radi lakšega uspoređivanja pojedinih transakcija, razvijen je kontni plan za banke. U slučaju Hrvatske, kontni plan je propisala Hrvatska narodna banka. Banka može za interne potrebe propisivati analitičke račune u okviru jedinstvenih računa koje je propisala Hrvatska narodna banka. To znači da su određena konta propisana od strane središnje banke, dok se daljnja razrada kontnoga plana na manje dijelove mora odvijati u banci samoj. Sjetite se da se unutar organizacijske jedinice računovodstva nalazi i dio koji se bavi razvijanjem računovodstvenih politika. Ova se poslovna jedinica također bavi i razradom kontnoga plana.

Definicija: Kontni plan predstavlja šifarnik putem kojega se prati stanje određenih vrijednosti unutar bilance i izvanbilance banke. To znači da svaka transakcija ima jasno određenu šifru pod kojom će neka transakcija biti zabilježena.

Sva konta/računi koja su potrebna za evidentiranje poslovnoga događaja nalaze se u kontnom planu. U Hrvatskoj je kontni plan za banke organizacijsko-pravni instrument računovodstva i predstavlja sustavan popis naziva, šifara i sadržaja utvrđenih razreda/klasa koje se zasnivaju na dekadnom sustavu (deset razreda konta od 0 do 9).

Iako zakoni o računovodstvu pojedinih država obično daju slobodu glede rasporeda konta u kontnom planu, valja pripomenuti da je kontni plan za banke učinjen na jedinstven način za sve banke, a sukladno standardima Međunarodnoga monetarnog fonda za vođenje monetarne statistike. Svrha jedinstvenoga kontnog plana za banke je uspostava jedinstvene metodologije, odnosno stvaranje jednoga zajedničkog nazivnika kako bi središnja banka mogla uspoređivati banke i provoditi kontrolu nad bankama. Detaljni kontni plan prikazan je u Pravitku o kontnome planu.

S obzirom na to da je kontni plan šifarnik, određeni elementi toga šifarnika su već zadani od strane regulatora. Kontni plan je podijeljen na razrede koji se obilježavaju od 0 do 9, svaki od pojedinih razreda se dalje razrađuje tako da konta počinju od 00 do 99, koji se onda dalje razrađuju na 000 do 999 sve do pete decimale. To znači da je regulator propisao što označuje konto 53428, a značenje toga konta isto je u svakoj banci u Hrvatskoj. Kroz usporedbu pojedinih konta kontrola je znatno olakšana.

S obzirom na to da je kontni plan šifarnik, prije same razrade značenja pojedinih šifara potrebno je upoznati neke pojmove koji su nezaobilazni kada je riječ o kontnom planu. Najosnovnija podjela konta je na:

- aktivu,
- pasivu,
- izvanbilancu.

Kontni plan također određuje da banke trebaju određena potraživanja i obveze prema klijentima klasificirati po institucionalnim sektorima. Postoje dva osnovna institucionalna sektora:

- rezidenti (nacionalna privreda),
- nerezidenti (strana privreda).

Rezidenti su sve institucionalne jedinice (fizičke ili pravne) čiji je ekonomski interes vezan za nacionalnu privredu (ukupna ekonomska aktivnost na ekonomskom teritoriju zemlje). Nerezidenti su sve institucionalne jedinice čija ekonomska pripadnost nije vezana za nacionalnu privredu.

Daljnja klasifikacija rezidenata provodi se na temelju njihove primarne funkcije i razvrstava se u sljedeće osnovne sektore nacionalne ekonomije:

- nefinancijske institucije (državna i ostala trgovačka društva),
- financijske institucije (Hrvatska narodna banka, banke, ostale bankovne institucije, Hrvatska banka za obnovu i razvitak, nebankovne financijske institucije i banke u stečaju),
- državne jedinice (Republika Hrvatska, republički fondovi, lokalna uprava, lokalni fondovi),
- neprofitne institucije koje opslužuju stanovništvo,
- stanovništvo.

Razvrstavanje nerezidenata:

- strane financijske institucije,
- strane države (vlade),
- strane pravne osobe,
- strane fizičke osobe,
- strane neprofitne institucije.

Osim podjele po sektoru, u kontnom je planu jasno zastupljena ročnost - sukladno točki 35. MRS-a 30 - dospijeca potraživanja i obveza banke mogu se izraziti kao:

- preostalo razdoblje od datuma bilance do datuma otplate, to jest dospijeca,
- prvobitno razdoblje od datuma zaključenja ugovora do datuma dospijeca,
- preostalo razdoblje do idućeg datuma kada se mogu promijeniti kamatne stope.

U skladu s podjelom po ročnosti, kontni plan može pokazivati ugovorenu ročnost ili preostalu ročnost. Kontni plan u Hrvatskoj pokazuje ugovorenu ročnost. To znači da se stavka bilance knjiži na određeni konto koji u svojem nazivu odražava očekivano trajanje stavke bilance. Tako postoji točno određeni konto za depozite koji su ugovoreni na godinu dana. Iako vrijeme prolazi i depozit se približava isteku, u knjigovodstvu će taj depozit ostati na kontu „depozit u trajanju godinu dana“ jer je godina dana ugovorena ročnost.

Na propisanim računima kontnog plana nedospjela potraživanja i obveze iskazuju se prema ugovorenim (izvornim) rokovima dospijea. Nakon isteka ugovorena roka dospijea, nenaplaćena potraživanja, odnosno nepodmirene obveze, prenose se na račune dospjelih potraživanja, odnosno obveza.

Radi praćenja i analize imovine te obveze po ostalim ročnim obilježjima, banka je dužna iz baze podataka osigurati informacije o preostalim rokovima do dospijea potraživanja i obveza, odnosno proteklim rokovima za dospjela nenaplaćena potraživanja (starost potraživanja).

Primjer: Što znači konto 53112 **u svakoj banci u Hrvatskoj**? Svaka od znamenaka u ovome kontu nešto govori o toj stavci bilance. Prva znamenka 5 označuje plasmane, znači da je riječ o aktivu. Druga znamenka 3 znači da je riječ o plasmanu koji je depozit u valutnoj klauzuli. Treća znamenka 1 govori da je riječ o plasmanu prema financijskoj instituciji. Četvrta znamenka 1 odnosi se na financijsku instituciju, tj. da je riječ o banci. Peta znamenka je ročnost, a broj 2 označuje plasmane s originalnom ročnosti od 3 do 12 mjeseci.

5- plasmani u kredite, depozite i financijski lizing

53 - depoziti s valutnom klauzulom

531 - depoziti s valutnom klauzulom kod financijskih institucija

5311 - depoziti s valutnom klauzulom kod banaka

53112 - depoziti s ugovorenim rokom dospijea od 3 do 12 mjeseci.

Objašnjenje: Kada regulator uđe u bilo koju banku u Hrvatskoj i postavi pitanje: „Koliko je stanje plasiranih depozita s valutnom klauzulom u bankama, s time da je originalna ročnost depozita od 3 do 12 mjeseci?“, regulator može postaviti identično pitanje: „Koja je stanje konta 53112?“ Konto 53112 ima značenje za svoju šifru, odnosno označuje koliko banka ima plasiranih depozita s valutnom klauzulom kod drugih banaka koji su imali originalnu ročnost od 3 do 12 mjeseci.

Kao što se vidjelo iz primjera, svaki kontni plan ima svoju logiku i za svakoga bankara je bitno naučiti tu istu logiku kako bi mogao razumjeti informacije koje dobiva od računovodstva i kako bi mogao postavljati pitanja.

U ovome poglavlju detaljno će se obraditi cijeli kontni plan i kako je on osmišljen u Hrvatskoj. Treba naglasiti da kontni plan ovisi od regulatora do regulatora koji propisuju ponašanje banaka u svojim državama. Kontni plan, također, nije fiksni i podložan je promjenama. Zato razredi koji će biti navedeni u ovome poglavlju

služe kao indikator jedne metodologije i kako je to jedan regulator riješio. Svaki novi bankar na svojem radnom mjestu treba upoznati kontni plan koji je propisao njegov regulator.

RAZRED 0 – Materijalna i nematerijalna imovina, trajna ulaganja i otkupljene vlastite dionice

Na pojedinim skupinama računa ovoga razreda iskazuje se dugotrajna materijalna i nematerijalna imovina u uporabi i pripremi, predujmovi za materijalnu i nematerijalnu imovinu u pripremi, ulaganja u povezana trgovačka društva, kratkotrajna materijalna imovina, materijalna imovina preuzeta u zamjenu za nenaplaćena potraživanja, potraživanja za upisani a neuplaćeni kapital i otkupljene vlastite dionice.

Na računima 000 do 005 iskazuje se materijalna imovina po trošku ulaganja, ispravak vrijednosti, ispravak vrijednosti, odnosno vrijednosno usklađivanje i akumulirana amortizacija, tako da stanje osnovnog računa predstavlja fer vrijednost nekretnina, postrojenja i opreme na dan bilance. Pod troškom ulaganja podrazumijeva se troškovi pribavljanja dugotrajne materijalne imovine u smislu MRS-a 16. Svota akumulirane amortizacije i vrijednosnog usklađivanja dugotrajne imovine utvrđuje se na temelju računovodstvene politike banke, sukladno MRS-u 16 i MRS-u 36.

Na računima 05 iskazuju se ulaganja u dionice s pravom glasa i poslovni udjeli u trgovačkim društvima u kojima se stječe više od 50% vlasništva te se time ostvaruje kontrola nad društvom. Banka ih vrjednuje i prikazuje u financijskim izvješćima, sukladno MRS-u 27. Na računima skupine 06 iskazuju se zalihe ostale materijalne imovine. Na računima skupine 09 iskazuje se trošak ulaganja nastao kod otkupa vlastitih dionica.

RAZRED 1 – Novčana sredstva, plemeniti metali, tekuća potraživanja i interni odnosi

Na pojedinim skupinama računa ovoga razreda iskazuju se novčana sredstva, čekovi, plemeniti i slični metali, potraživanja na osnovi kamata i provizija u domaćoj i stranoj valuti, ostala potraživanja u domaćoj i stranoj valuti, sredstva u obračunu, interni odnosi između organizacijskih dijelova banke i plaćeni troškovi budućeg razdoblja.

Na računima skupine 100 iskazuju se novčana sredstva na računima platnog prometa koji se odvijaju putem HSVP-a i NKS-a. Na računima skupine 101 iskazuje se stanje gotovog novca u kunama u blagajni (trezor i operativne blagajne). Na računima skupine 11, 12 i 13 iskazuju se nedospjela i dospjela potraživanja na osnovi kamatnih i nekamatnih prihoda obračunatih po plasmanima klijentima raspoređenim u rizičnu skupinu A.

Potraživanja po kamati vode se po instrumentima po kojima se ostvaruje prihod, a raščlanjuju se na dospjela i nedospjela (na šestome mjestu imaju oznaku dospjelosti – nedospjela kamata ima 0 i dospjela kamata 7) te račune ispravka vrijednosti (kad klijent mijenja rizičnu skupinu u B).

Potraživanja po istim prihodima od dužnika koji su raspoređeni u rizičnu skupinu B i C, ne knjiže se na računima skupine 11, 12 ili 13, niti u prihode nego na račune izvanbilančne evidencije. Budući da nisu knjiženi u prihode, za njih se rezerve ne računaju. Tek po naplati od klijenata iz skupine B i C knjiži se u prihode i istovremeno se isknjižava potraživanje u izvanbilančnoj evidenciji.

RAZRED 2 – Tekuće obveze i interni odnosi

Na pojedinim skupinama računa ovoga razreda iskazuju se obveze: za plaće i druge troškove osoblja, za poreze, obveze na osnovi kamatnih i nekamatnih troškova, ostale obveze iz poslovanja, sredstva u obračunu, obveze iz unutarnjih odnosa organizacijskih dijelova banke te odgođeno plaćanje troškova i prihodi budućega razdoblja.

Obveze po kamati knjiže se na skupinama računa 21, 22 i 23:

- skupina 21 – obveze na osnovi kamatnih i nekamatnih troškova uz valutnu klauzulu,
- skupina 22 – obveze na osnovi kamatnih i nekamatnih troškova u domaćoj valuti,
- skupina 23 – obveze na osnovi kamatnih i nekamatnih troškova u devizama.

Skupina računa 21, 22 i 23 na šestom mjestu ima oznaku dospjelosti – nedospjela kamata ima 0, a dospjela kamata 7.

Sva nedospjela kamata dnevno se obračunava i knjiži na skupini računa 21, 22 i 23, a na dan dospijeca, koje može biti mjesečno, tromjesečno, polugodišnje ili godišnje, preknjižava na račune depozita komitenata, na račun obveze za isplatu kamate i provizije u kunama i devizama.

Na računu skupine 28 iskazuju se rezerviranja za identificirane gubitke po preuzetom izvanbilančnim potencijalnim obvezama i pokrenute sudske sporove protiv banke koje banka utvrdi sukladno MRS-u 37, rezerviranja za mirovine i druge obveze prema zaposlenicima sukladno MRS-u 19 te rezerviranja za poreze i doprinose sukladno MRS-u 12.

RAZRED 3 – Devizna sredstva

Na računima se iskazuje stanje stranih sredstava plaćanja (devize, strana gotovina, čekovi i ostali novčani instrumenti), potraživanja u devizama za obavljena pla-

čanja po izdanim garancijama, dani devizni depoziti i krediti, plasmani u dužničke i vlasničke vrijednosne papire u devizama te fer vrijednost derivatne financijske imovine u devizama.

Na računima skupine 30 iskazuje se efektivni strani novac, čekovi i ostali novčani instrumenti koji glase na stranu valutu i mogu se unovčiti. Na računima skupine 31 iskazuju se devizna sredstva banaka kod inozemnih (310) i domaćih banaka (311). Na računima skupine 32 iskazuju se potraživanja po izvršenim plaćanjima po garancijama i drugim jamstvima u devizama.

Na računu 33100 iskazuju se devizni depoziti kod HNB na osnovi obvezne rezerve u stranoj valuti. Na računima ostalih sektora evidentiraju se oročeni depoziti. Na računima skupine 34 iskazuju se devizni krediti, ovisno o sektorskoj pripadnosti korisnika, a unutar toga prema ugovorenim rokovima dospijeca i drugim obilježjima (predumovi, dospjeli krediti i ispravak vrijednosti). Na računima 34xx3 (treća i četvrta znamenka označuje podsektor) iskazuju se predumovi po deviznim kreditima. Na računima 34xx7 iskazuju se potraživanja na osnovi dospjelih deviznih kredita dok se na računima 34xx8 iskazuju iskorišteni okvirni krediti u stranoj valuti.

Sukladno Odluci o klasifikaciji plasmana i potencijalnih obveza banaka, svaka banka donosi svoj opći akt kojim se utvrđuju kriteriji raspoređivanja clijenata u rizične skupine. Razlikuju se tri kategorije rizičnih skupina clijenata (A, B i C) koje su opisane u razredu 5.

Na računima 34xx9 iskazuje se ispravak vrijednosti zbog vrijednosnog usklađenja deviznih kredita za pokriće identificiranih potencijalnih gubitaka po deviznim kreditima. Stanje ovih računa umanjuje sumu bilance. Svota formiranog ispravka vrijednosti po plasmanima rizične skupine B i C knjiži se potražno dok je protustavka na računima 64700 i 64701 – nominalna svota gubitka i diskont očekivanih budućih naplata. Ako je u istoj kalendarskoj godini napravljen trošak rezerviranja i dogodi se da treba ukinuti rezerviranje zbog naplate ili smanjenja rizičnosti. Prethodno opisani raspored znamenaka i postupak knjiženja po računima skupine 34 analogan je rasporedu znamenaka skupine 50 - kunski krediti i 51 - krediti s valutnom klauzulom.

Na računima skupine 35 iskazuju se plasmani banke u vrijednosne papire, odnosno vrijednosni papiri namijenjeni trgovanju, a ne iskazuju se na računima glavne knjige po ročnosti jer bi trebali biti prodani najkasnije u roku od jedne godine od dana kupnje. Knjiže se po trošku ulaganja (nabave) uključujući brokerske provizije i druge financijske troškove koji su povezani s kupnjom i prodajom vrijednosnih papira. Vrijednost im se dnevno usklađuje na fer vrijednost na bazi definiranih tržišnih parametara. Raspoređeni su po kriteriju sektorske pripadnosti izdavatelja instrumenta i vrstama instrumenta.

Na računima skupine 36 iskazuju se vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti u devizama koji su raspoloživi za prodaju. Vrednuju se po fer vrijednosti, ali se alternativno mogu vrjednovati i po amortizacijskom trošku ako nemaju kotiranu

cijenu. Na računima skupine 37 iskazuju se plasmani banke u vrijednosne papire u stranoj valuti koji se drže do dospelja. Iskazuju se po kriteriju sektorske pripadnosti i vrstama instrumenta, s tim da su računi raščlanjeni za iskazivanje nominalne svote instrumenta, premiju diskont, dospelje i ispravak vrijednosti. Na računima skupine 38 iskazuju se vrijednosni papiri u devizama koje je banka kupila izravno od izdavatelja, a nisu namijenjeni prodaji u kratkom roku.

Budući da se ugovorena vrijednost derivatnih financijskih instrumenata evidentira izvanbilančno na računima skupine 94 i 95, na računima skupine 39 iskazuje se fer vrijednost derivatne imovine. Povećanje vrijednosti derivatne imovine knjiži se na teret skupine računa 39 i odobrenje računa 6432 – dobit/gubitak od trgovanja derivatima.

RAZRED 4 – Plasmani u vrijednosne papire i slične financijske instrumente

Na pojedinim skupinama računa razreda 4 iskazuju se plasmani banke u vrijednosne papire i slične financijske instrumente u domaćoj valuti i valutnoj klauzuli, a raspoređeni su kao:

- portfelj koji se drži radi trgovanja (eng. HFT held for trading), u koji banka ulaže s namjerom da se u kratkom roku (najkasnije u roku od jedne godine) kupljeni vrijednosni papiri prodaju i ostvari zarada na razlici u cijeni (profit se ostvaruje na temelju kratkoročnih fluktuacija u cijenama ili diler-skim maržama),
- portfelj koji je raspoloživ za prodaju (eng. AFS available for sale),
- portfelj s namjerom držanja do roka dospelja (eng. HTM held to maturity),
- dužnički vrijednosni papiri kupljeni izravno od izdavatelja, ako nisu namijenjeni prodaji u kratkom roku.

Vrijednosni papiri ili derivati koji su u posjedu banke mogu se knjižiti u:

knjigu trgovanja (eng. HFT held for trading) - instrumenti kojima banka aktivno trguje i nastoji špekulativnim i arbitražnim transakcijama profitirati;

Definicija: *U knjigu trgovanja (eng. trading book) ulaze financijski instrumenti kod kojih banka ima namjeru i sposobnost ne držati ih do dospelja, tj. očekuje i želi profitirati na razlici između nabavne i prodajne cijene.*

U knjizi trgovanja nalaze se:

- *svi vlasnički vrijednosni papiri, osim kada je riječ o strateškim investicijama banke,*
- *sve pozicije koje su zauzete sa svrhom zaštite (hedging) neke stavke u knjizi trgovanja,*

- *svi derivati, osim onih koji služe kao zaštita instrumenata, koji nisu raspoređeni u knjigu trgovanja.*

Definicija: *U knjigu investiranja (eng. banking book) ulaze svi financijski instrumenti s kojima banka nema namjeru aktivno trgovati i koje banka planira držati do dospijeca ili ih prodati nakon određenoga razdoblja držanja. U knjigu investiranja ulaze svi vlasnički vrijednosni papiri koji predstavljaju strateške investicije banke.*

Knjiga investiranja koja ima tri različita portfelja:

AFS (eng. available for sale): *instrumenti koje je banka kupila, ne planira s njima aktivno trgovati i možda ih u budućnosti proda,*

HTM (eng. held till maturity): *instrumenti koje banka planira držati do dospijeca,*

L&R (eng. loans and receivables): *instrumenti koji nemaju jasno određeno tržište i banka im ne može odrediti cijenu, pa ih knjiži po nominalnoj vrijednosti.*

RAZRED 5 – Plasmani u kredite, depozite i financijski lizing

Na pojedinim skupinama računa ovoga razreda iskazuju se dani kunski krediti i krediti nominirani u stranoj valuti, a plativi u kunama (kredit uz valutnu klauzulu). Krediti, depoziti i druga nedospjela potraživanja iskazuju se prema sektorskoj pripadnosti korisnika i prema ugovorenim (izvornim) rokovima dospijeca. Na računima skupine 50 iskazuju se kunski krediti, a na skupini 51 krediti uz valutnu klauzulu. Razlikuju se kunski kredit s:

- **jednosmjernom valutnom klauzulom** – kredit se knjiži na računu kunskoga kredita, a istovremeno se izvanbilančno uknjižuje u valuti kupljena trading call opcija u skupini računa 94112. Dnevno se radi revalorizacija nedospjela kredita koja se iskazuje u bilanci kao derivatna financijska imovina na skupini računa 49. Klijenta se poziva na plaćanje po ugovorenu tečaju, odnosno zaštićenu tečaju, povoljnijem tečaju za banku;
- **dvosmjernom valutnom klauzulom** – kredit se do dospijeca vodi u valuti, a nakon toga u kunskoj protuvrijednosti po ugovorenu tečaju.

Raspored znamenaka i način formiranja posebnih rezervi analogan je postupku opisanom u skupini 34 - devizni krediti.

Plasmani banke evidentiraju se u knjigovodstvu banke prema ročnosti i sektoru, u klasi 3,4 i 5. U kratkoročne plasmane ubrajaju se plasmani s rokom vraćanja do jedne godine, dok u dugoročne plasmane ulaze svi plasmani čiji je rok vraćanja duži od godine dana. Ova podjela ročnosti plasmana je odličan primjer različitih

metodologija unutar banke. Po računovodstvenoj metodologiji, kratkoročni plasmani su do godine dana, a dugoročni su svi ostali. U poglavlju o kreditima vidi se podjela na kratkoročne, srednjoročne i dugoročne. Različita podjela ročnosti plasmana odraz je različitih metodologija koje su nastale iz poslovnih potreba.

Kako se odobreni dugoročni krediti ne rabe jednokratno, oni bi se u pravilu trebali u knjigovodstvu knjižiti na račune «predujmovi po dugoročnim kreditima», gdje se evidentiraju sve isplate do ugovorena roka i svote korištenja kredita. Po iskorištenju kredit se preknjižava na račun kredita prema ugovorenoj ročnosti dospjeća kredita (više od 1 do 2 godine, 2 do 3 godine i više od 3 godine).

Dospjela potraživanja (dospjele rate) po dugoročnim i kratkoročnim kreditima vode se na posebnim analitičkim računima «dospjeli krediti» u okviru računa skupine 34, 50, i 51.

Budući da su plasmani najznačajniji dio bilance, kvaliteta aktive predstavlja jedan od najznačajnijih elemenata stabilnosti banke. Zbog djelomične ili potpune nenaplativosti po kreditima, kamatama i drugim oblicima plasmana neizbježno je da banka u svom redovitom poslovanju trpi gubitke zbog loših plasmana. Odluka o raspoređivanju rizične aktive i odgovarajućih izvanbilančnih stavaka donijeta je radi osiguranja sigurnoga i stabilnoga poslovanja banke, kako bi se pravovremeno prepoznala i utvrdila rizičnost u poslovanju, procijenila njihova visina te stvorila rezerva u slučaju da stvarno nastane procijenjeni rizik. U ovisnosti od stupnja naplativosti aktive i odgovarajućih izvanbilančnih stavaka (garancije, avali), banka svoja potraživanja raspoređuje u rizične skupine A, B, C (MRS 39 – Financijski instrumenti – priznavanje i mjerenje).

Raspoređivanje plasmana u rizične skupine od A do C obavlja se prema:

- dužnikovoj kreditnoj sposobnosti,
- dužnikovoj urednosti u podmirivanju obveza,
- kvaliteti instrumenata osiguranja tražbina banke.

U skupinu A, potpuno nadoknadivi plasmani, raspoređuju se potraživanja dužnika koji podmiruju svoje obveze u roku dospjeća ili iznimno sa zakašnjenjem do broja dana koje dozvoljava regulator. Za ova potraživanja ne izračunavaju se specifične rezervacije.

U skupinu B, djelomično nadoknadivi plasmani, raspoređuju se potraživanja od dužnika koji kasne u podmirivanju svojih obveza do broja dana koje je odredio regulator. Na temelju raspoređivanja bilančnih i izvanbilančnih stavaka, potencijalni gubici se izračunavaju kao:

- dio gubitaka koji se sastoji od razlike između knjigovodstvene svote plasmana i očekivanih budućih naplata,
- dio gubitka koji se sastoji od diskonta nastalog svođenjem očekivanih budućih naplata na njihovu sadašnju vrijednost.

U skupinu C potpuno nenadoknadivi plasmani, raspoređuju se komitenti za koje se procjenjuje da su 100% nenaplativi ili su naplativi u neznatnoj svoti koja ne prelazi 10% ugovorene svote plasmana. U ovu se skupinu raspoređuju potraživanja od dužnika koji su u stečaju, potraživanja u sudskom sporu, potraživanja za koje banke procijeni da neće biti naplaćena.

Unutar svake od navedenih rizičnih skupina klijenti se svrstavaju u podskupine kako bi se dobila što kvalitetnija razrada rizika pojedinih kategorija komitenata.

U razredu 5 su i skupine 52 depoziti, 53 - depoziti s valutnom klauzulom, skupina 54 - potraživanja po izvršenim plaćanjima po garancijama, skupina 55 - akceptni krediti (akceptirane mjenice), skupina 56 - repo i prekonoćni krediti u kunama, skupina 57 - repo i prekonoćni krediti u valutnoj klauzuli i skupina 58 i 59 za financijski najam (lizing) u kunama i s valutnom klauzulom.

Primjer: Kredit odobren klijentu A rizične skupine

Banka je odobrila i doznačila *poduzeću kredit na rok od 5 godina od 20,000.000kn. Otplata je u 10 rata. Odobreni kredit je iskorišten te se stavlja u otplatu. Interkalarna kamata je 50.000kn i dospjele su za naplatu. Banka radi raspored rate. Poduzeće je platilo prvu ratu i interkalarnu kamatu. Kontiranje i knjiženje:*

R. br.	Opis	Svota	Račun duguje potražuje	
1.	Doznaka kredita poduzeću	20,000.000,00	50xx3	100
2.	Stavljanje kredita u otplatu	20,000.000,00	50xx6	50xx3
3.	Obračun interkalarne kamate	50.000,00	12xx0	660
4.	Raspored rate o dospjeću	2,000.000,00	50xx7	50xx6
5.	Poduzeće plaća ratu i kamatu	2,050.000,00	100	
	-uplata rate	2,000.000,00		50xx7
	-uplata kamate	50.000,00		12xx0

Primjer: Kredit odobren klijentu B rizične skupine

Banka je odobrila i doznala poduzeću kredit na rok od 5 godina od 20.000.000 kn. Otplata je u 10 rata. Odobreni kredit je iskorišten te se stavlja u otplatu. Interkalarna kamata je 51.000 kn i dospjela je na naplatu. Banka radi raspored rate. Poduzeće je platilo interkalarnu kamatu sa zakašnjenjem.

Kontiranje i knjiženje

R. br.	Opis	Svota	Račun duguje potražuje	
1.	Doznaka kredita poduzeću	20.000.000,00	50xx3	100
2.	Stavljanje kredita u otplatu	20.000.000,00	50xx6	50xx3
3.	Obračun interkalarne kamate	51.000,00	96200	9920
4.	Obračun rezervi na kredit	10.000.000,00	6470	50xx9
5.	Raspored rate o dospijeću	2.000.000,00	50xx7	50xx6
6.	Poduzeće plaća ratu i kamatu	51.000,00	100	6600
7.	Isknjiženje izvanb. kamate		9920	96200

U drugom primjeru, iako je plasman nominalno u istoj svoti, u računu dobiti i gubitka vidi se 10.000.000 troška rezerviranja, a kamata je ušla u prihode nakon naplate.

RAZRED 6 – Rashodi i prihodi i financijski rezultat poslovanja

Na pojedinim skupinama računa razreda 6 iskazuju se rashodi i prihodi te raspored rezultata poslovanja. Prema odredbama regulatora, banka izrađuje račun dobiti i gubitka te obavlja raspodjelu dobiti sukladno važećim zakonskim propisima. Račun dobiti ili gubitka utvrđuje se na temelju knjigovodstvene evidencije rashoda i prihoda. Prihodi banke knjiže se samo na potražnu stranu, a rashodi na dugovnu stranu.

Na računima skupine 60 do 63 iskazuju se kamatni i nekamatni troškovi, uključujući tečajne razlike na obveze na osnovi pasivne kamate izražene u stranoj valuti (uključujući i valutnu klauzulu), opći administrativni i ostali troškovi.

Na osnovnim računima skupine 64 iskazuju se prihodi/troškovi na neto osnovi koji proizlaze iz tečajnih razlika koje se odnose na glavnice potraživanja i obveza (uključujući i valutnu klauzulu), transakcije s vrijednosnim papirima u trgovačkom portfelju i vrijednosno usklađivanje imovine, troškovi rezerviranja za identificirane i neidentificirane gubitke po kreditima, depozitima, vrijednosnim papirima i potencijalnim obvezama.

Na računima skupine 65 do 68 iskazuju se prihodi od ulaganja u vlasničke vrijednosne papire i udjele, kamatni i nekamatni prihodi te ostali prihodi. Na računima skupine 69 iskazuju se financijski rezultat poslovanja banke,

- prihodi od kamata i troškovi kamata obrađeni su s depozitima odnosno kreditima,
- prihodi od provizija.

Za obavljene usluge banka obračunava i naplaćuje proviziju koju banka knjiži na računima 67xx – neamatni prihodi. Provizija/naknada za obavljene poslove na blagajni banke (uplate i isplate) naplaćuje se u gotovini i knjiži izravno u korist računa 67xx. Sukladno Odluci o klasifikaciji plasmana i potencijalnih obveza banaka, provizije ili naknade priznaju se u račun dobiti ili gubitka po načelu fakturirane realizacije. Ako se ova potraživanja ne naplate u određenome broju dana od dana dospijeca, provodi se ispravak vrijednosti u 100% svoti (na teret računa 64750 i u korist računa 1159, 1259 ili 1359) te se klijenti raspoređuju iz rizične skupine A u rizičnu skupinu C.

Sukladno MRS-u 18, priznavanje prihoda - naplaćena jednokratna provizija po danim plasmanima treba se razgraničiti prema vijeku trajanja kredita. Takva jednokratna provizija smatra se kamatnim prihodom, čini efektivnu kamatnu stopu – EKS i knjiži se na račune 66xx.

Primjer:. Banka je odobrila kredit na 5 godina poduzeću T d. d. i obračunala jednokratnu proviziju od 10.000 kn. Poduzeće je platilo jednokratnu proviziju. Građanin A. A., štediša banke, oglašava nevažećom izgubljenju štednu knjižicu i uplaćuje naknadu od 30,00 kn.

Kontiranje i knjiženje

R. br.	Opis	Svota	Račun duguje potražuje	
1.	Obračun provizije poduzeću "T"d.d.	10.000,00	12010	2900
1a.	Uplata jednokratne naknade	10.000,00	100	12010
1b.	Mjesečno priznavanje prihoda (10.000:60 mjeseci)	166,66	2900	66010
2.	Uplata naknade po tarifi banke	30,00	101	674

Troškovi materijala i slični troškovi knjiže se na temelju primljenog računa koji je likvidiran od službe koja je ugovorila posao ili nabavku na teret odgovarajućeg računa troška, a u korist računa 240-Obveze prema dobavljačima.

Primjer:. *Primljen račun za utrošenu vodu od 1.000 kuna. Račun je plaćen virman-skim nalogom.*

Kontiranje i knjiženje

R. br.	Opis	Svota	Račun duguje	Račun potražuje
1.	Primljen račun za vodu	1.000,00	623	2400
2.	Plaćanje sa žiro računa	1.000,00	2400	1000

Tečajna lista

Poslovne banke formiraju svoje tečajne liste koje rabe kod dnevnih knjiženja poslovnih transakcija. Poslovna politika banke određuje hoće li se svođenje na srednji tečaj tečajne liste HNB-a raditi dnevno, po završetku dnevnog knjiženja ili na kraju mjeseca. Preračun u kunsku protuvrijednost svih zatečenih stanja u originalnim valutama po svim deviznim računima i knjiženje na srednji tečaj HNB-a predstavlja obračun tečajnih razlika (pozitivne ili negativne tečajne razlike). Sukladno poslovnim ugovorima, tečajna revalorizacija može biti i po tečajnoj listi banke.

Obračun tečajnih razlika

Primjer:.

Gradanin N. N. polaže svotu od 500 eura na štednu knjižicu. Srednji tečaj je 7,62 HRK = 1 EUR. Gradanin C. C. podiže 200 USD sa štedne knjižice u kunama. Srednji tečaj je 7,03 HRK = 1 USD. Kupovni tečaj je 6,95 HRK = 1 USD

Kontiranje i knjiženje

R. br.	Opis	Svota	Račun duguje	Račun potražuje
1.	Polog na štednju po viđenju	3.610,00	3000	7141
2.	Isplata sa štednje u Kn (sred.teč.)	1406,00	7141	
	-ispl. iz blagajne (kupovni tečaj)	1390,00		101
	-tečajna razlika (marža)	16,00		6431

Na osnovnim računima skupine 607, 618, 640, 641, 667 i 677 iskazuju se troškovi i prihodi na neto osnovi, nastali kao rezultat negativnih ili pozitivnih tečajnih

razlika. Na spomenutim računima iskazuju se tečajne razlike koje nastaju zbog svođenja glavnica deviznih pozicija bilance na kunsku protuvrijednost po aktualnom srednjem tečaju (razlika između srednjeg tečaja na dan transakcije i srednjeg tečaja na dan bilance). Na svim računima tečajnih razlika knjiže se kako negativne tako i pozitivne tečajne razlike. Tako dugovni prometi računa tečajnih razlika odražavaju negativne tečajne razlike, potražni promet znači pozitivne tečajne razlike, a stanje računa neto učinak tečajnih razlika.

Primjer:

Banka ima u aktivu dugoročne devizne kredite od 100.000 eura i kunskoj protuvrijednosti od 762.000 kuna, potraživanje po deviznoj kamati od 15.000 eura, u kunskoj protuvrijednosti od 111.300 kuna, kredite uz valutnu klauzulu od 60.000 eura, u kunskoj protuvrijednosti od 457.200 kuna. U pasivi ima devizne račune poduzeća od 30.000 dolara u kunskoj protuvrijednosti od 211.000 kuna i štednih uloga građana od 40.000 dolara u kunskoj protuvrijednosti od 304.800 kn.

Srednji tečaj za EUR s tečajne liste HNB-a na kraju dana je 7,60.

Srednji tečaj za USD s tečajne liste HNB-a na kraju dana je 7,02.

Vrsta deviznog računa	Iznos u valuti	Bilanca-kunska protuvrijednost	Kunska protuv. po tečaju NBH	Tečajna razlika
Dev.dug.kredit	100.000 EUR	762.000,00	760.000,00	-2.000,00
Kred.val.klauz.	60.000 EUR	457.200,00	456.000,00	-1.200,00
Potr.po kamati	15.000 EUR	111.300,00	114.000,00	2.700,00
Dev.rač.poduz.	30.000 USD	211.000,00	210.600,00	400,00
Šted.ulozu građ	40.000 EUR	304.800,00	304.000,00	800,00

Kontiranje i knjiženje

R. br.	Opis	Svota	Račun duguje	Račun potražuje
1.	Obr. teč. razl. po dev. kreditu	2.000,00	640	34xxx
2.	Obr. teč. razl. kreditu val.klauz.	1.200,00	641	51xxx
3.	Obr. teč. razl. po kamati	2.700,00	13xxx	6670
4.	Obračun teč.razl. po dev. rač.	400,00	70xx	640
5.	Obračun teč.razl. po šted. uloz.	800,00	7141	640

Nakon ovih knjiženja u računu dobiti imamo učinak pozitivnih tečajnih razlika od 700,00 kn.

RAZRED 7 - Obveze u devizama

Na pojedinim skupinama računa ovoga razreda iskazuju se devizne obveze banke na osnovi redovitih i posebnih deviznih računa, štednih uloga u devizama, deviznih depozita i kredita, emitiranih dužničkih vrijednosnih papira te derivatnih

financijskih instrumenata. Primljeni oročeni devizni depoziti i krediti iskazuju se na odgovarajućim računima prema ugovorenim rokovima dospijeća.

Devizno poslovanje u bankama obavlja se u skladu sa Zakonom o deviznom poslovanju. Platni promet s inozemstvom obavlja se putem banaka koje je Hrvatska narodna banka ovlastila za taj posao. Naime, poslove platnog prometa s inozemstvom, kreditne poslove s inozemstvom, devizno-valutne i mjenjačke poslove u zemlji obavljaju banke koje udovoljavaju propisanim uvjetima za obavljanje tih poslova. Banke ovlaštene za poslove s inozemstvom imaju devizne račune otvorene kod inozemnih banaka. Devize na računima služe za plaćanje u inozemstvu po nalogu komitenata, odnosno banke. Po naplatama u devizama iz inozemstva na osnovi izvoza robe i usluga, banke odobravaju redovite i posebne devizne račune klijenata, s kojih se obavljaju plaćanja u inozemstvu ili s kojih banka obavlja otkup deviza po ugovorenu tečaju. Ako komitent nema dovoljno deviznih sredstava na svom računu, može obaviti kupovinu deviza po dogovorenu prodajnom tečaju, pri čemu banka odobrava njegov devizni račun. Devizna sredstva i plasmani evidentiraju se u razredu 3, a izvori deviznih sredstava evidentiraju se u razredu 7 kontnoga plana.

RAZRED 8 - Obveze u domaćoj valuti

Na pojedinim skupinama računa ovoga razreda iskazuju se obveze banke u domaćoj valuti na osnovi primljenih depozita i kredita, emitiranih dužničkih vrijednosnih papira te derivativnih financijskih instrumenata. Primljeni depoziti i krediti vode se po izvornoj, ugovorenoj ročnosti. Kao i kod kredita, uz valutnu klauzulu ugovaraju se i depoziti uz valutnu klauzulu.

Izvori kratkoročnih sredstava

Izvore kratkoročnih sredstava najvećim dijelom čine sredstva na žiro-računima koji se vode u banci. Kratkoročne izvore sredstava čine i štedni depoziti po viđenju te kratkoročno oročeni depoziti i primljeni kratkoročni krediti.

Primjer: Tekući računi građana, oročenja, primljeni kredit

Građanin A. je na blagajni uplatio na svoj tekući račun svotu od 1.000 kn.

Poduzeće je doznačilo plaće za svoje radnike – svotu od 25.000 kn.

Građanin B. B. je sa svoga tekućeg računa podigao gotovinu u svoti od 500 kn.

Poduzeće B. B. je oročilo na 15 dana 1,000.000kn uz kamatnu stopu od 11% godišnje. Obračunata kamata je 4.500kn.

Druga je banka odobrila kredit banci u svoti od 40,000.000kn na rok od 3 mjeseca. Kamata je 1,000.000kn. Banka vraća kredit o dospeljeću i plaća kamatu.

Kontiranje i knjiženje:

R. br.	Opis	Svota	Račun duguje	Račun potražuje
1.	Uplata gotovine na tekući račun	1.000,00	101	80404
2.	Doznaka poduzeća za plaće	25.000,00	100	80404
3.	Isplata gotovine sa TRG-a	500,00	80404	101
4.	Uplata oročenja poduzeća D.D.	1,000.000,00	100	83010
5.	Obračun kamate	4.500,00	60014	22014
6.	Doznaka kamate poduzeću	4.500,00	22014	100
6a.	Doznaka oročenja poduzeću	1,000.000,00	83010	100
7.	Primljena sredstva po kreditu	40,000.000,00	100	84110
8.	Obračun kamate	1,000.000,00	60110	22110
9.	Banka vraća kredit:	10,000.000,00	84110	100
	- kamatu	1,000.000,00	2211	100

Primjer: Oročeni depoziti

Građanin ugovara oročenje na dvije godine bez određene namjene svotu od 30.000 kn. Sredstva od 10.000 kn prenose se sa štednog uloga po viđenju, dok ostatak uplaćuje u gotovini. Kamata se isplaćuje istekom roka oročenja zajedno s depozitom odobrenjem štednog uloga po viđenju. Obračunata kamata je 5.000 kn.

Kontiranje i knjiženje:

R. br.	Opis	Svota	Račun duguje	Račun potražuje
1.	Prijenos sredstava sa štednog uloga po viđenju	10.000,00	81400	83404
2.	Uplata gotovine	20.000,00	101	83404
3.	Obračun kamata (pripis oročenom ulogu)	5.000,00	60404	83404
4.	Prijenos na štedni ulog po viđenju	35.000,00	83404	81400

Dugoročni depoziti

Dugoročne depozite banke primaju i vode u skladu s propisima koje je odredio regulator. Ovi depoziti mogu biti bez namjene ili s određenom namjenom, a rokovi oročavanja su više od 1 godine. Vode se prema izvornoj ročnosti: više od 1 do 2 godine, više od 2 do 3 godine i više od 3 godine.

RAZRED 9 - Kapital i izvanbilančni zapisi

Na računima skupine 90 iskazuje se nominalna vrijednost uplaćenih dionica. Ako se prilikom emisije dionice prodaju po višoj cijeni od nominalne, ta razlika predstavlja kapitalnu dobit. Vlastiti kapital (vlasnička glavnica) po svojoj biti predstavlja trajni i najkvalitetniji izvor sredstava nekoga trgovačkog društva. Banke su također trgovačka društva, a za njihovo osnivanje, određivanje obujma i vrste bankovnih poslova, odobrenje daje regulator. Vlastiti kapital ima presudno značenje i jedan je od indikatora uspješnosti poslovanja neke banke ili štedionice. Visina vlastitog kapitala banaka regulirana je posebno, te podzakonskim propisima kada je u pitanju dobivanje dopuštenja za obavljanje bankovnih poslova.

Definiranje kapitala prema Zakonu o bankama

Uobičajena podjela kapitala banaka u suvremenim zakonodavstvima je na:

- temeljni kapital,
- dopunski kapital.

U temeljni kapital uključuju se obične dionice, kapitalna dobit proizišao iz razlike između ostvarene prodajne i nominalne cijene dionica, akumulirana dobit i sredstva rezervi.

Dopunski kapital čine obveze banke na osnovi hibridnih i podređenih instrumenata nominiranih u kunama, devizama ili s valutnom klauzulom. Računi u ovoj skupini raspoređeni su prema sektorskoj pripadnosti vlasnika instrumenta i vrstama instrumenta (hibridni instrumenti i podređeni instrumenti dopunskog kapitala 1 i 2). Temeljni i dopunski kapital čine "jamstveni kapital". Sam naziv određuje njegovu svrhu. To je kapital kojim osnivači jamče deponentima i drugim osobama koje su povjerile novac banci.

Primjer: Prodaja dionica banke:

Poduzeće T d. d. kupilo je 100 dionica iz primarne emisije. Nominalna vrijednost za 1 dionicu je 100,00 kn, a prodajna 110,00 kn.

R. br.	Opis	Svota	Račun duguje potražuje	
1.	Uplata poduzeća za dionice	11.000,00	100	
	-nominalni iznos dionica	10.000,00		900
	-kapitalna dobit	1.000,00		901

Skupina 94 do 99 – izvanbilančna evidencija (zapisi)

Računi skupina 94 i 95 koriste se za izvanbilančnu evidenciju ugovorene vrijednosti derivatnih financijskih instrumenata, bez obzira na to drže li se radi trgovanja, ugrađenim derivatima ili se rabe kao instrument zaštite. Analitički su računi u skupini 94 aprotustavka, pasivni računi u skupini 95.

Računi skupina od 96 do 99 koriste se za izvanbilančnu evidenciju. Analitički računi koji se vode po klijentima raščlanjuju se u tri osnovne skupine:

- računi izvanbilančne imovine (računi od 960 do 964);
- računi potencijalnih obveza na osnovi kojih se banka izlaže poslovnom riziku, kao što su nepokriveni akreditivi, garancije i druga jamstva (računi skupine 97 i 98). Po ovim potencijalnim obvezama obavlja se klasifikacija kao po plasmanima te se obračunavaju i formiraju rezerve za potencijalne gubitke;
- računi ostalih izvanbilančnih aktivnosti banke, kao što su terminske transakcije kupoprodaje i zamjene i drugi poslovi (računi 999). Izvanbilančni zapisi predstavljaju samostalni dio glavne knjige. Stanje aktivnih i pasivnih izvanbilančnih zapisa mora biti uravnoteženo. Knjiženja u izvanbilančnoj evidenciji, isto kao u bilančnoj, provode se po načelima dvojnog knjigovodstva.

Za razliku od knjigovodstvene evidencije, na bilančnim računima koja odražava nastale promjene na imovini i obvezama, te prihodima i rashodima banke, u izvanbilančnoj evidenciji vode se potencijalne obveze, odnosno potraživanja koja mogu ali ne moraju nastati, kao, primjerice, garancije.

Bankama je svojstveno da obavljaju i različite poslove koji u trenutku nastanka nemaju učinak bilančne promjene, ali ih u budućnosti takve promjene mogu izazvati. To su, dakle, poslovi na temelju kojih nastaju moguće, tj. potencijalne obveze, odnosno potraživanja (primjerice, pri izdavanju garancije nastaje potencijalna obveza, a kada eventualno dođe do isplate po garanciji, pojavljuje se potraživanje - bilančna promjena). Ako nemaju te značajke, riječ je o stvarnim neutralnim bankovnim poslovima.

Primjer: Banka je poduzeću B rizičnosti dala platežnu garanciju od 80.000 kn. Provizija za obradu zahtjeva i davanje garancije je 1.000 kn. Banka je procijenila da je potrebno rezervirati 50% od svote garancije. Garancija se istekom roka važenja isknjižava iz evidencije i ukida se rezerva.

Kontiranje i knjiženje

R. br.	Opis	Svota	Račun duguje potražuje	
1.	Izdana garancija	80.000,00	9670	97000
2.	Obračunata provizija	1.000,00	1257	6701
3.	Obračun rezervi na garanciju	40.000,00	649	280
4.	Isknjiženje istekom roka	80.000,00	97000	9670
5.	ukidanje rezerviranja	40.000,00	280	649

PITANJA I ZADATCI

Zašto banke imaju knjigovodstvo?

Koja je razlika između sintetičkoga i analitičkoga knjigovodstva?

Koje informacije sadržava svaka financijska transakcija?

Kako su pojedine informacije vidljive iz računovodstvenoga konta?

Koja su glavna financijska izvješća?

Čemu služi svako financijsko izvješće banke?

Tko su korisnici financijskih izvješća?

Tko je i zašto propisao kontni plan?

Koliko skupina konta postoji u bankama u Hrvatskoj po kontnome planu koji je propisao HNB?

Koje informacije sadržavaju prvih pet brojeva svakoga konta?

Klijent ulazi u poslovnicu i gotovinom plaća ratu kredita od 1.000kn. Rata kredita se sastoji od 100 kuna glavnice i 900 kuna kamate. Rabeći Privitak 1, proknjiži ovu transakciju i objasni kako transakcija utječe na likvidnost i prihode banke?

Rabeći internetsko bankarstvo, klijent plaća ratu kredita od 1.000kn upotrebljavajući sredstva sa svojega tekućeg računa. Rata kredita se sastoji od 100 kuna glavnice i 900 kuna kamate. Rabeći Privitak 1, proknjiži ovu transakciju i objasni kako transakcija utječe na likvidnost i prihode banke?

Banka odobrava kredit od 10.000kn klijentu i isplaćuje mu gotovinu. Rabeći Privitak 1, proknjiži ovu transakciju i objasni kako ova transakcija utječe na likvidnost banke?

Banka odobrava kredit od 10.000kn klijentu i isplaćuje mu novac na njegov tekući račun u banci. Rabeći Privitak 1, proknjiži ovu transakciju i objasni kako ova transakcija utječe na likvidnost banke?

Klijent kupuje putem internetskog bankarstva 1.000 eura za 7.500 kuna. Rabeći Privitak 1, proknjiži ovu transakciju i objasni kako ova transakcija utječe na likvidnost banke?

Klijent kupuje 1.000 eura za 7.500 kuna u poslovnici banke za gotovinu. Rabeći Privitak 1, proknjiži ovu transakciju i objasni kako ova transakcija utječe na likvidnost banke?

II - B) RIZICI BANKARSKOGA POSLOVANJA

U OVOME POGLAVLJU:

Ovo poglavlje analizira rizike u bankarskome poslovanju. Banke se susreću s velikim brojem rizika, a rizici su međusobno povezani tako da je za banku gotovo nemoguće pratiti samo jedan rizik. Banka mora istovremeno biti fokusirana na skupinu rizika. Rizici u bankarskom poslovanju predstavljaju temeljne poslovne izazove. Banka nije u stanju savršeno predvidjeti budućnost, ali zato nastoji razumjeti kolika je izloženost rizicima, odnosno koliki su mogući udari na račun dobiti i gubitka banke u slučaju promjena u poslovnom okruženju. Banke nastoje pratiti, mjeriti i kontrolirati rizike. U ovom će poglavlju biti također definirani i principi koji bi se trebali rabiti kako bi banke smanjile svoju izloženost prema rizicima, kao i metode koje banke koriste kako bi smanjile rizike i upravljale rizicima. Posebna se pozornost pridaje sljedećim rizicima: riziku likvidnosti, cjenovnome riziku, valutnome riziku i kreditnome riziku.

U ovome je poglavlju bitno:

- naučiti razliku između rizika i neizvjesnosti,
- naučiti koji su rizici u bankarstvu,
- naučiti kontrolu kreditnoga, cjenovnoga, valutnoga i rizika likvidnosti.

1. RIZIK I NEIZVJESNOST

Razumijevanje rizika i sam pojam rizika u bankarstvu zahtijeva malu digresiju. Poznati je američki ekonomist, Frank Knight, definirao dva pojma: rizik i neizvjesnost. **Rizik je pojava kada postoji jasno određena distribucija vjerojatnosti nekog događaja i moguće je izračunati stvarnu vjerojatnost nekoga događaja. Neizvjesnost je kada točna distribucija vjerojatnosti nekoga događaja nije poznata i distribucija se mora pretpostaviti ili izmisliti.** Frank Knight je pretpostavljene ili izmišljene distribucije nazvao subjektivnim distribucijama; subjektivnima zato što ovise o pretpostavkama sudionika u procesu koji ima nekoliko mogućih ishoda.

U teoriji rizika problem definiranja subjektivne i objektivne teorije distribucije i prepoznavanje kada se primjenjuje koji tip distribucije temeljni je problem. Modeli koji su postavljeni na pogrešnim distribucijama su modeli rizika koji osuđuju banku na probleme. Upravo je zato, prije nego što se obradi tema rizika u bankarstvu, potrebno jednom ilustracijom objasniti razlike između rizika i neizvjesnosti.

Frank Knight:

Jedan od najpoznatijih ekonomista svih vremena, Frank Knight, bio je vođa i začetnik Prve čikaške škole ekonomske misli. Njegovo djelovanje treba promatrati kroz znanstvene i akademske doprinose. Kao urednik Journal of Political Economy omogućio je mnogim svojim studentima i mladim ekonomistima da jasnije objasne i plasiraju svoje ideje. Među Knightovim su studentima i nobelovci Milton-Friedman i James Buchanana. Knight je također bio 40 godina dekan University of Chicago.

Najpoznatiji je znanstveni doprinos Franka Knighta njegova disertacija iz 1921. pod nazivom „Rizik, neizvjesnost i profit“. U svome je radu Knight postavio temelje modernoj kvantitativnoj makroekonomiji (ali i drugim znanostima), pokazujući razliku između rizika i neizvjesnosti. Definicija i jasno razlikovanje nepoznatoga koje se može mjeriti (rizik) od nepoznatoga što se ne može mjeriti (neizvjesnost) je podvuklo liniju između stohastične ekonomije koja u sebi ima očekivanja i skepticizma na koji se uvijek može pozvati. Svojom podjelom Knight je omogućio buduće stvaranje kompleksnih matematičkih metoda koje se i danas rabe u makroekonomiji, bankarstvu i drugim granama financija.

Da bi se čitatelj podsjetio na osnove vjerojatnosti i stekao uvid u osnove razlike između subjektivne i objektivne vjerojatnosti, slijedi primjer kocke. Treba obratiti pozornost na način kako se može utvrditi je li kocka poštena ili ne.

Kocka

Kocka ima 6 stranica, na svakoj stranici se nalazi po jedna brojka od 1 do 6. Rezultat bacanja kocke će biti jedna od 6 stranica, to jest brojčana vrijednost 1, 2, 3, 4, 5 ili 6. S obzirom na to da svaka stranica ima jednaku mogućnost pojavljivanja nakon bacanja, vjerojatnost da će se pojaviti bilo koja stranica nakon bacanja je $1/6$.

Ovaj je primjer jedan od najjednostavnijih koji se rabe u statistici, ali ipak u sebi sadržava puno kompleksnosti. Kocka ima 6 stranica i pretpostavljeno je da je mogućnost da se pojavi bilo koja stranica kocke jednaka za sve stranice, odnosno $1/6$. Ova pretpostavka, naravno, vrijedi samo ako je poznato da je kocka poštena. Pretpostavka da je kocka poštena subjektivna je procjena vjerojatnosti i nikako ne odražava stvarno stanje jer se ne zna je li kocka poštena ili nije, pa se pretpostavlja da jest. Pretpostavljena distribucija vjerojatnosti je uniformna i subjektivna.

Postavlja se pitanje kako se može stvarno saznati je li kocka poštena ili nije? Odgovor je jednostavan: kocku samo treba baciti nekoliko milijuna puta i onda vidjeti distribuciju vjerojatnosti. Tek tada se može reći da je poznata stvarna distribucija, a ne da se rabi subjektivna distribucija. Banka mora poslovati i rabiti stvarne distribucije, a ne pretpostavljene.

Kada banka daje kredit, vjeruje da će taj krediti biti vraćen, zato ga i odobrava. No ne vraćaju svi klijenti kredit; postoje krediti koje banke nikada ne naplate. Kreditiranje u banci je zapravo bacanje kocke. To ne znači da se banka kocka nego da je banka suočena s rizicima koje je potrebno kvantificirati i s njima upravljati.

Za ilustraciju rizika i bankarstva promotrite jedan primjer. Pretpostavimo da banka ima vrlo čudan proces upravljanja rizicima i da svaki put kada isplati kredit stvarno baci kocku. Ako je vrijednost kocke 1, banka pretpostavi da će to biti loš kredit i odmah ga otpiše. Na ovaj način banka ima mehanizam pretpostavljanja očekivanih gubitaka za kreditni rizik. S obzirom na to da banka zna koliko kredita neće biti vraćeno i koja je veličina kredita koji neće biti vraćeni, banka može stvoriti očekivanja o tome koliko ima kreditnoga rizika. Ako je kocka poštena, banka ima savršen mehanizam za praćenje i kontroliranje kreditnoga rizika. U ovome slučaju banka ima stvarnu distribuciju i posluje na temelju stvarne distribucije. Što ako kocka iz primjera nije poštena i ne odražava stvarnost? Onda banka ima problem jer će kontinuirano podcjenjivati ili precjenjivati broj kredita koji su loši. Ako banka rabi distribuciju za poštenu kocku kada kocka nije poštena, onda banka posluje na temelju subjektivne distribucije. Poslovanje na temelju subjektivne distribucije vjerojatnosti je uvijek pogrešno. Takvo poslovanje nikada ne može biti dugoročno uspješno. Problem s kojim se susreće banka je kako postići da subjektivna distribucija bude što bliža objektivnoj? Kako postići da se potencijalni gubitak temelji na stvarnoj vjerojatnosti, a ne na pretpostavljenoj? Odgovori na ova pitanja su, u stvari, odgovor na uspješno upravljanje rizicima u bankarstvu.

Bankarske krize u Hrvatskoj kao problem reputacijskoga rizika

Hrvatski bankovni sustav prošao je kroz dva ključna razdoblja bankovnih kriza. Prvo je krizno razdoblje bilo između 1991. i 1996. U bivšoj su Jugoslaviji poduzeća iz realnog sektora „osnivala“ banke. Kad je u razdoblju između 1989. i 1990. došlo do pada socijalizma, kapital banaka dodijeljen je tim istim poduzećima, iako su ona bila dužnici banaka koje su osnovale. Tako se institucionalizirao nezdrav sustav uzajamnoga vlasništva u državnim bankama. Nakon toga državne banke nisu bile predmetom izravne privatizacije već privatizirani vlasnici banaka, odnosno poduzeća iz realnog sektora. Na taj su način i banke „usput“ privatizirane. Neke od banaka, koje su bolje poslovale, izdale su nove dionice te su tako došle do dioničara koji su zaista platili dionice. Međutim, privatizacija je u većini slučajeva bila pasivna i neizravna. Tijekom tog razdoblja država je izdala obveznice umjesto stare devizne štednje, obveznice za restrukturiranje i razvoj te je sanirala neke od tada najvećih državnih banaka. Banke su nastavile s odobravanjem kredita „svojim“ poduzećima.

Zato je već 1996. država bila prisiljena sanirati tri velike banke. Te su sanacije provedene ozbiljnije, a temeljile su se na prijenosu loših plasmana banaka na posebnu agenciju, dokapitalizaciju, promjeni dioničara i promjeni uprava banaka.

Druga bankovna kriza javila se 1998., nakon svršetka faze brzoga rasta kreditnih plasmana srednjih i manjih banaka. Nakon toga kriznog razdoblja prisutne su individualne i nepovezane krize, za razliku od sustavnih. Uglavnom je pogodila nove banke u naglom usponu koje su vodile agresivnu kamatnu politiku. Osnovni uzrok nove bankovne krize je neprimjerena kreditna politika tih banaka, a pojačali su je različiti eksterni šokovi.

Bez ulaženja u detalje same krize, bitno je napomenuti da je kriza riješena uz pomoć određenoga broja stečajeva te kreditnih aranžmana zajmodavca u krajnjoj nuždi odobrenih za šest banaka. Odluka o prodaji saniranih banaka stranim strateškim ulagačima također je donesena kao posljedica bankovne krize. Ta je odluka donesena uglavnom da se spriječi daljnja nestabilnost bankovnoga sustava i da se olakša prijenos znanja. Prema provedenim izračunima, prva bankovna kriza koštala je oko 4,7 milijardi USD ili 23% BDP-a iz 1996., a druga oko 800 milijuna USD ili 3,7% BDP-a iz 1999.

Nakon definiranja razlike između rizika i neizvjesnosti, potrebno je definirati rizik i pojedine vrste rizika. Nemoguće je detaljno obraditi sve rizike u banci, za to postoje cijele knjige, zato će u ovome poglavlju naglasak biti na sljedećim rizicima: riziku likvidnosti, ročne strukture i kreditnome riziku. Razlog za usredotočenost na ova tri rizika je taj što su to najopasniji rizici u poslovanju banke i rizici koji imaju najviše utjecaja na račun dobiti i gubitka banke.

1.1. DEFINICIJE I OPISI RIZIKA

Upravljanje rizicima nikako nije jednostavno niti jednodimenzionalno. Problem upravljanja rizicima u bankarstvu je taj što se banka u bilo kojemu trenutku susreće s nekoliko rizika istovremeno. Kao i kod svih podjela do sada u ovoj knjizi, treba naglasiti da niti jedna podjela nije jednoznačna i potpuna nego se podjele preklapaju. Isto tako je i s rizicima. Ne postoji rizik koji je samo jedan ili plasman koji sa sobom nosi samo jedan rizik. Dodatni problem s kojim se banka susreće je i sama kvantifikacija rizika, odnosno odgovor na pitanje u kojoj mjeri neki rizik može utjecati na poslovanje banke. Za daljnje razumijevanje ove problematike potrebno je razumjeti samu definiciju upravljanja rizicima:

Definicija: Upravljanje rizicima je skup postupaka, metoda i politika za utvrđivanje, mjerenje, procjenjivanje, ovladavanje i praćenje rizika, uključujući i izvješćivanje o rizicima kojima je banka izložena ili bi mogla biti izložena u svojem poslovanju.

Definicija opisuje cijeli poslovni proces s kojim se susreće banka kada je riječ o rizicima. Rizike je, prije svega, potrebno utvrditi, nakon toga ih je potrebno izmjeriti i na kraju je potrebno imati pravilnu strukturu izvješćivanja o rizicima kako bi menadžment banke mogao donositi odluke s kojima smanjuje rizike kojima je banka izložena.

Banka se u svojem poslovanju susreće s velikim brojem rizika. Nadalje u tekstu slijede definicije pojedinih rizika. Treba primijetiti da je neke rizike lagano kvantitativno mjeriti, dok je kvantitativan izračun kod nekih rizika izrazito zahtjevan. Isto tako treba primijetiti da su različiti rizici povezani s različitim organizacijskim dijelovima banke.

Strateški rizik je tekući i potencijalni utjecaj na dobit ili kapital banke koji proizlaze iz nepovoljnih poslovnih i pogrešnih poslovnih odluka, nepravilnoga provođenja odluka ili nedostatka odgovora na promjene u korporativnome, poslovnome, regulatornome i ekonomskome okruženju. Strateški rizik je funkcija kompatibilnosti strateških ciljeva organizacije, poslovne strategije i razmještenih resursa za postizanje tih ciljeva te kvalitete provedbe odabranih strategija. Strateški rizik predstavlja najkompleksniji od svih rizika jer je vezan za proces vođenja i upravljanja bankom te svim aspektima bankarskoga poslovanja. Izloženost strateškome riziku i mogućnost kontrole strateškoga rizika ultimativno se pokazuje u računu dobiti i gubitka banke.

Reputacijski rizik je rizik od gubitka povjerenja u integritet banke kao rezultat nepovoljnoga javnog mišljenja o banci. Reputacijski rizik uključuje rizik usklađenosti u dijelu koji se odnosi na rizik od gubitka reputacije koje banka može pretrpjeti zbog njezina neuspjeha u odnosima s klijentima banke i neadekvatnoga komuniciranja s javnošću. Ultimativno reputacijski rizik je rizik koji se javlja na samom kraju krize jer javnost obično zadnja dobije informacije o problemima s kojima se susreće banka. Reputacijski rizik može dovesti banku do problema jer klijenti banke gube povjerenje u banku i u sposobnost banke da adekvatno upravlja sredstvima koje su joj ponudili klijenti.

Kreditni rizik je rizik gubitaka koji proizlaze iz mogućnost da dužnik ne ispunji svoje financijske obveze prema banci. Neispunjavanjem obveza prema banci, banka je dužna takve obveze klijenata knjižiti kao loše plasmane i umanjivati račun dobiti u gubitka za takve plasmane. Od svih rizika s kojima se banka susreće, kreditni rizik je rizik koji ima najviše utjecaja na račun dobiti i gubitka banke.

Rizik likvidnosti je rizik gubitka koji proizlazi iz postojeće ili očekivane nemogućnosti da ispunji svoje financijske obveze koje dospijevaju. Rizik likvidnosti je nužno povezan s ročnom strukturom banke i predstavlja mogućnost banke da kontrolira i planira vlastite novčane tokove. Rizik likvidnosti predstavlja obvezu banke da svaki dan ima planirane ulaze i izlaze novca te da ima izvore sredstava iz kojih može pokriti postojeće manjkove.

Kamatni rizik proizlazi iz potencijalnih promjena kamatnih stopa. S obzirom na tip kamatne stope (fiksna ili varijabilna), banka je suočena s mogućnošću da promjena kamatnih stopa može dovesti do promjena u očekivanim prihodima i rashodima banke.

Rezidualni rizik je rizik gubitka koji proizlaze iz kreditnoga rizika koji nije pravilno precijenjen i kada kontrola kreditnoga rizika i tehnike mjerenja kreditnoga rizika nisu adekvatni.

Rizik razrjeđenja je rizik koji proizlazi kada sredstva osiguranja nisu dovoljna ili kada se sredstvima osiguranja, koja su uporabljena kod inicijalnoga kreditiranja, promijeni vrijednost i banka više ne može u potpunosti naplatiti svoje potraživanje.

Rizik koncentracije je da je banka na bilo koji način izložena pojedinoj skupini ili individualnoj osobi. Za rizik koncentracije bitno je naglasiti da ima jednaku opasnost za banku bez obzira na to je li riječ o pojedincu, skupini povezanih pravnih ili fizičkih osoba, geografskoj koncentraciji, ekonomskoj koncentraciji ili bilo kojoj dugoj izloženosti banke prema jednoj skupini u aktivi ili u pasivi banke.

Rizik države je rizik specifičan za odobrene plasmane nerezidentnima. Rizik države ne proizlazi samo iz mogućnost naplate plasmana nego i iz provedivosti sporazuma i provedivost kreditne zaštite u pravnim okvirima određene države u određenom vremenskom razdoblju.

Sekuritizacijski rizik je rizik da gospodarski sadržaj sekuritizacijskih operacija ne reflektira u potpunosti sve moguće rizike s kojima se banka može susresti pri kupnji ili pri izdavanju takvih derivatnih instrumenata.

Rizik dostave znači rizik gubitka koji proizlaze da druga strana u nekome ugovoru neće ispuniti svoje obveze, a to će imati negativan utjecaj na poslovanja banke.

Posebna skupina rizika su takozvani tržišni rizici koji predstavljaju rizike koje banka preuzima radi poslovanja na pojedinome tržištu.

Tržišni rizici obuhvaćaju:

- Rizik pozicije,
- Devizni rizik,
- Rizik robe.

Rizik pozicije (pozicijski rizik) je rizik gubitka koji proizlazi iz promjene cijene u financijske instrumente ili, u slučaju financijske izvedenice, u podlozi instrumenta koji se rabi za izračun vrijednosti derivata. Rizik pozicije jednostavno je rizik koji proizlazi iz špekuliranja na pojedinoj poziciji. Rizik pozicije je podijeljen na opći i specifični rizik. Opći rizik je rizik gubitka koji proizlazi iz promjene cijene financijskoga instrumenta zbog promjene razine kamatnih stopa ili na širokom tržištu kapitala, pokret koji nije povezan s bilo kojim specifičnim atributima pojedinih financijskih instrumenta. Specifičan rizik je rizik gubitka koji proizlazi iz promjene cijene u pojedinim financijskim instrumentima zbog čimbenika vezanih za njegova izdavatelja ili, u slučaju derivata, za izdavatelja instrumenta iz kojega se derivat izvodi.

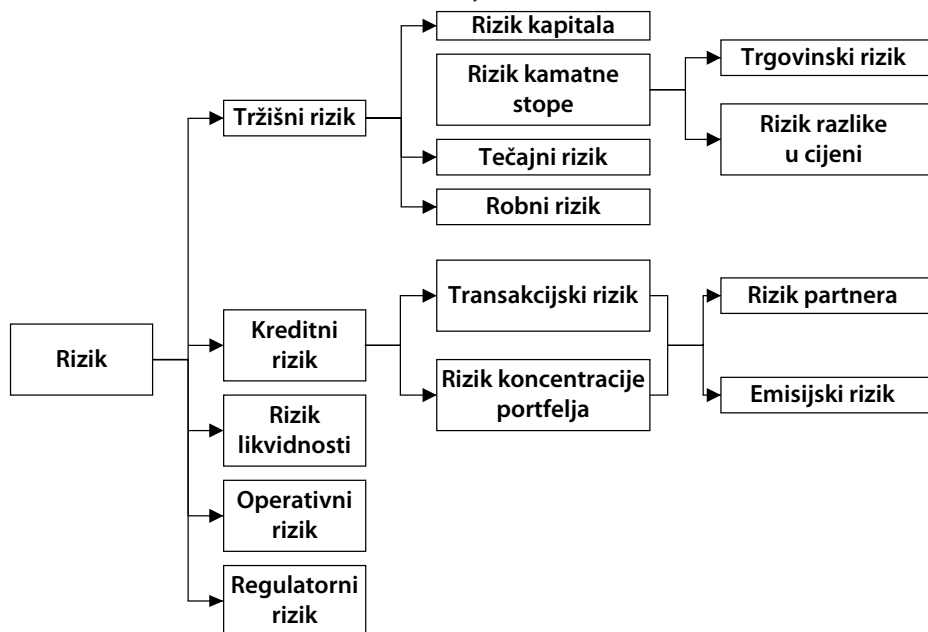
Devizni rizik je rizik gubitka koji proizlazi iz promjene vrijednosti valuta i valutnoj neusklađenosti banke.

Roba rizik je rizik gubitka koji proizlazi iz promjene cijene roba. Ovaj rizik nastaje kada banka ima instrumente koji su vezani za neku robu ili ima robu kao element osiguranja plasmana.

Operativni rizik je rizik gubitka koji proizlaze iz neadekvatnih ili neprimjerenih internih procesa, ljudi, sustava ili vanjskih događaja. Operativni rizik obuhvaća pravni rizik koji se definira kao rizik od gubitka zbog optužbe ili novčane kazne i sankcije koje proizlaze iz parnica, upravnoga ili drugog postupka zbog povrede ugovorne ili zakonske obveze. Operativni rizik uključuje rizik usklađenosti u dijelu koji se odnosi na rizik od gubitka koji će banka pretrpjeti zbog nametanje mjera i kazni, rizik od gubitka zbog neuspjeha u skladu s propisima, standardima, kodovima i internim pravilima, i na rizike povezane sa sprječavanjem pranja novca i financiranja terorizma. Operativni rizik uključuje rizik i u dijelu koji se odnosi na rizik gubitka koji proizlazi iz uporabe informacijske tehnologije i IT sustava.

Rizik upravljanja je rizik gubitka zbog ograničenih kapaciteta s kojima banka raspolaže, zbog veličine banke i nedostatka adekvatnih mehanizama sustava i kontrola.

24) Slika: Podjela rizika

Već je spomenuto da su rizici povezani; povezanost se može jednostavno ilustrirati primjerima. U tablici je na početku strateški rizik, a zadnji rizik je rizik upravljanja. Razlog tomu je što je strateški rizik prije svega krovni rizik za sve ostale rizike. Iz strateškoga rizika proizlaze svi ostali rizici s kojima se susreće banka u svojem poslovanju, jer strateški rizik je rizik loših poslovnih odluka koje se zatim manifestiraju u svim ostalim segmentima banke. Ako je strategija banke kreditiranje građana, onda će, dakako, kreditni rizik loših plasmana građanima u stvari biti samo derivat odabira strategije banke. Strateški rizik je jako teško kvantificirati i simulirati jer je strategija nužno vezana za poslovanje banke u budućnosti, a banka ne može savršeno predvidjeti budućnost, tako da se strateški rizik može mjeriti tek *ex post*. Nakon što se pogrešna strategija manifestira putem računa dobiti i gubitka, tek tada postaje jasno da je došlo do pogrešnoga odabira strategije.

Zadnji navedeni rizik je rizik upravljanja. **Treba razlikovati strategiju od taktike. Strategija je cilj, taktika su metode s kojima se ostvaruje strategija.** Upravo je zato pravilno upravljanje bankom jedan o temeljnih načela kako se kontroliraju rizici u banci. Rizik odabira pogrešne strategije će izazvati probleme u upravljanju bankom. Između strategije i taktike postoji čitav niz međukoraka koje je potrebno ostvariti, a obično se očituju u operativnim rizicima. Poslovanje banke nikako nije poslovanje savršenoga stroja jer u banci rade ljudi, zato operativni rizici predstavljaju kontinuirani rizik koji se može riješiti jedino gradeći ispravnu korporativnu kulturu i pravilno definiranje poslovnih procesa.

Plasmani banke u sebi imaju definiranoga klijenta, valutu, trajanje i kamatnu stopu. Plasman sa sobom nosi kreditni rizik. Ovisno o valuti u kojoj je plasman dan, plasman može nositi i valutni rizik. Trajanje plasmana utječe na likvidnost banke, a određenje kamatne stope može imati i rizik kamatne stope. Odobreni kredit morao je proći kreditnu proceduru. Ako nije prošao adekvatnu kreditnu proceduru, banka je suočena s operativnim rizikom. Pokazuje se da jedan kredit banke sa sobom nosi čitav skup rizika kojima banka postaje podložna u sklopu svojega redovitog poslovanja.

Banka kod poslovanja mora definirati svoj odnos prema riziku, koji se definira tako da banka odredi sljedeće stavke:

- **sklonost prema riziku (eng. risk appetite),**
- **profil rizika (eng. risk profile),**
- **izloženost prema riziku (eng. risk exposure).**

Svaki od ovih elemenata predstavlja potrebu jasne definicije odnosa banke prema rizicima. Banka mora definirati koja je sklonost banke prema riziku te koju razinu izloženosti želi imati prema pojedinim riziku. Ovdje postoji poveznica između rizika i dobiti. Ako je banka sklonija preuzimanju rizika, onda mora postojati jasna kompenzacija u obliku povećanja dobiti i banke, budući da za više rizika banka treba tražiti i više dobiti.

Profil rizika je ponajprije određivanje banke prema kojim rizicima želi biti izložena. Ovo je izravno povezano sa strateškim određenjem banke. Ako banka želi biti više orijentirana prema klasičnom bankarskom poslovanju, onda je potrebno definiranje profila kreditnoga rizika, a ako banka želi biti više orijentirana prema investicijskome bankarstvu, onda je potrebna definicija tržišnih rizika i rizika sekuritizacije.

Izloženost prema riziku je kvantitativna mjera stvarne izloženosti prema pojedinome riziku te kako taj rizik može utjecati na poslovanje banke i na račun dobiti i gubitka. Problem nastaje jer je jako teško kvantificirati rizike kao što su strateški i reputacijski rizik. Za kreditne i tržišne rizike je moguće postaviti kvantitativne mjere koje mogu proizvesti očekivani raspon utjecaja pojedinih rizika na račun dobiti i gubitka banke.

1.2. ZAŠTITA OD RIZIKA

U nastavku će biti obrađene tehnike zaštite rizika, a u ovome dijelu bit će riječi o malo apstraktnijim pojmovima kod zaštite od rizika. Ujedno će se prikazati kako banka svojom korporativnom kulturom može smanjiti rizike i kako rizici koje banka preuzima u stvari samo odražavaju filozofiju pojedine banke kao poduzeća. Isto

tako treba se prisjetiti regulatora koji svojom regulativom također direktno utječe na rizike.

Odgovornost. Kod upravljanja rizicima i kod upravljanja s bilo čime, potrebno je savršeno jasno opisati i odrediti tko je zadužen za koji od navedenih rizika i koje su dužnost pojedinih organizacijskih dijelova banke. Na taj je način u banci propisano koja je funkcija odgovorna za koje dijelove poslovanja.

Odvajanje. Mora postojati odvajanje funkcija i poslovnih aktivnosti. To znači da ista osoba ili poslovna jedinica ne može obavljati poslovne djelatnosti, mjeriti rizike i donositi odluke o upravljanju rizicima. Ako ne postoji odvojenost onih koji rade na poslovnoj strani i onih koji mjere rizike, razvija se jako plodno tlo za moralni hazard. Poslovna jedinica koja posluje s klijentima ima cilj ostvariti što veći budžet i dobit. Ako ta poslovna jedinica sama sebi nameće količinu rizika koje je voljna preuzeti, lako je moguće da će poslovna jedinica spustiti kriterije za rizičnost kako bi ostvarivala što veću dobit. Ovakvo se ponašanje nikako ne smije dopustiti! Poslovna jedinica, bez obzira na prirodu svojega poslovanja s klijentima, nikako ne može sama sebi određivati mjerila rizika, ali to znači da poslovna jedinica ne bi trebala utvrđivati s kojim rizicima se susreće i kolika je trenutna izloženost poslovne jedinice pojedinim rizicima.

Samoprocjena. Svaka poslovna jedinica bi trebala pratiti rizike s kojima je suočena i biti informirana o utjecajima tih rizika na poslovanje koje poslovna jedinica obavlja. Pod praćenjem rizika podrazumijeva se da poslovna jedinica prima izvješća od drugih jedinica koliko je poslovna jedinica izložena pojedinome riziku i koja je uporaba postojećih okvira koji su postavljeni za kontrolu rizika. Sukladno tomu, svaka bi poslovna jedinica trebala surađivati sa sektorom za praćenje rizika i napraviti procjenu s kojima se rizicima susreće te periodično determinirati koliko su pojedini rizici utjecali na tu poslovnu jedinicu u jasno određenom razdoblju. Na ovaj je način poslovna jedinica odvojena od mjerenja rizika i postavljanja okvira ponašanja, ali može sama sudjelovati u tome da se postojeća izloženost rizicima smanji.

Dokumentacija i izvješćivanje. Rizike nije dovoljno samo mjeriti nego o njima treba izvješćivati menadžment banke koji onda odlučuje je li količina rizika kojima je banka izložena prikladna za tu banku. Isto tako treba izvješćivati i svaku pojedinu poslovnu jedinicu o izloženosti pojedinim rizicima. Izvješća o rizicima nikako ne trebaju biti tajna nego je potrebno stvoriti strukturu izvješćivanja gdje će svaka poslovna jedinica moći saznati koliki je utjecaj rizika na tu poslovnu jedinicu. Pod dokumentacijom se podrazumijeva i obrazovanje zaposlenika o pojedinim rizicima. Svaki se zaposlenik mora upoznati s osnovama rizika kojima je njegovo radno mjesto izloženo i kako taj zaposlenik može utjecati na rizike. Izloženost radnoga mjesta trebala bi biti definirana u politikama i procedurama banke vezanim za to radno mjesto.

Sveobuhvatnost. Ovo je vjerojatno najapstraktniji proces od svih do sada navedenih. Banka bi trebala pratiti i mjeriti sve rizike s kojima je suočena. Naravno, ovo

je u praksi nemoguće. Već je spomenuto da je teško mjeriti i kvantificirati strateški rizik ili rizik upravljanja jer se ti rizici tek nakon nekog vremena manifestiraju u poslovnim uspjesima banke. Također je teško praktično definirati koje točno rizike banka treba pratiti. Postoje rizici koje banka ne mjeri, kao udar meteora u ured, ali isto tako postoje rizici koje bi banka možda trebala mjeriti, ali to ne radi. Ultimativno, banka kao profitno poduzeće ima i ograničene resurse. Ipak, sveobuhvatnost kao princip je predstavlja značajnu stavku u poslovnoj kulturi banke. Ako banka želi mjeriti rizike i pratiti rizike kojima je izložena, mora znati da ne može pratiti sve rizike, ali mora imati kao kontinuirani cilj razvoj tehnika i metoda praćenja i mjerenja rizika i povećanja broja rizika koji se prate, ako se za tim pokaže potreba. U princip sveobuhvatnosti također ulazi i razvoj korporativne kulture prema rizicima.

Politika plaća. Kompenzacija je najbolji mogući način da se izbjegnu mnogi rizici, posebno operativni. U poslovanju s novcem nužno postoje iskušenja koja su ne samo nemoralna nego i protuzakonita. Jedan od načina da zaposlenici ne dođu u iskušenja je da su adekvatno plaćeni. Radnici koji ostvaruju zadovoljavajuće prihode imaju i veću koncentraciju na poslu pa su operativni rizici manji. Osim za operativne rizike, politika plaća ima utjecaj i na druge rizike u poslovanju banke.

Adekvatnost kapitala. Na samome kraju treba jasno istaknuti: svi rizici ultimativno utječu na račun dobiti i gubitka banke. Osim što banka treba u svojem poslovanju smanjivati rizike, banka isto tako treba imati i dovoljno prostora kako bi se mogla nositi s pojedinim rizicima. Zato je za banku iznimno bitno da bude dobro i dovoljno kapitalizirana kako bi u slučaju gubitaka nastalih zbog pojedinih rizika u poslovanju imala dovoljno kapitala s kojim bi mogla apsorbirati nastale gubitke.

Problem poslovanja i rizika je prepoznao i regulator koji na razne načine želi kontrolirati rizike u bankarskome sustavu. Kontrola rizika omogućuje stabilnost cjelokupnoga financijskog sustava. Kontrola rizika od strane regulatora je dvostruka. Za neke rizike regulator jasno propisuje limite i okvire poslovanja. Najbolji primjer je koncentracijski rizik kod kojega je regulator definirao kolika je maksimalna izloženost i koji je maksimalni zbroj svih velikih izloženosti. Ovo je izravan pristup. Regulator može također donijeti odluke kojima bankama propisuje koje rizike moraju mjeriti i što je potrebno napraviti za adekvatnu kontrolu pojedinih rizika. Tako regulator može propisati organizacijsku strukturu ili može donijeti upute o minimalnim potrebnim mehanizmima kako bi se kontrolirao pojedini rizik. Regulator također kontrolira rizike jer prima izvješća od banke o pojedinim stanjima u bilanci. Regulator također provodi inspekcije u bankama kako bi utvrdio da jesu li mehanizmi praćenja rizika i postojeće politike kontrole rizika adekvatne.

Kako regulator kontrolira rizike u banci i kako regulator propisuje regulativu bit će predmet kasnijih poglavlja. U sljedećem će se poglavlju analizirati kreditni rizik banke.

2. KREDITNI RIZIK

Kreditni rizik kojim je banka izložena vezan je za kvalitetu plasmana banke, odnosno za to hoće li plasmani banke biti vraćeni banci. Problem kreditnoga rizika za banku je u tome što banka ne može predvidjeti budućnost i znati koji kredit će biti ili neće biti vraćen. Banka daje kredite na neki rok i vjeruje da će svi ti krediti biti vraćeni, ali ponekad, zbog subjektivnih i objektivnih okolnosti, krediti koje je banka plasirala klijentu on ne može vratiti banci.

S obzirom na to da je banka primila sredstva, ona je obvezna prema svojim depozitarnima vratiti ta sredstva. Istovremeno postoje plasmani koji nisu adekvatno osigurani i mogućnost da se ne vrate u potpunosti banci, odnosno da se banke ne uspije u potpunosti naplatiti. U tom slučaju banka takve loše plasmane mora podmiriti iz vlastite dobiti i vlastita kapitala.

S obzirom na to da loši plasmani smanjuju dobit banke, jer su trošak za banku, dioničari banke traže od uprave i menadžmenta banke uspostavu mehanizama kojima bi se osigurao povrat plasmana banke. Sukladno tomu, banka nastoji osigurati povrat sredstava na sljedeće načine:

- statističkim praćenjem i matematičkim modeliranjem karakteristika pojedinih klijenata,
- diferencijacijom proizvoda,
- elementima osiguranja pojedinih plasmana.

Definicija: Osiguranje plasmana ili elementi osiguranja su instrumenti koji mogu biti uporabljeni kako bi banka naplatila plasman ako klijent redovito ne uplaćuje rate kredita.

Da bi banka osigurala vraćanje kredita, poseže za rigoroznom politikom kod odabira klijenata i uvjeta koji su potrebni da bi banka odobrila kredit. U procesu odobravanja kredita vrlo je bitno naglasiti odnos rizika i neizvjesnosti za banku. Kada klijent dođe u banku i zatraži kredit, banka ne može jasno znati hoće li taj kredit biti vraćen ili ne. Banka ima posla s neizvjesnošću jer ne može točno izračunati koja je vjerojatnost povrata kredita koji će plasirati klijentu. Problem s kojim se banka susreće je i taj što je očekivanje povrata plasmana utemeljen na subjektivnoj distribuciji. Banka u svojem kreditnom poslovanju nastoji subjektivnu distribuciju vjerojatnosti povrata kredita što više približiti objektivnoj vjerojatnosti povrata kredita.

Kako bi banka usuglasila subjektivnu i objektivnu distribuciju, oslanja se na statistiku i elemente osiguranja kredita. Pri odobravanju kredita banka od klijenata traži veliku količinu podataka koji moraju biti dostavljeni uz zahtjev za kredit, što banka radi iz dva razloga. Prvi je razlog upoznati individualnoga klijenta, a drugi je razlog usporediti individualnoga klijenta s primjerenom skupinom klijenata. Na

temelju statističkih kategorija banka nastoji procijeniti kolika je vjerojatnost da će pojedini klijent vratiti kredit.

Primjer: *Već je opisano da banka odobrava minus po tekućem računu kada klijent otvori tekući račun. Kada klijent otvori tekući račun, banka statistički prati količinu novca koji prolazi kroz račun, ali banka također prati individualne potrošačke navike. U određivanju veličine minusa banka kreće od fiksne brojke koja je, primjerice, dva puta veća od plaće. Nakon takve inicijalne svote banka prati uporabu minusa i u skladu s tim mijenja vrijednost odobrena minusa po tekućem računu. Ako su individualni prihodi porasli, porast će i minus na tekućem računu. Određivanje minusa na tekućem računu je personalizirano s jedne strane, jer ovisi o individualnim primanjima, ali, s druge strane, vođeno je i statistikom. To je glavni razlog zašto banka traži veliku količinu statističkih podataka pri sklapanju bilo kojega poslovnog odnosa.*

Još jedan način kako banka prati kreditni rizik je kroz diferencijaciju proizvoda banke. Pristupajući svakom klijentu individualno, ali i kao pripadniku pojedine karakteristične skupine, banka nastoji putem individualnih proizvoda osigurati što veći povrat. Prije svega, svaki individualni kredit izravno ovisi o bonitetu klijenta.

Definicija: Bonitet klijenta predstavlja procjenu kolika je platežna moć pojedinoga klijenta i kolika sposobnost klijenta da vrati sredstva koja je posudio od banke.

Primjer: *Proces diferencijacije može se prikazati i putem veličine kredita koje banke odobravaju. Iako banka odobrava razne vrste kredite, postoje jasne granice veličine pojedinih kredita koje je banka voljna odobriti. Banka nikada ne odobrava 1,000.000kn potrošačkoga kredita, ali daje 1,000.000 kn za stambeni kredit osobi s istim bonitetom. Već je bilo spomenuto da je proces odobravanja kredita izravno vezano za ekonomsko i imovinsko stanje pojedinoga klijenta. Kod stambenoga kredita banka ima stan kao osiguranje kredita, kod potrošačkoga kredita ima samo buduću plaću kao osiguranje. Zato je banka voljna odobriti stambeni kredit od 1,000.000 kn, ali ne i potrošački kredit u istoj svoti.*

Kada klijent banke podiže kredit za različite vrste kredita, postoje različite procedure koje banka nameće. Za neke kredite klijent samo treba doći u banku i reći: "Ja bih kredit!" (brzi potrošački krediti). Banke često pisanim putem obavješćuju klijenta da ima pravo na određeni kredit po određenim uvjetima, a klijent može taj kredit iskoristiti kada želi.

Dok su neki krediti automatski i banka ih često izračunava putem kompjutera koji raspoložu matematičkim algoritmima za određivanje kredita, drugi krediti imaju proceduru koja traje i po nekoliko mjeseci. Iza takve procedure krije se mehanizam osiguranja banke, kroz koji se banka osigurava i uvjerava u sposobnost klijenta da vrati kredit.

Razlog za kompleksne procedure mogu se potražiti i u samoj bilanci banke; poslovanje banke je nužno vezano za izvore sredstava banke. Klijenti koji su banci dali sredstva očekuju da će im ta sredstva biti vraćena, plus kamata. Banka plasira kredite, ali ako krediti ne budu vraćeni banci, banka mora namiriti taj gubitak iz vlastita kapitala ili vlastite dobiti. Ovo je jedino moguće rješenje, ali nije dobro rješenje za banku. Dioničari banke ne žele da njihova investicija gubi novac nego da im njihova investicija donosi novac. Znači da banka mora naći rješenje kako da se zaštiti ili osigura protiv onih koji ne vraćaju kredite. Banka to čini uvjetovanjem kreditiranja i traži mjere osiguranja kao uvjet da bi odobrila kredit. Ovdje se pokazalo da poslovna odgovornost banke nije orijentirana samo prema dioničarima banke nego i prema svim klijentima banke koji posluju u pasivi banke, od kojih su vlasnici samo jedan manji dio.

Primjer: *Jedna od najboljih primjera kreditnoga rizika je upravo kreditna kriza 2008. koja je nastala zato što su banke u SAD-u previše popustile uvjete kreditiranja i omogućile uzimanje kredita klijentima koji nisu bili dovoljno kreditno sposobni. Kada se poslovni ciklus u SAD-u promijenio (krenuo prema dolje), banke su se morale suočiti s ogromnom masom kredita koje nisu mogle naplatiti. Upravo su zato banke morale knjižiti velike gubitke i došlo je do velike krize u cijelome bankarskom sektoru u SAD-u. Zbog globalizacije kriza je zahvatila i ostatak svijeta. Ovaj primjer pokazuje kako je pravilna procjena kreditnoga rizika ključna za banku i za bančino buduće poslovanje.*

Što je banka procijenila kao rizičniji kredit to su mjere osiguranja veće. Koga je banka ocijenila kao rizičnijeg klijenta, teže će odobriti kredit jer procjenjuje da ako odobri traženi kredit, preuzima previše kreditnoga rizika. Banka traži od klijenata elemente osiguranja kako bi bila sigurna da će kredit biti vraćen. Rabeći elemente osiguranja, banka nastoji smanjiti svoj kreditni rizik kada kreditira klijente i na taj način implicitno jamči da će i banka sama moći vratiti depozite koje je primila. U slučaju ne vraćanja kredita, banka će uporabiti elemente osiguranja plasmana i naplatiti svoje potraživanje.

Definicija: Element osiguranja kredita je skupina ugovora, obveza, financijskih instrumenata koje banka može aktivno uporabiti kako bi naplatila plasman po kojemu klijent više ne podmiruje svoje obveze.

Kod samih elemenata osiguranja postoji jasan proporcionalan odnos između elementa osiguranja i procesa odobravanja kredita. Što je osiguranje povrata vrijednije, likvidnije i stabilnije to će sam proces dobivanja kredita biti jednostavniji i lakši. Ovdje su ponovno odličan primjer stambeni krediti. Banke ih odobravaju jer ako klijent ne vraća stambeni kredit, banka uvijek može zaplijeniti stan. Isto tako vrijedi i za poduzeća: banka će uvijek radije kreditirati poduzeće koje kao osiguranje ima depozit ili hipoteku, a želi razvijati proizvodnju nego što će kreditirati poduzeće koje želi ulagati sredstva u hedge fond koji se bavi investicijama u visoko rizične derivatske proizvode.

Banka je, također, sklonija odobravanju kredita manje vrijednosti jer se na taj način smanjuje rizik koncentracije za banku. Isto tako, ako banka ima više plasmana to su manje šanse da veliki dio kreditnoga portfelja postane nepovratnim.

Nakon ocjene kreditne sposobnosti pojedinoga klijenta, banka će tražiti garanciju povrata i postaviti uvjete kreditiranja. Uvjeti kreditiranja mogu biti izraženi putem:

- potrebe za jamcima (ako klijent ne možete vraćati kredit, moraju ga vraćati jamci),
- trajanja kredita,
- veličine kredita,
- hipoteke,
- depozita,
- uporabe neke druge usluge banke ili srodne financijske institucije,
- police osiguranja,
- druge mjere osiguranja za sposobnost vraćanja kredita.

Definicija: Jamac je osoba (pravna ili fizička) koja jamči povrat kredita. To znači da osoba koja je jamac mora jamčiti da će (jamac) otplaćivati kredit ako izvorni klijent za to više nije sposoban. Jamac je osoba koja je voljna preuzeti rizik otplate na sebe ako izvorni klijent više ne može otplaćivati kredit.

Mnogi krediti traže da dokumenti budu ovjereni kod javnog bilježnika, što predstavlja još jednu dodatnu mjeru osiguranja. Donja tablica sadržava neke skupine proizvoda banke i uvjete koje banka postavlja za odobrenje uporabe tih proizvoda. Treba napomenuti da tablica predstavlja samo najčešće proizvode banke i najčešće mjere osiguranja banke i nikako nije cjelokupna i iscrpna lista. Što je osobniji ugovor između banke i klijenta to su osobniji i elementi osiguranja kredita.

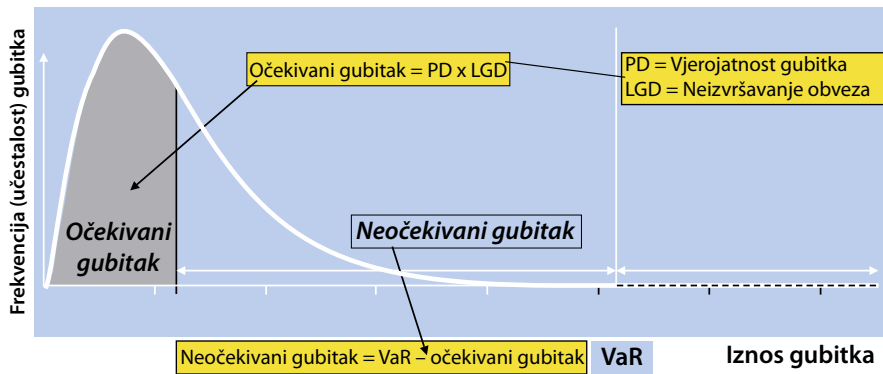
Tablica 16: Uvjeti kreditiranja

<i>Ime kredita</i>	<i>Elementi osiguranja</i>
<i>Nenamjenski ili potrošački kredit</i>	<i>Veličina plaće Depozit Jamci Hipoteka na imovinu Zadužnica kod javnog bilježnika Pristanak o zapljeni plaće</i>
<i>Kredit po kreditnim karticama</i>	<i>Veličina plaće</i>
<i>Kredit po revolving karticama</i>	<i>Veličina plaće</i>
<i>Minus na tekućem računu</i>	<i>Veličina plaće</i>
<i>Hipotekarni kredit</i>	<i>Hipoteka na imovinu</i>
<i>Stambeni kredit</i>	<i>Hipoteka na stan koji klijent kupuje Udio u cijeni stana (banka kreditira samo dio kupnje) Jamac Polica osiguranja Zadužnica kod javnoga bilježnika</i>
<i>Kredit za automobil</i>	<i>Pristanak na zapljenu automobila ako klijent ne plaća kredit Zadužnica kod javnog bilježnika</i>
<i>Factoring</i>	<i>Potraživanje</i>
<i>Garancija</i>	<i>Depozit</i>
<i>Sindicirani kredit</i>	<i>Hipoteka Potraživanja</i>
<i>Subvencionirani krediti</i>	<i>Garancija države ili onoga tko vrši subvenciju</i>

U poglavlju o kreditiranju spomenuto je da banka može imati eksplicitne i implicitne mjere osiguranja. Tablica elemenata osiguranja u ovome poglavlju ista je kao ona u poglavlju o kreditima. Razlog tomu je što kreditna politika banke i mehanizmi odobravanja kredita moraju imati dodirne točke. Te se dodirne točke upravo manifestiraju u uvjetima kreditiranja.

Osim elemenata osiguranja koje banka aktivira u slučaju neplaćanja kredita, banka može razviti i kvantitativne metode analize rizika i očekivanih gubitaka. Jedna je takva metoda i VaR metoda koja je prikazana u primjeru.

25) Slika: Primjena VaR-a

Value at Risk ili VaR: je popularna metoda mjerenja rizika koja je usprkos svojim ograničenjima revolucionirala upravljanje rizikom. Danas je ova metoda široko prihvaćena ne samo u financijama i bankarstvu već i od strane poduzeća koja izračunavaju svoju verziju VaR-a. VaR je statistička mjera koja procjenjuje budući rizik neke imovine ili cjelokupnoga portfelja te nastoji cjelokupni rizik portfelja svesti na jednu brojku. VaR funkcionira po principu distribucije. U slučaju računa dobiti i gubitka, VaR je fokusiran na moguće gubitke koje mogu nastati. Gledano kroz statističku distribuciju, postoje sljedeći parametri:

- očekivani gubitci (aritmetička sredina) obračunati od prihoda u vrijeme transakcije,
- neočekivani gubitci (standardna devijacija) pokriveni alokacijom kapitala,
- "Rep" ostatak distribucije - zaštita ograničenjima ili osiguranjem.

Ako postoji X posto sigurnost da neće doći do gubitka više od V kuna u sljedećih N dana, tada se vrijednost V naziva Vrijednost pod Rizikom (eng. Value at Risk VaR) portfelja. Ona je funkcija dva parametra: vremenskog horizonta N dana i razine pouzdanosti X posto, a definirana je kao gubitak koji korespondira $(100-X)$ -tom postotku distribucije promjene vrijednosti portfelja tijekom narednih N dana.

Što je $p\%$ -tni jednodnevni VaR za poziciju u instrumentu A , to je broj X za kojega mogu tvrditi, na osnovu određene statističke metode, da gubitak pozicije u instrumentu A u idućem danu neće biti veći od X , s $p\%$ -tnom vjerojatnošću.

Primjer: 99%-tni jednodnevni VaR za poziciju Banke u dionici XY je 30.000 eura.

Što ta izjava u stvari znači? Tom se izjavom tvrdi da gubitak pozicije u dionici XY sutra neće biti veći od 30.000 eura, s 99%-tnom vjerojatnošću. Drugim riječima, postoji samo 1% vjerojatnosti da se dogodi gubitak veći od VaR-a. Ovaj primjer pokazuje primjenu VaR-a na tržišnim rizicima, ali se ista matematička metoda može primijeniti i na kreditnome portfelju banke.

Posebnu ulogu u procesu odobravanja kredita ima i sektor kreditne analize. Taj je sektor zadužen za individualno analiziranje plasmana banke. Nastojeći poboljšati kvalitetu plasmana, banke žele omogućiti da se kreditni plasman analizira iz perspektive iskustva, a to je uloga sektora kreditne analize gdje analitičari pristupaju individualno svakome pojedinom kreditu, a zatim daju svoje mišljenje o kvaliteti plasmana.

Sektor kreditne analize unutar banke nikako se ne smije podcijeniti jer bi analitičari u kreditnoj analizi trebali bitiiskusni profesionalci koji su detaljno upoznati s poduzećima koje analiziraju. U većini je banaka za određenu veličinu plasmana obvezno mišljenje sektora kreditne analize.

3. RIZIK ROČNE STRUKTURE I CJENOVNI RIZIK

U dijelu koji slijedi bit će pokazane konkretne tehnike analize i mjerenja rizika, s naglaskom na rizik likvidnosti i cjenovni rizik. Ova su dva rizika izravno povezana metodama analize i jasno održavaju filozofiju poslovanja banke. **Rizik likvidnosti je rizik koji proizlazi iz nemogućnost da banka ima dovoljno sredstava kako bi podmirila svoje obveze. Cjenovni rizik postoji ako banka ima različite tipove kamatne stope (fiksne ili varijabilne) u aktivi i pasivi, tako da promjene kamatne stope izravno utječu na promjene u kamatnim prihodima i rashodima banke.**

Nakon upoznavanja s osnovnim definicijama i metodama kontrole rizika, bit će objašnjeno kako se praktično upravlja likvidnošću banke te se analizirati otvorena devizna pozicija banke i uporaba derivatnih proizvoda. Posebna pozornost bit će usmjerena na derivatne proizvode vezane za transakcije stranom valutom, a to su FX Forward i FX SWAP transakcije. Pojmovi SWAP i forward su već bili obrađeni u dodatku o financijskim derivatima u prvome dijelu knjige.

Iako je ovo poglavlje o rizicima, daljnja razrada neće biti usmjerena na tehnike mjerenja rizika nego na tehnike upravljanja rizicima, posebno tehnikama koje nisu u domeni rizika nego su u domeni ALM⁹⁰-a. Razlog je tomu taj što rizik likvidnosti i cjenovni rizik u bankama trebaju biti promatrani praktično kako utječu na račun dobiti i gubitka, a ne teoretski.

⁹⁰ ALM (eng. Assets and Liabilities Management) su tehnike za upravljanje aktivnom i pasivom banke, s posebnim naglaskom na ročnu i cjenovnu strukturu.

Nota iz bankarske prakse: *Postoji jasna razlika između mjerenja rizika i upravljanja rizicima. Banka treba mjeriti i kvantificirati rizike, ali ona prije svega treba upravljati rizicima. Teorija bez prakse nema puno smisla. U svakom je udžbeniku teško pravilno rasporediti dijelove koji se odnose na praksu i one koji se odnose na teoriju. Puno teorije i udžbenik postaje neuporabljivim. Puno prakse i udžbenik postaje priručnik. Rizici su opasni za banku, a kreditni, cjenovni i likvidnosni su najopasniji za banku. Zato je u ovome poglavlju naglasak na upravljanju rizicima iz bankarske prakse, a ne na teoretskome računanju. Teorija je zadovoljenja objašnjavanjem principa kojima se banka treba povoditi kako bi kontrolirala rizike.*

Kod rizika likvidnosti i cjenovnoga rizika nema teorije, samo donošenje odluka i upravljanje.

3.1. RIZIK LIKVIDNOSTI

Rizik likvidnost je najznačajniji rizik s kojim se susreće banka. Kada bi banka bila suočena s opcijom da može kontrolirati samo dva rizika u banci, to bi zasigurno bili kreditni rizik i rizik likvidnosti. Ova su dva rizika posebno značajna jer se u njima vidi cjelokupno poslovanje banke. **Kontrola ova dva rizika predstavlja temelj poslovanja svake financijske institucije.** Rizik likvidnosti je značajniji od kreditnoga rizika. U slučaju kreditnoga rizika banka samo može izgubiti kapital koji se uvijek može nadoknaditi dokapitalizacijom ili sanacijom banke. U slučaju problema s likvidnošću, banka se može doslovno raspasti. Kreditni rizik je također dugoročniji, tj. treba vremena da se osjete problemi s kvalitetom kredita. Sukladno tomu, banka ima i više vremena da se pripremi za obranu od kreditnoga rizika. S rizikom likvidnosti banka nema takvu mogućnost jer rizik likvidnosti može uništiti banku doslovno preko noći.

Jednostavno nije moguće dovoljno naglasiti koliko su kreditni rizik i rizik likvidnosti bitni za banku. Oni predstavljaju samu bit bankarstva kao takvoga. U poglavlju o bankarskim načelima naglašeno je da banka treba poslovati po sljedećim načelima: **poslovnosti i urednoga poslovanja, rentabilnosti, likvidnosti, sigurnosti i efikasnosti ulaganja.** Rizik likvidnosti i kreditni rizik ugrađeni su u sva četiri načela. Štoviše, jedno od načela je načelo likvidnosti. Zato i ne treba čuditi što će u ovome udžbeniku od svih rizika najviše riječi biti o riziku likvidnosti i kreditnome riziku.

Analiza započinje rizikom likvidnosti, a za njega se odmah veže i rizik cjenovne strukture. Ova su dva rizika izravno povezana s vremenom i poslovanjem banke tijekom vremena. Ako bi se gledalo dnevno poslovanje banke, pokazalo bi se da

je dnevno poslovanje banke jednim velikim dijelom obavljanje transakcija. Mehanizmi transakcija obrađeni su u poglavlju o platnome prometu. Transakcije banke, gledano iz perspektive likvidnosti, mogu se podijeliti na tri vrste:

1. transakcije u kojima banka prima svjež a sredstva,
2. transakcije u kojima banka gubi sredstva,
3. neutralne transakcije.

Prvo će biti riječi o neutralnim transakcijama. Za likvidnost banke neutralne transakcije su transakcije koje nemaju utjecaja na likvidnost banke. Te se transakcije odnose na protok novca na računima banke, odnosno kada i nalogodavac i nalogoprimac imaju račune kod iste banke. Kod takvih transakcija samo dolazi do prebacivanja sredstava s jednoga računa u banci na drugi, a da se pri tome likvidnost banke ne mijenja.

Primjer: *Kada klijent plaća račun za struju, transakciju možete obaviti rabeći internetsko bankarstvo. Ako HEP ima račun u istoj banci u kojoj ima i klijent s plaćanjem računa za struju, banka će smanjiti stanje na računu klijenta, a povećati stanje na računu HEP-a u banci. S obzirom na to da je novac samo prešao s jednoga na drugi račun u istoj banci, ukupna bilanca banke je nepromijenjena. Nije došlo do priljeva novih sredstava u banku, niti je došlo do odljeva sredstava iz banke s obzirom na to da i klijent i HEP imaju račun u istoj banci.*

Neutralne transakcije iz perspektive likvidnosti mogu se činiti jednostavnima za upravljanje likvidnošću banke, ali to nije točno. U velikim bankama razlikovanje koje transakcije su neutralne, a koje nisu, predstavlja težak posao i iziskuje veliko iskustvo. Upravo razlikovanje koje transakcije su neutralne za likvidnost banke samo je jedan od razloga zašto je upravljanje likvidnošću toliko kompleksno i predstavlja vrhunac operativnoga vođenja banke.

Transakcije koje uzrokuju odljeve i priljeve sredstava iz banke su transakcije za koje se banka mora temeljito pripremiti. **Pravilno upravljanje likvidnošću znači da banka u bilo kojem trenutku može zadovoljiti sljedeću nejednakost:**

$$\text{Ulaz sredstava} - \text{izlaz sredstava} > 0$$

Ako banka ne može zadovoljiti gornju nejednakost, mora pronaći dodatna sredstva financiranja iz kratkoročnih sekundarnih izvora kako bi zadovoljila gornju nejednadžbu.

Nejednadžba se mora **zadovoljiti svaki dan**, no ako banka to ne može napraviti na dnevnoj bazi, postaje nelikvidnom. Ako banka to ne može napraviti

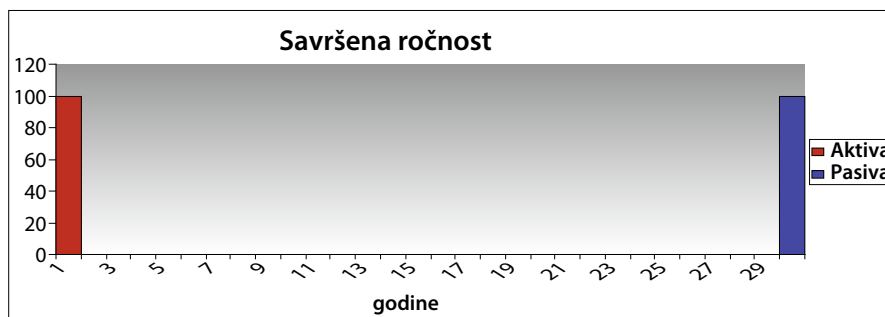
dugoročno, nesolventnaje. Iako se napisano možda čini jednostavnim, kontrola likvidnosti (kratkoročna, srednjoročna i dugoročna) predstavlja najkompleksniji dio bankarstva.

Jedno od pitanja koje se nameće je zašto banka ima problem s likvidnošću. Banka prima depozite, daje kredite, a s obzirom na to da je količina primljenih sredstava jednaka količini plasiranih sredstava (aktiva je jednaka pasivi), u čemu je onda problem kada je riječ o kontroli likvidnosti. Odgovor na ovo pitanje leži u samoj biti bankarskoga poslovanja i predstavlja vremenski paradoks u bankarstvu.

Banka prima depozite na određeni vremenski rok. Banka također daje kredite na određeni vremenski rok. **Odnos vremenskog trajanja kredita i depozita naziva se ročna struktura banke. Problem s kojim se banka susreće je taj što banka prima depozite na jedan rok, a daje kredite na rok koji nije isti nego je obično duži od roka trajanja depozita. Ova pojava uzrokuje ročnu neujednačenost u bilanci banke.** Dodatni su problem likvidnosti i loši plasmani. Kredit koji je izdan klijentu za banku je gubitak likvidnosti. Kredit treba biti vraćen, a ti krediti koji se vraćaju banci predstavljaju priljev likvidnosti. Ako kredit postane lošim i ne biva vraćan banci, banka je suočena s nedostatkom likvidnosti koji nekako mora nadoknaditi.

Banka prima depozite od klijenata. Klijenti banke nisu sigurni koliko će im trebati sredstava u budućnosti i zato povjeravaju svoja sredstva banci na što kraći mogući rok. Istovremeno klijenti od banke traže kredite na što duži rok kako bi im rate kredita bile što manje i kako bi sredstva iz kredita imali što duže na raspolaganju. Čitatelj se treba prisjetiti kako trajanje kredita utječe na veličinu rate kredita. Priroda poslovanja banke je da klijenti žele posuditi sredstva od banke na što dulji rok, a deponirati sredstva banci na što kraći rok. Banka želi suprotno: imati vremenski što kraću aktivu, a što dužu pasivu. Banka, stoga, želi sljedeću ročnu strukturu:

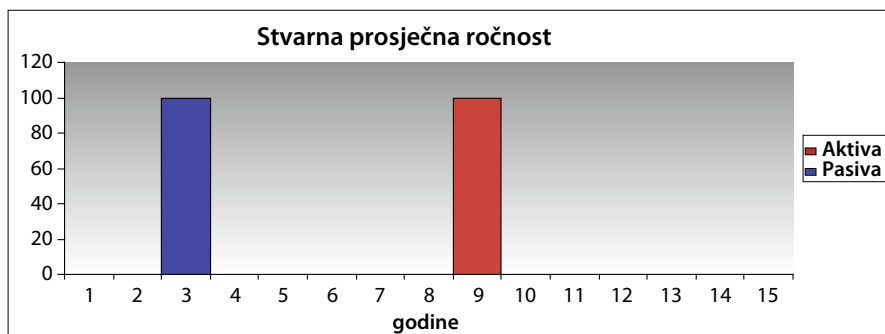
26) Slika: *Savršena ročnost*

Banka želi sredstva od klijenata na što duži rok kako bi si omogućila stabilnost sredstava s kojima raspolaže. Banka bi istovremeno željela plasirati sredstva na što kraći rok kako bi mogla smanjiti vlastiti rizik kod poslovanja.

Na žalost banaka, ročna struktura prikazana na gornjoj slici je nemoguća; takva ročna struktura je nemoguća zbog prirode clijenata s kojima banka posluje. Ne samo da je takva ročna struktura nemoguća nego su banke, pod pritiskom clijenata, suočene upravo sa suprotnom ročnom strukturom. Klijenti nameću bankama da banke primaju sredstva na što kraći rok, a da posuđuju sredstva klijentima na što duži rok. Upravo zato banka u stvarnosti obično ima sljedeću ročnu strukturu:

27) Slika: *Stvarna ročnost*

Ponderirano trajanje pasive banaka je oko tri godine, a ponderirana aktiva banaka je oko devet godina. Sada postaje jasno zašto nastaje problem likvidnosti u banci i zašto je banka poslovno suočena s negativnom ročnom strukturom.

Likvidnosne transakcije su transakcije koje utječu na likvidnost banke. Kod takvih se transakcija likvidnost banke ili povećava ili smanjuje. Da bi se zorno ilustriralo kako pojedine transakcije utječu na likvidnost banke, sljedeći će primjera pokazati kako depozit i kredit utječu na stanje likvidnosti banke. Nakon primjera bit će analizirana kompleksnija bilanca banke.

Jednostavan primjer novčanoga tijeka banke prikazan je u donjoj tablici. Banka je dobila depozit na jednu godinu, a dala kredit na 2 godine. Pretpostavlja se da je depozit novi depozit koji je donio likvidnost u banku i klijent je nakon dobivanja kredita povukao sredstva iz banke. Primanje depozita i davanje kredita provodi se kroz četiri transakcija za banku. Banka prima depozit (priljev svježih sredstava) i daje kredit (odljev svježih sredstava). Nakon godine dana banka mora isplatiti depozit (odljev svježih sredstava), a tek za dvije godine klijent banci vraća kredit (priljev svježih sredstava). Radi jednostavnosti u obzir neće biti uzete kamate, a pretpostavit će se da se kredit vraća u cijelosti nakon dvije godine, a ne u ratama. U tom su slučaju transakcije banke kroz vrijeme sljedeće:

Tablica 17: *Novčani tok*

	danas	Za 1 godinu	Za 2 godine
Ulaz novca	+1000 depozit	-1000 depozit	0
Izlaz novca	- 1000 kredit	0	+1000 kredit
NETO	0	-1000	+1000

U tablici je pokazano da postoje tri vremenska razreda u koji su podijeljene transakcije: danas, nakon godine dana i za dvije godine. Tablica pokazuje da banka danas ima i ulaz novca i izlaz novca. Banka je dobila 1.000 kuna depozita - to je ulaz novca, budući da banka taj novac prije nije imala. Novi depozit predstavlja priljev likvidnosti za banku. Banka je danas isplatila 1.000 kuna kredita, tako da je sada novac u posjedu klijenta i više nije kod banke, što je za banku - odljev sredstava. Nakon godine dana depozit je istekao i banka bi ga trebala isplatiti klijentu. No kredit dopijeva tek za dvije godine i banka će tek tada dobiti povrat kredita.

U slučajevima kada priljevi i odljevi sredstava u banci nisu izjednačeni u pojedinim vremenskim razdobljima, banka ima neusklađenu ročnu strukturu. Usklađena bi ročna struktura bila kada bi neto pozicija bila jednaka 0 ili pozitivna u svim vremenskim razredima, odnosno kada bi u svakom razdoblju banka imala više priljeva sredstava od odljeva sredstava ili jednako priljeva i odljeva.

Banka iz primjera **nema usklađenu ročnu strukturu** i ima problem kontrole ročne strukture. Razlog za taj problem je u strukturi likvidnosti u pojedinim vremenskim razredima. U prvome vremenskom razredu vrijednost je 0, što znači da banka ima ujednačenu ročnost. U drugome vremenskom razredu vrijednost je -1000, što znači da banka ima odljev sredstava i da je ročnost neusuglašena. U trećem vremenskom razredu banka ima priljev od +1000, što znači da u tom razredu banka ima pozitivan priljev sredstava.

U praktičnom smislu banka iz primjera ima problem. U prvome razdoblju je sve u redu, ali u drugome razdoblju banka treba isplatiti depozit za koji nema sredstava. Zbog toga banka treba imati mehanizme kako riješiti problem neusklađene ročnosti. Prvo rješenje je, naravno, da klijent ponovo oroči depozit na godinu dana. Drugo rješenje je da banka dođe do sredstava putem sekundarnih izvora. Oba rješenja su pogriješna i predstavljaju lošu kontrolu likvidnosti, iako bi oba rješenja riješila bančin problem. Jedino je pravo rješenje da banka ne daje kredite na duži rok nego što prima depozite. Naravno, već je istaknuto da je u praksi jako teško, ili gotovo nemoguće, ispuniti ovaj uvjet. Upravo zato se banke okreću dugoročnim sekundarnim izvorima sredstava, jer putem dugoročnih sekundarnih izvora sredstava banka može kontrolirati ročnu strukturu i likvidnost banke.

Iako je primjer ročne strukture razrađen samo na jednome kreditu i depozitu, razvidno je kako kontrola ročne strukture nije jednostavna i obuhvaća cjelokupno poslovanje banke. S proširenjem poslovanja banke, kontrola ročne strukture postaje

samo težom, poglavito kada se poslovanje banke proširi na nekoliko valuta. Problem valutne i ročne neusklađenosti eksponencionalno povećava teškoću kontrole ročne strukture. U Hrvatskoj je normalno da banke posluju u nekoliko valuta. Hrvati najviše štede u eurima, iako im to nije matična valuta. To znači da banka prima sredstva u eurima, a moguće je da kreditira u eurima, kunama ili čak u švicarskim francima. U ovim se slučajevima ročna struktura mora razdvojiti na ročnost u pojedinoj valuti, tako da banka mora pratiti likvidnost u nekoliko valuta istovremeno.

Dodatan problem za banku predstavlja i sama definicija ročnosti. Klasično je pitanje za bankare: koju ročnost imaju minusi na tekućim računima ili depoziti na tekućim računima? Minusi na tekućim računima nemaju **ugovorenu ročnost**, odnosno njihovo trajanje nije jasno određeno ugovorom, za razliku od kredita koji imaju ugovoreni rok trajanja. Minus na tekućem računu postoji dok ga banka ne ukinе ili dok se ne otplati. Isto tako se može postaviti pitanje koja je ročnost tekućih računa? Za klijenta banke tekući račun ima ročnost od jednog dana, odnosno klijent banke može bilo koji dan doći u banku i podignuti sva sredstva koja se nalaze na tekućem računu. Isto tako vjerojatnost da će svi klijent odjednom povući svoja sredstva s tekućih računa je mala. Problem kontrole likvidnosti s aktivom ili pasivom koja nemaju utvrđenu ročnost je samo dodatno proširio problem kontrole ročnosti.

Primjer tekućeg računa nužno nameće problem procjene ročnosti sa svrhom procjene novčanih tijekova u određenim vremenskim razredima. Tako banka može procijeniti da bilo koji dan može doći do odljeva 10% svih sredstava s tekućih računa. U roku od 1 mjesec odljev može biti 20%, a u roku od godine dana 40%. U tom bi slučaju banka 10% ukupnih tekućih i žiro-računa stavljala u vremenski razred 1 dan, 20% u vremenski razred do 1 mjesec, a 40% bi rasporedila u ostalim vremenskim razredima do godine dana. Preostalu vrijednost sredstava banka može rasporediti po daljnjim razredima ili ih jednostavno dodijeliti u razred ročnosti, primjerice 5 ili 10 godina. Banka izračunava procjenu ročnosti putem matematičkih modela. Procjena ročnost je vezana za dvije odvojene pretpostavke. Prva je, naravno, da neće doći do odljeva svih sredstava sa žiro i tekućih računa u jednome danu, a druga pretpostavke je da banka može napraviti bihevioralne procjene o ponašanju klijenata i u ročnosti njihovih sredstava.

Do sada su uglavnom naglašavana novčana kretanja u pasivi banke, a ne toliko u aktivu banke. Pretpostavka je da je **za kvalitetu likvidnosti banke puno opasnija pasiva nego aktiva**. Ugovornim odnosom banke i klijenta jasno je da banke obvezuju klijenta na povrat posuđenih sredstava po ugovorom definiranom otplatnom planu. To znači da je tijek novca u aktivu programiran ugovornim odnosom između banke i klijenta. Zato je za banku relativno jednostavno pretpostaviti budući tijek novca u aktivu. No, u pasivi banke tijek novca nije jasno ugovorno definiran te mnoge banke dopuštaju klijentima opcije za ranije povlačenje sredstava, bez obzira na to koliko vremena je preostalo do dospijeća. To znači da banka nema točno zacrtani odnos tijeka novca s klijentom u svojoj pasivi, budući da većina banaka na većinu depozita ostavlja mogućnost da klijent dođe u banku i razroči svoj depozit. U pasivi

banke novčani je tijekom *očekivan*, ali nije *siguran*. Banka je zbog toga podložna mogućnosti da dođe do nagloga povlačenja sredstava. Ovakva pojava se zove napad na banku ili „eng. run on the bank“. Upravo zbog osjetljivosti u pasivi, kontrola likvidnosti postaje, kontrola stabilnosti pasive. S druge strane, novčani tijekom u aktivi su zacrtani ugovorom i banka ne može tražiti od klijenta da prije vremena podmiri svoja dugovanja prema banci.

Primjer: RUN ON THE BANK

Navala na banku je pojava kada dođe do nagloga gubljenja povjerenja u stabilnost i funkcioniranje banke. Ova pojava može biti vezana samo za jednu banku ili sustavna, kada su sve banke u jednome bankarskom sustavu obuhvaćene navalom. Karakteristika je navala na banku da postaju samoispunjavajuće prognoze (eng. self-fulfilling prophecy). Kada veliki broj klijenata banke počne vjerovati u nestabilnost banke, a da bi zaštitili svoje uloge u bankama, klijenti će pokušati povući svoje depozite i na taj će način izazvati nestabilnost u poslovanju banke. Jedna preventivna mjera protiv navala na banke je državno osiguranje depozita koje klijentima jamči minimalno siguran ulog. Zbog ove činjenice većina malih klijenata, u slučaju krize, nema potrebu „navaliti na banku“ jer su im štedni ulogi osigurani.

Najbolji primjer navala na banku je Velika depresija u SAD-u kada je došlo do propasti više od 5000 banaka koje su imale problema s likvidnošću. Još jedan primjer navala na banke je financijska kriza iz 2008. kada je došlo do globalne financijske nestabilnosti zbog sumnje da velike investicijske banke ne mogu nastaviti poslovanje s obzirom na njihovu izloženost lošim hipotekarnim plasmanima. Kriza iz 2008. također je indikativna za buduće globalne krize jer se kriza iz SAD-a jako brzo prenijela na ostatak svijeta. Individualni primjeri su Northern Rock banka u Velikoj Britaniji koja je jedna od velikih žrtava krize iz 2008. Ultimativno je banku sanirala država.

Nakon jednostavnoga primjera kako nastaje problem likvidnosti za banku, slijedi razmatranje tehnika kako se banka može zaštititi od potencijalnih problema likvidnosti. Tehnike koje će biti predstavljene obuhvaćaju sve elemente poslovanja banke: od strateškoga upravljanja do poslova sektora riznice. Tehnike upravljanja likvidnošću mogu se podijeliti na:

- jasno određenu politiku likvidnosti,
- zalihe likvidnosti u aktivi,
- kratkoročne izvore likvidnosti putem tržišta novca (domaćega ili međunarodnoga) i derivatske poslove.

Prvi način i najbolji način na koji se banka može zaštititi od problema u likvidnosti je da ima jasno određenu politiku kreditiranja i prikupljanja depozita. Tako

banka kod samoga poslovanja mora pratiti ročnost i bihevioralno ponašanja klijenta u pasivi, ali isto tako i kontrolirati ročnost kredita u aktivi. Banka mora jasno znati koliko je pasive prikupila, koliko pasive može prikupiti u nekome budućem razdoblju i kakve su joj budžetske želje. Kod definiranja poslovanja banka mora krenuti od samih proizvoda. Banka mora jasno odrediti strukturu i parametre svojih proizvoda i objasniti svojim klijentima zašto određeni proizvodi imaju određene vremenske razrede. Zato je uobičajeno da male banke nemaju stambene kredite. Male banke si takav oblik poslovanja jednostavno ne mogu priuštiti, s obzirom na karakteristike svoje pasive. To ne znači da male banke ne mogu davati stambene kredite; to samo znači da male banke nastoje zaštititi svoje poslovanje i zbog toga ne kreiraju proizvode s dugačkom ročnošću.

Drugi su način zalihe likvidnosti u aktivi i dugoročni sekundarni izvori financiranja u pasivi. Banka može jedan dio sredstava koja prima iz primarnih izvora financiranja preusmjeriti u kratkoročne visoko likvidne plasmane. Jedan od takvih primjera su blagajnički zapisi ministarstva financija ili depoziti kod drugih banaka. Kada primi depozit, banka zna kolika je ugovorena ročnost toga depozita. Ako banka poštuje načela likvidnosti i solventnosti, nakon što izdvoji obvezne pričuve, banka bi trebala jedan dio depozita plasirati u visoko likvidne plasmane kako bi u aktivi banke izgradila zalihu likvidnosti ako dođe do povlačenja depozita. U slučaju krize likvidnosti, banka može iskoristiti zalihe likvidnosti.

Isto tako banka može uravnotežiti ročnu strukturu tako da nađe sekundarne izvore sredstava s ročnošću koja je identična negativnim stavkama u ročnoj strukturi. Na taj način banaka nastoji ujednačiti ročnu strukturu. Postoje dva načina na koji banka može doći do sekundarnih izvora sredstava. Prvi je da izda vlastite dužničke papire, a drugi je da od većih banaka podigne kredit. U praktičnom smislu to znači da ako banka u vremenskome razredu od 5 godina ima manjak, trebala bi izdati dužničke instrumente s ročnosti od 5 godina koji će nadomjestiti taj manjak i uskladiti ročnu strukturu.

Treći način na koji banaka može doći do izvora sredstava je da banka kratkoročno posudi sredstva na tržištu novca. To je i najgori način traženja likvidnosti za banku jer odražava da banka nema dovoljno vlastitih sredstava nego je prisiljena posuđivati sredstva (kratkoročno) od drugih banaka. Ovakvo se kontroliranje likvidnosti ne bi trebalo dugoročno rabiti nego isključivo za povremeno „krpanje“ likvidnosti banke. Banka koja se duža razdoblja oslanja na kratkoročne izvore sredstava je banka koje ima problema s praćenjem likvidnosti. Na sekundarnome tržištu banka može doći do sredstava na razne načine:

- kratkoročnim (prekonoćno, na nekoliko dana, ali manje od 1 mjesec) posuđivanjem od drugih banaka ili financijskih institucija
- REPO poslovima,
- SWAP transakcijama
- otvaranjem devizne pozicije.

Ako banka ne može doći do likvidnosti na tržištu novca, postoji još jedan način na koji banka može doći do likvidnosti, a to je da se okrene središnjoj banci kao posljednjem prosuditelju. Ova opcija nije navedena kao opcija kontrole likvidnosti jer u standardnoj bankarskoj praksi takav potez znači da banka ima problema s likvidnosti i da probleme ne može samostalno kontrolirati. Naravno, ako se banka odluči na ovaj korak, to je savršeno jasan indikator da banka ima duboke i velike poremećaje u likvidnosti. Banka može od središnje banke tražiti intra-dnevni kredit za likvidnost, lombardni kredit (prekonoćni kredit) ili može tražiti kredit za likvidnost na duži rok.

Posebno treba naglasiti da obraćanje središnjoj banci kao posljednjemu prosuditelja ima različite reperkusije u različitim zemljama. Tako se u SAD-u, koje ima visoko razvijeno tržište novca, obraćanje središnjoj banci za likvidnost smatra da je banka pred slomom i jasan je indikator da je poslovanje banke duboko narušeno. S druge strane, na plitkim tržištima, kao što je Hrvatsko, lombardni krediti središnje banke nisu ništa neobično i u situacijama visokoga stresa likvidnosti mogu postati rutinirana pojava. Visoke oscilacije u kamatama na tržištu novca u Hrvatskoj su potpuno uobičajene, što dovodi do toga da kamata oscilira po nekoliko postotaka između dva dana.

U prvom je tromjesečju 2009. na hrvatskome tržištu došlo do teškoga poremećaja u likvidnosti. Kako bi stabilizirala tečaj, središnja banka povukla je kunsku likvidnost s tržišta domaćega novca. Banke su se našle u natjecanju za preostale kune na tržištu, što je uzrokovalo strašan rast prekonoćnih kamatnih stopa. Tako je prekonoćni ZIBOR u jednome trenutku bio na 39% na godišnjoj razini. Suočene s problemima likvidnosti, banke su posudile novac od matičnih banaka i prodale devize kako bi došle do kunskih sredstava. Ova prodaja deviza je stabilizirala tečaj, ali su odnosi kamatnih stopa bili nepopravljivo poremećeni što je dovelo do visoke kamatne stope još nekoliko mjeseci.

Iako je dio ovoga poglavlja dramatičan, treba se vratiti vremenskoj podjeli likvidnosti: kratkoročna (od 0 dana do 18 mjeseci), srednjoročna (od 18 mjeseci do 5 godina) i dugoročna (više od 5 godina). Kod kontrole likvidnosti banka bi trebala agresivno kontrolirati kratkoročnu likvidnost jer nedostatak kratkoročne likvidnosti može ugroziti poslovanje banke. **Banka bi putem proizvoda i sekundarnih izvora financiranja trebala uskladiti ročnu strukturu minimalno do 5 godina.** Dugoročna se ročna struktura naziva i strukturna likvidnost. Banka treba pratiti dugoročnu ročnu strukturu i nastojati je „izgladiti“ što je više moguće. Dakako, puno je bolje imati stabilnu kratkoročnu likvidnost nego stabilnu dugoročnu likvidnost. Same tehnike kontrole likvidnosti biti će detaljno obrađene u nastavku, no prije toga potrebno je upoznati se s cjenovnim rizikom i definirati ga.

3.2. CJENOVNI RIZIK

Banka plaća ili dobiva neku cijenu kada daje kredite ili kada uzima za njih sredstva. Cijena je izražena kamatnom stopom, a kamatna stopa može biti fiksna ili promjenjiva za vrijeme trajanja proizvoda. Iako je tip kamatne stope već određen kao fiksna i varijabilna kamatna stopa, treba još jednom ponoviti definiciju:

Definicija: Fiksna kamatna stopa znači da je kamatna stopa ugovorena ugovorom i da neće biti mijenjana za vrijeme trajanja proizvoda banke. Varijabilna kamatna stopa znači da se vrijednost kamatne stope može mijenjati za vrijeme trajanja proizvoda banke.

Karakteristika varijabilne kamatne stope je da ima dva dijela. Prvi je dio ugovoreni dio koji obično označuje premiju kreditnoga rizika za pojedinoga klijenta, a drugi je dio promjenjivi dio koji se obično sastoji od tržišnoga indeksa kamatne stope, kao na primjer LIBOR ili ZIBOR. Tako varijabilna kamatna stopa može biti LIBOR +3%. Libor je tržišni indeks koji se mijenja s obzirom na stanje na tržištu, a +3% je fiksna premija koja se ne mijenja za vrijeme trajanja kredita.

Primjer: Kod ugovaranja kredita varijabilna kamata je obično vezana za neki indeks tržišne kamatne stope, na primjer LIBOR. Banka nudi klijentu kredit i pregovara o kreditnoj premiji za toga klijenta. Kreditna premija nadovezuje se na osnovni indeks. Tako kamatna stopa za jednoga klijenta može biti LIBOR +3%, a za drugoga LIBOR +4%. Klijent s kreditnom premijom +4% je za banku rizičniji od klijenta s kreditnom premijom od +3%. Za vrijeme trajanja kredita kreditna premija se ne mijenja, mijenja se samo indeks kamatne stope, a to je promjenjivi dio kamatne stope. Ako je LIBOR 1,15%, kamatna stopa za prvoga klijenta je $1,15\% + 3\% = 4,15\%$, a za drugoga klijenta kamata je $1,15\% + 4\% = 5,15\%$. Na temelju ove kamate banka obračunava ratu klijentu. Ako se vrijednost LIBORA promijeni s 1.15% na 1.65%, nove kamate za klijente su 4.65% i 5.65%.

Varijabilna kamatna stopa tehnički je zahtjevnija od fiksne kamatne stope. Zahtjevnost proizlazi iz raznovrsnih mogućih kamatnih stopa koje se nalaze na tržištu. Tipovi tržišnih stopa koje se upotrebljavaju ne moraju biti ograničeni samo na LIBOR nego mogu biti i EURIBOR ili ZIBOR⁹¹, ovisno o mjestu poslovanja klijenta ili valuti u kojoj se ugovara kredit. Vrijednosti interbankarske stope mijenjaju se svaki dan, zato je potrebno ugovorom odrediti kada će se utvrditi kamatna stopa koja će se koristiti za izračun rate kredita. Utvrđivanje kamatne stope je obično na mjesečnoj razini u razmacima od 1, 3, 6 i 12 mjeseci. Datumi utvrđivanja kamatne

⁹¹ IBOR je oznaka preuzeta iz engleskoga jezika i znači Inter Bank Offer Rate, a označuje kamatnu stopu kojom se banke koriste za međusobno posuđivanje sredstava. Prvo slovo je oznaka mjesta ili grada u kojemu se odvijaju transakcije, pa je tako L London (LIBOR), a Z Zagreb (ZIBOR).

stope nazivaju se datumi promjene cijene (eng. repricing dates). Dodatni problem i dimenzionalnost proizlaze iz toga da vremenska razdoblja **utvrđivanja kamate ne moraju biti identični razdobljima anuiteta kredita.**

U hrvatskom bankarstvu postoji još jedna posebna karakteristika kod tipa kamatne stope, a to je „kamatna stopa po odluci banke“. To je tip kamatne stope kada banka ugovorno zadržava pravo da promijeni kamatnu stopu u bilo kojem trenutku. Kamatna stopa „po odluci banke“ je tip promjenjive kamatne stope, ali uzroci promjene kamatne stope nisu kretanja na domaćem ili međunarodnom tržištu novca nego su poslovne odluke banke. Kod ovoga tipa kamatne stope klijent ne može samostalno izračunati buduću ratu ili pratiti kretanja kamatne stope kao što može s tržišno indeksiranom kamatnom stopom.

Rizik s kojim se banka susreće kada plasira proizvode s različitim tipom kamatne stope je da tip kamatne stope nije isti u aktivni i u pasivni banke. Moguće je da zbog poslovnih odluka banka ima različite količine pojedinoga tipa kamatne stope ili u aktivni ili u pasivni. U slučaju da banka nema isti tip kamatne stope u aktivni i pasivni, onda je banka izložena riziku promjene kamatne stope. Radi ilustracije naveden je sljedeći primjer: Banka daje kredit po varijabilnoj (promjenljivoj) kamatnoj stopi koja se mijenja po odluci banke, a prima depozit po fiksnoj kamatnoj stopi. U tom slučaju banka može promijeniti kamatu na kredit i povećati svoje kamatne prihode; jasno je da banka ima prednost ako ima u aktivni kamatnu stopu koju može samostalno mijenjati, a u pasivni kamatnu stopu koja je fiksna.

Primjer: Banka je od strane banke dobila kredit po promjenljivoj kamatnoj stopi. Na dan dizanja kredita kamatna stopa je bila 4%. Banka je dobiveni kredit upotrijebila kako bi dala kredit s fiksnom kamatnom stopom po 6%. Ako se zanemari trošak regulative, banka zarađuje 2% na kreditu. Nakon godine dana kamatna se stopa na kredit u pasivni promijenila i sada je 7%. Kako banka ima u aktivni kredit s fiksnom kamatnom stopom, banka još uvijek zarađuje samo 6% na kredit u aktivni, a novi trošak pasive je 7%. Tako banka na kreditu u ovome trenutku gubi novac. Kako se kamatna stopa bude mijenjala tijekom vremena tako mijenjat će se i dobit banke.

U ovom je primjeru pokazano zašto banke daju kredite s varijabilnom (bilo vezane za tržišni indeks ili odluku banke) kamatnom stopom. Dajući kredite s varijabilnom kamatnom stopom, banke se štite od povećanja troška prikupljenih sredstava s varijabilnom kamatnom stopom u pasivni. Krediti s kamatnom stopom, po odluci banke, daju banci diskrecijsko pravo promjene kamatne stope i povećanja prihoda ako banci zatreba putem dizanja kamatnih stopa na kredite u aktivni.

Sada treba ujediniti ročnu strukturu i cjenovnu strukturu. Kako bi pokazali odnos ročne i cjenovne strukture, bit će uporabljen isti primjer kao u poglavlju o riziku likvidnosti. Banka je primila depozit na godinu dana i plasirala kredit na dvije go-

dine. Kamatna stopa je fiksna i na kredit i na depozit. Dodatna pretpostavka koju sada treba uvesti je da će klijent nakon godinu dana ponovno oročiti depozit. Iz perspektive likvidnosti, godinu dana nakon oročenja doći će do odljeva depozita i istovremenoga ponovnog oročavanja depozita na godinu dana. Isto se ponavlja i u dugoj godini, ali u primjeru nije usredotočenost na likvidnost banke nego na prihode i rashode. Slijedi tablica koja prikazuje ročnu strukturu banke na 2 godine s depozitom od jedne godine za svaku godinu.

Tablica 18: *Novčani tijek kroz 3 godine*

	danas	Za 1 godinu	Za 2 godine
Ulaz novca	+1000 depozit	+ 1000 depozit	+1000 kredit + 1000 depozit
Izlaz novca	- 1000 kredit	-1000 depozit	-1000 depozit
NETO	0	0	+1000

Neto ročna struktura je danas i nakon godine dana 0 (što je u redu), a nakon dvije godine je pozitivna jer banka prima novac od povrata kredita, a zadržava novac od depozita koji je ponovo oročen. Kao što tablica pokazuje, u svakom je razdoblju došlo do isteka depozita, ali i do njegova ponovnog oročenja. Značajna je pretpostavka da će jednogodišnji depozit kada istekne biti ponovno oročen.

Ako kredit i depozit imaju fiksnu kamatu, postoji li cjenovni rizik za banku? Odgovor je da postoji. Cijena kredita se ne mijenja jer banka neće promijeniti kamatnu stopu na kredit (zašto?) za vrijeme trajanja kredita. Cijena depozita se ne mijenja za vrijeme oročenja depozita, ali u primjeru klijent **tri puta oročava** depozit. Nigdje nije zajamčeno da će kamatna stopa na jednogodišnji depozit biti ista kod svakoga od tri oročenja.

Primjer pokazuje vremenski horizont od dvije godine s tri zasebna oročenja. Ako dođe do smanjenja kamatne stope na tržištu (možda zbog promjene monetarne politike), banka će također smanjiti i kamatne stope na depozite; ako dođe do povećanja kamatne stope (restriktivne monetarne politike), banka će povećati kamatne stope kako bi osigurala likvidnost.

Pojašnjenje: *Treba jasno razlikovati promjenjivu kamatnu stopu od promjene kamatne stope. Promjenjiva kamatna stopa znači da se kamatna stopa može promijeniti za vrijeme trajanja kredita. Promjena kamatne stope znači da banka, koja samostalno određuje koju kamatu je voljna platiti na primarne izvore financiranja, odluči promijeniti kamatnu stopu za novo oročene depozite.*

Primjer pokazuje kako različita ročnost aktive i pasive može uzrokovati cjenovni rizik za banku, iako banka može uporabiti samo jedan tip kamatne stope. **Cjenovni**

rizik za banku može proizaći i iz neusklađene ročne strukture banke. Tablica koja slijedi u nastavku pokazuje analizu promjera promjena kamatne stope iz perspektive klijenta i banke te kako promjene kamatne stope utječu na banku i na klijenta.

Tablica 19: *Utjecaj promjene kamatne stope*

	danas	Za 1 godinu	Za 2 godine
Depozit	1000	1000	1000
Kamata	5%	7%	4%
UTJECAJ PROMJENE KAMATNE STOPE			
Banka	Početno stanje	Negativno	Pozitivno
Klijent	Početno stanje	Pozitivno	Negativno

Ako banka poveća kamatnu stopu na depozite (s 5% na 7%), to je negativno za banku (banka ima fiksnu kamatnu stopu u aktivu) jer će morati plaćati višu kamatnu stopu na depozite. S druge strane, povećanje kamatne stope pozitivno je za klijenta jer sada klijent dobiva više veće prihode na svoj depozit. U drugoj godini banka smanji kamatne stope na depozite. Naravno da ovakav potez ima suprotan učinak; smanjenje kamatne stope pozitivno je za banku, a negativno za klijenta.

Primjer: *Kada klijent odluči oročiti novac na određeno razdoblje u banci, banka mu nudi čitavu vremensku lepezu mogućnosti oročenja (1, 2,3,6 mjeseci, godina dana i duže). Karakteristika je vremenskih razdoblja da što su duži to im je i kamatna stopa veća. Tako oročenja na 3 godine nude kamatu koja je i tri puta veća od one koju nudi oročenje na samo jedan mjesec. Na taj način banka nastoji po fiksnoj kamatnoj stopi što dulje vezati sredstva svojih klijenata. Za nagradu za vjernost banka daje veću kamatnu stopu. Ali, kao što je pokazano u primjeru s usporedbom ročne i cjenovne strukture, kada klijent oročava novac, riskira da kamatna stopa naraste u sljedećem razdoblju i na taj način propusti mogućnost oročenja po većoj kamati.*

U upravljanju cjenovnim i rizikom ročne strukture krije se najveći izazov za poslovanje banke. Naime, klijenti koji daju sredstva banci, to čine na relativno kratak rok, ali s druge strane traže kredite na što duži rok. Ta vremenska razlika predstavlja veliki problem za banke jer ako banke ne mogu kontrolirati rizik ročne strukture, banka može imati ozbiljne probleme u poslovanju i velike oscilacije u dobitku. Rizik cjenovne strukture nije toliko poguban za banku, ali ako se ne prati i pravilno kontrolira, može dovesti do velikih promjena u računu dobiti i gubitka banke.

3.3. KONTROLA ROČNE STRUKTURE, CJENOVNE STRUKTURE I OTVORENA DEVIZNA POZICIJA BANKE

U prethodna su dva poglavlju definirani cjenovni i rizik likvidnosti te pokazan odnos cjenovnog i rizika likvidnosti. Dio koji slijedi bavit će se analizom praktične primjene kontrole valutnog i cjenovnog rizika. Da bi banka mogla kontrolirati devizni, valutni i cjenovni rizik, potrebno je upravljati ročnom strukturom banke, cjenovnom strukturom banke i otvorenom deviznom pozicijom banke. Ova su tri elementa kontrole bankarske bilance samo tri strane istoga trokuta.

Osim cjenovnog i rizika likvidnosti, bitno je istaknuti i valutni rizik. Utjecaj promjene tečaja u maloj otvorenoj ekonomiji kao što je Hrvatska toliko je značajan da je obrađen u prvome dijelu knjige kod analize proizvoda banke. S obzirom na to da je valutni rizik već detaljno obrađen, potrebno je samo podsjetiti na ono bitno. **Ako banke prikupljaju štednju u jednoj valuti a kreditiraju u drugoj, onda su i banke izložene valutnome riziku.** Razlike među valutama mogu dovesti da promjene tečaja pojedine valute, što utječe na račun dobiti i gubitka. Da bi se banke zaštitile od valutnog rizika, kreditiraju u istoj valuti u kojoj su prikupile sredstva. Ako banke primaju depozite u eurima, u eurima će i kreditirati ili će plasmani imati valutnu klauzulu u eurima. Na ovaj način banka eliminira valutnu izloženost. Dodatni je način eliminiranja valutne izloženosti putem uporabe raznih financijskih instrumenata kako bi se zaštitila od valutnog rizika. Najčešći su instrumenti SWAP i forward.

Povezanost valutnog rizika i likvidnosti banke bit će jasniji nakon definiranja otvorene devizne pozicije banke. Otvorena devizna pozicija obično se prikazuje tablicom. Otvorena devizna pozicija (ODP) ima svoju sadašnju ili trenutačnu poziciju (eng. spot) i svoju buduću poziciju (eng. forward). Radi jednostavnosti i običaja u tekstu će se rabiti engleska terminologija. Spot pozicija je također i bilančna pozicija banke, dok je forward izvanbilančna pozicija ili derivatska pozicija banke. ODP u sebi sadržava samo strane valute a ne sadržava domaću valutu. Razlog je tomu taj što **neto pozicija između domaće i strane valute mora biti nula.** ODP u tablici pokazuje da banka ima 100 eura u aktivni i u pasivi:

SPOT – TRENUTNA POZICIJA		FORWARD – BUDUĆA POZICIJA	
AKTIVA	PASIVA	DUGA	KRATKA
100 EUR	100 EUR		

Banka je dala 100 eura kredita, sa 100 eura depozita koje je primila. Formula za otvorenu deviznu poziciju je:

$$(AKTIVA - PASIVA) + (DUGA - KRATKA)$$

Banka iz primjera nema forward poziciju, pa je otvorena devizna pozicija sljedeća:

$$(100 - 100) + (0 - 0) = 0$$

ODP banke je jednak 0, a to znači da banka nije izložena valutnome riziku. Promjene tečaja neće imati utjecaja na račun dobiti i gubitka banke. Ova se tvrdnja može dokazati i na jednostavan način oprimirati. Banke u Hrvatskoj posluju u kunama, tako da se bilanca izračunava u kunama. Banka iz primjera nema valutnoga rizika; ako nema valutnoga rizika onda promjene u vrijednosti tečaja ne utječu na račun dobiti i gubitka. U tablici je pokazana vrijednost bilance banke kod dva različita tečaja. Tablica pokazuje promjenu vrijednosti tečaja u dva razdoblja, ali da je devizna aktiva jednaka deviznoj pasivi, odnosno da je bilanca banke uravnotežena bez obzira na promjenu tečaja.

Tablica 20: *Bilanca banke HRK*

TEČAJ	VRIJEDNOST BILANCE	
	AKTIVA	PASIVA
1 HRK = 7.4 EUR	740 HRK	740 HRK
1 HRK = 7.5 EUR	750 HRK	750 HRK

Banka iz primjera sada je odlučila prodati 10 eura. Ovaj će postupak promijeniti otvorenu deviznu poziciju banke i **prouzročiti otvaranje devizne pozicije prema euru**. „Otvaranje devizne pozicije“ znači da se banka prodajom deviza izložila valutnom riziku. Ako banka proda 10 eura (dobiva kune), u tom je slučaju otvorena devizna pozicija banke:

SPOT – TRENUTNA POZICIJA		FORWARD – BUDUĆA POZICIJA	
AKTIVA	PASIVA	DUGA	KRATKA
90 EUR	100 EUR		

$$(90 - 100) + (0 - 0) = -10$$

Otvorena devizna pozicija banke je negativna, banka je **kratka eure**, jer ima manje eura u aktivi nego u pasivi. Tablica pokazuje kako promjene tečaja utječu na bilancu banke.

Tablica 21: *Bilanca banke HRK i EUR*

VRIJEDNOST BILANCE		
TEČAJ	AKTIVA	PASIVA
1 HRK = 7.4 EUR	666 HRK u EUR i 74 HRK u HRK	740 HRK
1 HRK = 7.5 EUR	675 HRK u EUR i 74 HRK u HRK	750 HRK

Iz tablice je vidljivo da u drugome razdoblju bilanca nije uravnotežena, da u aktivi banka ima 749 kuna (675 kuna u eurima i 74 kuna u kunama), a u pasivi banka ima 750 kuna. Pasiva je veća nego aktiva. U bilanci nedostaje 1 kuna, s obzirom na to da se ukupna vrijednost aktive smanjila za 1 kunu, došlo je do pada vrijednosti aktive - do gubitka. Sukladno tomu, banka će smanjiti pasivu tako da knjiži gubitak od 1 kune. **Ovaj gubitak je gubitak po tečajnim razlikama. Zbog otvorene devizne pozicije banka je na sebe preuzela valutni rizik i s promjenom vrijednosti tečaja došlo je i do promjene vrijednosti bančnih bilančnih stavaka, a budući da aktiva i pasiva nisu bile usklađene, da bi došlo do usklade zbog promjene tečaja i vrijednosti bilance, bilo je potrebno napraviti prilagodbe u računu dobiti i gubitka.**

Bitno je uočiti da banka kupnjom ili prodajom deviza otvara deviznu poziciju i pri tome se izlaže deviznome riziku, ali isto tako treba uočiti da je banka s **prodajom deviza došla do kunskih sredstava**, odnosno banka je **prodajom deviza došla do svježije likvidnosti u kunama**.

Analiza otvorene devizne pozicije nakratko će biti ostavljena jer je potrebno usredotočiti se na analizu ročne strukture. Sljedeća slika prikazuje ročnu strukturu banke po određenim vremenskim razredima.

28) Slika: Primjer ročne strukture

kraj razdoblja (mil HRK)	UKUPNO	OTPLATA GLAVNICE BEZ KAMATA																
		1 tjedan	1-2 tjedna	1 mjesec	1-2 mjeseca	2-3 mjeseca	3-6 mjeseci	6-12 mjeseci	12-18 mjeseci	18 mjeseci -2 godine	2-3 godine	3-4 godine	4-5 godine	5-6 godine	6-7 godine	7-10 godine	10-15 godine	> 15 godine
Ulaz novca	717	145	48	41	17	16	32	69	46	19	31	71	22	17	13	49	23	59
Gotovina	11	11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Obvezna rezerva	42	0	42	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kratkoročni krediti	103	31	4	33	9	3	5	15	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Banke	20	19	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Poduzeća i građani	83	12	4	33	9	3	5	14	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Vrijednosnice	28	28																
Kreditni bankama	47	40	1	0	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kreditni poduzećima	456	5	1	8	8	12	26	53	43	19	30	71	21	16	13	48	23	59
Ostala financijska imovina	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ostala imovina	30	30																
Izlaz novca	(717)	(296)	(66)	(30)	(25)	(20)	(64)	(63)	(14)	(21)	(11)	(54)	(28)	(2)	(2)	(19)	(1)	(0)
Kratkoročni depoziti	(110)	(110)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Banke	(2)	(2)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Klijenti	(108)	(108)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Depoziti/krediti	(107)	(34)	(2)	(3)	(1)	(1)	(3)	(2)	(6)	(16)	(3)	(3)	(26)	(2)	(2)	(2)	(1)	(0)
primljeni od banaka																		
Depozit primljeni od klijenata	(262)	(31)	(14)	(27)	(24)	(19)	(62)	(61)	(8)	(5)	(8)	(2)	(1)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
Izdane vrijednosnice	(110)	(10)	(50)	0	0	0	0	0	0	0	0	(50)	0	0	0	0	0	0
Ostala financijska dugovanja	(16)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	(16)	0	0
Kapital i rezerve	(81)	(81)																
Ostala dugovanja	(30)	(30)																
UKUPNO	0	(151)	(18)	11	(8)	(4)	(32)	6	32	(2)	19	16	(6)	14	11	30	22	59

Na slici je pokazana ročna struktura banke u 17 vremenskih razreda. Broj vremenski razreda u svakome izvješću ovisi o tome što izvješće želi pokazati. Iz tablice se vidi da je usredotočenost na kratkoročnu likvidnost jer samo za prvi mjesec postoje 3 vremenska razreda. Nekoliko značajnih napomena:

- Suma glavnice jednaka je u aktivni i u pasivi, znači da je ročna struktura računovodstveno usuglašena. Je li ročna struktura u izvješćima usuglašena s računovodstvenom, ovisi o individualnoj metodologiji izvješća. Neke banke gledaju samo protok novca, a ne računovodstvenu usuglašenost. U primjeru u pasivi je stavka kapital u prvome vremenskom razredu. Jasno je da banka neće isplatiti sav kapital u roku od jednoga tjedna. Po ovoj metodologiji banka je odlučila staviti u ročnu strukturu kapital, i to u prvi razred. Kapital je stavljen samo radi računovodstvene jednakosti, iako nema protoka novca po kapitalu, osim ako ne dolazi do dokapitalizacije ili isplate dividende.
- Obvezna rezerva je u roku trajanja (oročava se na mjesec dana), ali ne predstavlja stvarni protok novca jer je promjena vrijednosti obveznih rezervi svakih mjesec dana samo prilagođavanje za promjene u pasivi. Banka nema pravo na raspolaganje s tim sredstvima, osim ako regulator ne smanji regulativno opterećenje.
- Slično je i s tekućim računima (stavka kratkoročni depoziti) koji su u prvome vremenskome razredu, iako je mogućnost da dođe do kompletnoga povlačenja sredstava s tih računa mala. S obzirom na to da su sva sredstva s tekućih računa u jednome razredu, to znači da banka ne primjenjuje bihevioralne koeficijente i raspoređuje ta sredstva po raznim računima.
- U izvješću je samo glavnica, bez kamata.
- **ROČNA STRUKTURA JE NEUJEDNAČENA. Aktiva nije jednaka pasivi u svakome razredu.**

Zadnja napomena je najznačajnija. Ako dođe do likvidacije banke po metodologiji koja je uporabljena za sastavljanje ovoga izvješća, u prvome tjednu banka ne bi imala dovoljno novca da isplati sve svoje obveze. Naravno, ponovno se treba osloniti na činjenicu da nije realno očekivati da će svi kratkoročni depoziti biti povučeni iz banke u jednome danu, tako da se banka oslanja na ponašanje i navike klijenata. Kapital također neće biti isplaćen kao što je to naznačeno po ovoj metodologiji. Kada bi se sve navedeno zanemarilo, moglo bi se zaključiti da banka ima dosta dobru likvidnost. Kratkoročna posuđivanja od banaka jako su mala, puno manja nego kratkoročni plasmani bankama. Banka također ima i visoko utržive obveznice. Zašto se ovo može zaključiti? Obveznice se nalaze u prvom vremenskom razredu, što implicira da ih banka smatra lako utrživima.

Banka ima jako šaroliku pasivu. Radi stabilizacije pasive i raznolikih izvora sredstava (rizik koncentracije), banka je podigla kredite od dugih banaka, a također je izdala i svoje vlastite obveznice od kojih jedna tranša dospijeva za 1 tjedan a dru-

ga za 1-2 tjedna, treća za 3-4 godine. Banka je sada pred strateškom odlukom: izdati ponovno obveznice ili isplatiti obveznice koje dopijevaju.

Problem s ročnom strukturom koja je pokazana u primjeru je taj što nisu sve transakcije likvidne, a vrijednosti koje se nalaze u pojedinim razredima ne utječu na likvidnost banke. Potrebno je napraviti podjelu na dvije odvojene perspektive. Prva je perspektiva da do određenih transakcija neće doći. Banka neće isplatiti kapital. Rješenje ovoga problema je da se promijeni metodologija, odnosno da banka takve transakcije jednostavno izbaci iz izvješća. Druga je perspektiva pitanje kretanja sredstava unutar same bilance banke jer ne mora svaka transakcija banke dovesti do promjene likvidnosti banke. U poglavlju o likvidnosti naglašeno je da nije svaka transakcija u banci likvidnosna. Izvješće koje je navedeno u primjeru samo je jedan od cijeloga seta izvješća koje bi banka trebala razviti.

Gledano iz praktične i operativne perspektive, kao što je već rečeno, banka ima tri razine upravljanja likvidnosti:

- **dnevnu,**
- **kratkoročnu,**
- **srednjoročnu i dugoročnu ili strukturno upravljanje likvidnošću.**

Dnevno upravljanje likvidnošću odvija se putem sektora riznice banke. Taj sektor prati dnevna kretanja transakcija i procjenjuje ima li banka dovoljno sredstava na računima. Dnevna likvidnost usko je povezana s platnim prometom i transakcijama koje se odvijaju putem NKS-a i HSVP-a. Ako banka ima više dnevnih odljeva nego priljeva, može smanjiti stanje na postojećim računima ili može tražiti sredstva iz kratkoročnih izvora sredstava kako bi mogla ispunjavati transakcije. Ako pak banci trebaju sredstva na dnevnoj osnovi, banka će prekonoćno posuditi sredstva od drugih banaka.

Kratkoročno upravljanje likvidnošću ovisi o samoj definiciji banke što je kratkoročno. Neke banke upravljanju kratkoročnom likvidnošću do mjesec dana, neke na duža razdoblja. Obično se kratkoročnom likvidnošću smatra razdoblje do 18 mjeseci. Fokus banke je obično usmjeren na likvidnost do 1 mjesec i zatim na razdoblje do kraja godine, to jest do kraja budžetskoga razdoblja. Kod kratkoročnoga upravljanja likvidnosti banka je usmjerena na izvršenje budžeta i na stvaranje planova likvidnosti za sljedeće razdoblje. Banke najčešće imaju dva seta kontrole protoka novca. Prvi je na osnovi tjedana, a drugi je na osnovi sljedećih 30 dana. Banka bi u tome vremenskom razredu trebala osmisлити tvrdi budžet za 7 dana i meki budžet za 30 dana kako bi mogla planirati novčane tokove.

Srednjoročno i dugoročno upravljanje likvidnošću ili strukturno upravljanje je planiranje i stvaranje ročne strukture banke u razdoblju od 18 mjeseci do 5 godina (srednjoročno) i duže od 5 godina (dugoročno). Dugoročno planiranje ročne strukture obavlja se putem pasive tako da banka traži dugoročna sredstva na tržištu kapitala, da postavlja limite na najdužu ročnost svojih proizvoda te da na temelju

postojeće ročne strukture planira proizvode kako bi smanjila razlike u ročnoj strukturi. Vremensko razdoblje duže od 18 mjeseci za banku više nije pitanje operacija i operativne kontrole likvidnosti nego je pitanje strateškoga pozicioniranja.

Nakon primjera ročne strukture, potrebno je dopuniti znanje o cjenovnoj strukturi banke. Slika cjenovne strukture banke pokazuje da su vrijednosti stavaka aktive i pasive značajno različite od stavaka koje su pokazane u primjeru ročne strukture. Razlog je tomu taj što su izbačene stavke koje nemaju kamatnu stopu ili koje nisu kamatno osjetljive. Vrijednosti po pojedinim stavkama značajno su drugačije u cjenovnoj nego u ročnoj strukturi. Vrijednost prvoga vremenskog razreda bitno je povećana. To je zato što su **stavke bilance prebačene u vremensko razdoblje koje odgovara promjeni kamatne stope**. Tako se kredit s preostalom ročnošću od 5 godina, koji ima promjenu kamatne stope (re-pricing) po 3M LIBORU, a sljedeći datum promjene kamatne stope je za mjesec dana, nalazi u prvome vremenskom razdoblju do 1 mjesec jer mu je re-pricing u tome razdoblju. Isti bi kredit u ročnoj strukturi bio raspoređen po vremenskim razredima sukladno otplatama kredita.

Kredit i depoziti koji imaju **fiksnu kamatnu stopu ostali su u istim vremenskim razdobljima** kao kod ročne strukture. Kod cjenovne strukture također ne postoji računovodstvena usklađenost koja je pokazana kod ročne strukture. Treba primijetiti da je stavka „kratkoročni krediti“ izbačena jer takvi krediti imaju prekratak rok da bih promjena kamatne stope imala utjecaj na poslovanje banke.

Banka ima neusklađenu cjenovnu strukturu koja je blago pozitivna, što znači da ako dođe do rasta kamatnih stopa, banka će imati povećanje neto kamatnih prihoda; ako dođe do pada kamatnih stopa, banka će imati pad neto kamatnih prihoda.

Pitanje kontrole cjenovne strukture relativno je lakše nego pitanje kontrole ročne strukture. Banka ima više moći kod kontrole cjenovne strukture nego kod kontrole ročne strukture. Banka može kontrolirati cjenovnu strukturu putem kontrole karakteristika proizvoda ili se može koristiti derivatima. Cjenovna struktura se lako kontrolira futures ugovorima kojima se zauzima suprotna pozicija od one koja se nalazi u cjenovnoj strukturi banke. Primjerice, ako je banka u cjenovnoj strukturi dugačka u 3M LIBORU (više aktive nego pasive), banka će prodati (eng. go short) 3M LIBOR ugovor i na taj način izjednačiti cjenovnu strukturu. Suprotna će transakcija biti učinjena ako banaka ima kratku poziciju u 3M LIBORU, tada će kupiti (eng. go long) 3M LIBOR futures ugovor. Uporaba derivata je najlakši način za kontrolu ročne strukture. Ipak, puno je bolji način planiranje kredita po tipu kamatne stope.

Banka nije obvezna imati ujednačenu cjenovnu strukturu. Mnoge banke namjerno nemaju ujednačenu cjenovnu strukturu nego se namjerno izlažu cjenovnome riziku. Ako banka može predvidjeti pravilno buduće kretanje kamatne stope, može ostvariti dobit na promjeni kamatne stope; ako banka pogriješi u procjeni kretanja kamatne stope, imat će gubitke. Pitanje cjenovne izloženosti banke je ponajprije pitanje strategije banke i željene izloženosti prema rizicima banke.

29) Slika: Primjer cjenovne strukture

CJENOVNA STRUKTURA													
kraj razdoblja (mil HRK)	UKUPNO	0-1 mjesec	1-3 mjeseca	3-6 mjeseci	6-12 mjeseci	12-18 mjeseci	18 mjeseci -2 godine	2-3 godine	3-5 godina	5-7 godina	7-10 godina	10-15 godina	> 15 godina
Ulaz novca	495	117	163	6	25	5	1	4	78	30	34	3	29
Gotovina	0												
Kratkoročni krediti	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Banke	0												
Poduzeća i građani	0												
Vrijednosnice	28	0,00	14,67	4,00	2,00	4,00	0,00	3,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Kreditni bankama	11	8,40											
Kreditni poduzećima	456	108,73	148,16	1,97	23,33	0,68	0,58	0,90	76,82	29,67	33,41	2,60	29,27
Ostala financijska imovina	0												
Ostala imovina	0												
Izlaz novca	-479	(138)	(127)	(21)	(30)	(55)	(56)	(1)	(50)	(0)	(0)	(0)	(0)
Kratkoročni depoziti	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Banke	0												
Klijenti	0												
Depoziti/kreditni primljeni od banaka	-107	(54)	(31)	(0)	(1)	(2)	(0)	(0)	(17)	(0)	(0)	(0)	(0)
Depozit primljeni od klijenata	-262	(57)	(44)	(21)	(29)	(53)	(56)	(1)	(3)	(0)	(0)	(0)	(0)
Izdane vrijednosnice	-110	(27)	(53)	0	0	0	0	0	(30)	0	0	0	0
Ostala financijska dugovanja	0												
Ostala dugovanja	0												
UKUPNO	16	-21	36	-15	-4	-50	-55	3	28	29	34	3	29

Primjer cjenovne strukture banke pokazuje da dobit banke nije adekvatno usporediva s drugim poduzećima u ekonomiji nego je puno kompleksnija. **Banka može putem pravilne cjenovne strukture ostvariti dobit na kretanju kamatne stope.** Kao što je već naglašeno banka, prije svega, mora točno predvidjeti buduće kretanje kamatne stope, o čemu je već bilo riječi.

3.4. OTVORENA DEVIZNA POZICIJA I LIKVIDNOST

Nakon objašnjenja ročne i cjenovne strukture, potrebo je uspostaviti odnos između likvidnosti banke i otvorene devize pozicije, odnosno povezati kako banka putem otvorene devizne pozicije može kontrolirati likvidnost u pojedinoj valuti. Banke koje posluju u malim otvorenim ekonomijama obično obavljaju poslovanje u nekoliko valuta. Prvi korak u razumijevanju kontrole likvidnosti je podijeliti ročnu strukturu na ročnu strukturu u domaćoj i na ročnu strukturu u stranoj valuti te povezati dvije točne strukture s otvorenom deviznom pozicijom banke.

Za analizu ročne strukture s dva tipa valuta potrebno je imati dvije podbilance: podbilancu u domaćoj valuti i podbilancu u stranoj valuti. Ove dvije bilance ne moraju imati jednaku aktivu i pasivu, ali njihov zbroj mora davati ukupnu bilancu banke. Radi jednostavnosti, na slici koja slijedi ročna struktura podijeljena je na domaću i stranu valutu, u našem promjeru konkretno je riječ o euru.

30) Slika: Otplata glavnice u stranoj valuti

kraj razdoblja (mil HRK)	OTPLATA GLAVNICE BEZ KAMATA u €																	
	UKUPNO	1 tjedan	1-2 tjedna	1 mjesec	1-2 mjeseca	2-3 mjeseca	3-6 mjeseci	6-12 mjeseci	12-18 mjeseci	18 mjeseci -2 godine	2-3 godine	3-4 godine	4-5 godine	5-6 godine	6-7 godine	7-10 godine	10-15 godine	> 15 godina
Ulaz novca	328	67	44	16	7	7	13	28	19	8	13	30	9	7	6	20	9	25
Gotovina	6	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Obezna rezerva	42	0	42	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kratkoročni krediti	39	12	2	13	3	1	2	6	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Banke	8	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Poduzeća i građani	32	5	2	13	3	1	2	5	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Vrijednosnice	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kreditni bankama	20	17	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kreditni poduzećima	192	2	0	3	3	5	11	22	18	8	13	30	9	7	6	20	9	25
Ostala financijska imovina	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ostala imovina	30	30	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Izlaz novca	(425)	(250)	(11)	(12)	(10)	(8)	(26)	(25)	(6)	(8)	(5)	(34)	(11)	(1)	(1)	(17)	(0)	(0)
Kratkoročni depoziti	(105)	(105)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Banke	(2)	(2)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Klijenti	(103)	(103)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Depoziti/krediti primljeni od banaka	(43)	(14)	(1)	(1)	(1)	(0)	(1)	(1)	(2)	(6)	(1)	(1)	(11)	(1)	(1)	(1)	(0)	(0)
Depozit primljeni od klijenata	(105)	(12)	(5)	(11)	(10)	(8)	(25)	(25)	(3)	(2)	(3)	(1)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
Izdane vrijednosnice	(45)	(8)	(5)	0	0	0	0	0	0	0	0	(32)	0	0	0	0	0	0
Ostala financijska dugovanja	(16)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	(16)	0	0
Kapital i rezerve	(81)	(81)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ostala dugovanja	(30)	(30)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
UKUPNO	(97)	(184)	33	4	(3)	(1)	(13)	3	14	(1)	8	(4)	(2)	6	5	3	9	25

31) Slika: Otplata glavnice u kunama

kraj razdoblja		OTPLATA GLAVNICE BEZ KAMATA u HRK																	
(mil HRK)	UKUPNO	1 tjedan	1-2 tjedna	1 mjesec	1-2 mjeseca	2-3 mjeseca	3-6 mjeseci	6-12 mjeseci	12-18 mjeseci	18 mjeseci -2 godine	2-3 godine	3-4 godine	4-5 godina	5-6 godina	6-7 godina	7-10 godina	10-15 godina	> 15 godina	
	389	79	4	25	10	9	19	41	27	11	18	41	12	10	8	28	13	34	
Ulaz novca	5	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Gotovina	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Obvezna rezerva	64	19	2	20	6	2	3	9	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Kratkoročni krediti	12	12	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Banke	52	7	2	20	6	2	3	9	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Poduzeća i građani	28																		
Vrijednosnice	27	23	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Kredit bankama	264	3	1	4	5	7	15	31	25	11	18	41	12	9	8	28	13	34	
Kredit poduzećima																			
Ostala financijska imovina	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Ostala imovina	0																		
Izlaz novca	(291)	(46)	(54)	(18)	(15)	(12)	(38)	(38)	(8)	(13)	(7)	(21)	(17)	(1)	(1)	(1)	(0)	(0)	
Kratkoročni depoziti	(5)	(5)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Banke	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Klijenti	(5)	(5)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Depoziti/krediti	(64)	(20)	(1)	(2)	(1)	(1)	(2)	(1)	(3)	(10)	(2)	(2)	(16)	(1)	(1)	(1)	(0)	(0)	
primljeni od banaka																			
Depozit primljeni od klijenata	(157)	(18)	(8)	(16)	(15)	(11)	(37)	(37)	(5)	(3)	(5)	(1)	(1)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	
Izdane vrijednosnice	(65)	(2)	(45)	0	0	0	0	0	0	0	0	(18)	0	0	0	0	0	0	
Ostala financijska dugovanja	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Kapital i rezerve	0	0																	
Ostala dugovanja	0	0																	
UKUPNO	97	33	(51)	7	(5)	(3)	(20)	3	19	(2)	11	20	(4)	8	7	27	13	34	

Iz dvije podbilance (domaća i strana valuta) može se izvesti otvorena devizna pozicija banke.

SPOT – TRENUTNA POZICIJA		FORWARD – BUDUĆA POZICIJA	
AKTIVA	PASIVA	DUGA	KRATKA
328	425		

$$(AKTIVA - PASIVA) - (DUGA - KRATKA)$$

$$(328 - 425) + (0 - 0) = -97$$

Podbilance banke u stranoj valuti nemaju istu aktivnu i pasivu. Banka zato ima otvorenu deviznu poziciju i kratka je -97 milijuna kuna. Banka je kratka u devizi -97 milijuna kuna, ali to znači da je banka dugačka u domaćoj valuti +97 milijuna kuna. Da bi banka mogla imati manjak strane valute, morala je prodati stranu valutu, a za tu je valutu dobila domaću valutu povećavajući pri tome likvidnost u domaćoj valuti.

Otvorena devizna pozicija znači da banka nagađa da će tečaj domaće valute ojačati. U tom će slučaju gubitak vrijednosti po tečaju pasive biti veći od gubitka vrijednosti po tečaju aktive i banka će ostvariti dobit na tečajnim razlikama. Pokazane podbilance banke pokazuju samo bilančne stavke, a ne i derivatske pozicije. Da bi se dobila stvarna otvorena devizna pozicija banke, potrebno je uvrstiti i izvanbilančne pozicije. U primjeru koji slijedi bit će pokazana sljedeća forward pozicija:

SPOT – TRENUTNA POZICIJA		FORWARD – BUDUĆA POZICIJA	
AKTIVA	PASIVA	DUGA	KRATKA
328	425	120	12

$$(AKTIVA - PASIVA) - (DUGA - KRATKA)$$

$$(328 - 425) + (120 - 12) = 11$$

Kada se ubaci i forward pozicija, banka ima otvorenu deviznu poziciju od +11 milijuna kuna, što samo znači da je banka dugačka u otvorenoj deviznoj poziciji, a ne kratka. Da bi banka ostvarila dobit po tečajnim razlikama, treba doći do slabljenja domaće valute.

Jako je bitno razumjeti što govori otvorena devizna pozicija i otvorenu deviznu poziciju povezati s likvidnošću banke. Što o likvidnosti banke govori spot pozicija?

Banka je primila sredstva u stranoj valuti u svoti od 425 mil HRK, a u aktivi ima 378 mil HRK. S obzirom na to da banka ima manje aktive nego pasive u stranoj valuti, to znači da je jedan dio devizne aktive banka prodala kako bi došla do likvidnosti u domaćoj valuti. **Prodajom deviza banka je došla do likvidnosti u domaćoj valuti, ali je otvorila deviznu poziciju (izložila se valutnome riziku) i smanjila likvidnost u stranoj valuti.**

Kontrola otvorene devizne pozicije od strane regulatora: *U većini malih otvorenih ekonomija otvorena devizna pozicija je regulirana i banke imaju jasno određeni maksimum otvorene devizne pozicije. U mnogim zemljama regulatori kontroliraju otvorenu deviznu poziciju po valutama, a ne samo ukupno.*

Otvorena devizna pozicija banke *obično se promatra putem postotka kapitala. Banka izvješćuje regulatora kolika je otvorena devizna pozicija podijeljena s kapitalom banke. U primjeru je otvorena devizna pozicija bez forward pozicije ODP banke kao postotak kapitala 119% (97 milijuna podijeljeno s 81 milijun), a s forward pozicijom je 13% (11 milijuna podijeljeno s 81 milijun).*

Banka može otvoriti deviznu poziciju iz raznih razloga. Prvi i najčešći je da banci treba likvidnost u domaćoj valuti, drugi je da je donijela stratešku odluku o pozicioniranju i treći je da nema pravilno upravljanje bilancom. Svaki je od ovih razloga izravno vezan za valutni rizik, rizik upravljanja i strateški rizik.

Banka je prodala devize u protuvrijednosti od 97 milijuna kuna, ali je otvorena devizna pozicija u stvarnosti +11 milijuna kuna. Nameće se pitanje što se godilo s ostalih 108 milijuna kuna? Da bi banka došla do likvidnosti u domaćoj valuti, može jednostavno napraviti deviznu transakciju, odnosno kupiti ili prodati devize. **Kupnja ili prodaja deviza imat će izravan utjecaj na otvorenu deviznu poziciju banke.** Ali banka isto tako može napraviti i FX SWAP transakciju, odnosno transakciju zamjene jedne valute za drugu. SWAP transakcija ima u sebi dvije transakcije: sadašnju (spot) i buduću forward. Svaka transakcija se naziva „noga“. Prva „noga“ može biti kupnja ili prodaja deviza, a duga „noga“ je nužno suprotna prvoj.

Banka ima trenutačno sljedeći ODP i želi doći do kunske likvidnosti.

SPOT – TRENUTNA POZICIJA		FORWARD – BUDUĆA POZICIJA	
AKTIVA	PASIVA	DUGA	KRATKA
100 EUR	100 EUR		

Ako banka želi doći do likvidnosti u kunama putem SWAP transakcije, mora prodati eure u aktivi i kupiti ih putem forward transakcije, tako da nakon prve „noge“ SWAP-a ODP izgleda ovako:

SPOT – TRENUTNA POZICIJA		FORWARD – BUDUĆA POZICIJA	
AKTIVA	PASIVA	DUGA	KRATKA
	100 EUR	100 EUR	

Otvorena devizna pozicija prije transakcije:

$$(100 - 100) + (0 - 0) = 0$$

Otvorena devizna pozicija nakon SWAP transakcije:

$$(0 - 100) + (100 - 0) = 0$$

Primjerom je pokazano da **SWAP transakcije nisu promijenile otvorenu deviznu poziciju banke**. To je zato što je spot prodaja nadomještena forward transakcijom kako bi se izjednačila otvorena devizna pozicija.

Vraćajući se na osnovnu valutnu strukturu, banka je u neto prodala 97 milijuna kuna u aktivi, ali s obzirom na ukupnu devizu poziciju (uključujući derivatnu poziciju), vidi se da su većina transakcija bile SWAP transakcije koje nisu utjecale na otvorenu deviznu poziciju. Banka u svojem poslovanju ne mora nužno ulaziti isključivo u SWAP transakciju nego može napraviti spot i forward transakciju s dva odvojena klijenta i na taj način dobiti efekt SWAP transakcije u otvorenoj deviznoj poziciji. Upravo je zbog dugih forward transakcija banka uspjela produžiti otvorenu deviznu poziciju banke jer je spot pozicija banke -97 milijuna kuna, ali je zato otvorena devizna pozicija +11 milijuna kuna. To znači da je banka napravila 97 milijuna kuna SWAP transakcija u kojima je prodala stranu valutu na spot poziciji i kupila na forward poziciji. Osim toga, banka je napravila i 11 milijuna forward transakcija kojima terminski kupuje stranu valutu te je na taj način banka produžila otvorenu deviznu poziciju.

U primjeru otvorene devizne pozicije vidi se da banka ima 12 milijuna na forward kratkoj poziciji. Razlog je taj što banka putem SWAP-a i fowarda ne posluje samo da bi kontrolirala svoju otvorenu deviznu poziciju nego da bi i prima naloge od klijenata koji također imaju svoje potrebe.

Za banku samo spot transakcije utječu na valutnu likvidnost. Forward transakcije imaju utjecaja na valutni rizik banke, ali nemaju utjecaja na likvidnost banke, osim u trenutku izvršavanja forward ugovora.

3.5. UPRAVLJANJE BILANCOM – ALM

Kontrola cjenovne, valutne i ročne strukture je upravljanje bilancom banke ili ALM, a banka bi trebala aktivno razvijati strategije u kojima kontrolira ročnu i cjenovnu strukturu. Proces ALM-a je sljedeći: banka počinje s nekom bilancom u sadašnje trenutku, istovremeno banka kreira željenu bilancu u budućnosti, a nakon toga banka razrađuje tehnike kako da iz sadašnje strukture bilance dođe u željenu buduću.

Proces ALM-a je izravno povezan s poslovnim jedinicama. Nakon što je kreiran budžet banke kojim su definirani volumeni, sektor ALM-a treba odrediti ročnost, valutnu i cjenovnu strukturu buduće bilance što, naravno, uključuje i definiranje ovih struktura za nove plasmane. Kako stari plasmani budu dospijevali, oni će biti zamijenjeni novim plasmanima koji će imati željenu strukturu.

Iako je opisani proces ALM-a jednostavan, to nije tako. Proces upravljanja bilancom uključuje cjelokupnu banku, budući da se proces upravljanja bilancom ultimativno mora obaviti putem proizvoda banke, što zahtjeva uključivanje poslovnih jedinica. Kod upravljanja bilancom banka se susreće s velikim brojem ograničenja:

- makroekonomijom,
- monetarnom politikom i regulativom,
- navikama klijenata,
- mogućnostima tržišta,
- željama vlasnika (dobit banke).

Banka posluje u ekonomiji i mora poštovati zadane okvire. Banka ne može kreditirati brodogradnju u državi koja nema izlaz na more. Iako je ovaj primjer relativno trivijalan, on pokazuje da banka ima ograničenja kada je riječ o broju i strukturi klijenata.

Monetarna politika često najviše utječe na strukturu bilance. Banka mora poslovati i planirati svoje poslovanje s obzirom na ograničenja koja su zadana monetarnom politikom i regulatornim okvirom.

Navike klijenata su također problem za banku. Jednostavan primjer su stambeni krediti. Banka možda ne želi davati kredite na više od 10 godina, ali jako malo klijenata želi stambeni kredit s tako kratkim rokom. To znači da banka mora prihvatiti dužu ročnost kredita ako želi imati stambene kredite u svojem portfelju.

Tehnike eliminiranja valutnoga i cjenovnoga rizika koje su spomenute, uglavnom su tehnike koje rabe derivatske instrumente. Na razvijenim financijskim tržištima uporaba derivata je standard, ali na malim tržištima uporaba derivata je možda ograničena nepostojanjem tržišta ili jako plitkim tržištem. Ovaj problem banka također mora uzeti u obzir kada planira bilancu.

Banka također mora poštovati i želje svojih vlasnika kojima je interesu ostvarenje dobiti. Moguće je da pod pritiskom vlasnika banka ulazi u poslove koji nisu u skladu sa željenim okvirom rizika.

4. OPERATIVNI RIZIK

Banka je poduzeće, stoga, kao svako drugo poduzeće, banka mora poslovati i obavljati poslovanje kako bi mogla ostvariti prihode i dobit. Problem kod poslovanja banke, i kod poslovanja bilo kojega drugog poduzeća, je kako optimizirati poslovne procese tako da gubitci prouzročeni lošim, ljudskim pogreškama i eksternim šokovima budu što manji. U ovakvim slučajevima banka efektivno nastoji smanjiti operativne rizike.

Definicija: Operativni rizik je rizik gubitka koji proizlazi iz neadekvatnih ili neprijemljenih internih procesa, ljudi, sustava ili vanjskih događaja. Operativni rizik obuhvaća pravni rizik koji se definira kao rizik od gubitka zbog optužbe ili novčane kazne i sankcije koje proizlaze iz parnica, upravnoga ili drugoga postupka zbog povrede ugovorne ili zakonske obveze. Operativni rizik uključuje rizik usklađenosti u dijelu koji se odnosi na rizik od gubitka koji bi banka pretrpjela zbog nametanje mjera i kazne, rizik od gubitka zbog neuspjeha u skladu s propisima, standardima, kodovima i internim pravilima i na rizike povezane sa sprječavanjem pranja novca i financiranja terorizma. Operativni rizik uključuje rizik i u dijelu koji se odnosi na rizik gubitka koji proizlazi iz uporabe informacijske tehnologije i IT sustava.

Iz definicije se može zaključiti da operativni rizici za banke proizlaze iz tri različita elementa, a to su:

- ljudski faktor,
- sigurnost,
- poslovni procesi.

Bankarsko poslovanje je uslužna djelatnost, što znači da bančini zaposlenici moraju imati dodir s klijentima kako bi mogli obavljati bankarsko poslovanje. S obzirom na to da poslovanje s klijentima ne može biti automatizirano i da nije moguće cijelo poslovanje banke prenijeti na strojeve, dio poslovanja koje snose zaposlenici banke podložan je ljudskoj pogrešci.

Ljudska se pogreška u bankarstvu najčešće javlja kod unosa podataka vezanih za obavljanje transakcije koje mora unijeti bančin službenik ili klijent. Jedna od najčešćih mjera kojima se nastoji spriječiti pogrešan unos podataka je kontrola unesenih podataka i slažu li se pojedini podatci s formatom obrasca (primjerice,

nemoguće je unijeti peteroznamenasti broj ako je potreban šesteroznamenasti) ili jesu li obrasci točno popunjeni (program ne dopušta nastavak ako određena polja nisu popunjena); ne može se unijeti nalog za plaćanje a da nije točno naznačeno ime uplatitelja ili banka kod koje se mora izvršiti plaćanje. Ako jedno od navedenih polja nije točno uneseno, program će tražiti ponovni unos.

Zbog činjenica da je glavni „repromaterijal“ banke novac, sigurnost unutar poslovanja banke je imperativna kako bi se osiguralo kvalitetno poslovanje. Banka se nastoji zaštititi od potencijalnoga otuđenja novca kontrolirajući internu i eksternu komunikaciju i uporabu novca. Pristup trezorima je ograničen, a prijenos novca praćen je zaštitarima. Poslovnice banke često upošljavaju zaštitare koji bi trebali služiti kao deterent od potencijalne pljačke. Prijetnja sigurnosti banke ne leži samo u eksternim faktorima nego i u internim faktorima. Sigurnost banke mora postojati kroz fizičko osiguranje, ograničavanje internetskoga pristupa i IT zaštitu podataka. U modernome svijetu, koji je sve više elektronički, pravilna IT zaštita često ima značajniju ulogu od fizičke zaštite poslovanja banke.

Banka je također izložena potencijalnim prijevarama i kriminalnim aktivnostima koje proizlaze iz krađe identiteta i zloporabe kartica. Krađa identiteta najčešće se rabi kod podnošenja lažnih zahtjeva za kredit. Krediti koji su plasirani osobama s lažnim identitetom ne mogu se naplatiti. Zloporabe kartica proizlaze iz uporabe ukradenih kartica ili lažnih kartica.

Zadnji je element operativnih rizika kontrola poslovnih procesa. U bankarskome poslovanju kontrola poslovnih procesa je jasna definicija zaduženja i ovlasti koje su vezane za svako pojedino radno mjesto. S jasno određenim radnim zadacima, jasno se određuje mogućnost odlučivanja pojedinih zaposlenika banke. Tako većina banaka ima jasno određene granice odobravanja kredita. Jedan od temelja kontrole je i razdvojenost kreditne analize od poslovnih jedinica. Na taj se način dodaje još jedna razina kontrole kvalitete plasmana i smanjuje se mogućnost manipulacije plasmanima.

Poseban je segment operativnih rizika računovodstveni rizik koji preklapa operativne rizike proizašle iz ljudskog faktora i poslovnih procesa. Banka mora imati razvijen računovodstveni sustav kojim more pratiti promjene u bilanci, ali isto tako i identificirati poremećaje u bilanci koji su nastali pogrešnim knjiženjem.

Pod operativnim rizicima smatraju se svi troškovi koji su nastali poremećajem u obavljanju poslovanja banke, uključujući i rizike pravosuđe i pravnih tužbi. Potresi, poplave, svi ostali oblici nesreća koje imaju egzogeni karakter i koje banka ne može kontrolirati predstavljaju za banku rizik i potencijalni gubitak. Svi gubici koji mogu nastati iz tužbi koje su podnesene protiv banke ulaze u područje operativnih rizika. Pravosudni rizik je posebno velik za banku jer ako pravosuđe efikasno ne djeluje, banka može biti izložena gubitcima koje mora evidentirati, iako je riječ o plasmanima koji su možda adekvatno osigurani.

5. BASELSKI SPORAZUM

Jedna posebna dimenzija rizika je da se rizici ne mogu teritorijalno izolirati. Kako se širi geografsko djelovanje banaka, tako se širi i međusobna ovisnost sudionika na financijskim tržištima. Upravo se zbog međupovezanosti financijskoga sustava javila potreba za mehanizmom uniformiranja pristupa rizicima. Jedan od temelja zajedničkoga upravljanja rizicima je sporazum koje su postigle međunarodne banke u švicarskome gradu Baselu. Prvi sporazum postignut 1988. nazvan je Basel I. Drugi sporazum postignut je 1994. i nazvan je Basel II. Nakon financijske krize koja je započela 2008., banke od 2010. rade po načelima trećega Bazelskog sporazumu, nazvanog Basel III.

Glavna je namjera Baselskoga sporazuma da se stvori zajednički set mjera, standarda i principa kojih bi se trebale pridržavati sve svjetske banke. Logika pojedinih sporazuma je u tome da bi regulatori zajedno s bankama trebali kroz Bazelski sporazum usuglasiti osnovne ciljeve regulative. Nakon toga bi individualni regulatori u svojim zemljama trebali, slijedeći principe Baselskoga sporazuma, propisati individualnu regulativu.

Baselski sporazumi usredotočeni su na adekvatnost kapitala i kontrolu rizika unutar institucija. Banke bi trebale biti samoregulirajuće i trebale bi imati interne modele putem kojih bi same trebale pratiti i kontrolirati rizike. Modeli bi se trebali temeljiti na postojećim bazama podataka koje imaju banke. Baselski sporazum usmjeren je prema sljedećim rizicima:

- kreditni rizik – najvažniji rizik,
- operativni rizik - loši interni procesi, neadekvatno upravljanja ljudskim resursima, loša informatička podloga,
- tržišni rizik - kontrola gubitaka banke zbog nepovoljnih promjena u valutnim tečajevima ili cijenama dionica, obveznica i drugih vrijednosnih papira,
- rizik likvidnosti – nemogućnost plaćanja i sustavna povezanost.

Baselski sporazum temelji se na tri osnovna stupa. Kontrolom i praćenjem svaka od ta tri stupa, banka bi zajedno s regulatorom trebala kontrolirati rizike kojima je izložena. Tri stupa Baselskoga sporazuma su:

- minimalni kapitalni zahtjevi, definirani putem minimalne adekvatnosti kapitala,
- nadzor nad bankama, koji bi trebao obavljati regulator,
- tržišta disciplina.

Konotacije koje sa sobom nosi Baselski sporazum je nemoguće odvojiti od događaja koje je pokrenuo pad investicijske banke Lehman Brothers. Kriza koja je u svijetu započela 2008. s bankrotom Lehman Brothersa, ponajprije je bila financijska kriza u SAD-u. Nakon toga se financijska kriza proširila Europu u Aziju. Kako je

došlo do nestabilnosti u financijskim institucijama, došlo je i do pogoršanja očekivanja ostalih ekonomskih participanata. Ubrzo nakon toga došlo je do prelijevanja krize iz financijskoga u realni sektor ekonomije. S pogoršanjem stanja u realnome sektoru, došlo je i do pogoršanja kvalitete aktive banaka i ultimativno do kolapsa najvećih svjetskih financijskih institucija.

Nameće se logično pitanje: Kako se tako nešto moglo dogoditi? U ovome poglavlju su definirani rizici i pokazano je kako su rizici povezani. Baselski sporazum je napravio mehanizam kako bi trebalo kontrolirati rizike, definirati rizike i pratiti rizike. Samo iz stupova Baselskoga sporazuma jasno je da je namjera Baselskoga sporazuma jako dobra, ali da praćenje rizika nije dovoljno.

U poglavlju je često naglašavano da banka treba mjeriti i pratiti rizike, ali to je samo jedna strana novčića. Druga strana novčića je ALM, odnosno upravljanje bilancom banke. Znati kolika je izloženosti rizicima i pratiti izloženost rizicima ne znači imati i odgovore na probleme koje rizici nose sa sobom. Zato postoji razlika između praćenja rizika i upravljanja rizicima, na žalost, ovoga nisu svjesne sve banke. Ozbiljna banka djeluje na sljedeći način:

- prati i prepoznaje rizike,
- upravlja bilancom kako bi se izbjegli pojedini rizici prije nego što ugroze poslovanje banke.

Bankarski procesi su spori procesi. Kada banka plasira sredstva na 15 godina, to efektivno znači da banka ima 15 godina u kojima postoji mogućnost da kredit ne bude vraćen. Upravo zato sve strategije koje banka poduzima moraju biti planirane nekoliko godina unaprijed. Ozbiljna banka planira najmanje 5 godina unaprijed, i to dinamično. Svaki puta kada dođe do poremećaja u stanju, banka automatski prilagođava svoje planove. Samo se na taj način banka može susresti s rizicima. Banka mora paziti da gleda šumu, a ne samo jedno drvo.

Ultimativno se mora odgovoriti zašto je došlo do krize 2008. Mehanizam koji je prouzročio krizu je poznat, kao i posljedice, stoga će autori samo dati filozofsko objašnjenje. Na početku knjige je citat prof. Ive Andrijanića: „Mali, ne svaštari, nađi stvari koje znaš i drži ih se!“ Moderne banke toliko su proširile svoje poslovanje da su zaboravile da je osnovana uloga banaka prikupljati sredstva od onih koji imaju višak sredstava i plasirati ih onima koji imaju manjak sredstava. Radi veće zarade, banke su počele kršiti temeljna načela vlastita poslovanja, fokusirale su se na vlastite poslove i zaradu. Naravno, dugoročno nije moguće da banka postoji ako ne poštuje temeljne principe bankarskoga poslovanja. Upravo tu leži odgovor zašto je i pored Baselskoga sporazuma došlo do krize iz 2008.

BITNI POJMOVI U OVOME POGLAVLJU:

Neizvjesnost

Rizik

Rizik likvidnosti

Cjenovni rizik

Kreditni rizik

Sklonost prema riziku (eng. risk appetite)

Profil rizika (eng. risk profile)

Izloženost prema riziku (eng. risk exposure)

Bonitet klijenta

Tipovi transakcija: priljev likvidnosti, odljev likvidnosti, neutralne transakcije

Ročna struktura

Ugovorena ročnost

Preostala ročnost

Run on the bank

Zaliha likvidnosti

Otvorena devizna pozicija banke

Neujednačenosti strukture (ročne, cjenovne)

Upravljanje bilancom – ALM

Baselski sporazum

ZAKLJUČNA MISAO

U ovome poglavlju nastavlja se s koncepcijom odnosa bankarstva i vremena. Nakon računa dobiti i gubitka te procesa budžetiranja, u ovome su poglavlju obrađene osnovne prepreku u bankarskom poslovanju - rizici. Za banku su rizici neizbježni; rizici se u bankarstvu obično manifestiraju kroz račun dobiti i gubitka. Kada je riječ o rizicima, za čitatelja je bitno shvatiti dvije stvari: **loše poslovne odluke koštaju i ne postoji samo jedan rizik**. Svaka loša odluka banke koja rezultira gubitkom ugrožava profitabilnost, stabilnost i kapital banke. Banka se mora zaštititi od situacija koje ugrožavaju postojanje banke. U multidimenzionalnome svijetu nije moguće imati samo jedan rizik. U ovome je poglavlju to nekoliko puta istaknuto i, bez obzira na broj upozorenja, nije dovoljno istaknuto. Bankari moraju izbjegavati

rizike! Zato je potrebno rizike prepoznati, mjeriti, kontrolirati i njima upravljati. Za bankare je jako opasno zapostaviti rizike jer u tom slučaju ugrožavaju sredstva koja su prikupili od klijenata, a velike banke s lošom kontrolom rizika mogu ugroziti održivost cijeloga financijskog sustava. U dodatku ovome poglavlju analizirana je središnja banka i provođenje monetarne politike kako bi se povezala monetarna politika i poslovne odluke banke.

PITANJA I ZADATCI

Što je rizik, a što je neizvjesnost?

Kako banka može neizvjesnost pretvoriti u rizik?

Koje strategije banka može uporabiti kako bi se zaštitila od rizika?

Zašto politička plaća može smanjiti rizik u banci i koji rizik?

Zašto banke najviše pozornosti pridaju kreditnome riziku i riziku likvidnosti?

Može li veliko osiguranje plasmana jamčiti banci zaštitu od kreditnoga rizika ako postoji veliki pravosudni rizik?

Objasni poveznicu bankarske tajne i reputacijskoga rizika?

Koje rizike za banke obuhvaća sukob interesa ?

Kako rizik ročne strukture može postati cjenovnim rizikom?

Može li banka koja ima u pasivi samo depozite građana imati ujednačenu ročnu strukturu?

Ako da, kojim strategijama se ujednačena ročna struktura može postići; ako ne, zašto?

Koji je razlog ili pod kojim uvjetom banka može pristati na neusklađenost ročne strukture?

Može li banka čiji je tržišni udio 20% imati krizu likvidnosti i može li pod ovim uvjetima kriza jedne banke postati sustavna kriza?

Kojim mjerama banka može ublažiti ili izbjeći napad na banku?

Kako monetarna politika utječe na odabir tipa kamatne stope u banci?

Kada su tržišne kamatne stope niske, s kakvim tipom kamatne stope banka treba imati kredite?

S kojim tipom kamatne stope banke treba imati kredite kada su tržišne kamatne stope visoke ?

Koje razine upravljanja likvidnosti postoje u banci, koji poslovni dio upravlja s kojom

razinom likvidnosti i kako?

Što Bazelski sporazum znači za banke?

Je li Bazelski sporazum uspješan iz perspektive finansijske krize 2008.?

DODATAK ZA RAZUMIJEVANJE: SREDIŠNJA BANKA I MONETARNA POLITIKA

1. ULOGA SREDIŠNJE BANKE I PROVOĐENJE MONETARNE POLITIKE

U će ovom dodatku biti opisana monetarna politiku, s posebnim naglaskom na monetarni multiplikator. Biti će pokazano kako se provodi monetarna politika i koje su izravne implikacije monetarne politike na poslovanje banke, a zatim neizravne na klijente banke, odnosno građane i poduzeća.

Središnja banaka je financijska institucija koja je zadužena za kontrolu i provođenje monetarne politike. No, nameće se jednostavno pitanje: Što je monetarna politika?

Definicija: Monetarna politika je skup politika i djelovanja s kojim se kontrolira količina novca u ekonomiji sa svrhom postizanja ciljeva monetarne politike.

Ulogu središnje banke u ekonomiji, gledajući iz perspektive banaka, možemo podijeliti na dva dijela koja su oba jednako značajna za banke:

- **primarna uloga središnje banke u ekonomiji** je ostvarenje stabilnosti cijena i stabilnosti financijskoga sustava. Središnja banka to čini rabeći raspoložive instrumente monetarne politike. U ovom će poglavlju biti analizirana dva instrumenta monetarne politike: količina *novca u ekonomiji* i *obvezna rezerva*. Oba instrumenta imaju presudnu ulogu za bilancu banke;
- **sekundarna uloga monetarne politike je kontrola banaka**⁹². Banke su specifična poduzeća. Njihova uloga u ekonomiji nije jednoznačna i ne može se gledati samo kroz prizmu institucija koje prikupljaju viškove sredstava i prosljeđuju ih onima koji imaju manjkove sredstava. S obzirom na svoju specifičnost, banke iziskuju kontrolu i nadzor jer se problemi bankarskoga sustava vrlo lako mogu proširiti na realni sektor.

Obje su uloge središnje banke značajne za poslovanje banke. Provođenje monetarne politike iziskuje kontrolu količine novca u ekonomiji, a središnja banka je institucija u ekonomiji koja kontrolira količinu novca u ekonomiji. Središnja banka je ta koja određuje koliko novca će biti u ekonomiji, kako će taj novac izgledati i tko ga tiska. Značenje novca za banke je u tome što se novac u obliku depozita i

⁹² Neke zemlje imaju odijeljenu monetarnu politiku od kontrole banaka u dvije ili više odvojenih institucija. U ovoj se knjizi, radi jednostavnosti, podrazumijeva da središnja banka provodi i kontrolu bankarskoga sustava.

kredita nalazi u aktivi i pasivi banke. To znači da **kada središnja banka određuje količinu novca u ekonomiji, de facto izravno određuje i veličinu bilance banaka u ekonomiji.**

Monetarna politika se u svim ekonomijama provodi putem kontrole količine novca u ekonomiji. Politika središnje banke, najjednostavnije gledajući, dijeli se na cilj i sredstva. Ciljevi su obično:

- **stabilnost cijena,**
- **stabilnost financijskoga sustava,**
- **stabilnost tečaja,**
- **ekonomski rast,**
- **zaposlenost.**

Središnja banaka može istovremeno imati nekoliko ciljeva. Kod odabira cilja monetarne politike bitno je znati da postoje ciljevi koji su kontradiktorni i koji su paralelni. Tako je moguće istovremeno imati stabilnost cijena i stabilnost financijskoga sustava, ali je teže imati stabilnost cijena i povećavati zaposlenost. U određenim je uvjetima teško imati stabilan tečaj i zadovoljavajuću likvidnost financijskoga sustava. Bankar treba poznavati funkcioniranje monetarne politike kako bi se poslovanje banke moglo prilagoditi trenutačnoj monetarnoj politici.

Ciljevi monetarne politike ostvaruju se putem mehanizama monetarne politike, a to su:

- **količina novca,**
- **kamatna stopa,**
- **tečaj.**

Da bi postigla ciljeve, središnja banka provodi mjere monetarne politike, a to su:

- **intervencije na različitim tržištima (deviza, domaćega tržišta novca, domaćega tržišta obveznica),**
- **REPO i lombardni poslovi,**
- **regulatorne mjere.**

Mjere središnje banke:

Karakteristika svih mehanizama monetarne politike je ta da ti mehanizmi mijenjaju količinu novca u ekonomiji, samo je pitanje što središnja banka želi postići promjenom količine novca u ekonomiji. Ako središnja banka želi kontrolirati kamatnu stopu ili tečaj, mijenjat će količinu novca u ekonomiji kako bi postigla željene vrijednosti parametara. Središnja banka isto tako može pratiti samo količinu novca u ekonomiji, bez obzira na vrijednosti ostalih parametara.

Bitno je istaknuti da središnja banka mora odabrati koju varijablu želi kontrolirati: tečaj, kamatnu stopu ili količinu novca, budući da ne može kontrolirati dvije ili više varijabli istovremeno.

Uvidom u bilancu središnje banke može se steći poznavanje osnovnih karakteristike provođenja monetarne politike, ali i ukupnoga financijskog sustava jedne ekonomije. Bilanca središnje banke ponajprije održava temeljnu politiku središnje banke, ali isto tako i tehnike koje rabi ta središnja banka. Bilance Hrvatske narodne banke sadržavaju elemente provođenja monetarne politike i element strukture platnoga prometa Republike Hrvatske.

U tablici koja slijedi prikazana je bilanca HNB-a tijekom zadnjih 15 godina. Prvo što treba uočiti je da se bilanca HNB-a povećala za više od 7 puta. To znači da se i količina novca u ekonomiji povećala. Bitno je razumjeti stavke aktive i pasive središnje banke. Najveća stavka aktive HNB-a je inozemna aktiva u kojoj posebno treba razlikovati oročene depozite u stranim banaka i ulaganja u vrijednosne papire. Cilj HNB-a je postizanje stabilnosti cijena, a HNB vjeruje da se to najbolje postiže putem stabilnosti tečaja. Sukladno tomu, kako HNB kontrolira tečaj, mijenja se količina deviza s kojom HNB raspolaže.

Devize koje ima HNB predstavljaju imovinu HNB-a i kao takvu potrebno je tu imovinu kontrolirati i njome upravljati. Zato HNB, kako bi ostvario prihode po svojoj imovini, plasira devize u strane banke ili strane vrijednosne papire.

U aktivi se vidi da postoje stavke koje HNB do sada nije uporabio, odnosno da su prazne, primjerice pozicija u zlatu. Razlog je tomu taj **što** je HNB odlučio svoju imovinu **čuvati** u stranoj valuti, a ne u zlatu. Također je bitna i pozicija prema MMF-u. Ako je državi potrebna financijska pomoć i ona se obrati MMF-u, država će dobiti posebna prava vučenja koja potom može iskoristiti kako bi upravljala količinom novca u ekonomiji. Ova stavka predstavlja imovinu i zato se vodi u aktivi središnje banke.

Posebna stavka aktive izravno vezana za provođenje monetarne politike je stavka „potraživanja od banaka“. Jedna od značajnih uloga središnje banke je i ta da služi kao **posljednji prosuditelj**, odnosno ako pojedina banka ne može samostal-

no zadovoljiti potrebe likvidnosti, središnja banaka pomaže banci glede problema u likvidnosti svježom likvidnošću odobravajući kratkoročne kredite. Takav kredit središnje banke prema drugoj banci je plasman HNB-a i knjiži se u aktivni. Pod ovom se stavkom knjiže također i plasmani bankama koji se rabe kako bi se izgladila monetarna politika u ekonomiji.

HNB obavlja i „poslove fine prilagodbe“ količine likvidnosti u ekonomiji. Takve poslove HNB obavlja putem REPO aukcija. REPO aukcije (eng. Repurchase agreement) predstavljaju financijske transakcije između dvije strane koje se sastoje od sadašnje i buduće transakcije. U sadašnjoj transakciji strana A kupuje od strane B neku imovinu. Buduća je transakcija da po ugovorenoj cijeni strana B proda istu tu imovinu strani A, ali po drugoj cijeni. Na taj način strana B može jednostavno doći do kratkoročne likvidnosti putem privremene prodaje svoje imovine.

Putem REPO transakcija HNB kupuje od banaka obveznice i daje kratkoročnu likvidnost bankama. Kao što se vidi iz bilance HNB-a, takve se transakcije ne odvijaju u svakom razdoblju nego kada HNB smatra da je potrebno. Upravo zato stavka „obratna repo transakcija“ ima velike oscilacije u tablici i izravno ovisi o procjeni HNB-a glede kratkoročnih promjena količine novca u ekonomiji.

32) Slika: Bilanca HNB-a (www.hnb.hr)

Na kraju razdoblja, u milijunima kuna

	12.95.	12.00.	12.05.	12.08.	12.09.
AKTIVA					
1. Inozemna aktiva	10.075,2	28.747,4	54.862,5	66.805,5	75.807,8
1.1. Zlato	-	-	-	-	-
1.2. Posebna prava vučenja	743,4	1.204,2	6,3	5,3	2.423,7
1.3. Pričuvna pozicija kod MMF-a	0,1	1,8	1,4	1,3	1,3
1.4. Efektiva i depoziti po viđenju u inozemnim bankama	395,8	7,4	7,7	1.472,7	1.763,8
1.5. Oročeni depoziti u stranim bankama	8.381,3	20.986,9	28.274,1	13.189,3	17.534,5
1.6. Plasmani u vrijednosne papire u devizama	554,6	6.545,7	26.573,0	52.136,9	54.084,5
1.7. Nekonvertibilna devizna aktiva	0,0	1,3	0,0	0,0	0,0
2. Potraživanja od središnje države	390,1	0,0	1,4	2,2	2,9
2.1. Potraživanja u kunama	353,1	0,0	1,4	2,2	2,9
Kreditni za premošćivanje	-	-	-	-	-
Kreditni po posebnim propisima	353,1	-	-	-	-
Ostali krediti	0,1	0,0	1,4	2,2	2,9
2.2. Potraživanja u devizama	37,0	-	-	-	-
3. Potraživanja od ostalih domaćih sektora	0,9	289,5	73,4	64,2	4,2
4. Potraživanja od banaka	220,2	329,9	4.215,6	13,9	13,5
4.1. Krediti bankama	131,0	328,8	4.215,6	13,9	13,5
Kreditni za refinanciranje	-	-	-	-	-
Kreditni na temelju vrijednosnih papira	25,8	-	-	-	-
Lombardni krediti	96,6	-	-	-	-

Na kraju razdoblja, u milijunima kuna

	12.95.	12.00.	12.05.	12.08.	12.09.
Kratkoročni kredit za likvidnost	-	-	-	-	-
Ostali krediti	8,6	29,1	14,5	13,9	13,5
Obratne repo transakcije	-	299,6	4.201,1	-	-
4.2. Dospjela nenaplaćena potraživanja	89,2	1,1	-	-	-
5. Potraživanja od ostalih bankarskih institucija	-	-	-	-	-
Ukupno (1+2+3+4+5)	10.686,4	29.366,8	59.153,0	66.885,8	75.828,3

PASIVA					
1. Primarni novac	6.744,1	11.717,3	40.390,8	49.743,0	56.141,9
1.1. Gotov novac izvan banaka	3.362,1	6.636,7	12.163,8	17.051,0	15.282,1
1.2. Blagajne banaka	134,5	532,3	2.210,7	3.428,3	3.659,6
1.3. Depoziti banaka	3.244,7	4.540,7	26.016,3	29.263,7	37.200,1
Računi za namiru banaka	197,1	459,5	8.411,1	9.520,3	12.024,6
Izdvojena obvezna pričuva	2.231,5	4.081,2	17.605,2	19.222,7	23.600,6
Upisani obvezni blagajnički zapisi HNB-a	816,0	-	-	460,6	-
Prekonoćni depoziti	-	-	-	60,0	1.575,0
1.4. Depoziti ostalih bankarskih institucija	-	7,5	-	-	-
1.5. Depoziti ostalih domaćih sektora	2,8	0,0	-	-	-
2. Ograničeni i blokirani depoziti	212,2	5.805,5	13.551,8	8.064,1	5.091,6
2.1. Izdvojena devizna obvezna pričuva	-	5.490,5	13.495,9	8.008,3	5.041,7
2.2. Ograničeni depoziti	54,1	315,0	55,9	55,8	49,9
2.3. Blokirani devizni depoziti	158,1	-	-	-	-
3. Inozemna pasiva	1.175,2	1.630,8	18,9	16,6	8,1
3.1. Krediti MMF-a	1.174,0	1.290,3	-	-	-
3.2. Obveze prema međunarodnim organizacijama	1,2	9,5	18,9	16,6	8,1
3.3. Obveze prema stranim bankama	-	331,0	-	-	-
4. Depoziti središnje države	395,5	1.157,4	332,2	206,9	4.171,4
4.1. Depozitni novac	395,5	1.008,5	319,0	171,1	1.839,2
Depozitni novac Republike Hrvatske	338,6	980,8	246,3	43,0	1.772,9
Depozitni novac republičkih fondova	56,9	27,7	72,7	128,2	66,2
4.2. Devizni depoziti Republike Hrvatske	-	-	13,2	35,8	2.332,2
4.3. Blagajnički zapisi HNB-a	-	148,8	-	-	-
5. Blagajnički zapisi HNB-a	168,3	4.207,3	-	-	-
5.1. Blagajnički zapisi HNB-a u kunama	168,3	2.394,6	-	-	-
5.2. Blagajnički zapisi HNB-a u stranoj valuti	-	1.812,7	-	-	-
6. Kapitalni računi	2.018,8	5.216,6	5.357,4	9.562,4	11.151,3
7. Ostalo (neto)	-27,8	-368,1	-498,2	-707,1	-735,9
Ukupno (1+2+3+4+5+6+7)	10.686,4	29.366,8	59.153,0	66.885,8	75.828,3

Pasiva središnje banke sadržava stavku „primarni novac“ i sastoji se od gotovine i depozita banaka. Depoziti banaka predstavljaju dva oblika imovine koju banke drže u središnjim bankama: obvezna rezerva (kao stavka pasive u retku „ograničeni i blokirani depoziti“) i slobodna sredstva. Obvezna rezerva je dio novca koji banke po zakonu moraju držati u središnjoj banci; obveznu rezervu propisuje središnja

banka, o čemu će biti riječi u nastavku. Slobodna sredstva su višak likvidnosti koji banke imaju i koji plasiraju središnjoj banci.

U pasivi HNB-a također se nalaze i depoziti države i kapital središnje banke. Središnja banka osim što ima svoju makroekonomsku ulogu, ipak je u svojoj prirodi banka, samo s posebnim uvjetima. Tako u nekim ekonomijama država može imati svoje depozite u središnjoj banci i putem središnje banke obavljati svoje poslovanje. Kada je riječ o stavci „kapital“, identična je kapitalu u svakome drugom poduzeću i predstavlja vlasnički udio i zadržanu dobit. Vlasnik HNB-a je Republika Hrvatska, a dobit se ostvaruje po prihodima iz aktive minus troškovi iz pasive i drugi troškovi. HNB plaća kamatu na depozite i dobiva kamatu od svojih plasmana. **Ako su prihodi veći od rashoda, HNB će imati dobit koja se onda raspoređuje - jedan dio u državni proračun (dividenda vlasniku), a jedan dio ostaje kao zadržana dobit.**

S godinama je rasla aktiva HNB-a, a sukladno tomu povećavala se i pasiva HNB-a. **Povećanje pasive HNB-a znači da je došlo do povećanja količine novca u ekonomiji.** O tome kako se provodi monetarna politika i što provođenje monetarne politike znači za banke, bit će posebno obrađeno

Za razumijevanje provođenja monetarne politike u ekonomiji potrebno je poznavati strukturu monetarnih tržišta u ekonomiji. U maloj otvorenoj ekonomiji kao što je Hrvatska postoje tri tržišta sredstava. Svako od tih tržišta ima svoje karakteristike i svoje značenje:

- **domaće tržište domaćega novca** ili skraćeno **tržište domaćega novca**. Ovo je tržište na kojemu se trguje domaćom valutom;
- **domaće tržište deviza**. Ovo je tržište na kojemu se trguje stranim valutama za domaću valutu;
- **domaće tržište kredita**. Ovo je tržište putem kojega banke plasiraju prikupljena sredstva onima koji imaju manjak sredstava.

Tržište domaćega novca odražava količinu raspoložive likvidnosti domaćega novca u ekonomiji. Cijena domaćega novca je izražena u kamatnoj stopi, tako da kamatna stopa na tržištu novca odražava cijenu domaćega novca i raspoloživu količinu viška likvidnosti u hrvatskoj ekonomiji. Na ovom se tržištu trguje samo domaćom valutom, **a cijena je kamatna stopa**. Što je cijena novca manja to je više likvidnosti u ekonomiji; što je cijena novca veća to je manje raspoložive likvidnosti u ekonomiji.

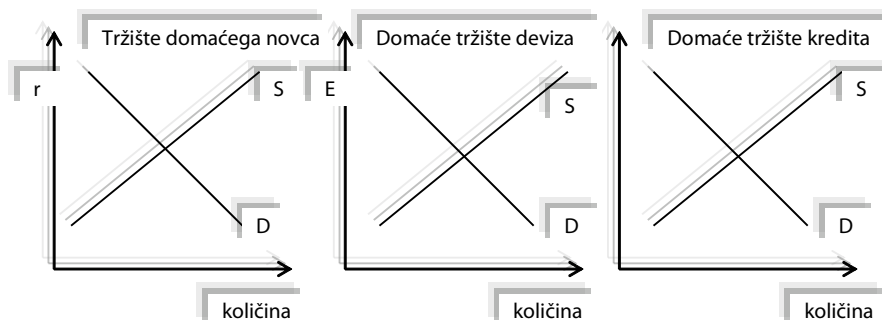
S obzirom na to da je Hrvatska visoko eurizirana ekonomija i mala otvorena ekonomija s velikim protokom stranoga novca, u Hrvatskoj postoji i **domaće tržište stranoga novca** koje je također značajno u poslovnim aktivnostima. Ovo tržište putem ponude i potražnje određuje vrijednost tečaja (cijenu jedne valute izražene u drugoj) kune prema drugim valutama. Promjene u vrijednosti tečaja odražavaju promjene u ponudi i potražnji za domaćom valutom u odnosu na strane valute. Na ovom se tržištu trguje domaćom i stranom valutom. **Cijena je izražena tečajem.**

Domaće tržište kredita je prije svega ponašanje banaka i odnos banaka prema kreditiranju. S obzirom na to da količinu raspoloživih sredstava, banke plasiraju sredstva onima koji traže sredstva po određenoj kamati. **Cijena kredita je također izražena kamatnom stopom**, a krediti mogu biti u domaćoj i stranoj valuti.

Ova tri tržišta su neizostavno povezana i zajedno predstavljaju protok novca kroz ekonomiju. Poremećaji na jednome tržištu nužno se očituju na drugome tržištu. Zato je razumijevanje monetarne politike u stvari razumijevanja komunikacije između ova tri tržišta. Svako od navedenih tržišta predstavlja bitan element provođenja monetarne politike i tijekova novca u ekonomiji. Da bi se moglo razumjeti bankarstvo, bitno je razumjeti zašto i kako se novac prelijeva iz jednoga tržišta u drugo. Prvo treba promotriti kako novac ulazi u ekonomiju, odnosno kako novac nastaje u ekonomiji.

Makroekonomska uloga središnje banke je provođenje monetarne politike. Osnovni cilj monetarne politike je postizanje stabilnosti cijena. Središnja banka u Hrvatskoj vjeruje da je najbolji način da se stabiliziraju cijene (ukrotiti inflaciju) tako da se stabilizira tečaj. Drugim riječima, ako tečaj bude stabilan, bit će i cijene stabilne. U Hrvatskoj je središnja banka odlučila da je najbolje provoditi politiku stabilnoga tečaja, tako da tečaj hrvatske kune u odnosu na tečaj eura bude što stabilniji. Razlog zašto je kuna stabilizirana prema euru a ne prema nekoj drugoj valuti povijesno je nasljeđe po kojemu Hrvati nemaju povjerenje u stabilnost vlastite valute i često su domaću valutu supstituirali s njemačkom markom koju je zamijenio euro.

33) Slika: Tržišta na koje utječe središnja banka

Središnja banka **ne kontrolira** protok deviza; novac ulazi i izlazi iz Hrvatske po potrebi. Ulaz stranoga novca u ekonomiju događa se kod izvoza, prodaje imovine ili stranoga zaduženja. Strani novac izlazi iz ekonomije putem uvoza, otplate vanjskoga duga ili kupnje imovine u stranim zemljama. Svaka od ovih akcija uzrokuje promjene na domaćem tržištu deviza, utječući na ponudu ili na potražnju za devizama u Hrvatskoj. Promjene u ponudi i potražnji mogu izazvati reakciju središnje banke da sterilizira višak ili manjak deviza kako bi ponovo stabilizirala tečaj.

Definicija: FX transakcija (eng. Foreign Exchange) je transakcija kada se jedna valuta mijenja za neku drugu valutu. U hrvatskoj se terminologiji ovakva transakcija naziva tečajna ili devizna transakcija.

Definicija: Kada jedna valuta postaje skupljom u odnosu na drugu valutu, kaže se da ta valuta aprecira, a proces se zove aprecijacija valute. Kada jedna valuta postaje jeftinijom u odnosu na drugu valutu, kaže se da ta valuta deprecira, a proces se zove deprecijacija.

U razumijevanju će pomoći primjer iz turizma. Kada strani turisti dolaze u Hrvatsku, povećavaju količinu deviza u ekonomiji. Da bi mogli obavljati ekonomske transakcije u Hrvatskoj, stranci nastoje prodati svoje devize i kupiti kune. Ovakve transakcije će prouzročiti jačanje kune ili aprecijaciju jer dolazi do povećanja potražnje za kunama.

Primjer: *Kada stranac želi prodati banci jedan euro, koliko će za svotu od 1 eura dobiti kuna? Cijena jedne valute prema drugoj izražava se putem tečaja. Tako, primjerice, tečaj može biti $1 \text{ EUR} = 7,2 \text{ HRK}$. To znači da prodavatelj za 1 euro dobije 7,2 kuna. Upravo taj odnos 1:7,2 je tečaj. U lipnju 2008. tečaj HRK u odnosu na američki dolara je $1 \text{ USD} = 4,6 \text{ HRK}$, a sedam godina ranije bio je $1 \text{ USD} = 8,35 \text{ HRK}$. Tečaj, odnosno odnos dviju valuta, mijenja se tijekom vremena. Zašto se tijekom vremena tečaj mijenja? Odgovor je - zbog monetarne politike.*

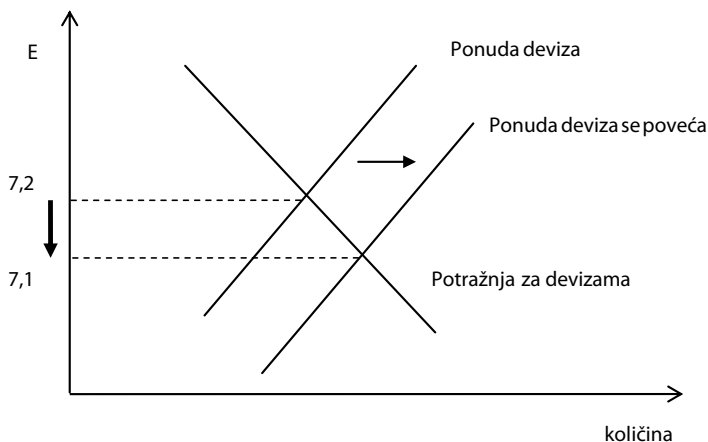
	2008	2001
Tečaj	$1 \$ = 4,6 \text{ hrk}$	$1 \$ = 8,35 \text{ hrk}$

Vratimo se turistu. *Kada njemački turist dođe u Hrvatsku i želi promijeniti eure u kune, turist će to učiniti u banci ili mjenjačnici.*

Kada Nijemac želi zamijeniti eure za kune, na deviznome tržištu se **poveća ponuda eura, a nastane **potražnja za kunama**.** *Ako je ponuda veća od potražnje, cijena će padati. Kada nečega ima puno, cijena je niska. Ako je ponuda manja od potražnje, cijena će rasti. Kada nečega ima malo, onda je to „dobro“ skupo. Tako kada Nijemac nudi eure na tržištu deviza, poveća se količina eura i eura ima više, turist ima potrebu za kunama i zbog toga se cijena kune poveća, a cijena eura padne odnosno trebat će manje kuna da bi stranac kupio 1 euro. Zbog povećanja količine eura doći se do aprecijacije kune ili deprecijacije eura.*

U primjeru je pokazana aprecijacija kune, odnosno kuna će postati skupljom. Grafikon ponude i potražnje za eurom pokazuje povećanje ponude deviza u ekonomiji:

34) Slika: Tržište deviza: povećanje ponude

U primjeru je pokazano da je došlo do jačanja kuna prema euru, odnosno dolazi do aprecijacije kune. Jačanje kune znači da je potrebno manje kuna kako bi se kupila ista količina eura. Prije je trebalo 7,2 kune da bi se kupio 1 euro, a sada je potrebno 7,1 kuna da bi se kupio 1 euro, odnosno cijena eura je pojeftinila jer treba manje kuna da bi se kupio 1 euro, a vrijednost kune se povećala jer se za jednu kunu može dobiti više eura.⁹³ Pojavu promjene vrijednosti tečaja može se izraziti na dva načina. Došlo je do **aprecijacije kune prema euru ili deprecijacije eura prema kuni**. Promjene vrijednosti tečaja ili odnosa dviju valuta su dvije strane istoga novčića; jasno je da ako jedna valuta jača, druga slabi i obratno.

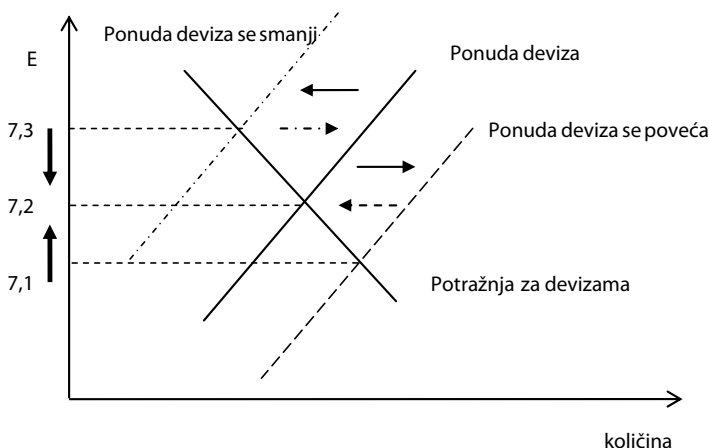
Suprotan proces, odnosno slabljenje kune, odvija se kada Hrvat prodaje kune, a kupuje eure. Primjer ovakvih transakcija je uvoz. Uvoznici iz Hrvatske trebaju strani novac kako bi mogli kupiti stranu robu. U tom će slučaju **uvoznici prodavati kune i kupovati devize**.

Proces ponude i potražnje za devizama konstantno mijenja tečaj; povećanje ponude deviza jača tečaj, povećanje potražnje za devizama slabi tečaj. Ako je ponuda jednaka potražnji neće doći do promjene u vrijednosti tečaja. Za nas je zanimljiv proces kada dođe do značajnijih promjena u vrijednosti tečaja.

HNB nastoji održati tečaj stabilnim, odnosno ako dođe do promjene u vrijednosti tečaja koje HNB smatra prevelikom, HNB će intervenirati na domaćem tržištu deviza u suprotnome smjeru od kretanja tečaja na tržištu. **Ako tečaj kune slabi (ima više kuna nego deviza), HNB će kupiti kune i prodati devize. Ako tečaj kune jača (ima manje kuna nego deviza), HNB će kupovati devize i povećati količinu kuna.** Ovom je rečenicom opisano provođenje monetarne politike u Hrvatskoj.

⁹³ Kada je tečaj 1 EUR : 7,2 HRK onda se za jednu kunu može dobiti 0,138 EUR. Kada je tečaj 1 EUR : 7,1 HRK onda se za jednu kunu može dobiti 0,14 EUR. Za jednu kunu može dobiti više eura ili se za jedan euro mora dati manje kuna. Bez obzira na to kakav se pokazao odnos u primjeru, došlo je do jačanja kune i slabljenja eura.

35) Slika: Devizna intervencija

Proces koji je prikazan na grafikonu pokazuje kako HNB djeluje na ponudu deviza ako dođe do promjene u ponudi. Proces će **krenuti** u suprotnome smjeru ako dođe do promjene u potražnji za devizama. Ono što grafikon pokazuje konačni je rezultat svih operacija, a to je stabilizacija tržišta deviza oko određene vrijednosti tečaja. Kao što je rečeno, HNB kontrolira količinu novca u ekonomiji prodajom i kupnjom deviza, odnosno intervencijama na deviznom tržištu HNB mijenja količinu novca u ekonomiji sa svrhom stabilizacije tečaja.

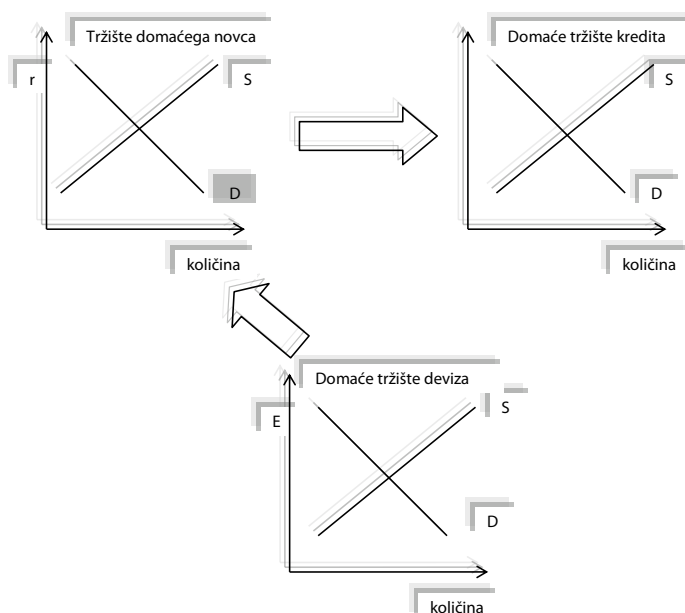
Svaka intervencija ima za učinak promjenu količine novca u ekonomiji, ali i promjenu veličine bilance HNB-a. Kupnja deviza znači da dolazi do povećanja količine novca u ekonomiji, a sukladno s time i povećanja bilance HNB-a. Prodaja deviza iz deviznih rezervi HNB-a znači da dolazi do smanjenja količine novca u ekonomiji, a sukladno s time i smanjenja bilance HNB-a. Kada HNB kupi devize, u aktivima se povećavaju devizne rezerve, a u pasivima se poveća količina primarnoga novca, podrazumijevajući da je novac obveza središnje banke. U trenutku kada je napravljena devizna intervencija, došlo je do promjene mase domicilne valute u ekonomiji. To znači da će se **intervencija na domaćem tržištu deviza odraziti i na tržište domaćega novca. Dolazi do prelijevanja efekta s jednoga na drugo tržište.**

Promjene količina kuna odraziti će se na domaćem tržištu novca i cijenu novca na domaćem tržištu novca. Povećanjem količine kuna smanjit će se kamatnu stopu (povećanje ponude novca), a smanjenje količine kuna povećat će **kamatnu stopu (smanjenje količina novca)**. Promjene na domaćem tržištu novca prelijevati će se dalje na domaćem tržištu kredita. Ako u ekonomiji dolazi do povećanja količine novca, novac će biti jeftiniji, banke će imati veću kreditnu sposobnost i kamatne stope na kredite bit će **manje**. Ako se količina novca u ekonomiji smanjuje, novac će biti skuplji i banke će imati manju kreditnu sposobnost, što će se iskazati u obliku viših kamata na kredite.

Proces kolanja novca u ekonomiji i među pojedinim tržištima je slijedeći: količina novca u ekonomiji mijenja se s akcijama središnje banke na domaćem tržištu deviza; s domaćega tržišta deviza novac se dalje prelijeva na tržište domaćega novca te se naposljetku odražava i na domaće tržište kredita. Kroz ovaj proces komunikacije među tržištima intervencije HNB-a na domaćem tržištu deviza utječu na likvidnost ekonomije i na kreditnu aktivnost u ekonomiji.

Samo središnja banka ima pravo emitirati kune. Kada središnja banka zaključi da u ekonomiji ima premalo kuna, proizvest će kune. **Kune u ekonomiji nastaju deviznom intervencijom, a devizne intervencije se odvijaju u suradnji s bankama u ekonomiji.** To znači da u konstrukciji monetarne politike u Hrvatskoj protok stranoga novca kroz ekonomiju izravno utječe na reakcije HNB-a i zatim neizravno na poslovanje banaka. Upravo činjenica da su banke institucije koje služe obavljanju devizne intervencije, imaju značajnu ulogu u ekonomiji i povezuju središnju banku s bankama.

36) Slika: Kretanje novca

Iz tablice u kojoj je pokazana bilanca HNB-a može se vidjeti da je bilanca HNB-a u zadanome razdoblju rasla. To znači da je u hrvatsku ekonomiju ušlo više stranoga novca nego što je izašlo. Veća ponuda deviza je prouzročila aprecijaciju kune pa je HNB reagirao tako što je kupovao devize i povećao svoje devizne rezerve emitirajući pri tome kune i povećavajući količinu novca u ekonomiji kako bi spriječio jačanje domaće valute i zadržao tečaj stabilnim. **Izlaskom deviza iz ekonomije dogodio bi**

se **suprotan proces**. Da spriječi slabljenje valute, HNB bi kupovao kune (prodavao devize), što bi smanjilo bilancu HNB-a i količinu kuna u ekonomiji.

Primjer: U grafikonu koji slijedi prikazana je aktiva banke i kako se aktiva banke mijenja kroz devizne transakcije. Banka ima 720 kuna u kunama, što je novac dobiven od depozita. Stanje 2 prikazuje stanje aktive nakon što je banka obavila transakciju s turistom. U stanju 2 banka ima 100 eura u aktivi jer je stani turist prodao svoje devize banci. Tom je prodajom strani turist povećao ponudu stranoga novca u Hrvatskoj.

Ovakve transakcije stvaraju aprecijacijske pritiske na tečaj pa središnja banka kupuje eure od banke i daje joj kune kako bi stabilizirala tečaj. Turist koji je primio 720 kuna potrošio je novac u restoranu koji je primljeni novac položio u banku. Sada je banka u stanju 3 koje je bilančno jednako kao i stanje 1, ali se bilanca banke povećala za 720 kuna. Banka ima kune pa se postavlja pitanje što će banka učiniti s kunama? Banka uzima depozite i plasira kredite. Tako banka može 720 kuna dobivenih od središnje banke plasirati kao kredit, a 720 kuna dobivenih od restorana zadržati kao rezervu likvidnosti. Koji je rezultat ovoga procesa? Devize su ušle u ekonomiju, a intervencijom je došlo do povećanja količine novca u ekonomiji jer je HNB intervenirao kako bi stabilizirao tečaj. Rezultat devizne intervencije je, osim povećanja količine novca u ekonomiji, povećanje bilance HNB-a.

37) Slika: Devizna intervencija u bilanci banke

STANJE 1		STANJE 2		STANJE 3		STANJE 4	
A	P	A	P	A	P	A	P
720 HRK	720 HRK	100 EUR	720 HRK		720 HRK	720 HRK	720 HRK
				720 HRK	720 HRK	720 HRK	720 HRK

U ovom je poglavlju obrađen proces promjene količine novca u ekonomiji i kako protok stranoga novca kroz Hrvatsku uzrokuje promjene količine novca u ekonomiji. Ali proces koji je opisan samo je prvi dio ukupnoga procesa emisije novca u ekonomiji.

Povećanje bilance središnje banke zbog povećanja novca u ekonomiji zove se primarna emisija novca. Uloga banke u ovome procesu bila je jednostavna; banka je samo obavila FX transakciju s klijentom, a potom FX transakciju s HNB-om. Kao što je pokazano na gornjoj slici, stanje 1 i stanje 4 prikazuje identičnu sliku bilance banke samo uvećanu za veličinu devizne intervencije središnje banke. Proces koji je pokazan je proces nastajanja novca u ekonomiji, ali za potpuno sliku monetarne ekonomije i kako novac utječe na bilancu banke potrebno je i pokazati daljnje kretanje novaca kroz ekonomiju. Za to je potreban proces monetarne multiplikacije.

2. MONETARNI MULTIPLIKATOR I TROŠAK SREDSTAVA BANKE

Prethodno je poglavlje bilo usmjereno na središnju banku i na tržište domaćega i stranoga novca u maloj otvorenoj ekonomiji. Banke su se pojavljivale samo kao institucije putem kojih se obavljaju monetarne intervencije. Devizne intervencije središnje banke nisu imale značajnijega utjecaja na poslovanje banke. Ovo će se poglavlje baviti poslovanjem banke i kako novac kola kroz ekonomiju te koje značenje za banke ima kretanje novca kroz ekonomiju. Posebno će biti pokazano kako dolazi do promjene ukupne novčane mase u ekonomiji. Za objašnjenje promjene količine novca u ekonomiji potrebno je definirati monetarne agregate i proces monetarnoga multiplikatora.

38) Slika: Monetarni multiplikator

BANKA 1		BANKA 2		BANKA 3		BANKA 4	
A	P	A	P	A	P	A	P
100 HRK	13.5 EUR	10 HRK	100 HRK	9 HRK	90 HRK	8.1 HRK	81 HRK
		90 HRK		81 HRK		82.9 HRK	

Kada je u prethodnom poglavlju prikazana bilanca banke u 4 stanja, rečeno je da banka daje kredit u 4. stanju. Neka ta činjenice da je banka dala kredit bude polazište za novu analizu. Gornja slika pokazuje bilancu banaka. Banka broj 1 ima 100 kuna u aktivi i 13,5 eura u pasivi. To znači da je banka primila devizni depozit i prodala središnjoj banci svoje devize iz aktive za koje je dobila kune. Banka 1 ima 100 kuna koji su slobodni za kreditiranje. Namjera je pokazati kako se novac koji

je središnja banka ubaci u ekonomiju multiplicira putem kreditne aktivnosti. Da bi se mogao pokazati proces monetarne multiplikacije, polazište će biti Banka 1 koja daje kredit.

Kome će Banka 1 dati kredit? Recimo da banka daje potrošački kredit. Osoba koja je dobila potrošački kredit ode i potroši kredit u trgovini. Trgovina ne drži novac u blagajni već taj novac deponira u svoju banku. Banka s kojom trgovina posluje je Banka 2. Slika pokazuje da je Banka 2 primila depozit od 100 kuna i taj depozit podijelila na dva dijela. Prvi dio je obvezna rezerva - u primjeru je stopa obvezne rezerve 10%, a drugi dio su slobodna sredstva s kojima banka može kreditirati. Banka 2 ostavila je 10 kuna kao obveznu rezervu, a 90 kuna je slobodno za kreditiranje. Banka je plasirala 90 kuna kao kredit za kupnju automobila. Osoba ili poduzeće koje kupuje automobil daje novac od kredita autokući. Autokuća, isto kao trgovina, ne drži novac u poslovnici nego taj novac polaže u Banku 3. Banka 3 je dobila depozit od 90 kuna. Depozit se ponovno dijeli na obveznu rezervu koja je za Banku 3 svota od 9 kuna, a 81 kuna ostaje Banci 3 slobodno za kreditiranje. Banka 3 ima slobodnu 81 kunu, koje plasira kao kredit za školovanje. Student uzima kredit i plaća školarinu, no škola, isto kao trgovina i autokuća, ne drži novac u uredu ili blagajni nego će dobiveni novac deponirati u Banku 4. Kada Banka 4 dobije depozit od 81 kune, ostavlja 10% kao obveznu rezervu ili 8,1 kunu, a 72,9 kuna ima slobodno za kreditiranje.

Ovaj se proces nastavlja u beskonačnost iz banke u banku, iz kredita u kredit. Proces se može dalje izračunati za Banke 5, 6, 7 i tako dalje. Središnja banka dala je bankama 100 kuna za kreditiranje, kroz proces monetarne multiplikacije banke su deponirale u središnju banku 27,1 kunu kao obveznu rezervu, a ukupni zbroj plasmana četiri banke je 371 kuna, tako da je ukupna novčana masa u ekonomiji 371 kuna u prva četiri koraka.

Nekoliko značajnih napomena:

- Postavljen je proces kako novac ulazi u ekonomiju. Novac ulazi u ekonomiju tako što središnja banka kupi eure (daje bankama kune) od banaka putem deviznih intervencija.
- Novac kroz proces depozita i plasiranja kredita cirkulira kroz ekonomiju, što je proces monetarne multiplikacije.
- U svakom koraku količina novca koji nastavlja cirkulirati smanjuje se za količinu obvezne rezerve koju banka, po nalogu središnje banke, mora plasirati središnjoj banci. Novac koji se nalazi kod središnje banke je efektivno povučen iz optjecaja.
- Iako je u ekonomiju ušlo samo 100 kuna, kada se zbroje krediti četiri banke dobivena vrijednost je 371 kuna. Znači da se 100 kuna pretvorilo u 371 kunu kroz proces kretanja u bilancama banaka, a bilanca središnje banke se povećala za 27,1 kunu, što je i svota obvezne rezerve koju su banke plasirale središnjoj banci.

Definicija: Proces po kojemu se novac multiplicira u ekonomiji zove se monetarni multiplikator. Veličina monetarnoga multiplikatora je obrnuto proporcionalna stopi obvezne rezerve.

Nadalje, potrebno je postaviti formulu kojom se može izračunati koliko novca nastaje u ekonomiji kada središnja banka poveća količinu novca u ekonomiji za 100 kuna. Formula za monetarni multiplikator je:

$$MM = \frac{1}{OR}$$

MM, monetarni multiplikator jednak je 1 podijeljeno s obveznom rezervom označenom s OR.

Dvije stvari su bitne: prva je da središnja banka putem određivanja obvezne rezerve određuje monetarni multiplikator u državi, a veličina monetarnog multiplikatora određuje količinu novca u ekonomiji; druga je stvar da monetarni multiplikator ima izravan utjecaj na trošak sredstava za banku.

Primjer: Prikazujući proces monetarne multiplikacije i kolanje kuna kroz ekonomiju pretpostavljena je obvezna rezerva od 10%. Izračunajmo sada koliki nam je monetarni multiplikator ako je obvezna rezerva 10%.

$$MM = \frac{1}{OR} = \frac{1}{0,1} = 10$$

Monetarni multiplikator je 10. To znači da 100 hrk koje je centralna banka ubacila u ekonomiju putem monetarne multiplikacije postane 1000 hrk (100*10).

Proces multiplikacije prikazan je „dijeljenjem“ depozita na obveznu rezervu i daljnje kreditiranje. Iako je napomenuto da proces monetarne multiplikacije nema jasno određeni broj multiplikacija, kada bi se postavila matematička računica limita pokazalo bi se da se primarni novac u bilanci središnje banke povećava za 100, a količina novca u ekonomiji za 1.000. Ovo je, naravno, logično jer središnja banka povećava novčanu masu za 100, pa se za toliko mora povećati i primarni novac u bilanci središnje banke, a ukupna količina novca povećava se za 1/OR koliko je monetarnih multiplikatora. Zbog procesa monetarne multiplikacije, koji se odvija putem kredita i depozita, banke se nazivaju depozitno kreditne institucije.

S procesom monetarne multiplikacije dolazi do potrebe definiranja količine novca u ekonomiji, odnosno novčane mase. Primarni novac kao mjera količine novca u ekonomiji već je pokazan kao dio pasive središnje banke koji se označuje s M0. Ukupna novčana masa u ekonomiji obično se označuje s M4. Različite mjere za količinu novca nazivaju se i monetarni agregati. U Hrvatskoj se monetarni agregati dijele na sljedeći način⁹⁴:

⁹⁴ Podjela po HNB-u iz Biltena HNB-a

Tablica 22: Monetarni agregati

Ime agregata	DEFINICIJA
Primarni novac ili M0	Depoziti banaka kod HNB-a, definirani računovodstvenom klasifikacijom.
M1	Novčana masa M1 obuhvaća gotov novac izvan banaka, depozite ostalih bankarskih institucija i ostalih domaćih sektora kod Hrvatske narodne banke te depozitni novac kod banaka.
M1a	Novčana masa M1a obuhvaća gotov novac izvan banaka i depozitni novac kod banaka uvećan za depozitni novac središnje države kod banaka.
M4	Ukupna likvidna sredstva M4 obuhvaćaju novčanu masu M1, štedne i oročene depozite, devizne depozite te obveznice i instrumente tržišta novca.

Podjela monetarnih agregata pokazanih u gornjoj tablici je karakteristična za HNB, a tu podjelu je HNB napravio sukladno svojim potrebama. Druge središnje banke, sukladno svojim potrebama, imaju drugačije definicije monetarnih agregata.

Definicija monetarnih agregata ovisi od centralne banke tako razne centralne banke imaju drugačije definicije monetarnih agregata koje upotrebljavaju u svojim ekonomijama:

IME SREDIŠNJE BANKE	M1	M2	M3	M4
ECB	Gotovina u opticaju i prekonoćni depoziti	M1 + depoziti sa fiksnim rokom dospjeća do 2 godine, depoziti sa pravom povlačenja i rokom dospjeća do 3 mjeseca	M2 + REPO poslovi, novčani fondovi, kratkoročni dužnički instrumenti s rokom do 2 godine	-
Japan	Gotovina u opticaju i ne oročeni depoziti u bankama	M1 + kvazi novac	M2 + depoziti	
UK	Kao ECB	Kao ECB	Kao ECB	Papirnat novac, kovanice, depoziti kod stambenih štedionica
SAD	Gotovina i tekući računi	M1 + depoziti kućanstava i udjeli građana u novčanim fondovima	M2 + institucionalni novčani fondovi, REPO, euro dolari, depoziti velikih institucija	

Treba primijetiti da se sve banke razlikuju u svojim definicijama, ali da je karakteristika da su agregati obuhvatni i koncentrični. Tako M2 obuhvaća M1, a M3 obuhvaća M2, pa s time automatski i M1.

Proces monetarne multiplikacije ima veliki utjecaj na poslovanje banke jer se putem procesa primanja depozita i davanja kredita mijenja i veličina bilance banke. U normalnim uvjetima u kojima procesi novčanih tijekova nisu izloženi šokovima promjene u količini novca, u ekonomiji predstavljaju jedan od temeljnih pokazatelja za svaku banku. Ako dođe do povećanja količine novca, paralelno mora doći i do povećanje ukupne aktive banaka. Na ovaj način banka može predvidjeti potencijalni rast kredita i potencijalni rast depozita.

Iz odnosa tri novčana tržišta u malim otvorenim ekonomijama pokazana je međusobna povezanost tih tržišta. Odluke i intervencije središnje banke iznimno su značajne varijable jer se putem mehanizama monetarne transmisije izravno reflektiraju na poslovanju banke. Promjene količine novca utječu na ukupnu likvidnost ekonomskoga sustava. **Količina novca u ekonomiji određuje kamatnu stopu, kamatna stopa određuje cijenu kredita, a cijena kredita određuje količinu kreditne potražnje.**

Proces monetarne multiplikacije izravno mijenja veličinu bilance banke tako da banka, kao poduzeće koje je orijentirano na račun dobiti i gubitka, mora uzeti u obzir i ekonomsko okruženje u kojemu posluje. Kreiranje budžeta banke nije moguće bez adekvatnih pretpostavki o promjeni količine novca u ekonomiji i akcije koje će poduzeti središnja banka, tako da se s pravom može zaključiti da središnja banka svojom monetarnom politikom izravno određuje kreditnu politiku banaka. Osim utjecaja na količinu novca u ekonomiji, monetarni multiplikator je značajan i za dobit banke putem troška sredstava banke.

Pokazano je kako procesom kreditiranja dolazi do rasta bilance banaka. U primjeru koji je obrađen pretpostavljeno je da je stopa obvezne rezerve 10%. Iz ovoga je podatka moguće izračunati koliki je ukupni potencijalni rast novca u ekonomiji. Pokazano je kako je proces monetarne multiplikacije značajan za veličinu bilance banke i za poslovanje banke, jer procesom multiplikacije raste i veličina bilanci banaka.

Kada banka primi depozit, mora platiti naknadu za taj depozit u obliku kamate depozitaru. Plaćanje kamate za banku predstavlja trošak koji umanjuje dobit. Kada banka plasira kredit, prima kamatu za taj kredit, a ta kamata predstavlja prihod banke. Da bi banka ostvarila pozitivno poslovanje, potrebno je da je kamata na depozite manja od kamate na kredite. Na ovaj si način banka osigurava da su prihodi veći od rashoda. Postavlja se pitanje kako banaka određuje kamatnu stopu kada plasira kredit?

Depozit koji banka primi automatski se razdvaja na dva dijela. Prvi dio su raspoloživa sredstva iz kojih banka može kreditirati, a drugi dio je dio koji je potreban da bi se zadovoljila regulativa središnje banke. **Banka nema pravo raspolagati s cijelim depozitom, već jedan dio depozita mora zadržati. Da bi zadovoljila regulative, banka taj dio depozita ne smije plasirati kao kredit.**

Nastavlja se s pretpostavkom da je obvezna pričuva 10%, odnosno da 10% depozita koje je primila banka mora dati središnjoj banci, a s ostalih 90% može kreditirati. Kada banka primi 100 kuna depozita i onda izdvoji 10 kuna obvezne rezerve, banci ostane slobodno 90 kuna za kreditiranje. To se može pokazati u bilanci banke na sljedeći način:

BANKA	
A	P
10 HRK	100 HRK
90 HRK	

U pasivi banke nalazi se 100 kuna depozita, a aktiva banke je podijeljena na 10 kuna, što je obvezna rezerva, i 90 kuna, što je slobodno za kreditiranje. Ako banka želi imati veće prihode nego rashode, potrebno je da kamatni prihodi u aktivni (10 kuna depozita kod središnje banke i 90 kuna kredita) budu veći nego kamatni troškovi u pasivi (100 kuna depozita).

Definicija: Kamatni troškovi su troškovi koje banka snosi jer plaća kamatu na depozite koje je primila. Kamatni prihod je prihod koji banka ostvaruje po svojim plasmanima.

Primjer: Banka primila depozit od 100 kuna po stopi od 5% godišnje na godinu dana. Cijena depozita od 5% znači da će banka nakon godine dana imati 5 kuna troška, jer je to iznos kamate. Ukoliko je stopa obvezne rezerve veća od 0%, banka će jedan dio sredstava morati plasirati centralnoj banci, što će smanjiti raspoloživa sredstava za kreditiranje. Banka da bi mogla poslovati pozitivno mora plasirati slobodna sredstava po kamatnoj stopi kako bi generirala najmanje 5 kuna kamatnih prihoda kako bi mogla pokriti kamatne troškove.

Kao i do sada u poglavlju, pretpostavit će se da je obvezna rezerva 10%. Kada banka primi depozit od 100 kuna, 90 kuna može kreditirati, nakon što je platila obveznu rezervu u svoti od 10 kuna. Kamatna stopa na depozit koji je banka primila je 5%, a kamatna stopa koju banka dobiva od središnje banke za deponiranu obveznu rezervu neka je 0%. Banka može plasirati 90 kuna jer je to količina slobodnih sredstava koje ima. Ako banka plasira 90 kuna po 5% na godinu dana, znači da su kamatna stopa na depozit i na kredit jednake. U tom će slučaju nakon godinu dana na 90 kuna kredita banka primiti 4,5 kuna kamatnih prihoda. Pogledajmo račun dobiti i gubitka:

Tablica 23: Trošak sredstava

Kamatni prihod po 90 kn kredita	4,5 kn
Kamatni trošak po depozitu od 100 kn	-5 kn
Neto dobit ili gubitak	-0,5 kn

Postavlja se pitanje kako je banka izgubila novac ako je plasirala kamatu po istoj stopi kao što je primila depozit? Odgovor je sljedeći: Banka je plasirala manje kredita nego što je primila depozita, a plasirala je manje kredita nego što je primila depozita jer je morala izdvojiti obveznu rezervu. Sada se nameće još jedno pitanje: Po kojoj kamatnoj stopi banaka mora plasirati kredit kako ne bi izgubila novac?

Primjer: Banka prima 100 kuna depozita po 5% i daje 90 kuna kredita. Zadatak je izračunati kamatnu stopu po kojoj će banka imati kamatni prihod jednak kamatnome trošku? Ovo je problem s jednom nepoznanicom. Treba postaviti sljedeću jednakost:

$$100 \text{ kn} * 5\% = 90 \text{ kn} * x\%$$

Kako nam je x nepoznanica transformacijom formule se dobiva:

$$x\% = \frac{100 \text{ kn} * 5\%}{90 \text{ kn}} = \frac{5}{90} = 5,5555\%$$

Iz gornje računicе je vidljivo da je trošak sredstava za banku po depozitu od 100 hrk sa kamatnom stopom of 5% jednak 5,5555%. Odnosno banka mora plasirati 90 hrk kredita po kamatnoj stopi od 5.5555% kako bi kamatni prihod bio jednak kamatnome trošku.

Što za banku znači činjenica da mora izdvojiti obveznu rezervu? Za banku to znači da kada primi depozit, mora plasirati kredit po višoj kamatnoj stopi od depozitne kako ne bi bila u gubitku. Činjenica da banka ne može plasirati sredstva po istoj kamatnoj stopi po kojoj je primila depozit znači da banka ima **trošak regulative**. Zbog toga banka mora izračunati koliki je trošak regulative po depozitima i na taj način dobiti „efektivnu“ ili stvarnu pasivnu kamatnu stopu koju plaća na svoje depozite ili kamatnu stopu po kojoj mora minimalno plasirati sredstva kako bio stvarila dobit.

Proces izračuna troška regulative je fundamentalan za banku. Banka ne može krenuti u određivanjem kamatne stopu u aktivu ako nije definirala koliki je trošak regulative. Proces po kojemu banka izračunava trošak regulative jedan je od temeljnih procesa upravljanja bilancom i ulazi u proces optimizacije poslovanja banke.

Trošak regulative nije nužno vezan samo za pasivu banke; regulativa može biti vezana i za aktivu banke. Ovakav oblik regulative utječe na strukturu aktive banke jer regulativa dolazi do izražaja s obzirom na promijene u aktivu (za razliku od obvezne rezerve koja se mora plaćati po pasivi). No, bez obzira na to je li regulativa vezana za aktivu ili za pasivu banke, svaka regulativa koja ograničuje količinu slobodnih sredstava banke rezultirat će povećanjem troška banke i, dakako, povećanjem kamatnih stopa.

Količina regulative koja se nalazi u ekonomiji je obrnuto proporcionalna stabilnosti financijskoga sustava. Ukoliko središnja banka nameće veću količinu regulative, utoliko je monetarni sustav ekonomije nestabilniji. Razvijene ekonomije imaju jako male količine bilančne regulative i ne predstavljaju veliki trošak za banku, dok slabo razvijene i nestabilne ekonomije imaju veliku količinu regulative.

Bilančna regulativa je prije svega mač s dvije oštrice. Sjedne strane, omogućuje stabilnost financijskoga sustava, jer središnja banka regulativom blokira značajan dio bilance banaka koje onda središnja banka može osloboditi u kriznim situacijama, a s druge strane, regulativa povećava trošak sredstava banke i tako povećava kamatnu stopu za klijente banke.

Cijena novca i kredita ima ponajprije ekonomsko značenje. U ekonomiji postoje projekti koji traže financiranje banke. Ako su kamatne stope visoke, projekti će ostati mrtvo slovo na papiru jer neće postojati način financiranja da se ti projekti ostvare zbog nedostatka rentabilnosti samih projekata. Manjak investicija u ekonomiji smanjit će i broj zaposlenih, što nadalje ima značajan utjecaj na ekonomiju.

Primjer: Pogledajmo dva ekstremna primjera iz dvije ekonomije. U obadvi je kamatna stopa na depozite 5%. U prvoj je stopa obvezne rezerve 1%, a u drugoj 50%. Primjenjujući naučeno gradivo, treba izračunati koliki je trošak sredstava za banku u prvoj ekonomiji:

$$TS\% = \frac{100 \text{ kn} * 5\%}{99 \text{ kn}} = \frac{5}{99} = 5,05\%$$

U prvoj je ekonomiji TS (trošak sredstava) 5,05% ili samo 0,05% veći od kamate na depozite. U drugoj je ekonomiji izračun troška sredstava:

$$TS\% = \frac{100 \text{ kn} * 5\%}{50 \text{ kn}} = \frac{5}{50} = 10\%$$

U jednoj je ekonomiji trošak regulative za banku neznatan i izražen je u promilima, a u drugoj čini novac vrlo skupim. Nakon izračuna troška sredstava banke, banka može krenuti u daljnje formiranje kamatne stope. Tako je minimalna kamatna stopa u prvoj ekonomiji 5,05%, a u drugoj 10%.

Karakteristika Hrvatske je financijska stabilnost, iako je povijesno (već spomenuti slučaj Riječke banke) bilo nekoliko slučajeva koji su destabilizirali financijski sustav. Iako je financijski sustav stabilan, u Hrvatskoj je stupanj regulative izrazito visok. Naravno, regulativa povećava trošak sredstava banke i kamatnu stopu za klijente banke. Zato, kao što je prikazano na donjem grafikonu, se vidi da su aktivne kamatne stope i do 3 puta veće od pasivnih kamatnih stopa. Razlika između aktivne i pasivne kamatne stope se ne može isključivo pripisati regulativi, ali količina regulative ima značajnu ulogu u toj razlici.

39) Slika: Kamatne stope na kune

Regulativa ima značajnu ulogu u procesu formiranja kamatne stope, ali ona nikako nije jedini faktor nego je samo prvi korak u određivanju kamatnih stopa banke. Nakon što je izračunala trošak regulative, banka treba prilagoditi kamatnu stopu za ostale relevantne parametre:

- kreditni rizik,
- opće troškove,
- troškove osoblja,
- vremensko razdoblje,
- dobit.

Ostali čimbenici koji utječu na formiranje troškova banke biti će obrađeni u drugim poglavljima. U ovom je poglavlju naglasak bio na trošku regulative. Regulativa koju nameće središnja banka je dio načina na koji se provodi monetarna politika. Središnja banka provodi monetarnu politiku vjerujući da će uspjeti ostvariti svoje ciljeve. Regulativa izravno utječe na ponašanje banaka i na poslovne odluke banaka.

PITANJA I ZADATCI

Što je monetarna politika i koja je svrha središnje banke u ekonomiji?

Što središnja banka kontrolira u ekonomiji?

Koje ciljeve može imati središnja banka?

Što za banke znači povećanje količine novca u ekonomiji, a što znači smanjenje?

Koje strategije treba banka implementirati kada središnja banke poveća ili smanji količinu novca u ekonomiji?

Kako monetarni multiplikator utječe na veličinu bilance banke?

Zašto i kako promjene u regulativi utječu na račun dobiti i gubitka banke?

Kamatna stopa na depozit je 5%, obvezna rezerva je 14% i na nju banka ne ostvaruje prihode. Koliki je trošak sredstava za banku?

Što se iz sljedeće rečenice može zaključiti u vezi s monetarnom politikom koju je središnja banka provodila: Broj prijeboja, cesija i asignacija se povećao za 30% u zadnjih godinu dana?

Koja je relacija poslova faktoringa s količinom novca u ekonomiji - proporcionalna ili obrnuto proporcionalna?

II - C) STRUKTURA BANKE (BILANCA)

U OVOME POGLAVLJU:

U ovome se poglavlju analizira bilanca banke i regulacijske koncepcije, s posebnim osvrtom na adekvatnost kapitala. U prošleme poglavlju pokazano je kako banka donosi poslovne odluke i s kojim se ograničenjima susreće. Predmet daljnje razrade je regulativa koju središnja banka nameće bankama. Regulativa središnje banke izravno uvjetuje konstrukciju aktive i pasive banke. U tekstu koji slijedi bit će objašnjeno zašto postoji regulativa središnje banke. Adekvatnost kapitala predstavlja ultimativnu koncepciju regulative jer obuhvaća cjelokupno bilančno i izvanbilančno poslovanje banke, sa svrhom određivanja količine kapitala koji je potreban banci kako bi mogla normalno i stabilno poslovati. Osim adekvatnosti kapitala, bit će analizirano i pitanje kvalitete kreditnoga portfelja, odnosno koliko su plasmani koje je banka dala kvalitetni i hoće li biti vraćeni banci.

U ovom je poglavlju bitno:

- razumjeti definicije kapitala i karakteristike pojedinih izvora kapital banke,
- shvatiti kako adekvatnost kapitala banke utječe na poslovanje banke,
- naučiti izračun adekvatnosti kapitala,
- naučiti omjere koji ograničavaju poslovanje banke.

1. STRUKTURA BILANCE BANKE

Banka ima svoju aktivu i svoju pasivu, baš kao svako drugo poduzeće. Karakteristika banke je da u pasivi ima prikupljena tuđa sredstva koja su joj povjerena s namjerom da ih banka adekvatno uporabi. Upravo je zato kontrola ponašanja banaka, odnosno kontrola kako banke upravljaju tuđim novcem bitna jer samo povjerenje između banke i klijenata omogućuje stabilno funkcioniranje financijskoga sustava.

Prije objašnjenja adekvatnosti kapitala bit će prikazan sastav bilance banke. Optimalan pristup analizi bilance banke počinje s pasivom banke, a tek onda s aktivom. Kretanje od pasive banke odražava prirodni tijek novca. Novac ulazi u banku putem pasive i onda se dalje transformira u aktivu kroz poslovanje banke.

Pasiva banke (tj. izvori sredstava) može se definirati kao:

$$\text{Pasiva} = K_b + D_k + P_s$$

pri čemu su:

K_b – kapital banke

D_k – depoziti komitenata

P_s – prikupljena sredstva (međubankovni izvori).

Kb – kapital banke je najkvalitetniji izvor sredstava banke. Najkvalitetniji znači najstabilniji, budući da ne može doći do nagloga povlačenja kapitala iz banke. Takva destabilizacija poslovanja banke nije u interesu vlasnika banke, a mogla bi izazvati i reakciju regulatora. Kapital, kao stavka pasive banke, su inicijalna sredstva koja su dioničari uplatili kod osnivanja banke ili dionički kapital, zadržana dobit te zakonske i ostale rezerve. Uplaćeni kapital, zadržana dobit i rezerve ne stvaraju pasivne troškove poslovanja, tj. na većinu stavki kapitala se ne obračunava pasivna kamata jer dioničari imaju drugačije interese u banci. Kapital banke obično ne podliježe regulativi obvezne rezerve. Uobičajeno je da je kapital banke 5 – 10% ukupnih izvora sredstava. Sama potreba za kapitalom vezana je za regulativu adekvatnosti kapitala, što će biti detaljnije objašnjeno.

Dk – depoziti komitenata predstavljaju najznačajniji izvor sredstava u banci. Depoziti komitenata se nazivaju i **primarna sredstva** jer predstavljaju sredstva koja su „došla u banku“, to jest banka ih nije morala aktivno tražiti. Primarna su sredstva obično 60 – 70% izvora sredstava te se na njih plaća pasivna kamata, što je trošak za banku. Depoziti najčešće podliježu i regulativi središnje banke. Visina pasivne kamate znatno utječe na visinu kamatne marže, tj. na krajnju cijenu kredita koji se plasiraju klijentima.

Ps – prikupljena sredstva (međubankovni izvori) ili sekundarni izvori financiranja trebali bi sudjelovati s 15 – 20% u ukupnim izvorima sredstava. Banke međusobno posuđuju slobodna sredstva radi ostvarenja zarade na trenutačno slobodnim viškovima sredstava, a tako prikupljena sredstva pogodna su za prevladavanje povremenih problema s likvidnošću. Međubankovni krediti, naročito međunarodni krediti, vrlo su povoljan izvor sredstava jer imaju nisku i prihvatljivu cijenu, često povoljniju od cijene depozita građanstva. Ova sredstva također obično podliježu regulativi središnje banke, iako mogu podlijezati i posebnoj regulativi s obzirom na trajanje i izvor sredstava.

Primjer: *U Hrvatskoj postoji nekoliko vrsta regulativa koje utječu na trošak sredstava za banke, od kojih su dvije:*

- 1. obvezna rezerva koja je predmet ovoga poglavlja,*
- 2. minimalna devizna potraživanja. Po ovoj regulativi banka za depozite u devizama mora imati točno određenu strukturu aktive.*

Treba naglasiti da je obvezna rezerva u Hrvatskoj linearna za sve svote i sve valute. To znači da bez obzira na to u kojoj valuti je klijent deponiralo novac u banku, na koje trajanje ili u kojoj količini, postotna svota koju banka mora izdvojiti za obveznu rezervu uvijek je ista.

Kapital je potreban bankama kako bi mogle ispuniti zahtjeve regulatora. Uplaćeni kapital je besplatan za banku, ali nije besplatan za dioničare koji traže povrat na svoj uloženi kapital. Dioničari žele da banka ostvari što veću dobit, ali isto

tako ne žele biti jedini davatelji sredstava u pasivi banke jer onda samo dioničari banke snose rizike. Naravno, ovu želju o podjeli rizika prepoznaje i regulator koji, sukladno tomu, traži da banka s obzirom na svoje poslovanje ima određenu količinu kapitala. Nove banke obično imaju veliku količinu kapitala u pasivi jer nisu još prepoznate od strane potencijalnih klijenata i treba vremena prije nego što steknu pasivu iz primarnih izvora. Razvijene banke imaju stabilne izvore sredstava tako da se s vremenom smanjuje udio kapitala u pasivi banke.

Razumijevanje banke:

Bilanca banke je živo i dinamično biće koje se nikako ne može promatrati samo kroz jednu točku. Za stjecanje pravoga razumijevanje bilance banke potrebno je ponajprije razviti razumijevanje i analitički pristup pojavama i promjenama u bilanci. Pravome bankaru potrebna je samo bilanca banke sa stanjem u dva vremenska razdoblja kako bi saznao sve o banci. Iz bilance banke možete se iščitati sve o strategiji, ciljevima, problemima, jakostima i slabostima pojedine banke.

Proces razumijevanja banke je težak i dugotrajan. Da bi se steklo pravo razumijevanje banke, potrebno je razmišljati u više razina i imati konstantan pristup podacima. Budući da je naglasak ovoga dijela knjige na razumijevanju bankarstva, treba razmotriti nekoliko crtica o tome što pojedine stavke pasive govore o banci. Gledati samo jednu stavku pasive je pogrešno; stavke pasive treba gledati kao kompleksnu premreženost odnosa. Naravno, koliko god se duboko pristupi analizi, uvijek će se pojaviti još jedna razina kojoj se može dublje promišljati.

Primarni izvor čine klijenti koji su samostalno došli u banku i odlučili banci povjeriti višak svojih sredstava. To su klijenti koji su došli u banku bez da ih je banka nazvala i pitala žele li joj povjeriti sredstva. Klijenti koji donose banci primarna sredstva su dobri klijenti jer omogućuju banci da dođe do sredstava koje potom banka može dalje plasirati. Takvi klijenti također pokazuju povjerenje prema banci. No, postavlja se pitanje pratili banka vremenski rok na kojoj su joj povjerena sredstva i na koje je plasirala sredstva te ima li banka planove i opcije ako dođe do nagloga povlačenja primarnih sredstava. Naglo povlačenja sredstava klijenata je problem kada je riječ o primarnim sredstvima. Bez obzira na izvor sredstava, banka uvijek mora paziti na rizik neusklađene ročne strukture.

Sekundarni izvori sredstava su pogodni za banku jer, za razliku od primarnih izvora, klijenti koji su plasirali sredstva nemaju (ne mogu) prijevremeno povući svoja sredstva. Ročnost sekundarnih izvora sredstava je puno stabilnija od primarnih izvora sredstava, što banci omogućuje lakše planiranje poslovanja u aktivni. Problem sekundarnih izvora sredstava je tržišna cijena i pitanje hoće li banka moći uvijek imati pristup sekundarnome tržištu. Sekundarni izvori imaju jasno određeno trajanje, **što omogućuje banci posjedovanje stabilnih izvora pasive.**

Iako primarni izvori ugovorno imaju kraće trajanje, stalni klijenti često nakon isteka depozita ponovno oročavaju sredstva. Pojava ponovnoga oročavanja depozita nakon isteka depozita (eng. rollover) omogućuje banci da utvrdi koliko su joj primarni izvori stabilni. Stabilnost sekundarnih izvora sredstava umnogome je uvjetovana trenutačnim tržišnim kretanjima i očekivanjima ostalih participanta. U nekim ekonomijama postoje posebna ograničenja na sekundarne izvore sredstava.

Kapital hrvatskih banaka (izvor HNB): Agregirani kapital banaka 31.12.2009. (tisuće kuna)

KAPITAL	
Dionički kapital	28,781.769
Dobit (gubitak) tekuće godine	3,418.699
Zadržana dobit (gubitak)	7,764.887
Zakonske rezerve	1,084.105
Statutarne i ostale kapitalne rezerve	11,790.243
Nerealizirana dobit/gubitak s osnove vrijednosnog usklađivanja financijske imovine raspoložive za prodaju	-24.810
Rezerve proizašle iz transakcija zaštite	0
Dobit (gubitak) prethodne godine	-95.956
UKUPNO KAPITAL	52,718.937

Većinu kapitala čini dionički kapital. Druga najveća stavka je zadržana dobit, zakonske rezerve i statutarne rezerve. Te su tri kategorije samo različiti raspored dobiti iz prijašnjih razdoblja. To može biti indikator da je bankarski sektor imao jaku ekspanziju što je zacijelo prouzročilo potrebu za zadržavanjem dobiti kako bi se povećala kapitaliziranost sustava. U kapitalu se, gledajući iz perspektive računovodstva, nalazi i dobit tekuće godine. S obzirom na to da je ovo agregirana bilanca svih banaka u ekonomiji, treba primijetiti da su neke banke imale i gubitak koji su prenijele iz prošlih godina.

Banka koja ima puno primarnih izvora je banka koja ima stabilan tržišni udio. Banka koja ima puno sekundarnih izvora sredstava je obično banka koja je u procesu agresivne ekspanzije, ali je isto tako banka koja ne može prikupiti primarne izvore sredstava, što dugoročno nikako nije pozitivno za poslovanje banke. Treba se prisjetiti investicijskih banaka iz SAD-a koje su zbog velike količine sekundarnih izvora u pasivi imale velikih problema s likvidnošću početkom krize 2008.

Banka koja ima puno kratkoročnih izvora sredstava je banka koja ima probleme s likvidnošću i nestabilna je. Velika količina kratkoročnih sredstava odražava činjenicu da banka ne može kontrolirati svoje poslovanje i da će monetarni šokovi imati značajan utjecaj na stabilnost banke.

Upravljanje pasivom banke puno je teže nego upravljanje aktivom. Banka u aktivima ima plasmane klijentima koje ona bira. Banka uvijek može odbiti klijenta u aktivima i može nametati posebne uvijete poslovanja, dok sa pasivom banka ima manje mogućnosti za izbirljivost. Kontrola pasive je teža jer primarni izvori sredstava nemaju jamstvo stabilnosti i često je potrebno puno kontrole i pravilne strategije kako bi banka osigurala i povećala stabilnost pasive. Naravno, nezanemarivo je i pitanje cijene. Banka mora pratiti cijenu pasive jer se putem cijene pasive određuje i cijena aktive. Ako banka daje prevelike kamatne stope u pasivi, možda će privući depozite, ali će zato morati dići kamatne stope u aktivima kako bi zadržala profitabilnost. Ovakva će strategija biti uspješna na strani pasive, ali **hoće li biti uspješna i na strani aktive?**

Cijena sekundarnih izvora sredstava

Sekundarni izvori sredstava su obično međubankarski izvori sredstava i/ili međunarodni izvori sredstava. Cijena tih izvora sredstava umnogome ovisi o trenutnim ekonomskim ili političkim okolnostima. Dok banka sama određuje koliko će platiti za primarne izvore sredstava, kod sekundarnih izvora sredstava banka mora prihvatiti ponuđenu kamatnu stopu koja ne mora uvijek odgovarati željama banke.

Likvidnost na međubankarskom tržištu uvjetovana je politikom središnje banke. Ako središnja banka provodi restriktivnu monetarnu politiku, kratkoročna sredstva na međubankarskom tržištu će se smanjiti i poskupjeti. Banke koje ovise o izvorima kratkoročnih sredstava na sekundarnim tržištima imat će problema s likvidnošću kada središnja banka počne provoditi restriktivnu monetarnu politiku.

Nakon pasive banke, treba promotriti aktivu banke.

Aktiva banke sastoji se od plasmana banke:

$$\text{Aktiva banke} = P + R + O$$

pri čemu su:

P – plasmani banke

R – regulativa

O – ostale stavke imovine banke.

Plasmani banke su obično krediti komitentima, krediti bankama i drugim financijskim institucijama, ali i kupljeni vrijednosni papiri kao obveznice i dionice. Sve što banka kupi primljenim sredstvima s namjerom ostvarivanja dobiti je također plasman banke. Kreditni plasmani su po obujmu i doprinosu profitabilnosti naj-

značajniji bankarski poslovi u svijetu i u RH. Osnovne karakteristike bankarskih kredita su:

- predstavljaju izravni odnos između banke i dužnika,
- kreditni plasmani nose najveći dio rizika poslovanja banke,
- krediti nose i najveći dio prihoda,
- kreditni proces je složen, zahtjeva više vremena i stručnog rada,
- krediti su nelikvidni plasmani banke jer imaju jasan plan otplate i banka ih ne može lagano, pretvoriti u likvidnu imovinu.

Plasmani banke određeni su proslovnom strategijom banke. Banka koja želi biti slična investicijskoj banci kreditirat će **poduzeća i državu. Univerzalna će banka izabrati između kombinacije kreditiranja građana, poduzeća i plasmana državi**⁹⁵. Bilanca banke nije ograničena samo na kredite jer plasmani mogu biti i u vrijednosne papire. Banka može prikupljena sredstva plasirati u dionice koje mogu ostvariti puno veći prihod od troška sredstava, no one su visoko rizične.

Primarna uloga banaka je sudjelovati u procesu kreditiranja. Iz makroekonomske perspektive banka treba prikupljati sredstva i onda ih plasirati. Taj je pristup suprotan gledajući iz mikroekonomske perspektive, s obzirom da je banka poduzeće koje je prije svega orijentirano na ostvarivanje dobiti. S obzirom na prirodu u razvijenost financijskoga tržišta, za banku je možda profitabilnije plasirati sredstva u neke druge instrumente, a ne u kredite. Krediti i poslovanje s klijentima je personaliziran proces, čak su i šablonski krediti različiti jer banke na temelju informacija o klijentu prilagođavaju kamatnu stopu. Tako se, primjerice, stambeni krediti za klijente razlikuju po kamati, trajanju i valuti.

Proces odabira kredita za banku je složen. Riječ je o dugoročnim odlukama koje mogu imati kompleksne posljedice za banku. Kredit započinje zahtjevom i završava isplatom, ali od zahtjeva do isplate složen je proces koji zahtjeva znanje, strpljenje i poznavanje klijenta. Tek nakon isplate plasmana nastupa najveći mogući rizik za banku, a to je hoće li plasman biti vraćen.

Zadnja navedena karakteristika je da je kredit nelikvidan. Ovo je posebno značajno za poslovanje banke. Kada banka plasira kredit, dopušta klijentu da uporabi sredstva. Klijenti mogu dobivena sredstva uporabiti sukladno ugovoru o kreditu, a ta bi sredstva trebala biti vraćena sukladno ugovoru o kreditu. To znači da jednom kada banka odobri i plasira sredstva, više ne može računati na slobodu raspolaganja s tim sredstvima jer su sredstva prepuštena klijentu. U slučaju problema s likvidnošću, banka ne može jednostavno tražiti povrat sredstava od klijenta.

⁹⁵ S obzirom da je svrha sadašnje analize pregled bilance, rabit će se generički izraz plasmani za sve oblike usluga banke.

Pasiva hrvatskih banaka (izvor HNB): Agregirana pasiva banaka 31.12.2009. (tisuće kuna)

OBVEZE	
Kredit od financijskih institucija	
Kratkoročni krediti	10,163.684
Dugoročni krediti	11,016.849
Depoziti	
Depoziti na žiro-računima i tekućim računima	34,526.942
Štedni depoziti	24,531.464
Oročeni depoziti	197,751.732
Ostali krediti	
Kratkoročni krediti	6,133.471
Dugoročni krediti	25,653.990
Derivatne financijske obveze i ostale financijske obveze kojima se trguje	417.149
Izdani dužnički vrijednosni papiri	
Kratkoročni izdani dužnički vrijednosni papiri	0
Dugoročni izdani dužnički vrijednosni papiri	119.283
Izdani podređeni instrumenti	396.622
Izdani hibridni instrumenti	3,016.433
Kamate, naknade i ostale obveze	12,405.679
UKUPNO OBVEZE	326,133.299

Pasivu banaka najvećim dijelom čine depoziti iz primarnih izvora sredstava, što je iza očekivati. Ekonomski bi bilo neprivredno da je većina sredstava u pasivi agregirane bilance svih banaka u ekonomiji iz sekundarnih izvora financiranja. U pasivi banaka nalaze se i dugoročni krediti kojima banke nastoje poboljšati stabilnost izvora. U pasivi se nalazi i stavka „kamate, naknade i ostale obveze“; ostale obveze su obveze koje nastaju iz redovita poslovanja banke jer i banke moraju platiti komunalije, struju, vodu i slične troškove.

Bitno je istaći da je ovo agregirana bilanca banaka; pojedinačne bilance banaka pokazivale bi drugačije stanje, ovisno o tome koliko banka odstupa od agregiranoga prosjeka.

Stavka pasive „dugoročni izdani dužnički vrijednosni papiri“ je gotovo zanemarljiva u agregiranoj bilanci banaka. Ova činjenica je pokazatelj dvije stvari: da Hrvatska ima relativno nerazvijeno tržište kapitala i da banke koje su većinom u stranome vlasništvu financiraju putem kredita i depozita matičnih banaka, a ne putem tržišta kapitala.

Regulativa banke su plasmani koji su determinirani obvezama koja središnja banka nameće bankama. Standardni element regulative su depoziti kod središnje banke. I u bilanci HNB-a u dodatku o monetarnoj politici nalazi se stavka „ograni-

čeni i blokirani depoziti banka“. No regulativa nije ograničena samo plasmanima banaka prema središnjoj banci. Regulativa se može odnositi i na plasmane drugim bankama (regulativa o minimalnim deviznim potraživanjima u Hrvatskoj) ili može regulirati plasmane banaka pojedinom sektoru. Tako je u Srbiji kreditiranje građana bilo ograničeno sa 150% kapitala ili regulativa u Rumunjskoj gdje banke moraju imati najmanje 2% bilance u državnim obveznicama koje se onda mogu uporabiti kao zalihe likvidnosti. Svi ovi plasmani ulaze u regulativu banke koja je sastavni dio bilance banaka.

Ostale stavke imovine banke su sve ostale stavke imovine koje su banci potrebne kako bi banka mogla normalno poslovati. Klasičan primjer ovih stavaka bila bi ulaganja u materijalnu i nematerijalnu imovinu banke. Banka mora poslovati na nekome prostoru pa kupuje ili iznajmljuje poslovne prostore. Banka, također, mora imati potrebnu informatičku potporu pa ima hardwer (materijalna imovina) i softwer (nematerijalna imovina) putem kojih obavlja poslovanje.

Aktiva hrvatskih banaka (izvor HNB): Agregirana imovina banaka 31.12.2009. (tisuće kuna)

IMOVINA	
Gotovina i depoziti kod HNB-a	
Gotovina	5,430.868
Depoziti kod HNB-a	42,242.188
Depoziti kod bankarskih institucija	32,741.857
Trezorski zapisi MF-a i blagajnički zapisi HNB-a	9,365.822
Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti koji se drže radi trgovanja	5,522.369
Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti raspoloživi za prodaju	14,009.680
Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti koji se drže do dospelja	4,015.916
Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti s kojima se aktivno ne trguje, a koji se vrednuju prema fer vrijednosti kroz RDG	1,644.917
Derivatna financijska imovina	212.413
Kreditni financijskim institucijama	6,065.139
Kreditni ostalim komitentima	246,407.723
Ulaganja u podružnice i pridružena društva	1,980.856
Preuzeta imovina	600.491
Materijalna imovina (minus amortizacija)	4,377.469
Kamate, naknade i ostala imovina	7,314.982
Manje: Posebne rezerve za identificirane gubitke na skupnoj osnovi	3,080.454
UKUPNO IMOVINA	378,852.236

Ponovno, kao što i je i za očekivati, većinu aktive banaka u Hrvatskoj čine krediti, u prikazanome slučaju 65%. Bitna stavka bilance banaka su i plasmani HNB-u koji su dio regulative i čine 12% bilance banaka. Plasmani HNB-u nisu jedina regulativa, ukupna regulativa se ne može znati samo iz ovoga izvješća.

Isto tako svi plasmani HNB-u ne moraju nužno biti regulativa nego mogu biti i viškovi likvidnosti.

Banke nisu ograničile svoje plasmane samo na kredite, nego u aktivni imaju i blagajničke zapise, i druge vrijednosne instrumente koji su kategorizirani u četiri portfelja: trgovački, raspoloživi za prodaju, koji se drže do dospeljeća i kojima se aktivno ne trguje. Značenje svake ove kategorije jeste namjena i svrha s kojom je kupljen neki instrument.

Iz bilance vidimo da banke, kao i druga poduzeća, u aktivni imaju i materijalnu imovinu, jer banka negdje mora obavljati svoju djelatnost.

U nastavku slijedi razrada regulative adekvatnosti kapitala banke, tj. stavke kapitala banke.

2. ADEKVATNOST KAPITALA: KAPITAL BANKE

Adekvatnost kapitala predstavlja regulativu koja nastoji izračunati ima li banka potrebnu količinu kapitala s obzirom na svoje poslovanje. U procesu izračuna adekvatnosti kapitala regulator nastoji usporediti različite poslove banke i zatim matematički prilagođeno poslovanje usporediti s količinom kapitala banke. Ovo je poglavlje usredotočeno na kapital banke koji se koristi za izračun adekvatnosti kapitala. Sljedeće poglavlje bavi se matematičkom prilagodbom poslovanja banke i izračunom adekvatnosti kapitala banke.

Prije prelaska na analizu kapitala banke i stavki kapitala koje se rabe za izračun adekvatnosti kapitala, potrebno je definirati adekvatnost kapitala kao regulativu središnje banke.

Definicija: Adekvatnost kapitala je skup izračuna s kojima se definirana potreba za kapitalom s obzirom na poslovanje banke. Adekvatnost kapitala izračunava se tako da se elementi aktive i izvanbilance banke ponderiraju a unaprijed određenim faktorima kako bi se dobila njihova ponderirana vrijednost i zatim usporede s postojećim kapitalom.

Stopa adekvatnosti kapitala prikazuje se kao postotak i izračunava se sljedećom formulom:

$$\text{Adekvatnost kapitala} = \frac{\text{Jamstveni kapital}}{\text{Ukupno ponderirano poslovanje}} * 100$$

Da bi se mogao prikazati proces izračuna adekvatnosti kapitala u banci, potrebno je upoznati dva procesa. Prvi je definiranje kapitala banke i koje se stavke kapitala banke rabe kod izračuna adekvatnosti kapitala. Drugi proces je kako se izračunava ponderirana aktiva banke i koje ponder imaju pojedine stavke aktive banke.

U ovom je poglavlju naglasak posebice bio na razumijevanje. *Postoji razlog zašto je tekstu rabljena riječ „znati“, a zašto riječ „razumjeti“. Znati znači biti u stanju objasniti kako se određeni poslovni događaji odvijaju. Razumjeti znači kako poslovne odluke i odluke drugih poslovnih jedinica i sudionika u ekonomiji utječu na poslovanje banke.*

Za razumijevanje bankarskoga poslovanja potrebno je:

- *znati poslovne procese i tehnike poslovanja. Većina banaka ima napisane politike i procedure. Kada se zaposlite, tražite na uvid sve relevantne politike i procedure vezane za vaše radno mjesto;*
- *znati knjiženja. Računovodstvene politike su temelj poslovanja i nužan uvjet razvijanja bilo koje nove usluge;*
- *razumjeti komunikaciju bilance i izvanbilance te ponovno računovodstvo banaka;*
- *razumjeti komunikaciju aktive i pasive te ponovno računovodstvo banaka;*
- *razumjeti temeljne strategije banke, što se može vidjeti iz poslovnoga plana banke, reklamnih poruka i komunikacije s menadžmentom;*
- *znanje monetarne politike i kako se provodi monetarna politika. Iz ovoga se može izračunati kako monetarna politika utječe na bilancu banke;*
- *znanje strukture ekonomije, koji su sektori najrazvijeniji i koji imaju potencijal za razvoj.*

Formula za adekvatnost kapitala u brojniku ima stavku „jamstveni kapital“, a u nazivniku „ukupno ponderirano poslovanje“. Prvo treba definirati brojnik. Formula za jamstveni kapital je:

Jamstveni kapital = Temeljni (osnovni) kapital + Dopunski kapital

Kapital banke je iznimno bitan za poslovanje banke jer predstavlja uloge vlasnika koji su odgovorni za poslovanje banke. Zato regulator nameće uvjete koje kapital, vlasnici ili uplaćena sredstva u kapital moraju ispunjavati. Neki od tih uvjeta mogu biti:

- **dionički kapital banke bezuvjetno je nepovratan (dok god banka postoji);**
- **dionice koje kotiraju na burzi za vrijeme poslovanja banke stoji u cijelosti na raspolaganju za pokriće gubitaka banke;**
- **u slučaju stečaja, tj. likvidacije banke, dionički kapital banke u cijelosti i bez ograničenja stoji na raspolaganju za podmirenje gubitaka banke nakon što su podmirene obveze prema svim drugim vjerovnicima banke.**

Dionički kapital samo je jedan od elemenata temeljnoga kapitala banke. Ostali sastavni dijelovi kapitala su:

- uplaćeni kapital ostvaren prodajom dionica: običnih i povlaštenih;
- rezerve (statutarne i zakonske) formirane na teret dobiti nakon njezina oporezivanja;
- zadržana dobit proteklih godina;
- dobit tekuće godine, ako se kapital izračunava tijekom godine te ako je skupština odlučila da će se ona rasporediti u rezervu, zadržana dobit, odnosno kapital, ako je isto prihvaćeno od HNB-a.

Središnja banka ima pravo odrediti koja od ovih stavaka ulazi, a koja ne ulazi u izračun za adekvatnost kapitala. Dobit tekuće godine obično se **ne rabi** kod izračuna adekvatnosti kapital. Osnovni razlog za to je taj **što banke obično nemaju podatke koji su prošli vanjsku nezavisnu reviziju na kvartalnoj ili polugodišnjoj osnovi**. Zbog toga podatci o dobitku na kraju kvartala mogu biti promijenjeni, pa središnja banka ne želi uključiti takve podatke u izračun adekvatnosti kapitala.

Specifična stavka kapitala su trezorske dionice. Trezorske dionice su vlastite dionice banke koje je banka kupila i trenutačno ih drži u svojoj imovini. S obzirom na to da su dionice dio kapitala (a kapital je obveza prema vlasniku), kada banka kupi svoje dionice, postaje vlasnicom sama sebe. Zato se trezorske dionice odbijaju od vrijednosti temeljnoga kapitala. Ako se trezorske dionice ne bi odbijale, banke bi mogla primiti depozit i s raspoloživim sredstvima sama sebi izdati dionice i na taj način povećati vlastiti kapital povećavajući pritom adekvatnost kapitala do željene visine.

Kada banka kupuje vlastite dionice, ona ih kupuje po nekoj cijeni; kada ih prodaje, to može učiniti po drugačijoj cijeni od kupljene. Tada banka ostvaruje dobit ili gubitak po trgovanju vlastitim dionicama. Razvidno je da ova konstrukcija otvara mogućnosti za manipulaciju. Ako banka može predvidjeti kretanje tržišta, može kupiti vlastite dionice i onda ih prodati po većoj cijeni dokapitalizirajući sama sebe. Upravo zbog tih pojava (moralni hazard) kupovinu vlastitih dionica strogo kontrolira središnja banka, a dotična banka podložna je dodatnoj regulativi. Obično postoji limit koliko trezorskih dionica može imati banka i na koji rok može držati kupljene dionice. Najčešći i vjerojatno jedini opravdani razlog zašto banka kupuje vlastite dionice je kupnja dionica kako bi ih isplatila kao nagradu zaposlenicima. Sve ostale transakcije vlastitim dionicama trebale bi izazvati sumnju regulatora.

Temeljni kapital ima i svoje odbitke koji nastaju zbog poslovanja banke, a najopasnija odbitna stavka je gubitak iz tekuće ili iz prošlih godina.

Odbitci od bruto temeljnog kapitala:

- gubitci proteklih godina – ne moraju se pokrivati ali se odbijaju,
- gubitak tekuće godine,
- kapitalni gubitak – npr. kada banka kupi vlastite dionice i prodali ih po manjoj vrijednosti,
- goodwill, licencije, patenti i zaštitni znakovi,
- stečene vlastite dionice koje se uključuju u temeljni kapital (trezorske dionice),
- neotplaćena svota kredita kojom su otkupljene dionice banke koje se uključuju u temeljni kapital banke te jamstva za takve kredite.

Svako je smanjivanje kapitala samo po sebi negativno za banku jer smanjuje adekvatnost kapitala. Upravo je zato kontinuirano uspješno poslovanje banke ne samo cilj kojemu banka treba težiti nego predstavlja imperativ poslovanja kako bi se mogla zadovoljiti regulativa. Ako poslovanje banke raste, rast će i kapitalni zahtjevi; banka mora pratiti rast adekvatnom kapitalizacijom. Ako dobit ne prati rast aktive, adekvatnost kapitala će padati; s negativnim poslovanjem pad adekvatnosti kapitala bit će još veći jer će dovesti banku u probleme i potencijalno nepoštivanje regulative. Upravo je zato čest slučaj da banke koje agresivno rastu trebaju dokapitalizaciju.

Dobit koju banka ostvaruje može se rasporediti na razne načine. Najpoznatiji i vlasnicima najbolji način je isplata dividende, no kod isplate dividende postoje dva temeljna ograničenja: prvo se ograničenje odnosi na dobit koja se mora uporabiti da bi se osigurala adekvatna kapitaliziranost u budućem razdoblju; drugo su ograničenje **nametnute zakonske rezerve** po kojima je banka dužna jedan dio dobiti zadržati i staviti ih u rezerve. Zakon obvezuje banku da u zakonske rezerve stavi dvadeseti dio dobiti tekuće godine (5%), umanjene za svotu gubitaka prethodne godine, sve dok te rezerve zajedno s kapitalnim dobitkom ne dosegnu visinu od 5% temeljnoga kapitala ili statutom određeni veći dio toga kapitala.

Dodatne rezerve koje banka mora osigurati mogu proizaći iz rezervi koje se moraju zadržati po statutu banke, a zovu statutarne rezerve. Također postoji mogućnost da banka, s obzirom na prošlo i buduće poslovanje, želi napraviti dodatne rezerve. Skupština dioničara može na temelju odredaba statuta u ostale rezerve iz dobiti rasporediti najviše polovinu dobiti tekuće godine, no prije toga treba pokriti gubitke iz ranijih godina i izdvojiti sredstva za zakonske i statutarne rezerve. Te rezerve ostaju kao dio kapitala koji se koristi kod izračuna adekvatnosti kapitala. Kada je kapitalom zadovoljeno buduće poslovanje, namirene rezerve, banka može ostatak sredstava isplatiti kao dividendu dioničarima.

Izračun jamstvenog kapitala:

1. **Bruto temeljni kapital (osnovni)**
2. *Odbitci od bruto temeljnog kapitala*
3. **Temeljni (osnovni) kapital (1-2)**
4. *Bruto dopunski kapital 1 i 2*
5. *Odbitci od bruto dopunskog kapitala*
6. **Dopunski kapital (4-5)**
7. *Dopunski kapital koji se uključuje u jamstveni (najviše do visine temeljnoga)*
8. **Bruto jamstveni kapital (3+7)**
9. *Odbitci od bruto jamstvenog kapitala*
10. **Jamstveni kapital (8-9)**

Vrlo je bitno istaknuti računovodstvenu komunikaciju između stavaka kapitala. Opće rezerve koje idu u rezerve ne mogu se prenositi u zadržanu dobit ili druge vrste rezervi prije isteka razdoblja od tri godine. Kada banka rasporedi dobit u zadržanu dobit, time naznačuje mogućnost da tu dobit u budućnost isplati. Ako joj regulativa i zakonsko okruženje to budu omogućili, banka može dobit iz prijašnjih godina isplatiti kao dividendu. Sredstva koja banka raspoređuje u rezerve banka zapravo „stavlja na stranu“ za buduće potencijalne probleme. Središnja banka prima izvješća o stanju u kapitalu te ograničuje i prati premještanje kapitala iz jedne stavke u drugu. Središnja banka neće dopustiti banci da jednostavno prebacuje novac iz jedne kategorije kapitala u drugu.

Temeljni kapital je baš to što i sam naziv govori - on predstavlja temelj poslovanja banke: vlasništvo dioničara, dobit koju su dioničari odlučili nastaviti umnažati u banci i rezerve koje je zakon nametnuo. To su osnove kapitala, ali nikako nisu jedine stavke koje mogu činiti kapital, niti je dobit iz tekuće godine i nova emisija dionica jedini način da se poveća kapital banke. Upravo zato postoje i druge, opširnije definicije kapitala koje obuhvaćaju razne financijske instrumente i razlikuju dopunski kapital I i dopunski kapital II (eng. Tier I, Tier II capital).

Dopunski kapital je proširenje temeljnoga kapitala koji u sebi može sadržavati instrumente koji imaju karakteristike i vlasničkih i dužničkih financijskih papira. Temeljna je karakteristika vlasničkih papira da se dopunski kapital knjiži pod kapital. Temeljna karakteristika dužničkih papira su ugovoreni prinos i potencijalni rok trajanja.

Dopunski kapital I po strukturi:

- uplaćene kumulativne povlaštene dionice,
- posebne rezerve za neidentificirane gubitke,
- hibridni instrumenti,
- podređeni instrumenti.

Preferirane (povlaštene) dionice razlikuju se od običnih dionica po nekoliko karakteristika: prva i najznačajnija je da povlaštene dionice sa sobom ne moraju nužno nositi i vlasnička prava, što znači da vlasnik povlaštenih dionica nema pravo glasanja na skupštini dioničara.

Povlaštene dionice zovu se povlaštene ne zato što vlasništvo povlaštenih dionica pri donošenju poslovnih odluka daje prednost pred vlasništvom običnih dionica nego zato što su povlaštene dionice povlaštene u odnosu na isplatu dividende. Tako se kod isplate dividenda prvo isplaćuju vlasnicima povlaštenih dionica. S obzirom na isplatu dividenda, povlaštene dionice se dijele na kumulativne i nekumulativne. Kod kumulativnih dionica dividenda je zajamčena, a ako ne dođe do isplate dividende, ona se akumulira i prenosi u sljedeću godinu ili sljedeće razdoblje isplate.

Hibridni i podređeni instrumenti su oblici kredita koji se knjiže u kapital. To su krediti koji imaju svoj rok trajanja, kamatu i otplatni plan. Ovakvi instrumenti graniče s derivatskim instrumentima po svojim karakteristikama jer sadržavaju karakteristike nekoliko financijskih instrumenata i zato je njihova uporaba pod nadzorom središnje banke. Središnja banka obično ograničuje koji postotak u ukupnome kapitalu mogu imati preferirane dionice, hibridni i podređeni instrumenti kako ne bi došlo do zlouporabe tih instrumenata.

Bitno je upoznati karakteristike hibridnih i podređenih instrumenata kako bi ih se moglo što bolje razumjeti. Hibridni instrumenti imaju značajke kapitala i značajke obveza banke. Regulatori im obično pripisuju sljedeće karakteristike:

- neosigurani su (banka ih izdaje, ali za njih ne daje jamstvo, hipoteku i slično),
- služe za pokriće gubitaka iz tekućeg poslovanja, a isto tako u stečaju ili likvidaciji,
- isplata ili otkup prije dospijeca nisu mogući, osim u slučaju pretvaranja ovih instrumenata u obične dionice banke,
- rok dospijeca je unaprijed određen i obično duži od 5 godina,
- ako se adekvatnost kapitala smanji ispod zakonom utvrđene visine, ali iznad određene granice koju propisuje središnja banka u posebnim slučajevima, banka ne može isplatiti kamate, naknade i slično po tim instrumentima,
- ako adekvatnost kapitala padne ispod određenoga postotka i dioničari ne izvrše uplatu u roku od 90 dana, hibridni instrumenti se pretvaraju u dionice.

Hibridni instrumenti imaju karakteristike kredita, imaju rok trajanja (duži od 5 godina) i isplaćuju kamatu, ali se knjiže kao kapital. Trajanje hibridnih kredita je jako bitno jer se na taj način sprječava mogućnost da banka kratkoročnim kreditima od drugih banaka poveća svoju adekvatnost kapitala. Kapital banke ponajprije treba biti najstabilniji izvor financiranja banke. Upravo zato hibridni instrumenti u svojoj karakteristikama moraju imati sličnost s dugoročnim izvorima financiranja. Slična pravila vrijede i za podređene instrumente koji također imaju svoje posebne karakteristike. Podređeni instrumenti služe prikupljanju sredstava i moraju ispunjavati sljedeće uvjete:

- neosigurani su, u cjelini uplaćeni i isplaćuju se u stečaju tek nakon podmićenja obveza prema drugim vjerovnicima,
- služe za pokriće gubitaka tek u stečaju, a ne za vrijeme redovita poslovanja i ne za tekuće gubitke,
- isplata ili otkup prije dospeljeća nisu mogući, osim u slučaju pretvaranja ovih instrumenata u redovite dionice banke.

Regulacija dopunskoga kapitala pokazuje se i u odbitcima od dopunskoga kapitala. Odbitci od dopunskoga kapitala su slični odbitcima od temeljnoga kapitala. Tako banka mora odbiti svoje povlaštene trezorske dionice. Logika ovoga odbitka je ista kao kod običnih dionica, a to je da se izbjegne mogućnost da banka dokapitalizira samu sebe.

Odbitci od bruto dopunskoga kapitala:

- stečene vlastite kumulativne povlaštene dionice (trezorske),
- svota posebnih rezervi za neidentificirane gubitke,
- podređeni instrumenti koji se ne uključuju dopunski kapital,
- potraživanja i potencijalne obveze osigurane hibridnim i podređenim instrumentima banke, ali najviše do svote u kojoj se ti instrumenti uključuju u jamstveni kapital,
- neotplaćena svota kredita ili svota izdanih jamstava za kupnju kumulativnih povlaštenih dionica banke.

Iznimka - kumulativne povlaštene dionice banke:

- rok dospeljeća duži od 5 godina i unaprijed određen,
- kod izračunavanja jamstvenoga kapitala posljednjih pet godina prije njihova dospeljeća, nominalna svota umanjuje se s 20% kumulativnim godišnjim odbitcima.

U odbitne ulaze i rezerve koje banka mora napraviti. Zadnja stavka liste odbitaka je također posebno zanimljiva, a odnosi se na neotplaćen dio kredita koji je korišten za kupnju povlaštenih dionica. Ovdje ponovno izlazi na vidjelo inzistiranje središnje banke na kvaliteti ne samo kapitala nego i izvora sredstava za kapital

banke. Regulator ne dopušta da se banka dokapitalizira kreditima koji su podigli vlasnici. Razlog je opet isti: postoje mehanizmi kojima banka putem kreditiranja može dokapitalizirati samu sebe.

Dopunski kapital I predstavlja samo prvi dio dodatnih mehanizama putem kojih banka može povećati svoj kapital. Kod dopunskoga kapitala postoji i druga razina mehanizama koji ulaze i dopunski kapital II.

Dopunski kapital II po strukturi se sastoji od podređenih instrumenata koji su definirani kao financijski instrumenti bez obzira na to u kojem su obliku i kojeg naziva, a izdaju se sa svrhom prikupljanja sredstava (specifične obveznice).

Podređeni instrumenti koji ulaze u dopunski kapital II moraju biti raspoloživi kako bi mogli postati dio osnovnoga kapitala banke i tako moći apsorbirati gubitke, ako to regulator dopušta u slučaju da stopa adekvatnosti kapitala padne ispod 75% zakonom propisane stope. Financijski instrumenti koji ulaze u dopunski kapital II moraju zadovoljavati sljedeće kriterije:

- neosigurani su (banka ih nije dodatno osigurala vlastitim jamstvima, hipotekom),
- u cjelini su uplaćeni, a u stečaju, tj. likvidaciji, banke se isplaćuju tek nakon podmirenja obveza prema svim drugim vjerovnicima,
- imaju originalni rok dospijeca od najmanje dvije godine i neotplativi su prije dogovorena datuma otplate,
- niti kamata niti glavnica ne mogu biti isplaćeni (čak i po dospijecu) ako takvo plaćanje znači da će banka smanjiti ili zadržati stopu adekvatnosti kapitala ispod zakonskoga minimuma.

I kod dopunskoga kapitala II i kod dopunskoga kapitala I postoje karakteristike i vlasničkih i dužničkih instrumenata. Naravno, i za dopunski kapital I i II vrijedi da se naknade po ovim instrumentima ne mogu isplaćivati sve dok banka ne posluje s dobiti.

Za daljnje razumijevanje potrebno je definirati bruto jamstveni kapitala:

$\text{NETO TEMELJNI KAPITAL} + \text{NETO DOPUNSKI KAPITAL DO VISINE TEMELJNOGA KAPITALA} = \text{BRUTO JAMSTVENI KAPITAL}$

Odbitne stavke od bruto jamstvenoga kapitala mogu se grupirati kao odbitci u pravnim osobama u kojima banka ima značajan udio u vlasništvu. Obično se uzima postotak veći od 10%. Primarni posao banke je plasiranje prikupljenih sredstava, a ne ulaganje u kapital drugih poduzeća. Vlasništvo nad drugim poduzećima nije svrha banke kao financijske institucije. Kao rezultat poslovnih odluka banka može doći do vlasništva u drugim poduzećima. Središnja banka obično traži da se ovakva vlasništva odbiju od kapitala, odnosno da se taj element aktive banke jednostavno

eliminira iz kapitala. Logika ovakve regulative je izrazito poslovna. Banka treba kapital iz perspektive regulatora kako bi mogla osigurati stabilnost svojega poslovanja koje se mjeri putem stope adekvatnosti kapitala. Ako je banka vlasnik dijela drugoga poduzeća, banka automatski preuzima na sebe i poslovni rizik uspješnoga poslovanja toga poduzeća. Ako poduzeće ne posluje dobro i ode u stečaj, banka će imati gubitak po tome ulaganju. Središnja banka prije svega nastoji izbjeći ovakve mogućnosti. Najbolji način da se to postigne je da banka automatski isključuje vlasništvo u drugim poduzećima iz kapitala i de facto ga tretira kao da je izgubila taj novac odbijajući ga od kapitala. To ne znači da banka nema pravo trgovati dionicama nego da se banka ne bi trebala poslovno usmjeriti na vlasništvo u drugim poduzećima. No treba razlikovati vlasništvo poduzeća koje je dio bankarske grupe. Ulaganja u takva poduzeća imaju drugačiji tretman kod izračuna adekvatnosti kapitala.

Ovo je poglavlje obilovalo definicijama. Razlog tomu je nastojanje da se predoči značenje kapitala banke, ali isto tako i raznolikost stavaka koje ulaze u kapital banke. Razumijevanje kapitala i izvora kapitala je temelj razumijevanja banke. Najznačajnije **što čitatelj trebala naučiti iz ovoga poglavlja je da središnja banka traži da vlasništvo banke bude transparentno i jasno određeno. Samo imajući jasne izvore kapitala banka može i jasno poslovati.**

U sljedećem poglavlju analizirat će se nazivnik izračuna adekvatnosti kapitala, a to je ponderirano poslovanje banaka s primjerima izračuna adekvatnosti kapitala.

3. ADEKVATNOST KAPITALA: PONDERIRANO POSLOVANJE BANAKA

Poslovanje banke nije jednoznačno i nema svaka stavka aktive banke iste karakteristike niti ima isti rizik za banku. Poslovi koje banka obavlja su kompleksni i multidimenzionalni. Zato je potrebno pronaći način da se svaki plasman posebno kategorizira s obzirom na svoje karakteristike, sa svrhom da se dobije mehanizam kako bi se različite stavke aktive mogle usporediti.

Temelj logike adekvatnosti kapitala jest da je poslovanje banke rizično i da ako banka ne dobije povrat svojih sredstva, imat će trošak koji će joj smanjiti dobit ili prouzročiti gubitak. Gubitak dovodi do smanjenja kapitala. Zbog toga svaki plasman za banku predstavlja potencijalno smanjenje dobiti, a možda i ukupnoga kapitala. U svaki plasman banka treba ugraditi i jedan dio kapitala kao potencijalni očekivani gubitak. Zato regulator propisuje adekvatnost kapitala, odnosno koliko je kapital adekvatan s obzirom na poslovanje banke. Regulator istovremeno propisuje i različito ponderiranje stavaka aktive kako bi se rizik pojedinačnih stavaka aktive ravnomjerno mjerio s obzirom na rizike koje te stavke nose za banku.

Spomenuto je da banka treba promatrati regulatorne omjere iz dinamičke perspektive. Kada banka pogleda stanje bilance na pojedini dan, može utvrditi kolike su vrijednosti pojedenih regulatornih omjera. Ovakva analiza odgovara na pitanje poštuje li banka regulativu središnje banke? Sljedeći korak je utvrđivanje poslovnih planova za neko buduće razdoblje. Ovime banka dobiva konstrukciju i strukturu bilance u budućnost. Banka treba redovito izračunavati buduće vrijednosti regulatornih omjera s obzirom na planirane poslovne aktivnosti. Zadnji je korak pitanje jesu li buduće vrijednosti regulatornih omjera zadovoljavajuće i u skladu s politikama banke? Ako nisu, banka potreba promijeniti parametre poslovanja: kapital ili poslovne aktivnosti. Bilanca banke je kao **živo biće koje se kreće kroz vrijeme**. **Planiranje i kontrola bilance iz perspektive regulatornih omjera** je samo jedan od oblika kontrole poslovanja banke. Najznačajnija varijabla po kojoj treba optimizirati bilancu je dobit banke.

Da bismo mogli izračunati adekvatnost kapitala, potrebno je zorno prikazati kako regulativa adekvatnosti kapitala pristupa bilanci. Zamislite dva kredita: minus po tekućem računu i stambeni kredit. Koja je razlika? Dvije osnovne razlike su kamatna stopa i trajanje. Svaki puta kada klijent primi plaću na svoj račun u banci, dolazi do smanjenja veličine minusa na tekućem računu. Što će se dogoditi ako klijent banke ostane bez posla? Kako će banka naplatiti plasman? Stambeni kredit je često dugoročan, odnosno može trajati i do 30 godina. Vrijeme od 30 godina je dugačko i postoje mnoge mogućnosti da kredit za banku postane lošim i ne bude vraćen. No stambeni je kredit osiguran hipotekom nad nekretninom, tako da se banka može naplatiti prodajom stana ako isplata kredita nije redovita. Koji od ova dva kredita je opasniji za banku i potencijalno može izazvati veći gubitak? Koji od ova dva kredita treba više i pozornije pratiti? Odgovore na ova pitanja nastoji dati adekvatnost kapitala. Svaki se element aktive ponderira kako bi se izračunala kolika je potencijalna izloženost kapitala s obzirom na taj plasman, odnosno koliko pojedini plasman ugrožava kapital banke.

Plasmani se razvrstavaju po riziku tako da rizičniji plasmani imaju veće pondere jer predstavljaju veći rizik za dobit banke, a neizravno i za kapital banke. Plasmani s malim rizikom imaju manje pondere jer manje ugrožavaju dobit i kapital banke.

U poslovanju banke postoje elementi u imovini banke koji nikako ne ugrožavaju poslovanje banke i za banku ne predstavljaju nikakav rizik. Takva imovina ili ne ulazi u izračun adekvatnosti kapitala ili za ponder ima vrijednost 0. Kod adekvatnosti kapitala također postoji mogućnost dvostrukoga računovodstva, a to znači da stavke koje se odbijaju od bruto jamstvenoga kapitala također ulaze u ponderiranu aktivu. Takva imovina se isključuje iz procesa ponderiranja aktive. U ponderiranu aktivu se ne uključuju one stavke koje umanjuju jamstveni i temeljni kapital, primjerice:

- nematerijalna imovina u obliku licencija, patenata i goodwilla,
- neotplaćena svota kredita dana za kupnju dionica,
- ulaganje u druge banke i druga poduzeća koja se odbijaju od bruto jamstvenoga kapitala.

Primjer regulative iz prošlosti: Dodatne rezerve za opće bankovne rizike zbog brzoga rasta

Dodatni rizici mogu nastati kao posljedica naglog rasta bilance i izvanbilančnih aktivnosti. Banka koja u tekućoj godini (prvom revidiranom godišnjem izvješću) ostvari rast ukupne izloženosti veći od 20% u odnosu na prethodnu, ima obvezu formiranja i održavanja rezervi za opće bankovne rizike. Postotak, dakako, određuje regulator.

Rezerve se formiraju iz dobiti kada je ostvaren rast izloženosti zbog kojega je potrebno formirati ove rezerve. Sve dok se ne dosegne propisana razina rezervi, banka ne smije isplaćivati dividende na redovite dionice (iz dobiti tekuće godine, zadržane dobiti i rezervi). Osnovicu za formiranje rezervi za opće bankovne rizike čine ukupni bruto plasmani i potencijalne obveze koje se raspoređuju u rizične skupine (bez umanjenja za svotu rezerviranja za identificirane i neidentificirane gubitke), uvećanu za vlasnička ulaganja i ostalu financijsku imovinu koja se drži radi trgovanja ili kao imovina raspoloživa za prodaju ili za izvanbilančna potraživanja.

Rezerve za opće bankovne rizike – progresivna skala

<i>godišnji rast</i>	<i>stopa općih rezervi</i>
<i>do 20%</i>	<i>0%</i>
<i>od 20 do 30%</i>	<i>0,1%</i>
<i>od 30 do 40%</i>	<i>0,2%</i>
<i>od 40 do 50%</i>	<i>0,4%</i>
<i>od 50% i više</i>	<i>0,7%</i>

Dosadašnje je analiza bila usmjerena na poslovanje banke u aktivima, ali u izračun adekvatnosti kapitala ulaze i stavke izvan bilance banke. Bilančne stavke imaju svoje zadane pondere i njihova se ponderirana vrijednost dobiva tako da se bilančna vrijednost pomnoži s unaprijed određenim ponderom. Primjeri pondera prikazani su u okviru. Izvanbilančne stavke predstavljaju potencijalnu imovinu i potencijalnu izloženost za banku. S obzirom na to da je riječ o **potencijalnim** stavkama bilance koje su trenutačno u izvanbilanci, za potrebe izračuna adekvatnosti kapitala se radi dvostruko ponderiranje. Izvanbilančne stavke prvo se množe s konverzijskim faktorom, a nakon toga se ponderiraju s ponderom za izračun adekvatnosti kapitala.

Ponderiranje bilančne aktive – primjer Hrvatske:**1. Ponder 0% - nema rizika**

- *novčanice (novac na žiro-računu), kovanice i plemenite kovine,*
- *potraživanja od HNB-a (i središnjih banaka država OECD-a),*
- *potraživanja od Republike Hrvatske i potraživanja osigurana garancijama i vrijednosnim papirima Republike Hrvatske, s rokom dospelja ispod tri godine,*
- *potraživanja pokrivena depozitima do razine depozita.*

2. Ponder 20%

- *potraživanja od Republike Hrvatske te potraživanja osigurana garancijama ili vrijednosnim papirima s rokom dospelja više od tri godine,*
- *potraživanje za koje je uvjetnu garanciju izdala Republika Hrvatska,*
- *sredstva po viđenju i oročeni depoziti kod inozemnih banaka koje imaju primjereni stupanj kreditne sposobnosti,*
- *potraživanja od inozemnih i domaćih banaka te potraživanja osigurana garancijama i jamstvima tih banaka ako imaju primjereni stupanj kreditne sposobnosti,*
- *potraživanja od hrvatskih županija ili potraživanja osigurana garancijama županija (i Grad Zagreb).*

3. Ponder 50%

- *Potraživanja od domaćih banaka te potraživanja osigurana garancijama ili jamstvima tih banaka*
- *Potraživanja osigurana primjerenim zalogom imovine dužnika u Republici Hrvatskoj*

4. Ponder 100%

- *potraživanja bez pokrića depozitom, tj. bez osiguranja primjerenim zalogom imovine,*
- *ulaganja u vrijednosne papire drugih banaka koji se ne uključuju u njihov jamstveni kapital,*
- *sva ostala bilančna aktiva.*

Slijedi primjer izračuna ponderiranja aktive banke. Nakon toga potrebno je analizirati usporedbu adekvatnosti kapitala dviju banaka.

Konverzija i ponderiranje izvanbilančnih rizičnih stavaka:**1. Stavke konvertiramo s faktorom 0%**

Garancije i druga jamstva pokrivena garancijama i drugim jamstvima Republike Hrvatske, akreditivi, garancije i druga jamstva pokrivena depozitima kod banke koja ih je izdavala.

2. Stavke konvertiramo s faktorom 20%

Neiskorišteni, bezuvjetno opozivi okvirni krediti s rokom dospijeca do jedne godine i opozivi akreditivi.

3. Stavke konvertiramo s faktorom 50%

Neiskorišteni neopozivi okvirni krediti s ugovorenim rokom dospijeca do 1 godine činidbene garancije, dokumentarni akreditivi s ugovorenim rokom dospijeca do 1 godine.

4. Stavke konvertiramo s faktorom 100%

Platežne garancije, standby akreditivi i slični instrumenti (karakter direktnih kreditnih supstituta), neiskorišteni okvirni krediti s ugovorenim rokom dospijeca duljim od 1 godine, sve ostale izvanbilančne rizične stavke.

Primjer pokazuju da se različiti krediti tretiraju na različite načine. Za pojedine skupine kredita središnja banka će tražiti različitu veličinu kapitala. Ukupni zbroj kredita iz primjera je 800. Ako su svi krediti u skupini koja se ponderira s 50%, banka će trebati 40 kapitala ($800 \cdot 0.5 \cdot 0.1$), ako je potrebna stopa adekvatnosti kapitala 10%. Ako su svi krediti u skupini koja se ponderira sa 100%, banka će trebati 80 kapitala kako bi zadovoljila adekvatnost kapitala od 10%. Jasno je da **adekvatnost kapitala određuju i strateški odabiri banke ili da je potreba za kapitalom banke umnogome diktirana poslovnim odrednicama banke**. Ako banka preferira kreditiranje sektora za koje regulator traži manje pondere kod izračuna adekvatnosti kapitala, banka će moći ostvariti veću adekvatnost kapitala ili će joj trebati manje kapitala kako bi zadovoljila potrebe regulative. Razlike upotrebama kapitala najbolje se mogu uočiti na primjeru iz stvarnoga svijeta.

Primjer:

Ukupna aktiva = 1000

100	<i>ostalo – ne ulazi u izračun</i>		
100	<i>novac</i>	<i>0%</i>	<i>0</i>
200	<i>kredit</i>	<i>50%</i>	<i>100</i>
600	<i>kredit</i>	<i>100%</i>	<i>600</i>
1000	<i>700 - ponderirana aktiva</i>		

Banka ima aktivu 1000. Ponderirana aktiva ima vrijednost 700 i manja je od ukupne aktive. Razlog tomu su značajne stavke novca i ostale imovine koja ne ulazi u izračun adekvatnosti kapitala.

Kreditu su podijeljeni u dvije skupine: prva skupina ima ponder 50%, a druga 100%. To znači da ako je minimalna adekvatnost kapitala 10% za prvu skupinu kredita, banka će morati imati najmanje 10 kapitala (10% od 100 kolika je ponderirana vrijednost), a za drugu skupinu kredita banci će trebati najmanje 60 kapitala (10% od 600 kolika je ponderirana vrijednost). Da bi banka zadovoljila adekvatnost kapitala od 10%, prema izračunu banka mora imati najmanje 70 kapitala. Veličina kapitala od 70 je minimalna veličina kapitala kako bi se mogla zadovoljiti regulativa.

Adekvatnost kapitala ultimativno određuje uprava i menadžment banke koji donose strateške odluke. Regulator promatra ekonomiju i sukladno tomu određuje bankama za koju vrstu poslova postoje veće potrebe za kapitalom.

Ovo poglavlje zauzima središnje mjesto kada je riječ o procesu razumijevanja banaka. Znati regulativu adekvatnosti kapitala i razumjeti kako se putem plasmana banke može promijeniti stopa adekvatnosti kapitala banke predstavlja prvi korak prema upravljanju bilancom banke. Svatko tko teži odgovornijoj poziciji u banci **MORA** poznavati odnos poslovanja i adekvatnosti kapitala. Najlakši način da banka uđe u probleme poslovanja je da menadžment banke, kod donošenja poslovnih odluka, zanemari utjecaj poslovnih odluka na adekvatnost kapitala.

Iako je ovo poglavlje bilo relativno suhoparno, ne bi se smjelo podcijeniti značenje adekvatnosti kapitala. Regulativa kojom se određuje adekvatnost kapitala predstavlja najopsežniju i najkompleksniju regulativu u bankarstvu, zato razumijevanje adekvatnosti kapitala predstavlja vrhunac razumijevanja bilance banke. Adekvatnost kapitala također treba promatrati u vremenskome kontekstu. Adekvatnost kapitala izračunava se u jednoj vremenskoj točki. Svaka bi banka trebala pogledati

sadašnje stanje, predvidjeti buduće stanje i potom usporediti do kojih promjena u adekvatnosti kapitala dolazi zbog provođenja poslovnih odluka banke.

U sljedećem će se poglavlju nastaviti s analizom regulative banke i osvrnuti na procjenu rizičnosti plasmana banke, formiranje rezervi i izloženost banke. Ove tri regulative su vezane za poslovanje banke i odluke banke kome plasirati svoja sredstva. Kako je poslovanje banke podložno rizicima, svaki put kada banka plasira sredstva postoji mogućnost da se banci ne vrate ta sredstva. U tom slučaju banka mora praviti rezervacije za loše plasmane, što predstavlja trošak za banku. Jedna od načina da se loše poslovanje izbjegne je i adekvatno proširenje poslovnih aktivnosti banke na što više i što različitije klijente kako bi se izbjegla koncentracija izloženosti banke.

4. PROCJENA RIZIČNOSTI PLASMANA I FORMIRANJE PRIČUVA

Adekvatnost kapitala je regulativa vezana za ukupnu strukturu poslovanja banke. S obzirom na to da poslovanje banke sa sobom nosi rizike, regulator traži da vlasnici banke za rizike jamče svojim novcem, odnosno kapitalom banke. U ovom će se poglavlju analizirati kvaliteta plasmana, kako kvaliteta plasmana utječe na dobit banke i koje su opće smjernice kako banka može popraviti kvalitetu plasmana.

Kvaliteta plasmana je vezana za kreditni rizik, odnosno za sposobnost klijenta da vrati kredit ili obavezu koju ima prema banci. Ako banka ne uspije dobiti povrat svojega plasmana, imat će trošak. **Troškovi po lošim plasmanima dijele se na troškove za identificirane i neidentificirane gubitke**, a stavka su računa dobiti i gubitka banke. Pitanja i problemi koji su vezani za kreditni rizik već su bili obrađeni u poglavlju o rizicima. U ovom će poglavlju biti riječi o procesu nastajanja troškova po lošim plasmanima te kako se identificira veličina troška po lošem plasmanu.

Banka kao poduzeće koje je orijentirano na stvaranje profita želi imati što manje troškove i što veće prihode. Kako loši plasmani potencijalno mogu postati veliki i značajni trošak poslovanja banke, logično je da banka želi imati što manje loših plasmana kako bi imala i što manje troškove. No postavlja se pitanje kako osigurati da banka ima objektivan i fer kriterij kod određivanja što je loš plasman? Ovdje će regulator nametnuti svoju definiciju lošega plasmana za banku.

Kriterij lošega plasmana koji se obično rabi je broj dana kašnjenja u odnosu na prošlu ratu kredita; iako i ovdje postoje iznimke i ograničenja. Regulator nastoji jasno definirati koje uvjete klijent mora zadovoljavati kako bi imao adekvatan bonitet s bankom. Regulator također propisuje i koji uvjeti moraju biti zadovoljeni kod individualnoga plasmana da bi se taj plasman smatrao dobrim.

Kod poslovanja s građanima broj dana kašnjenja pojedine rate obično se smatra najboljim pokazateljem kvalitete plasmana. Rate kredita građana obično su mjeseč-

ne. Ako građani ne plaćaju kredite na vrijeme, dvije ili više rata koje nisu plaćene jasno govore da postoje problemi. Taj je kriterij teže primjenjivati na poslovanje s poduzećima jer poduzeća mogu imati kredite s ratama svakih 3 ili 6 mjeseci. Dok je kod građana vrijeme između dvije rate obično 30 dana, kod poduzeća može biti i 180 dana, stoga regulatori često za poduzeća sastavljaju puno kompleksnije i preciznije kriterije definiranja koji su plasmani dobri, a koji su plasmani loši. Bankama se također ostavlja mogućnost da i same kreiraju vlastite politike kojima se dodatno kontrolira kvaliteta plasmana. Regulator može propisati kriterije za utvrđivanje kvalitete plasmana prema poduzećima, ali može i ostaviti mogućnost da banka sama razvije kriterije. Primjeri potencijalnih kriterija koje banka može propisati kao pokazatelje koji definiraju dužnikovu kreditnu sposobnost (subjektivni kriterij banke) mogu biti:

- karakter dužnika, tj. statusne, osobne i ekonomske značajke te kvaliteta i stručnost menadžmenta,
- kapital dužnika,
- imovinska snaga dužnika uključujući njegovu mogućnost stvaranja budućih novčanih priljeva za otplatu duga,
- likvidnost i profitabilnost u zadnjih nekoliko razdoblja,
- općim uvjetima poslovanja i perspektivi dužnika, odnosno uvjetima poslovanja i ekonomskom položaju gospodarske grane njegove djelatnosti,
- urednost podmirivanja obveza, odnosno zakašnjenje s kojim dužnik podmiruje svoje obveze za primljene plasmane (objektivni kriterij),
- instrumenti osiguranja plasmana koji se utvrđuju na temelju tržišne unovčivosti,
- dokumentiranosti i nadzora koji banka vodi nad određenim instrumentima osiguranja,
- sudske utjerljivosti.

Kada regulator podvrgne banku kontroli kvalitete plasmana, regulator će kontrolirati poštuje li banka regulativu središnje banke, ali i vlastite politike klasifikacije plasmana. Kod klasifikacije plasmana regulatori obično rabe takozvani sustav ABeCeDE, odnosno plasmane svrstavaju po kvaliteti u A, B, C, D i E kategoriju. Uvjeti da plasman bude u određenoj kategoriji jasno definira regulator.

Kako plasman mijenja kategorije, tako banka pravi rezervacije po plasmanu koje su trošak za banku. Regulator je također definirao koliko troška po kojoj kategoriji plasmana banka mora snositi. Ovaj se trošak za svaku kategoriju obično izražava kao postotak plasmana.

Primjer:

OTP banka ima manju aktivu za 2 milijarde kuna od HPB banke. OTP banka ima 30% veći kapital. Znači, OTP banka ima manju aktivu, a veći kapital. Istovremeno se adekvatnost kapitala među bankama razlikuje za samo 1,1% u korist OTP banke. Razlike između adekvatnosti kapitala, aktive i veličine kapitala su nerazmjerne.

Primjer razlike adekvatnosti kapitala: www.hnb.hr

REVIDIRANI PODACI ZA BANKE, ŠTEDNE BANKE I STAMBENE ŠTEDIONICE, na dan 31. prosinca 2008.				u tisućama kuna i postocima		
Izvor HNB						
Naziv institucije	Ukupna aktiva	Klasične vanbilančne stavke (IBS)	Stopa adekvat- nosti kapitala	Osnovni kapital	Dopunski kapital I	Jamstveni kapital
OTP BANKA HRVATSKA d.d.	12,873.970	1,228.637	12,28	1,409.756	37.449	1,442.078
HRVATSKA POŠTANSKA BANKA d.d.	14,639.135	2,344.410	11,19	903.846	310.000	1,155.900

Navedeni primjer najbolje ilustrira što znači odabir poslovanja za adekvatnost kapitala banke. Stopu adekvatnosti kapitala ne određuje veličina aktive niti veličina kapitala već ponajprije poslovne odluke banke koje se onda manifestiraju u ponderima koji moraju biti uporabljeni kod izračuna adekvatnosti kapitala. Regulator je sam procijenio koji sektori i koji oblici plasmana su rizični. Sukladno tomu, regulator je odredio pondere za adekvatnost kapitala. Ovi ponderi su poznati bankama i banke same mogu odrediti kakav im je sastav bilance u odnosu na pondere koje je propisao regulator.

Gledajući iz međunarodne perspektive, regulatori se razlikuju jedan od drugoga i svaki ima svoje kriterije definiranja loših plasmana koji se razlikuju ne samo po kvalifikaciji broja dana kašnjenja nego i po definicijama kako se svrstavaju loši plasmani. Jedan od kompleksnijih sustava razvrstavanja kvalitete plasmana može se naći u Ukrajini, što se može vidjeti u sljedećem prikazu:

Primjer: Kriteriji i postotak rezerviranja kod raspoređivanja plasmana u rizične skupine od A do E

RIZIČNA SKUPINA	KREDITNA SPOSOBNOST (subjektivni kriteriji i instrumenti osiguranja)	UREDOST PLAĆANJA	PROPISAN OKVIR REZERVIRANJA
A	Banka ne očekuje nikakve teškoće u otplati, plasman ima "prvorazredne", "primjerene" instrumente osiguranja.	manje od 45 dana (često)	0%
B	Dužnikovi prihodi pokazuju se nedovoljnim za otplatu obveza banke kada one dospiju; financijsko stanje nije zadovoljavajuće, no ne ukazuje na znatno poboljšanje u budućnosti. Kreditne odluke nisu utemeljene po ispravno procijenjenu novčanom tijeku iz kojega bi se trebala obaviti otplata plasmana. Namjera i učinak plasmana nisu u cijelosti jasni.	46 - 60 dana (često)	1-25%
C	Dužnik kojemu očigledno nedostaje odgovarajući kapital. Nedovoljna vlastita obrtna sredstva. Banka plaća na osnovi izdanih garancija, jamstava ili drugih oblika potencijalnih obveza. Dužnik ne dostavlja ažurne i zadovoljavajuće financijske i druge informacije te primjerenu dokumentaciju s izvorima otplate svojih obveza prema banci.	61-120 dana (često)	25-60%
D	Dužnici koji su insolventni ili nelikvidni dužnikovi postojeći izvori otplate obveza prema banci u potpunosti su nedovoljni. Dužnici za koje je podnesen prijedlog za pokretanje stečajnog postupka, nad kojima je otvoren stečaj ili preustroj u stečaju. Dužnici u stečaju, a od kojih usprkos tome banka očekuje djelomičnu naplatu potraživanja. Dužnici s kojima banka vodi sudske sporove. Dužnici s upitnim pravnim statusom.	121-365	60-90%
E	Dužnici su u postupku stečaja ili likvidacije. Dužnici za koje banka ocjenjuje da neće moći podmiriti svoje obveze.	više od 365 dana	100%

Regulatori se razlikuju po broju dana po kojima se neki plasman smatra lošim. Bitno je uočiti razliku između broja dana koliko treba da se kredit počne smatrati lošim do broja dana kada se kredit počne smatrati nepovratnim. Unutar toga razdoblja postoje različite podjele kvalitete plasmana koje se obično imenuju slovima. Tako su A plasmani dobri ili kvalitetni plasmani, a E plasmani nepovratni. Kategorije B, C, D imaju različito značenje i očekivanja mogućnosti povrata plasmana.

Tablica 24: *Loši plasmani u pojedinim državama*

RASPORED LOŠIH PLASMANA PO DRŽAVAMA (broj dana kašnjenja)			
KATEGORIJA	SLOVENIJA	BIH	ALBANIJA
B	0-15	0 – 30	0 – 30
C	16 - 31	31 – 90	31 – 90
D	32 – 91	91 – 180	91 – 180
E	92 - 365	181 - 270	181 – 365

Razlog za ove kategorije je logičan. Ako su uplate rata kredita izvršene na vrijeme, regulator i banka zaključuju da je riječ o dobrom kreditu. Banka nema razloga vjerovati da taj kredit neće biti vraćen. Ako dođe do pogoršanja u redovitosti otplate kredita, kašnjenja rata ili pogoršanja financijskih pokazatelja dužnika, banka može posumnjati da jedan dio kredita neće biti vraćen. Tablica pokazuje da različiti regulatori imaju različito shvaćanje koliki je broj dana potreban da bi se neki plasman mogao smatrati lošim. Tako plasman koji kasni 20 dana s plaćanjem u Sloveniji je već u C kategoriji, dok plasman s identičnim danima kašnjenja u BiH možda još uvijek nije niti registriran kao loš plasman. Ponovo treba napomenuti da je gornja tablica broja dana kašnjenja isključivo odabir pojedinoga regulatora.

Loši plasmani se postupno „otpisuju“. Otpis loših plasmana znači da banka procjenjuje da jedan dio plasmana ili cijeli plasman neće moći biti vraćen. U tom slučaju banka određeni postotak plasmana otpisuje i tereti ga kao trošak loših plasmana. Kada se točno zna koji plasman je izazvao trošak, ti se troškovi smatraju **identificiranim gubicima**. Mnogi regulatori traže i da banke prave opće rezervacije za neidentificirane gubitke, a to su rezervacije na A kategoriju kredita. Za razliku od tablice s danima kašnjenja, u tablici otpisa kredita pokazano je da postoji postotak plasmana koje je potrebno rezervirati i za A kategoriju plasmana, ne samo u kategorijama loših kredita.

Tablica 25: *Slijed otpisa kredita u lošim plasmanima*

OTPIS LOŠIH PLASMANA KATEGORIJI			
KATEGORIJA	SLOVENIJA	BIH	ALBANIJA
A	0,85% - 1,25%	2%	1.0%
B		5% - 15%	5.0%
C	0% - 30%	16% - 40%	20.0%
D	70% - 90%	41% - 60%	50.0%
E	90 - 100%	100%	100.0%

Definicija: Rezervacija za identificirane gubitke su rezervacije koje nastaju kada se specifičnome plasmanu smanji mogućnost da će taj plasman biti u potpunosti naplaćen. Smanjenje mogućnosti vraćanja knjiži se kao trošak banke za identificirane gubitke. Rezervacije za neidentificirane gubitke su opće rezervacije koje banka mora napraviti na ukupni portfelj kredita i one nisu vezane za specifični plasman. Objе vrste rezervacija predstavljaju trošak za banku.

Kategorija rezervacija za neidentificirane gubitke predstavlja oprez regulatora koji traži od banaka da „pušu na hladno“. Kao što je vidljivo iz tablice, trošak neidentificiranih gubitaka puno je manji od troška identificiranih gubitaka. Neki regulatori dopuštaju da se rezervacije za identificirane gubitke stavljaju u kapital. Na taj način banka povećava svoj kapital i akumulira kapital za slučaj kada dođe do identificiranih gubitaka koji mogu smanjiti kapital. Odluka hoće li regulator uključiti rezervacije za neidentificirane gubitke u kapital, isključivo ovisi o regulatoru.

Radi boljega razumijevanja klasifikacije kvalitete plasmana, možemo odgovoriti na sljedeće pitanje: koliki je trošak kreditnoga rizika u Albaniji za banku kojoj rata na kredit nije plaćena 126 dana? Ovaj kredit kasni s plaćanjem 126 dana, što znači da ga banka treba svrstati u skupinu D i pri tome otpisati 50% preostale vrijednosti kredita. To znači da će banka 50% vrijednosti ovoga kredita prikazati kao trošak loših plasmana u svojem računu dobiti i gubitka. Istovremeno to znači da banka očekuje da će samo 50% preostale vrijednosti kredita uspjeti naplatiti od klijenta. U istoj kategoriji D u Sloveniji postotak kredita koji je otpisan može biti između 70% i 90%, što znači da za pojedini kredit banka može procijeniti da je 75% kredita nenaplativo, a za neki drugi kredit u istoj kategoriji da 88% kredita više nije naplativo.

Nakon određenoga vremenskoga razdoblja u kojemu niti jedna rata kredita nije plaćena, kredit postaje u cijelosti nenaplativ i u cijelosti se otpisuje iz bilance banke, a ukupna vrijednost kredita se pojavljuje u računu dobiti i gubitka banke kao trošak. No, treba istaknuti jedan poseban uvjet koji izravno određuje veličinu otpisa, a to je ako postoji kolateral za kredit. Ako se banka uspije naplatiti iz kolaterala, trošak lošega plasmana automatski se umanjuje, a moguće je i da u potpunosti nestane ako je vrijednost kolaterala 100% ili više vrijednosti plasmana.

Potrebno je dodatno razjasniti i samu metodologiju otpisa kredita i kako otpis kredita utječe na račun dobiti i gubitka. Račun dobiti i gubitka ne mora nužno biti u istoj vremenskoj korelaciji s postupkom otpisa kredita i obuhvaćati cjelokupni život lošega plasmana. Tako se na kraju godine ne otpisuju svi krediti koji nisu u A kategoriji, već samo jedan dio kredita u svakoj pojedinoj kategoriji, ovisno o uvjetima i propisanim pravilnicima otpisa loših plasmana.

Vratimo se na primjer iz Albanije. Recimo da je 50% kredita otpisano na kraju godine. U tom se slučaju tih 50% knjiži kao trošak loših plasmana na kraju godine. U sljedećem kvartalu banka procijeni da 75% kredita neće biti vraćeno. Tada se kao trošak javlja samo 25% ukupne vrijednosti kredita (jer je 50% već bilo trošak u proš-

loj godini). U prvom je kvartalu trošak kreditnoga rizika 25% ukupne vrijednosti kredita, a postotak ukupnoga otpisa kredita je 75%.

Definicija: Trošak kredita ili trošak kreditnoga rizika (eng. *cost of credit*) je vrijednost kredita koji se otpisuje u tekućem razdoblju i predstavlja trošak poslovanja za banku. Pokrivenost otpisa lošega kredita (eng. *coverage ratio*) predstavlja postotak ukupne vrijednosti lošega kredita koji je otpisan.

I trošak kreditnoga rizika ili trošak kredita i stopa pokrivenosti otpisa su vrlo bitni za banku kao pokazatelji kvalitete poslovanja. Trošak kredita izravno smanjuje dobit banke, a pokrivenost otpisa predstavlja koliki potencijalni trošak za banku mogu predstavljati loši krediti.

Loš plasman ne znači nužno da je taj plasman zauvijek izgubljen. Kao u slučaju kada je plasman banke osiguran kolateralom, moguće je da se ekonomski status klijenta promijeni i na taj način kredit koji je prije bio loš i razvrstan u jednu od kategorija (ili u potpunosti otpisan) ponovno postaje dobrim. U tom slučaju, ako se nastave redovite uplate, kredit se ponovo vraća u A kategoriju. Dio kredita koji je otpisan sada se vraća banci kao izvanredan prihod ili prilagodba vrijednosti kredita te postaje prihodom banke.

Trošak loših plasmana najčešće dolazi iz kredita banke, ali nikako nije samo time ograničen. Trošak loših plasmana može doći iz svih plasmana, uključujući i vrijednosne papire koji su raspoređeni u knjizi trgovanja i knjizi investiranja.

Definicija: U knjigu trgovanja (eng. *trading book*) ulaze financijski instrumenti kod kojih banka ima namjeru i sposobnost ne držati ih do dospijeca, tj. očekuje i želi profitirati na razlici između nabavne i prodajne cijene.

U knjizi trgovanja nalaze se:

- svi vlasnički vrijednosni papiri, osim kada je riječ o strateškim investicijama banke.
- sve pozicije koje su zauzete sa svrhom zaštite (hedging) neke stavke u knjizi trgovanja,
- svi derivati, osim onih koji služe kao zaštita instrumenata, koji nisu raspoređeni u knjigu trgovanja.

Definicija: U knjigu investiranja (eng. banking book) ulaze svi financijski instrumenti s kojima banka nema namjeru aktivno trgovati i koje banka planira držati do dospeljeća ili ih prodati nakon određenoga razdoblja držanja. U knjigu investiranja ulaze svi vlasnički vrijednosni papiri koji predstavljaju strateške investicije banke.

Središnja banka Ukrajine ima jednu od najkompleksnijih definicija loših kredita na svijetu:

Stanje dugovanja po skupinama		
Dobar "1"	Loš "2"	Nezadovoljavajući "3"
1) Redovito plaćanje rate kredita ili plaćanje unutar 7 kalendarskih dana	1) Produljenje kašnjenje sa 8 na 90 dana.	1) Kašnjenje u plaćanju rate kredita preko 90 dana
2) Plaćanje kamate na kredit ili plaćanje unutar 7 kalendarskih dana.	2) Kašnjenje u otplati kamate na kredit od 8 do 30 dana.	2) Kašnjenje u plaćanju kamate više od 30 dana
3) Prolongacija kredita bez smanjivanja kreditnoga rejtinga zajmoprimca uz plaćanje kamata ili s najdužim kašnjenjem od 7 kalendarskih dana.	3) Prolongacija kredita sa smanjenjem kreditnoga rejtinga zajmoprimca od 90 do 180 dana, ali sa najvećim kašnjenjem u plaćanju kamate do 30 dana.	3) Prolongacija kredita sa smanjenjem kreditnoga rejtinga zajmoprimca preko 180 dana.
4) Prolongacija kredita sa smanjenjem kreditnoga rejtinga zajmoprimca od 90 dana uz plaćanje kamate ili s najvećim kašnjenjem od 7 kalendarskih dana.		
Standardan	Pod kontrolom	Ispod standarda
Pod kontrolom	Ispod standarda	Sumnjiv
Ispod standarda	Sumnjiv	Sumnjiv
Sumnjiv	Sumnjiv	Loš
Sumnjiv	Loš	Loš

Primjer Ukrajine predstavlja slučaj regulatora koji apsolutno želi imati pod kontrolom kvalitetu plasmana u bankarskome sustavu s jasno definiranim danima kašnjenja i uvjetima koji mijenjaju status kvalitete kredita. Posebno treba uočiti da je moguće da kredit bude u kategoriji „sumnjiv“ u svim skupinama kredita.

Bitno je naglasiti da svaka stavka bilance predstavlja potencijalni gubitak i trošak za banku. I zgrada koja se sruši mora se registrirati kao iznenadni gubitak. Ovo nije pretjerivanje. Ako banka ima zgradu i tu zgradu pogodi meteor i uništi je, banka će imati trošak koji se mora pokriti ili iz tekuće dobiti ili iz kapitala. Trošak nikako ne može biti isplaćen na trošak depozitara.

Kontrola plasmana banke osnovni je mehanizam kojim banka nastoji smanjiti gubitak. Od svih troškova banke, trošak loših plasmana je najvolatilniji jer najbrže može ugroziti stabilnost kapitala banke. Jedan od načina na koji banka može smanjiti i kontrolirati loše plasmane je putem diversifikacije plasmana, što je predmet sljedećega poglavlja.

5. IZLOŽENOST BANKE

U prethodnom je poglavlju analizirana jedna od najvećih prijetnji dobiti banke, a to su troškovi kredita ili troškovi po lošim plasmanima. Krediti koji nisu vraćeni banci postaju troškom za banku, trošak koji mora biti namiren iz dobiti tekuće godine ili iz kapitala. Problem loših plasmana je prepoznao i regulator koji raznom regulativom nastoji pospješiti kvalitetu aktive banke. U ovom **će poglavlju**, nadalje, biti razrađena regulativa vezana za kapital, samo promatrana iz promijenjene perspektive. Kod klasifikacije plasmana pozornost je bila usmjerena na kvalitetu plasmana koje je banka već plasirala. Sada se treba usredotočiti na regulativu koja bankama onemogućuje ostvarivanje pojedinih plasmana i stvaranje koncentracija sličnih plasmana u bilanci banke. Regulativa se obično naziva **ograničenje izloženosti** banke i mjeri se kao postotak kapitala banke.

Definicija: Izloženost banke prema jednome klijentu ili skupini povezanih klijenata označuje koliko stvarnih i potencijalnih plasmana pojedina banka ima prema jednoj pravnoj ili fizičkoj osobi. Obično se izražava kao postotak kapitala.

Prije primjera izloženosti i regulative, potrebno je razumjeti logiku koja je vezana za regulativu maksimalne izloženosti. Temeljna teorija investiranja je diversifikacija portfelja. Amerikanci imaju uzrečicu: „Do not put all your eggs in one basket“ (odnosno: Ne stavljaј sva jaja u jednu košaru.) koja primijenjena na investiranje znači da kada investitor ulaže ne treba imati samo jedno ulaganje nego bi trebao imati diversificiran portfelj. Identična logika vrijedi i za banke. Kada kreditiraju, banke ulažu sredstva za koja vjeruju da će biti vraćena i za koja vjeruju da će im donijeti prihode u obliku kamata, ali ta sredstva, osim kapitala, ne pripadaju banci.

Razrađujući temu kako kontrolirati jaja i košaru na primjeru banke, kroz ekstremni primjer možemo uočiti jedan mogući paradoks. Banka ima jako puno klijenata u pasivi koji su banci dali depozite, ali ima samo jednoga klijenta u aktivni. Ako taj jedan klijent ne bude mogao plaćati svoje obveze, svi će plasmani prema tome klijentu postati lošima. Banka će biti suočena s ogromnim gubiticima i na kraju neće moći isplatiti vlastite obveze u obliku depozita. Jasno je da ako banka stavi sva svoja jaja (depozite) u jednu košaru (jedan klijent), može imati problem. S obzirom na to da je bankarstvo osjetljivo, regulator nastoji ograničiti izloženost banke prema jednome klijentu.

Problem nastaje s definicijom veličine ograničenja. S obzirom na to da različite banke imaju različitu veličinu bilance, apsolutna svota ograničenja nema smisla i može biti opasna za ekonomiju⁹⁶, zato je potrebno naći zajednički nazivnik kojim bi se mogla omogućiti nesmetana kreditna aktivnost, a istovremeno ograničiti izloženost prema jednome klijentu. Zato se obično rabi kapital, točnije postotak kapitala, kako bi se moglo definirati izloženost banke. Kapital umnogome ovisi o veličini i poslovanju banke, kao što je prikazano u poglavlju o adekvatnosti kapitala. Zato se apsolutna svota maksimalne izloženosti ograničuje postotkom kapitala, ali ne u apsolutnoj veličini.

Ograničenja regulatora obično počinju od ograničenja prema jednome klijentu. Tada je jasno definirana maksimalna svota (kao postotak kapitala) koliko banka može biti izložena prema jednome klijentu. Regulativu maksimalne izloženosti prema jednome klijentu regulator obično nadograđuje s dodatnim definicijama izloženosti.

Standardna regulativa je ograničenje izloženosti prema povezanim osobama i prema osobama u posebnom odnosu s bankom. Ovom se regulativom nastoji ograničiti izloženost prema vlasnicima banke i visokome menadžmentu banke. Sljedeći je korak zbroj velikih izloženosti. Regulator obično određuje maksimalnu izloženost prema jednome klijentu, ali isto tako određuje i izloženost (ponovno kao postotak kapitala) koja zahtjeva praćenje. Ovakva izloženost se obično naziva velika izloženost. Regulator ograničuje zbroj velikih izloženosti, također kao postotak kapitala.

Vrijednosni papiri ili derivati koji su u posjedu banke mogu se knjižiti na 4 načina:

- 1) *knjiga trgovanja (eng. HFT held for trading): instrumenti kojima banka aktivno trguje i nastoji špekulativnim i arbitražnim transakcijama profitirati;*
- 2) *knjiga investiranja koja ima tri različita portfelja:*
 - a) *AFS (eng. available for sale): instrumenti koje je banka kupila, ne planira s njima aktivno trgovati i možda ih u budućnosti proda,*
 - b) *HTM (eng. held till maturity): instrumenti koje banka planira držati do dospelja,*
 - c) *L&R (eng. loans and receivables): instrumenti koji nemaju jasno određeno tržište i banka im ne može odrediti cijenu, pa ih knjiži po nominalnoj vrijednosti.*

Ograničenje regulatora nije samo u izloženosti u bilanci nego može biti i prema izvanbilanci. Kao što se vidi u tablici, omjeri koje su uveli različiti regulatori brojčano su slični po zemljama, ali broj i definicije omjera umnogome ovisi o regulatoru pojedine zemlje. Širina kontrole izloženosti također ovisi o financijskome stanju u

⁹⁶ Zato ograničenje plasmana na veličinu bilance može biti opasno za ekonomski rast i razvoj.

zemlji i ciljevima pojedinoga regulatora. Svaki regulator pravi regulativu s obzirom na karakteristike države, postojećega financijskog sustava i ciljeve koje regulator želi postići. S obzirom na to da je struktura svake države posebna, ne čudi da različiti regulatori imaju različite kriterije za slične oblike regulative.

Tablica 26: *Maksimalna izloženost po izabranim zemljama*

	MAĐARSKA	SLOVENIJA	HRVATSKA	BOSNA	SRBIJA	EGIPAT
Velika izloženost kao postotak kapital	10%	10%	10%	15%	10%	više od 100 mln EGP
Maksimalna izloženost kao postotak kapital	max 25%	max 25%	max 25%	max 40%	max 25%	max 20%
Maksimalan zbroj velikih izloženosti	max 800%	max. 800%	max. 600%	max. 300%	max. 400%	max. 800%

Kada je riječ o velikoj izloženosti, regulator ima nekoliko razina limita. Prva razina je određivanje samoga pojma velike izloženosti. Druga je razina određivanje koja je maksimalna iznošenost po jednome ili skupini klijenata i na kraju koliki je ukupan zbroj velikih izloženosti. Banka mora pratiti izloženost po svakoj od ovih kategorija.

Osobe koje su u posebnom odnosu s bankom

Postoje određene kategorije osoba koje zakon smatra da ih treba tretirati kao osobe koje su u posebnom odnosu s bankom i to ponajprije zbog njihova utjecaja koji mogu imati s obzirom na svoju poziciju, radno mjesto, članstvo u nekom od tijela banke te srodnost s nekom od tih osoba.

Tako se osobama u posebnom odnosu obično smatraju: dioničari banke koji imaju vlasništvo nad bankom veće od određene razine koju je propisao regulator, članovi uprave i nadzornog odbora, osobe koje s bankom imaju ugovore o radu zaključene uz posebne uvjete, menadžeri sa strateškom odgovornošću i članovi uže obitelji svih tih osoba te pravne osobe u čijem kapitalu navedene osobe imaju više od 20% udjela s pravom glasa i pravne osobe u čijem kapitalu banka ima više od 20% ili nad kojima banka ima na drugi način upravljačku kontrolu. Osobe u posebnom odnosu s bankom su i s njima povezane osobe, sukladno članku 12. Zakona o kreditnim institucijama.

Povezane osobe

(1.) Povezane osobe su osobe kod kojih je ispunjen najmanje jedan od sljedećih uvjeta:

- 1) dvije ili više fizičkih ili pravnih osoba koje predstavljaju jedan rizik za banku jer jedna od njih ima, izravno ili neizravno, **kontrolu** nad drugom ili drugima;
 - 2) dvije ili više fizičkih ili pravnih osoba koje predstavljaju jedan rizik za banku jer jedna od njih ima, izravno ili neizravno, **značajan utjecaj** na drugu ili druge;
 - 3) dvije ili više fizičkih ili pravnih osoba između kojih ne postoji odnos kontrole iz točke 1. ovoga stavka ili značajan utjecaj iz točke 2. ovoga stavka, ali koje predstavljaju jedan rizik za banku jer su međusobno povezane tako da postoji velika vjerojatnost da uslijed pogoršanja ili poboljšanja gospodarskoga i financijskoga stanja jedne osobe može doći do pogoršanja ili poboljšanja gospodarskoga i financijskoga stanja jedne ili više drugih osoba jer se između njih provodi ili postoji mogućnost prijenosa gubitaka, dobiti ili kreditne sposobnosti;
 - 4) povjerenik i osoba za čiji račun djeluje.
- (2.) U smislu stavka 1. ovoga članka pretpostavlja se da su povezane osobe i one osobe koje su međusobno povezane kao:
- 1) članovi uže obitelji,
 - 2) članovi uprave ili nadzornog odbora i članovi uže obitelji tih osoba,
 - 3) osobe zaposlene na temelju ugovora o radu s posebnim uvjetima sklopljenog s društvom u kojem su zaposlene te članovi uže obitelji tih osoba.
- (3.) Članovi uže obitelji određene osobe u smislu ovoga Zakona jesu:
- 1) njezin bračni drug ili osoba s kojom ona duže vrijeme živi u zajedničkom kućanstvu koje, prema zakonu koji uređuje bračnu zajednicu i obiteljske odnose, ima zakonski položaj jednak onomu koji ima bračna zajednica,
 - 2) djeca ili posvojena djeca,
 - 3) ostale osobe koje su pod skrbništvom te osobe.
- (4.) Skupinu povezanih osoba čine sve osobe koje su povezane na barem jedan od načina navedenih u stavku 1. i 2. ovoga članka.
- (5.) U smislu ovoga Zakona, jednom osobom smatra se i grupa povezanih osoba iz stavka 4. ovoga članka.
- (6.) U smislu ovoga Zakona, povezanim osobama, osim osoba iz ovoga članka, smatraju se i ostali oblici povezanih društava sukladno odredbama Zakona o trgovačkim društvima

Ograničenja izloženosti koje nameće regulator samo su okvirna i banka ih dodatno treba nadograđivati svojim politikama i poslovnim praksama. Banka sama treba pratiti izloženosti prema pojedinim klijentima kako u aktivni tako i u pasivi. Izloženost treba pratiti i prema pojedinim karakteristikama klijenata; klasični primjeri su ročnost, tip kamatne stope, valuta plasmana, ali i sektor gospodarstva te

vlasništvo. U praksi se monitoriranje izloženosti prati neizravno putem ALCO odbora, a izravno putem Kreditnoga odbora banke. Definiranje zadatka ovih odbora ostavljeno je za treći dio knjige.

6. REGULATIVA KAO PREVENCIJA KRIZE

Svrha je svih regulativa koje su do sada navedene u prethodnome i ovome poglavlju samo jedna: održavanje financijske stabilnosti ekonomije. Zato treba razumjeti što je kriza banke, a što je sustavna kriza. Treba znati i moći uočiti kada jedna banka ima problema s kvalitetom aktive, a kada sve banke u ekonomiji imaju problema s kvalitetom aktive zbog događanja u ekonomiji koje su izvan njihove kontrole.

Ako je prosjek loših kredita manji od prosjeka ukupnoga bankarskog sektora u ekonomiji, to je najbolji pokazatelj da banka pravilno kontrolira plasmane i upravlja kvalitetom svoje aktive. Ako je banka iznad prosjeka po lošim plasmanima u usporedbi sa svim bankama, postoji mjesta za poboljšanje. **Banka čiji je prosjek loših plasmana kao postotak aktive iznad prosjeka svih banaka po kvaliteti aktive je banka čije tehnike upravljanja kvalitetom aktive nisu zadovoljavajuće.**

Problem kvalitete aktive banke za vrijeme stabilnoga poslovnog ciklusa je problem same banke. Ako ekonomija nije na silaznoj putanji, poboljšanjem tehnika praćenja aktive banka može poboljšati kvalitetu svojega portfelja. Ipak, ovakva poboljšanja u stabilnim bankama koje imaju ustaljeno poslovanje mogu biti samo marginalne, nikako drastične.

Problemi za banku nastaju kada ekonomija uđe u recesiju, a poslovni se ciklus okrene prema dolje. Banka je mikroekonomska jedinica koja posluje kao dio makroekonomije. Kada ekonomija uđe u recesiju, banka će posljedice te recesije osjetiti na pogoršanju kvalitete svoje aktive. Poduzeća će otići u stečaj, građani će izgubiti posao i njihova mogućnost vraćanja kredita više neće postojati. U tom slučaju banka nema druge opcije nego jednostavno podnijeti gubitak u poslovanju. Takva je kriza izvan kontrole banke, zato takve krize i nazivamo sustavnim krizama. Kod ekonomskih recesija banka može jedino predvidjeti kada će nastupiti recesija i onda se adekvatno pripremiti za tu recesiju, ublažavajući negativne učinke. Pogoršanje kvalitete aktive za vrijeme recesija je neizbježno, ali se posljedice mogu umanjiti.

Regulator nastoji smanjiti utjecaj krize i regulativom o izloženosti banke prema klijentima. Na taj se način bankama ograničuje sektoriziranje i specijalizacija sa svrhom izbjegavanja teških posljedica krize. **Banka je institucija koja, za razliku od poduzeća, nije odgovorna prema klijentima s kojima posluje u aktivni nego je odgovorna prema klijentima koji su joj povjerovali pasivu.** Zato se veliko značenje pridaje smanjenju i kontroli rizika kako bi se mogla očuvati pasiva banke. Očuvanje vrijednosti pasive nije moguće ako banka nema kvalitetnu aktivu.

U ovom je poglavlju prikazana regulativa. Polazište je sama definicija kapitala, a zatim proces ponderiranja poslovanja. Proces ponderiranja poslovanja je posebno istaknut kako bi se pokazalo da banka nije jednoznačna i da se banke ne mogu uspoređivati prema veličini. Ponovno treba naglasiti da banka nije jednostavna i jednodimenzionalna nego multidimenzionalna. Ekonomija koja se odnosi na banku isto tako utječe na tu banku, kao što i banka utječe na ekonomiju u kojoj posluje. Pitanje kauzalnosti je kompleksno i nikako se ne može shvatiti kroz samo jednu regulativu.

BITNI POJMOVI U OVOME POGLAVLJU:

Stavke aktive i pasive banke

Sastav kapitala banke: obične dionice, povlaštene dionice

Jamstveni i temeljni kapital

Sastav dopunskoga kapitala I i II

Pasiva = kapital banke + depoziti komitenata + prikupljena sredstva (međubankovni izvori)

Aktiva banke = plasmani banke + regulativa + ostale stavke imovine banke

Bilanca banke: aktiva, pasiva, kapital

Sastav pasive: kapital, depoziti, prikupljena sredstva

Sastav aktive: plasmani, regulativa, ostale stavke

Adekvatnost kapitala banke

Ponderirana aktiva

Jamstveni kapital

Dopunski kapital

Loši plasmani

Velika izloženost banke

Ponderi za ponderiranje bilance i izvanbilance banke

Definicija lošega plasmana

Klasifikacije plasmana po kreditnoj kvaliteti (uočite razliku među pojedinim državama)

Kategorije loših plasmana (ABeCeDa)

Identificirani gubitci i rezervacije za identificirane gubitke

Neidentificirani gubitci i rezervacije za neidentificirane gubitke

Velika izloženost

Skup velikih izloženosti

Maksimalna izloženost

Povezane osobe i osobe u posebnom odnosu s bankom

ZAKLJUČNA MISAO

Bilanca banke je živo tkivo koje se svakim danom mijenja. U poglavlju je pokazano da banka ima kontrolu svoje aktive i svoje pasive. Proces budžetiranja je mehanizam putem kojega banka ne određuje samo veličinu bilance nego strukturu i karakteristike bilance. Za banke je iznimno bitno razumjeti činjenicu da poslovne odluke banke imaju utjecaj na cjelokupnu ekonomiju; ovu je činjenicu prepoznao i regulator koji ulaže silan trud u ograničavanju poslovanja banke kako bi se jamčila ekonomska i financijska stabilnost. Regulativa banaka često je usmjerena na količinu kapitala banke. Razlog tomu je jednostavan: kapital predstavlja ulog vlasnika i interes vlasnika u poslovanju banke. Za štediške banke bitno je znati da ako se izloženost banke prema rizicima poveća, vlasnici banke morat će povećati svoj ulog u banci ili ako vlasnici banke to ne žele, morat će doći do smanjenja izloženosti prema rizicima. Regulativa vezana za adekvatnost kapitala je vrlo složena jer nastoji prilagoditi rizik plasmana i na taj način izračunati minimalni potrebni kapital. Kod procesa kontrole bilance iznimno su bitne kvantitativne tehnike koje banke rabe. U dodatku je obrađena jedna takva tehnika: dinamičko programiranje.

PITANJA I ZADATCI

Koji su dijelovi bilance banke?

Što središnja banka želi postići regulativom banaka?

Zašto središnja banka ograničuje najveću izloženost banke po jednome klijentu i po skupini klijenata?

Zbog čega su mnoge regulatorne odredbe vezane za veličinu kapitala banke?

Zašto u mnogim zemljama postoji uredba kojom vlasništvo nad bankom treba potvrditi središnja banka?

Kako odabir rizičnoga profila banke utječe na potrebu za kapitalom banke?

Koja je svrha adekvatnosti kapitala?

Zašto se kod izračuna adekvatnosti kapitala banke aktiva ponderira, a ne uzima linearno?

Koji plasmani banke imaju najveće pondere i zašto?

Zašto se dobit tekuće godine ne rabi kod izračuna adekvatnosti kapitala kao dijela kapitala?

Koje su prednosti subordiniranoga duga za vlasnike banke?

Koristeći se ponderima iz poglavlja, izračunaj adekvatnost kapitala za banku koja ima kapital 1.000 kn, 200 kn gotovine, depozite kod središnje banke 500 kn, obveznice poduzeća 1.200 kn, plasmane s garancijom države 3.000 kn, plasmane građanima i poduzećima 4.000 kn, izdane garancije poduzećima 5.000 kn?

Dvije banke imaju jednaku veličinu aktive i kapitala, ali jedna ima adekvatnost kapitala 15%, a druga 12%. Koja je od ovih banaka, gledano iz perspektive regulatora, podložnija kreditnome riziku?

Zašto se broj dana kašnjenja uzima kao indikator kvalitete plasmana?

DODATAK ZA RAZUMIJEVANJE: MATEMATIČKE TEHNIKE OPTIMIZACIJE

U ovom će dodatku biti prikazana tehnika dinamičkoga programiranja i kako se dinamičko programiranje koristi za optimizaciju bilance banke. Dinamičko programiranje je matematička tehnika kojom se nastoje optimizirati jedna ili više varijabli u više vremenskih razdoblja. Ali prije same matematike bitno je razumjeti način na koji dinamičko programiranje funkcionira i kako se matematički problem postavlja. Ako se s razumijevanjem postave matematički problemi, sama formulacija dinamičkoga programiranja i računanja bit će jednostavna.

Današnje poslovanje banaka je izrazito sofisticirano. Kako financijski svijet postaje sofisticiraniji tako i tehnike upravljanja poslovanjem i bilancom banke postaju sve kompleksnije. U ovom će dodatku biti pokazana jedna od mnogih tehnika upravljanja bilancom i optimizacije bilance. Dodatak je ostavljen kao zadnji dio drugoga dijela knjige jer izlazi iz okvira bankarskoga poslovanja i ulazi u područje primijenjene matematike, no stajalište je autora da ozbiljna knjiga iz bankarstva treba studentu omogućiti uvid i u taj dio bankarskoga poslovanja.

Iz ovoga je dodatka bitno usvojiti logiku dinamičkoga programiranja. Za uporabu dinamičkoga programiranja puno je značajnije razumijevanje logike i procesa postavljanja dinamičkoga programiranja nego sama uporaba matematike. Složene će bilance prije uporabe tražiti kompleksne matematičke formulacije i kompjutorsko programiranje, tako da je za bankara značajnija logika od same matematike. Osim toga, prije same razrade matematičkih problema bit će riješen jedan nematematički primjer čije rješenje traži logički pristup dinamičkomu programiranju.

Slijedi primjer s gusarima koji nastoje podijeliti plijen. Primjer je bitan jer ilustrira logiku dinamičkoga programiranja, iako je matematika problema izrazito jednostavna. Čitatelj bi trebao razumjeti problem podjele plijena gusara i logiku koja je uporabljena kod rješavanja toga problema, prije nego što se upusti u matematiku dinamičkoga programiranja.

1. LOGIKA DINAMIČKOGA PROGRAMIRANJA KROZ PRIMJER 5 GUSARA

Primjer: Pet gusara organizira raspodjelu plijena

Gusari su opljačkali brod i uzeli 100 dukata koje moraju podijeliti njih petorica. O tome odlučuju glasovanjem. Kapetan je najstariji i daje prijedlog podjele plijena na glasovanje. Ako prijedlog podrži 50% ili više posade, prijedlog se usvaja, a ako kapetana ne podrži 50% ili više posade, dolazi do pobune. Posada će baciti kapetana

u more i drugi najstariji gusar postaje kapetanom koji će onda dati svoje prijedloge podjele plijena i proces se ponavlja. Kapetan također ima pravo glasa kao 1 glas, a za prijedloge je dovoljno 50%, što znači da ako je broj gusara paran, dovoljna je polovina glasača za prihvaćanje prijedloga. Zadatak je da kapetan podijeli 100 dukata među gusarima tako da prijedlog bude usvojen. Podrazumijeva se da svi gusari znaju dinamično programiranje i primijenit će logiku dinamičkoga programiranja u rješavanju problema.

Problem s kojim se susreće kapetan je kako podijeliti dukate da kapetan dobije najveći mogući broj dukata, a da ne dođe do pobune?

Ponovimo problem još jednom, ali iz drugoga kuta: Gusar Broj 1(kapetan) daje prijedlog podjele plijena o kojemu se glasuje. Ako ga podrži 50%, prijedlog se usvaja. Ako ga ne podrži 50%, posada baca kapetana u more i gusar Broj 2 postaje kapetanom te treba predložiti novu podjelu plijena. Ako niti prijedlog Broja 2 ne dobije 50%, bacaju ga u more i Broj 3 postaje kapetanom. Kapetan uvijek nastoji napraviti podjelu tako da on dobije najveći mogući plijen.

Kako podijeliti zlato među gusarima a da ne dođe do pobune? Kapetan ima 100 dukata koje mora podijeliti da dobije 50% glasova (treba 3 glasa, tj. 2 plus kapetan). Kada bi zadatak bio naći bilo kakvu podjelu, zadatak bi bio jednostavan: kapetan podijeli dukate na 33, 33 i 34, dvojici gusara i sebi. Ali zadatak traži optimalnu podjelu (optimalnu za kapetana). Uvjet da podjela mora biti optimalna je problem sam po sebi, a to znači da postoji samo jedna moguća podjela, tj. da je samo jedan točan način da se riješi problem. Uobičajena logika bila bi da gusar Broj 1 krene od sebe: imam dukate i trebam ih nekome dati. Ako slijedi ovu logiku, kapetan ne može riješiti problem jer ne zna koje su preferencije drugih gusara. Da bi mogao riješiti problem, treba krenuti **od kraja**, odnosno mapirati cijeli proces glasovanja i podjele dukata.

Zadnja je opcija da ostanu samo dva gusara: gusari Broj 4 i Broj 5. Oni trebaju podijeliti plijen, a Broj 4 je kapetan. S obzirom na to da mu treba 50% glasova, Broj 4 predlaže da svih 100 dukata pripadne njemu, potom sam glasuje za sebe, dobije 50% glasova i svi dukati pripadnu njemu. To znači da Broj 5 ne može dobiti niti jedan dukat ako ostanu samo Broj 5 i Broj 4. Gusar Broj 5 je unaprijed osuđen da ne dobije ništa i da njemu ne pripadne ništa od plijena. Ovo je vrlo značajna informacija.

Napravimo jedan korak unazad. Preostala su još 3 gusara: Broj 3, Broj 4 i Broj 5. U ovoj situaciji gusar Broj 3 je kapetan. Gusar Broj 5 zna da ako on ostane s Brojem 4, ne dobiva ništa. U tom je slučaju Broju 5 najbolje prihvatiti bilo koji prijedlog gusara Broj 3. Optimalna podjela je da gusar Broj 3 uzme za sebe 99 dukata, a 1 dukat da gusaru Broj 5. S obzirom na to da gusar Broj 5 zna da neće dobiti ništa od gusara Broj 4 (ako ovaj bude kapetan), najbolje mu je glasovati za ovaj prijedlog. Ako gusar Broj 3 glasuje za svoj prijedlog i gusar Broj 5 ga podrži, sve je riješeno.

Logika vraćanja unazad se nastavlja još jedan korak. Gusari Broj 2, Broj 3, Broj 4 i Broj 5 su živi, a Broj 2 je kapetan. **Saznanje iz prethodnih koraka još uvijek vrijedi.** Gusar Broj 5 dobiva 1 dukat ako je Broj 3 kapetan i 0 ako je Broj 4 kapetan. Gusar Broj 2, koji je kapetan, to zna i pravi optimalnu podjelu: daje sebi 99 dukata, a 1 dukat gusaru Broj 5. Gusar Broj 2 glasuje za svoj prijedlog, a gusar Broj 5 zna da ne dobiva ništa ako je gusar Broj 4 kapetan, a ako je gusar Broj 3 kapetan, dobiva 1. Tako je gusaru Broj 5 svejedno daje li mu 1 dukat gusar Broj 2 ili Broj 3. On prihvaća ponudu. Sada Broj 2 glasuje za svoj prijedlog, gusar Broj 5 ga podržava, a to je 50% od četiri preostala glasa.

Da gusar Broj 1 napravi optimalnu podjelu, mora izmapirati cijeli proces ako Broj 2, Broj 3 i Broj 4 postanu kapetani. Zna kolika je optimalna podjela za svakoga gusara u svakome koraku i koliko će koji gusar dobiti u svakome koraku. Gusar Broj 1 mapiranjem unazad zna sve scenarije. Koja je optimalna podjela? Zna da Broj 5 najviše može dobiti 1 dukat i da će tim dukatom biti zadovoljan. Broju 5 daje jedan dukat. Gusar Broj 3 zna da ako gusar Broj 2 postane kapetanom, ne dobiva ništa, zato mu je najbolje prihvatiti bilo koju ponudu Broja 1, pa Broj 3 dobiva 1 dukat. Znači da je optimalna podjela da Broj 1 uzme 98 dukata, a Broj 3 i Broj 5 po jedan.

Bitno je razumjeti dvije stvari. **Prva je da se traži optimalno rješenje, a to znači da samo jedno rješenje ima najbolji učinak. Drugo, problem je riješen unazad, odnosno problem se rješava od kraja, ne od početka.** U svakom koraku rješavanja problema kapetana gusara pristupalo se tako da postoji scenarij u svakom koraku i scenarij koji će se dogoditi nakon tog koraka. Kada bi gusar Broj 3 bio kapetan, on bi znao što će Broj 4 napraviti nakon njega. Također kada je Broj 1 kapetan, on bi znao kako će Broj 2 podijeliti dukate i s kojim rezultatom. To znači da je problem rješavan unazad postupno: **sadašnji slučaj i scenarij koji će se dogoditi nakon njega.** Odnosno uvijek postoje samo dva scenarija: sadašnji i sljedeći. Vrlo je bitno razumjeti ovu podjelu na dva scenarija. Kada je Broj 2 kapetan, njega ne zanima što će se dogoditi kad bude Broj 4 već ga samo zanima što će se dogoditi kada Broj 3 bude kapetan. Isto je i kod Broja 1, njega zanima samo što će se dogoditi sada i kada je Broj 2 kapetan. Na taj je način problem uvijek podijeljen na dva dijela, sadašnji i sljedeći korak.

Sljedeće poglavlje bavit će se matematikom dinamičkoga programiranja, ali ako čitatelj nije shvatio logiku, matematika će biti samoopterećenje. Prije matematike dinamičkoga programiranja, iznimno je bitno shvatiti logiku koju rabi dinamičko programiranje kod rješavanja problema.

Nakon definiranje logike koja omogućuje optimizaciju procesa tijekom vremena, slijedi matematičko prikazivanje problema. Dinamičko programiranje je jednostavno oruđe koje se može primijeniti na razne načina kod rješavanja skoro svih problema koji su vezani za traženje optimalnoga rješenja.

2. MATEMATIČKE POSTAVKE DINAMIČKOGA MODELA ZA KUĆANSTVA

Dinamičko programiranje je **tehnika** optimizacije. Zbog svoje jednostavne primjenjivosti tehnika dinamičkoga programiranja predstavlja osnovu nekoliko značnosti. U zadnja dva desetljeća dinamičko programiranje postalo je osnovnom tehnikom analize procesa u ekonomiji, tako da niti jedan suvremeni ekonomski model koji proučava problem tijekom vremena ne može biti shvaćen ozbiljno ako se ne oslanja na tehniku dinamičkoga programiranja.

U ovom će poglavlju biti postavljene matematičke osnove dinamičkoga programiranja koje će kasnije biti proširene na poslovanja banaka. Logika dinamičkoga programiranja je stvoriti matematički okvir koji omogućuje da se problem od više vremenskih dimenzija može razbiti na dva dijela i onda ga unazad rješavati. Za proces rješavanja problema od kraja prema početku i međusobni odnos od sada će se rabiti pojam rekursivnost.

Prije optimizacije bilance banke bit će riješen problem dinamičkoga programiranja na primjeru kućanstava. Kućanstvo je osnovna ekonomska jedinica. Kućanstva su ta koja su nositelji ekonomije i koja su uvijek najviše pogođena promjenama u ekonomskim politikama. Zato je za ekonomiste jako bitno imati funkcionalne modele koji mogu predvidjeti ponašanja kućanstva i njihove reakcije na pojedine ekonomske promjene.

Kućanstvo nastoji optimalno rasporediti potrošnju svojih prihoda kroz t razdoblje, pretpostavlja se da je broj razdoblja optimizacije unaprijed poznat. U svakome vremenskom razdoblju kućanstvo ostvaruje prihode w , koje onda raspoređuje između potrošnje c i štednje s , što se prikazuje formulom:

$$w = c + s$$

Kućanstvo na štednju ostvaruje kamatnu stopu r . Štednja se može u nekome budućem vremenskom razdoblju potrošiti; problem je proširen jer je uvedena vremenska dimenzija kroz štednju. Kućanstvo može birati između potrošnje danas ili veće potrošnje u nekome budućem razdoblju. Time je stvorena mogućnost da se postavi problem optimizacije: koja je optimalna vremenska raspodjela potrošnje za kućanstvo?

Problem koji treba riješiti u suštini je dinamička optimizacija tijekom vremena. Rješava se tako da se krene od kraja, odnosno od zadnjega razdoblja. U zadnjem razdoblju kućanstvo će potrošiti sve (jer je kraj), odnosno $w=c$. Kada je poznato što se događa u zadnjem razdoblju t , treba riješiti kako optimizirati potrošnju u razdoblju $t-1$ i tako dalje, sve do početnoga problema, kao što je učinjeno u primjeru o gusarima.

Za optimizaciju u razdoblju $t-1$ treba proširiti jednadžbu prihoda. Kućanstvo koje štedi tijekom vremena prikuplja štednju. U razdoblju $t-1$ kućanstvo će morati odlučiti što će s prikupljenom štednjom. Prikupljena štednja kroz sva vremenska razdoblja prikazana je na sljedeći način:

$$S = \sum_0^t S_i (1+r)^{t-i}$$

Ukupna štednja S jednaka je zbroju štednja iz pojedinih razdoblja koje su ukaćene za prikladnu kamatnu stopu r . Potrebno je istaknuti što kućanstvo želi, a to je optimizacija potrošnje. Pojava štednje u modelu zahtjeva proširenje jednadžbe potrošnje koja je sada:

$$c = w - s + \tau S$$

Potrošnja u svakome razdoblju (osim zadnjem) jednaka je plaći w od koje treba oduzeti štednju s u tome razdoblju, plus dio štednje iz prijašnjih razdoblja koju je kućanstvo odlučilo likvidirati i potrošiti, a oznaćava se s τ . Faktor τ ima vrijednost $0 \leq \tau \leq 1$. To znaći da kućanstvo moće u bilo kojemu razdoblju likvidirati cjelokupnu svoju štednju ili samo jedan dio ili ništa.

Problem se poćinje produbljivati, ali ga treba i nadopuniti novim pitanjima. Kada kućanstvo zapoćinje svoj proces optimizacije, ima li već neku štednju? Je li τ fiksna za svako razdoblje ili je varijabilan? Je li kamatna stopa uvijek jednaka ili je promjenjiva? Svako se od ovih pitanja moće uklopiti u problem dinamićkoga programiranja i ova će pitanja biti uvršćena u model, no za sada pretpostavimo da kućanstvo zapoćinje s nekom štednjom S_0 koju je kućanstvo posjedovalo iz vremena prije optimizacije. S obzirom na to da je rijeć o procesu optimizacije s toćno odrećenim vremenskim horizontom, kućanstvo moće amortizirati štednju. No, ponovno treba prilagoditi jednadžbu potrošnje. Kućanstvo nastoji maksimizirati potrošnju tijekom vremena. Problem se moće prikazati sljedećom formulom:

$$\max_t \{c_t = w_t + \tau S_{t-1}\}$$

Problem prikazuje što kućanstvo treba napraviti u jednom razdoblju, ali ne odgovara na pitanje što kućanstvo treba napraviti u drugim razdobljima (sjetite se da dinamićko programiranje nastoji razbiti svaki problem na dva dijela). Za uvoćenje „druga razdoblja“ u model treba odgovoriti na pitanje: koja je kolićina potrošnje koja se optimizira kroz cijeli problem⁹⁷. Zato će ukupna potrošnja kućanstava biti definirana kao zbroj sve potrošnje kroz sva vremenska razdoblja:

$$V(A) = \sum_0^t (w + \tau S)$$

Gornja jednadžba predstavlja **funkciju vrijednosti**, tako daje sada rijeć odvije matematićke funkcije. Prva je funkcija potrošnje u svakom razdoblju i naziva se **kontrolna funkcija** jer kućanstvo u svakome periodu moće izabrati koliko želi

⁹⁷ Isto kao kod problema s gusarima, toćno se zna kolika je kolićina dukata koju treba podijeliti: 100.

potrošiti. Druga je **funkcija vrijednosti** koja je definirana kao ukupna potrošnja u svim vremenskim jedinicama.

Još je potrebno definirati **funkciju tranzicije**, koja se odnosi na to kako se ukupna vrijednost moguće potrošnje mijenja tijekom vremena, a to su prihodi koje kućanstvo ostvaruje, s oznakom w , i podijeljeni na mogućnosti uporabe: potrošnja i štednja.

Sada se problem koji treba riješiti može postaviti na sljedeći način:

$$V(A) = \max_c \{c + V(A_{(n+1)})\}$$

S obzirom na to da je $w = c + s + \tau S$ i početno stanje S_0

Gornja jednadžba je **Bellmanova jednadžba** koja je dobila ime po Richardu Bellmanu, matematičaru koji je tvorac metode dinamičkoga programiranja. Subskript t je izbačen iz A i c jer je uvjet dinamičkoga programiranja rješavanje samo dva razdoblja, danas kada se odlučuje o c i ostala razdoblja koja su prikazana s $V(A_{n+1})$.

Kada bi kućanstvo riješilo Bellmanovu jednadžbu dobilo bi proces kojim mapira potrošnju u svakom razdoblju i za sva vremenska razdoblja. Ta se funkcija zove **funkcija djelovanja** (eng. policy function) i izražena je:

$$h(c^*)$$

gdje je c^* optimalna potrošnja kućanstva u vremenskim razdobljima. S obzirom na to da funkcija djelovanja nije prikazana u primjeru s gusarima, sada može biti prikazana kroz brojčane vrijednosti kao vektor:

$$h(98,0,1,0,1)$$

Kapetan Broj 1 uzima za sebe 98 dukata, Broju 2 i Broju 4 daje 0 dukata, Broju 3 i Broju 5 daje 1 dukat. Da se rabe brojke dobivene računalnim programom, mogle bi se dobiti i brojčane vrijednosti za kućanstvo iz primjera.

Bellmanova jednadžba je matematičko oruđe koje je samo po sebi logično i strukturirano. Ako se zna što se želi optimizirati, koja je kontrolna funkcija (što je pod kontrolom kućanstva), koja je funkcija tranzicije, onda je postavljanje Bellmanove jednadžbe zapravo samo matematički slijed. Naravno, veličina i kompleksnost Bellmanove jednadžbe će ponajprije ovisiti o kompleksnosti problema, ali sama po sebi Bellmanova jednadžba nije toliko zanimljiva; ono što jest zanimljivo i iznimno bitno je funkcija djelovanja koja pokazuje ponašanje ekonomskih sudionika.

Nije teško zaključiti zašto je dinamičko programiranje toliko popularno u modernoj makroekonomiji. Pravilnim formuliranjem moguće je postaviti Bellmanovu jednadžbu ekonomskoga problema, a zatim iz Bellmanove jednadžbe dobiti funkciju djelovanja, odnosno opis ponašanja pojedinih sudionika u ekonomiji. Analiza

kako se funkcija djelovanja mijenja kada se promijene ekonomski uvjeti jest osnova ekonomske analize.

Prethodno naveden primjer kućanstva bit će proširen složenijim varijablama i uveden pojam očekivanja u rješavanje problema dinamičkoga programiranja.

Dinamičko matematičko programiranja ima puno korisnih osobina. Jedna od najznačajnijih ujedno je i najkorisnija, a to je velika fleksibilnost. Modeliranje ekonomskih pitanja na taj način postaje samo traženjem objekta koji treba maksimizirati, definiranjem funkcije kontrole i definiranjem funkcije tranzicije. Naravno, težina modela leži u problemu koji se želi riješiti. Dinamički modeli pate od takozvanoga „prokletstva dimenzionalnosti“ jer uvijek postoje načini da se model proširi i uvijek postoje načini da se model poboljša. Uostalom, da postoji savršeni model, onda ne bi bilo problema u stvarnome svijetu. Kako stvarni svijet ima previše mogućnosti i varijabli tako se kod procesa modeliranja mora paziti da su uvrštene sve relevantne varijable, ali i da se ne troši previše vremena na usavršavanje modela varijablama manjega značenja.

Ekonomski modeli su značajni zato što pokazuju ponašanje sudionika u ekonomiji, a ne zato što precizno kvantificiraju promjene. Tim se problemom bave ekonometričari. Pitanje kojim se bave ekonomisti jest: Ako A što će se dogoditi s B, C, D ili nešto četvrto? Ekonomski modeli se bave ponašanjem i promjenom ponašanja, a ne nužno kvantitativnim rezultatima. Upravo zato funkcija djelovanja nije toliko bitna u ekonomiji, a niti kvantifikacija funkcije djelovanja. Za funkciju politike je bitno kako je izgledala prije, a kako izgleda nakon nekoga ekonomskog šoka.

Klasičan problem modeliranja su porezi. Ekonomiste zanima kako će ekonomski participanti reagirati na promjenu poreza. Ako dođe do promjene poreza, dolazi do promjene u parametrima modela. Tomu je ekvivalentan problem iz primjera s gusarima u kojemu je jasno da ako dođe do promjene uvjeta glasovanja, na primjer da za podjelu plijena neće više biti potrebno 50% glasova nego 51% glasova. Ovakva promjena ograničenja nužno sama po sebi mijenja i model te zahtjeva ponovni izračun i formaciju Bellmanove jednadžbe. Treba primijetiti da objekt optimizacije može ostati nepromijenjen (treba podijeliti dukate), ali se isto tako i objekt maksimizacije može promijeniti. Možda kućanstva ne žele optimizaciju potrošnje, već žele što više ostaviti svojoj djeci. Tada objekt maksimizacije postaje štednja, a ne potrošnja. Upravo je svrha modela da istraže kako pojedini šokovi mijenjaju ponašanje ekonomskih agenata i zašto. Kada se utvrdi smjer promjene tek tada se javlja potreba za ekonometričarima koji nastoje izračunati točne vrijednosti i kvantificirati promjenu.

Dodatan je problem činjenica da je dinamičko programiranje jako fleksibilno⁹⁸. S malim promjenama u postavkama modela ili varijabli modela mogu se dobiti različiti rezultati. Zato se ekonomisti različitih škola ne slažu oko istih ekonomskih politika jer su im pretpostavke vezane za izgled i sastav jednadžbi drugačije.

⁹⁸ Nije riječ o pogrešci. Činjenica da je dinamičko programiranje jako fleksibilno je ujedno i problem.

U daljnjem ćemo se tekstu zadržati na bankarstvu i dinamičkome programiranju koji se odnosi na bankarstvo. Sukladno tomu potrebno je postaviti model ponašanja kućanstava koje ima mogućnost poslovanja s bankama. U novome modelu, kućanstva mogu štedjeti u bankama i dizati kredite. U dosadašnjem modelu, ponašanje kućanstava bilo je determinističko, što znači da su vrijednosti svih varijabli bile unaprijed poznate. Varijable su imale različite vrijednosti u različitim vremenskim razdobljima, ali su u svim vremenskim razdobljima imale unaprijed poznate vrijednosti. Budućnost je bila poznata. Problem nepoznate budućnosti vezan je za stohastičko dinamičko programiranje. Pojam stohastičko znači da se ne zna točno kolika će vrijednost neke varijable biti u budućnosti, već se vrijednost varijable mora pretpostaviti, tj. stvoriti očekivanja o vrijednosti te varijable.

S neizvjesnom budućnosti i mogućnosti da dobije kredit banke, nova će jednadžba prihoda kućanstava biti:

$$I_t^e = w_t + \tau * S_{t-1}^e + \phi_t$$

gdje je I ukupni prihod u vremenskome razdoblju koji dolazi od plaće w , dijela likvidirane štednje koja je označena s τS i novih kredita ϕ . Kao i do sada, parametar τ ima vrijednost $0 \leq \tau \leq 1$ jer kućanstvo može u bilo kojem razdoblju ili ne uporabiti svoju štednju ili likvidirati svu štednju.

Uvedeno je i nekoliko noviteta. Nadnica w je zadana kroz sva razdoblja, vrijednost novih kredita je također poznata u svakome pojedinom razdoblju, ali je zato vrijednost štednje stohastička. Razlog je tomu taj što u ovome modelu postoji štednja u stranoj valuti, odnosno pretpostavka da kućanstva štede u stranoj valuti. Zbog neznanja kolika će biti vrijednost tečaja u budućnosti, kućanstva moraju pretpostaviti kolika će biti svota njihove štednje u domicilnoj valuti. Na ovaj je način uvedena stohastika u model, ali je isto tako definirano što model želi proučiti: ponašanje kućanstva koje živi s valutnim rizikom.

Potrošnja kućanstava u bilo kojemu razdoblju može se definirati na sljedeći način:

$$E_t^e = c_t^e + s_t + k * \phi_{t-1}^e$$

E označuje ukupno iskorištena sredstva, c potrošnju, s štednju, a $k\phi$ dio kredita koji treba otplatiti u određenome razdoblju. Krediti su, dakako, odobreni iznad očekivanja, budući da se kućanstva zadužuju u stranoj valuti pa moraju pretpostaviti kolika će biti vrijednost kredita koju moraju otplatiti. Isto će tako potrošnja c ovisiti o tome koliko kućanstva mogu trošiti kada otplate postojeće kredite i ponovno se zaduže.

S obzirom na to da ukupno utrošena sredstva moraju biti jednaka ukupno prihodovanim sredstvima, u svakom razdoblju mora vrijediti da je $I = E$. Sada se može definirati:

$$c^e = w + \sum^e + \Gamma^e$$

gdje je:

$$\Sigma = \phi - s$$

$$\Gamma_t = \tau^e S_{t-1}^e - k^e \phi$$

Simbol Σ predstavlja neto rast ili pad štednje u određenome razdoblju, odnosno povećaju li kućanstva svoje zaduženje ili ga smanje u svakome vremenskom razdoblju. Parametar Γ predstavlja otplatu kredita i likvidiranje štednje, pri čemu razlika između S i Φ predstavlja neto vrijednost kućanstva. Model je dodatno proširen stohastičkim parametrima κ i τ , tako da postoji razlika vrijednosti navedenih parametara u svakome razdoblju. Naravno, veličina κ i τ bit će izravno povezana s očekivanjima o vrijednosti tečaja jer će zbog promjena u tečaju kućanstvo morati mijenjati i parametre κ i τ .

Proces ukupne količine kredita i štednje razvija se prema sljedećem načinu:

$$\phi_t = \sum_0^{t-1} \phi_{t-1} (1 + r_i^*)^{t-1-i}$$

$$S_t = \sum_0^{t-1} S_{t-1} (1 + r_i)^{t-1-i}$$

Potrebno je napraviti nekoliko dodatnih pojašnjenja vezanih za model. Model je zamišljen tako da kućanstva ne mogu ulagati u neku drugu financijsku imovinu osim štednje. Model je, također, prepun varijabli koje su na prvi pogled kontradiktorne, kao što su štednja, novi krediti, otplata kredita i likvidacija štednje. Razlog ovako širokome modelu je u taj što pokazuje stanje kućanstva s obzirom na bankarske usluge. Primjera radi, jedno kućanstvo ima stambenu štednju, ali i kredit za auto. Neka se i štednja i kredit za auto skidaju s plaće putem trajnog naloga. U tom slučaju kućanstvo štedi jer ima stambenu štednju. Isto tako kućanstvo otplaćuje kredit jer mora platiti ratu kredita za auto. Razvidno je da postoji i štednja i otplata kredita u istome vremenskom razdoblju. Ako kućanstvo uđe u minus na tekućem računu, u tom će razdoblju nastati novo dodatno zaduženje ϕ koje će povećati ukupnu zaduženost kućanstva. Upravo zato varijable u modelu nisu jednostavno netirane.

Kućanstvo nastoji maksimizirati užitek koji dolazi iz potrošnje, ali isto tako ima gubitak užitka jer mora plaćati kredite. Kućanstvo rješava sljedeći problem:

$$V(A) = \max E \left[\sum_0^t \beta^i \{u(c_i) - k\phi_i\} \right]$$

Kontrolna funkcija je:

$$f(u(c), \phi)$$

Kućanstvo mora u svakome razdoblju izabrati koliko će potrošiti i za koju vrijednost će se zadužiti. Time su postavljene sve komponente modela i moguće je postaviti Bellmanovu jednadžbu:

$$V(A_t) = \max_{c, \phi} \left[f(u(c), \phi) - \beta E \left[\sum_n^{t-n} \beta^i \{u(c_i) - k\phi_i\} \right] \right]$$

Kada se napravi rekurzija i riješi Bellmanova jednadžba, dobije se funkcija djelovanja označena na sljedeći način:

$$h(c^*, \phi^*, s^*)$$

Funkcija djelovanja daje rješenje kojim se optimizira koliko će štednje, novih kredita i potrošnje imati kućanstvo u svakome razdoblju. Postavljeni model predstavlja opis ponašanja kućanstava u slučajevima kada kućanstva imaju različite usluge koje im nude banke i suočena su s valutnim rizikom. Rizik za kućanstva nastaje jer kućanstva imaju prihode u domaćoj valuti, a zaduženje i štednju u stranoj valuti. Ako kućanstvo nema otvorenu deviznu poziciju, onda za kućanstvo ne postoji problem valutnoga rizika.

Matematički modeli dinamičkoga programiranja prije svega služe kao opisi ponašanja. Banka bi sada mogla napraviti simulaciju na temelju ovoga modela i onda postavljati pitanja: kako utječe promjena kamatne stope na odluke o štednji te kako promjena kamatne stope utječe na odluke o kreditima. Banka također može uporabiti model kao osnovu za analizu ima li banka klijente koji su aktivni i u aktivni i u pasivi te koliko ima takvih klijenata. Možda banka ima klijente koji su samo u aktivni i samo u pasivi, što bi moglo dovesti do razdvajanja modela na dva dijela. Ovo su sve pitanja koja produbljuju daljnje analize i razrade.

3. OPTIMIZACIJA BILANCE BANKE

U prošlom je poglavlju postavljena teorija dinamičkoga programiranja i postavljen je model dinamičkoga programiranja. Oboje će sada biti kombinirani kako bi pokazali metodu kako banka može uporabi dinamičko programiranja. Banka se može koristiti dinamičkim programiranjem s ciljem maksimiziranja dobiti s obzirom na poslove u aktivni i poslove u pasivi banke. Banka je poduzeće koje nastoji maksimizirati dobit, tako da je logično zaključiti da je objekt maksimizacije dobit banke. Također treba obratiti pozornost na izvore sredstava banke i na plasmane banke. Kao što je opisano u prethodnim poglavljima, banka ima različite načine da dođe do sredstava, a svaki izvor sredstava ima svoju regulativu i svoju cijenu. Banka se suočava s istim izazovom u aktivni te ima različite mogućnosti kako plasirati sredstva. S obzirom na prirodu poslovanja, banka mora naći optimalnu strukturu aktivne i pasive kako bi potom ostvarila što veću dobit.

Za nastavak razmatranja potrebno je vratiti se na početak i definirati što banka radi, postaviti sve tri potrebne jednadžbe i riješiti problem na jednome jednostavnom primjeru. S obzirom da je bilanca banke kompleksna i da postoje mnoge mogućnosti, problem koji će se rješavati bit će relativno jednostavan. Za rješavanje kompleksnijih problema potrebno je kreirati adekvatne kompjutorske programe.

Dobit banke prikazana jednadžbom mora se definirati kroz prihode i rashode⁹⁹. U modelu će izvori prihoda za banku biti primljene aktivne kamate, a izvori troškova za banku bit će plaćene pasivne kamate. U tom slučaju račun dobiti i gubitka banke je:

$$\pi = rA - \delta L$$

A je aktiva, L je pasiva, π je dobit banke, **što** je razlika između prihoda u aktivni i troškova u pasivi banke. Aktiva i pasiva su stavke bilance, a u modelu je dobit definirana kao neto kamatni prihod. Da bi se moglo iz stavaka bilance izračunati prihod, potrebno je veličinu aktivne A pomnožiti s prosječnom kamatnom stopom u aktivni r i veličinu pasive L pomnožiti s prosječnom kamatnom stopom u pasivi δ . Na taj se način dobiju neto kamatni prihodi banke koji su za potrebe modela definirane kao dobit.

Ista jednadžba može biti prikazana i na drugi način, tako da se izračuna koliki je neto kamatni prihod. U tom slučaju jednadžbu treba proširiti:

$$u(\pi) = rA - \delta A = A(r - \delta) = \tau x$$

Dok su r i δ prosječne kamatne stope na aktivni i pasivu, τ označuje neto kamatnu stopu i predstavlja ponderiranu razliku na kamatne stope u aktivni i pasivi.

⁹⁹ Naknade i provizije se ne uzimaju u obzir. Takvi ekonomski procesi se optimiziraju drugačijim tehnikama koje su više vezane za statistiku i ekonometriju, a manje za matematiku. Isto vrijedi i za ostale nekamatne troškove banke.

Ponovno, radi matematičke jednostavnosti, u daljnjem tekstu se analizira samo πx , odnosno kamatonosna aktiva koja se množi s prosječnom neto kamatnom razlikom između aktive i pasive. Prije matematičke razrade, potrebno je utvrditi još nekoliko postavki. U modelu nema regulative jer još nije eksplicitno prikazana, no to će biti učinjeno kasnije. Za sada se prati samo kamatonosna aktiva, odnosno aktiva koja je uporabljena za poslovanje banke¹⁰⁰. Nepostojanje regulative u modelu implicira da je δ prosječna kamatna stopa koju banka plaća na pasivu, a ne efektivna kamatna stopa koju banka plaća na pasivu, odnosno prosječna pasivna kamatna stopa prilagođena za trošak regulative.

Objekt maksimizacije za banku je:

$$\max E \left[\sum_0^{\infty} (1 + \theta)^{-t} u(\pi_t) \right]$$

Banka nastoji maksimizirati **sadašnju vrijednost dobiti tijekom vremena**. Jednadžba je diskretna jer su vremenska razdoblja zasebno odvojena (mjesec, kvartal i godina). Kod procesa optimizacije rabe se standardni uvjeti, primjerice početna vrijednost kamatonosne aktive veća je od 0, zadnja vrijednost nije ograničena i neto kamatni prihod pozitivan je za sva razdoblja. Ovaj je zadnji uvjet za stvarni svijet optimistična pretpostavka, ali radi matematičke jednostavnosti bit će prihvaćena. Funkcija vrijednosti je:

$$V_t(x_t) = \max E \left[\sum_0^{\infty} (1 + \theta)^{-t} u(\pi_t) \right]$$

S obzirom na $x_0 > 0$,

$x_{\infty} > 0$ je slobodan

$x_t > 0$ za sva razdoblja.

Sljedeći je korak postavljanje tranzicijske jednadžbe koja se odnosi na to kako se vrijednost bilance mijenja tijekom vremena. U danome problemu derivacija jednadžbe tranzicije nije teška. Tranzicijska jednadžba treba pokazati kako se kamatonosna aktiva mijenja tijekom vremena. Promjena količine kredita u bilanci ovisi o nekome početnom stanju, o danim kreditima u razdoblju te o otplaćenim kreditima u razdoblju. Postoji početna vrijednost kamatonosne aktive u prošlom razdoblju x_{t-1} . Vrijednost kamatonosne aktive iz prošloga razdoblja treba biti prilagođena za plasirane kredite u sadašnjem razdoblju y i za otplaćene kredite u sadašnjem razdoblju c . Matematički izraženo:

$$x_t = x_{t-1} + (y_t - c_t)$$

¹⁰⁰ U tekstu se govori o kamatonosnoj aktivi, ali se problem isto tako može promatrati i kroz pasivu, samo je potrebna adekvatna matematička formulacija.

Postavljeni model sada se može nadopuniti kako bi bio što realniji. Postavljeno je da je x kamatonosna aktiva, ukupna vrijednost x pomnožena s neto kamatnom stopom τ daje neto kamatni prinos, odnosno po postavljenome modelu dobit banke. Svaka banka koja prikupi sredstva susreće se s dva osnovna izbora kako plasirati prikupljena sredstva. Prvi je način kreditiranje građana ili poduzeća, što nosi kreditni rizik. Drugi je mogući način plasiranja prikupljenih sredstava kupnja državnih obveznica **što** ne nose kreditni rizik. Banka želi postići optimalnu podjelu između ulaganja u rizične plasmane i ulaganja u državne obveznice. Objekt optimizacije ostaje isti (maksimizacija dobiti), ali sada treba promijeniti funkciju dobiti:

$$\pi_t = [x_{t-1} + (y_t - c_t)] * [(a_t)\omega_t + (z_t)(1 - \omega_t)]$$

Formula za dobit banke prilagođena je činjenici da se ukupna kamatonosna aktiva x može podijeliti na investiranje u kreditno rizične i kreditno nerizične plasmane. Jedinstvena vrijednost τ , koja predstavlja neto kamatnu stopu na cijelu aktivu, zamijenjena je s dvije nove vrijednosti a i z . Neto profitna stopa na ulaganja u državne obveznice je a , dok je neto profitna stopa od ulaganja u kreditno rizične plasmane z . S obzirom na to da državne obveznice ne nose kreditni rizik, stopa a je deterministička kamatna stopa, dok je kamatna stopa z **očekivana stopa jer postoji kreditni rizik na kredite građana** i poduzeća.

S obzirom na matematičku konstrukciju $a+z \neq \tau$, kako bi se postiglo da $a+z=\tau$, potrebno je uvesti ponder ω s vrijednostima $0 \leq \omega \leq 1$. To znači da ako banka uloži sva svoja sredstva u državne obveznice $\tau=a$, **dočim** ako uloži sve u kreditno rizične plasmane $\tau=z$.

Kao kod stvarnoga poslovanja banke, potrebno je donositi poslovne odluke o kombinaciji rizičnih i nerizičnih plasmana. Sada više nije problem postaviti Bellmanu jednadžbu, budući da su sve potrebne funkcije definirane:

$$V_t(x_t) = \max_{\pi_t} \{u(\pi) + (1 + \theta)^{-1} E[V_{t+1}(x_{t+1})]\}$$

S obzirom na $x_0 > 0$,
 $x_\infty > 0$ je slobodan
 $x_t > 0$ za sva razdoblja.

Matematički nastavak je definirati proces rješavanja problema i tražnje funkcije djelovanja u modelu. Uvjet prvoga reda za π je:

$$u'(\pi_t) = E[(1 + \theta)^{-1} ((1 + a_t)\omega_t + (1 + z_t)(1 - \omega_t)) V'_{t+1}(x_{t+1})]$$

Za ω je

$$E[V'_{t+1}(x_{t+1}) (a_t - z_t)] = 0$$

Za ovu je jednadžbu iskorištena činjenica da je $(1 + \theta)^{-1}(x_t + y_t - c_t)$ poznata u svakome vremenskom razdoblju. Razrađujući dalje problem i koristeći se teoremom ovojnice dobivamo¹⁰¹:

$$V'(x_t) = E[(1 + \theta)^{-1}((1 + a_t)\omega_t + (1 + z_t)(1 - \omega_t))V'_{t+1}(x_{t+1})] = u'(\pi_t)$$

Ova jednadžba govori da je granični povrat u dobiti π jednak graničnome povećanju u vrijednost x . To je samo matematički izraz za postavke koje su temelj modela. Ako se poveća bilanca banke a neto kamatna razlika ostane ista, mora doći do adekvatnoga povećanja neto kamatnoga prihoda. Koristeći se ovim odnosom, moguće je eliminirati $V'(x+1)$, a iz dva uvjeta prvoga reda izvode se sljedeće dvije jednadžbe:

$$u'(\pi_t) = E[(1 + \theta)^{-1}((1 + a_t)\omega_t + (1 + z_t)(1 - \omega_t))u'(\pi_{t+1})]$$

$$E[(1 + r_t)u'(\pi_{t+1})] = E[u'(\pi_{t+1})(1 + z_t)]$$

Kada se ujedine ove dvije jednadžbe dobivamo :

$$u'(\pi_t) = (1 + \theta)^{-1}(1 + a_t)E[u'(\pi_{t+1})]$$

$$u'(\pi_t) = (1 + \theta)^{-1}E[u'(\pi_{t+1})(1 + z_t)]$$

Ovo je ukratko matematički proces dinamičke optimizacije bilance za banku koja traži optimalni raspored između dva oblika investiranja. U sljedećem će poglavlju biti riješen jedan matematički primjer brojkama i dobit će se numerička vrijednost izračuna problema. Problem koji će biti riješen rabiće dinamičko programiranje, ali će biti potpuno drugačije strukturiran od primjera u ovome dijelu.

4. NUMERIČKI PRIMJER OPTIMIZACIJE BILANCE

U prošlim je poglavljima pokazano što je dinamičko programiranje te kako se upotrebljava u slučaju kućanstva i banke. Stvoren je okvir za uporabu dinamičkoga programiranja u banci i matematički je riješen jedan problem dinamičkoga programiranja. Da bi još zornije pokazali uporabu dinamičkoga programiranja, u nastavku će jedan primjer biti numerički riješen.

Bit će riješena dva problema: prvo deterministički problem, a zatim stohastički. Kao što je već nekoliko puta istaknuto, problem s dinamičkim programiranjem je taj što ga je vrlo lako prošiti, ali isto tako prijeti opasnost da proces rješavanja bude izrazito kompleksan s obzirom na broj varijabli.

Problemi dinamičkoga programiranja obično se rješavaju računalnim programima koji su tako osmišljeni da mogu obavljati veliku količinu računanja s puno vari-

¹⁰¹ Teorem ovojnice obrazložen je u Blanchard i Fisher (1989, str. 280).

jabli. Numerički primjer u ovome poglavlju bit će riješen uz pomoć tablice izrađene u Excelu. To znači da će se mnoge varijable morati prilagoditi, ali da neće doći do značajnoga gubitka u odnosu na realne probleme s kojima se susreće banka.

U primjeru koji ćemo riješiti u ovome poglavlju banka ima različite opcije ulaganja sredstava s obzirom na sektor u ekonomiji. Banka također ima različite izvore pasive. Kako bi problem bio što realniji, banka je suočena i s problemom optimizacije regulative. To znači da banka mora paziti i na izvore sredstava kod procesa optimizacije.

Kako bi se moglo doći do numeričkoga izračuna, a bez značajnoga gubitka realnosti, potrebne su sljedeće pretpostavke i ograničenja:

1. budžet banke je u trajanju od 3 godine. Standardni poslovni plan banke je obično tri godine;
2. Regulativa koju je donio regulator neće se mijenjati u sljedeće tri godine. Ovo nije realistična pretpostavka, ali da bi se moglo postići rješenje putem dinamičkoga programiranja u Excelu.
3. veličina bilance banke bit će ograničena na 100 u svakome razdoblju. U model nije problem uvesti i povećanje bilance, ali to bi tražilo dodatni model koji bi objasnio uzroke rasta bilance. Veličina od 100 je odabrana radi lakše matematičke kalkulacije;
4. u ekonomiji postoje tri sektora: kućanstva, poduzeća i država. Ovo je realna podjela iz stvarnoga svijeta;
5. posebno ograničenje je da banka mora investirati u minimalno 2 od 3 sektora u svakome razdoblju. Ovo je isto standardna pojava u stvarnome svijetu. Skoro je nemoguće da banka kreditira samo građane ili samo poduzeća. Plasmani državi potrebni su i kao zalihe likvidnosti jer banke kupuju trezorske zapise ministarstva financija;
6. krediti svakom sektoru imaju dva izvora prihoda: kamatu i naknadu. Ponovno standardna pretpostavka kod kreditiranja;
7. sva se dobitna kraju godine isplaćuje. Ova pretpostavka nije realna, ali je nužan matematički uvjet kako ne bi došlo do povećanja bilance;
8. krediti su u inkrementima od 25. Znači da se u svakome razdoblju plasiraju četiri kredita po 25, što je jednako 100. Ova je pretpostavka nestvarna, ali je ponovno nužna kako bi se mogle obaviti matematičke računanice u Excelu;
9. banka dobiva primarne izvore sredstava od kućanstva i poduzeća. Kapital se također smatra primarnim izvorom financiranja. Ovo je standardna definicija i koristi se u ovoj knjizi;
10. ako banka nema sredstava kako bi kreditirala svih 100 jedinica, može dobiti dodatno financiranje iz sekundarnih izvora financiranja. Sekundarni izvori financiranja su neograničeni. Sekundarni izvori financiranja su također standardna pojava u bilancama banaka. U postavljenom modelu bit će pretpostavljeno da svi sekundarni izvori financiranja dolaze od nerezidenata;

11. regulativa u primjeru je sljedeća: stopa obvezne rezerve na domaće izvore financiranja je 20%, na strane izvore financiranja je 40% i na kapital je 0%. Po pretpostavci 2 ova regulativa se neće mijenjati za vrijeme trajanja primjera i jednaka je u sva tri razdoblja;
12. vremenska vrijednost novca je ista u svim razdobljima. Ovo nije realistična pretpostavka. Uvođenje vremenske vrijednosti novca samo bi umanjilo vrijednost budućih razdoblja i povećalo količinu računanja. Pritom se rezultati dinamičkoga programiranja ne bi promijenili;
13. krediti traju samo jedno razdoblje. Ovo, naravno, nije realistično, ali je apsolutno potrebno kako bismo mogli obaviti računanje.

Potrebno je također učiniti neke izmjene u notaciji koja se do sada koristila te je potrebno uvesti regulativu kao stavku bilance banke. Do sada se koristio x kojim je definirana kamatonosna aktiva banke, uz pretpostavku da je $A=x$. Dakle, ukupna bilanca banke (dio koji se matematički može optimizirati) jednaka je kamatonosnoj aktivi banke. To sada treba promijeniti. Aktiva banke bit će podijeljena na kamatonosni dio x i na dio za regulativu q . Iz toga slijedi da je ukupna bilanca banke:

$$A_t = \begin{bmatrix} x_t \\ q_t \end{bmatrix}$$

Treba izvesti tranzicijsku jednadžbu. Primarni izvori financiranja imat će oznaku P , sekundarni oznaku S , a za regulativu vezanu za pojedine izvore financiranja oznaka je s i p , gdje je s regulativa vezana za sekundarne izvore financiranja, a p za primarne izvore financiranja. Tako nadopunjena tranzicijska jednadžba je:

$$A_t = \begin{bmatrix} x_t \\ q_t \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} x_{t-1} \\ q_{t-1} \end{bmatrix} + [\Omega y_{t-1} - \Omega c_{t-1}] = \begin{bmatrix} x_{t-1} \\ q_{t-1} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} 1-p_t & 1-s_t & 1 \\ p_t & s_t & 0 \end{bmatrix} * \begin{bmatrix} P_{t-1}^y - P_{t-1}^c \\ S_{t-1}^y - S_{t-1}^c \\ C_{t-1} - d \end{bmatrix}$$

Na kapital C nema regulative, ali se zato u svakom razdoblju oduzima dividenda d . Prvi korak koji se mora učiniti je izračunati ukupnu bilancu banke s obzirom na izvore financiranja sa zadanom ukupnom količinom kredita od 100. Za ovaj je izračun također potrebno rekurzivno računanje. Svote su „nabačene“ bez posebnoga modela po kojima su utvrđene pojedine vrijednosti. Svrha je pokazati način računanja, a ne ilustrirati stvarno kretanje bilančnih stavaka. Za takvu računicu potrebno je imati adekvatne modele s kojima je moguć precizan izračun. Takve tehnike ulaze u područje statistike i ekonometrije te su izvan matematičkih metoda ovoga poglavlja.

Tablica 27: *Primani izvori sredstava*

	GODINA 1	GODINA 2	GODINA 3
DEPOZITI	80	40	110
KAPITAL	0	10	0
UKUPNO PRIMARNI	80	50	110

U prvoj i drugoj godini banka nema dovoljno sredstava da bi mogla kreditirati 100 jedinica. U trećoj godini banka ima 110. Banka ima predviđenu dokapitalizaciju od 10 u drugoj godini. Vrijednosti u tablici su bez regulative na sredstva. Za utvrđivanje slobodnih sredstava za kreditiranje potrebno je obračunati regulativu na primarna sredstva i onda razliku nadopuniti sa sekundarnim izvorima financiranja.

Tablica 28: *Raspored sredstava*

	GODINA 1	GODINA 2	GODINA 3
DEPOZITI	80	40	110
KAPITAL	0	10	0
REGULATIVA 20% (primarna sredstva)	16	8	22
SLOBODNO ZA KREDITIRANJE	64	42	88
UKUPNO ŽELJENO KREDITIRANJE	100	100	100
RAZLIKA	-36	-58	-12
SEKUNDARNI IZVORI (nerezidenti)	60	96,6	20
UKUPNA BILANCA (A)	140	146,6	130
REGULATIVA U BILANCI (q)	40	40,6	30
KREDITI (x)	100	100	100

Gornji je proces sustavni dio procesa budžetiranja i poslovnoga planiranja. Pokazana je matematika procesa, ali treba istaknuti da količinu potrebnih sredstava treba dodatno izračunati. Princip planiranja koji je ovdje uporabljen je proces unprijednog (eng. feed-forward) optimiziranja i računanja. Početak je veličina željene aktive i izračun potrebne pasive. Ovakav je proces karakterističan za banke koje imaju agresivnu strategiju rasta ili žele osvojiti tržišni udio. Drugi bi način planiranja bilance bio unazadno planiranje (eng. feed-back) u kojemu bi se izračunalo koliko sredstava banka može prikupiti u pasivi i zatim iz prikupljenih sredstava kreditirati. Takvo poslovanje je manje rizično i karakteristično je za banku koja se ne želi previše oslanjati na sekundarne izvore financiranja. Nema točnoga ili pogrešnoga načina kreditiranja jer se sve svodi na pitanje koju strategiju banka želi provoditi.

4.1. DETERMINISTIČKI SLUČAJ

Uz postojeću jednadžbu tranzicije potrebno je izraditi i jednadžbu vrijednosti koja je maksimizacija dobiti u 3 razdoblja.

$$V(A) = \max \left[\sum_0^3 \pi_t \right]$$

Iz ovoga je moguće postaviti Bellmanovu jednadžbu koja glasi:

$$V(A) = \max\{\pi_1(25d_1) + \pi_2(25d_2) + \pi_3(25d_3) + V(A_{t+1})\}$$

uz uvjet: $25_{d1} + 25_{d2} + 25_{d3} = 100$

$$0 \leq d_1 \leq 3$$

Jedna je od postavljenih pretpostavki da se 100 jedinica kredita razbijaju na 4 dijela po 25 i da je minimalan uvjet da banka kreditira najmanje dva sektora u ekonomiji. Zato d ne može biti veći od 3, jer ako je $d = 4$ to znači da banka kreditira samo jedan sektor.

Svrha primjera je dobiti funkciju djelovanja, odnosno dobiti brojčanu vrijednost koliko jedinica kredita treba rasporediti u koji sektor ekonomije kako bi se dobit banke maksimizirala. Izgled i karakteristike Bellmanove jednadžbe ili oblik funkcije djelovanja nisu bitne, samo konkretne brojeke.

Proces računanja je isti kao u prijašnjim problemima: kreće se od kraja, odnosno s godinom broj 3. Za izračun kako rasporediti kredite potrebne su vrijednosti kamate i naknade za svaki sektor u trećoj godini. Funkcije prihoda za treću godinu po svakome sektoru prikazane su u sljedećoj tablici:

Tablica 29: *Funkcije prihoda po pojedinim sektorima – 3. godina*

	Kućanstva	Poduzeća	Država
	funkcija 1	funkcija 2	funkcija 3
funkcija dobiti	$0,08d+3$	$0,05d+1$	$0,04+2$
kamata	8%	5%	4%
naknada	3	1	2

Najveći kamatni prihod i najveću naknadu za banku ostvaraju kućanstva, ali banka ne može kreditirati samo jedan sektor. Proces računanja počinje tako da se izračuna funkcija dobiti za samo jedan sektor, stoga treba započeti od kućanstava. Za svaku jedinici kredita pridružena je sljedeća računica dobiti:

Tablica 30: Rezultati dinamičkoga programiranja – stanje 3

STANJE 3		
ukupno kredita	količina kredita kućanstva	FUNKCIJA 1
0	0	0
1	1	5
2	2	7
3	3	9
4	4	11

Uz uvjet da banka mora kreditirati najmanje tri sektora, računica pokazuje da je optimalno da banka plasira 3 jedinice kredita kućanstvima. Sljedeće što se računa je dobit za sektor poduzeća, zato treba naći optimalnu kombinaciju između stanja 3 u kojemu banka kreditira kućanstva i stanja 2 kada banka kreditira i sektor poduzeća. Matematički zadatak je naći koja je kombinacija kredita između dva sektora najprofitabilnija.

Za izračun optimalne kombinacije kredita kućanstvima i poduzećima potrebno je pogledati sve moguće kombinacije. Kombinacije su prikazane u tablici stanja 2 koja počinje s 0 kredita za oba sektora, zatim 0 kredita poduzećima i jedna jedinica kredita građanima, zatim kućanstvima i građanima po jedna jedinica kredita i tako dalje.

Tablica 31: Rezultati dinamičkoga programiranja – stanje 2

STANJE 2					
ukupno kredita	količina kredita poduzeća	količina kredita kućanstva	FUNKCIJA 2	FUNKCIJA 1	ZBROJ
0	0	0	0	0	0
1	0	1	0	5	5
1	1	0	2,25	0	2,25
2	0	2	0	7	7
2	1	1	2,25	5	7,25
2	2	0	3,5	0	3,5
3	0	3	0	9	9
3	1	2	2,25	7	9,25
3	2	1	3,5	5	8,5
3	3	0	4,75	0	4,75
4	0	4	0	11	11
4	1	3	2,25	9	11,25
4	2	2	3,5	7	10,5
4	3	1	4,75	5	9,75
4	4	0	6	0	6

U tablici su izračunate sve moguće opcije kako bi matematika bila jasno prikazana, ali to zapravo nije bilo potrebno. Primjerice, opcija 0,0 nije moguća jer bi podrazumijevala kreditiranje 0 kućanstva i 0 poduzeća, što je suprotno jednom od postavljenih uvjeta. Opcija 4,0 ili 0,4 također nisu moguće zbog istoga uvjeta. Dobiveni maksimum upućuju na to da banka treba plasirati jednu jedinicu kredita poduzećima i tri jedinice kredita građanima.

U trećem je koraku potrebno usporediti izračun dobiti od kreditiranja sektora države za sve jedinice kredita i usporediti ih s dobiti iz stanja 2. Proces računanja počinje tako da se sektoru države plasiraju jedinice kredita i onda se uspoređuje koja je **maksimalna vrijednost preostalih jedinica kredita plasiranih** u stanju 2. To znači da ako banka sektoru države plasira dvije jedinice kredita, banka treba usporediti vrijednost dobiti plasiranjem dvije jedinice kredita sektoru države s maksimalnom vrijednosti iz stanja 2 kada su plasirane dvije jedinice kredita. Nije potrebno znati kome su plasirane dvije jedinice kredita iz stanja 2. Nije potrebno zasebno izračunati maksimalnu vrijednost između kreditiranja kućanstava i poduzeća i države; treba samo izračunati vrijednost kada su dvije jedinice kredita zauzete, a dvije se plasiraju sektoru države. Kod računanja rasporeda plasmana državi nije bitno koji je raspored bio u prijašnjem stanju nego samo koliko je slobodnih jedinica kredita.

Ovo je logika dinamičkoga programiranja na djelu. Proces dinamičkoga programiranja gleda sadašnje stanje (koliko kredita plasirati državi) i buduće stanje (maksimalnu dobit iz već raspoređenih jedinica kredita). Kod izračuna plasmana državi nije potrebno znati količinu plasmana ostalim sektorima.

Tablica 32: Rezultati dinamičkoga programiranja – stanje 1

STANJE 1				
ukupno kredita	količina kredita državi	FUNKCIJA 3	max stanje 2	ZBROJ
4	0	0	11,25	11,25
4	1	3	9,25	12,25
4	2	4	7,25	11,25
4	3	5	2,25	7,25
4	4	6	0	6

Tablica stanja 1 pokazuje da banka treba plasirati jednu jedinicu kredita sektoru države, jednu jedinicu kredita sektoru poduzeća i dvije jedinice kredita sektoru kućanstava. S obzirom na kamatnu stopu i dobivene naknade, banka ovim rasporedom ostvaruje maksimalni (ujedno i optimalni) dobit od 12.

Treba podsjetiti da se proces računanja izvodio od kraja. Početak je bila računica za jedan sektor, onda su tražene kombinacije s dva sektora. Kada su nađene optimalne kombinacije s dva sektora, te kombinacije su uporabljene za izračun s trećim sektorom. Proces nikada nije uključivao sva tri sektora istovremeno nego su

uvijek postojale dvije računice: sektor koji se optimizira i „ostali“. S obzirom na to da je napravljen izračun optimalnih plasmana, nastavlja se s računanjem za treću godinu, za drugu i potom za prvu godinu. U drugoj je godini kamata i naknada po sektorima sljedeća:

Tablica 33: *Funkcije prihoda po pojedinim sektorima – 2. godina*

	Kućanstva	Poduzeća	Država
	funkcija 1	funkcija 2	funkcija 3
funkcija dobiti	0,12d+2	0,08d+4	0,09+5
kamata	12%	8%	9%
naknada	3	4	5

Proces računanja identičan je kao kod treće godine, ali je došlo do promjene vrijednosti kamate i naknade između druge i treće godine. Dobit banke u drugoj godini je 22,125, a raspored kredita je izvršen na sljedeći način: dvije jedinice kredita građanima i po jedna poduzećima i državi, isto kao u trećoj godini.

U prvoj godini kamate i naknade su:

Tablica 34: *Funkcije prihoda po pojedinim sektorima – 1. godina*

	Kućanstva	Poduzeća	Država
funkcija dobiti	0,1d+2	0,07d+4	0,06d+5
kamata	10%	7%	6%
naknada	2	4	5

Dobit banke u prvoj je godini 19,25 s istim rasporedom kredita kao u drugoj godini. Jedna jedinica kredita ide poduzećima i državi, a dvije jedinice kredita ide građanima. U sve tri godine ukupna dobit banke je 53,625, a funkcija djelovanja je:

Tablica 35: *Rezultati dobiti banke*

Kredit			
Godina	Građani	Poduzeća	Država
1	2	1	1
2	2	1	1
3	2	1	1
Dobit	19,25	22,125	12,25

Izračunata je ukupna dobit banke i raspored kredita po sektorima. Uvjet da zbroj kredita mora biti 100 je zadovoljen, budući da svaka jedinica kredita vrijedi 25. Uvjet da banka mora kreditirati najmanje dva sektora je također zadovoljen. Tablica funkcije djelovanja ultimativno je tablica koja zanima banku, koja prikazuje raspored kredita i predstavlja strategiju poslovanja banke. Nakon što banka izračuna tablicu djelovanja, poslovne jedinice trebaju obaviti kreditiranje po zadanim uvjetima.

Ovime je završeno deterministično računanje problema dinamičkoga programiranja. Pravi problem je što stvarni život nikada nije jednostavan i determinističan već postoje rizici i neizvjesnost. Banka mora imati očekivanja vezana za poslovanje. Odnos očekivanja i dinamičkoga programiranja je daljnje proširenje primjera.

4.2. STOHAISTIČKI SLUČAJ

Za daljnje razmatranje potrebno je ponoviti matematički proces koji se do sada koristio. Svi uvjeti o pravilu ponašanja banke navedeni u prethodnom poglavlju vrijede i za ovo. Jedino što je drugačije jest proširenje s jedne vrijednosti za kamatnu stopu i naknadu za svaki sektor na tri moguće opcije za svaki sektor u svakoj godini.

Činjenica da više ne postoji samo jedna opcija za vrijednost dobiti banke po jedinici plasmana nego da postoji nekoliko scenarija je odmak od determinističkoga slučaja prema stohastičkomu. U determinističkom je slučaju bilo poznato kolika je kamatna stopa i naknada po poslovnoj jedinici za svaku godinu, a kod stohastičkoga dinamičkog programiranja to više nije slučaj. Banka mora kreirati očekivanja o vrijednosti pojedinih varijabli. U stohastičkome slučaju za svaki sektor u svakoj godini postoje scenariji s očekivanom vrijednosti scenarija. Iz ovih vrijednosti je moguće izračunati ukupnu očekivanu vrijednost. Tablica pokazuje mogućnosti vrijednosti za kamatnu stopu i naknadu za kućanstva u svakome razdoblju s odgovarajućim vjerojatnostima pojedinoga scenarija.

Tablica 36: Funkcija prihoda s vjerojatnostima - građani

KUĆANSTVA				
		mogućnost 1	mogućnost 2	mogućnost 3
GODINA 3				
	<i>kamatna stopa</i>	5,00%	8,00%	2,50%
	<i>naknada</i>	3,00	2,00	4,00
	<i>vjerojatnost</i>	25%	50%	25%
GODINA 2				
	<i>kamatna stopa</i>	6,00%	11,00%	5,00%
	<i>naknada</i>	2,00	3,00	1,00
	<i>vjerojatnost</i>	50%	30%	20%
GODINA 1				
	<i>kamatna stopa</i>	10,00%	9,00%	9,00%
	<i>naknada</i>	4,00	5,00	3,50
	<i>vjerojatnost</i>	15%	60%	35%

Sektor kućanstva ima kamatnu stopu i naknadu kao kod determinističnoga programiranja, ali je uvedeno i da svake godine nema jedinstvene kamatne stope i naknade već da postoje tri odvojene mogućnosti. Tako u trećoj godini kamatna stopa na kredite kućanstvima može biti 5% s vjerojatnošću od 25%, 8% s vjerojatnošću od 50% i 2,5% s vjerojatnošću od 25%.

Logika dinamičkoga programiranja kod stohastičkoga dinamičkog programiranja ostaje ista, samo što je potrebno uzeti u obzir očekivanja. Da bi se to postiglo, potrebno je prilagoditi profitnu funkciju koja je za prvu godinu:

$$E[\pi_{r1}(d)] = (0,05d + 3) * 0,25 + (0,08d + 2) * 0,5 + (0,025d + 4) * 0,25$$

S obzirom na to da se očekivanja mijenjaju tijekom godina, nije dovoljna samo jedna profitna funkcija već su potrebne tri - po jednu za svaku godinu. Isti je slučaj kod sektora poduzeća i kod sektora države. Kamatne stope i naknade mijenjaju se po godinama kao i očekivanja o pojedinim ishodima.

Tablica 37: Funkcija prihoda s vjerojatnostima - poduzeća

PODUZEĆA				
		mogućnost 1	mogućnost 2	mogućnost 3
GODINA 3				
	<i>kamatna stopa</i>	0,06	0,08	0,05
	<i>naknada</i>	3,00	5,00	2,00
	<i>vjerojatnost</i>	50%	30%	20%
GODINA 2				
	<i>kamatna stopa</i>	0,05	0,07	0,04
	<i>naknada</i>	2,00	2,00	2,00
	<i>vjerojatnost</i>	35%	30%	35%
GODINA 1				
	<i>kamatna stopa</i>	0,03	0,05	0,04
	<i>naknada</i>	1,50	2,00	1,00
	<i>vjerojatnost</i>	55%	25%	20%

Tablica 38: *Funkcija prihoda s vjerojatnostima - država*

DRŽAVA				
		mogućnost 1	mogućnost 2	mogućnost 3
GODINA 3				
	<i>kamatna stopa</i>	0,04	0,06	0,12
	<i>naknada</i>	4,00	4,00	6,00
	<i>vjerojatnost</i>	20%	70%	10%
GODINA 2				
	<i>kamatna stopa</i>	0,04	0,07	0,03
	<i>naknada</i>	1,00	2,00	5,00
	<i>vjerojatnost</i>	50%	30%	20%
GODINA 1				
	<i>kamatna stopa</i>	0,03	0,05	0,05
	<i>naknada</i>	2,00	1,50	1,00
	<i>vjerojatnost</i>	45%	35%	20%

Matematika problema ista je kao kod determinističnoga dinamičkog programiranja. Kreće se od kraja, odnosno treće godine, sa stanjem 3 i samo jednim sektorom. Zatim se izračunava kolika je dobit za pojedine mogućnosti rasporeda kredita u tome sektoru. Dobit za sektor kućanstava u trećoj godini prikazana je na sljedeći način:

Tablica 39: *Rezultati stohastičkoga dinamičkog programiranja – stanje 3*

STANJE 3							
ukupno kredita	mogućnost 1	mogućnost 2	mogućnost 3	vjerojatnost 1	vjerojatnost 2	vjerojatnost 3	SUMA
0	0	0	0	0	0	0	0
1	4,25	4	4,625	25%	50%	25%	4,22
2	5,5	6	5,25	25%	50%	25%	5,69
3	6,75	8	5,875	25%	50%	25%	7,16
4	8	10	6,5	25%	50%	25%	8,63

Za svaku je mogućnost izračunata profitna funkciju kao da je riječ o determinističkome dinamičkom programiranju. Nakon toga svaka je mogućnost pomnožena s adekvatnom vjerojatnošću kako bi se dobila ukupna vrijednost dobiti u svakome od 5 mogućih slučajeva.

Ako banka alocira jednu jedinicu kredita, može dobiti 3 različita rezultata: 4,25, 4 i 4,625. Svaki od ovih rezultata množi se s adekvatnom vjerojatnošću i dobije se očekivana dobit koja je 4,22. To znači da kada banka alocira jednu jedinicu kredita sektoru građana, očekuje 4,22 dobiti od te kreditne aktivnosti.

Nastavljajući takvom logikom, izračunata je dobit i za ostale slučajeve. Ponovno će svi slučajevi biti uzeti u obzir, čak i oni koji se ne mogu dogoditi, ali to je osmišljeno radi demonstracije procesa računanja.

Tablica 40: Rezultati stohastičkoga dinamičkog programiranja – stanje 2

STANJE 2											
ukupno kredita	količina kredita poduzeća	količina kredita kućanstva	FUNKCIJA 2			vjerojatnost 1	vjerojatnost 2	vjerojatnost 3	očekivana vrijednost	FUNKCIJA 1	SUMA
			mogućnost 1	mogućnost 2	mogućnost 3						
0	0	0	0	0	0	50%	30%	20%	0,00	0,00	0,00
1	0	1	0	0	0	50%	30%	20%	0,00	4,22	4,22
1	1	0	4,5	6,875	3,25	50%	30%	20%	4,96	0,00	4,96
2	0	2	0	0	0	50%	30%	20%	0,00	5,69	5,69
2	1	1	4,5	6,875	3,25	50%	30%	20%	4,96	4,22	9,18
2	2	0	6	8,75	4,5	50%	30%	20%	6,53	0,00	6,53
3	0	3	0	0	0	50%	30%	20%	0,00	7,16	7,16
3	1	2	4,5	6,875	3,25	50%	30%	20%	4,96	5,69	10,65
3	2	1	6	8,75	4,5	50%	30%	20%	6,53	4,22	10,74
3	3	0	7,5	10,625	5,75	50%	30%	20%	8,09	0,00	8,09
4	0	4	0	0	0	50%	30%	20%	0,00	8,63	8,63
4	1	3	4,5	6,875	3,25	50%	30%	20%	4,96	7,16	12,12
4	2	2	6	8,75	4,5	50%	30%	20%	6,53	5,69	12,21
4	3	1	7,5	10,625	5,75	50%	30%	20%	8,09	4,22	12,31
4	4	0	9	12,5	7	50%	30%	20%	9,65	0,00	9,65

I kod građana i kod poduzeća treba izračunati kolika je očekivana vrijednost za svaki slučaj. Nakon toga se traži maksimalna vrijednost između kombinacija kreditiranja sektora kućanstava i sektora poduzeća. Kao što tablica pokazuje, optimalna kombinacija kredita između dva sektora je jedna jedinica kredita sektoru poduzeća i dvije jedinice kredita sektoru kućanstava. S obzirom na rezultat, optimalan raspored kredita za sektor države je jedna jedinica kredita. Ovaj zaključak slijedi iz navedenih uvjeta, ali će računica svejedno biti pokazana. Tablica pokazuje ukupnu računicu. Ponovno treba istaknuti da je i kod determinističkoga i stohastičkoga programiranja uporabljena jednaka logika.

Tablica 41: Rezultati stohastičkoga dinamičkog programiranja – stanje 1

STANJE 1										
ukupno kredita	količina kredita državi	mogućnost			vjerojatnost			očekivana vrijednost	STANJE 2	SUMA
		1	2	3	1	2	3			
4	0	0,00	0,00	0,00	0,00%	0,00%	0,00%	0,00	12,31	12,31
4	1	4,95	5,50	9,00	20,00%	70,00%	10,00%	5,74	10,74	16,48
4	2	5,90	7,00	12,00	20,00%	70,00%	10,00%	7,28	9,18	16,46
4	3	6,85	8,50	15,00	20,00%	70,00%	10,00%	8,82	4,96	13,78
4	4	7,80	10,00	18,00	20,00%	70,00%	10,00%	10,36	0,00	10,36

Nadalje, računanje treba proširiti na drugu godinu i prvu godinu. Tada se dobiva izračun za sve tri godine, zajedno s rasporedom kredita, što predstavlja funkciju djelovanja prikazanu u sljedećoj tablici:

Tablica 42: Rezultati stohastičkoga dinamičkog programiranja – dobit i raspored kredita

	1.GODINA	2. GODINA	3. GODINA
KUĆANSTVA	25	50	50
PODUZEĆA	50	25	0
DRŽAVA	25	25	50
DOBIT PO SEKTORU			
	1. GODINA	2. GODINA	3. GODINA
KUĆANSTVA	5,69	5,75	12,36
PODUZEĆA	4,96	3,27	0
DRŽAVA	5,74	3,28	2,55
UKUPNA DOBIT	16,48	12,29	14,91

Funkcija djelovanja kod stohastičkoga dinamičkog programiranja daje različite rezultate od determinističkoga. Razlog za to je uporaba različitih parametara kod računanja. Stohastičko dinamičko programiranje je točnije i preciznije od determinističkoga dinamičkog programiranja jer se uzima u obzir veći broj scenarija.

Stohastičko dinamičko programiranje ostavlja puno širi manevarski prostor. U primjeru su uporabljene tri mogućnost kamatne stope s tri vjerojatnosti; u bankama se koriste stotine različitih scenarija. S proširenjem dinamičkoga programiranja iz determinističkoga u stohastičko, pokazano je koliko je lagano prošiti matematiku optimizacije, ali je isto tako pokazano koliko mogućnosti računanja ima dinamičko programiranje i zašto zahtjeva uporabu kompjutora.

Svrha ovoga dodatka je upoznati čitatelja s dinamičkim programiranjem i kako se dinamičko programiranje može uporabiti. Bitno je uočiti dvije stvari: prva je na koji način funkcionira dinamičko programiranje, odnosno kako se problem rješava od kraja i kako se dalje razbija uvijek na dva dijela. Na taj je način moguće značajno smanjiti broj matematičkih operacija. Drugo što je bitno je da je količina problema na kojima se može primijeniti dinamičko programiranje neograničena. U riješenim primjerima nije bio uključen tečaj, kao ni očekivanja o kretanju tečaja. Naravno, bilanca se može proširiti na slučajeve kada banka ima kredite i depozite u dvije ili više valuta. Računanje je bilo ograničeno na samo tri godine, s uvjetom da svaki kredit ističe na kraju godine. Ova se pretpostavka može proširiti na računanje na više razdoblja u kojima krediti istječu samo za količinu glavnice koja je otplaćena. U primjerima je regulativa također jednostavna i podrazumijeva se da se ne mijenja. Moguće je napraviti problem dinamičkoga programiranja u slučajevima kada postoje promjene u regulativi ili kada regulativa određuje kamatnu stopu.

Opcije mogućnosti modela su neograničene i dinamičko programiranje samo treba prilagoditi individualnim uvjetima za svaku banku posebno. Još je jedna bitna postavka: banka ima ograničenje na 100 kredita. No, količina kredita koji su raspoloživi banci mogu se mijenjati. Nameće se pitanje kolika je maksimalna dobit banke s obzirom na uvjete kreditiranja? Banka može postaviti model u kojemu će izračunati koliko kredita mora plasirati po određenoj kamatnoj stopi kako bi ostvarila željenu dobit. Proširenje modela može utjecati na promjenu kamatne stope. Ako banka želi dobit x , tada može postaviti pitanje koliko je potrebno plasirati kredita po određenoj kamatnoj stopi da bi postigla željenu dobit. Isto tako banka može postaviti problem ako želi da veličina dobiti bude x koja mora biti kamatna stopa na pojedine jedinice kredita. Ovakve računice nisu teške kada je poznata osnovna logika dinamičkoga programiranja, samo je problem u ograničenjima koja se odnose na računanje. Dinamičko programiranje u Excelu iziskuje pozornost, vrijeme i relativno je nefleksibilno, ali s adekvatnim računalnim programima dinamičko programiranje je puno lakše.

Osim matematike i metode računanja koja je jako praktična i primjenjiva u bankarstvu, svrha je ovoga dodatka bila pokazati moderne tehnike za optimizaciju dobiti banke. Matematičke tehnike u stvarnome svijetu puno su kompleksnije i zahtjevnije, ali suština tih tehnika nije bitno različita od pokazane u ovome dodatku.

PITANJA I ZADATCI

Zašto se banke koriste matematičkim tehnikama kod optimizacije bilance?

Koje su prednosti, a koji su nedostaci tehnike dinamičkoga programiranja kod optimizacije bilance banke?

Definiraj Bellmanov princip optimalnosti?

Kada je riječ o tehnikama dinamičkoga programiranja, što je funkcija vrijednosti, a što tranzicijska funkcija?

Zašto modeli banke trebaju biti stohastički, a ne deterministički?

Koristeći se pretpostavkama iz knjige, proširi primjer iz knjige na 4 godine sa sljedećim podacima: depoziti 120,

	Kućanstva	Poduzeća	Država
	funkcija 1	funkcija 2	funkcija 3
funkcija dobiti	$0,04d+4$	$0,03d+2$	$0,05+2$
kamata	4%	3%	5%
naknada	4	2	2

i za stohastički slučaj:

KUĆANSTVA				
		mogućnost 1	mogućnost 2	mogućnost 3
GODINA 4				
	<i>kamatna stopa</i>	6,00%	7,00%	3%
	<i>naknada</i>	5	2	2
	<i>vjerojatnost</i>	20%	45%	35%

PODUZEĆA				
		mogućnost 1	mogućnost 2	mogućnost 3
GODINA 4				
	<i>kamatna stopa</i>	8%	6%	5,5%
	<i>naknada</i>	1	6	4
	<i>vjerojatnost</i>	33%	33%	34%

DRŽAVA				
		mogućnost 1	mogućnost 2	mogućnost 3
GODINA 4				
	<i>kamatna stopa</i>	5%	3,5%	10%
	<i>naknada</i>	3	5	2
	<i>vjerojatnost</i>	15%	80%	5%

DIO III:

KAKO SU ORGANIZIRANE BANKE

DIO III: KAKO SU ORGANIZIRANE BANKE?

Dosadašnji proces razvoja knjige započeo je od prakse, dakle otvaranja računa, i nastavio daljnjim poslovanjem s bankom. U drugom je dijelu knjige prikazan svijet bankarstva koji se odvija iza komunikacije s klijentom. Kako su poglavlja odmicala, polako se stvarao odmak od bankarskih tehnika, a približavala se bankarska teorija. Tako je u prethodnome poglavlju knjige definiran sektor rizika koji se bavi mjerenjem i kontrolom rizika, sektor planiranja i kontrole koji se bavi praćenjem strukture bilance i planiranjem budućih aktivnosti. Ovaj dio knjige napušta bankarsku praksu i okreće se bankarskoj teoriji. Logično je pitanje zašto teorija u trećem dijelu knjige? Stajalište je autori da je bilo bolje započeti s bankarskom praksom. Kada se čitatelj upozna s poslovanjem banke, lakše je shvatiti teoriju i onda teoriju bankarstva povezati s praksom bankarstva.

U prvom je dijelu knjige obrađena tema poslovanja banke s naglaskom na tehnikama. Drugi dio je pokazao ograničenja s kojim se banke susreću kod poslovanja i kako poslovanje banaka nužno sa sobom nosi rizike. Treći dio knjige započinje teorijskom koncepcijom bankarskoga poslovanja, što je logičan nastavak knjige. Ovaj se pak dio knjige bavi pitanjima nadzora banaka, organizacije banaka i ultimativno vrstama banaka koje postoje. Ovaj je dio knjige i najkraći, što samo naglašava odnos teorije i prakse. Teorija je bitna jer pridonosi razumijevanju, ali je praksa značajnija jer se njome postižu rezultati.

Prvo se poglavlje ovoga dijela bavi regulacijskim koncepcijama. Ponovno se analizira regulativa, ali osim regulative u Hrvatskoj u ovome će poglavlju biti pokazani i primjeri regulative iz drugih dijelove svijeta. Ovakva usporedba je korisna jer pokazuje kako različiti regulatori pristupaju istim problemima.

Banka je poduzeće koje mora imati jasno definiranu strukturu i organizaciju kako bi mogla uspješno poslovati. Zato je nakana autora da se organizacija banke uklopi u jedno poglavlje. Organizacija banke, treba naglasiti, podređena je strategiji banke i tržištu na kojemu banka nastoji poslovati. Gledajući iz perspektive dijagrama poslovne strukture, sama organizacija banke bitna je utoliko ukoliko **čitatelji** organizaciju banke povežu sa strukturom upravljanja bankom. U poglavlju o organizaciji predstavljena su i četiri osnovna odbora banke koji upravljaju bankom: nadzorni odbor, uprava banke, kreditni odbor i odbor za upravljanje aktivom i pasivom banke (ALCO). Za čitatelja je vrlo bitno da shvati kojim dijelom upravljanja bankom se bavi pojedini odbor i kako odluke pojedinoga odbora utječu na cjelokupno poslovanje banke. Kada čitatelji shvate kako odluke odbora utječu na poslovanje banke, potrebno je da to povežu s bankarskih proizvodima i njihovim karakteristikama.

Nakon upoznavanja s bankarskom praksom i bankarskom teorijom, zadnje poglavlje ovoga dijela knjige definira pojedine vrste banaka. Kada je riječ o vrstama

banaka, polazište je teorijska koncepcija. Kroz cijelu knjigu naglašava se da je poslovanje banke multidimenzionalno i isprepleteno, stoga ne čudi činjenica da danas postoji vrlo malo banaka koje se mogu svrstati u samo jednu jednostavnu kategoriju, zato je definicija pojedinih vrsta banaka izrazito akademske prirode.

Teorija bankarstva uvjetovana je povijesnim razvojem bankarstva, zato se u ovoj dijelu knjige nalaze i dva dodatke koja se bave poviješću bankarstva i koncepcijom bankarstva u različitim dijelovima svijeta. Bitno je nastojati povezati teorijske koncepcije iz ovoga dijela s bankarskom praksom koja je obrađena u prvome dijelu knjige.

III-A) SUPERVIZIJA BANKE

U OVOME POGLAVLJU:

U većini ekonomija središnja banka ima dvojaku ulogu: provodi monetarnu politiku i kontrolira bankarski sustav. Ovo poglavlje donosi pregled teorije i prakse kako središnja banka kontrolira banke, uspoređuje HNB s drugim bankama i nastoji pokazati kako različite središnje banke imaju različit pristup rješavanju istih problema. U poglavlju se također analizira korporativno upravljanje bankom i što poslovna organizacija banke govori o načinu poslovanja banke. Posebno se naglašava povezanost kontrole banaka i veličine kapitala. U regulativi bankarskoga poslovanja kapital banaka se javlja kao osnovna vrijednosti s kojom se rade usporedbe. Svaki od ovih upravljačkih tijela banke ima značajnu ulogu u formuliranju poslovne strategije banke.

U ovom je poglavlju bitno:

- proširiti razumijevanje regulative,
- razumjeti zašto različite središnje banke imaju različite pristupe regulativi,
- razumjeti koja je uloga kodeksa korporativnoga upravljanja bankom.

1. ULOGA SREDIŠNJE BANKE I KONTROLA BANAKA

Imaju li banke potrebne uvjete za poslovanje i obavljanje svojih djelatnosti, problematika je kojom se bavi kontrola banaka. Uvjete je definirao regulator zakonskim i podzakonskim aktima. Banke su posebna poduzeća u ekonomiji koja moraju od središnje banke tražiti dozvolu za svoje postojanje. Nakon što dobiju dozvolu za poslovanje od središnje banke, tek onda počinje stvarna kontrola banaka i njihovog poslovanja. Kontrola banaka od strane regulatora je širok i opsežan posao koji se ne zaustavlja samo na kontroli pojedinih stavaka bilance banke. Kontrola banaka podrazumijeva da središnja banka kontrolira sve aspekte poslovanja banaka: od kvalitete aktive i pasive do uporabe adekvatnoga softvera¹⁰².

Jedan je oblik kontrole bankarskoga poslovanja već bio obrađen kada je bilo riječi o adekvatnosti kapitala. Adekvatnost kapitala je posebna računica kojom se definira potreba banaka za određenom količinom kapitala s obzirom na poslovanje

¹⁰² Ponovno treba naglasiti da je u nekim državama središnja banka i kontrolor bankarskoga sustava, a u nekima kontrolu banaka provodi posebna agencija. Kao i do sada u tekstu, pretpostavka je da središnja banka obavlja i kontrolu banaka radi jednostavnosti.

te banke. Ovo poglavlje donosi teorijski pregled regulative i pokazuje kako različite središnje banke pristupaju problemima kontrole bankarskoga sustava. Naglasak će ponovo biti na veličini kapitala te koji je odnos kapitala i regulative.

Središnja banka provodi kontrolu banaka po svim segmentima poslovanja banke te ima li banka adekvatnu fizičku zaštitu u poslovnica ili adekvatan softver. Središnja banka provodi i kontrolu poštuje li banka određenu bilančnu regulativu. Svi segmenti poslovanja banke su na neki način propisani, definirani i imaju potrebu podnošenja izvješća središnjoj banci. Razlika između poslovne prirode banaka i drugih poduzeća je vidljiva je i u minimalnome kapitalu koji je potreban za osnivanje banke.

Razlika: *Za osnivanje poduzeća u Hrvatskoj potreban je kapital od 20.000 kuna, a za osnivanje banke potrebno je 40.000.000 kuna. To znači da je za osnivanje banke potrebno 2000 puta više početnoga kapitala nego za osnivanje poduzeća. Osim minimalnoga kapitala, da bi mogle obavljati svoju djelatnost, trebaju odobrenje središnje banke; odobrenje za osnivanje poduzeća nije potrebno.*

Kontrola banaka počinje onoga trenutka kada se banka osnuje i započne poslovanje. Uvjeti koji su potrebni da bi se osnovala banka i uvjeti koji su potrebni da bi se osnovala neka druga pravna osoba su znatno različiti. Već na samom početku razlika se vidi u minimalnome kapitalu koji je potreban za osnivanje banke, a nastavlja se činjenicom da vrhovno tijelo HNB-a, Savjet HNB-a, treba dati odobrenje kako bi se mogla osnovati banka.

Regulativa koju HNB nameće bankama može se podijeliti na bilančnu i nebilančnu regulativu. Svakoj je od ovih regulativu osnovna svrha poboljšati poslovanje banke i omogućiti dugoročnu stabilnost banke. Oblici bilančne regulative već su obrađeni; najbolji primjer je obvezna rezerva.

Nebilančna regulativa odnosi se na propise koje banka mora poštovati u svojem operativnom poslovanju i u svojoj organizaciji. Banka mora imati internoga i eksternoga revizora. Ova je obveza propisana regulativom. Organizacija banke i zadane odgovornosti pojedinih organizacijskih dijelova banke također su posebno zadani. Središnja banka propisuje i kontni plan za banke do pete decimale. Sve ovo pokazuje potrebu središnje banke da poslovanje banaka u ekonomiji bude strukturirano i lagano usporedivo.

Bilančna regulativa je vezana za stavke bilance. Kod takvih regulativa središnja banka kontrolira strukturu bilance banke i zadaje uvjete veličina pojedinih stavaka bilance banke. Primjer ovakve regulative je opet obvezna rezerva, regulativa koja traži od banke da jedan dio sredstava primljenih iz depozita deponiraju kod središnje banke ili plasiraju s jasno određenim parametrima. Središnja banka također

može propisivati i vremensko kretanje pojedinih stavaka bilance, odnosno minimalnu ili maksimalnu ročnu strukturu.

Kontrola banaka se odvija na dva načina. Prvi je način da supervizori središnje banke posjete banku i onda na mjestu obave **direktnu kontrolu**. Sam proces kontrole može biti na skupnoj ili na pojedinačnoj osnovi. Tako središnja banka može kontrolirati samo jedan segment poslovanja (softver ili kvalitetu aktive) ili sve segmente poslovanja.

Središnja banka provodi kontrolu i na temelju izvješća koje dobiva od banaka. Banke ponovno, zbog svoje prirode poslovanja, ne izvješćuju samo središnju banku nego i druge nadzorne institucije. Izvješća koja se šalju u središnju banku obično su podijeljena po danima, pa tako mogu biti dnevni, tjedni, dvotjedni, mjesečni, kvartalni, polugodišnji, godišnji ili kako to propiše regulator, ovisno o potrebi za frekventnost praćenja kretanja pojedinih varijabli. Analitičari u središnjoj banci potom primaju i analiziraju izvješća i po potrebi reagiraju na promjenu kretanja pojedinih varijabli. Takav oblik kontrole banaka naziva se **neizravna kontrola**.

40) Slika: Izvešće o otvorenoj deviznoj poziciji – dnevno izvešće

Hrvatska narodna banka Republika Hrvatska	Naziv banke: Privredna banka Zagreb d.d.
Obrazac VR-1	MBR banke:
	Osoba za kontakt:
Izvešće o izloženosti valutnom riziku po pojedinim valutama	Stanje na dan:

TL 119								u tisućama kuna	
Valuta	"Spot" pozicija		"Forward" pozicija		Otvorena devizna pozicija banke u pojedinoj valuti bez pozicije u opcijama	Pozicija opcije	Otvorena devizna pozicija banke u pojedinoj valuti korigirana za poziciju u opcijama		
	Imovina	Obveze	Duga pozicija	Kratka pozicija					
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)=2-3+4-5	(7)	(8)=6+7		
978 EUR									
036 AUD									
124 CAD									
203 CZK									
208 DKK									
348 HUF									
392 JPY									
578 NOK									
752 SEK									
756 CHF									
826 GBP									
840 USD									
977 BAM									
985 PLN									
941 RSD									
344 HKD									
643 RUB									
360 IDR									
949 TRY									
807 MKD									

Hrvatska narodna banka Republika Hrvatska	Naziv banke: Privredna banka Zagreb d.d.
Obrazac VR-2	MBR banke:
	Osoba za kontakt:
Izvešće o ukupnoj izloženosti valutnom riziku	Stanje na dan:

TL 119						
Ukupna duga devizna pozicija banke (bez pozicije u opcijama)	Ukupna kratka devizna pozicija banke (bez pozicije u opcijama)	Ukupna devizna pozicija banke (bez pozicija u opcijama)	Ukupna duga devizna pozicija banke (uključujući poziciju u opcijama)	Ukupna kratka devizna pozicija banke (uključujući poziciju u opcijama)	Pozicija u zlatu	Ukupna devizna pozicija banke
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)

Jamstveni kapital banke u tisućama kuna (8)		
Postotak izloženosti devizne pozicije (bez pozicije u opcijama) u odnosu na jamstveni kapital / (8) * 100	((3)	
Postotak izloženosti devizne pozicije (uključujući i poziciju u opcijama) u odnosu na jam. kapital / (7) / (8) * 100	((7) / (8) *	

Ograničenje rasta od 12% godišnje: *Problem brzoga rasta kredita u pojedinim tranzicijskim zemljama i njegov negativni utjecaj na njihove platne bilance, inozemni dug, rast cijena nekretnina i vrijednosnica te inflaciju, središnja banka može regulirati na različite načine. Neke zemlje pokušavaju negativne trendove ublažiti različitim mjerama monetarnoga i prudencijalnoga karaktera. Pojedine zemlje čak smatraju da su negativni trendovi "normalna" pojava koja prati proces liberalizacije tijekova kapitala a koja se zapravo ne može racionalno spriječiti.*

Hrvatska narodna banka također se suočila s brzim i naglim rastom plasmana te je poduzela adekvatne odluke. HNB donosi odluku o upisu obveznih blagajničkih zapisa u obračunskom razdoblju od 1. do 31. siječnja 2008. kada je dopuštena stopa rasta plasmana 1% mjesečno. Osnovica za obračun obveznih blagajničkih zapisa čini pozitivna razlika između stanja plasmana na kraju obračunskoga razdoblja i stanja tih plasmana na dan 31. prosinca 2007., uvećanog za svotu koja se dobije primjenom dopuštene stope rasta plasmana. Pod plasmanima se podrazumijeva određeni dio imovine i izvanbilančne stavke. Stopa upisa obveznih blagajničkih zapisa, odnosno „kazna za brzi rast“ za prekoračenje ograničenja je bila 50% od prekoračenja, a kasnije je povećana na 75% od prekoračenja. Obvezni blagajnički zapisi izdaju se s rokom dospeljeća od 360 dana, uz godišnju kamatnu stopu od 0,25%. Izračun osnovice za obvezni upis blagajničkih zapisa obavlja se kumulativno, što znači da "uštede" koje banke ostvare u prvim mjesecima povećavaju prostor za "neoporezivi" rast njihovih plasmana u idućim mjesecima. Potom se gleda stanje plasmana na određeni datum, dakle saldo koji se dobije tako da se od svote novoodobrenih kredita odbiju izvršene naplate dospjelih kredita. HNB ne otkupljuje obvezne blagajničke zapise prije dospeljeća, a banka koja ih je upisala ne može ih prije njihova dospeljeća prodati drugoj osobi.

Sama direktna kontrola banke (ili direktni nadzor banke) nije kontrola poslovanja banke, poslovnih politika banke ili poslovnih odluka banke. Središnja banka se ne bavi odabirom klijenata banke niti se bavi načinom na koji banka pruža usluge. Takve odluke su u domeni banke i niti ne trebaju biti u domeni središnje banke. Odobrava li banka kredit za 1 dan ili 1 mjesec, pitanje je poslovnih procesa banke, ali poštuju li se kod odobravanja kredita sve regulatorne odredbe, u nadležnosti je središnje banke.

Direktna i indirektna kontrola središnje banke podijeljena je u dva dijela. Prvi je dio kontrola propisa koji središnja banka nameće bankama, počevši od izvješća koja su poslana središnjoj banci. Drugi dio kontrole je kontrola poslovnih procesa i internih politika u banci: zadovoljava li banka sve kriterije za poslovanje koje je propisala središnja banka i koje je banka propisala samoj sebi.

U procesu kontrole bitna je uloga politike i procedure banke. HNB traži od banaka u Hrvatskoj da imaju jasno definirane politike i procedure. Politike banaka

predstavljaju smjernice poslovanja banaka. Procedure predstavljaju načine na koji se politike izvršavaju. Središnja banka u svojoj kontroli počinje od regulative koju je postavila središnja banka. Nakon toga se uzima stvarno stanje banke i uspoređuje s postojećim politikama, procedurama i regulativom središnje banke. Ako banka u bilo kojem trenutku ne poštuje svoje politike i procedure, ili politike i procedure središnje banke, HNB ima zakonske ovlasti donijeti niz mjera kako bi banka poboljšala svoje poslovanje.

Politike i procedure: *Primjer politike i procedure je zasigurno likvidnost banke. HNB zahtjeva od banaka da imaju jasno definiranu politiku likvidnosti i procedure kojima se kontrolira likvidnost.*

Politika likvidnosti je dokument koji opisuje glavne smjernice likvidnosti banke te opisuje koje poslovne jedinice u banci su zadužene za praćenje i kontrolu likvidnosti. Politika likvidnosti također propisuje koji instrumenti mogu biti zaliha likvidnosti i kako banka treba reagirati u slučajevima kada se pojave problemi s likvidnošću.

Procedura je dokument koji opisuje poslovni proces. U slučaju likvidnosti može se govoriti o proceduri za kupnju i prodaju instrumenata koji mogu biti zaliha likvidnosti. U ovoj će politici biti opisano što i kako radi sektor riznice, što i kako radi sektor rizika te što i kako radi sektor ALM-a.

HNB će za vrijeme kontrole pročitati politike i procedure koje je propisala banka i usporediti jesu li interne politike i procedure poštovane. HNB će, također, usporediti poštuju li politike i procedure regulatorni okvir koji je propisao HNB.

Jedna je od karakteristika središnjih banaka da imaju jako velike i jasno definirane ovlasti kada je riječ o kontroli banaka. Središnja banka može izreći novčane kazne ili izravne mjere koje zatim pojedina banka mora ispuniti. Središnja banka također ima ovlasti koje mogu dovesti do smjenjivanja članova uprave banke, postavljanja prinude uprave ili oduzimanja ovlasti za rad. Dakako, mjere središnje banke nisu proizvoljne nego su vezane za prekršaje banke.

2. KAPITALNI ZAHTEJ

Veliki je dio regulative koju propisuje središnja banka izravno vezan za kapital banke. Upravo je zato za razumijevanje banke i bankarskoga poslovanja potrebno ponajprije razumjeti kapital banke i što veličina kapitala banke točno znači te kako utječe na poslovne odluke banke.

Banka u svojem poslovanju uzima novac i zatim ga plasira. Bez povjerenja klijenta da je banka u stanju pravilno raspolagati s uzetim novcem, poslovanje banke

ne bi bilo moguće. Jedan od oblika stvaranja povjerenja između klijenta i banke je taj da banka raspolaže s dovoljno vlastitih sredstava kako bi mogla nesmetano poslovati. Upravo zato središnja banka regulira veličinu kapitala banke i veže regulativu za veličinu kapitala. Potrebe za kapitalom banke su varijabilne i ovise o veličini bilance banke i poslovnim odabirima tijekom samoga poslovanja banke. Više kapitala znači da banka ima više manevarskoga prostora, ali isto tako znači da su vlasnici uložili više svojih sredstava u banku.

Kapital banke predstavlja najznačajniji dio bilance banke. Kapital banke je pod strogom kontrolom središnje banke. Veličina, izvori i sastav kapitala propisani su od strane središnje banke koja provodi rigoroznu kontrolu nad svakom promjenom veličine kapitala i vlasništva banke. Stavke zakona o bankama obično jasno propisuju uvjete vezane za kapital banke.

Kreditna institucija je dioničko društvo, što znači da se vlasništvo prema instituciji dokazuje vlasništvom dionica. Dionice kreditne institucije glase na ime te institucije i moraju biti registrirane kod nadležnoga trgovačkog suda.

Dionice kreditne institucije moraju biti u cijelosti uplaćene u novcu prije upisa osnivanja ili upisa povećanja temeljnoga kapitala u sudski registar, a to znači da investitori moraju imati jasan izvor novca kada počinje poslovanje banke. Središnja banka također analizira podrijetlo novca. Radi prirode poslovanja banke, središnja banka može odbiti dozvolu za rad banke ili dokapitalizaciju ako zaključi da je novac sumnjivoga podrijetla ili da je riječ o kreditnim sredstvima. Dionice kreditne institucije izdaju se u nematerijaliziranom obliku.

Imatelji dionica kreditne institucije dužni su pri ostvarivanju svojih dioničarskih prava djelovati u interesu kreditne institucije. Vlasništvo banke mora biti jasno i transparentno. Središnja banka nikada ne bi trebala odobriti vlasništvo banke pravnoj ili fizičkoj osobi kojoj se ne može jasno i jednostavno utvrditi identitet. Ako se dionice kreditne institucije vode na skrbničkom računu, skrbnički račun mora glasiti na ime.

Iz zakona o kreditnim institucijama u RH o vlasništvu banaka:

Članak 15.

U smislu ovoga Zakona, kvalificirani udio izravno je ili neizravno ulaganje na temelju kojeg ulagatelj, fizička ili pravna osoba, stječe 10 ili više posto udjela u kapitalu te pravne osobe ili u glasačkim pravima u toj pravnoj osobi, odnosno ulaganje manje od 10 posto udjela u kapitalu te pravne osobe ili u glasačkim pravima u toj pravnoj osobi ako postoji značajan utjecaj na upravljanje tom pravnom osobom.

Članak 34.

(1) Pravna ili fizička osoba, grupa povezanih osoba iz članka 24. ovoga Zakona i osobe koje zajednički djeluju u skladu sa člankom 25. ovoga Zakona, dužne su za

stjecanje dionica kreditne institucije na temelju kojih pojedinačno ili zajednički, izravno ili neizravno, stječu kvalificirani udio u kreditnoj instituciji Hrvatskoj narodnoj banci podnijeti zahtjev za izdavanje prethodne suglasnosti.

- (2) Imatelj kvalificiranog udjela dužan je dobiti prethodnu suglasnost Hrvatske narodne banke i za svako daljnje izravno ili neizravno stjecanje dionica kreditne institucije na temelju kojih stječe jednako ili više od 20 posto, 30 posto, odnosno 50 posto udjela u kapitalu, odnosno glasačkim pravima u kreditnoj instituciji.*
- (3) Osoba koja je dobila prethodnu suglasnost iz stavka 1. i 2. ovoga članka dužna je u roku od 12 mjeseci od dana donošenja rješenja o davanju prethodne suglasnosti dovršiti stjecanje kvalificiranog udjela i udjela iz stavka 2. ovoga članka i o tome obavijestiti Hrvatsku narodnu banku.*

Posebno treba naglasiti da se zakoni i članci zakona mijenjaju, ali je bitno istaknuti posebnu kontrolu koja postoji u slučaju vlasništva banaka. Vlasništvo banaka je samo jedan od elemenata regulative koja je usredotočena na kapitala banaka.

Sastav stavaka kapitala banke vrlo je sličan stavkama kapitala poduzeća. Glavnina kapitala banke sastoji se od dioničkoga kapital, zadržane dobiti, rezervi i dobiti/gubitka tekuće godine. Ostale stavke kapitala ovise o individualnome poslovanju banke, poglavito drugi izvori kapitala koji su definirani u poglavlju o adekvatnosti kapitala.

Minimalni kapital banke i sastav kapitala:

Minimalni temeljni kapital financijskih institucija u Hrvatskoj je u godini 2010. bio sljedeći:

- *temeljni kapital banke je svota od najmanje 40 milijuna kuna,*
- *temeljni kapital štedne banke je svota od najmanje 8 milijuna kuna,*
- *temeljni kapital stambene štedionice je svota od najmanje 20 milijuna kuna.*

Banka također može imati i povlaštene dionice. Ukupna svota temeljnoga kapitala koji se odnosi na povlaštene dionice ne smije prijeći jednu četvrtinu svote temeljnoga kapitala kreditne institucije. Banka u kapitalu također može imati i subordinirani dug koji može biti najviše 50% regulatornoga kapitala. Različita regulativa središnje banke ima različite definicije kapitala. Stavke pasive koje ulaze u kapital nisu nužno stavke pasive koju središnja banka želi da se rabi kako bi se zadovoljila određena regulativa, odnosno s obzirom na pojedinu regulativu središnje banke ili fokus regulative koji propisuje središnja banka, mijenja se definicija i obuhvat kapitala koji se koristi za pojedinu regulativu. Najbolji primjer različite kvalifikacije stavaka kapitala je dobit iz tekuće godine. Tako pojedina regulativa može tražiti da se za potrebe te regulative rabi dobit iz tekuće godine, dok druga regulativa može tražiti da se isključi dobit iz tekuće godine.

Veličina kapitala banke umnogome definira poslovno ponašanje banke. Središnja banka želi ograničiti i kontrolirati nesavjesno ponašanje banaka. Najbolji i najlakši način da postigne savjesno ponašanje vlasnika banke je da vlasnike banke traži da povećaju svoje ulaganje u banci.

Ograničavanjem ponašanja banaka, s obzirom na veličinu kapitala, središnja banka postiže veću izloženost vlasnika banke prema poslovanju banke. Na taj način središnja banka nastoji smanjiti moralni hazard koji postoji u bankarskome poslovanju. Najbolji način da se smanji moralni hazard u bilo kojem poslovanju je povećanje uloga vlasnika. Logika ovakve regulative je da će vlasnici s većim novčanim udjelom u financijskoj instituciji više pratiti poslovanje te financijske institucije i imati manju sklonost prema riziku.

Banka raspolaže novcem i, kako je već bilo spomenuto, banka može plasirati sredstva u financijske oblike za koje smatra da donose najveću dobit s obzirom na rizik. Banka može kupovati vrijednosne papire koji predstavljaju vlasništvo u drugim pravnim osobama. Sukladno tomu, da je primarno poslovanje banke kreditiranje, moguće je da banka putem svojega primarnog poslovanja dođe u vlasništvo drugih pravnih osoba. Takvi slučajevi nisu prirodni za poslovanje banke i nisu elementi osnovnoga poslovanja banke. Kontrola tuđega kapitala koji se nalazi u aktivi banke, odnosno vlasništvo banke nad drugim poduzećima, također je predmet regulative središnje banke. Ako banka želi sudjelovati u vlasništvu s kvalificiranim uvjetom, potrebno joj je odobrenje središnje banke. Na taj se način razdvajaju klijenti s kojima banka posluje i sama banka od međusobne isprepletenosti i nejasne vlasničke strukture.

Kapital drugih poduzeća u aktivi banke – vlasništvo banke:

Sukladno propisima regulatora, vlasničke vrijednosne papire (ali isto tako i druge financijske instrumente) u svom vlasništvu banka klasificira na osnovi svrhe ulaganja u:

1. *trgovački portfelj (knjiga trgovanja),*
2. *investicijski portfelj (knjiga vrijednosnica koje su raspoložive za prodaju, knjiga vrijednosnica koje se drže do dospeljeka i knjiga vrijednosnica kojima se ne trguje, ali se revaloriziraju po fer vrijednosti).*

U trgovačkom portfelju banka vodi dionice trgovačkih društava u kojima ima udio u temeljnom kapitalu manji od 20%, koje banci ne jamče značajan utjecaj na upravljanje u društvu, a za koje je lako utvrditi fer vrijednost. Smatra se da je lako utvrditi fer vrijednost (tržišnu vrijednost) za sve vrijednosne papire kojima se trguje na burzama koje priznaje i nadzire Komisija za vrijednosne papire Republike Hrvatske ili srodna strana agencija, ako je riječ o stranim burzama.

U investicijskom portfelju banaka vodi dionice i poslovne udjele trgovačkih društava za koje nije lako utvrditi fer vrijednosti. U investicijskom portfelju banka

vodi odvojeno dionice i vlasničke udjele u trgovačkim društvima u kojima ima udio u temeljnom kapitalu:

- *udio u vlasništvu manji od 20%,*
- *udio u vlasništvu između 20 i 50%,*
- *udio u vlasništvu veći od 50%.*

Banka prenosi dionice društava iz trgovačkoga u investicijski portfelj, kada dionice više ne kotiraju na burzi koju priznaje i nadzire Komisija za vrijednosne papire Republike Hrvatske ili srodna strana agencija, ako je riječ o stranoj burzi. Kada dionice društava, u kojima banka ima udio u temeljnom kapitalu manji od 20% a koje se vode u investicijskom portfelju, počnu kotirati na burzi koju priznaje i nadzire Komisija za vrijednosne papire Republike Hrvatske ili srodna strana agencija, ako je riječ o stranoj burzi, dionice iz investicijskoga portfelja prenose se u trgovački.

Prijenos vlasničkih vrijednosnih papira iz jednoga u drugi portfelj evidentira se po fer vrijednosti. Kreditni analitičar zadužen za praćenje poslovanje društava obvezan je pratiti stanje u trgovačkom i investicijskom portfelju, te na temelju prikupljenih podataka provjeriti:

- *odgovara li stanje dionica i poslovnih udjela u knjigama banke stanju dionica i poslovnih udjela u knjizi dionica, odnosno u knjizi poslovnih udjela društva;*
- *jesu li ugovori o stjecanju dionica i poslovnih udjela i izjave o prijenosu dionica te ugovori o prodaji dionica i poslovnih udjela provedeni u poslovnim knjigama banke;*
- *za društva koja su po odluci glavne skupštine povećala temeljni kapital provjeriti je li povećanje temeljnoga kapitala društva provedeno u poslovnim knjigama banke;*
- *za društva koja su po odluci glavne skupštine smanjila temeljni kapital, provjeriti je li smanjenje temeljnoga kapitala društva provedeno u poslovnim knjigama banke;*
- *za društva u stečaju provjeriti je li okončanje stečajnoga postupka provedeno u poslovnim knjigama banke.*

Kapital drugih poduzeća u aktivi banke - kontrola:

O svim eventualnim neslaganjima podataka u knjigama banke s podatcima u knjizi dionica društva, kreditni analitičar izvješćuje direktora Direkcije i Direkciju zajedničkoga analitičkog knjigovodstva u dogovoru s izvršnim direktorom Sektora kredita i investicija te Sektora računovodstva. Za knjiženja koja utječu na rast ili smanjenje bilance i promjena u računu dobiti i gubitka banke, Sektor računovodstva zatražit će suglasnost uprave banke.

Direktor Direkcije obvezan je, na temelju izvoda iz knjige dionica, ugovora o stjecanju i prodaji dionica, vlasničke strukture društva i podataka Direkcije zajedničkoga analitičkog knjigovodstva banke, izraditi svakoga prvog u mjesecu za trgovački i investicijski portfelj pregleda na razini Direkcije za sva društva s podatcima o:

- temeljnom kapitalu društva u kojem banka ima vlasnički udio,*
- broju dionica i nominalnoj svoti dionica u vlasništvu banke,*
- postotku i nominalnoj svoti poslovnih udjela u vlasništvu banke,*
- knjigovodstvenoj vrijednosti dionica i poslovnih udjela u knjigama banke,*
- dionicama društava u trgovačkom portfelju koje se u trenutku stjecanja knjiže u knjigama banke prema trošku ulaganja.*

Nakon akvizicije, vrijednost dionica u trgovačkom portfelju usklađuje se prema tržišnoj cijeni (fer vrijednosti). Usklađivanja prema tržišnoj cijeni obavljaju se prilikom pripreme financijskih izvješća; to uključuje i tromjesečna izvješća za potrebe HNB-a.

Za dionice kojima se aktivno trguje na burzi, kod usklađivanja cijene dionica, njihova tržišna cijena iz kotacije pruža najbolji dokaz o fer vrijednosti. Kada trgovina dionicama nije česta i kada postoje višestruke kotacije cijena, u tim slučajevima, za dionice iz trgovačkoga portfelja, sve dok se cijena razlikuje unutar prihvatljivoga raspona, svaka se cijena može prihvatiti kao fer vrijednost.

Kada dionice društava, u kojima banka ima udio u vlasništvu manje od 20% a koje se evidentiraju u investicijskom portfelju, počnu kotirati na burzi koju priznaje i nadzire Komisija za vrijednosne papire Republike Hrvatske ili srodna strana agencija, ako je riječ o stranoj burzi, moraju se prenijeti u trgovački portfelj i iskazati po fer vrijednosti. Razlika između knjigovodstvene i fer vrijednosti iskazuje se kao promjena tržišne cijene i uključuje u neamatni prihod.

Dionice koje više ne kotiraju na burzi koju priznaje i nadzire Komisija za vrijednosne papire Republike Hrvatske ili srodna strana agencija, ako je riječ o stranoj burzi, moraju se prenijeti iz investicijskoga u trgovački portfelj. Tekuća knjigovodstvena vrijednost tih papira (odnosno zadnja zabilježena burzovna cijena) predstavlja inicijalni trošak ulaganja, a naknadna usklađenja obavljaju se po LOCOM metodi.

Primjeri različite regulative koja je vezana za kapital banke:

Središnje banke su vrlo domišljate u kontroli poslovanja i ponašanju banaka. Slijedi primjer regulative pojedinih središnjih banaka iz 2010. koje su vezane za kapital banaka:

Primjeri različite regulative i što regulator želi postići tom regulativom

DRŽAVA	REGULATIVA	OGRANIČENJE
EGIPAT	Ograničenje broja poslovnica	20 mil EGP* broj poslovnica/ kapital = max 100%
MAĐARSKA	Investiranje u nekretnine	max 5% kapitala
HRVATSKA	Investiranje u fiksnu imovinu	max 40% kapitala
UKRAJINA	Regulatorni kapital/ukupna aktiva	min 9% kapitala
SRBIJA	Određeni krediti stanovništvu	max 150% kapitala

Iako se regulativa mijenja tijekom vremena, zanimljiv je način na koji središnja banka upravlja poslovanjem banke. U Egiptu banke moraju imati određenu veličinu kapitala kako bi mogle proširiti svoje poslovanje putem mreže poslovnica. Ovom su regulativom sve poslovne odluke o širenju mreže poslovnica banke izravno vezane za veličinu kapitala s kojim banka raspolaže.

Ograničenja vezana za kapital izravno su vezana i za kreditiranje. Većina središnjih banaka ima jasna ograničenja za izloženost prema jednome klijentu ili skupini klijenata. Ograničenje je ponovno vezano za veličinu kapitala s kojim banka raspolaže. Primjer Srbije, gdje je kreditiranje stanovništva bilo ograničeno na veličinu kapitala, sličan je pokušaju HNB-a da ograniči rast plasmana na 12%.

Središnja banka nastoji ograničiti ulaganja u fiksnu imovinu kako bi izbjegla špekuliranja na tržištu nekretnina i usmjerila djelatnost banaka na prikupljanje depozita i davanje kredita.

Iz ovih jednostavnih primjera vidimo da središnja banka količinom kapitala izravno utječe na poslovanje banaka, ograničava njihovo poslovanje i traži jasne smjernice vođenja poslovanja.

Ovo poglavlje govori o kapitalu kao stavci pasive banke i odnosu kapitala prema ponašanju i poslovanju banke. Pripremljen je i pregled kako regulator nastoji svojom regulativom usmjeriti poslovanje banaka. Primjer pokazuje da je dio regulative središnje banke vrlo bitan jer ograničava poslovne mogućnosti banke. Nakon upoznavanja s koncepcijom regulative, u nastavku će biti riječi o osnovnim koncepcijama upravljanja bankom.

3. KORPORATIVNO UPRAVLJANJE BANKOM

Učinkovito i razborito upravljanje bankama i ostalim kreditnim institucijama ključno je za održavanje povjerenja javnosti u bankovni sustav i cjelokupni financijski sektor. Zato je potrebno na teorijskoj osnovi upoznati se s temeljnim koncepcijama korporativnoga upravljanja i principima kojima se korporativno upravljanje treba voditi u bankama kako bi se moglo održati povjerenje klijenata u financijski sustav.

Politike i procedure moraju sadržavati zadatke i uloge pojedinih tijela banke. Što je riječ o značajnijoj poslovnoj politici to će i instance banke koje su uključene u politiku biti na višoj razini, a opisi dužnosti tih instancija će biti širi.

Sljedeći primjer politike likvidnosti može se nadovezati na ulogu nadzornoga odbora i uprave. Politika likvidnosti banke imat će jasan opis i ulogu uprave i nadzornoga odbora u svemu što je vezano za likvidnost banke.

Primjer teksta politike likvidnosti:

Radi jasnijega pregleda teksta te jasnijega definiranja zadataka pojedinih organizacijskih jedinica, u tekstovima politike banke često će vizualno u samoj politici biti jasno izdvojeni i određeni zadatci i uloge nadzornoga odbora i uprave banke.

Primjerice: „U sklopu ove politike bit će jasno određene uloge sljedećih poslovnih jedinica: nadzornog odbora, uprave banke, sektora riznice itd.“

Nadzorni odbor banke ima sljedeće dužnosti:

- praćenje likvidnosti banke,
- analizu strukture likvidnosti banke,
- kreiranje strategija i smjernica za likvidnost banke u budućim razdobljima.

Uprava banke ima sljedeće dužnosti:

- kontrolu likvidnosti banke,
- upravljanje zalihama likvidnosti,
- izdavanje naloga ALCO odboru o smjernicama likvidnosti banke.“

Korporativno upravljanje bankom obično je definirano putem dva mehanizma. Prvi je kodeks korporativnoga upravljanja koji bi trebao sadržavati „teoriju“ upravljanja bankom. Taj dokument bi trebao biti idejna podloga za građenja korporativne kulture banke. Drugi mehanizam su interne kontrole koje postoje u banci.

Kodeks korporativnoga upravljanja temeljni je dokument koji opisuje način upravljanja bankom. Kodeksom korporativnoga upravljanja trebali bi se postaviti osnovni principi, smjernice, strategije i ciljeve banke. Kodeks bi trebao biti dokument kojim dioničari i zaposlenici banke mogu steći uvid u temelje korporativne kulture banke.

Izazov kodeksa korporativnoga upravljanja i uprave banke ogleda se u težnji da se poštuju i prenesu svi principi iz kodeksa na zaposlenike i klijente banke. Jedan od mehanizama kojim se ovaj prijenos može postići je definiranje misije i vizije banke.

Banke daju svakom klijentu i zaposleniku banke jasno, u nekoliko rečenica, izražene misiju i viziju o ponašanju i poslovanju. Većina banaka ima jasno definiranu misiju i viziju, ali to ne znači da menadžment banke može prenijeti svoju misiju i viziju na zaposlenike. Misija i vizija svih poduzeća govore o tome kako se „teži izvršnosti“ ili „postižu ciljevi“, a ipak svakodnevno banke posluju s gubitkom ili imaju značajan odljev kadrova koji su nezadovoljni korporativnom kulturom.

Kodeks korporativnoga upravljanja mora zaživjeti u upravi banke; samo uprava banke koja slijedi svoj kodeks korporativnoga upravljanja može uspješno voditi banku. Razlog zašto kodeks korporativnoga upravljanja mora početi s upravom banke nadasve je logičan. Uprava banke je tijelo banke koje može pokrenuti domino efekti uspostaviti u banci principe koji su postavljeni u kodeksu.

Uprava banke, koja želi poštovati principe korporativnoga upravljanja, tražit će srednji menadžment koji ima slične principe i koji se u svojem ponašanju drži tih principa. Sukladno tomu, srednji će menadžment tražiti od radnika poštivanje principa te će doći do provedbe principa kroz cijelo poslovanje banke. Ovim procesom riječi iz kodeksa mogu postati obrazac ponašanja zaposlenika banke. Nikada ne treba smetnuti s uma da je kodeks samo skup riječi, ali da ljudi moraju te riječi provesti u djela.

Sustav unutarnjih kontrola ima ključnu ulogu u poslovanju svake banke. Regulator obično propisuje da banke moraju imati mehanizme interne i eksterne revizije. To znači da banke moraju imati posebnu poslovnu jedinicu čija je dužnost pratiti poštivanje politike i procedura koje su propisane u banci.

Banka mora imati sektor interne revizije i eksternoga revizora. Ova dva dijela čine temelj kontrole bankarskoga poslovanje, ali isto tako cjelokupan menadžment banke - od nadzornoga odbora do direktora direkcije - čine mehanizam koji bi trebao kontrolirati poslovanje banke.

Svaka poslovna jedinica je dio poslovnoga procesa. Svaki poslovni proces u banci morao bi biti definiran procedurom, odnosno dokumentom koji opisuje svrhu poslovnoga procesa i kako se poslovni proces izvršava. Sukladno tomu, poslovni procesi bi trebali jamčiti izvršavanje poslovnih politika. Svaki sudionik u poslovnome procesu treba sam kontrolirati svoje poslovanje, isto kao što bi i menadžment trebao kontrolirati poslovanje poslovnih dijelova kojima upravlja. Uloga interne kontrole je da nadzire politike i cjelokupne procese.

Treba razlikovati kontrolu poslovnoga procesa od učinkovitosti poslovnoga procesa. Interna kontrola, kao i eksterna ili kontrola koju provodi regulator, usmjerena je ponajprije na kontrolu poštivanja postojećih poslovnih procesa. Kontrola nikada nije usmjerena na to jesu li poslovni proces ili poslovna politika optimalni

i mogu li se unaprijediti. Bilo koje unaprijeđenje poslovnoga procesa mora doći od strane sudionika u poslovnome procesu.

BITNI POJMOVI U OVOME POGLAVLJU:

Središnja banka

Regulativa banaka

Minimalan kapital

Kapitalni zahtjevi

Korporativno upravljanje

Sustav unutrašnjih kontrola

Tijela banke

Odgovornost pojedinih tijela banke

ZAKLJUČNA MISAO

Poglavlje nastoji pokazati mehanizme kontrole bankarskoga sustava. Kroz cijelo se poglavlje naglašava kako je kapital temelj većine regulative koju propisuje regulator. Kapital se javlja kao logičan izbor za regulativu jer kapital predstavlja ulog vlasnika. Sukladno tome, logično je da se većina regulative temelji na odnosu pojedine izloženosti i veličine kapitala banke. Na taj se način izravno uspoređuje rizik kojemu je banka izložena i udio vlasnika. Različite središnje banke imaju različite pristupe. Ne treba zaboraviti da su odluke središnje banke često vezane za strukturu ekonomije. Tako ne čudi da različite banke imaju različite pristupe istom problemu. Potrebu za „čistim“ poslovanjem je također prepoznao i regulator koji nastoji bankama uvjetovati strukturu korporativnoga upravljanja.

PITANJA I ZADATCI

Zašto postoji potreba za kontrolom bankarskoga sustava?

Što predstavlja kapital banaka u odnosu vlasnika prema banci?

Zbog čega je velika količina regulative vezana za kapital banaka?

Zašto središnja banka može tražiti povećanje količine kapitala?

Zašto središnja banka često uvjetuje vlasništvo banaka s odobrenjem središnje banke?

Zašto različite središnje banke imaju različite pristupe istom problemu?

Zašto regulator često ograničuje poslovanje banaka?

Zašto regulator ograničuje udio banaka u drugim poduzećima?

Zašto banka mora imati sustav unutrašnjih kontrola?

III - B) ORGANIZACIJA BANKE

U OVOME POGLAVLJU:

Banka je poduzeće, stoga kao svako drugo poduzeće mora imati razvijenu poslovnu organizaciju kojom može upravljati poslovnim procesima. Bankarska djelatnost je prvotno uslužna djelatnost; zbog ove karakteristike većina banaka posluje kroz mrežu podružnica, poslovnica i ispostava. Organizacija banke treba biti takva da jamči jasnu i jednostavnu komunikaciju između mreže i mreže sa središnjicom banke. Isto tako organizacija banke mora omogućavati jasne kanale komunikacije i jasno definirane sustave naređivanja. Da bi zadržala postojeće klijente i proširila poslovanja na nove klijente, banka treba imati jasno definiranu komunikaciju s klijentima. Poslovanje banke treba imati potporu, kako u informatičkome tako i u svom administrativnom dijelu. Poslovanje banke uvjetuje organizaciju banke. Osim poslovnih uvjeta, postoje i uvjeti regulatora koji često naređuje bankama pojedine elemente poslovne organizacije. Tako banka mora imati poslovnu jedinicu za procjenu rizika ili poslovnu jedinicu za internu reviziju. Upravo je zato svrha ovoga poglavlja pokazati kako se organizira struktura banke i koja je uloga pojedinih organizacijskih dijelova banke.

U ovome je poglavlju bitno:

- upoznati osnove bankarske organizacije,
- upoznati osnovne strukture i sektorske podjele organizacije banke,
- naučiti imena i svrhe tijela banke.

1. ORGANIZACIJSKA STRUKTURA BANKE

Da bi mogla poslovati, banka mora imati poslovnu organizaciju, ali za razliku od ostalih poduzeća, poslovna organizacija banke umnogome je uvjetovana regulativom. U prošlim je poglavljima opisano kako regulativa uvjetuje stvaranje određenih poslovnih jedinica u banci. Regulativom se također određuju i poslovni odnosi pojedinih sektora. U ovome poglavlju detaljnije će biti obrađena sama organizacija banke i poslovnih tijela koja sudjeluju u upravljanju banke. Poslovna organizacija banke prije svega ovisi i poslovnim odrednicama banke.

Većina banka organizirana je prema funkcionalnom načelu, tek s nekim naznakama divizijske forme. Ako govorimo o divizijskoj formi, tada govorimo o filijalama (poslovnicama) u mjestima izvan sjedišta banke. Poslovnice banke obično imaju jasno definirana pravila ponašanja s malom autonomijom u procesu odlučivanja.

Zahtjevno poslovanje, u smislu srednjih i većih tvrtki sa širokim asortimanom proizvoda ili prostorno disperziranim poslovnim dijelovima, iziskuje ne samo totalno već i parcijalno praćenje. To je način da se lakše i brže uoče nepoželjne tendencije razvoja, odnosno skretanje s planiranoga i željenoga puta, što daje mogućnost učinkovitijega djelovanja na njihove uzorke. Značenje organizacijske strukture banke očituje se i u porabi uspostave jednostavnih i čistih unutrašnjih ekonomskih odnosa između pojedinih organizacijskih jedinica te mogućnosti mjerenja i uspoređivanja njihovih poslovnih rezultata. Uostalom, to je nužno za modeliranje središta odgovornosti.

Izbor odgovarajućega oblika organizacijske strukture bitan je zato što pogriješke u oblikovanju organizacijskih jedinica i njihovom povezivanju u organizacijsku strukturu mogu imati negativne posljedice na poslovanje banke, na odnose s klijentima banke i na kraju na račun dobiti i gubitka banke. Funkcionalnu organizacijsku formu, koja je zasnovana na istovrsnosti poslova i zadataka u pojedinoj organizacijskoj jedinici, najčešće obilježava donošenje odluka na vrhu organizacijsko-upravljačke strukture, a poslovni rezultat iskazuje se jedinstveno.

Funkcionalna organizacijska forma smatra se najučinkovitijim oblikom organizacije za tvrtke s manje raznovrsnim proizvodnim programom, usmjerene na jedno područje plasmana. U banci s funkcionalnom organizacijskom strukturom koja ima više različitih sektora i više filijala (poslovnica), upravljanje je komplicirano i otežano. Ova činjenica sama po sebi uključuje naznake neučinkovitosti, što u tržišnoj utakmici lako može rezultirati slabijim poslovnim uspjehom.

Divizijska organizacijska forma utemeljena je na objektu, što može biti proizvod ili geografsko područje djelovanja tvrtke, a to znači da se prava i odgovornost mogu delegirati na nižu upravljačku razinu, npr. filijale (poslovnice). Pritom je bitno da se u takvoj organizacijskoj jedinici nađu svi poslovi potrebni za njezino funkcioniranje. Potreba za divizijama unutar bankarske strukture primarno odražava strukturu ekonomije, ali i banke. Banke mogu imati podjele na korporativno poslovanje i poslovanje s građanima. Na ovaj je način podjela poslovanja vezana za objekt poslovanja, odnosno usmjerenje banke na poslovanje s građanima i poduzećima. Banka također može imati ujedinjeno poslovanje s građanima i poduzećima u svakoj diviziji koje su podijeljene po geografskim jedinicama poslovanja ili nekoj sličnoj podjeli. Obje vrsta podjela su bitne i banka se treba odlučiti na odabir podjele koja odgovara strategiji banke.

U Hrvatskoj, kao maloj zemlji, podjele su obično po objektu poslovanja - na poslovanje s građanima i poduzećima. Ovakva je podjela potom prenijeta i na manje poslovne jedinice kao što su podružnice i poslovnice, tako da i unutar tih jedinica postoje dijelovi koji se bave poslovanjem s poduzećima i poslovanjem s građanima.

Za banke koje imaju filijale (poslovnice) problematično je organiziranje filijala (poslovnica) kako bi one mogle zadovoljiti potrebe organizacijske zaokruženosti za sve klijente na svakome mjestu. Još je teže ako je organizirana na bazi proizvoda, čime se nepotrebno komplicira praćenje njezinih rezultata te njihovo obavljanje.

Zbog specifičnosti bankarstva i novčanoga obilježja većine bankovnih poslova, poželjno je omogućiti svakoj filijali (poslovnici) da ima svoje prihode i rashode. Podjela prihoda i rashoda prema zajedničkom nazivniku provodi se putem mehanizma transfernih cijena. Na taj način banka može utvrditi stvarnu profitabilnost pojedine regije ili poslovne jedinice.

Transferne cijene - mehanizam utvrđivanja profitabilnosti

Poslovnice imaju različitu strukturu poslovanja i ne moraju nužno imati istu količinu aktive i pasive. Neke poslovnice mogu imati više kredita nego depozita, a neke mogu imati više depozita nego kredita. Naravno, iako aktiva i pasiva individualne poslovnice ne moraju biti jednake, ukupna aktiva i pasiva banke moraju biti jednake. Kako bi se mogla utvrditi profitabilnost svake poslovnice, banka ima mehanizam transfernih cijena. Po sustavu transfernih cijena poslovnice koje imaju višak depozita posuđuju svoja sredstva poslovnicama koja imaju manjak sredstava. Poslovnice koje imaju višak sredstava dobivaju naknadu za posuđena sredstva koja se zatim pripisuju dobiti te poslovnice. Na taj se način stvara interni mehanizam kojim se povećava dobit poslovnica koje imaju višak sredstava (jer posuđuju svoja sredstva), a dobit poslovnica koje imaju manjak sredstava smanjuje (jer sada moraju platiti za posuđena sredstva). Na taj način ukupna dobit banke je ista, ali se raspoređuje pravednije po poslovnicama.

Mehanizam transfernih cijena nije ograničen samo na trošak sredstava banke nego se upotrebljava i za druge segmente poslovanja banke kao što su, primjerice, troškovi informatike. Isto se tako mehanizam transfernih cijena može primijeniti i na druge poslovne jedinice banke.

Podjela na poslovnice također znači da banka može dati poslovnicama određenu dozu autonomije. Pitanje autonomije poslovnice je iznimno delikatno za organizaciju banke. Ako je razina autonomije poslovnica prevelika, poslovnice mogu svojim poslovanjem narušiti ukupno poslovanje. Ako je razina autonomije mala, problem nastaje u komunikaciji i brzini poslovanja, što može narušiti odnos s klijentima. Ova dvojba ne vrijedi samo za poslovnice nego i za sve organizacijske dijelove banke.

Organizacijska struktura

Osnovni organi banke su sljedeći:

*Skupština dioničara banke,
 Nadzorni odbor banke,
 Uprava banke,
 Ured uprave,
 Poslovi strategije i razvoja,
 Odjel unutarnje revizije,
 Sektor upravljanja rizicima,
 Sektor gospodarstva,
 Sektor građanstva,
 Sektor riznice,
 Sektor operativnih poslova,
 Sektor računovodstva i financijske kontrole,
 Sektor pravnih, kadrovskih i općih poslova,
 Sektor informatike,
 Podružnice,
 Poslovnice.*

Podjela koja je ovdje dana pomalo je gruba i sama po sebi odražava samo nizanje pojedinih struktura koje su potrebne, a ne organizaciju bankarskoga poslovanja. Banke obično imaju organizaciju koja označava grupu poslovanja, koje se onda dijeli na sektore, sektori se dijele na direkcije, urede ili odjele. Količina organizacijskih dijelova ovisi o veličini banke i potrebama koje banka ima u svome poslovanju.

Banka će možda imati diviziju za poslovanje s poduzećima koja u sebi može imati sektore za poslovanje s velikim, srednjim i malim poduzećima. Pojedine divizije mogu imati i specijalizirane sektore, kao što je sektor za ALM ili sektor za razvoj usluga. Širina pomoćne strukture također ovisi o banci. Mnoge banke imaju pomoćne dijelove čija je svrha potpora u poslovanju, primjerice odjela za makro-ekonomske analize.

U Hrvatskoj je česta organizacija banke koja se zasniva na geografskom poslovanju, budući da se na taj način stvara pogodna organizacijska struktura i pretpostavka za mogućnost primjene koncepcije troškovnih i profitnih središta. Na teritoriju djelovanja banka otvara poslovnice koje onda grupira u podružnicu. Svrha poslovnica je da što bolje predstavljaju poslovnu ponudu banke.

Za banku je bitno definirati i stvoriti odvojene dijelove banke koji mogu uspostaviti međusobne ekonomske odnose, tako da je moguće relativno jednostavno i lako mjeriti i uspoređivati poslovne rezultate. Za uspoređivanje obično se koristi već spomenuti mehanizam transfernih cijena.

Poslovnica je obično univerzalnoga oblika. To znači da može poslovati i s fizičkim i s pravnim osobama. U skladu s tim, poslovnica je podijeljena na dio poslovnice koji je zadužen za poslovanje s građanima i dio koji je zadužen za poslovanje s poduzećima. Ova fizička odvojenost odražava i poslovno razdvajanje. Kod postizanja većega broja poslovnica s primjerenim pravima i odgovornostima, banka bi mogla biti strukturirana u multidivizijskom ili nekom drugom složenijem organizacijskom obliku.

Bankari već godinama razvijaju različite organizacijske oblike radi ostvarivanja različitih uloga i pružanja usluga koje komitenti traže. Oblik organizacije slijedi funkciju, a banke su obično organizirane za obavljanje namijenjenih uloga, što je moguće učinkovitije. Veličina banke je također značajan čimbenik u određivanju njezina organizacijskog oblika, budući da velike banke pružaju širi spektar uloga. Ali uloga i veličina banke nisu jedine odrednice organizacije i načina poslovanja banke. Veliku ulogu imaju i vladine regulacije u oblikovanju poslovanja i raznovrsnosti bankovnih organizacija diljem svijeta.

1.1. ORGANIZACIJSKI OBLICI

Organizacija banke umnogome ovisi o veličini banke, broju klijenata i geografskoj rasprostranjenosti. Tako je, primjerice, većina banaka u SAD-u po svjetskim standardima mala¹⁰³. Iako je tomu tako, SAD je kao država poznata po svojim velikim bankarskim korporacijama kao što su Citicorp, Goldman Sachs, Bank of America koje imaju dovoljnu količinu sredstava da su redovito među najvećim bankama na svijetu. S globalizacijom i razvojem poslovanja, bankarstvo u SAD-u sve je više koncentrirano i polako se pretvara u klasične oligopole, a banke se sve više pretvaraju u univerzalne financijske institucije. Bankarsku strukturu čine nekoliko velikih banaka koje pokrivaju značajnu količinu tržišta i diktiraju stanje na tržištu. Male banke su mnogobrojne, ali ne mogu narušiti tržišni utjecaj velikih banaka. Isti je slučaj i u Hrvatskoj gdje je broj malih banaka puno veći od broja velikih banaka.

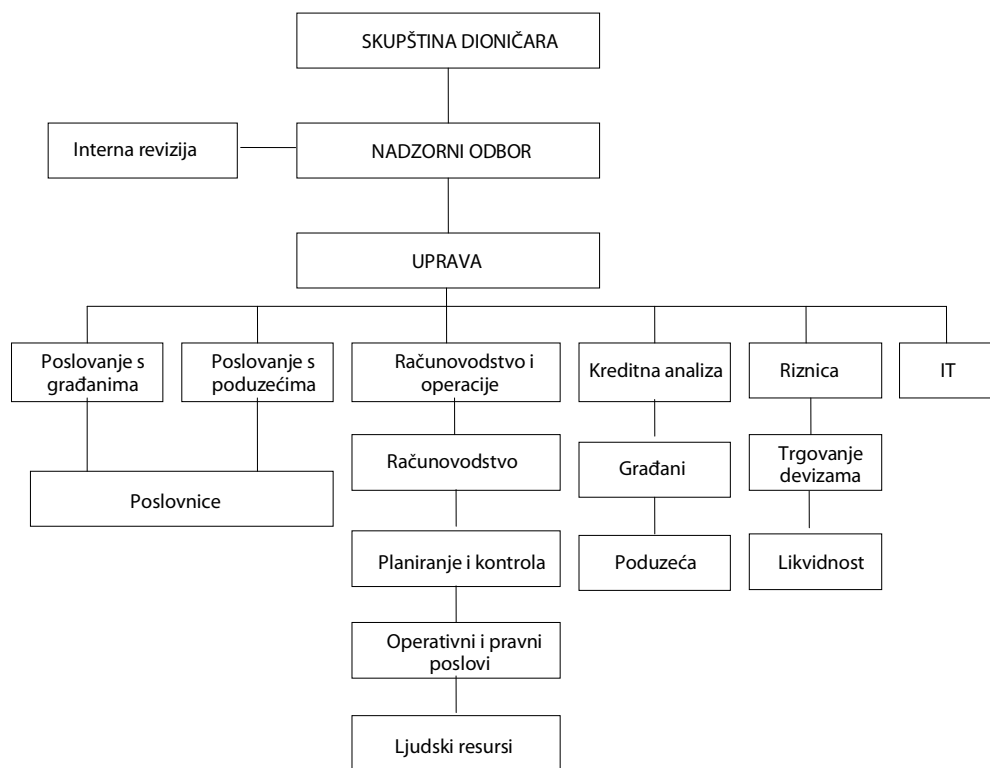
Hrvatska, kao mala otvorena ekonomija, mora svoju bankarsku strukturu promatrati kroz dvije perspektive. Prva pokazuje da je hrvatsko tržište malo i da ga karakterizira, isto kao američko tržište, veliki broj banaka, ali s izrazito jakom tržišnom koncentracijom. Gledajući iz druge perspektive na hrvatske banke, treba reći da su mnoge velike banke u Hrvatskoj u stranome vlasništvu. Strano vlasništvo implicira da banke u Hrvatskoj moraju pratiti organizacijsku strukturu svojih matrica i sukladno tomu preraspodjeljivati uloge pojedinih jedinica u banci.

Utjecaj veličine banke na unutarnju organizaciju najizravnije se može vidjeti uspoređujući organizacijski oblik velikih i malih banaka. Slika koja slijedi prikazuje organizacijski oblik jedne male banke.

¹⁰³ Rose, Peter S.: Menadžment komercijalnih banaka, Mate, Zagreb 2003.

Organizacijska struktura male banke uvjetovana je njezinom veličinom. Broj poslovnih jedinica je mali, ima vrlo malo preklapanja dužnosti između poslovnih jedinica, ali je čest slučaj da članovi jedne jedinice obavljaju poslove i u nekoliko poslovnih jedinica. U dijagramu organizacijskoga oblika male banke namjerno nisu navedena imena pojedinih organizacijskih dijelova jer male banke često imaju po jednoga čovjeka u pojedinoj poslovnoj organizaciji, tako da davanje titula postaje svrhom samoj sebi.

41) Slika: *Organizacijski oblik male banke Hrvatskoj*

Struktura malih banaka često je izrazito plitka i broj zaposlenih u poslovnoj jedinici je mali, tako da dolazi do velike povezanosti službenika i visokoga menadžmenta. U malim bankama čest je slučaj da se titularno najviši menadžment banke uključi u dnevne operacije i dnevno poslovanje banke. Osim zakonski propisanih jedinica, male banke često nastoje putem outsorcinga zadovoljiti svoje potrebe. Jedna je od najčešćih primjera outsorcinga informatika.

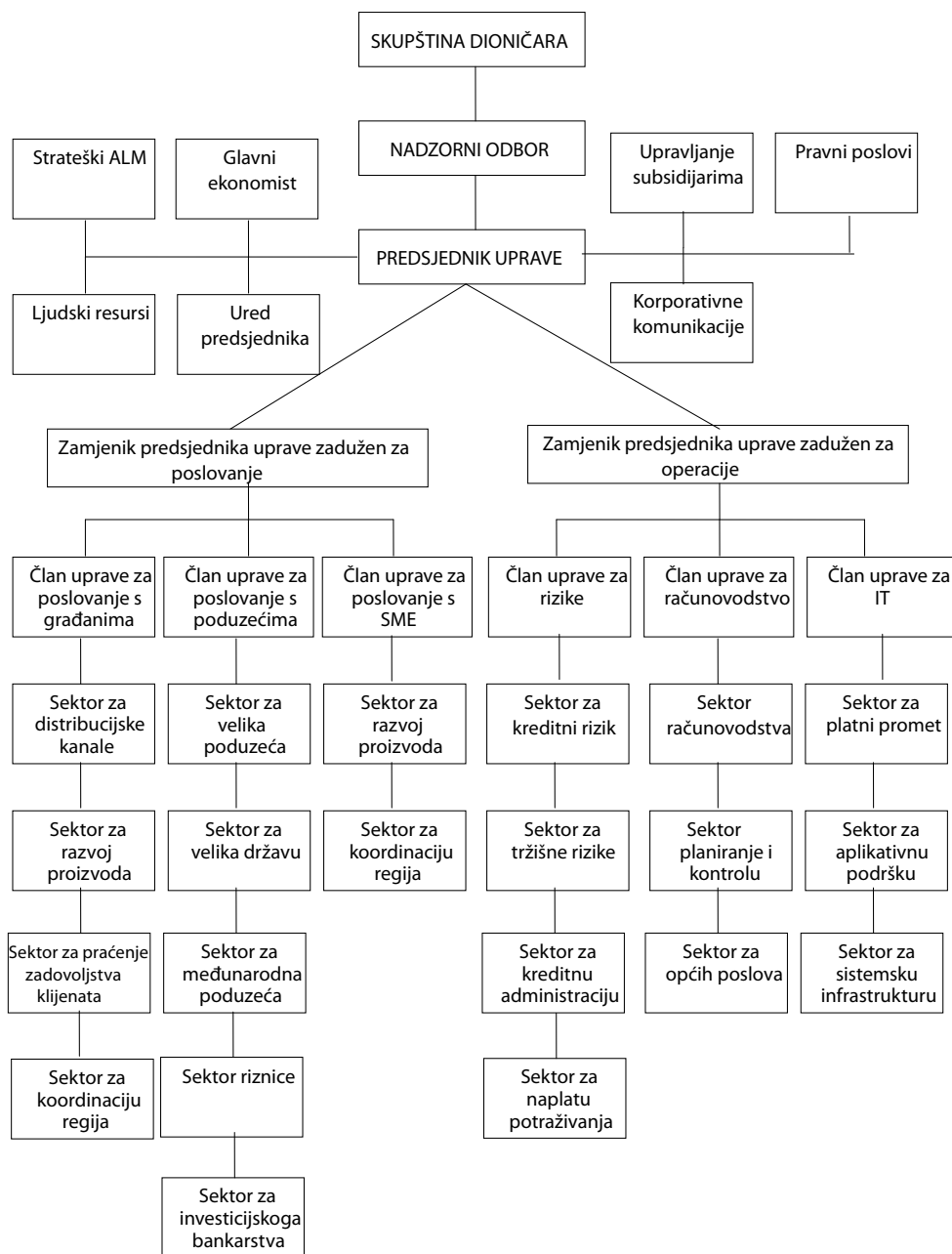
Kada je riječ o organizaciji, izazov za male banke je kako proširiti poslovanje a istovremeno kontrolirati troškove poslovanja. Zato male banke nastoje uklopiti što

više službi u jednu organizacijsku jedinicu u izdvojiti segmente poslovanja gdje to dopušta regulator.

Osnovna razlika između male i velike banke je broj poslovnih jedinica, ali i širina poslovanja koje obuhvaćaju pojedine poslovne jedinice. Na slici koja pokazuje organizaciju velike banke treba uočiti poslovne jedinice koje su pridružene upravi. Male banke nemaju ured uprave ili glavnoga ekonomista. To ne znači da takve poslovne jedinice ne bi mogle poboljšati poslovanje male banke već znači da male banke imaju puno manje manevarskoga prostora kod odlučivanja o poslovnoj strukturi jer moraju paziti na troškove.

Velike banke nastoje zbog svoje veličine postati prepoznatljivima najširim segmentima tržišta. Broj službi koji postoji u velikim bankama puno je veći nego u malim bankama. Dok u malim bankama neke poslove obavlja jedan čovjek, u velikim bankama za isti posao, zbog velikoga obima posla, može biti zadužen cijeli sektor. Izazov kod kreiranja organizacije velikih banaka jest u tome kako da organizacija ne postane prevelika i da se ne izgubi koordinacija između pojedinih jedinica.

42) Slika: Organizacijski oblik velike banke u Hrvatskoj

Poseban oblik banaka su visoko specijalizirane banke. Takve banke imaju opseg poslovanja kao velike banke, ali imaju organizacijsku strukturu kao male banke. Specijalizirane banke u svojim poslovima obično posluju s velikim volumenima, ali zbog svoje visoke specijaliziranosti nemaju potrebu za širokom mrežom poslovnica.

Struktura poslovne organizacije i male i velike banke počinje od skupštine dioničara. Dioničari su vlasnici banke koji nadzor banke prepuštaju nadzornome odboru s namjerom da nadzorni odbor prati poslovanje banke i ispunjavanje poslovnih ciljeva koje su postavili dioničari.

Nadzorni odbor prati poslovanje banke. Uloga nadzornoga odbora često je regulirana od strane regulatora. Nadzorni odbor bira upravu banke koja ima za zadatak operativno upravljati bankom. U nastavku ovoga poglavlja detaljnije će biti objašnjena uloga nadzornoga odbora i uprave banke.

Operativno upravljanje banke smanjuje se s veličinom banke. U malim bankama menadžment banke je aktivno uključeno u dnevne operacije i poslovanje s klijentima. U velikim bankama uprava banke se susreće samo s ključnim klijentima i svojim se djelovanjem više javlja kao tijelo koje određuje strategiju i smjer poslovanja, dok niže organizacijske jedinice operativno provode strategiju koju je zacrtala uprava. U međunarodnim bankama uloga uprave i nadzornoga odbora je često orijentirana na komunikaciju s potencijalnim investitorima i vlasnicima, a manje na operativno upravljanje bankom. Što je organizacijska struktura dublja i šira to uprava i nadzorni odbor imaju manje mogućnosti operativne kontrole koje se prepušta nižim menadžerskim instancijama.

1.2. TRENDovi U ORGANIZACIJI BANAKA

Posljednjih je nekoliko godina tendencija većine bankovnih institucija da s vremenom postanu složenije organizacije¹⁰⁴ koje se orijentiraju na široku lepezu financijskih usluga, ne samo bankarskih usluga. Kada banka počinje rasti, obično povećava nove usluge i opremu, a s time dolaze i novi odjeli za pomoć menadžmentu radi što uspješnije kontrole i usredotočenosti na sredstva banke.

Još jedan bitan čimbenik koji utječe na bankovne organizacije je promjenjiv sastav bankarskih vještina koje bankari trebaju za efikasno i učinkovito funkcioniranje, uz promjenjive tržišne uvjete i tehnologiju. Primjerice, s globalnim širenjem vladinih deregulacija, a posljedica toga je povećanje broja konkurenata s kojima se banke suočavaju na svojim glavnim tržištima, sve više i više bankovnih tvrtki postaje tržišno i prodajno orijentirano – pazeći više na promjenjivu potražnju za uslugama od strane svojih komitenata te na izazove od strane bankovnih i nebankovnih konkurenata. Ovaj je trend primorao bankovne menadžere na veću zaokupljenost uslužnim marketinškim aktivnostima i reakcijama svojih dioničara.

Novije aktivnosti zahtijevaju upravu i osoblje banke koje može posvetiti više vremena istraživanju potrošačkih potreba za uslugama te, na temelju tih potro-

¹⁰⁴ Rose, Peter S.: The changing structure of american banking, New York 1987., Columbia University Press

šačkih pregleda, razvijanje novih usluga i modificiranje starih radi zadovoljavanja promjenjivih potreba komitenata. Budući da se pristup i tehnologija proizvodnje financijskih usluga posljednjih godina sve više okreće kompjutorskim sustavima i elektroničkoj isporuci usluga, banke trebaju sve veći broj ljudi koji imaju vještine za rad s kompjutorima i elektroničkom opremom. Isto tako, automatsko knjigovodstvo smanjilo je vrijeme koje menadžeri troše na rutinske operacije, dajući im time veće mogućnosti za planiranje vezano za nove usluge te opremu za pružanje tih usluga.

Sukladno razvoju tržišta i spomenutim parametrima u novije vrijeme u bankama često dolazi do osnivanja poslovnih jedinica koje su zadužene za komunikaciju s klijentima, istraživanje zadovoljstva klijenata, praćenje i razumijevanje konkurencije. Zadatak ovakvih poslovnih jedinica je skupljanje povratnih informacija od tržišta i stvaranja strukture kako bi se banka mogla prilagoditi klijentima i trenutačnim zahtjevima tržišta.

Osim komunikacija na tržištu, u novije se vrijeme informatika javlja kao imperativ u poslovanju banaka. Zbog vlastitih potreba i specifičnosti poslovanja, mnoge banke se okreću internom razvoju softvera i korisničkih aplikacija kako bi mogle brzo prilagoditi svoje poslovanje potrebama klijenata. Uvođenje svakoga novog proizvoda ili usluge u banci mora biti popraćeno adekvatnom informatičkom potporom.

2. SREDIŠTA ODGOVORNOSTI (PODRUŽNICE I POSLOVNICE)

Nakon analize opće strukture banke, ovo će se poglavlje više baviti poslovnica-
ma banke, odnosno poslovanjem banke s klijentima. Jedno od najznačajnijih pitanja s kojima se banka susreće je kako definirati potreban broj poslovnica i kako utvrditi profitabilnost pojedinih poslovnica.

Banke u Republici Hrvatskoj koje mi smatramo najvećima po veličini aktive i ukupnome poslovanju, u svjetskom bankarstvu se ubrajaju, u najboljem slučaju, u skupinu srednjih banka, dok se većina banka ubraja u male banke. Većina tih banaka, ako su veće, imaju svoje filijale ili poslovne jedinice u području izvan mjesta same središnje banke. U diverzificiranoj i geografski divizionaliziranoj banci podružnica bi trebala, po pravilu, prodavati sve bančine proizvode i omogućavati sve bankarske usluge svim klijentima na svom području poslovanja te biti profitno središte. Međutim, to ne znači da i tehnički svaka transakcija mora i može biti konačno završena u pojedinoj filijali. Neke transakcije mogle bi završiti u drugim filijalama. Neke pak transakcije koje su vezane za subjekte izvan kruga bančine klijentele mogle bi završiti kao specijalizirane organizacijske jedinice na razini banke.

Logično je da bi se na razini banke za bančine poslove komunikacije i odnose s drugim subjektima izvanbančine klijentele formirale odgovarajuće posebne specijalizirane organizacijske jedinice. To bi, primjerice, moglo biti za konačno obavljanje

poslova platnog prometa i za likvidnost banke, za druge međunarodne bankovne poslove, poslove državnim institucijama i slično.

Za ostale bi se poslove, kao što su upravljačko-koordinacijski, poslovi kontrole i slični poslovi, također na razini banke formirale odgovarajuće organizacijske jedinice. Za to je potrebno formiranje središnje jedinice unutar banke kao okvira za sve ove navedene organizacijske jedinice. To je zbog same prirode bančina integriteta, ali i drugih racionalnih razloga. Banka tako ima tri središta odgovornosti:

- **profitna središta,**
- **troškovna središta,**
- **investicijska središta.**

Profitna središta su dijelovi banke koji se bave izvršavanjem poslovanja banke. U sklopu svojega poslovanja ta središta mogu generirati prihode banke i na taj način ostvarivati dobiti banke. Primjeri profitnih središta su poslovnice i dijelovi banke koji se bave kreditiranjem, kao što je sektor poslovanja s velikim poduzećima. Profitna središta su također zadužena i za prikupljanje sredstava banke. Poslovanje s klijentima nije samo prodaja bančinih proizvoda nego i skupljanje sredstava.

Troškovna središta su dijelovi banke koji u svojem poslovanju nemaju sposobnost ostvarivanja prihoda nego obično služe kao potpora u poslovanju. Primjeri ovih središta su sektor računovodstva i informatike. Iako ne generiraju prihode za banku, poslovanje banke umnogome ovisi o ovim središtima banke, jer oni pružaju podršku poslovanju profitnih centara.

Investicijska središta su dijelovi banke koji se bave osmišljavanjem novih usluga banke koji će u budućnosti donositi prihode banci. Investicijska središta mogu biti orijentirani na razvoj poslovanja izvan banke i unutar banke. Poslovanje izvan banke označavalo bi širenje banke na nova tržišta, dok bi razvoj poslovanja unutar banke bilo osmišljavanje novih usluga i poboljšanje kvalitete postojećih.

Razvoj mreže poslovnica je osnovni način da banka poveća broj profitnih središta. Ako nije riječ o specijaliziranoj banci, otvaranje poslovnica je mehanizam putem kojega banka povećava svoj odnos s klijentima i istovremeno omogućuje povećanje volumena poslovanja. Glavni razlozi uvođenja podružnica (središta odgovornosti) vide se u potrebi stvaranja boljih mogućnosti upravljanja prihodima i rashodima kao uvjetima stvaranja profita te u oslobađanju kreativnih i poslovnih sposobnosti organizacijskih jedinica niže razine. Preduvjet tomu je decentralizacija, tj. prijenos dijela prava na odlučivanje glavne uprave na menadžere središta odgovornosti. Pritom se ne smanjuje odgovornost glavne uprave jer ona zastupa integritet tvrtke i jedina je odgovorna vlasnicima. Tako se može postići odgovarajuća harmonija centralizacije i autonomije u odlučivanju.

Opće bi pravilo trebalo biti da je odgovornost menadžera središta razmjerna njihovim pravima odlučivanja. U tome valja potražiti i uporišta za moguće modele

internih ekonomskih odnosa u banci te za način obračuna i iskazivanja poslovnih rezultata, tj. izvršenja poslovnog plana pojedinog središta odgovornosti. Kod velikoga broja poslovnica već opisani mehanizam transfernih cijena ima ključnu ulogu u determiniranju uspješnosti poslovanja svake poslovnice. Mehanizam transfernih cijena također omogućuje svakoj poslovnici lakše usmjeravanje na poslovanje i uporabu regionalnih komparativnih prednosti.

Bankarska filozofija

U modernome hrvatskom bankarstvu postoji popularan termin „prodaja“ koji označuje poslovanje s klijentima i „prodaju“ usluge banke klijentima. U mnogim je bankama prodaja često neopravdano stavljana na prvo mjesto i ima glorificirani status onih koji zarađuju za banku. Poslovanje banke ne počinje od veze s klijentom nego počinje od logistike s kojom „prodaja“ raspolaže. Ako „prodaja“ ostvari doticaj s klijentom i ugovori posao, taj posao će biti bezvrijedan ako ne postoji logistika unutar banke za ostvarenje toga posla. Upravo je zato za svaku banku iznimno bitna uspostava i kvalitetnih i stabilnih troškovnih središta kako bi se prodaja mogla odvijati u što povoljnijim uvjetima. Poslovanje banke po ovoj logici počinje u troškovnim središtima koji svojom potporom omogućuju poslovanje profitnim središtima. Ako slijedi ovu filozofiju, banka će razviti svoju korporativnu strukturu koja će imati jaka središta potpore koji će povećati efikasnost odnosa s klijentima.

Poslovanje poslovnica banke iznimno je teško konfigurirati. Problem je, prije svega, u količini autonomije koju je potrebno dati poslovnica. Naravno, ovo je pitanje balansa: ako banka da previše autonomije poslovnici, ona može u kriznim situacijama ugroziti poslovanje banke. Ako poslovnica nema dovoljno autonomije, onda proces odlučivanja može biti predugačak i pretežak, što dovodi do gubitka komparativnih prednosti. Za bolje razumijevanje ove problematike potrebno je jasno definirati što je autonomija poslovnice.

Definicija: *Autonomija poslovnice je sloboda odlučivanja poslovnice u odnosu na središnju banku s obzirom na sljedeće parametre:*

- kreditni rizik,
- upravljanje ljudskim resursima,
- komunikaciju s klijentima,
- prodaju proizvoda,
- valutnu, ročnu i cjenovnu strukturu.

Količina autonomije poslovnica izravno utječe na poslovanje banke. Autonomija poslovnice je bitna i utječe na ročnu strukturu, valutnu strukturu, ali i cjenovnu

politiku banke. Podružnici ili poslovnici treba definirati koji je raspon cijena pojedinih usluga koje može ponuditi klijentima. Upravo zato banke nastoje postići balans između stupnjeva slobode koji se omogućuju poslovnica. Tako se poslovnica nameće: ročna, cjenovna, valutna struktura, maksimalna veličina kredita, ali im se ostavlja sloboda komunikacije s klijentom, lepeze ponuđenih usluga i otvaranja novih klijenata.

3. UPRAVLJAČKA TIJELA BANKE

Osim organizacijske strukture banke koja je predstavljena u prethodnom poglavlju, potrebno je osvrnuti se i na tijela banke kojima je svrha upravljanje bankom i donošenje odluka o različitim segmentima bankarskoga poslovanja.

Do sada su u organizacijskoj strukturi spomenute uprava i nadzorni odbor, a sada će broj upravljačkih tijela banke biti proširen. U ovome poglavlju bit će obrađena sljedeća upravljačka tijela:

- **nadzorni odbor banke,**
- **uprava banke,**
- **ALCO, odbor za upravljanje aktivom i pasivom,**
- **kreditni odbor.**

Svako navedeno tijelo ima svoj jasno definiran sastav, poslovnu politiku, proceduru djelovanja i širinu djelatnosti. U mnogim je zemljama regulator odredio dužnosti navedenih tijela banke i zahtjeva od banaka da imaju ustrojena tijela s redovitim sastancima. Zapisnici s tih sastanaka podložni su kontroli regulatora.

Nadzorni odbor prati poslovanje banke, izdaje strateške smjernice koje bi banka trebala ostvariti i bira upravu banke. Uloga, širina i moć nadzornoga odbora isključivo ovisi o tome koje su zadaće nadzornoga odbora koje je propisao regulator i kako ih je ustrojio vlasnik banke. Odluka koliko vlasnik banke želi pratiti poslovanje banke izravno se očituje u tome koliko je nadzorni odbor uključen u poslovanje banke. U mnogim bankama nadzorni odbor mora odobriti određene poslovne odluke i politike banke. Najbolji je primjer politika likvidnosti za čije se odobrenje često traži mišljenje nadzornoga odbora. Politikama je često propisana i maksimalna kreditna izloženost koja traži odobrenje kreditnoga odbora.

Svrha nadzornoga odbora u bankama je da upravi daje strateške smjernice i da prati ostvarivanje zadanih poslovnih ciljeva. Zadani ciljevi mogu biti: ostvarenje budžeta banke, ostvarivanje dobiti banke, povrat na kapital (eng. ROE return on equity), rast plasmana banke, kvaliteta plasmana banke, postizanje zadovoljavajućega omjera prihoda i troškova. Fokus nadzornoga odbora se mijenja kako se mijenjaju i ekonomski uvjeti u kojima posluju banke. Ako nisu ostvareni zadani ciljevi, nadzorni odbor predlaže strategije i taktike kako da se ostvare zadani ciljevi.

Nadzorni odbor je taj koji bira upravu banke. Nadzorni odbor obično čine predstavnici vlasnika banke, ali u nekim zemljama regulator traži da u nadzorni odbor uđu i nezavisni predstavnici kako bi se izbjegao problem moralnoga hazarda i uloži nadzornoga odbora dala nezavisna perspektiva.

Uprava banke je glavno operativno tijelo banke koje upravlja bankom. Uprava se sastoji od predsjednika uprave kojega je izabire nadzorni odbor i članova uprave koje obično bira predsjednik uprave, a potvrđuje nadzorni odbor. Minimalan broj članova uprave je često definiran od strane regulatora, dok je maksimalan broj ovisan o odluci nadzornoga odbora i potrebama banke za upravljačkom strukturom. Regulator obično jasno određuje koji su uvjeti za članstvo u upravi te koje osobe ne mogu biti članovi uprave financijske institucije. Članovi uprave obično predstavljaju određene poslovne jedinice i imaju jasna poslovna zaduženja. Tako uprava može imati: člana prave za poslovanje s poduzećima, člana uprave za rizike, člana uprave za poslovanje s građanima i člana uprave za informatiku. Broj članova uprave ovisi o organizaciji i poslovnoj usmjerenosti banke. Predsjednik uprave također može predstavljati poslovnu jedinicu, što je čest slučaj u malim bankama. Koliko će članova uprave imati uprava, ovisi o veličini i organizacijskoj strukturi banke.

Uprava je glavno operativno tijelo banke koje operativno upravlja bankom. No potrebno je definirati što je upravljanje bankom. Upravljanje bankom sastoji se od dva odvojena elementa. Prvi je upravljanje poslovanjem banke koje se sastoji od odnosa s klijentima i ostvarivanju prihoda. Potrebno je naglasiti veliko značenje praćenja i ostvarivanja zadanih poslovnih ciljeva. Drugi element je operativno vođenje banke koje se sastoji od donošenja odluka, potvrđivanja novih politika i procedura, izdavanja zadataka raznim jedinicama, kadrovske politike te kontrole troškova. Dugalizam koji postoji u upravljanju banke je balans koji je potreban kako bi banka mogla uspješno poslovati. Banka mora imati jasnu komunikaciju s klijentima i sposobnost poslovanja, ali isto tako banka mora imati i sposobnost organizacije poslovanja.

Odnos uprave i nadzornoga odbora je također jako bitan. Uprava mora redovito izvješćivati nadzorni odbor o svim relevantnim aspektima poslovanja banke i tražiti povratne informacije o trenutačnome stanju u banci. Odnos uprave i nadzornoga odbora često je reguliran od strane regulatora.

U prvome i drugome dijelu knjige pokazana je širina poslovanja banke. Kako bi se uprava mogla lakše nositi s opsegom poslovanja banke, često osniva odbore koji su zaduženi za pojedine aspekte poslovanje. Dva najznačajnija takva odbora su Odbor za upravljanje aktivnom i pasivom (ALCO) i kreditni odbor.

ALCO odbor (eng. Assets and Liabilities Committee) je zadužen za praćenje i upravljanje strukturama bilance. ALCO odbor upravlja bilancom prema sljedećim parametrima:

- valutnom strukturom,
- ročnom strukturom,

- cjenovnom strukturom,
- drugim strukturama, ovisno o karakteristikama ekonomije u kojoj banka posluje.

Bitno je primijetiti da ALCO ne brine o sektorskom rasporedu kredita; to je posao kreditnoga odbora i strateških smjernica koje je zadala uprava. Za ALCO su bitne karakteristike kredita: valuta kredita, cijena kredita i trajanje kredita. Navedene strukture ultimativno diktiraju karakteristike bilance banke i izloženost banke rizicima. Svrha praćenja navedenih struktura je kontrola likvidonosnoga i cjenovnoga rizika. ALCO analizira postojeću strukturu i izdaje smjernice kako postići željenu strukturu bilance sa svrhom maksimiziranja prihoda i minimiziranja troškova. Jedan od primjera upravljanja bilancom je optimizacija strukture pasive kako bi se minimizirao trošak regulative.

Sastav ALCO odbora diktira operativnost i fokus ALCO odbora. Ako ALCO želi biti više usmjeren na operativnu kontrolu bilance, onda će sastav ALCO odbora obično činiti šef riznice banke, direktori pojedinih direkcija unutar riznice i predstavnici poslovnih jedinica. Ovakav će ALCO odbor imati i frekventnije sastanke: tjedno ili dvotjedno. ALCO odbor može također biti više usredotočen na strateške odluke unutar bilance. U tom će slučaju u sastavu ALCO-a biti predsjednik uprave, članovi uprave iz poslovnih jedinica, član uprave za rizike, glavni ekonomist i šef ALM-a banke. Banke često znaju razdvojiti ALCO odbor na operativni i strateški ALCO.

Kreditni odbor zadužen je za praćenje kreditiranja u banci. Ovisno o odluci uprave banke, kreditni odbor može imati različiti sastav. Standardna je praksa sastava kreditnoga odbora da ima predstavnike poslovnih jedinica i sektora koji prate rizike. Ovisno o veličini banke i potrebama kontrole poslovanja, kreditni odbor mogu činiti predsjednik uprave, članovi uprave za poslovanje, član uprave za rizike i direktor sektora za kreditni rizik.

Osnovna svrha kreditnoga odbora je praćenje kreditiranja i kvalitete plasmana banke. Kreditni odbor to radi na dva načina. Prvi način je da promatra povijesne vrijednosti i kretanje parametara vezanih za već dane kredite. Tako kreditni odbor promatra podjelu kredita po poslovnim jedinicama, ostvarenje budžeta, kvalitetu kredita koji su plasirani, količinu loših plasmana i troškove po lošim plasmanima. Drugi je način na koji kreditni odbor upravlja kreditnim portfeljem da odlučuje o kreditnim volumenima prema pojedinim klijentima, donosi smjernice prema kojim klijentima povećati a prema kojima smanjiti izloženost. Na ovaj način kreditni odbor ima aktivnu ulogu u odlučivanju o poslovnim smjernicama banke. Ovakav proces kontrole potječe iz matematike i naziva se *feedback-feed forward* kontrola, jer kreditni odbor promatra rezultate svojih odluka iz prošlosti (feedback) i na temelju toga donosi odluke o budućem razvoju kreditiranja u banci (feed forward).

Članstvo u ALCO-u i kreditnim odborima određuje uprava banke u skladu s potrebama delegiranja pojedinih zadataka i ciljeva koje želi postići. Navedeno članstvo je izrazito fleksibilno, stoga članovi ALCO odbora mogu biti i razni drugi šefovi organizacijskih jedinica koji se bave kontrolom rizika ili predstavnici pojedinih sektora unutar poslovnih jedinica banke, sektora za građane ili sektora za velika poduzeća. Kreditni odbor također može imati šire članstvo, ovisno o organizaciji banke.

ALCO i kreditni odbor zajedno upravljaju bilancom banke. Ova dva odbora čine osnovicu kojom uprava banke kontrolira strukturu bilance banke i zadaje strateške smjernice. Treba primijetiti da se niti jedan odbor ne bavi odnosima s klijentom, niti se bavi razvojem poslovanja. Također nije definiran odnos s poslovnim jedinicama, a to ovisi o banci i upravi. U nekim bankama ALCO i kreditni odbor imaju pravo diktirati strukture poslovnim jedinicama, dok u nekim bankama samo prate strukture i zatim predlažu smjernice.

BITNI POJMOVI U OVOME POGLAVLJU:

Organizacijska struktura banke

Transferne cijene

Sektor banke

Organizacijska struktura

Središta odgovornosti:

- profitna središta
- troškovna središta
- investicijska središta

Nadzorni odbor banke

Uprava banke

ALCO odbor

Kreditni odbor

ZAKLJUČNA MISAO

Organizacija banke umnogome ovisi o strategiji banke i tržištu na kojemu se banka želi pozicionirati. Ako se struktura organizacije banke nalazi u godišnjem izvješću banke, to može biti odličan početak za shvaćanje načina funkcioniranja banke. U ovome poglavlju predstavljena su administrativna tijela banke, kao što su

kreditni odbor i ALCO odbor. Ova dva odbora, osim uprave, predstavljaju glavne mehanizme vođenja banke. ALCO ima značajnu stratešku ulogu jer diktira valutnu, cjenovnu i ročnu strukturu banke. Kreditni odbor izravno prati kvalitetu postojećih plasmana i kontrolira buduće plasmane tako da provodi svoje odluke. Osim strateške uloge, odbori unutar banke bitni su i za poslovne procese, pa tako bankar, osim što posluje s klijentom, mora znati kakve su postojeće preferencije kreditnoga odbora kada je riječ o uvjetima kreditiranja. Kada ugovara nove plasmane, bankar bi trebao slijediti upute o strukturi tih plasmana koje je dobio od ALCO odbora. Organizacija banaka u jednome svojem dijelu je i dio povijesnoga naslijeđa koje je karakteristično za svaku zemlju. Da bi bilo jasnije kako je organizacija banke uvjetovana povijesnim kontekstom, u dodatku slijedi prikaz povijesti bankarstva u Hrvatskoj.

PITANJA I ZADATCI

Što organizacija banke govori o strategiji banke?

Zašto banke orijentirane na poslovanje s poduzećima imaju plitku, a banke orijentirane na poslovanje s građanima duboku strukturu?

Koja je opasnost za kvalitetu odlučivanja i poslovanja banke kod jako duboke strukture?

Koja tri središta odgovornosti imaju banke?

Poveži odnos profitnih središta s troškovnim i investicijskim središtima?

Što znači „nadzirati banku“, odnosno koje su funkcije nadzornoga odbora banke?

Koja je uloga uprave banke?

Zašto u banci postoji potreba za kreditnim i ALCO odborom?

Objasni uloge uprave banke, kreditnoga odbora i ALCO odbora?

Koja je strateška uloga ALCO odbora?

Jamči li postojanje nadzornoga odbora, uprave, ALCO i kreditnoga odbora uspjehnost poslovanja banke?

Kako kreditni odbor smanjuje moralni hazard?

DODATAK ZA RAZUMIJEVANJE: POVIJEST HRVATSKOGA BANKARSTVA

1. POSLOVNO BANKARSTVO U HRVATSKOJ

Činjenica da je bankarski sustav pojedine države derivat njezina gospodarskog sustava umnogome određuje organizaciju, ustroj te razvijenost financijskih institucija. Ova opservacija također vrijedi i za Hrvatsku. Da bi se mogla razumjeti današnja struktura banaka u Hrvatskoj, potrebno je napraviti i kratki povijesni pregled bankarstva u Hrvatskoj.

Hrvatska je, za razliku od drugih zemalja, i na području bankarstva imala niz svojih specifičnosti koje su proizlazile iz njezina državnog statusa. Do 1990. njezina je državotvornost bila sastavnica drugih država, uz manje ili više zastupljenu samostalnost. Takvo je stanje ostavilo duboki trag na bankarstvo, posebno u razvoju bankarstva, jer je u Hrvatskoj razvoj bankarstva uvijek bio ograničen interesima država kojih je Hrvatska bila članica.

Bankarski sustav, u suvremenom značenju riječi, razvija se na području današnje Hrvatske u prvoj polovini 19. stoljeća. To je vrijeme razvoja kapitalizma, prvobitne akumulacije i početka prvih financijskih institucija u našim krajevima. Prije institucionalnog organiziranja bankarstva na području Hrvatske, kreditnim poslovima bavila su se vlastela, crkva i pojedinci. U Dubrovačkoj Republici osnovan je 1671. Založni zavod, preteča banke. Primat hrvatskoga bankarstva ima Prva hrvatska štedionica osnovana 1846. u Zagrebu. S vremenom, od skromne štedionice osnovane hrvatskim kapitalom, postaje jednom od najznačajnijih i najvećih banaka svoga vremena, i to ne samo na području Hrvatske. Od tih prvih i značajnijih banaka treba nabrojiti nekoliko: Realnu vjeresijsku banku zemaljske vlade (1859., Zagreb), Hrvatsku eskontnu banku (1868.), Hrvatsku poljodjelsku hipotekarnu banku d. d. (1892.), Hrvatsku poljodjelsku banku d. d. (1902.), Prvu hrvatsku obrtnu banku d. d. (1906.), Hrvatsku sveopću kreditnu banku d. d. (1913.), Osječku štedionicu d. d. (1867.), Varaždinsku štedionicu d. d. (1868.), Čakovečku štedionicu d. d. (1867.), Bjelovarsku štedionicu d. d. (1872.), Virovitičku štedionicu d. d. (1872.) i Dioničku štedionicu u Križevcima (1872.).

Razvoj bankarstva bio je rezultat gospodarskih kretanja vremena, političkih kretanja i nestabilnosti granice s Otomanskim Carstvom zbog čega bankarstvo u Hrvatskoj u 19. stoljeću karakterizira:

- izrazito velika rascjepkanost. Nakon Prvoga svjetskog rata u Hrvatskoj djeluje čak 178 banaka,

- veliki broj malih privatnih banaka (niska koncentracija kapitala),
- odsutnost specijalizacije u bankarskim poslovima.

Karakteristike sustava banaka u razdoblju nakon Hrvatsko-ugarske nagodbe do početka Drugoga svjetskog rata odražavaju brze promjene u društvu i nestabilnost ekonomsko-političkoga sustava. To je posebno vidljivo po velikome broju banaka koje posluju u Hrvatskoj.

Većina se tih banaka ne pridržava u svome poslovanju osnovnih bankarskih principa, posebice praćenja koncentracije kreditnoga portfelja i likvidnosti. U razdoblju svjetske ekonomske krize od 1929. do 1932., veliki broj tih banaka doživio je stečaj, likvidaciju ili fuziju s drugim bankama. Ovakvi gubici rezultiraju promjenom vlasničke strukture, a sve više banaka prelazi u vlasništvo države ili postaju poludržavne, što je opća tendencija toga razdoblja (državni kapitalizam). Razumljivo, u ovome čitavom razdoblju od pojave prvih banaka do danas na području Hrvatske djelovalo je i niz stranih banaka, njihovih podružnica, štedionica i kreditnih zadruga.

Posebno poglavlje u razvoju bankarstva u Hrvatskoj pripada Poštanskoj štedionici (Poštansko-čekaovni zavod osnovan u Zagrebu 1920.) koja je značajno mjesto za obavljanje gotovinskoga i bezgotovinskoga platnog prometa. Značenje Poštanske štedionice proizlazi iz velikoga broja dislociranih podružnica, službi, pa prema tomu i dostupnosti usluga koje je pružala velikom broju korisnika.

Za vrijeme NDH kao najjača poslovna banka djeluje Hrvatska udružena banka d. d. Kao hrvatsku specifičnost treba istaknuti i ulogu Zagrebačke burze (osnovana 1918.) koja je tijekom Drugoga svjetskog rata obavljala značajne financijske transakcije (gotovo cjelokupni klirinški promet s Njemačkom i djelomice s Italijom). Tijekom Drugoga svjetskog rata partizanska izvršna vlast uređuje financijska pitanja na teritoriju pod svojom kontrolom raspisivanjem dva javna zajma (Zakon narodnog oslobođenja) i emisijom obveznica (2 serije). Zapravo ovaj državni model regulacije financijskoga sustava postaje i dominantnim 1945.

Nakon Drugoga svjetskog rata dolazi do likvidacije svih privatnih banaka, sukladno novome političko-ekonomskom uređenju koje je nastupilo uspostavom socijalizma. Napuštaju se tržišni principi u bankovnom poslovanju i prelazi se na administrativno-centralističko planiranje, ne samo u bankarstvu već i u cjelokupnom gospodarstvu. Dakako, uloga banaka u odnosu na prethodno razdoblje izmijenjena je i bankarstvo je u potpunosti u funkciji novoga društvenog poretka. Bankarstvo postaje isključivo državno, sa svim posljedicama i specifičnostima takva sustava. Cjelokupno bankarstvo u socijalizmu postaje temeljnim instrumentom za ostvarivanje planskih ciljeva socijalističke države. Bankarstvo se posebno mijenja 1950-ih kada središnje planiranje zamjenjuje samoupravni sustav. Sukladno promjenama i građenjem samoupravnoga sustava, bankarstvo također ulazi u faze kontinuiranih promjena koje nisu završene niti 1990.

Profesor Katunarić¹⁰⁵ navodi sljedeće osobine banaka u socijalizmu:

- socijalistička banka je državna novčana institucija kojom upravlja mehanizam državnoga aparata metodama administrativnoga i krajnje centraliziranoga rukovođenja privredom;
- socijalistička banka je sastavni dio cjelokupnog sustava upravljanja, planiranja i financiranja privrede (proizvodnje, prometa i potrošnje) čime dobiva novu kvalitetnu ulogu i svrhu svoga postojanja;
- u njoj se koncentrira cjelokupna novčana masa koja je potrebna za proizvodnju, promet i potrošnju društva čime postaje jedinstvenim mjestom koncentracije novčanih sredstava koje obvezno kod nje polažu svi nosioci raspoloživih novčanih sredstva;
- banka je organizator i izvršilac jedinstvenoga i potpunoga platnog prometa, kako tuzemnoga tako i inozemnoga;
- kroz svoje osnovne funkcije planske koncentracije i raspodjele novčanih sredstava u planirane privredne i društvene tijekove, socijalistička banka obavlja kontrolu cjelokupno planiranoga novčanog prometa koji obavljaju nosioci platnog prometa u skladu s donesenim planskim tijekovima novčanoga kretanja. Ova kontrola usmjerena je na izvršenje proizvodnih planova i na kontrolu platnog fonda, čime je planski usklađen i sam kreditni sustav;
- socijalistička banka kroz svoju organizaciju i evidenciju postaje u pravom smislu društveni knjigovođa i evidentičar koji može u svako vrijeme dati podatke o financijskom kretanju novčanog prometa u privredi i društvu;
- banka provodi u život kreditnu politiku koja je regulirana planom na jedinstveni način i time postaje izvršiocem svih financijskih tijekova proizvodnje i prometa socijalističke privrede.

Takva organizacija bankarstva pokazuje najmanje dvije bitne osobine financijskoga sustava:

- a) u socijalizmu nije bilo moguće organizirati gospodarski život bez banaka. Vjerojatno su postojali, a dijelom i danas postoje, neki ekstremni slučajevi pojedine zemlje (npr. Kambodža, Vijetnam i Kuba) gdje se negirala potreba postojanja novca, pa tako i bankarstva. Socijalistički sustav bankarstva zapravo je ustrojen na osnovama bankarstva iz prethodnoga razdoblja prilagođenoga potrebama socijalizma;
- b) planski postavljen i nadziran bankarski sustav, prije ili kasnije, nije uspijevaao udovoljiti zahtjevima gospodarskoga života i postao je sve većom kočnicom razvoja. U konačnici se potvrđuje da nema boljega i učinkovitijega mehanizma za regulaciju gospodarskih odnosa od tržišta.

¹⁰⁵ Katunarić, Ante (1977): Banka, principi i praksa bankarskog poslovanja, Izdavačko instruktivni biro, 1977. Zagreb

Hrvatski bankarski sustav kao dio jedinstvenoga bankarskog sustava državne zajednice u kojoj se Hrvatska nalazila, polazio je u svome razvoju niz faza, i to od faze organizacije po teritorijalnom principu savezne, republičke i lokalne banke (tzv. Komunalne banke i štedionice), od apsolutne koncentracije bankarskoga sustava u okviru središnje banke pa do decentralizacije i osnivanja više bankarskoga sustava (osnivanje poslovnih banaka koje su bile specijalizirane na saveznoj razini i teritorijalne poslovne banke koje su bile republičkoga ili komunalnoga karaktera i značenja). Zatim slijedi jasnije pozicioniranje kratkoročnoga kreditiranja i financiranja investicija u smislu uspostave bankarskoga sustava koji će odgovarati tim postavkama.

Sljedeća faza organizacije bankarskoga sustava ide u pravcu pokušaja koncentracije financijskih sredstava te ubrzanja njihove cirkulacije, što prati i odgovarajuća organizacijska forma. Tako se bankarski sektor reorganizira na banke, specijalizirane financijske institucije i štedno-kreditne organizacije.

Posebnu ulogu u bankarskome sustavu socijalizma imala je i Služba društvenog knjigovodstva osnovana 1959. sa zadatkom vođenja društvenog knjigovodstva, kontrole, statističke obrade i evidencije novčanih tijekova.

Na temelju izloženoga moguće je navesti osnovne značajke bankarskoga sustava u socijalizmu:

- česte promjene bankarskoga sustava koje niti pri svome uvođenju niti u konačnici nisu dale željene rezultate, iako je banka služila kao financijska „kockica“ plana privrede;
- netržišnost bankarskoga sustava i neučinkovitost koja uglavnom proistječe iz netržišne koncepcije. Banke nisu mogle kreditirati klijente koji su bankama bili najprofitabilniji već su morale kreditirati klijente koji su bili društveno najprofitabilniji;
- samostalnost poslovnih banaka bila je ograničavana i političkim mjerama i ciljevima, tako da je često bila na štetu banaka;
- poslovne banke su pod jakim utjecajem lokalnih političkih vlasti;
- neodgovarajuća rješenja gospodarskoga sustava i njihov odraz na monetarno-kreditne mjere;
- oskudnost instrumenata financijskih tijekova (novac, bankovni depozit, kredit).

Nastankom Republike Hrvatske počinje se razvijati moderno bankarstvo. Prelaskom iz socijalističkoga društvenoga u privatno vlasništvo omogućuje se i stvaranje privatnih banaka koje djeluju na području Republike Hrvatske. Godine 1990. osnovana je Hrvatska narodna banka koja ima ulogu središnje banke u Republici Hrvatskoj i u vlasništvu je Hrvatske države.

Moderna povijest hrvatskoga bankarstva također je umnogome određena političkim okolnostima. Razdoblje od 1990. do 2000. obilježeno je prvo ratnim okolno-

stima, a potom konsolidacijom i stabilizacijom bankarskoga sustava. S prelaskom društvenoga u državno vlasništvo banke su zadržale isto vlasništvo jer su u vrijeme socijalizma bile u vlasništvu poduzeća ili lokalnih zajednica. Problem s kojim se banke suočavaju ranih 90-ih nije transformacija vlasništva nego je problem loših plasmana koji nastaju raspadom SFRJ i ratnim okolnostima. Zbog toga veliki dio bankarskoga sustava propada i mora ići u sanaciju. Banke koje ulaze u sanaciju bivaju potom prodane uglavnom stranim vlasnicima.

Razdoblje od 1990. do 2000. za Hrvatsko bankarstvo je karakterizirano konstantnim promjenama, prvo kroz već spomenutu promjenu političkoga sustava, zatim kroz proces sanacije te ulaskom stranih banaka u Hrvatsku. Nakon 2000. bankarsko tržište karakterizira razvijanje poslovanja i konsolidacija bankarskoga tržišta.

PITANJA

Kako je povijest Hrvatske uvjetovala razvoj bankarstva?

Koji je odnos samostalnosti Hrvatske države i razvoja bankarstva u Hrvatskoj?

Koje su osobine banaka u socijalizmu?

Koji su problemi banaka u socijalizmu?

Koji je put razvoja banaka u Hrvatskoj od 1990. do danas?

Što za Hrvatsku znači osnivanje Hrvatske narodne banke?

III - C) VRSTE BANAKA

U OVOME POGLAVLJU:

Svrha je ovoga poglavlja upoznati se sa šest najčešćih vrsta banaka. Vrste banaka obrađene u ovome poglavlju su: univerzalne banke, komercijalne i investicijske banke, trgovačke banke, štedne banke i štedionice, bankarske holding kompanije i financijski konglomerati. Svaka od ovih vrsta banaka ima svoje karakteristike poslovanja, prednosti i nedostatke. Razlike među vrstama banaka se ponajviše očituju u poslovima koje te banke obavljaju te koji su im ciljani klijenti. Podjela banaka u ovome poglavlju teorijski je utemeljena. U današnjem globaliziranom svijetu teško je naći banku koja savršeno odgovara kategorijama banaka koje su postavljene u ovome poglavlju.

U ovome je poglavlju bitno:

- razumjeti razlike između vrsta banaka i znati ih prepoznati,
- iz ranijih poglavlja povezati vrste banaka s poslovima koje obavljaju.

1. RAZNOVRSNOST BANKARSTVA

Postoji jasna paralela između razvoja društva i razvoja bankarstva. Kroz raznovrsnost bankarstva implicitno su određene i vrste banaka koje upućuju na djelatnost banaka, odnosno poslovnu specijalizaciju banaka. Razvoj bankarstva izravno je povezan s razvojem tržišta kapitala, ekonomskim rastom i tehničkim dostignućima u ekonomiji. Kako se razvija poslovanje u ekonomiji tako se razvijaju i potrebe za raznovrsnim bankarskim uslugama. Širenjem usluga koje klijenti traže banke kreću putem specijalizacije i fokusiraju se na poslovanje koje smatraju optimalnim.

U početku svojega djelovanja banke su prikupljale sredstva od onih koji su imali viškove sredstava i plasirale ga onima kojima su sredstava nedostajala, odnosno onima koji su imali manjak sredstava. Zbog činjenice da su banke obavljale alokativnu funkciju, a zahtjevi klijenata nisu bili sofisticirani, prve su banke bile univerzalne - mogle su zadovoljiti sve financijske potrebe klijenata.

Suvremeno bankarstvo karakterizira više vrsta banaka, što je najvećim dijelom rezultat najzahtjevnijih bankovnih poslova, kako po kriteriju roka, rizika tako i po njihovoj opsegu. Nacionalne specifičnosti i tradicija dodatno utječu na ovu raznolikost. Razvijenost tržišnih mehanizama dodatno određuje funkcionalnost bankarskoga sustava. Razvoj financijskih instrumenata doveo je do svojevrsnoga paradoksa, a to je da su financijske potrebe pojedinih klijenata izvan okvira bankarskoga poslovanja.

Mnoge se banke odlučuju na podjelu posla na poduzeća izvan banke, odnosno pribjegavaju procesu eksternalizacije poslovanja. O ovome je procesu već bilo riječi. Banke koje imaju oko sebe bankarsku grupu nisu više samo jedna banka nego banka postaje čitav skup povezanih poduzeća. Suvremeno financijsko poslovanje danas nije samo u domeni banaka već i drugih financijskih institucija, takozvanih kvazi banaka. Ujedno, osim institucionalnih povezivanja, danas su prisutna i ad hoc rješenja kako bi se zadovoljile potrebe pojedinih financijskih tržišta.

S obzirom na potrebe klijenata, ekonomske karakteristike, povijesne okolnosti, politička okruženjem ekonomske prednosti pojedine banke moguće je napraviti teorijsku podjelu vrsta banaka. Prema toj podjeli razlikuju se sljedeće vrste banaka:

- **univerzalne banke** – banke koje obavljaju sve bankarske poslove potrebne njihovim klijentima;
- **komercijalne i investicijske banke** – komercijalne banke koje su orijentirane na specifične klijente, najčešće građane, dok investicijske banke obavljaju poslove investicijske prirode za svoje klijente;
- **trgovačke banke** – visoko specijalizirane banke koje imaju izrazito ciljnu djelatnost;
- **štedne banke, štedionice i kreditne unije** – specijalizirane banke koje se fokusiraju na pojedine segmente poslovanja s pojedinim skupinama klijenata unutar ekonomije;
- **bankarske holding kompanije** – poduzeća koja su vlasnici različitih banaka i financijskih institucija. Svoj portfelj kreiraju tako što kupuju banke koje imaju različite karakteristike;
- **financijski konglomerati** – super banke koje osim bankarskim pružaju i druge usluge financijske prirode. Ovakve banke obuhvaćaju puno širi spektar financijskih usluga od univerzalnih banaka.

U ovome popisu redoslijed je namjerno takav jer odražava evoluciju bankarskoga poslovanja. Banke su počele kao univerzalne financijske institucije, budući da su u početku poslovni zahtjevi klijenata bili jednostavni. Klijenti su davali depozite i tražili kredite. S razvojem financijskoga tržišta početkom 20. stoljeća banke su proširile svoje poslovanje i na tržište kapitala. Ovaj se model pokazao posebno labilnim i osjetljivim na promjene cijene nekretnina i vrijednosti na burzi. Velika depresija u SAD-u 1930-ih godina, u kojoj je došlo do propasti mnogih banaka, jasno je pokazala da se banke trebaju orijentirati na jedan izbor poslovanja: žele li biti komercijalne ili investicijske. Neke su se investicijske banke toliko usko specijalizirale na pojedine klijente i pojedine vrste investicijskih poslova da ih nazivamo trgovačkim bankama. Druge su se banke specijalizirale na pojedine segmente tržišta, a to su štedne banke, štedionice i kreditne unije.

S pojavom globalizacije i protoka informacija banke proširuju svoje usluge i postaju holding kompanijama ili se počinju povezivati preko granica države i kontinenta te postaju financijskim konglomeratima. S krizom 2008. – 2009. ponovno

postaje jasnim da je financijski sektor nadjačao realnu ekonomiju i da treba doći do jasnijega definiranja strukture banaka. Naravno, tim su promjenama najviše zahvaćeni financijski konglomerati i bankarske holding kompanije.

U današnjemu financijskom svijetu granice između pojedinih vrste banaka sve su manje predmetom definiranja i sve više prelaze u domenu teorijske rasprave. Zato je ovaj teorijski dio obrađen u trećem dijelu knjige, a ne na početku. Za banku je, kao i za svako drugo poduzeće, najznačajnije da je profitabilna i da ostvari dobit svojim dioničarima. Dakako, treba imati na umu da svaka dobit sa sobom nosi rizik. Hrvatska je malo tržište, ali ima jako razvijen bankarski sektor. Navedena podjela banaka može se primijeniti i na Hrvatsku, stoga se može reći da u Hrvatskoj postoje tri vrste banaka:

- univerzalne banke, iako i ovdje postoje naznake kategorizacija;
- štedne banke i štedno-kreditne unije, a u tu kategoriju ulaze i stambene štedionice;
- trgovačke banke - ova kategorija ima samo jednu banku, a to je HBOR.

Većina banaka u Hrvatskoj su univerzalne banke. Temeljni razlog zašto u Hrvatskoj dominiraju univerzalne banke je nemogućnost profiliranja pojedinih banaka u različite vrste kategorija na malome tržištu. Nemogućnost profiliranja proizlazi iz dva temeljna razloga. Prvi je veličina hrvatskoga financijskog tržišta, a drugi je povijesno naslijeđe. Profiliranost koja je ponuđena nije došla kao rezultat poslovnih procesa nego je administrativne prirode. HBOR je osnovan zakonskim aktom, a zakon o kreditnim institucijama otvara mogućnost da banka dobije odobrenje za rad kao banka s velikim ovlaštenjem (u podjeli ekvivalent univerzalne banke), kao štedna banka ili kao kreditna unija.

Hrvatska kao mala zemlja jednostavno nema dovoljan broj klijenata koji bi mogli stvoriti kritičnu masu kako bi došlo do segmentiranja bankarskoga tržišta u Hrvatskoj i nastajanja specijaliziranih bankarskih institucija koje postoje u velikim razvijenim tržištima. Veći dio bankarskoga sustava u Hrvatskoj u vlasništvu je velikih stranih banaka. Vlasnici banaka u Hrvatskoj su uglavnom univerzalne banke koje nastoje prilagoditi poslovanje pojedinih banaka u Hrvatskoj poslovanju u svojim matičnim državama. Zbog toga mnoge banke u Hrvatskoj, čak i u organizacijskoj strukturi, nastoje kopirati svoje vlasnike u načinu poslovanja kako bi se povećala ukupna učinkovitost bankarskoga konglomerata.

Povijesno je naslijeđe također odredilo bankarsko poslovanje u Hrvatskoj. Dok su velike svjetske banke počele svoje profiliranje u prvoj polovini 20. stoljeća, banke u Hrvatskoj nisu imale mogućnost profiliranja sve do 1990. U tako kratkome vremenu jednostavno nije moguće da se banke profiliraju po načinu poslovanja ili značajno segmentiraju po određenome sektoru tržišta. Umjesto profiliranja, bankama je bilo puno jednostavnije proširiti usluge poslovanja, stoga su mnoge banke s razvoje tržišta kapitala u Hrvatskoj krenule u osnivanje brokerskih kuća i investicijskih po-

dužeća te tako proširile ponudu svojih usluga. Iako je došlo do širenja usluga, nije došlo do jasne specijalizacije usluga.

2. UNIVERZALNE BANKE

Univerzalne banke pružaju većinu bankarskih usluga. Takve banke posluju i sa svim sektorima u ekonomiji, bez obzira na veličinu i zahtjeve. Njihove usluga obuhvaćaju tradicionalno bankarstvo (eng. core banking), ali isto tako pružaju i usluge koje ulazu u poslovanje na tržištu kapitala te usluge financijskoga savjetovanja.

Najveća je prednost univerzalnih banaka u njihovoj širini poslovanja i pregledu ponude usluga koje nude klijentu, ponude koja se posebno očituje u razdobljima loše konjunktura kada kroz jačanje određene djelatnosti mogu, više ili manje, kompenzirati one loše poslove koje ne mogu propustiti. Širina njihova poslovanja može također biti i problem ako dođe do sustavne krize u ekonomiji. Univerzalne banke su posebno sklone sustavnome riziku. S obzirom na to da su uključene u širok aspekt ekonomije, ekonomske fluktuacije utječu na banku. Manje ekonomske fluktuacije univerzalna banka može prebroditi bez poteškoća, ali velike ekonomske fluktuacije mogu biti značajan problem jer utječu na cjelokupnu bankarsku bilancu.

Loša strana univerzalnih banaka je upravo odsutnost specijalizacije, široki plan djelovanja, što znatno povećava troškove i rizik poslovanja. Svakako da se to odražava i na troškove vezane za zaposlenike (što je uglavnom veliki trošak) jer je nužno imati stručnjake raznih profila, sukladno uslugama koje banka pruža. Nacionalne tradicije i navike često uvjetuju da u određenim državama dominira ovaj tip banaka.

Zadnja dva paragrafa sigurno izgledaju paradoksalno na prvi pogled, ali nisu. Banka, kao i svako drugo poduzeće, mora postati prepoznatljiva tržištu i potencijalnim klijentima. Strateška odluka menadžmenta i vlasnika banke da nastoji zadovoljiti sve potrebe klijenata jednako je teška kao i odluka da bi se banka trebala visoko specijalizirati u svojem poslovanju. Problem određenja tipa banke je klasičan ekonomski problem žrtve (eng. trade-off). Banka mora izabrati i nastojati da dobrobiti toga izbora budu veće od cijene koju je potrebno platiti za taj izbor.

Univerzalno bankarstvo nudi cijeli spektar bankovnih usluga koje zajedno s nebankovnim financijskim uslugama mogu činiti jedan legalni entitet. Financijske usluge koje obično nude uključuju sljedeće:

- sve oblike depozitnoga i kreditnoga poslovanja,
- platni promet,
- trgovanje financijskim instrumentima (obveznica, kapitala, valuta) i trgovanje derivatima,
- posjedničko trgovanje, a to je, trgovanje u ime banke, koristeći vlastitu knjigu trgovanja,

- brokerske usluge,
- korporativne savjetničke usluge, uključujući preuzimanja i spajanja te investicijski menadžment.

Njemačka je dom univerzalnoga bankarstva (njemački “Hausbank”). Bankama kao što su Deutsche Bank i Dresdner nude skoro sve financijske navedene usluge. Osim što njemačke banke posuđuju komercijalnim firmama, one također vrše utjecaj kroz nadzorni odbor poduzeća kojima su djelomični vlasnici. Mjesto u nadzornom odboru rezervirano je za zaposlenike i dioničare. Većina dioničarskih mjesta zauzeta su direktorima jer su oni obično veliki dioničari. Utjecaj banke povećava se zato što manji dioničari nominiraju banku da ih zastupa kada imaju položene dionice u banci na čuvanje.

Prve moderne banke koje su počele s poslovanjem bile su univerzalne banke. S razvojem financijskoga tržišta i povijesnim kretanjem došlo je do postupnoga razvoja drugih vrsta banaka, o čemu će još biti riječi u nastavku.

3. KOMERCIJALNE I INVESTICIJSKE BANKE

Zašto bolje razumijevanje razlike između investicijske i komercijalne banke, potrebno je razumjeti povijesni kontekst u kojemu su te banke nastale. Razlozi podjele ovih banaka posljedica su velike krize iz 1930-ih godina koja je nastala zbog špekulativnih balona na tržištu dionica i nekretnina. Banke kao financijske institucije svojim su politikama i uslugama aktivno pridonijele kreiranju toga balona. Ekonomska kriza koja je uslijedila stvorila je prostor za novu regulativu koja je podijelila univerzalne banke na komercijalne i investicijske. S obzirom na to da su se najveća previranja za vrijeme velike depresije odvijala u SAD-u, logično je da se najoštrija i najznačajnija podjela između komercijalnih i investicijskih banaka dogodila upravo u SAD-u.

Da bi se što bolje predstavile investicijske banke, potrebno je vratiti se u povijest i vidjeti sliku bankarstva u SAD-u početkom 20. stoljeća. U to je vrijeme SAD država koja drži primat u razvoju svjetske financijske industrije. Nakon Prvoga svjetskog rata dolazi do nagloga rasta ekonomije. Burza i ulaganja u burzu postaju standardnim oblikom štednje, a mnoga poduzeća traže svježi kapital na burzi. Banke prepoznaju potencijal u rastu vrijednosti tržišta kapitala te počinju kreditirati kupnju dionica. S dolaskom kredita javlja se nagli rast potražnje, ali potražnja na tržištu nije bila realna nego umjetno stvorena bankarskim kreditima. Ipak, povećanje potražnje stvara reflektivni odnos: povećanje potražnje povećava cijenu vrijednosti burze, a rast prinosa na burzi samo privlači dodatne ulagače koji dodatno pridonose rastu vrijednosti burze. Slom burze dovodi do toga da banke postaju opterećene lošim plasmanima koji nisu adekvatno osigurani. Vrijednost bankarske aktive pada i banke više ne mogu isplaćivati depozite, a nelikvidnost počinje gušiti ekonomske pro-

cese. Financijska kriza prvo pogađa banke, a onda se prelijeva na realnu ekonomiju. Rezultat ovoga procesa je teška krize koju danas zovemo Velika depresija. Identični scenarij ponovljen je i 2008., samo je ovaj put bilo riječi o tržištu nekretnina, a ne o tržištu dionica, no rezultati i mehanizmi transmisije su isti.

3.1. INVESTICIJSKE BANKE

Sve do pojave Velike depresije banke su u SAD-u bile univerzalne. S razvojem tržišta kapitala i sve većim ulaganjem građana na tržištu kapitala, banke su proširile svoje poslovanje i na investicijske djelatnosti te su počele posredovati između tržišta kapitala i drugih sudionika u ekonomiji. Građanima su omogućile ulaganje na tržištu kapitala putem sekundarne trgovine, a poduzećima primarnu emisiju financijskih instrumenata. S rastom tržišta ulaganja su postajala sve većima i sve rizičnijima tako daje, s padom vrijednosti dionica, došlo i do sustavne krize koja je poharala i financijski i realni sektor.

Zakonska regulativa koja je nastala iz krize tražila je jasno razdvajanje investicijske djelatnosti banaka od komercijalne djelatnosti. Četiri poglavlja Glass Steagall (GS) zakona o bankarstvu (1933.) postalo je poznato kao Glass-Steagall zakon koji unosi pravu reformu u bankarstvo i razdvaja banke na dvije vrste.

Prema GS-u, komercijalnim bankama nije dopušteno davati usluge preuzimanja vrijednosnica, osim obveznica SAD-a i privatnih plasmana novca. Komercijalne banke postale su ograničene na kreditiranje građana i poduzeća putem kredita. Najstrože je bilo zabranjeno trgovanje dionicama i omogućavanje pristupa tržištu kapitala.

Investicijskim bankama zabranjeno je nuditi usluge komercijalnih banaka, posebno stambenih kredita. Investicijske banke nisu smjele sudjelovati u kreditiranju, odobravanju bilo kakvih kartičarskih poslova, ali su zato omogućavale pristup tržištu kapitala. Upravo je ova mogućnost pristupa tržištu kapitala ono što je razdvojilo komercijalne od investicijskih banaka. Cilj je toga zakona bio da destimulira sporazume između tvrtki u bankovnom sektoru, a ne da onemogući još jednu financijsku krizu kao što je bila ona između 1929. i 1933.

Podjela banaka na investicijske i komercijalne banke naglo je dovela do potrebe za specijaliziranjem djelatnosti. **Investicijske banke** na početku:

- prikupljaju kapital za velike korporacije i državu kroz uslugu preuzimanja za korporativne i državne vrijednosnice,
- dogovaranje spajanja i akvizicije.

U današnjem su svijetu moderne investicijske banke proširile svoje osnovne usluge i sada one uključuju:

- preuzimanja, spajanja i akvizicije,
- trgovanja dionicama i instrumentima fiksnoga prihoda (eng. fixed income trading)
- menadžment fondova,
- konzultacije,
- globalnu zaštitu (hedging poslovi).

Lista usluga koje su navedene iznimno su isprepletene. Banka može obavljati usluge financijskoga savjetovanja za pojedinu kompaniju ili primarnu emisiju financijskih instrumenata, a istovremeno može javnosti savjetovati treba li ulagati ili ne u tu kompaniju. Jasno je da ako banka obavlja financijske usluge za pojedino poduzeće, a ujedno je i jedan od vlasnika toga poduzeća, može doći do problema moralnoga hazarda. U nastavku slijedi zanimljiv primjer iz 2003. koji je doveo do velikih promjena u investicijskome bankarstvu u SAD-u.

Ekspanzija aktivnosti pomaže raznovrsnosti banaka, ali nije bez problema. Na primjeru LehmannBrothersa, Goldman Sachsa i drugih investicijskih banaka, povećanje trgovačkih aktivnosti banke kreira tenzije između relativno novih trgovaca i bankarskih aktivnosti u Lehmannu. U jednom je trenutku 60% dionica bilo u bankama, iako su bankarske aktivnosti pridonosile manje od jedne trećine profita. Polemika je počela 2002. istragom Merill Lyncha od strane državnog tužioca države New York, Eliot Spitzera, i pokazala da unutar investicijskih banaka postoji problem moralnoga hazarda.

Zaključak je donesen u travnju 2003. kada se top 10 investicijskih banaka nagodilo za 1.4 milijarde dolara kazne za sukob interesa između bankovnih analitičara i divizija investicijskih banaka. Istraga je počela 2002. kad je Henry Blodget, koji se smatrao jednim od najboljih tehnoloških analitičara u Merill Lynchu, optužen da je preporučivao određene tehnološke kompanije koje su u isto vrijeme bile i klijenti Merill Lynch investicijske banke. Spitzer je otkrio Blodgetovu e-poštu u kojoj govori da su dionice koje on preporuča klijentima zapravo "junk" bezvrijedne dionice. Druga dokumentacija je indicirala da je takva praksa raširena. Brokerski vrh Citigroupe je uhvaćen da tvrdi da je istraživanje koje je proveo Salomon Smith Barney zapravo bezvrijedno. Postojao je potencijalni sukob interesa zato što su profiti investicijske banke financirali bankovni analitički dio banke.

Bankovni analitičari bili su pod pritiskom da pomognu određenoj kompaniji s kojom je investicijska banka imala poslovne odnose. Banke su počele preporučivati kupnju dionica poduzeća s kojima su imale poslovne odnose. Naravno, ovakvo je ponašanje dovelo do velikog sukoba interesa koji je završio porazno za banke i pokazao narušenost načela povjerenja.

Kazna od 1.4 milijarde dolara sastoji se od 487,5 milijuna kazne koje je distribuirano između državnih regulatora: SEC, New York Stock Exchange (NYSE) i National Association Of Securities Dealers (NASD); 387.5 milijuna koje je vraćeno investitorima 432.5 milijuna je iskorišteno da se kreira nezavisno istraživačko tijelo – tvrtka mora davati njihovim klijentima nezavisna istraživanja sljedećih 5 godina; 92.5 milijuna za razne stvari. Iako banke nisu nikada priznale krivnju, ipak su se dogovorile da će platiti novčane kazne.

Kazne koje su banke morale platiti u ime odštete (u mil USD)

BANKA	PLAĆENA ODŠTETA
Citigroup–Salomon Smith Barney	400
Merrill Lynch	200
Credit Suisse First Boston	200
Morgan Stanley	125
Goldman Sachs	110
Bear Sterns	80
JP Morgan	80
Lehman Brothers	80
UBS Warburg	80
PiperJaffray	32,5

Osim toga, investicijske banke dogovorile su nova pravila:

- istraživačke i bankovne divizije banke bit će posebno nadzirane i davat će odvojena izvješća,
- investicijskim bankarskim divizijama nije dopušteno ucjenjivati analitičare,
- dignut je “zid” tako da analitičari ne mogu biti povezani s investicijskim dijelom banke,
- analitičari ne smiju sudjelovati u marketingu banke, npr. prodaji dionica,
- nije dopuštena komunikacija između analitičara i investicijskoga dijela banke,
- banke moraju obznaniti da je kompanija istovremeno klijent investicijskoga bankarstva i da je analizirana od strane banke.
- zabranjeno je „Spinning“ podilaženje nekim klijentima da kupe dionice u IPO-u (u zamjenu za buduću suradnju).

Prije nego su kazne objavljene javnosti, Merrill Lynch je objavi da će postaviti “kineski zid” između analitičke divizije i divizije korporativnih financija. Citigroup je otkrio da će njihov analitički i brokerski dio biti podijeljen u dvije različite podružnice.

Premda i drugi sukobi interesa izlaze na površinu. Banke su optužene za pronevjeru zbog napuhavanja cijena dionica i IPO-a. Primjerice, neke banke su kažnjene s 30 milijuna USD za ignoriranje problema u Enron-u, a još je puno parnica otvoreno. Parnice se odbijaju zbog nedovoljno dokaza i zbog mišljenja jednog sudca (Michaela Pollacka koji vodi 25 parnica i koji je već odbio nekoliko tužitelja zbog njihova “riskantnog špekuliranja”) kojega su političari kritizirali da određuje premale kazne bankama. Primjerice, Richard Shelby je rekao da je Citigroup zaradio 10,5 milijardi USD od investicijskoga bankarstva od 1999. do 2001, a kazna je samo 4% od te svote. Samo reguliranje investicijskih banaka također je kritizirano jer nisu ništa uočile. Istovremeno problem nisu uočili niti NYSE, NASD i SEC iako su moćna državna regulatorska tijela.

3.2. KOMERCIJALNE BANKE

Nakon događaja iz razdoblja 1929. - 1933., zakonska regulativa u SAD-u razdvojila je investicijsko i komercijalno bankarstvo.

Komercijalne banke u SAD-u nude i veleprodajne i maloprodajne usluge. Temeljna razlika između komercijalnoga i investicijskoga bankarstva je u tome što komercijalne banke ne smiju uključivati usluge investicijskoga bankarstva u svoje poslovanje. Komercijalne banke kreditiraju SME poduzeća i stanovništvo.

Veleprodajno bankarstvo obično uključuje ponudu posredništva, likvidnosti i platnih usluga velikim klijentima kao što su velike korporacije i države (eng. whole-salebanking). Takve banke nude poslovne račune, komercijalne kredite te sudjeluju u sindiciranim kreditima i aktivne su u međubankovnom tržištu gdje daju/uzimaju kredite od drugih banaka.

Većina banaka (po broju) u SAD-u su maloprodajne banke i usredotočene su na poslovanje s malim poduzećima i građanima. Maloprodajne banke ostvaruju prihode putem usluga i kreditiranja. Fokus usluga je na računima kojima se ostvaruje platni promet. Za ovakve usluge banke uzimaju naknadu. Kada je riječ o kreditiranju, maloprodajne banke su najčešće orijentirane na stambene kredite. Kako bi mogle ostvariti usklađenost ročne strukture s obzirom na kratke depozite i dugoročne kredite, maloprodajne banke prodaju (sekuritiziraju) većinu svojih kredita.

Povijesno razdvajanje univerzalnih banaka, koje je nastalo zakonskom regulativom, može ponuditi formulu za univerzalnu banku:

$$\text{INVESTICIJSKA BANKA} + \text{KOMERCIJALNA BANKA} = \text{UNIVERZALNA BANKA}$$

Ova formula odražava odnos i poveznicu između tri vrste banaka. Formula je očigledna iz teksta, ali ima silno značenje za razvoj banaka i bankarskoga poslovanja. Gledajući kronološki, bankarstvo počinje univerzalnim bankama koje su potom zbog tržišnih okolnosti (Velike depresije) zakonodavno podijeljene na dvije vrste banaka. Slijedi pregled još uže specijalizacije banaka od ove koja je predstavljena u ovome poglavlju.

4. SPECIJALIZIRANE (I OSTALE) BANKE

U prethodnom su poglavlju obrađene razlike između komercijalnih i investicijskih banaka. Karakteristika poslovanja banaka u SAD-u dovela je do specijalizacije banaka zbog zakonske regulative koja je eksplicitno tražila podjelu bankarskoga poslovanja. Na bankarskom tržištu razlozi za specijalizaciju ne moraju uvijek nužno biti zakonske prirode, već mogu često biti prouzročene tržišnim mehanizmima koji od banaka traže pronalaženje komparativnih prednosti i prilagodbu radi opstanka. Specijalizacija često donosi iznimne prednosti u odnosu na konkurenciju. Kod specijalizacije banaka vrlo je bitno istaknuti što specijalizacija znači za banke. Organiziranjem bankovnoga poslovanja po načelima specijalizacije omogućuje bankama:

- potpunije i sveobuhvatnije sagledavanje potreba svojih klijenata,
- smanjenje rizika u poslovnim odnosima,
- kvalitetnije osiguranje izvora sredstava koje se ostvaruje suradnjom sa sličnim bankama iz inozemstva, bez obzira na oblik te suradnje,
- odgovarajuću kadrovsku ekipiranost.

Specijalizacijom u poslovanju banke nema sporednih poslova koji u nekim razdobljima mogu dodatno opterećivati poslovanje te na taj način smanjivati efikasnost bančina poslovanja. Specijalizacija može biti podređena pojedinim granama tržišta ili pojedinim poslovima.

4.1. PRIVATNE BANKE

Prva vrsta specijaliziranih banaka koje će biti analizirane su banke koje posluju s affluentnim klijentima (eng. private banking). Takve banke karakterizira relativno mali broj izrazito bogatih klijenata, a banke imaju primarnu funkciju upravljanja svojim financijama.

Pojam privatnoga bankarstva (eng. private banking) ne treba miješati s vlasništvom kapitala banke (eng. private bank) koji se javlja s industrijskom revolucijom. Pojava bogatih industrijalaca koji su željeli proširiti i diversificirati svoju imovinu, stvorila je potrebu za specijalističkim uslugama banaka koje su nastojale na individualnoj razini zadovoljiti široke potrebe klijenata koji imaju značajnu financijsku imovinu. Engleski termin private banking ne odnosi se na pojam privatne imovine nego se odnosi na pojam privatnosti i intime u odnosu klijenta s bankom. Bogati industrijalci su zahtijevali, s obzirom na svoju imovinu, poseban tretman kod banaka. Banke su odgovorile tako da su unutar svoje strukture zadužile posebne bankare koji su bili na raspolaganju bogatim klijentima.

Osnovno načelo privatnoga bankarstva - individualni pristup klijentu - nije se promijenio niti danas. Privatno bankarstvo određeno je veličinom imovine. Da bi se

postalo klijentom privatne banke, osoba mora imati određenu imovinu ili određena slobodna sredstva za investiranje. Velike banke, kao što je, primjerice, JP Morgan ili Goldman Sachs, kao uvjet privatnoga bankarstva traže imovinu od 30 milijuna USD, što predstavlja sinonim za bogatog klijenata (eng. ultra high net worth individuals). Usluge privatnoga bankarstva sastoje se od:

- investicijskoga savjetovanja,
- planiranja ulaganja,
- kontrole prihoda od ulaganja,
- traženja najboljih tržišnih prilika za ulagače.

Klijenti kojima je omogućeno poslovanje putem privatnoga bankarstva imaju povlašteni tretman, posebno kod novih investicija kao što su izdanja dionica. Osim investicija, takvim su klijentima također ponuđene i posebne mjere zaštite vrijednosti imovine.

Početak privatnoga bankarstva: Obitelj i banka Rothchild

Jedan od najpoznatijih privatnih bankara, a može se reći začetnika modernoga bankarstva, je obitelj Rothschild čije englesko podrijetlo počinje s bankarskim poslovanjem početkom 19.st. kada Nathan Mayer Rothchild dolazi u Englesku i osniva banku. Nakon inicijalnih uspjeha s financiranjem željeznica, Rothchildi se okreću financiranju engleske vlade u ratu protiv Napoleona. Uskoro Rothchildi postaju glavnim financijerima protiv Napolena; ovaj se potez pokazao pravilnim jer je Napoleon izgubio rat, a potpora Engleske je Rothchildima donijela ugled i moć u europskim financijskim krugovima.

S vremenom se Rothchild banka dalje profilira kao investicijska banka koja se bavi financiranjem i savjetovanjem država i velikih poduzeća. Kako se banka nikada nije okrenula masovnom bankarstvu, veličina banke polako pada, iako je utjecaj banke u političkome i novčanome smislu zadržan i do današnjih dana.

Privatno bankarstvo danas je proširilo svoje djelatnosti na korporativno i investicijsko bankarstvo, tako da se osim upravljanja imovinom privatne banke bave i M&A aktivnostima i savjetovanjima. Te su aktivnosti obično vezane za već postojeće affluentne klijente.

4.2. RAZVOJNE BANKE

Specijalizirane banke po vrsti posla također mogu biti različitoga profila. Najčešće su razvojne banke (banke dugoročnoga kreditiranja) kojima se glavni oblik plasiranja kredita za financiranje specijalnih projekata pod posebnim uvjetima. Ovdje

treba istaknuti EBRD, Europsku banku za obnovu i razvoj, kojoj je HBOR hrvatska inačica. HBOR u Hrvatskoj djeluje sa specifičnom funkcijom projektnoga financiranja. Ovakve banke koje se bave investiranjem mogu imati veliko značenje na razvoj i rast ekonomije ako je njihova uporaba pravilna i ako države imaju jasno definirane projekte.

Hrvatska banka za obnovu i razvoj (HBOR) je razvojna i izvozna banka Republike Hrvatske. Hrvatska banka za obnovu i razvitak (HBOR) osnovana je 12. lipnja 1992. donošenjem Zakona o Hrvatskoj kreditnoj banci za obnovu (HKBO). U prosincu 1995. Banka mijenja naziv u Hrvatska banka za obnovu i razvitak. U prosincu 2006. donesen je novi Zakon o Hrvatskoj banci za obnovu i razvitak. Cilj HBOR-a je poticanje razvitka hrvatskoga gospodarstva. Temeljni kapital HBOR-a je 7 milijardi kuna i čini jedan poslovni udio koji se ne može dijeliti, prenositi niti zalagati i u isključivom je vlasništvu Republike Hrvatske. Djelatnosti HBOR-a ponajprije su financiranje obnove i razvitka hrvatskoga gospodarstva i infrastrukture, poticanje izvoza, potpora razvitku maloga i srednjega poduzetništva, poticanje zaštite okoliša te osiguranje izvoza hrvatske robe i usluga od netržišnih rizika. Sa svrhom provedbe navedenih djelatnosti, HBOR odobrava kredite i druge plasmane, izdaje bankarska i druga jamstva, zaključuje ugovore o osiguranju i reosiguranju, ulaže u dužničke i vlasničke instrumente te obavlja i druge financijske poslove i usluge.

HBOR svoje djelatnosti provodi izravno i neizravno putem banaka i drugih pravnih osoba. Odobreni krediti, izdana jamstva i drugi poslovi HBOR-a moraju biti osigurani na način uobičajen u bankarskom poslovanju. HBOR rizike u poslovanju svodi na najmanju mjeru, rukovodeći se načelima bankarskoga poslovanja. Hrvatska banka za obnovu i razvoj pribavlja sredstva izdavanjem dužničkih vrijednosnih papira te uzimanjem zajmova i kredita, budući da HBOR ima pravo prikupljati sredstva u Republici Hrvatskoj i inozemstvu. HBOR obavlja kreditnu aktivnost na temelju posebno donesenih programa kreditiranja.

Kod direktnih kredita HBOR, u pravilu, ne izvršava isplate korisniku kredita već po njegovu nalogu izravno njegovim dobavljačima ili izvođačima radova. Ako je riječ o plasmanu putem poslovne banke, HBOR isplaćuje sredstva poslovnoj banci te od nje očekuje istovjetan način isplate (prema dobavljačima i sl.) krajnjega korisnika kredita. Kod kreditnih poslova s inozemstvom isplata se obavlja izravno na račun izvoznika u njegovoj poslovnoj banci.

4.3. TRGOVAČKE BANKE

Trgovačke banke su usko specijalizirane banke koje su se u početku javile kao banke specijalizirane se poslovanje s trgovačkim poduzećima. Zapravo, riječ je bila o trgovačkim poduzećima u Engleskoj koja su trgovala s kolonijama. Barings banka je bila jedna od prvih takvih banaka.

Primjer: *Najstarija britanska trgovačka banka, Barings, osnovana je 1762. Francis Baring, isprva trgovac, proširio je tvrtku na financiranje uvoza i izvoza dobara proizvedenih u malim tvrtkama. Financiranje se provodilo razmjenom kroz Nakon što je utvrdio kreditnu sposobnost, Barings je naplatio proviziju, pa bi garantirao razmjenu trgovačke mjenice. Mjenicama se trgovalo na diskontnim tržištima. Ovim mehanizmom mali su trgovci dobili željenu likvidnost. Takve banke su znane kao "accepting houses" – a rade sve do 1980-tih. Proširile su se na davanje kredita i individualnim osobama i državama te usluge preuzimanja i savjeta oko spajanja i akvizicija.*

Primjer Barings govori nam zašto se banke zovu trgovačke, a ne specijalizirane banke. Kako se razvijalo financijsko poslovanje tako se postupno razvijalo i poslovanje trgovačkih banaka koje su počele proširivati financijske usluge koje su do tada pružale svojim klijentima. Te su promjene povećale atraktivnost bankama da uđu u brokersko poslovanje. Većinu glavnih banaka kupile su brokerske tvrtke ili ulagale u to tržište. Većina britanskih trgovačkih banaka počela je nuditi isti spektar usluga kao i američke investicijske banke. Kako su trgovačke banke postajale sve više investicijske banke, tako su i ti pojmovi sve više bili miješani a pojam *trgovačka banka* skoro je nestao iz modernog rječnika bankarstva.

Povijest trgovačkoga bankarstva vrlo je slična povijesti investicijskoga bankarstva u SAD-u. Trgovačke banke u Velikoj Britaniji također su profitne institucije koje su naišle na iste probleme moralnoga hazarda kao i banke u SAD-u.

Britanski financijski regulator, Financial Service Authority (FSA), bio je odlučan u sprječavanju sukoba interesa, iako su mnoge američke investicijske banke, koje su optužene 2003., imale dosta poslova u Londonu. U lipnju 2002. FSA je analizirala poslovanje američkih banaka u Londonu. Studija je identificirala veliki broj sukoba interesa, a glavni je bio taj što su nagrade za analitičare bile ovisne o investicijskom dijelu banaka. Nije bilo optužaba, ali je FSA izvijestila da su tržištem dominirali dobro obaviješteni institucijski investitori.

Rezultati FSA kompariraju FTSE 100 kompanija s tvrtkama koje su im bile brokeri i savjetodavci s nezavisnim brokerima. Glavno otkriće je da su tvrtke koje su bile i brokeri i savjetodavci zaradili gotovo dvostruko više od nezavisnih brokera. Kada su identificirali potencijalne sukobe interesa, FSA je izvijestila da je većina trenutačno zaštićena „conduct of business“ i „code of market conduct“ pravilima. Zaključeno je da postoje 4 moguće opcije:

- 1) *status quo,*
- 2) *sva će analitička izvješća investicijskih banaka biti od tada imenovana kao reklamna izvješća,*
- 3) *usvojiti američke zakone, što bi bilo u nerazmjeru s dosadašnjim britanskim zakonima,*
- 4) *prepuštiti sve tržišnim zakonima jer je investitor upoznat s problemom i neće uzimati u obzir izvješća analitičara banaka koje imaju i brokerske usluge.*

Ove su opcije bile tema dodatne diskusije. Godine 2003. FSA je izdala konzultacijski članak. FSA i američke regulatorne institucije preporučile su da analitičari ne promoviraju kompanije koje su klijenti divizije investicijskih usluga istih banaka. FSA također sugerira da analitičari koji imaju iste klijente kao investicijska divizija, te banke budu spriječene u izdavanju izvješća. Postoje i kritike ovoga zadnjeg prijedloga, a to je da je analitičar taj koji zapravo ima najbolji uvid u neku tvrtku i sprječavanje njegova izvješća umanjuje dobru informaciju za tržište. Za razliku od SAD-a, banke neće morati financirati nezavisni analitički tim, niti će analitičari morati naglasiti da izvješće sadržava njihovo osobno mišljenje, premda je FSA najavila planove koji se odnose na educiranje javnost o riziku koji je povezan s investicijama u tržište dionica.

Do sada su investicijske i trgovačke banke predstavljene u negativnome svjetlu. Pokazano je da je u zadnjih nekoliko godina došlo do vrlo velikih promjena u regulativi kojima je bila svrha da banke posluju „poštenije i transparentnije“. Činjenica je da su neke banke pokleknule pred željom za ostvarivanjem što bržega i što većega profita, ali treba posebno istaknuti bitnu ulogu u ekonomijama koje su investicijske i trgovačke banke obavile i još uvijek obavljaju. Značenje investicijskoga bankarstva za ekonomiju je veliko, što će se vidjeti i u poglavlju o investicijskom bankarstvu. Problem s investicijskim bankama koje nisu uspjele nije u pogrešci investicijskoga

bankarstva kao takvoga, nego u ljudima i menadžmentu banke (na svim razinama) koji su radi profita odlučili odstupiti od temeljnih bankarskih načela.

4.4. ŠTEDIONICE, ŠTEDNE BANKE I KREDITNE UNIJE

Štednja je bitna stavka u svakoj državi jer predstavlja akumulirane viškove sredstava koji se zatim mogu po potrebi plasirati. S obzirom na to da je tečaj značajna varijabla koja utječe na ponašanje ekonomskih participanata, u mnogim je državama stabilnosti nacionalne valute jedna od temeljnih determinanti oblika štednje u malim državama. Poseban splet okolnosti koji utječe na karakteristike štednje je i struktura ekonomije. Ekonomija koja se uglavnom bavi uslugama, nema istu strukturu kao ekonomija koja se bavi pretežno proizvodnjom. Specifičnosti pojedinih ekonomija otvaraju mogućnost za male poslovno specijalizirane financijske institucije. Sukladno determinantama proizašlim iz ekonomije štedionice, štedne banke i kreditne unije nastoje profilirati prema sektorima u ekonomiji koji postoje i koji ima razvojni potencijal.

- **Štedionice i štedne banke** uglavnom odobravaju različite kredite svojim klijentima, stanovništvu i SME poduzećima (potrošački krediti, krediti za komunalnu izgradnju, adaptacije, krediti za različite usluge i drugo). U ovu skupinu ulaze i stambene štedionice koje su specijalizirani oblik štedionica, a bave se štednjom i stambenim kreditima.
- **Kreditne unije** predstavljaju financijske institucije koje nastaju putem financijskoga udruživanja građana, institucija, sektora poslovanja sa svrhom obavljanja financijskih usluga za taj posebni sektor.

Obje vrsta institucija funkcioniraju kao banke u malome i pružaju temeljne bankarske usluge prikupljanja depozita i kreditiranja. Razlika je u namjeni financijske institucije, ciljnemu tržištu, opsegu poslovanja i širini financijskih usluga koje pružaju.

Štedionice su specifične, specijalizirane financijske (bankarske) institucije koje su se specijalizirale po tipu poslova koje obavljaju i tipu klijenata s kojima posluju. Njihova je osnovna djelatnost prikupljanje i plasman štednje određenih slojeva stanovništva u što većem broju. Zapravo, to je jedna od bitnih funkcija svakoga bankarskog poslovanja. Specifičnost štedionica se očituje u prikupljanju tih malih, ali vrlo brojnih štednih uloga. Dakle, prikupljaju sredstva koja zbog svoje veličine i rascjepkanosti nisu zanimljiva za ostale financijske institucije. Prikupljena sredstva se zatim plasiraju po točno određenim pravilima u točno određene instrumente. Upravo zahvaljujući brojnosti štednih uloga, štedionice u konačnici mogu postati značajnim izvorom sredstava. Dakako, zavise od više uzroka i ekonomskih okolnosti.

Štedna banka je kreditna institucija karakteristična za Hrvatsku koja, da bi mogla započeti poslovanje, treba od Hrvatske narodne banke dobiti odobrenje za rad. Štedna banka mora biti osnovana kao dioničko društvo sa sjedištem u Republici Hrvatskoj, a može pružati sljedeće bankovne usluge za koje od Hrvatske narodne banke dobije odobrenje:

- izdavanje garancija ili drugih jamstava,
- kreditiranje, uključujući odobravanje potrošačkih i hipotekarnih kredita,
- trgovanje za svoj račun: instrumentima tržišta novca i ostalim prenosivim vrijednosnim papirima, stranim sredstvima plaćanja uključujući mjenjačke poslove,
- obavljanje platnog prometa u zemlji u skladu s posebnim propisima,
- obavljanje usluga povezanih s poslovima kreditiranja, primjerice prikupljanje podataka, izrade analiza i davanja informacija o kreditnoj sposobnosti pravnih i fizičkih osoba koje samostalno obavljaju djelatnost,
- obavljanje poslova vezanih za prodaju polica osiguranja u skladu s propisima koji uređuju osiguranje,
- izdavanje instrumenata plaćanja i upravljanje njima,
- iznajmljivanje sefova,
- posredovanje pri sklapanju poslova na novčanom tržištu.

Poslovanje štedne banke razlikuje se samo po opsegu posla od poslovanja banke koja ima veliku ovlast. Banka s velikom ovlasti može, primjerice, imati preferirane dionice i može imati međunarodna predstavništva dok štedna banka nema te mogućnosti. Štedna banka je prije svega zamišljena kao „manja“ banka koja je na usluzi stanovništvu ili se specijalizirala za određeni sektor.

Kreditne unije posluju kao financijske udruge sličnih sudionika u ekonomiji. Temeljna karakteristika kreditnih unija je ograničenje poslovanja s obzirom na broj klijenata s kojima posluju, tako da kreditne unije više posluju kao financijske udruge s jasno definiranim segmentom tržišta. Takve se institucije također bave poslovima štednje i plasmanom prikupljenih sredstava, ali isključivo članovima tih unija. Ujedno su i uvjeti kreditiranja kod tih institucija često povoljniji nego kod drugih sličnih ustanova jer unija po definiciji obuhvaća klijente sličnih karakteristika. Svojom kreditnom djelatnošću unije potpomažu razvoj djelatnosti drugih članova unije.

4.5. BANKOVNE I FINANCIJSKE HOLDING KOMPANIJE

Razvojem poslovanja poduzeća i proširivanjem djelatnosti pojedinih poduzeća dolazi do pojave da razna poduzeća ulaze u vlasništvo banaka i financijskih institucija, iako takve djelatnosti nisu primarna djelatnost poduzeća. Pojam „Bankovne holding kompanije“ potekao je iz SAD-a. „Bank Holding Company Act“ iz 1956. definirao je „Bankovnu holding kompaniju“ (BKH) kao bilo koju tvrtku

koja ima bar 25% dionica s pravom glasovanja u dvije ili više banaka. Sukladno definiciji, „Bankovna holding kompanija“ jedna je jedinstvena kompanija koja u svojem vlasništvu ima nekoliko banaka.

Osnovni razlog pojave ovakvih financijskih institucija je činjenica da je u SAD-u bankarstvo podijeljeno po pojedinim državama i na federalno bankarstvo. Sukladno tomu, banka može imati odobrenje za rad u jednoj državi, ali ne mora imati i odobrenje za rad u nekoliko drugih država, tako da investitori koji žele proširiti poslovanje na nekoliko država, kako bi pojednostavili upravljanje i proširili vlasništvo, odlučuju kontrolirati banke u više država putem jedne jedinstvene holding kompanije. Na taj se način može postići vlasništvo u bankama u različitim državama, ali bez traženja odobrenja za rad od regulatornih agencija. Kroz BHK strukturu banka može posjedovati nekoliko bankovnih podružnica u više država.

„Bankovne holding kompanije“ su komercijalne banke regulirane od strane federalne banke. Otkako su dobile legalni status, BHK je narastao s 15% bankarske industrije u 1960. na 90% u 90-ima. Svaki BHK posjeduje bankovne podružnice, legalno odvojene i individualno financirane.

Gramm Leach Bliley (GLB) je zakon financijske modernizacije financijskoga sustava, donesen krajem 1999., koji ustvari ukida Glass Steagall zakon. Zakon kao takav bio je jedan od velikih zahvata Clintonove administracije kojim se željela smanjiti regulacija financijskoga sustava. GLB zakon dopušta američkim bankovnim holdinzima (BHK) da se pretvore u financijske holdinge (FHC, eng. Financial Holding Companies) koji mogu posjedovati podružnice, komercijalne banke, investicijske banke i osiguravajuće tvrtke. Isto tako, investicijske banke i osiguravajuće tvrtke mogu formirati FHC, što mora biti odobreno od strane Federalnih Rezervi. GLB zakon znači da američke banke mogu postati univerzalnim bankama. Takve banke mogle bi se baviti komercijalnim i investicijskim bankarstvom i poslovima osiguranja.

Značenje GLB zakona je u tome što je na teorijskoj razini dopustio da se bankarsko poslovanje u SAD-u vrati u stanje u kakvom je bilo prije 1928. i prije Velike depresije. Naravno, nije trebalo dugo da se vrate i navike banaka prije Velike depresije. Jedan od rezultata deregulacije i veće slobode investicijskih banaka je i financijska kriza 2008.

U Hrvatskoj ima jako malo bankarskih holding poduzeća, a razlog tomu je malo tržište i činjenica da je veliki dio banaka koje rade u Hrvatskoj već dio međunarodne bankarske grupacije. Tako su mnoge banke koje posluju u Hrvatskoj u vlasništvu banaka koje su također vlasnice nekoliko banaka u raznim državama Europe. Logično je i da velike banke traže ekspanziju na razna druga tržišta od kojih Hrvatska predstavlja samo jedno.

4.6. FINANCIJSKI KONGLOMERATI

Spomenut je Glass-Seagelov zakon kao temeljna osnovica koja je u SAD-u razdvojila komercijalne od investicijskih banaka. Također je spomenut Gramm Leach Bliley (GLB) zakon koji je ukinuo odredbe o razdvajanju komercijalnoga od investicijskoga bankarstva. Kada je zakonodavna prepreka uklonjena, stvorila se mogućnost za nastajanje financijskih konglomerata, institucija čija djelatnost daleko nadilazi djelatnost komercijalnih, investicijskih i univerzalnih banaka. Briault (1999.)¹⁰⁶ definira **financijski konglomerat** kao kompaniju koja se bavi s barem dvjema od pet financijskih aktivnosti:

- posredništvom/novčanim transakcijama,
- osiguranjem,
- vrijednosnicama/korporativnim financijama,
- menadžmentom fondova,
- savjetovanjem za ili prodaja investicijskih proizvoda.

Izvor, nadalje, navodi da se 1978. većina britanskih banaka bavila samo jednom od ovih pet aktivnosti, dok je do 1998. osam kompanija autorizirano za rad svih pet aktivnosti, trinaestih je autorizirano za četiri aktivnosti, a više od pedeset za tri aktivnosti. Briaultovi rezultati odnose se samo za Veliku Britaniju, ali ubrzan rast financijskih konglomerata uzima sve više maha u ključnim svjetskim financijskim sektorima, što je rezultat globalizacije i povećanih mogućnosti komunikacije i povezivanja. Zbog prirode svoje aktivnosti, konglomerati su globalni ili najmanje međunarodni. Briault identificira pogodnosti i mane financijskih konglomerata:

- efikasnost financijskih sustava je bolja ako konglomerati mogu postići ekonomiju razmjera i vještina. Ekonomija vještina je dugoročna koncepcija gdje su svi faktori proizvodnje (rad, kapital i zemljište) varijabilni. Proporcionalni rast u ulaznim faktorima dovodi do više neproporcionalnoga rasta u proizvodu. Tvrtke funkcioniraju na silaznoj putanji njihove krivulje troškova;
- znanja financijski konglomerata u zemljama sa slabo razvijenim financijskim tržištima su teško primjenjiva. Često takve ekonomije nemaju dovoljno osposobljene radne snage za financijski sektor. Strana kompanija može dovesti stručnjake iz ostalih zemalja, ali također trenirati i obučavati domaću radnu snagu;
- financijski konglomerati obično dijele svoje financijske funkcije putem ogranka i podružnica po svijetu, čineći ih manje ranjivima na negativna kretanja u jednoj ekonomiji ili regiji. Isto tako, slabljenje u sigurnosnim aktivnostima može pratiti rast bankovnih aktivnosti.

¹⁰⁶ Briault, Clive (1999): The Rationale for a Single National Financial Services Regulator FSA occasional paper Number 2

Primjer: *Pretpostavimo tri ulazna faktora: ulog, rad, zemljište i jedan proizvod. Zatim, u nazočnosti ekonomije razmjera, dupliranje ulaznih faktora dovodi do više nego duplog rasta proizvoda. Ekonomija vještina postoji ako je zajednička proizvodnja dva ili više proizvoda ili usluga jeftinija nego što bi bila da se ti proizvodi proizvode zasebno, što rezultira većim izlaznim proizvodom. Zamislimo da postoje dva proizvoda, x i y , onda ekonomija vještina postoji ako $c(x, y) < c(x) + c(y)$ gdje je c definiran kao trošak proizvodnje. Drugim riječima, prosječni trošak pada s povećanim brojem izlaznih proizvoda koji su zajedno proizvedeni. To, međutim, unosi poteškoće u stvaranju konačne evidencije o stupnju i pregledu ukupnih ekonomija. Nadalje, bilo koji rast efikasnosti može biti izjednačen s efektima rasta monopola, ako rast financijskih konglomerata smanjuje broj tvrtki koje djeluju u bankarskom ili drugim financijskim sektorima. To će dovesti do rasta "cijena". Redukcija konkurencije na tržištu može, obrnuto, povećati neefikasnost. Zbog toga nije potpuno jasno povećavaju li financijski konglomerati ili snižavaju efikasnost.*

Iako su prednosti financijskih konglomerata za klijente očiti, financijski konglomerati nisu bez potencijalnih opasnosti. Povećanje opsega poslovanja te proširenje poslovanja sa sobom nužno nose i rizike, posebice sustavni rizik, što se i pokazalo u krizi 2008. Kada je došlo do ekonomskoga poremećaja u SAD-u, problem nije bio lokaliziran samo na SAD nego se ubrzo proširio po cijelome svijetu. Jedan od razloga zašto je došlo do nagloga proširivanja financijskoga problema je u povezanosti financijskih konglomerata.

Federal Reserve Bank (FED) uvela je jedinstven sustav za velike i kompleksne bankovne organizacije (eng. large corporate banking organizations LCBO-s). Timovi od 2-12 supervizora bili su dodijeljeni 50 najvećih američkih LCBO-sa, od kojih su mnogi djelovali na globalnom tržištu. Naglasak novoga načina supervizije je na dnevnoj kontroli transakcija. Ovakav bi način supervizije trebao zamijeniti periodičnu kontrolu.

Bankarski holdinzi su najava budućnosti i činjenica globalizacije. Procesi koji su pokrenuti sa „smanjivanjem svijeta“ omogućili su rast i razvoj financijske industrije. Problem koji je nastao umrežavanjem i povezivanjem svijeta je taj što buduće krize više neće moći biti lokalizirane na pojedine ekonomije nego prijete brzim proširenjem po cijelome svijetu. Upravo će zato uloga regulatora i njihova međunarodna povezanost imati ključnu ulogu u budućnosti.

5. RAZLOZI DIVERZIFIKACIJE BANAKA

Banka je prije svega poduzeće te kao svako drugo poduzeće mora imati svoju organiziranu strukturu kako bi mogla obavljati svoju djelatnost i kako bi uopće mogla funkcionirati. Posredništvo i funkcija plaćanja objašnjavaju zašto banke postoje, no javljaju se razna pitanja. Zašto je banka odabrala tržišnu nišu u kojoj se sada nalazi? Zašto neke banke nikada ne nastoje proširiti svoje poslovanje, a neke pribjegavaju agresivnim strategijama ekspanzije? Zašto je banka odabrala organizacijsku strukturu koju ima? Banke koje maksimiziraju profit imaju isti cilj kao druga poduzeća u ekonomiji.

Coase (1937.) u svojoj klasičnoj analizi objašnjava da se tvrtka ponaša kao alternativa za tržišne transakcije (kao način organiziranja ekonomskih aktivnosti) zato što su neke procedure efikasnije ako su organizirane s *komandom* (npr. zadavanje zadataka radnicima i koordinacija posla) nego što bi bile da su organizirane u skladu s tržišnom cijenom. U tom je slučaju profitabilnije koristiti se strukturom tvrtke nego se osloniti na tržišne sile.

Egzistencija „tradicionalnih“ banaka koje posreduju između zajmoprimatelja i kreditora te nude novčane transakcije svojim klijentima, uklapaju se u Coastovu teoriju. Izvršavanje najznačajnijih bankarskih funkcija efikasnije je ako se koristi komandnom organizacijskom strukturom, kao što su novčane transakcije i kreditni interni bankarski poslovi. Struktura bankarstva široko varira od države do države, kao što je pokazano u ovoj knjizi. Individualne središnje banke ili posebne agencije koje kontroliraju banke putem kontrole banaka, primarno nastoje osigurati stabilnost čitava financijskog sustava.

Proces diversifikacije banaka je proces koji je trajao stoljećima i koji niti danas nije završen. U ovome poglavlju nerijetko su naglašavane povijesne, političke i ekonomske okolnosti koje su na izravan način utjecale na poslovne odluke banaka i pridonosile specijalizaciji banaka. Banka je poduzeće te kao svako drugo poduzeće nastoji preživjeti i razviti svoje poslovanje. Zbog toga nije čudno da se banke ponašaju kao i sva ostala poduzeća, odnosno nastoje optimizirati svoje poslovanje kako bi ostvarile što veću dobit.

Moderni ekonomski procesi samo su dodatno potakli banke na razvoj poslovanja, ali karakteristika modernih procesa globalizacije, zvuči paradoksalno, nije usmjerena prema diversifikaciji ili specijalizaciji poslovanja nego je prema širini i sveobuhvatnosti poslovanja. Tako se danas može reći da dolazi do „obrnute specijalizacije“; banke se nastoje specijalizirati kao financijske institucije koje mogu obavljati sve poslove i zadovoljiti sve financijske potrebe klijenata. Moderne banke teže širini, a ne dubini. Upravo su zato definicije pojedinih tipova banaka ponuđene u ovome poglavlju uglavnom teorijske.

Posebno obilježje razvoju bankarstva i činjenici da je moguće da banke postanu univerzalne dao je razvoj Interneta i globalnih komunikacija. Internet je omogućio

da se veliki dio poslovanja odvija elektroničkim putem. S razvojem komunikacijske tehnologije i proširivanjem bankarskih usluga klijent će u budućnosti moći zadovoljiti sve svoje financijske potrebe iz svoje fotelje putem osobnog računala ili tako što će imati svojega bankarskog savjetnika koji će biti njegov kontakt u banci. Taj jedan kontakt u banci omogućiti će klijentu obavljanje svih financijskih potreba samo putem telefona ili Interneta. Poslovanje financijskih konglomerata već je međunarodno i obuhvaća sve financijske usluge. Ova činjenica omogućuje klijentu da proširi svoje poslovanje i globalno raspolaze svojim novcem. Ponovno treba istaknuti da međunarodna povezanost sa sobom također nosi rizike povezivanja i financijskih kriza kada se one pojave.

U konačnici, odraz povijesnoga naslijeđa izravno utječe na suvremeno bankarstvo. Povijesna kronologija jasno pokazuje da je razvoj bankarskoga poslovanja izravno povezan sa civilizacijskim dometima. Što je neka zemlja bila razvijenija, imala je i razvijeniji bankarski sustav. Tako je Rimsko Carstvo imalo razvijeno bankarsko poslovanje, ali s padom Rimskoga Carstva dolazi i do nazadovanja bankarskoga poslovanja. Premreženost bankarstva i države je povijesno-političko-ekonomski odnos koji može dovesti do napredovanja i razvoja zemlje, ali isto tako i do zastoja potrebnih procesa. Treba razumjeti da banka ima svoju ulogu i svrhu u ekonomiji, ali i da se svrha banaka mora poštovati. Svrha banaka je prije svega pridonositi razvoju ekonomije kroz procese kreditiranja.

Pritom nikako ne treba zaboraviti da je poslovanje banaka ultimativno ostalo isto i nepromijenjeno kroz stoljeća. Banka je institucija koja se bavi prikupljanjem sredstava. Naravno, iz ovoga automatski proizlazi da ako banka prikuplja sredstva, zasigurno ih ima namjeru iskoristiti, plasirati i ostvariti veće prihode od troškova koje je morala platiti onima od kojih je dobila sredstva. Još jedna značajna pojava koju treba uočiti je da bankarske krize nisu pojava modernoga doba. Bankarske su se krize pojavljivale u prošlosti, a pojavljivati će se i u budućnosti. Bankarske krize su jednostavno proizvod same konstrukcije ekonomije koja se zasniva na monetarnome multipliciranju.

Konsolidacijom i pravnim reguliranjem tih pitanja te primjenom znanstvenih metoda i saznanja postupno se stvaraju uvjeti da se postigne visok stupanj stabilnosti bankarskoga sustava, a na temelju toga i cjelokupnoga gospodarstva. No, jednom postignuta rješenja nisu konačna i primjenjiva na svaku sredinu. Zato proučavanje bankarskoga poslovanja, bankovne organizacije i njezinih funkcija te poznavanje potreba gospodarstva i stanovništva, uz strogo poštivanje postulata bankovnoga poslovanja, može dati pozitivne rezultate.

BITNI POJMOVI U OVOME POGLAVLJU:

Univerzalne banke

Komercijalne i investicijske banke

Trgovačke banke

Štedne banke, štedionice i kreditne unije

Bankarske holding kompanije

Financijski konglomerati

Privatne banke

Razvojne banke

ZAKLJUČNA MISAO

U ovome poglavlju predstavljene su vrste banaka, odnosno kako je kroz povijesnu i tržišnu koncepciju došlo do razdvajanja banaka po tipu djelatnosti i po tržišnome segmentu. Poglavlje započinje opisom univerzalnih banaka koje nastoje pružiti sveobuhvatne usluge građanima i poduzećima, a završava opisom financijskih konglomerata - institucija čije je financijsko poslovanje daleko šire od poslovanja obične banke. Krug razvoja bankarstva na ovaj je način zatvoren. Gledajući banke kroz povijesnu perspektivu, pokazano je da se banke od univerzalnih razdvajaju prema specijaliziranim, da bi u novije vrijeme ponovno proširile svoju djelatnost i izašle iz okvira standardnih bankarskih usluga te ušle u cjelokupno financijsko poslovanje. Logika ovakvoga kretanja je jednostavna. Bankarstvo se razvijalo sukladno razvoju ljudskoga društva. Kada se pojavila potreba za bankama, pojavljuju se banke. Kako se širilo financijsko poslovanje tako se širilo i poslovanje banaka. Kada su banke izašle iz okvira realne ekonomije, postalo je nužno da dođe do razvoja različitih tipova banaka i podjele bankarskoga poslovanja. S pojavom globalizacije, ubrzavanjem života i financijskih tijekova, banke šire svoju djelatnost, čime su prirodno izašle iz okvira svojega poslovanja i proširile paletu svojih usluga na financijske poslove koji su izvan isključivih bankarskih okvira. Nameće se pitanje što donosi budućnost bankarstva? Odgovor je jednostavan. **Budućnost bankarstva jedan je telefonski broj za klijenta.** Klijent će u budućnost imati samo jednu kontakt osobu u banci koja će zadovoljiti sve njegove potrebe. S obzirom na širinu i problematiku teme, u dodatku ovome poglavlju obrađeni su bankarski sustavi u pojedinim državama.

PITANJA I ZADATCI

Koje vrste banaka postoje?

Zašto sve više banaka teži da postanu svjetskim konglomeratima ili univerzalnim bankama?

Kako su pojava Interneta i globalizacija promijenile poslovanje banaka?

Zašto se za vrijeme Velike depresije u SAD-u stvorila potreba za zakonodavstvom tipa Glass-Steagall?

Koji su razlozi diferencijacije banaka?

Kako je razvoj ekonomije uvjetovao razvoj bankarstva?

Zašto je došlo do specijalizacije banaka?

Zašto u moderno doba banke sve više prerastaju u univerzalne?

Kako je ukinuća Glass-Steagallova zakona utjecalo na krizu 2008.?

Zašto je budućnost bankarstva samo jedan telefonski broj?

DODATAK ZA RAZUMIJEVANJE: BANKARSKI SUSTAVI

Bankarski sustav predstavlja organizaciju bankarstva u nekoj zemlji ili skupini zemalja, u smislu strukture, funkcija, vlasništva i međusobne povezanosti banaka. Ovaj pojam može označavati i podjelu rada među bankama u jednoj zemlji koja je rezultat specijalizacije ili zakonskih propisa. Bankarski se sustavi pojedinih zemalja razlikuju, ali imaju i sličnosti, s obzirom na to da im je svima zajedničko postojanje središnje banke i velikoga broja privatnih banaka različitoga profila.

Zavisno od toga kome pripada vodeća uloga pri financiranju poduzeća u razvijenim tržišnim privredama, općenito gledajući, razlikuju se dva osnovna modela financijskih sustava: njemačko-japanski i anglo-saksonski. Njemačko-japanski model je bankarski sustav u kojemu banke i njihovi krediti imaju dominantnu ulogu pri financiranju poduzeća. S druge strane, u anglo-saksonskom modelu (prije svega u SAD-u i V. Britaniji), koji je model s razvijenim financijskim tržištem, primarna uloga u financiranju poduzeća pripada financijskom tržištu, uglavnom na osnovu emisije obveznica i drugih financijskih instrumenata.

Američki model koji je zakonski bio na snazi do 2000., a potpuno se raspao s krizom iz 2008., zasnivao se na striktnom razgraničenju komercijalnoga i investicijskoga bankarstva. Model je formiran na osnovi zakona iz 1933. (Glass-Steagall Act) kada je prevladalo stajalište da su uzroci velike ekonomske krize bili primarno povezani s pretjeranom kreditnom ekspanzijom komercijalnih banaka. Međutim, godine 1999. donesen je zakon kojim se ukida obaveza zakonskoga razdvajanja komercijalnih, investicijskih banaka, osiguravajućih društava i dopušta se stvaranje financijskih holding kompanija koje se mogu angažirati u svim oblicima financijskih aktivnosti.

Za njemački model bankarstva karakteristična je koncepcija univerzalne banke koja predstavlja kombinaciju komercijalne i investicijske banke i koja predstavlja glavni izvor financiranja tvrtki svih veličina. Posebno je značajan odnos između univerzalnih banaka i nefinancijskih kompanija kojima banke ne daju samo različite kredite nego i ulažu u njihov kapital te sudjeluju u upravljanju kompanijama.

Navedena se podjela, u osnovi, poklapa s podjelom u kojoj postoji financijski sustav zasnovan na bankama (eng. bank-based financial system) i financijski sustav zasnovan na tržištu (eng. market-based system). U financijskom sustavu zasnovanom na bankama, kao što je u slučaju Njemačke i Japana, banke imaju vodeću ulogu u mobilizaciji štednje, alokaciji kapitala, nadgledanju investicijskih odluka korporativnih menadžera i pružanju sredstava za upravljanje rizikom. U financijskom sustavu zasnovanom na tržištu kao što su V. Britanija i SAD, tržište vrijednosnih papira dijeli središnju ulogu s bankama u kanaliziranju društvene štednje na tvrtke, utječući na kontrolu kompanija i olakšavajući upravljanje rizikom.

1. ANGLO-SAKSONSKI BANKARSKI SUSTAV

Anglo-saksonski bankarski sustav karakterizira središnja banka i naglašeno razvijeno tržište kapitala. Ova su dva čimbenika imala presudnu ulogu u razvoju bankarskoga sustava u anglo-saksonskim državama, ali su utjecali i na druge oblike ekonomske strukture.

Središnja banka SAD-a osnovana je 1913. kada je donesen Federal Reserve Act kojim je osnovan Federalni rezervni sustav (Federal Reserve District-FED) s 12 federalnih rezervnih banaka. FED u Washingtonu ujedinjuje rad federalnih banaka i obavlja funkcije središnje banke: koncipira i provodi monetarnu politiku, obavlja operacije i usluge za banke članice sustava, obavlja poslove za vladu SAD-a, kontrolira poslovanje banaka članica. Osim toga, FED emitira novac putem Državne blagajne (trezora) koji se zatim transferira na federalne rezervne banke koje u okviru svojih distrikta opskrbljuje papirnatim novcem komercijalne banke. FED, prema zakonu, ima visok stupanj nezavisnosti: ima guvernera i zamjenika guvernera (biraju se na 4 godine) i Odbor guvernera (biraju se na 14 godina) te Odbor direktora. Guvernere imenuje predsjednik SAD-a, a imenovanje potvrđuje Senat. Posebno je bitno naglasiti da FED obavlja operacije monetarne politike uglavnom putem prodaje i kupnje državnih papira, što izravno povezuje fiskalnu i monetarnu politiku.

Razdvajanje investicijskoga i komercijalnoga bankarstva je inicijalno prouzročilo da su komercijalne banke uglavnom bile male banke koje su plasirale stambene kredite i prikupljale štednju. Većina komercijalnih banaka su male banke koje imaju pravo poslovanja samo u jednoj federalnoj državi. Investicijske banke su pretežno usmjerene na tržište kapitala i zbog toga nisu imale teritorijalna ograničenja. Postojanje investicijskih banaka i stroga regulativa omogućila je lagan pristup tržištu kapitala, što je i odgovaralo razvoju toga tržišta.

U SAD-u također postoje i štedne institucije u koje se ubrajaju štedne banke i kreditne unije koje se bave prikupljanjem oročenih depozita koje ulažu u vrijednosne papire i hipotekarne fondove. Kreditne unije su depozitne institucije na združnoj osnovi (čiji članovi rade u istoj tvrtki, pripadaju istom sindikatu ili crkvi, a mogu biti federalne i na nivou savezne države), odnosno lokalne kod kojih se na bazi štednje članova odobravaju krediti pod povoljnijim kamatnim stopama od standardnih komercijalnih uvjeta.

Financijski sustav SAD-a i njegova povezanost s tržištem kapitala također se manifestira i u fondovskoj industriji. Fondovi u SAD-u iznimno su značajni jer nisu samo mehanizam ulaganja za klijente nego se, također, bave investicijskom djelatnošću ili visokom špekulacijom.

Ministarstvo financija i državni organi kontroliraju neosigurane banke, dok se druge banke, ovisno o tome jesu li u sustavu FED-a ili ne, pod kontrolom federalnih rezervnih banaka i Savezne korporacije za osiguranje depozita (Federal Deposit Insurance Corporation-FDIC) osnovane 1933., koja osigurava štedne i druge depozite (do 100.000 USD) i bankarskih sektora državne uprave.

Središnja banka V. Britanije je Bank of England, osnovana 1694. Prvotno je bila u privatnom vlasništvu, ali je kasnije nacionalizirana te je postala prvom središnjom bankom na svijetu. Posluje kao jedinstvena institucija koja organizacijski ima emisijski dio i bankarski dio s ograncima u nekoliko gradova. Upravu čini guverner, zamjenik guvernera i Odbor direktora.

Bankarski sustav V. Britanije karakterizira relativno velika koncentracija bankarskoga poslovanja na nekoliko vodećih banaka koje imaju razgranatu mrežu podružnica te specijalizacija za pojedine vrste bankarskih poslova (prije svega za dugoročne i kratkoročne poslove), premda je u posljednje vrijeme sve prisutnije usvajanje koncepcije univerzalnoga bankarstva.

Englesko bankarstvo je izravan plod kolonijalnih odnosa koji su vladali sve do sredine 20. stoljeća. S kolonijalizmom i razvojem trgovine došlo je do razvoja već spomenutih trgovačkih banaka. Bogatstvo plemstva je također uvjetovalo i razvoj privatnoga bankarstva. Prestiž engleskoga bankarstva je i danas očit, budući da je London zadržao prestiž financijskoga središta.

2. EUROPSKI BANKARSKI SUSTAV

Središnja banka Njemačke Bundesbank je osnovana 1875. kao banka njemačkih pokrajina, s tim da je isključivo pravo tiskanja novca stekla tek 1945. kada je i nacionalizirana, a naziv je promijenila 1957. u Deutsche Bundesbank. Njome upravlja guverner i zamjenik guvernera (biraju se na 8 godina) i Odbor direktora. Bundesbank je imala značajan utjecaj na monetarnu politiku u Europi koji je bio definiran položajem i statusom Njemačke. Danas je Bundesbank dio EMU-a i javlja se kao središnja institucija koja stvara ideologiju EBC-a.

Logika uloge FED-a i Bundesbank u ekonomiji je definirana naslijeđem razdoblja velikih kriza 20. stoljeća. Karakteristika Velike krize koja je pogodila Njemačku 20-ih godina prošloga stoljeća nakon WWI bila je hiperinflacijom. Povijesno je naslijeđe definiralo Bundesbank kao središnju banku s iznimno malom tolerancijom na inflaciju. Kriza koja je pogodila SAD 30-ih godina prouzročila je veliku nezaposlenost, zato je FED orijentiran na održavanje stabilnih cijena, ali i na punu zaposlenost. Ovo je povijesno naslijeđe prisutno i danas u odlučivanju o monetarnoj politici.

Poslovno bankarstvo u Njemačkoj realizira se putem privatnih i javnih banaka, s tim što u bankarskom sustavu postoji dominacija velikih „starih“ banaka (Deutsche Bank je osnovana 1870., Commerzbank 1870. i Dresdner Bank je osnovana 1872.) koje obavljaju sve vrste bankarskih poslova po modelu univerzalnoga bankarstva. Ove velike banke su bili rasformirane poslije Drugoga svjetskog rata, ali su ponovno formirane 1957./58. i do danas su još uvijek „kućne banke“ (Hausbank) velikih njemačkih industrijskih korporacija i koncerna. Njima se pridružila i Bayerische

Hypo und Vereinsbank (HVB) koja je nastala 1998. fuzijom dviju velikih bavarskih banaka.

Štedionice (Sparkasse) predstavljaju specifičnu vrstu banaka-štedionica koje su uglavnom formirane na lokalnoj razini, a primarno se bave prikupljanjem štednje i kratkoročnim kreditiranjem. Postoje i tzv. žiro centrale, odnosno regionalne banke putem kojih se realizira žiro platni promet između štedionica te emisijski poslovi za lokalne organe.

Kreditne unije, odnosno zadružne kreditne ustanove (Volks und Raiffeisenbank), slične su štedionicama, obavljaju sve vrste bankarskih poslova za mala i srednja poduzeća, poduzetnike, trgovce i poljoprivrednike na lokalnoj razini, s tim da postoje i one regionalnoga karaktera. Ova je skupina financijskih institucija bila krajem 2000. daleko najbrojnija u bankarskom sustavu Njemačke.

Postoje i specijalizirane banke koje se bave odobravanjem hipotekarnih kredita ili su specijalizirane za financiranje stambene izgradnje (s funkcijama štednje), prometa i pojedinih industrijskih grana. Specijalizirana banka za financiranje privrednoga razvoja i trgovine je Kreditni zavod za obnovu (KfW).

Središnja banka je Banka Francuske (Banque de France) osnovana 1800. koja posluje kao jedinstvena institucija s klasičnim ovlastima središnje banke, ali je umnogome zavisna od politike koju provodi vlada (a sada je ograničena i članstvom u EMU-u). Organi upravljanja su guverner, zamjenik guvernera i Odbor direktora.

Poslovno bankarstvo počiva na depozitnim bankama (nacionalnim i privatnim) koje mobiliziraju depozite i odobravaju kratkoročne kredite poslovnim bankama univerzalnog tipa koje uglavnom posluju s privredom (kreditiranje poduzeća i emisije vrijednosnih papira) te kreditnim bankama koje odobravaju kredite na duže rokove i obavljaju poslove od javnog interesa. Najveće banke u Francuskoj su (podatci za 2003./2004.): Credit Agricole (aktiva od 988 milijarda USD i profit od 1.3 milijarde USD) i BNP (aktiva od 1.228 milijarda USD i profit od 5.8 milijarda USD).

3. BANKARSKI SUSTAVI ZEMALJA U RAZVOJU I TRANZICIJI

Struktura bankarskoga sustava jedne zemlje, u principu, evoluiru u skladu s danim ekonomskim, demografskim, financijskim i širim društvenim okolnostima, odražavajući dosegnuti stupanj privrednoga i društvenoga razvoja. Zato ne čudi da se bankarstvo u zemljama u tranziciji još uvijek razvija i nije našlo stabilnu definiranu formu.

Polazeći od toga da su tri osnovne funkcije bankarskoga sustava u sferi platnoga prometa, komercijalnoga bankarstva, tj. financijskoga posredovanja, i pružanja usluga investicijskoga bankarstva, banke u zemljama u razvoju pružaju uglavnom prve dvije vrste usluga. Usluge investicijskoga bankarstva razmjerno su malo zastu-

pljene zbog nerazvijenih financijskih tržišta. Bankarske sustave zemalja u razvoju karakterizira uglavnom slaba regulatorska i supervizorska infrastruktura, iako ova opservacija varira među zemljama u tranziciji.

Neke zemlje u razvoju uglavnom imaju još uvijek monobankarski model gdje jedna banka (ili eventualno nekoliko njih) u javnom, odnosno državnom vlasništvu, obavlja funkcije središnje banke i komercijalnih banaka, ali se postupno prešlo na „model s dvije razine“, tj. s jasnim razgraničenjima uloge središnje banke i sektora poslovnoga bankarstva. Većina zemalja u razvoju prihvatile su model univerzalnoga bankarstva karakterističan za Europu, premda postoje i modeli specijaliziranoga bankarstva i mješoviti modeli.

Zemlje u tranziciji nalaze se u različitim fazama tranzicije: od ranijeg modela socijalističkoga ili samoupravljačkoga bankarstva u tržišno orijentirano bankarstvo. Socijalistički bankarski sustav karakterizirala je velika koncentracija i naglašena planska uloga. Privatnih banaka nije bilo, ali su od 80-ih godina prošloga stoljeća u pojedinim zemljama bile dopuštene mješovite banke sa stranim partnerima gdje je većinski udio imala država. S raspadom socijalističkoga uređenja došlo je do privatizacije bankarskoga sustava. Neke države u tranziciji odlučile su ostaviti značajan dio bankarske aktive u rukama države, ali je većina zemalja u tranziciji dopustila privatizaciju banaka stranim bankama.

Ulaskom stranih banaka na tržište dolazi do stabilizacije bankarskoga sustava, budući da sada strani vlasnici jamče likvidnost i stabilnost banke koju su kupili. Također se povećava sloboda protoka kapitala. Strane banke unose nove tehnologije ne samo u prodaju proizvoda i lepezu usluga nego i u mehanizme interne kontrole i praćenje rizika.

Jedan od nedostataka modela privatizacije banaka stranim bankama je taj što država više ne može kontrolirati kreditnu politiku banaka, tako da banke nastoje maksimizirati dobit na način koji možda nije optimalan za ekonomiju. Ulogu kontrole kreditne politike u ekonomiji trebala je preuzeti središnja banka, ali u većini zemalja u tranziciji središnja banka nije prepoznala ovu potrebu.

4. ISLAMSKO BANKARSTVO

Prve institucije koje su poslovale na načelima islamskoga bankarstva osnovane su 1963. u Egiptu, ali se nastanak islamskoga bankarstva uglavnom veže za 1975. kada je Organizacija islamskih država osnovala Islamsku banku za razvoj (IDB). Zadatak IDB-a je financiranje ekonomskih i socijalnih programa zemalja članica na islamskim principima. Iste godine je osnovana i prva komercijalna islamska banka u Dubaiju (Dubai Islamic Bank), zatim su osnovane Faisal Islamic Bank of Sudan 1977. i Faisal Islamic Bank of Egypt, također 1977.

Nakon osnivanja navedenih banaka, islamsko bankarstvo bilježi brzi razvoj u smjeru osnivanja financijskih ustanova islamskoga tipa izvan granica islamskih zemalja, a također osnivanju posebne odjele za islamsko bankarstvo u vodećim svjetskim bankama i drugim financijskim kompanijama. Islamsko bankarstvo je dio islamskoga ekonomskog modela koji svoje principe zasniva na Kuranu i drugim svetim tekstovima islama. Glavna karakteristika islamskoga bankarstva je pokušaj eliminiranja kamata iz poslovanja jer se one kose sa islamskim propisima. U skladu s islamskom etikom, opravdano je samo ono bogatstvo koje je rezultat vlastita rada ili poduzetničke aktivnosti te nasljedstvo i darovi. Uporaba ili razmjena resursa ne smatra se eksploatacijom ako nisu narušene ekonomski opravdane vrijednosne proporcije. U skladu s tim nije dopuštena razmjena nejednakih svota novca, kao što je slučaj kod kreditnih transakcija gdje se uz otplatu glavnice pojavljuje i kamata kao cijena novca.

S druge strane, prihvatljivo je financiranje koje se temelji na principu zajedničkoga ulaganja (eng. joint venture) i dijeljenja profita i gubitaka, odnosno financiranje na osnovi izravnoga udjela u rizičnom kapitalu (eng. equity finance). U islamskom se bankarstvu, stoga, razvila koncepcija takozvanog *venture bankinga* gdje prihod banke ne ovisi o unaprijed utvrđenim kamatama već o uspješnosti poslovanja kompanije u koju su plasirana sredstva. Kod islamskih banaka i banka koja nude usluge po načelima islamskoga bankarstva formira se savjetodavni odbor koji se bavi pitanjima jesu li određene usluge ili transakcije u skladu s islamskim načelima.

PITANJA I ZADATCI

Koja je glavna razlika između anglo-saksonskoga sustava bankarstva i europskoga sustava bankarstva?

Koja je uloga osiguranja bankarskih uloga u ekonomiji?

Kako osiguranje bankarskih uloga pridonosi stabilnosti financijskoga sustava?

Zašto su u Europi Njemačka i Velika Britanija nosioci financijskoga sustava?

Koje su karakteristike bankarstva zemalja u tranziciji?

Koje su karakteristike bankarstva u Hrvatskoj?

Koja je razlika između zapadnoga i islamskoga bankarstva?

ZAKLJUČNA MISAO

Današnji svijet prikupio je ogromnu količinu informacija. Znanje je lako dostupno, za sve postoji internetska stranica. Knjige se više gotovo niti ne tiskaju nego se samo skidaju u elektronske naprave iz kojih se čitaju. Internet je svugdje oko nas. Upravo zato pisati udžbenik postalo je jako zahtjevan i ambiciozan posao. Uvijek se nameće pitanje je li udžbenik preopćenit pa ne može pomoći specialistima, a kada je usko specijaliziran, širi krug ljudi ne želi ga **čitati**. **Upravo zbog** navedenih problema autori ovoga udžbeniku nastojali su se usredotočiti na odgoj bankara, a ne samo na njihovo obrazovanje. Odgoj je ponajprije sposobnost života, a kod studenata bankarstva znanje je osnova (postavljanje temelja) na koju se potom može nadograđivati. Obrazovanje je samo nadogradnja temelja.

U ovoj su knjizi autori nastojali razdvojiti dvije pojave u poslovanju: razumijevanje posla i obavljanje posla. Obavljati posao znači poznavati tehnike poslovanja i kako se „neka stvar obavlja“; razumjeti posao znači znati koje su implikacije djelovanja na širu sliku i kako djelovanje utječe na druge. To je bila misao vodilja autora da napišu ovaj udžbenik, nadajući se da će knjiga pružiti čitatelju i znanje i razumijevanje problematike banaka. Naravno da nije moguće pokriti sve banke i sve aspekte bankarskoga poslovanja. Poglavlja o riziku i matematičkoj optimizaciji banke samo su naznake dijelova bankarstva o kojima se pišu knjige koje su puno deblje od ove. U takvim poglavljima autori su nastojali pružiti čitatelju osnovu na koju može dalje graditi. Znanje bankarstva bilo je potrebno donekle prilagoditi činjenici da su tehnike poslovanja specifične za svaku banku. Svaka banka posao obavlja na svoj način i umnogome ovisi o samoj korporativnoj kulturi banke. Pravi bankar mora, dakako, shvatiti i korporativnu kulturu banke u kojoj radi.

Treba spomenuti još jednu intenciju autora, a to je povezivanje makroekonomije s mikroekonomijom. Zato se često ponavljala rečenica da je banka **mikroekonom-ska jedinica makroekonomske cjeline**. Poglavlje o monetarnom multiplikatoru i trošku sredstava banke to je jasno pokazalo.

Polazišta autora su različita. Miroslav Gregurek je investicijski bankar i mikroekonomist, stručnjak za tržišta kapitala i projektna financiranja, dok je Neven Vidaković makroekonomist koji se uglavnom bavi monetarnom politikom i ALM-om. Ove dvije suprotnosti razvidne su i u knjizi, tako da se pojedina poglavlja razlikuju po stilu i pristupu. Ipak, obojica su autora provela dugi niz godina u banci i odmah na početku pisanja knjige dogovorili se da neće pisati o tome kako su funkcionirale banke u Mezopotamiji niti će ulaziti u rasprave o teorijskom značenju banaka kao financijskih institucija u kapital odnosu. Sve je to priča za neke druge autore. Nakana autora ove knjige bila je napisati knjigu koju potpisuju bankari, koja je namijenjena bankarima i koja se čita u bankama. Naravno, koliko su u ovome uspjeli, pitanje je na koje mogu odgovoriti samo čitatelji.

PRIVITCI

Privitak 1.

KONTNI PLAN ZA BANKE

RAZRED 0 - MATERIJALNA I NEMATERIJALNA IMOVINA, TRAJNA ULAGANJA I OTKUPLJENE VLASTITE DIONICE

- 000 - Zemljišta
- 001 - Građevinski objekti
- 002 - Postrojenja i oprema
- 003 - Namještaj, transportni uređaji i slična imovina
- 004 - Stambene zgrade i stanovi
- 005 - Ostala materijalna imovina
- 010 - Osnivački izdaci
- 011 - Goodwill
- 012 - Aplikativni software
- 013 - Ulaganja u višegodišnji poslovni najam nekretnina i opreme
- 014 - Ulaganja radi poboljšanja funkcionalnosti tuđih nekretnina i opreme za vrijeme dugoročnog poslovnog najma
- 015 - Ostala nematerijalna imovina
- 020 - Zemljišta
- 021 - Građevinski objekti
- 022 - Postrojenja i oprema
- 023 - Namještaj, transportni uređaji i slično
- 024 - Stambene zgrade i stanovi
- 025 - Ostala materijalna imovina
- 026 - Aplikativni software
- 027 - Ulaganja u višegodišnji poslovni najam nekretnina i opreme
- 028 - Ulaganja radi poboljšanja funkcionalnosti tuđih nekretnina i opreme za vrijeme dugoročnog poslovnog najma
- 029 - Ostala nematerijalna imovina
- 030 - Ulaganja u trgovačka društva
- 031 - Ulaganja u financijske institucije
- 039 - Ulaganja u strane institucije (u devizama)
- 040 - Ulaganja u trgovačka društva
- 041 - Ulaganja u financijske institucije
- 049 - Ulaganja u strane institucije (u devizama)
- 050 - Ulaganja u trgovačka društva
- 051 - Ulaganja u financijske institucije
- 059 - Ulaganja u strane institucije (u devizama)
- 060 - Zalihe uredskog materijala
- 061 - Zalihe sitnog inventara
- 062 - Sitni inventar u uporabi
- 063 - Numizmatičke zbirke i kovani novac za prodaju
- 064 - Zalihe ostale kratkotrajne materijalne imovine
- 068 - Amortizacija sitnog inventara u upotrebi

- 069 - Ispravak vrijednosti
- 070 - Zemljišta
- 071 - Građevinski objekti
- 072 - Postrojenja i oprema
- 073 - Namještaj, transportni uređaji i slično
- 074 - Stambene zgrade i stanovi
- 075 - Ostala materijalna imovina
- 080 - Zemljišta
- 081 - Građevinski objekti
- 082 - Postrojenja i oprema
- 083 - Namještaj, transportni uređaji i slično
- 084 - Stambene zgrade i stanovi
- 085 - Ostala materijalna imovina
- 090 - Otkupljene vlastite obične dionice
- 091 - Otkupljene vlastite kumulativne povlaštene dionice

RAZRED 1 - NOVČANA SREDSTVA, PLEMENITI METALI, TEKUĆA POTRAŽIVANJA I INTERNI OBRAČUNI

- 100 - Novčana sredstva na računima platnog prometa
- 101 - Gotovina u blagajna
- 102 - Čekovi
- 103 - Ostala (izdvojena) novčana sredstva
- 104 - Zlato
- 105 - Predmeti od zlata i lomljeno zlato
- 106 - Ostali plemeniti metali i slični metali
- 110 - Potraživanja od trgovačkih društava (valutna klauzula)
- 111 - Potraživanja od financijskih institucija (valutna klauzula)
- 112 - Potraživanja na osnovi prihoda od državnih jedinica (valutna klauzula)
- 113 - Potraživanja na osnovi prihoda od neprofitnih institucija (valutna klauzula)
- 114 - Potraživanja na osnovi prihoda od stanovništva (valutna klauzula)
- 115 - Potraživanja uz valutnu klauzulu na osnovi neamatnih prihoda (provizije/naknade)
- 119 - Potraživanja od stranih osoba (valutna klauzula)
- 120 - Potraživanja od trgovačkih društava
- 121 - Potraživanja od financijskih institucija
- 122 - Potraživanja na osnovi prihoda od državnih jedinica
- 123 - Potraživanja neprofitnih institucija
- 124 - Potraživanja od stanovništva
- 125 - Potraživanja na osnovi neamatnih prihoda (provizije/naknade)
- 127 - Potraživanja na osnovi amatnih prihoda po ugovorima o amatnom SWAP -u
- 129 - Potraživanja u kunama od stranih osoba
- 130 - Potraživanja u devizama od trgovačkih društava
- 131 - Potraživanja u devizama od financijskih institucija
- 132 - Potraživanja u devizama od državnih jedinica
- 133 - Potraživanja u devizama od neprofitnih institucija
- 134 - Potraživanja u devizama od stanovništva
- 135 - Potraživanja u devizama na osnovi neamatnih prihoda (provizije/ naknade)
- 137 - Potraživanja u devizama na osnovi amatnih prihoda po ugovorima o amatnom SWAP -u
- 139 - Potraživanja u devizama od stranih osoba
- 140 - Potraživanja za plaćene predujmove poreza na dobit i doprinosa
- 141 - Potraživanja od komitenata za manje uplaćene svote za kupnju deviza
- 142 - Potraživanja od komitenata na osnovi plaćenih sudskih troškova

- 143 - Isplaćeni predujmovi
- 144 - Potraživanja od kupaca
- 145 - Potraživanja za isplaćena primanja osoblju koja se refundiraju
- 146 - Potraživanja s osnove isplata po štednim ulozima i tekućim računima klijenata drugih banaka
- 147 - Potraživanja po osnovi kartičnog poslovanja
- 148 - Potraživanja po ostalim osnovama
- 149 - Ispravak vrijednosti
- 150 - Potraživanja u devizama za stranu gotovinu poslanu sabirnom centru
- 152 - Potraživanja u devizama na osnovi plaćenih kamata, provizija ili drugih troškova za račun drugih
- 153 - Potraživanja u devizama na osnovi raznih odnosa s inozemnim korespondentima
- 154 - Potraživanja od kupaca u devizama
- 155 - Isplaćeni predujmovi u devizama
- 156 - Ostala potraživanja po drugim osnovama u devizama
- 157 - Potraživanja po osnovi kartičnog poslovanja
- 159 - Ispravak vrijednosti
- 160 - Sredstva u obračunu po poslovima s pravnim osobama u domaćoj valuti
- 161 - Sredstva u obračunu po poslovima s pravnim osobama u devizama
- 162 - Sredstva u obračunu po poslovima sa stanovništvom u domaćoj valuti
- 163 - Sredstva u obračunu po poslovima sa stanovništvom u devizama
- 164 - Sredstva u obračunu po poslovima kupoprodaje deviza između banaka
- 165 - Sredstva u obračunu po poslovima kupoprodaje efektivnog stranog novca između banaka
- 166 - Obračun vlastitih čekova po tekućim računima stanovništva iskorištenih za bezgotovinska palacanja
- 167 - Obračun isplata po tekućim računima i štednim ulozima stanovništva izvršenih kod pošta, FINA - e i drugih banaka
- 168 - Ostala sredstva u obračunu
- 169 - Ispravak vrijednosti
- 170 - Interni odnosi organizacijskih dijelova banke
- 190 - Plaćena najamnina za poslovni najam nekretnina i opreme
- 191 - Odgođena porezna imovina (MRS 12)

RAZRED 2 - TEKUĆE OBEVEZE I INTERNI OBRAČUNI

- 200 - Obveze za plaće i naknade plaća osoblja (bruto)
- 201 - Obveze za doprinose iz plaća i naknada plaća osoblja
- 202 - Obveze za porez iz plaća i naknada plaća osoblja i prirez na porez
- 203 - Obveze za neto plaće i naknade plaća
- 204 - Obveze za doprinose na plaće i naknade plaća
- 205 - Obveze za naknade osoblju koje su predmet Općeg kolektivnog ugovora
- 206 - Obveze za poreze i doprinose iz prihoda
- 207 - Obveze za porez na dobit
- 208 - Obveze iz raspodjele neto dobiti
- 209 - Obveze za porez na promet
- 210 - Obveze prema trgovačkim društvima (valutna klauzula)
- 211 - Obveze prema financijskim institucijama (valutna klauzula)
- 212 - Obveze prema državnim jedinicama (valutna klauzula)
- 213 - Obveze prema neprofitnim institucijama (valutna klauzula)
- 214 - Obveze prema stanovništvu (valutna klauzula)
- 215 - Obveze na osnovi nekamatnih troškova uz valutnu klauzulu (provizije/naknade)

- 216 - Obveze na osnovi kamatnih troškova na izdane vlasničke dužničke vrijednosne papire s valutnom klauzulom
- 219 - Obveze prema stranim osobama (valutna klauzula)
- 220 - Obveze na osnovi kamatnih troškova prema trgovačkim društvima
- 221 - Obveze na osnovi kamatnih i nekamatnih troškova prema financijskim institucijama
- 222 - Obveze na osnovi kamatnih troškova prema državnim jedinicama
- 223 - Obveze na osnovi kamatnih troškova prema neprofitnim institucijama
- 224 - Obveze na osnovi kamatnih troškova prema stanovništvu
- 225 - Obveze na osnovi nekamatnih troškova(provizija/naknada)
- 226 - Obveze na osnovi kamatnih troškova na izdane vlastite dužničke vrijednosne papire
- 227 - Obveze s osnove kamatnih troškova po ugovorima o kamatnom SWAP -u
- 229 - Obveze u kunama prema stranim osobama
- 230 - Obveze u devizama na osnovi kamatnih troškova prema trgovačkim društvima
- 231 - Obveze u devizama prema financijskim institucijama
- 232 - Obveze u devizama na osnovi kamatnih troškova prema državnim jedinicama
- 233 - Obveze u devizama prema neprofitnim institucijama
- 234 - Obveze u devizama prema stanovništvu
- 235 - Obveze u devizama po osnovi nekamatnih troškova (naknada/provizija)
- 236 - Obveze u devizama na osnovi kamatnih troškova na izdane vlastite dužničke vrijednosne papire
- 237 - Obveze u devizama s osnove kamatnih troškova po ugovorima o kamatnom SWAP -u
- 239 - Obveze u devizama prema stranim osobama
- 240 - Obveze prema dobavljačima
- 241 - Obveze po izdanim instrumentima plaćanja
- 242 - Obveze po osnovi obustava iz plaća osoblja
- 243 - Primljeni predumovi
- 244 - Obveze za neizvršene isplate po naplatama iz inozemstva u domaćoj valuti
- 245 - Obveze za primljene uplate u korist primatelja čiji se žiro -račun vodi kod druge banke
- 246 - Obveze prema drugim bankama za primljene uplate po štednji i drugim računima građana
- 247 - Obveze na osnovi kartičnog poslovanja
- 248 - Obveze za privremene uplate po drugim osnovama
- 249 - Drugdje nespomenute obveze po ostalim osnovama
- 250 - Obveze po neraspoređenim naplatama iz inozemstva
- 251 - Obveze za položenu gotovinu i čekove koji glase na stranu valutu
- 252 - Obveze po neraspoređenim naplatama iz inozemstva u korist građana
- 253 - Obveze po doznakama građana iz inozemstva za kupnju vrijednosnih papira trgovačkih društava
- 254 - Obveze po izdanim čekovima i kreditnim pismima u devizama
- 255 - Obveze u devizama za privremene uplate nerezidenata
- 256 - Ostale obveze po drugim osnovama u devizama
- 257 - Obveze u devizama po osnovi kartičnog poslovanja
- 258 - Obveze prema dobavljačima u devizama
- 259 - Drugdje nespomenute obveze po ostalim osnovama u devizama
- 260 - Obveze u obračunu po poslovima s pravnim osobama u domaćoj valuti
- 261 - Obveze u obračunu po poslovima s pravnim osobama u devizama
- 262 - Obveze u obračunu po poslovima sa stanovništvom u domaćoj valuti

- 263 - Obveze u obračunu po poslovima sa stanovništvom u devizama
- 264 - Obveze u obračunu po poslovima kupoprodaje deviza
- 265 - Obveze u obračunu po poslovima kupoprodaje efektivnog stranog novca
- 270 - Obveze iz interni odnosa organizacijskih dijelova banke
- 280 - Rezerviranja za identificirane gubitke po preuzetim vanbilančnim potencijalnim obvezama
- 281 - Rezerviranja za mirovine i druge obveze prema zaposlenicima
- 282 - Rezerviranja za poreze i doprinose
- 283 - Rezerviranja za sudske sporove pokrenute protiv banke
- 290 - Neplaćeni kamatni prihodi koji se odnose na buduće razdoblje
- 291 - Odgođene porezne obveze (MRS 12)

RAZRED 3 - DEVIZNA SREDSTVA

- 300 - Strana gotovina
- 301 - Čekovi koji glase na stranu valutu
- 302 - Ostali novčani instrumenti koji glase na stranu valutu
- 310 - Devizni tekući računi u inozemstvu
- 311 - Devizni tekući računi kod domaćih financijskih institucija
- 312 - Devizni nostro pokriveni akreditivi i garancije
- 313 - Jamstveni depoziti
- 320 - Potraživanja od trgovačkih društava za izvršena plaćanja po garancijama i drugim jamstvima u devizama
- 321 - Potraživanja od financijskih institucija za izvršena plaćanja po garancijama i drugim jamstvima u devizama
- 322 - Potraživanja od državnih jedinica za izvršena plaćanja po garancijama i drugim jamstvima u devizama
- 323 - Potraživanja od neprofitnih institucija za izvršena plaćanjima po garancijama i drugim jamstvima u devizama
- 324 - Potraživanja od stanovništva (trgovci pojedinci, obrtnici i druge. samostalne djelatnosti) za izvršena plaćanja po garancijama i drugim jamstvima u devizama
- 329 - Potraživanja od stranih osoba za izvršena plaćanja po garancijama i drugim jamstvima u devizama
- 331 - Devizni depoziti kod financijskih institucija
- 339 - Devizni depoziti kod stranih osoba
- 340 - Devizni krediti trgovačkim društvima
- 341 - Devizni krediti financijskim institucijama
- 342 - Devizni krediti državnim jedinicama
- 343 - Devizni krediti neprofitnim institucijama
- 344 - Devizni krediti stanovništvu
- 347 - Devizni sindicirani krediti
- 349 - Devizni krediti stranim osobama
- 350 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti trgovačkih društava
- 351 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti financijskih institucija
- 352 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti državnih jedinica
- 355 - Predujmovi za kupnju vrijednosnih papira danih na upravljanje ovlaštenoj instituciji
- 359 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti stranih osoba
- 360 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti trgovačkih društava raspoloživi za prodaju
- 361 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti financijskih institucija raspoloživi za prodaju

- 362 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti državnih jedinica raspoloživi za prodaju
- 365 - Predumjovi za kupnju vrijednosnih papira danih na upravljanje ovlaštenoj instituciji raspoloživi za prodaju
- 366 - Vrijednosni papiri i slični financijski instrumenti raspoloživi za prodaju koji nemaju kotiranu tržišnu cijenu odnosno fer vrijednost
- 369 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti stranih osoba
- 370 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti trgovačkih društava koji se drže do dospijeca
- 371 - Vrijednosni papiri drugi financijski instrumenti financijskih institucija koji se drže do dospijeca
- 372 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti državnih jedinica koji se drže do dospijeca
- 375 - Predumjovi za kupnju vrijednosnih papira danih na upravljanje ovlaštenoj instituciji
- 379 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti stranih osoba koji se drže do dospijeca
- 380 - Vrijednosni papiri trgovačkih društava kupljeni prilikom emisije izravno od izdavatelja
- 381 - Vrijednosni papiri financijskih institucija kupljeni prilikom emisije izravno od izdavatelja
- 382 - Vrijednosni papiri državnih jedinica kupljeni prilikom emisije izravno od izdavatelja
- 385 - Predumjovi za kupnju vrijednosnih papira danih na upravljanje ovlaštenoj instituciji
- 389 - Vrijednosni papiri stranih osoba kupljeni prilikom emisije izravno od izdavatelja
- 390 - Derivatna financijska imovina koja se drži radi trgovanja
- 391 - Ugrađeni derivati
- 392 - Derivatna financijska imovina koja se koristi kao instrument zaštite

RAZRED 4 - PLASMANI U VRIJEDNOSNE PAPIRE I SLIČNE FINANCIJSKE INSTRUMENTE

- 400 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti trgovačkih društava koji se drže radi trgovanja
- 401 - Vrijednosni papira i drugi financijski instrumenti financijskih institucija
- 402 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti državnih jedinica
- 405 - Predumjovi za kupnju vrijednosnih papira danih na upravljanje ovlaštenoj instituciji
- 409 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti stranih osoba
- 410 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti s valutnom klauzulom trgovačkih društava koji se drže radi trgovanja
- 411 - Vrijednosni papira i drugi financijski instrumenti s valutnom klauzulom financijskih institucija
- 412 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti s valutnom klauzulom državnih jedinica
- 415 - Predumjovi za kupnju vrijednosnih papira s valutnom klauzulom danih na upravljanje ovlaštenoj instituciji
- 419 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti s valutnom klauzulom stranih osoba
- 420 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti trgovačkih društava raspoloživi za prodaju
- 421 - Vrijednosnih papira i drugi financijski instrumenti financijskih institucija raspoloživi za prodaju

- 422 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti državnih jedinica raspoloživi za prodaju
- 425 - Predumjovi za kupnju vrijednosnih papira danih na upravljanje ovlaštenoj instituciji
- 426 - Dužnički VP i slični financijski instrumenti raspoloživi za prodaju koji nemaju kotiranu tržišnu cijenu odnosno fer vrijednost
- 429 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti stranih osoba
- 430 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti s valutnom klauzulom trgovačkih društava raspoloživi za prodaju
- 431 - Vrijednosnih papira i drugi financijski instrumenti s valutnom klauzulom financijskih institucija raspoloživi za prodaju
- 432 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti s valutnom klauzulom državnih jedinica raspoloživih za prodaju
- 435 - Predumjovi za kupnju vrijednosnih papira s valutnom klauzulom danih na upravljanje ovlaštenoj instituciji
- 436 - Dužnički VP i slični financijski instrumenti raspoloživi za prodaju koji nemaju kotiranu tržišnu cijenu odnosno fer vrijednost
- 439 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti s valutnom klauzulom stranih osoba
- 440 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti trgovačkih društava koji se drže do dospijeca
- 441 - Vrijednosni papira i drugi financijski instrumenti financijskih institucija koji se drže do dospijeca
- 442 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti državnih jedinica koji se drže do dospijeca
- 444 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti stanovništva (eskontirane mjenice i dr. slični instrumenti trgovaca pojedinaca, obrtnika i drugih samostalnih djelatnosti)
- 445 - Predumjovi za kupnju vrijednosnih papira danih na upravljanje ovlaštenoj instituciji
- 449 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti stranih osoba
- 450 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti s valutnom klauzulom trgovačkih društava koji se drže do dospijeca
- 451 - Vrijednosnih papira i drugi financijski instrumenti s valutnom klauzulom financijskih institucija koji se drže do dospijeca
- 452 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti s valutnom klauzulom državnih jedinica koji se drže do dospijeca
- 455 - Predumjovi za kupnju vrijednosnih papira s valutnom klauzulom danih na upravljanje ovlaštenoj instituciji
- 459 - Vrijednosni papiri i drugi financijski instrumenti s valutnom klauzulom stranih osoba
- 470 - Vrijednosni papiri trgovačkih društava
- 471 - Vrijednosni papiri financijskih institucija
- 472 - Vrijednosni papiri državnih jedinica
- 475 - Predumjovi za kupnju vrijednosnih papira danih na upravljanje ovlaštenoj instituciji
- 479 - Vrijednosni papiri stranih osoba
- 480 - Vrijednosni papiri uz valutnu klauzulu trgovačkih društava
- 481 - Vrijednosni papiri uz valutnu klauzulu financijskih institucija
- 482 - Vrijednosni papiri uz valutnu klauzulu državnih jedinica
- 485 - Predumjovi za kupnju vrijednosnih papira danih na upravljanje ovlaštenoj instituciji

- 489 - Vrijednosni papiri stranih osoba
- 490 - Derivatna financijska imovina koja se drži radi trgovanja
- 491 - Ugrađeni derivati
- 492 - Derivatna financijska imovina koja se koristi kao instrument zaštite

RAZRED 5 - PLASMANI U KREDITE, DEPOZITE I FINACIJSKI LIZING

- 500 - Krediti dani trgovačkim društvima
- 501 - Krediti dani financijskim institucijama
- 502 - Krediti dani državnim jedinicama
- 503 - Krediti dani neprofitnim institucijama
- 504 - Krediti dani stanovništvu
- 507 - Sindicirani krediti
- 509 - Krediti dani stranim osobama
- 510 - Krediti s valutnom klauzulom dani trgovačkim društvima
- 511 - Krediti s valutnom klauzulom dani financijskim institucijama
- 512 - Krediti s valutnom klauzulom dani državnim jedinicama
- 513 - Krediti s valutnom klauzulom dani neprofitnim institucijama
- 514 - Krediti s valutnom klauzulom dani stanovništvu
- 517 - Sindicirani krediti s valutnom klauzulom
- 519 - Krediti s valutnom klauzulom dani stranim osobama
- 521 - Depoziti kod financijskih institucija
- 529 - Depoziti kod stranih osoba
- 531 - Depoziti s valutnom klauzulom kod financijskih institucija
- 539 - Depoziti s valutnom klauzulom kod stranih osoba
- 540 - Potraživanja od trgovačkih društava za izvršena plaćanja po garancijama i drugim jamstvima
- 541 - Potraživanja od financijskih institucija za izvršena plaćanja po garancijama i drugim jamstvima
- 542 - Potraživanja od državnih jedinica za izvršena plaćanja po garancijama i drugim jamstvima
- 543 - Potraživanja od neprofitnih institucija za izvršena plaćanja po garancijama i drugim jamstvima
- 544 - Potraživanja od stanovništva za izvršena plaćanja po garancijama i drugim jamstvima
- 549 - Potraživanja od stranih osoba za izvršena plaćanja po garancijama i drugim jamstvima
- 550 - Akceptni krediti dani trgovačkim društvima
- 551 - Akceptni krediti dani financijskim institucijama
- 552 - Akceptni krediti dani državnim jedinicama
- 553 - Akceptni krediti dani neprofitnim institucijama
- 554 - Akceptni krediti dani stanovništvu
- 559 - Akceptni krediti dani stranim osobama
- 560 - Repo krediti odobreni trgovačkim društvima
- 561 - Repo krediti odobreni financijskim institucijama
- 562 - Repo krediti odobreni državnim jedinicama
- 564 - Repo krediti odobreni stanovništvu
- 569 - Repo krediti odobreni stranim osobama
- 570 - Repo krediti s valutnom klauzulom trgovačkim društvima
- 571 - Repo krediti s valutnom klauzulom financijskim institucijama
- 572 - Repo krediti s valutnom klauzulom državnim jedinicama
- 574 - Repo krediti s valutnom klauzulom stanovništvu

- 579 - Repo krediti s valutnom klauzulom stranim osobama
- 580 - Financijski najam odobren trgovačkim društvima
- 581 - Financijski najam odobren financijskim institucijama
- 582 - Financijski najam odobren državnim jedinicama
- 583 - Financijski najam odobren neprofitnim institucijama
- 584 - Financijski najam odobren stanovništvu
- 589 - Financijski najam odobren stranim osobama
- 590 - Financijski najam odobren trgovačkim društvima s valutnom klauzulom
- 591 - Financijski najam odobren financijskim institucijama s valutnom klauzulom
- 592 - Financijski najam odobren državnim jedinicama s valutnom klauzulom
- 593 - Financijski najam odobren neprofitnim institucijama s valutnom klauzulom
- 594 - Financijski najam odobren stanovništvu s valutnom klauzulom
- 599 - Financijski najam odobren stranim osobama s valutnom klauzulom

RAZRED 6 - RASHODI I PRIHODI I FINANCIJSKI REZULTAT POSLOVANJA

- 600 - Kamatni troškovi na sredstva trgovačkih društava
- 601 - Kamatni troškovi na sredstva financijskih institucija
- 602 - Kamatni troškovi na sredstva državnih jedinica
- 603 - Kamatni troškovi na sredstva neprofitnih organizacija
- 604 - Kamatni troškovi na sredstva stanovništva
- 605 - Troškovi premija za osiguranje štednih uloga
- 606 - Kamatni troškovi s osnove izdanih vlasničkih dužničkih vrijednosnih papira i ugovora o kamatnom SWAP -u
- 607 - Neto tečajne razlike po obvezama na osnovi kamatnih troškova
- 608 - Kamatni troškovi iz ranijih godina
- 609 - Kamatni troškovi na sredstva stranih osoba
- 610 - Troškovi provizija/naknada za bankovne usluge rezidenta
- 617 - Neto tečajne razlike po obvezama za naknade/provizije u devizama
- 618 - Neto tečajne razlike po obvezama za naknade/provizije s valutnom klauzulom
- 619 - Troškovi provizija/naknada za bankovne usluge nerezidenata
- 620 - Troškovi plaća i naknada plaća osoblju (bruto)
- 621 - Troškovi doprinosa na plaće i naknade plaća
- 622 - Troškovi naknada osoblju koje su predmet Općeg kolektivnog ugovora (osim dnevnica)
- 623 - Troškovi materijala i slični troškovi
- 624 - Troškovi usluga
- 625 - Troškovi osobnih automobila i drugih sredstava za osobni prijevoz
- 626 - Troškovi službenog putovanja
- 627 - Troškovi reprezentacije, reklame i propagande
- 628 - Ostali administrativni troškovi
- 629 - Amortizacija i vrijednosno usklađivanje materijalne i nematerijalne imovine
- 630 - Izvanredni rashodi
- 631 - Troškovi rezerviranja za mirovine i druge obveze prema zaposlenicima
- 632 - Troškovi rezerviranja za poreze i doprinose
- 633 - Troškovi rezerviranja za sudske sporove pokrenute protiv banke
- 634 - Porezi, doprinosi, članarine i druga davanja iz prihoda
- 640 - Neto tečajne razlike zbog svođenja glavnice deviznih pozicija bilance na srednji tečaj HNB -a
- 641 - Neto tečajne razlike zbog svođenja pozicija bilance s valutnom klauzulom na ugovoreni tečaj
- 642 - Dobit/gubitak od ulaganja u podružnice i pridružena društva i zajedničke pothvate

- 643 - Dobit/gubitak od aktivnosti trgovanja i ugrađenih derivata
- 644 - Dobit/gubitak od aktivnosti u kategoriji imovine raspoložive za prodaju
- 645 - Dobit/gubitak od aktivnosti u kategoriji imovine koja se drži do dospelosti
- 646 - Dobit/gubitak od transakcijske zaštite
- 647 - Troškovi vrijednosnog usklađenja plasmana kod kojih su identificirani gubici na pojedinačnoj osnovi (B i C)
- 648 - Troškovi vrijednosnog usklađenja plasmana kod kojih nisu identificirani gubici na pojedinačnoj osnovi (A)
- 649 - Troškovi rezerviranja za gubitke na osnovi vanbilančnih potencijalnih obveza
- 650 - Prihodi od dionica i poslovnih udjela trgovačkih društava
- 651 - Prihodi od dionica i poslovnih udjela financijskih institucija
- 655 - Prihodi od ulaganja u podružnice i pridružena društva koja se vrednuju po trošku ulaganja
- 659 - Prihodi od dionica i poslovnih udjela stranih osoba
- 660 - Kamatni prihodi od plasmana trgovačkim društvima
- 661 - Kamatni prihodi od plasmana financijskim institucijama
- 662 - Kamatni prihodi od plasmana državnim jedinicama
- 663 - kamatni prihodi od plasmana neprofitnim institucijama
- 664 - Kamatni prihodi od plasmana stanovništvu
- 665 - Kamatni prihodi po ugovorima o kamatnom SWAP -u
- 667 - Neto tečajne razlike po tražbinama na osnovi kamatnih prihoda
- 668 - Kamatni prihodi iz ranijih godina
- 669 - Kamatni prihodi od plasmana stranim osobama
- 670 - Prihodi od naknada za bankovne usluge trgovačkim društvima
- 671 - Prihodi od naknada za bankovne usluge financijskim institucijama
- 672 - Prihodi od naknada za bankovne usluge državnim jedinicama
- 673 - Prihodi od naknada za bankovne usluge neprofitnim institucijama
- 674 - Prihodi od provizija ili naknada od stanovništva
- 677 - Neto tečajne razlike po tražbinama na osnovi naknada / provizija
- 679 - Prihod od naknada za bankovne usluge stranim osobama
- 680 - Izvanredni prihod
- 690 - Razlika prihoda i rashoda
- 691 - Dobit ili gubitak prije oporezivanja
- 692 - Porez na dobit ili gubitak
- 693 - Dobit ili gubitak poslije oporezivanja
- 694 - Dobit ili gubitak od neto monetarnog položaja
- 695 - Dobit tekuće godine
- 696 - Gubitak tekuće godine

RAZRED 7 - OBVEZE U DEVIZAMA

- 700 - Redovni devizni računi trgovačkih društava
- 701 - Redovni devizni računi financijskih institucija
- 702 - Redovni devizni računi državnih jedinica
- 703 - Redovni devizni računi neprofitnih institucija
- 704 - Redovni devizni računi obrtnika, trgovaca pojedinaca i drugih fizičkih osoba koje obavljaju samostalnu djelatnost
- 709 - Redovni devizni računi stranih osoba (nerezidenata)
- 710 - Posebni devizni računi trgovačkih društava
- 711 - Posebni devizni računi financijskih institucija
- 712 - Posebni devizni računi državnih jedinica
- 713 - Posebni devizni računi neprofitnih institucija

- 714 - Devizni računi i devizni štedni ulozi i posebni devizni računi stanovništva
- 718 - Devizni depoziti po poslovima u ime i za račun trećih osoba (prolazni račun mandatnih poslova)
- 719 - Posebni devizni računi i devizni štedni ulozi stranih osoba (nerezidenata)
- 720 - Instrumenti tržišta novca
- 721 - Obveznice i drugi dugoročni dužnički instrumenti
- 730 - Devizni depoziti trgovačkih društava
- 731 - Devizni depoziti financijskih institucija
- 732 - Devizni depoziti državnih jedinica
- 733 - Devizni depoziti neprofitnih institucija
- 734 - Devizni depoziti stanovništva
- 739 - Devizni depoziti stranih osoba
- 741 - Devizni krediti od financijskih institucija
- 749 - Devizni krediti od stranih osoba
- 770 - Obveza isporuke instrumenta tržišta novca (kratkoročni dužnički VP)
- 771 - Obveza isporuke obveznica i drugih dugoročnih dužničkih
- 777 - Obveza isporuke vlasničkih vrijednosnih papira
- 790 - Derivatne financijske obveze koje se drže radi trgovanja
- 791 - Ugrađeni derivati
- 792 - Derivatne financijske obveze koje se koriste kao instrumenti zaštite

RAZRED 8 - OBVEZE U DOMAĆOJ VALUTI

- 800 - Žiro i tekući računi trgovačkih društava
- 801 - Žiro i tekući računi financijskih institucija
- 802 - Žiro i tekući računi državnih jedinica
- 803 - Žiro i tekući računi neprofitnih institucija
- 804 - Žiro i tekući računi stanovništva
- 809 - Žiro i tekući računi stranih osoba
- 810 - Depoziti trgovačkih društava
- 811 - Depoziti financijskih institucija
- 812 - Depoziti državnih jedinica
- 813 - Depoziti neprofitnih institucija
- 814 - Depoziti stanovništva
- 818 - Depoziti po poslovima u ime i za račun trećih strana (prolazni račun mandatnih poslova)
- 819 - Depoziti stranih osoba
- 820 - Instrumenti tržišta novca
- 821 - Obveznice i drugi dugoročni dužnički instrumenti
- 823 - Akceptirane mjenice
- 830 - Depoziti trgovačkih društava
- 831 - Depoziti financijskih institucija
- 832 - Depoziti državnih jedinica
- 833 - Depoziti neprofitnih institucija
- 834 - Depoziti stanovništva
- 839 - Depoziti stranih osoba
- 840 - Krediti od trgovačkih društava
- 841 - Krediti od financijskih institucija
- 842 - Krediti od državnih jedinica
- 849 - Krediti od stranih osoba
- 850 - Depoziti trgovačkih društava s valutnom klauzulom
- 851 - Depoziti financijskih institucija s valutnom klauzulom

- 852 - Depoziti državnih jedinica s valutnom klauzulom
- 853 - Depoziti neprofitnih institucija s valutnom klauzulom
- 854 - Depoziti stanovništva s valutnom klauzulom
- 859 - Depoziti stranih osoba s valutnom klauzulom
- 860 - Krediti od trgovačkih društava s valutnom klauzulom
- 861 - Krediti od financijskih institucija s valutnom klauzulom
- 862 - Krediti od državnih jedinica s valutnom klauzulom
- 869 - Krediti od stranih osoba s valutnom klauzulom
- 870 - Obveza isporuke instrumenta tržišta novca (kratkoročni dužnički VP)
- 871 - Obveza isporuke obveznica i drugih dugoročnih dužničkih instrumenata
- 877 - Obveza isporuke vlasničkih vrijednosnih papira
- 880 - Obveze na osnovi financijskog najma/lizinga prema domaćim osobama (rezidentima)
- 887 - Obveze na osnovi financijskog najma/lizinga prema stranim osobama (nerezidenti)
- 890 - Derivatne financijske obveze koje se drže radi trgovanja
- 891 - Ugrađeni derivati
- 892 - Derivatne financijske obveze koje se koriste kao instrumenti zaštite

RAZRED 9 - KAPITAL I VANBILANČNI ZAPISI

- 900 - Temeljni kapital banke
- 901 - Kapitalni dobit/gubitak od vlastitih dionica
- 902 - Rezerve (formirane iz ostvarenog dobitka)
- 903 - Zadržani dobit ili preneseni gubitak iz prethodnih godina
- 904 - Neraspoređeni dobit/nepokriveni gubitak prethodne godine
- 905 - Dobit/gubitak tekuće godine (godina za koju se sastavlja bilanca)
- 906 - Nerealizirani dobit/gubitak s osnove vrijednosnog usklađenja financijske imovine raspoložive za prodaju
- 907 - Rezerve proizišle iz transakcije zaštite
- 908 - Rezerve proizišle iz revalorizacije materijalne i nematerijalne imovine (MRS16 i MRS 36)
- 909 - Ostale rezerve
- 910 - Dopunski kapital pribavljen od trgovačkih društava
- 911 - Dopunski kapital pribavljen od financijskih institucija
- 912 - Dopunski kapital pribavljen od državnih jedinica
- 913 - Dopunski kapital pribavljen od neprofitnih institucija
- 914 - Dopunski kapital pribavljen od stanovništva
- 915 - Kumulativne povlaštene dionice banke
- 916 - Posebne rezerve za neidentificirane gubitke po plasmanima
- 917 - Posebne rezerve za neidentificirane gubitke po vanbilančnim potencijalnim obvezama
- 919 - Dopunski kapital pribavljen od stranih osoba
- 920 - Dopunski kapital uz valutnu klauzulu pribavljen od trgovačkih društava
- 921 - Dopunski kapital uz valutnu klauzulu pribavljen od financijskih institucija
- 922 - Dopunski kapital uz valutnu klauzulu pribavljen od državnih jedinica
- 923 - Dopunski kapital uz valutnu klauzulu pribavljen od neprofitnih institucija
- 924 - Dopunski kapital uz valutnu klauzulu pribavljen od stanovništva
- 929 - Dopunski kapital uz valutnu klauzulu pribavljen od stranih osoba
- 930 - Dopunski kapital u devizama pribavljen od trgovačkih društava
- 931 - Dopunski kapital u devizama pribavljen od financijskih institucija
- 932 - Dopunski kapital u devizama pribavljen od državnih jedinica

- 933 - Dopunski kapital u devizama pribavljen od neprofitnih organizacija
- 934 - Dopunski kapital u devizama pribavljen od stanovništva
- 939 - Dopunski kapital u devizama pribavljen od stranih osoba
- 940 - Ugovorena vrijednost ("notional amount") derivatnih financijskih instrumenata koji se drže radi trgovanja
- 941 - Ugovorena vrijednost ("notional amount") derivatnih financijskih instrumenata
- 942 - Ugovorena vrijednost ("notional amount") derivatnih financijskih instrumenata koji se koriste kao instrument zaštite
- 945 - Ugovorena vrijednost ("notional amount") derivatnih financijskih instrumenata
- 950 - Ugovorena vrijednost ("notional amount") derivatnih financijskih instrumenata koji se drže radi trgovanja
- 951 - Ugovorena vrijednost ("notional amount") derivatnih financijskih instrumenata
- 952 - Ugovorena vrijednost ("notional amount") derivatnih financijskih instrumenata koji se koriste kao instrument zaštite
- 954 - Ugovorena vrijednost ("notional amount") derivatnih financijskih instrumenata
- 960 - Aktivni izvanbilačni zapisi u domaćoj valuti za potencijalnu aktivu (analitički računi)
- 961 - Aktivni vanbilančni zapisi u stranoj valuti za potencijalnu aktivu (analitički računi)
- 962 - Potraživanja na osnovi isključenih kamatnih prihoda u domaćoj valuti
- 963 - Potraživanja na osnovi isključenih kamatnih prihoda uz valutnu klauzulu
- 964 - Potraživanja na osnovi isključenih kamatnih prihoda u stranoj valuti
- 967 - Aktivni vanbilančni zapisi po poslovima u domaćoj valuti (protustavke za analitičke račune u skupini 97)
- 968 - Aktivni vanbilančni zapisi po poslovima u stranoj valuti (protustavke za analitičke račune u skupini 98)
- 969 - Aktivni vanbilančni zapisi (protustavke za analitičke račune u okviru računa 999)
- 970 - Potencijalne obveze za račun trgovačkih društava u domaćoj valuti
- 971 - Potencijalne obveze za račun financijskih institucija u domaćoj valuti
- 972 - Potencijalne obveze za račun državnih jedinica u domaćoj valuti
- 973 - Potencijalne obveze za račun neprofitnih institucija u domaćoj valuti
- 974 - Potencijalne obveze za račun stanovništva u domaćoj valuti
- 979 - Potencijalne obveze za račun stranih osoba u domaćoj valuti
- 980 - Potencijalne obveze za račun trgovačkih društava u stranoj valuti
- 981 - Potencijalne obveze za račun financijskih institucija u stranoj valuti
- 982 - Potencijalne obveze za račun državnih jedinica u stranoj valuti
- 983 - Potencijalne obveze za račun neprofitnih institucija u stranoj valuti
- 984 - Potencijalne obveze za račun stanovništva u stranoj valuti
- 989 - Potencijalne obveze za račun stranih osoba u stranoj valuti
- 990 - Pasivni izvanbilačni zapisi po ostalim poslovima u domaćoj valuti (protustavke za analitičke račune u okviru računa 960)
- 991 - Pasivni izvanbilačni zapisi po ostalim poslovima u stranoj valuti (protustavke za analitičke račune u okviru računa 961)
- 992 - Pasivni izvanbilačni zapisi po osnovi isključenih kamatnih prihoda u domaćoj valuti (protustavke za analitičke račune u okviru računa 962)
- 993 - Pasivni izvanbilačni zapisi po osnovi isključenih kamatnih prihoda uz valutnu klauzulu (protustavke za analitičke račune u okviru računa 963)
- 994 - Pasivni izvanbilačni zapisi po osnovi isključenih kamatnih prihoda u stranoj valuti (protustavke za analitičke račune u okviru računa 964)
- 999 - Pasivni izvanbilačni zapisi (analitički računi)

Privitak 2.

Izvješće o promjenama glavnice

(u milijunima kuna)	Raspoloživo dioničarima matičnog društva						Nekontro- lirajući udjeli	Ukupno glavnica
	Dionički kapital	Trezorske dionice	Dionička premija	Ostale rezerve	Zadržana dobit	Ukupno		
Grupa								
Stanje 1. siječnja 2009.	1.907	(76)	1.570	597	5.603	9.601	10	9.611
Ukupna sveobuhvatna dobit tekuće godine	-	-	-	39	960	999	-	999
Istiskivanje manjinskih dioničara Međimurske banke d.d.	-	-	-	-	-	-	(10)	(10)
Stanje 31. prosinca 2009.	1.907	(76)	1.570	636	6.563	10.600	-	10.600
Ukupna sveobuhvatna dobit tekuće godine	-	-	-	35	1.022	1.057	-	1.057
Isplaćene dividende	-	-	-	-	(323)	(323)	-	(323)
Ostale promjene	-	-	-	(367)	367	-	-	-
Stanje 31. prosinca 2010.	1.907	(76)	1.570	304	7.629	11.334	-	11.334

(u milijunima kuna)	Raspoloživo dioničarima matičnog društva						Ukupno glavnica
	Dionički kapital	Trezorske dionice	Dionička premija	Ostale rezerve	Zadržana dobit	Ukupno	
Banka							
Stanje 1. siječnja 2009.	1.907	(76)	1.570	630	4.839	8.870	8.870
Ukupna sveobuhvatna dobit tekuće godine	-	-	-	5	927	932	932
Stanje 31. prosinca 2009.	1.907	(76)	1.570	635	5.766	9.802	9.802
Ukupna sveobuhvatna dobit tekuće godine	-	-	-	7	860	867	867
Isplaćene dividende	-	-	-	-	(323)	(323)	(323)
Ostale promjene	-	-	-	(366)	366	-	-
Stanje 31. prosinca 2010.	1.907	(76)	1.570	276	6.669	10.346	10.346

Izvjješće o novčanim tokovima

(u milijunima kuna)	GRUPA		BANKA	
	2010.	2009.	2010.	2009.
Novčani tok iz redovnog poslovanja				
Dobit prije oporezivanja	1.274	1.196	1.034	1.100
Rezerviranja i ispravci vrijednosti	404	555	388	353
(Dobit)/gubitak od prodaje nekretnina i opreme	(5)	(14)	(2)	(10)
Amortizacija	238	291	156	173
Vrijednosno usklađenje financijske imovine po fer vrijednosti u računu dobiti i gubitka	13	6	13	6
Vrijednosno usklađenje derivatnih financijskih instrumenata	75	(169)	75	(169)
Udjel u dobiti i gubicima pridruženih društava obračunanih metodom udjela	(8)	(8)	-	-
Plaćeni porezi	(206)	(338)	(97)	(251)
	1.785	1.519	1.567	1.202
(Povećanje)/smanjenje poslovnih sredstava				
Sredstva kod Hrvatske narodne banke	(2.726)	(71)	(2.702)	(73)
Plasmani kod drugih banaka	(146)	209	(297)	207
Zajmovi klijentima	(2.422)	1.372	(2.656)	1.136
(Kupnja)/prodaja imovine po fer vrijednosti u računu dobiti i gubitka i imovine raspoložive za prodaju	(1.989)	599	(1.607)	718
Ostala aktiva	49	(81)	65	(79)
	(7.234)	2.028	(7.197)	1.909
Povećanje/(smanjenje) poslovnih obveza				
Obveze prema bankama	(286)	(423)	878	(475)
Obveze prema klijentima	3.216	458	1.699	968
Ostale obveze	(132)	(93)	(65)	(30)
	2.798	(58)	2.512	463
Neto novčani tok iz redovnog poslovanja	(2.651)	3.489	(3.118)	3.574

Izvješće o novčanim tokovima / nastavak

	GRUPA		BANKA	
(u milijunima kuna)	2010.	2009.	2010.	2009.
Novčani tok iz investicijskih aktivnosti				
Neto nabava nekretnina i opreme i nematerijalne imovine	(150)	(171)	(98)	(102)
Stjecanje, prodaja i dokapitalizacija ovisnih i pridruženih društava	10	(19)	-	(19)
Primici od/(kupnja) imovine koja se drži do dospijega	245	216	209	203
Neto novčani tok iz investicijskih aktivnosti	105	26	111	82
Novčani tok iz financijskih aktivnosti				
Isplaćene dividende	(323)	-	(323)	-
Ostala pozajmljena sredstva	(792)	(239)	(398)	(267)
Neto novčani tok iz financijskih aktivnosti	(1.115)	(239)	(721)	(267)
Neto (smanjenje)/povećanje novca	(3.661)	3.276	(3.728)	3.389
Novac i novčani ekvivalenti na početku razdoblja	13.595	10.302	13.035	9.629
Utjecaj fluktuacije tečaja na novčane ekvivalente	14	17	14	17
Novac i novčani ekvivalenti na kraju razdoblja	9.948	13.595	9.321	13.035
Dodatni podaci				
Plaćene kamate	3.067	1.499	2.928	1.345
Naplaćene kamate	2.536	3.426	2.184	3.033
Primljene dividende	5	5	164	205

Izvještaj o financijskom položaju

		GRUPA		BANKA	
Aktiva (u milijunima kuna)		31. prosinca 2010.	31. prosinca 2009.	31. prosinca 2010.	31. prosinca 2009.
Novac i tekući računi kod drugih banaka		2.273	3.105	2.092	2.803
Sredstva kod Hrvatske narodne banke		7.612	4.886	7.371	4.669
Financijska imovina po fer vrijednosti u računu dobiti i gubitka		2.806	1.298	2.806	1.298
Derivatna financijska imovina		2	4	2	4
Plasmani kod drugih banaka		8.049	10.732	7.754	10.474
Zajmovi i predujmovi klijentima		49.396	47.356	44.563	42.271
Imovina raspoloživa za prodaju		1.483	1.000	793	711
Imovina koja se drži do dospelja		647	892	381	590
Ulaganja u ovisna i pridružena društva		128	130	392	392
Nematerijalna imovina i goodwill		146	150	67	69
Nekretnine i oprema		1.226	1.306	783	836
Ulaganje u nekretnine		13	12	10	11
Ostala aktiva		408	457	197	262
Odgodena porezna imovina		220	213	141	129
Ukupna aktiva		74.409	71.541	67.352	64.519

Godišnja financijska izvješća Banke i Grupe

Račun dobiti i gubitka

	GRUPA		BANKA	
(u milijunima kuna)	2010.	2009.	2010.	2009.
Prihodi od kamata	3.787	4.117	3.426	3.718
Troškovi kamata	(1.587)	(2.057)	(1.464)	(1.919)
Neto prihod od kamata	2.200	2.060	1.962	1.799
Prihodi od naknada i provizija	1.304	1.269	622	596
Troškovi naknada i provizija	(214)	(224)	(112)	(202)
Neto prihod od naknada i provizija	1.090	1.045	510	394
Ostali prihodi iz poslovanja	265	502	317	607
Prihodi iz poslovanja	3.555	3.607	2.789	2.800
Rezerviranja	(404)	(563)	(388)	(361)
Ostali troškovi iz poslovanja	(1.648)	(1.565)	(1.211)	(1.166)
Amortizacija nekretnina i opreme i nematerijalne imovine	(237)	(291)	(156)	(173)
Udjel u dobiti i gubicima pridruženih društava obračunanih metodom udjela	8	8	-	-
Dobit prije oporezivanja	1.274	1.196	1.034	1.100
Porez na dobit	(252)	(236)	(174)	(173)
Neto dobit za godinu	1.022	960	860	927
Raspoloživo za:				
Dioničare matičnog društva	1.022	960	860	927
	1.022	960	860	927
Osnovna/razrijeđena zarada po dionici	53,8	50,5		

Izveštaj o financijskom položaju / nastavak

			GRUPA		BANKA
Pasiva (u milijunima kuna)		31. prosinca 2010.	31. prosinca 2009.	31. prosinca 2010.	31. prosinca 2009.
Obveze prema bankama		4.151	3.225	4.196	3.318
Obveze prema klijentima		47.054	45.049	43.602	41.903
Derivatne financijske obveze		86	13	86	13
Ostala pozajmljena sredstva		9.889	10.681	8.431	8.829
Ostale obveze		1.464	1.551	408	379
Obračunati nedospjeli troškovi i odgođeni prihod		206	195	77	80
Rezervacije za potencijalne obveze i troškove		214	213	206	195
Obveze za tekuće poreze		11	14	-	-
Ukupna pasiva		63.075	60.941	57.006	54.717
Glavnica raspoloživa dioničarima matičnog društva					
Dionički kapital		1.907	1.907	1.907	1.907
Trezorske dionice		(76)	(76)	(76)	(76)
Dionička premija		1.570	1.570	1.570	1.570
Pričuve i zadržana dobit		6.911	6.239	6.085	5.474
Dobit raspoloživa dioničarima matičnog društva		1.022	960	860	927
Ukupna glavnica		11.334	10.600	10.346	9.802
Ukupna pasiva i glavnica		74.409	71.541	67.352	64.519

BIBLIOGRAFIJA

- Andrijačić, Ivo (2003) Poslovanje na robnim burzama Mikrorad Zagreb 271 stranica
- Bertsekas, Dimitri P. 1976. Dynamic Programming and Stochastic Control. New York: Academic Press.
- Bellman, Richard, and Stuart E. Dreyfus. 1962. Applied Dynamic Programming. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Blanchard, Olivier; Ficher, Stanley (1989) Lectures on Macroeconomics, MIT Press, 650 str.
- Brigham E.F. (1997) Financial Management, theory and Practice, Dryden Press, Hinsdale, Illinois, 1997., str. 745.
- Briault, Clive (1999) The Rationale for a Single National Financial Services Regulator FSA occasional paper Number 2 1999
- Cingula Marijan, Klačmer Marina (2003) Financijske institucije i tržište kapitala, TIVA, Varaždin, 2003, str. 131
- Cooper, Rusel; Adda, Jerome (2003) Dynamic Programming: Theory and Macroeconomic Applications, MIT Press, October 2003. 296 pages
- Coase Roland, (1937) 'The Nature of the Firm' *Economica* 4(16) 386–405,
- Graham, Benjamin (2006) Inteligentni investitor, Masmedia, Zagreb 2006., str. 213.
- Gregurek, Miroslav, Grgić Josip, Odobašić Sandra, Vukičević Milan, (2010) Financijski menadžment u MS Excelu Golden Marketing – Tehnička knjiga Zagreb str. 564
- Hull, John C (2008) Futures, options and other derivatives Prentice Hall; 7 edition 848 stranica
- Katunarić Ante (1977) Banka, principi i praksa bankarskog poslovanja, Izdavačko Instruktivni biro, 1977. Zagreb
- Miller, R.L., Van Hoose, D.D. (1997) Moderni novac i bankarstvo, Mate Zagreb, str. 863
- McCusker, Rob Underground Banking: Legitimate Remittance Network or Money Laundering System, članak, Trends & Issues in crime and criminal justice, Australian Government, <http://www.aic.gov.au/documents/A/0/C/%7BA0C5EAE8-9D4A-4BD6-8B6D-C6546C3FBE8%7D.tand300.pdf>
- Perišin Ivo, Šokman Antun (1979) Monetarno - kreditna politika V. izmijenjeno i prošireno izdanje, Informator, Zagreb, 1979., 309 stranica
- Rose, Peter (1987) The changing structure of American banking, New York 1987., Columbia University Press str. 419
- Rose Peter (2005) Menadžment komercijalnih banaka, Mate, Zagreb 2005. str 384
- Santini, Guste (2007), Iluzija i stvarnost hrvatskoga gospodarstva, Rifin, Zagreb
- Santini Guste (2008) Vodič za razumijevanje kućnoga budžeta i računovodstva, RIFIN Zagreb 152 stranica
- Santini Guste, Vidaković Neven (2006) Vodič za razumijevanje novca, RIFIN Zagreb 128 stranica
- Sebton, Emmanuelle (2007) Counterparty Credit Risk Measurement under Basel II VaR, Market Risk Models - Counterparty Risk, Bank For International Settlements, Financial Stability Institute http://www.isda.org/c_and_a/risk_manage.html
- Shott, P. A.: Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, The World Bank, 2. izdanje, str. 1-9.
- Staikouras, C. and G. Wood, (2000) Competition and banking stability in the euro area: The cases of Greece and Spain. *The Journal of International Banking Regulation* 2, pp. 7-24.
- Tobin. James (1998) Commercial Banks as creators of money; 1998, Banking and monetary studies
- Tomašević, Jozo (2004) Novac i kredit Dom i Svijet/Zagreb Ekonomski fakultet u Zagrebu, Zagreb 2004., str. 174
- Van Horne James, Wachowicz John (2005) Osnove financijskog menadžmenta, Mate d.o.o., Zagreb, 2005., str. 632-642.
- Vukmir Branko (2002) Pravo međunarodnih plaćanja RRIF Zagreb 2002

Zakonska regulativa u Republici Hrvatskoj

Lista zakona i odluka koja slijedi samo je pregled regulative s kojom treba biti upoznat bankar, NIKAKO CJELOKUPAN POPIS REGULATIVE.

Zakon o Hrvatskoj narodnoj banci, objavljen u Nar. nov., br. 75/08., (od 1. srpnja 2008., stupio na snagu 9. srpnja 2008.)

Zakon o kreditnim institucijama, objavljen u Nar. nov., br. 117/08. (od 13. listopada 2008., a stupio na snagu 1. siječnja 2009.

Zakon o financijskim konglomeratima, objavljen u Nar. nov., br. 147/08. (od 18. prosinca 2008.)

Zakon o platnom prometu, Nar. nov., br. 133/09. (od 5. studenog 2009., a primjenjuje se od 1. siječnja 2011.)

Odluka o obveznoj pričuvi, Nar. nov., br. 203/03., 145/04., 34/05., 64/05., 136/05., 146/05., 112/08., 137/08., 139/08., 3/09. i 18/10.

Odluka o kamatnim stopama i naknadama Hrvatske narodne banke, (Nar. nov., br. 34/05., 64/05., 136/05., 130/07. i 126/09.)

Odluka o minimalno potrebnim deviznim potraživanjima, Nar. nov., br. 59/08., 17/09. i 23/09. Odluka o efektivnoj kamatnoj stopi kreditnih institucija i kreditnih unija te ugovaranju usluga s potrošačima, Nar. nov, br. 1/09. i 41/09.

Odluka o adekvatnosti jamstvenoga kapitala kreditnih institucija, Nar. nov., br. 1/09., 75/09. i 2/10.

Odluka o jamstvenom kapitalu kreditnih institucija, Nar. nov., br. 1/09., 41/09., 75/09. i 2/10.

Odluka o velikim izloženostima kreditnih institucija, Nar. nov., br. 2/10.

Odluka o upravljanju rizicima, Nar. nov., br. 1/09., 41/09., 75/09. i 2/10.

Odluka o klasifikaciji plasmana i izvanbilančnih obveza kreditnih institucija, Nar. nov., br. 1/09.

Odluka o upravljanju likvidnosnim rizikom, Nar. nov., br. 2/10.

Odluka o upravljanju kamatnim rizikom u knjizi banke, Nar. nov., br. 2/10.

Odluka o načinu provedbe supervizije kreditnih institucija i izricanju supervizorskih mjera, Nar. nov., br. 1/09.

Odluka o sadržaju revizije u kreditnim institucijama, Nar. nov., br. 1/09.

Odluka o kontnom planu za banke, Nar. nov., br. 115/03., 39/04. i 29/06.

Odluka o HSVP-u i o namiri na računima banaka u HNB-u, Nar. nov., br. 34/05., 74/05. i 18/09.

Odluka o nalogima za plaćanje, Nar. nov., br. 14/02., 143/02. i 104/03.

Odluka o Nacionalnom klirinškom sustavu, (Nar. nov., br. 14/02., 150/02. i 18/09.

Definicije termina uporabljenih u tekstu

Adekvatnost kapitala - skup izračuna s kojima se definirana potreba za kapitalom s obzirom na poslovanje banke. Adekvatnost kapitala izračunava se tako da se elementi aktive i izvanbilance banke ponderiraju s unaprijed određenim faktorima kako bi se dobila njihova ponderirana vrijednost i onda usporede s postojećim kapitalom.

Akreditiv - međunarodni instrument plaćanja kojim se točno propisuje u kojem obliku i pod kojim uvjetima izvršiti plaćanje između međunarodnih poslovnih subjekata.

Aktivni bankovni poslovi- bankovni poslovi koji imaju stavke u aktivi banke kao davanje zajmova, lombardiranje, diskontiranje vrijednosnih papira, ulaganje u vrijednosne papire. Bančini proizvodi ovoga segmenta, naplatom kamate i eventualne provizije, neposredno stvaraju prihod.

Analitička i sintetička evidencija rabe se za izradu uporabljivih računovodstvenih informacija za sve korisnike kojima izvješća koriste za donošenje poslovnih odluka. Knjigovodstvene informacije, koje se dnevno kontroliraju i analiziraju sa svrhom potvrde točnosti stanja računa, zasnivaju se na računovodstvenim podatcima iz prošlosti kako bi se analizom podataka projicirala budućnost (obilježje korisnosti za strateški plan ili budžet).

Arbitraža ili financijska arbitraža - je jedna ili više financijskih transakcija kojom se može steći bezrizični profit.

Banka - institucija koja se bavi prikupljanjem sredstava, plasiranjem sredstava te pružanjem financijskih usluga.

Bankarska doznaka za plaćanje u inozemstvo - nalog komitenta svojoj poslovnoj banci da na teret njegovih sredstava isplati određenu svotu deviza u inozemstvo komu je naznačeno u nalogu.

Bankarske holding kompanije- poduzeća koja su vlasnici različitih banaka. Svoj portfelj kreiraju tako što kupuju banke koje imaju različite karakteristike.

Bonitet klijenta - predstavlja procjenu kolika je platežna moć pojedinoga klijenta i kolike su mogućnost da će pojedini klijent vratiti sredstva koja je posudio od banke.

Burzovni indeks - sredstvo za mjerenje karakteristika i pomaka vrijednosti dinonika koje su u njegovom sastav, kako bi se stekla slika o čitavom tržištu ili nekom njegovom segmentu.

Ček - vrijednosni papir kojim izdavatelj (trasant) nalaže drugoj osobi (trasatu) da iz izdavateljeva pokrića isplati zakonitom imatelju (remitentu) određenu svotu novca.

Cesija - obračunski način plaćanja u kojem se prenosi potraživanje dosadašnjeg vjerovnika (cedenta) od njegova dužnika (cesusa) na novog vjerovnika (cessionara). Kod cesije dolazi do promjene vjerovnika ili prijenosa potraživanja, a dužnik ostaje isti.

Deflacija - poremećaj ravnoteže gospodarskih faktora koji se iskazuju u neravnoteži robno-novčanih odnosa, a posljedicu je pad opće razine cijena.

Devizni rizik - rizik gubitka koji proizlazi iz promjene vrijednosti valuta i valutnoj neusklađenosti banke.

Dionica - financijski instrument koji predstavlja vlasništvo u poduzeću. Dionice dijelimo na obične i preferirane.

Dobit - razlika između ukupnoga prihoda i ukupnih troškova poslovanja.

Efektivna kamatna stopa - stvarna kamatna stopa koja predstavlja nominalnu kamatnu stopu prilagođenu za procese ukamaćivanja i druge varijable koje mogu utjecati na vrijednost kredita i depozita. Efektivna kamatna stopa na kredit je kamatna stopa koju bi klijent morao platiti kako bi svi troškovi po kreditu bili ujedinjeni u kamatni trošak.

Eksternalizacija - ugovorno povjeravanje obavljanja aktivnosti kreditne institucije pružateljima usluga.

Fiksna kamatna stopa – tip kamatne stope koja se ne mijenja za vrijeme trajanje kredita ili depozita.

Financijska izvješća- računovodstvene informacije koje moraju pružiti istinit i nepristran pregled imovine, obveza, kapitala, dobiti ili gubitka te moraju biti razumljiva, pouzdana i usporediva. Sadržaj određenih financijskih izvješća koja se dostavljaju određenim eksternim korisnicima su regulirana od strane regulatora.

Financijski konglomerati – super banke koje, osim bankarskih, pružaju i druge usluge financijske prirode. Ovakve banke obuhvaćaju puno širi spektar financijskih usluga od univerzalnih banaka.

Garancija - financijske instrument kojim banka garantira da će plaćanje biti izvršeno ili da će neki posao biti obavljen. Ako dođe do nepoštivanja ugovora, banka će namiriti oštećenu stranu.

Hedging - proces uporabe financijskih derivata kako bi se ostvarila zaštita od rizika.

Hipoteka - imovina kojom klijent jamči povrat kredita. Ako klijent nije redovit s plaćanjem rata kredita, banka će putem ovrhe (zapljene imovine) oduzeti imovinu pod hipotekom i naplatiti kredit prodajom oduzete imovine. Krediti koji u sebi sadržavaju hipoteku zovu se hipotekarni krediti.

Inflacija – promjena cijena tijekom vremena ili stopa erozije vrijednosti novca tijekom vremena.

Inkaso – inkaso naplata je instrument plaćanja u kojemu prodavatelj (izvoznik) odmah po otpremi ugovorene robe izdaje i inkaso nalog koji, zajedno s priloženim dokumentima i instrukcijama, upućuje svojoj banci da ona sama, ili putem svoje korespondentske veze, ostvari naplatu na dogovoreni način. Dijeli se na robni i čisti inkaso. Robni inkaso posao se redovito ugovara kao naplata komercijalnih papira (faktura, otpremnih dokumenata, dokumenata osiguranja) ili nekih vrijednosnih papira. Nerobni ili čisti inkaso znači naplatu vrijednosnih papira (čekova, mjenica, amortiziranih obveznica).

Investicijski fond - oblik financijskoga udruživanja kod kojega ulagači daju svoj novac na upravljanje upravitelju fonda koji potom investira taj novac.

Izloženost banke - prema jednome klijentu ili skupini povezanih klijenata označuje koliko stvarnih i potencijalnih plasmana pojedina banka ima prema jednoj pravnoj ili fizičkoj osobi ili skupini.

Jamac - osoba koja jamči povrat kredita ako klijent nije u stanju vratiti kredit banci. To znači da osoba koja je jamac mora jamčiti da će ona (jamac) otplaćivati kredit ako izvorni klijent i za to više nije sposoban. Jamac je osoba koja je voljna preuzeti rizik otplate na sebe ako izvorni klijent više ne može otplaćivati kredit.

Kamatna stopa- cijena novca izražena u postotku.

Kamatni prihod - prihod koji banka ostvaruje po svojim plasmanima kada plasmani isplaćuju naknadu po jasno definiranoj kamatnoj stopi.

Kamatni rizik - rizik gubitka koji proizlazi iz potencijalnih promjena kamatnih stopa. S obzirom na tip kamatne stope (fiksna ili varijabilna), banka je suočena s mogućnošću da promjena kamatnih stopa može dovesti do promjena u očekivanim prihodima i rashodima banke.

Kamatni troškovi - troškovi koje banka snosi jer plaća kamatu na depozite koje je primila.

Kamatonosni poslovi - poslovanje banke koje ostvaruje kamatne prihode.

Knjiga investiranja - metoda knjiženja financijskih instrumenata u koju ulaze svi financijski instrumenti s kojima banka nema namjeru aktivno trgovati i koje banka planira držati do dospijea ili naknadno prodati. U knjigu investiranja ulaze svi vlasnički vrijednosni papiri koji predstavljaju strateške investicije banke.

Knjiga trgovanja- metoda knjiženja financijskih instrumenata u koju ulaze financijski instrumenti i ostale stavke u knjizi trgovanja predstavljaju sve one stavke kod kojih banka ima namjeru i sposobnost da ih ne drži do dospijea, tj. očekuje i želi profitirati na razlici između nabavne i prodajne cijene.

Kontni plan – popis svih konta koje rabi banka. Kontni plan predstavlja šifrarnik koji omogućuje praćenje stanja određenih vrijednosti unutar bilance i izvanbilance banke. To znači da se svaka transakcija ima jasno definiranu šifru pod koju će ta transakcija biti zabilježena.

Kredit - plasman sredstava banke klijentu po definiranim uvjetima: trajanju, kamatnoj stopi, naknadi, valuti i elementima osiguranja.

Kreditni registar - baza podataka koje skupljaju, održavaju i distribuiraju podatke o kreditnim obvezama sudionika u ekonomiji.

Kreditni rizik - rizik gubitka koji proizlazi iz mogućnost da dužnik ne ispuni svoje financijske obveze prema banci. Neispunjavanjem obveza prema banci, banka je dužna takve obveze klijenata knjižiti kao loše plasmane i umanjivati račun dobiti u gubitke za takve plasmane. Kreditni rizik je rizik koji ima najviše utjecaja na račun dobiti i gubitka banke.

Likvidnost- sposobnost ispunjavanja obveza. Zaliha likvidnosti pretpostavlja imovinu s kojim se može izvršiti plaćanje.

Mjenica - vrijednosni papir na određenu svotu novca čija je primjena određena mjeničnim pravom (skupom mjeničnih propisa). Mjenica je novčani obligacijski papir, prezentacijski vrijednosni papir, formalni vrijednosni papir.

Mjenjački poslovi ili FX poslovi – neutralni bankarski poslovi zamjene jedne valute u drugu. Zamjena se odvija kupnjom jedne valute i prodajom druge valute.

Mješoviti poslovi - su poslovi banke kod kojih banka može ostvariti prihode i iz kamatonosnih i iz ne kamatonosnih izvora.

Monetarna politika - skup politika i djelovanja kojima se kontrolira količina novaca u ekonomiji sa svrhom postizanja cilja monetarne politike.

Monetarni multiplikator - proces po kojemu se novac multiplicira u ekonomiji. Veličina monetarnoga multiplikatora ovisi obrnuto proporcionalno o stopi obvezne rezerve.

Neizvjesnost - pojava kada **ne** postoji jasno definirana distribucija vjerojatnosti nekoga događaja i nije moguće izračunati stvarnu vjerojatnost nekoga događaja nego se distribucija mora pretpostaviti ili izmisliti.

Nekamatonosni poslovi - poslovi banke koji ostvaruju prihode banke putem naknada i provizija.

Neutralni poslovi - bankovni poslovi kojima banke obavljaju transakcije. Karakteristika im je da obično nemaju kamatnoga prihoda ili rashoda. U neutralne poslove svrstavamo: poslove platnog prometa, mjenjačke poslove i različite komisijske i mandatne poslove. Ovi se poslovi mogu smatrati uslužnima i po broju transakcija su najbrojniji u banci.

Novac - univerzalno sredstvo plaćanja kojim je izražena cijena svih drugih roba i usluga. Osnovne karakteristike novca su prenosivost, trajnost, djeljivost, standardiziranost, prepoznatljivost. Uporabe novca su sljedeće: sredstvo razmjene, sredstvo očuvanja vrijednosti, obračunska jedinica, sredstvo izražavanja odgođenih plaćanja.

Obveznica - financijskih instrument koji predstavlja dugovanje prema nekome. Karakteristike obveznica su: rok trajanja, kupon, kuponska kamatna stopa glavnica. Rok trajanja obveznice je vrijeme na koje se izdaje obveznica ili neki drugi dužnički instrument. Trajanje obveznice varira i ovisno je o svrsi obveznice. Kupon je isplata kamate na obveznicu. Kuponska kamata je kamata po kojoj se izračunava kupon, a govori koliki je rizik vezan za obveznice. Što je kuponska kamata veća to je i veći rizik obveznice. Glavnica obveznice na kraju roka isplaćuju glavnica.

Opcije - derivatski ugovori kojima se omogućuje pravo na određenu transakciju. Osnovna podjela opcija je na put (pravo na prodaju) i call opcije (pravo na kupnju). Kod trgovanja opcijama razlikujemo četiri osnovne pozicije: Longcall – kupljena call opcija (kupljeno pravo na kupnju), Long put – kupljena put opcija (kupljeno pravo na prodaju), Shortcall – prodana call opcija (prodano pravo na kupnju), Short put – prodana put opcija (prodano pravo na prodaju).

Operativni rizik- rizik gubitka koji proizlazi iz neadekvatnih ili neprimjerenih internih procesa, ljudi, sustava ili vanjskih događaja. Operativni rizik obuhvaća pravni rizik koji se definira kao rizik od gubitka zbog optužbe ili novčane kazne i sankcije koje proizlaze iz parnicama, upravnoga ili drugoga postupka zbog povrede ugovorne ili zakonske obveze. Operativni rizik uključuje rizik usklađenosti u dijelu koji se odnosi na rizik od gubitka koji će biti pretrpjela zbog nametanja mjera i kazni, rizik od gubitka zbog neuspjeha u skladu s propisima, standardima, kodovi i interna pravila, te na rizike povezane sa sprječavanjem pranja novca i financiranja terorizma. Operativni rizik uključuje rizik i u dijelu koji se odnosi na rizik gubitka koji proizlaze iz upotrebe informacijske tehnologije i IT sustava.

Osiguranje plasmana ili elementi osiguranja - instrumenti koji mogu biti uporabljeni kako bi banka naplatila plasman ako klijent neredovito uplaćuje rate kredita.

Otvorena devizna pozicija – izloženost deviznome riziku banke.

Pasivni bankarski poslovi - depozitni poslovi i svi drugi poslovi u vezi s pribavljanjem novčanih sredstava, praćenjem izvora dotične pasive. Osobina pasivnih bankovnih poslova je da za pribavljen novac banka obično plaća određenu naknadu (pasivnu kamatu) svom vjerovniku.

Plaćanje – izvršavanja obveze prema nekome. Postoje tri načina plaćanja: bezgotovinsko, gotovinsko, obračunsko. Bezgotovinsko plaćanje je prijenos sredstava s računa platitelja na račun primatelja na temelju izdanoga naloga za plaćanje. Gotovinsko plaćanje je izravna predaja gotovog novca između sudionika, uplata goto-

vog novca na račun na temelju naloga ili isplata gotovog novca s računa na temelju naloga. Obračunsko plaćanje je namira međusobnih novčanih obveza i potraživanja između sudionika platnog prometa bez uporabe novca, a obavlja se kompenzacijom, cesijom, asignacijom, preuzimanjem duga i ostalim oblicima međusobnih namira; poslovni subjekt ne može obavljati ovu vrstu plaćanja ako na računu za redovito poslovanje ima evidentirane nenamirene obveze.

Platni promet - sva plaćanja u kunama između poslovnih subjekata te plaćanja u drugim valutama između sudionika u platnom prometu, ako je zakonom tako određeno.

Pokrivenost otpisa – koliko je otpisano od ukupne vrijednosti kredita.

Pranje novca - sva činjenja i nečinjenja poduzeta radi prikriivanja izvora protupravno stečena novca te uporaba protupravno stečena novca za obavljanje dopuštene djelatnosti ili stjecanje imovine na zakonit način.

Preostala ročnost – vrijeme koje je preostalo do isteka plasmana ili prikupljenih sredstava.

Prijeboj međusobnih potraživanja - obračunski način plaćanja u kojem dolazi do međusobnog obračunavanja (prebijanja) potraživanja između vjerovnika i dužnika. Pritom prijeboj može biti potpun ili djelomičan, pri čemu se nakon obavljena prijeboja uzajamnih potraživanja do njihove iste svote, osobi s većim potraživanjem podmiruje preostala razlika onako kako je dogovoreno.

Primarni izvori sredstava banke - svi izvori sredstava kod kojih su klijenti ponudili svoja sredstava na raspolaganje banci.

Promjenjiva kamatna stopa- tip kamatne stope koji se mijenja za vrijeme trajanja kredita ili depozita. Promjenjiva kamatna stopa može biti promjenjiva po odluci banke ili po nekome tržišnom indeksu.

Prospekt fonda - dokument koji informira ulagače o namjeni fonda, ulaganjima kojima se fond bavi, upravljačkoj strukturi fonda, a sadržava sve ostale informacije koje su potrebne kako bih fond mogao funkcionirati i zadovoljiti zakonske norme uključujući i naknade koje fond naplaćuje investitorima.

Protupravno stečeni novac - svaki novac (domaća valuta, devize i druga sredstva plaćanja) pribavljen na protupravni način (prodajom droge, prodajom oružja, prostitucijom ili bilo kojom drugom ilegalnom aktivnosti) te druga imovina (prava i stvari) pribavljena protupravno stečenim novcem.

Račun- brojčana oznaka koja se daje klijentu banke.

Rata kredita (anuitet) - vrijednost koju je klijent dužan platiti u određenome vremenskome razdoblju i predstavlja dio otplate. Rata kredita sastoji se od dva dijela: kamate i glavnice.

Realna kamatna stopa - kamatna stopa koja je prilagođena za inflaciju.

Reputacijski rizik - rizik od gubitka povjerenja u integritet banke kao rezultat nepovoljnoga javnog mišljenja o banci. Reputacijski rizik uključuje rizik usklađenosti u dijelu koji se odnosi na rizik od gubitka reputacije koje banka može pretrpjeti zbog njezina neuspjeha, u skladu s propisima, standardima, kodovima i internim pravilima.

Rezervacija - trošak koji banka mora podnijeti, a bilježi se na osnovi očekivanoga gubitka ili novonastalog gubitka.

Rezervacija za identificirane gubitke - rezervacije koje nastaju kada se specifičnome plasmanu smanji mogućnost da će taj plasman biti u potpunosti naplaćen. Smanjenje mogućnosti vraćanja knjiži se kao trošak banke za identificirane gubitke.

Rezervacije za neidentificirane gubitke - opće rezervacije koja banka mora napraviti na ukupni portfelj kredita i nisu vezane točno za specifični plasman.

Rezidualna rizik - rizik gubitka koji proizlazi iz kreditnoga rizika koji nije pravilno procijenjen i kada kontrola kreditnoga rizika, kao i tehnike mjerenja kreditnoga rizika, nisu adekvatni.

Rizik - pojava kada postoji jasno definirana distribucija vjerojatnosti nekoga događaja te je moguće izračunati stvarnu vjerojatnost nekoga događaja.

Rizik dostave - rizik gubitka koji se događa kada druga strana u nekome ugovoru neće ispuniti svoje obveze, što će imati negativan utjecaj na poslovanja banke.

Rizik države - rizik specifičan za odobrene plasmane nerezidentnima. Rizik države ne proizlazi samo iz mogućnost naplate plasmata nego i iz provedivosti sporazuma i provedivost kreditne zaštite u pravnim okvirima određene države u određenom vremenskom razdoblju.

Rizik koncentracije – izloženost banke prema pojedinoj skupini ili individualnoj osobi. Rizik koncentracije ima jednaku opasnost za banku, bez obzira je li riječ o pojedincu, skupini povezanih pravnih ili fizičkih osoba, geografskoj koncentraciji, ekonomskoj koncentraciji ili bilo kojoj dugoj izloženosti banke prema jednoj skupini u aktivi ili u pasivi banke.

Rizik likvidnosti - rizik gubitka koji proizlazi iz postojeće ili očekivane nemogućnosti da ispuni svoje financijske obveze koje dospijevaju. Rizik likvidnosti je nužno povezan s ročnom strukturom banke i predstavlja mogućnost banke da kontrolira i planira vlastite novčane tokove.

Rizik pozicije(pozicijski rizik) - rizik gubitka koji proizlazi iz promjene cijene u financijske instrumente ili, u slučaju financijske izvedenice, u podlozi varijable. Pozicija rizika podijeljena je na specifične i opće rizike. Rizik pozicije je jednostavno rizik koji proizlazi iz špekuliranja na pojedinoj poziciji. Opći rizik je rizik gubitka koji proizlazi iz promjene cijene financijskoga instrumenta zbog promjene razine

kamatnih stopa ili promjena na tržištu kapitala, kretanje koje nije povezan s bilo kojim specifičnim atributima pojedinih financijskih instrumenta. Specifičan rizik je rizik gubitka koji proizlazi iz promjene cijene u pojedinom financijskom instrumentu zbog čimbenika vezanih za njegova izdavatelja ili, u slučaju derivata, izdavatelja osnovnih instrumenata.

Rizik razrjeđenja - rizik koji proizlazi kada sredstva osiguranja nisu dovoljna ili kada se sredstvima osiguranja koja su uporabljena kod inicijalnoga kreditiranja promijeni vrijednosti i banka više ne može u potpunosti naplatiti svoje potraživanje.

Rizik upravljanja - rizik gubitka zbog ograničenih kapaciteta s kojima banka raspolaže, tj. zbog veličine banke, i nedostatka adekvatnih mehanizama sustava i kontrola.

Robni rizik - rizik gubitka koji proizlazi iz promjene cijene robe. Ovaj rizik nastaje kada banka ima instrumente koji su vezani za neku robu ili ima robu kao element osiguranja plasmana.

Ročna struktura - plan očekivanih priljeva i odljeva sredstava u banku. Neusklađena ročna struktura označuje da u određenome vremenskom razdoblju banka očekuje nejednaku količinu priljeva i odljeva sredstava.

Sekundarni izvori sredstava banke - izvori sredstava koje je banka morala aktivno prikupljati na kratkoročnim i dugoročnim tržištima kapitala.

Sekuritizacijski rizik - rizik da gospodarski sadržaj sekuritizacijskih operacija ne reflektira u potpunosti sve moguće rizike s kojima se banka može susresti pri kupnji ili pri izdavanju takvih derivatnih instrumenata.

Skrbništvo – bankarske usluge koje banka obavlja za klijenta kako bi omogućila klijentu praćenje vlasništva nad financijskim instrumentima i pohranjivanja financijskih instrumenata kod banke.

Stanje računa - trenutačno novčano stanje na računu ili vrijednost sredstava koji se nalaze na računu.

Štedne banke, štedionice i kreditne unije – specijalizirane banke koje se fokusiraju na pojedine segmente poslovanja s pojedinim skupinama klijenata.

Strateški rizik - tekući i potencijalni utjecaj na dobit ili kapital banke koji proizlazi iz nepovoljnih poslovnih i pogrešnih poslovnih odluka, nepravilno provođenje odluka ili nedostatka odgovora na promjene u korporativnom, poslovnom, regulatornome i ekonomskome okruženju. Strateški rizik je funkcija kompatibilnosti strateških ciljeva organizacije, poslovne strategije i razmješteni resursa za postizanje tih ciljeva te kvalitete provedbe ove strategije. Izloženost strateškome riziku i mogućnost kontrole strateškoga rizika ultimativno se pokazuje u računu dobiti i gubitka banke.

Tečaj - odnos vrijednosti dvije valute. Promjene tečaja mogu biti aprecijacija i deprecijacija. Aprecijacija tečaja je jačanje tečaja. Valuta je aprecirala kada se vrijednost valute u odnosu na drugu valutu povećala. Deprecijacija tečaja je slabljenje valute. Valuta je deprecirala kada se vrijednost valute u odnosu na drugu valutu smanji.

Transakcija - svaki poslovni događaj koji uzrokuje promjenu stanja računa.

Trgovačke banke- visoko specijalizirane banke imaju izrazito ciljnu djelatnost.

Trošak kredita ili trošak kreditnoga rizika - vrijednost kredita koja se otpisuje u tekućem razdoblju i predstavlja trošak poslovanja za banku. Obično se izražava kao postotak od ukupnoga kreditnoga portfelja.

Trošak sredstava banke- razlika između pasivne kamatne stope i stope po kojoj banka mora plasirati sredstava kako bi pokrila kamatni trošak.

Tržišni rizici - skupina rizika koji proizlaze iz činjenice da promjenom vrijednosti na pojedinim tržištima banka može imati gubitke. U tržišne rizike ubrajaju se: rizik pozicije, devizni rizik, rizik robe.

Ugovorena ročnost- trajanje plasmana ili prikupljenih sredstava banke na dan sklapanja ugovora do dana isteka ugovora.

Univerzalne banke- banke koje obavljaju sve bankarske poslove potrebne njihovim klijentima.

Uplata - na račun ili izvršiti plaćanje na račun znači putem naloga izdanoga banci promijeniti stanje na računu, odnosno izvršiti plaćanje.

Upravljanje rizicima - skup postupaka, metoda i politika za utvrđivanje, mjerenje, procjenjivanje, ovladavanje i praćenje rizika, uključujući i izvješćivanje o rizicima kojima je kreditna institucija izložena ili bi mogla biti izložena u svojem poslovanju.

Valutni rizik - rizik koji klijent banke preuzima na sebe kada ima sredstava u banci u stranoj valuti. Klijent je podložan valutnome riziku kada zbog promjene tečaja dolazi do promjene vrijednosti klijentove imovine ili klijentovih dugovanja.

Vlastiti poslovi - poslovi kod kojih banka samostalno upravlja prikupljenim sredstvima, a mogu biti: trgovina na novčanom tržištu i tržištu vrijednosnih papira, vlasnička ulaganja kapitala u druge tvrtke, poslovanje novčanim karticama i ostali uslužni poslovi u svoje ime i za svoj račun.

Zadužnica - instrument osiguranja plaćanja kojemu je cilj izvansudsko ostvarivanje tražbine vjerovnika.

ŽIVOTOPISI

Miroslav Gregurek rođen u je Vukovaru 1955. kao jedino dijete u obitelji. Nakon završene klasične gimnazije u Vukovaru dolazi u Zagreb gdje je 1980. diplomirao na Ekonomskom fakultet, smjerom organizacija i menadžment.

Nakon dvije godine rada u podružnici British Petroleum u Rotterdamu vraća se u Zagreb i 1984. se zapošljava u Udruženoj banci Hrvatske na poslovima kreditiranja i investicija. Raspadom UBH 1990. prelazi u PBZ i gdje pokazuje poslovi interes prema investicijskom bankarstvu. Godine 1993. postaje direktorom Centra za razvojne projekte i na toj je poziciji do ukidanja Centra. Nakon toga bavi se projektnim financiranjem.

Razvojem poslova investicijskoga bankarstva sudjeluje u pretvorbi i privatizaciji poduzeća, sudjeluje u procjenama vrijednosti poduzeća, izrađuje investicijske elaborate, budžete i evaluacije investicijskih fondova; član je nekoliko nadzornih odbora poduzeća kao predstavnik PBZ-a, a član je i tima za izdavanje prvih globalnih obveznica RH.

Osim redovitih poslova investicijskoga bankarstva, sudjeluje i u formiranju PBZ Croatia obveznoga i dobrovoljnoga mirovinskog društva, u kampanji Mirovinske reforme RH te u formiranju PBZ investicijskih fondova, osmišljavanju Fondova za nekretnine PB-a i Unit link fonda za osiguranje života.

Akademskom radu vraća se zadnjih desetak godina nakon što je 2000. magistrirao na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu s temom Privatizacija hrvatske prerađivačke industrije u tranzicijskim uvjetima. Nakon magisterija upisuje doktorat na istom fakultetu. Doktorat je prijavio pod nazivom Rast realnog sektor gospodarstva kao funkcija investicijskog bankarstva. Disertaciju namjerava uskoro obraniti. Osim akademskoga rada, profesionalno je angažiran na stručnim seminarima, poglavito u radu FOIP-a te CONFAR World Banka. Brokerski ispit položio je 6. srpnja 2002.

Znanstveno istraživanje Miroslava Gregureka uglavnom pokriva područje privatizacije, investicijskoga bankarstva, tržišta kapitala i monetarne politike. Autor je desetak znanstvenih i stručnih radova koji su objavljeni u zbornicima s međunarodnim recenzijama ili u znanstvenim i stručnim časopisima. S Milanom Vukičevićem, Sandrom Odobačić i Josipom Grgićem autor je udžbenika Financijski menadžment u Exelu.

Nositelj je nastavnog zvanja s certifikatom višega predavača iz područja društvenih znanosti, stručno polje ekonomije za predmete Osnove financijskog poslovanja, Financijska tržišta i burzovno poslovanje te Bankarsko poslovanje. Honorarno radi na RRIF Visokoj poslovnoj školi za menadžment, VPŠ Libertas i VPŠ Vern u Zagrebu te Baltazar Adam Krčelić u Zaprešiću, na kojima predaje kolegije: Bankarstvo, Međunarodno bankarstvo, Platni promet, Investicijsko bankarstvo, Financijska tržišta i dr.

Neven Vidaković rođen je 1980. u Slavonskome Brodu. Nakon završene osnovne škole i tri godine gimnazije, 1998. odlazi u Grand Rapids, Michigan, gdje završava City high school. Godine 1998. završava gimnaziju i upisuje University of Michigan gdje 2003. diplomira ekonomiju i financijsku matematiku. Nakon diplome radi prvo kao broker derivatima u Clevelandu, a nakon toga i kao trgovac derivatima u Chicagu. U SAD-u je položio NASD ispite: seriju 7 (odobrenje trgovanjem dionicama), seriju 3 (trgovanje futuresima, opcijama i drugim derivatima) i seriju 30 (dozvola za upravljanje podružnicom trading firme). Godine 2005. vraća se u Hrvatsku i zapošljava u PBZ-u, prvo u Sektoru poslova podrške, a onda početkom 2006. prelazi u Strateški ALM ured gdje se usavršava u ALM tehnikama u okruženju zahtjevne regulative.

Tijekom rada u Strateškom ALM uredu sudjeluje u implementiranju ALM softvera, planiranju ALCO sjednica i izradi materijala za ALCO sjednice, kreiranju modela za kontrolu cjenovnog rizika, rizika likvidnosti, ročne strukture, analizi troška sredstava banke i utjecaja regulative. Godine 2009. prelazi u vlasnicu PBZ-a - Intesu Sanpaolo u Milanu, u poslovni dio zadužen za praćenje banaka subsidijara. Na tome radnom mjestu zadužen je za praćenje rizika likvidnosti, cjenovnog rizika i usklađenosti politika i procedura banaka subsidijara s matičnom bankom.

Neven Vidaković magistrirao je 2007. na Ekonomskome fakultetu Sveučilišta u Ljubljani s temom Teorija racionalnih očekivanja i monetarna politika. Njegov znanstveni interesusmjeren je na monetarnu politiku male otvorene ekonomije i utjecaj monetarne politike na realnu ekonomije. Zajedno s Gustom Santinijem potpisuje autorstvo knjige Vodič za razumijevanje banaka i dvadesetak znanstvenih radova koji su objavljeni u međunarodnim publikacijama i u Hrvatskoj. Kao predavač radi na Visokoj poslovnoj školi Libertas gdje je stekao znanstveno zvanje višega predavača. Predavao je kolegije: Menadžment banaka, Međunarodno bankarstvo, Financijska tržišta i Institucije i monetarna politika.